

ICULD-0037 Health Questionnaire: Quechua

1. Citation

Full Citation:

MACEDO, Bersi, Cesar de la CRUZ, Braulio QUISPE, Liliana SANCHEZ, and Elena KOULIDOBROVA (2022) Quechua (CUZ) Health Questionnaire Metadata (ICULD-0037), In: Colon-Rodrigues, Keyra and Imbaquingo, Jefferson (Eds.) International Christian University Working Papers in Linguistics 20: Health Questionnaire Digital Archive. Tokyo, Japan: International Christian University. pp. 11-753.

Short Citation:

Macedo, Bersi et al. (2022) Health Questionnaire: Quechua (ICULD0037), *ICUWPL20*: 11-753.

2. Description

The database ICULD-0037 contains recordings of 71 Quechua interviews of the Health Questionnaire developed by Elena Koulidobrova and Liliana Sanchez. All recordings were made in Peru. The interviews are transcribed into Quechua and translated into Spanish.

3. DB Information

DB number: ICULD-0037

QR code to ICULD-0037 website

DB Title: Health Questionnaire: Quechua

DB Type: mp3 and pdf files

DB Year: 2022

Media Type: Text, Audio

DB Duration: 845:11 min

DB Size: 2491.5 MB

DB Link: <https://healthqda.aa-ken.jp/quechua.html>

DB Author: MACEDO, Bersi, Cesar de la CRUZ, Braulio QUISPE, Liliana SANCHEZ, and Elena KOULIDOBROVA J.

DB Funding: (a) IRC project titled 'Building a digital archive of interviews from a health care questionnaire' granted by [IRC](#) in 2021;

(b) The National Science Foundation, Award #2033739 E. Koulidobrova and #2033712 to L. Sanchez. (IRB Approval for Quechua and Shipibo: #20063)

DB Access: Materials may be used for research purpose only. Use the form on the archive website to request access. Any inquiries should be sent to Language DB ICU at icu.langdb@gmail.com. The form can be accessed via this link: <https://forms.gle/tbHjeitu5qP1UDBi7>

4. Structure of the texts

pg. 13-375

Part 1: Quechua versions (HQDA_0037-001 ~ 0071-text-Quechua in pdf)

pg. 377 - 753

Part 2: Spanish version (HQDA_0037-001 ~ 0071-text-Quechua in pdf)

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0001)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Wataymi iskay chunka iskayniyuq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqam kani Paucartambo llaqtamanta. Chay llaqtapim nacirqanipas, chay llaqtapi tiyarqanipas. Kunantaqmi Mollepata llaqtaman hamuni
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Yachaywasiman rirani, arí, kay Mollepata llaqtapi primariayta segundariaytapas iskayninta kay llaqtapi tukurqani
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: ----- <i>*Esta respuesta no fue hallada en el audio</i>
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí ñuqa nacişqaymanta pacha arí ñuqa runasimi rimay ayllupi nacimurqani, chayqa ñuqa runasimitapuni rimarqani huk wataymanta hasta suqta wataykama
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Arí, ñuqa runasimitapuni rimarqani, mana chay llaqtaypi karqanchu ñuqa nacimushasqay hamusqay kay pachaman ukupiqa ashwanpas runasimillatapunim taytayas mamaypas kaq wayqiyas panaypas rimarqan chay ukumantam ñuqa hamuni chaymantañam yachani yachaywasipiña castellano nisqa simitaqa.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ñuqaqa aylluymi mana puni rimanchu castellanutaqa ashwanpas runasimillatapuni rimañ kunankamapas manam taytayas mamaypas yachanpunichu ashwanpas runasimi rimallaywanpuni ñawpaqman purishanku
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: -----
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: -----
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Arí ñuqa rimañim castellano simipi
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Ñuqa yacharani castellano simi rimayta kay Mollepata llaqtapiña arí mamay taytay apamuwarqan manaqa kay llaqtaykupi karqanchu yachaywasi allin yachachikuy hinaqa kaqtinqa kay llaqtaman apamuwaqtinku chaypi yachani suqta wataymanta y kunanqa arí ishkanpinpi rimani runasimitapas rimani castellano nisqa rimaytapas rimallanitaq iskayninta rimani kunan kay horaskama
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Iskay simipi rimani, mamitaywan papaywan rimani runasimipi. Mana paykuna yachankuchu castellano simi rimayta kaq wayqiywan, panaywan sullka wawqichaykunawantaq rimani castellano rimaypi, paykuna ña castellano rimay ukupiña hamurqanku kay pachaman. b. Masiykunawan masta quña rimani runasimipi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>c. Comunidadkunapipas tukuy huñukuykunapipas arí kanipuni hinaspa masta runasimipipuni rimani mana ñuqataq mas runasimi rimayta yachayman hinaqa sulkaykunatapas yachachinaypas runasimipipuni rimani huñunakuykunapi</p> <p>d. Chakrakunapipas piwanchus tupani hinata rimani. Arí...mana runasimi rimay yachaqa kan chayqa castellanupi runasimi rimay yachaqa chayqa runasimipi rimani imaynatachus kutichiwanman hinatan rimani.</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Castellano simipim pisillata pashkakuni ashikanta qalluykuna watakuytaraqmi munan runasimi kaqpiqa aswan mana manchakunichu rimayta manapunitaqmi chuya chuyata atinichu aswanpas pisi pisimanta hina atishanipuni chaypaqpas kashanmi huk librokuna huk atarakuna ñawinchanapaq</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Kawsayniypi rimayman ishkay rimaypipuni iskayninta yachani hinaqa. Runasimi rimaqkunawanmi runasimipi tapukuyman castellano nisqa simi rimaqkunawanmi castellano simipi tapukuyman hinaspa paykuna uhupi ima niwankumanchá chay hina kanman</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Arí ñuqa willarikuymant mastapuni yachayta munani quipa puchawkuna imaynam karanku, imaynam karqan hatuchaykunapas, imaynam karqan taytaya mamaypa taytunkuna may hamuqmantaraq yachayta mayta munani, chayllam ñuqaq masta yachanaypaq kan suyakuynin</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Arí, ñuqa yachanin chiqallantin qillqaytapas ñawinchawaqtinkupis, arí, allintapuni runasimipi yuyaymanani umaykunamanpas hamunmi y imatapas ruwapuway kay runasimipi niwaqtinkuqa chay qillqapipas qillqaykuymanmi</p>
19	<p>A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Kunan runasimi kay llaqtaymanta hampurqani hinaqa kay horaspi mana llaqtayta rishaniraqchu , arí paykunaqa rimanku masta runasimipipuni huk punchawcha chayamunqa rinaypaq chaypi qawarmunaypaq rimanankuna llaqtaypichu tiyashani</p> <p>A: ¿Kunan llaqtapi tiyasqaykipi, allin qawasqachu kashan?</p> <p>B: Arí, kay llaqtapi allin qawarisqapunim kashan, rimasqaykuna kaqtaqmi, familiaykunaq uhuntapas llapallanpuni qawashawanku allinman hina kay puchawkama.</p> <p>A: Pero... ¿Kay llaqtapi runasimi allin qawasqachu?</p> <p>B: Kay llaqtapi runasimi allin qawarisqapuni kashan ñuqawan rimariyku hinaqa wakinqa ninkun pero kay llaqtapi masta rimasqaku runasimipipuni llapallan tiyaq kay ayllu llaqtantin</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Arí kay comunidadmanta kani, arí chunka tawayuq wataña kay llaqtapi tiyani hinaqa kay comunidad llaqtaman kay Mollepata nisqa llaqtayuq sutiman chaymanmi hukllachaykapuni hinaspa kunanqa chaypiña tukuy ima minakuykunapipas ruwani yanapakunipas</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaqa kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Kunan tiyasqaypi kay llaqtapi hampi yachaqa manam rikusqayman hina kanchu</p> <p>A: ¿Enfermero, técnico, doctor kanchu?...Hampiqkamayuqkunayá, manam enfermero o postamanta, técnico, técnico enfermería, tiyasqaykipi kanchu?</p> <p>B: Manam, manam kanchu</p>
III T'aca Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Arí uyarirani radio ukunta, telekunaq ukunta, coronavirus nisqa sutiyuq unquymanta, arí uyarirani</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: Uyarisqayman hina manam ñuqapuni yuyaymananichu aswan uyarisqayman hina willariwanku kay pachapi uywa animalkunamantas hamunman chay unquyqa</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: ----- <i>No se hizo esta pregunta pues, según la entrevistadora, la respuesta se halla en la respuesta anterior, sin embargo sí debió de preguntarse*</i>
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Mana ancha allinta chayta yuyaymanashanichu imamanta paqarimusqanta aswanpas rimarillankun qaqay China llaqta suyupi riqsimuyuntinpi chaymantas hamunman karqan mana puni allin chuya chuyata yuyaymanashanichu manam mas tapukuyinipas karqantaqchu.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manam kayta huk sutiwan riqsinchu aswanpas chay suti churasqallamkuwanmi ñuqapas riqsini A: Iman suti, ¿runasimipi churasqanku? B: Castellano simipi churasqankuwan riqsini
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: a. Mana rario, tele, chaypi uyarini, manam celularkunapi huk imaynakunapipas uyarinichu chaymantañam aswan uyarini b. Paykunapas may ñachus ña kay radio ukunta willakamuykuña chaypa ukllanta paykunapas yacharipa kunan pasaq killakunapi rimarinku chay unquymanta hinaqa chaymi kunan tukuy llaqtantin tukuy kay Peru tiqsimuyuptinpi rimay kashan y chaypaqtaqmi imay manata ruwana nisqa nishanku
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Chay willakuykunaqa castellano simim rimaypim wachirikuy tukuy tiqsimuyuptinpi kay pachaman y manam runasimipi chullallatapas uyarinichu
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: -----
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Arí wakintan intindini wakintaqa manaraqmi intindinichu chay rimasqankuta
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronaviruswan unqunatam hapin runata hapin nisqankuman imaynam runata hapin nisqankuman willarikusqankuman imaqa imaynam runa kanchis chaytas imapas kay aycha cuerposchispi kan chay runatas mas apurayllamanqa hapinqam kay unquyqa chayta uyarinim
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Kay Coronaviruswan unqunman masta astawanqa mana allinta mikuywan mana allinta huk runa runapi kamachikun kashan chaypi huk laduman anchuriyichis nishanku iskay kimsa wiqiypi huk laduman chalqaypi 2, 4 chalqaypi kaychis nisqa nishanku chaynakunapim mana kanmanchu más pero manam chayta runa kasukunchu ashwanpas runa paykuna pura huñunakuspa chaypi parlaykushanku chaykunawanmi masta hamun kay unquy
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Coronaviruswan kasqanta riqsini maytachachus huk runata coronavirus hapin chayqa kanmi nanayninku kunkansi tapakun chaymanta kallanta sunqun, mana sunqukumanta pacha huk समय llusqimunchu chaymantas wakinta hapin qicha unquy wakintataq hapillantaq huma nanay wakintan hapin mana yuyakunchu ima ruwasqanta chaykunan hamun chaypa ukunta chay unquykuna hama

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Kay imaynapi kay llaqtapi kay coronavirus runakunata hapin mana cuidakusqanku hawa aswanpas kay humalliqkuna Peru tiqsimuyuptinti humalliq kan kaqllataq sapanqa hatun ayllu quchu ayllukunapi kan humalliq chay hina kaqtinqa manam chay kamachikusqanku qillqasqanku simikunapi rimamunku chaykunata mana kasukuspa hawakunaman llusqispa mana ima nisqankuta uyarispa huk hawamanraq churaspa chypim chay unquykunwan qapichikunku
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Uyarisqayman hinaqa mana coronavirus hapinawanchistaqa, uyarini radio ukunta hinaqa ninku makitas mayllina, huk, iskay kimsa ñiqyinyuq qawariq tiempupi hinallataq mana parlamaykichu kuskapura aswanpas ayqirinayki huk runamanta huk runaman chaymantataq mana kunan kamachikuqkuna nimusqanman hinaqa mañana llaqta uraykunamanpas purishanaykichu aswanpas maypichus aylluymi tiyan chayllapi kanayki kashan
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Nispa rimay qallarimushaqtin ñuqa wasiypi kasharqani hinaspaqa manapuni chaymanta mayllatapas rinichu aswanpas wasillapipuni tiyashani mamaypas mal hina kaqtinqa payta paymanpas chay unquyta aparamuyman nispa mana ancha qawakunaman llusqinichu aswanpas ayllu ukullapi tiyani
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Arí, ñuqa rimani, ñuqa nini kay runam ruwasqam kay willakuykunaqa chiqaqpaqmi kanman arí santa qillqapi chuya qillqapi riman chay Geremias nisqa qillqapi rimashan chay corumanta chayqa ñuqaqa chiqaqmi chay unquyqa hamun kay pachaman nispan rimani
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Arí kay coronavirusmanta amachakuya kikiy atinmanmi, manam llaqtaman llusqimuspa, mana mayta rispa kaqllapi kaspa aylluwan wawqipanaykunawan hinallataq chayllam kanman
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Uqu unquykuna kaylla mas tukuy llaqtapi tiyasqanchispi hinaqa kay señorninchis Jesucristo tukuy kamarisqan kay pachapi qurakuna hampin, arí tukuyimi kay pachapi qurakunaqa hampi, aswanpas mana yachanchischu imapim chay sapanqa qura chayta chayhina kaqtinqa ñuqaqa hampikuni masta kaq ayllupas quratapunim masta imay mana qurakunata tomayku manam kay pastillas ninku chay sutikunataqa, chaykunata aswan tumaykuchu ñuqaykuqa
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: Arí, aylluypim karanmi uquykuna hinaspaqa hampikurqayku huk qurallawanpuni mana huk qampikuna karqanchu
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Coronavirus apiwaqtinqa huk ñuqa ñawpaqtaq ruwayman qurakunata tomayta kay llaqta tiyasqaypi arí kay Mollepata llaqtapi tiyashani hinaqa chaypi kashan muqu muqu, eucalpto, chaymanta kashan kaballuq chupan qura chaymanta kashan alturanman rispaykiqa qaya qaya hampi nisqa qura sutiyuq imaymana qura chaywanmi chaymantataq nillaymanta huk kimsa tawa killa pukuchispa pukuq hispayta tomaynapaq allin kanaymanta
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyupas kanchu? B: Arí kay pachapi tiyaq runakuna llapallanmi atinman llapallanta willarikuspaqa, atinkumanmi hampi chay unquyqa hampi apamuytaqa y hampikunkumataqmi kanpas kay unquyqa hampi llusqimuqtinqa
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ñuqa niyman kay imaynata hampikunata kay unquy coronavirus nisqa sutiyuqta hampikunman qurakunawan, kaqllata hampikullataq sichus kay ukupi huk chuya chuya santa qillqa nisqa rimasqa kan chayhina kaqtinqa Señoropa qillqanpi nisqan hina chayqa chay ukunpi señormanta mañaykukuspa qillqanta leyinki hinaqa pay qampisunkimanmi Señor Dsiosmi nin tukuyta paymi nin ñuqaman hamuychis tukuy ima unquyniyuq kaspapas nin chayqa paymantapas mañakullanchispuni kallanmanta
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Manam chiqaqchu
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atinkimanchu? B: Manam chiqaqchu
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Manam chiqaqchu
IV T'aca Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaqmi chayqa
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manam chiqaqchu chayqa
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqmi chayqa
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manam chiqaqchu
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi chayqa
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manam kay qillqaq ñawinchasqaman hinaqa, qaliyaspayki mana churakuwaqñachu, aswanpas uyarisqayman hinaqa kay unquyqa astawansi hamunqa, arí iskaykama chay unquy hamun hina kaqtinqa sichus llaqta uraykunata rini huk law hatun ayllukunaman chayani chay hina kaqtinqa churakunallaymi kanman wasillaypichus kani ayllukunawan chay hina kaqtinqa mana churakunaychu kanman
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manam chiqaqchu
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Munayman radio ukunkunata tele ukunkunata ñam kay unquyapaqqa hampi kanña nispa willarikusqankuta hinaspaga, chaywan sapanka runapas hampikunman, chayqa chiqamanta chiqqa hina qaliyapunkuman manañataq mas ashkamanqa wiñarimanñachu aswanpas chay ukullapi chinkapunman pichus karqan chay unquywan chaypa ukullampi
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanachu B: -----
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: -----
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: -----
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: -----
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: -----

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-002)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Chunka isqunniyuq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Anexo te Tillka A: May llaqtapi chay anexo Tillka B: Kay Mollepata anexunmi Tillka
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Mana rirqanichu A: Ni primariyamanpis? B: Mana A: Imachakunata llank'akunki chakrapi B: Sara, hawas, tregu, uqa, lissas,papa, chayllata ayllisulturapi ñuqapis llank'ani
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ayllicoltora
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: qhiswaruna
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Wawacha kasqaymanta rimayqasmantapacha, abelituykuna, mamaytappas papaypas chhayna quechuatapuni masta rimanku ari wayk'ukuy riki, wayk'ukuykunamanta papa pundaykunamanta chaykunapi ñuqapas yacharqani. Chaykunata yachachiwan mamataytay .siempre quechuatapunin rimarqan
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manan, quechuata masta rimanku. Qichuwallatapuni mastaqa rimanku mana natachu.....
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: -----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

11	<p>A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuña kaspá, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: yuyay hap'isqaymanta pacha chayta rimani, aqnapuni mama taytappas paykuna quichuamanta masta rimanku, manan natachu. Chay kamachiwanku riki puriy nispa, chaymanta wak'ukusun nin, chaykunata yuyay</p>
12	<p>A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manan rimanichu, pisillata rimani, mana ancha atinichu castellanuta.</p>
13	<p>A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----</p>
14	<p>A: Ima simipin rimanki? B: a) kichuapi b) Runasimipipunin rimayku c) Comunidaspipas asambleapipas, rimayku siempre runasimitapunin mastaqa rimayku ...kay hasta yuyay hap'isqaymanta pacha Chaqraypipis pura runasimillapunin mas rimanaykuqa, castellanutaqa mana rimaykuchu</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Ñuqa runasimitapunin masta, mana intintinichu rima...castellanuta mana intindinakuykuchu rimayku hinaspa mana, as partis partisllapi kutichini mana allintaqa rimanipunichu castellanutaqa. Pisillataraq, yuyay hap'isqaymantapacha A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki runa simipi, kastillanu simipi iskayninpi pisillata? B: Pisillata kay qhipa wiñaymanñachuna wawakuna kastillanuta riman anchayrayku, mana allintapunichu yachaykuchu kastillanutaqa, qichwatapunin mastaqa rimayku.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Kawsayninchikmanta rimanchik chay ari, chayhinata rimayku, kayta purisun, haqayta rurasun, chakrata rurakusun nispa chaywan, warmiyipiwapas sempre kichuallapipuni masta rimayku</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Abueluchaykunata rimaquniya siempre karan abueluchaykunapas siempre runasimimanta riman manan natachu. A: ¿Qam chaykunamanta willariwaqchu chay kawsayninmanta abueluchakunamanta machupayachakunamanta kawsayninmanta ima nisqanmantapas willariwaqchu? B: Siempre aqnatapunin rimanku kamachinakunku riki, ari ahinatapunin abueluchaykunapas kamachinakunku kayta aqayta riy llamanchisman ovijanchisman riy uhanchisman riy nikun quichuapiqa riki</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Ari asambleakunapipas, comunidadniykunapi asamblea kan, riki chhayna nakuna kan directivo kan presidente pucal.</p> <p>A: ¿Chay qhillqata chayaspa ima simipi chayamuy chay qhillqasqakuna oficiukuna, comunicadukuna?</p> <p>B: Chaykuna mana ancha unayqa leyeytapas ancha yacharaykuchu siempre q'aytullapi khipuranku antesqa riki natapas riki kunan lista nipunchis chaykuna q'aytulla karan chaypiqa qáytu khipuylla karan chaylla lista karan mana mas anteskuna asambleakunapipas chaymanta chay nakuna hamun ima nakunapis hamun chayqa hasta mistita mancharikunku mistita qhawarispaqa mana chaytapas ancha riqsiqchu kayku</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Ari, quechuata masta rimanku chaypl.</p> <p>A: ¿ Allin qhawasqachu?</p> <p>B: Ari, allin qhawasqapuni</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Tillkamanta?...naciduyuniqa manan chaychu.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Kanmi hampi yachaqkuna as kantu yachanku chaytaqa. Hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico doctor hinapis kanchu. Como doctor saben examinar</p> <p>A: Tiyasqaykipi kunan?</p> <p>B: manan kay tiyasqaypi kanchu chay tiyasqaypiqa mana kanchu solamente yachanku, mana imatapas yachankuchu.</p>
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Ari coronapirusmantaqa uyarini, kunan kay suqta killaña kachkan</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: Coronapirus chay unquycha kanman riki, ñuqaykuqa manchariyku</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: -----</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?</p> <p>B: Imamanta chay coronapirus aqhay napas karqan runaq ruwasqanmi ninku chay unquyta riki...chay runapis achka wañuqtin admirasqaña ñuqaykupis kayku kaypi.</p>
26	<p>A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?</p> <p>B: Manan riqsiykuchu.....manan coronapirus ninku kunanya chay ikhurimun chay manan karqanchu hayk'aqpis.</p>
27	<p>A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?</p> <p>B:</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Coronapirusmin hamuchkan nispa ninkuchay riki chay unquy hamuchkan nispa ninku chay unquypaqsi kunan hampi kanyá pero ñuqaykupiqa chay ñuqayku riqsikuya chayta chay unquypas chayqa admisrasqa kayku riki ñuqanchispas wañurapusunchu nispa niyku A: Pero imaynapi chayta uyariranki televisonpi radiyupi o runakunamanta, comunidadmanta, alcademanta hukkunamantachu imaynapi uyariranki B: Rariyupi pasamun, ari rariyupi pasamun chay unquy riki chaypi yachani. Chaymanta alcalde riki yachallantaq chayta ñuqaykuman pasamuwanku ama maytapas rinkichis, ni Qusqu ni may ama rinkichischu, chaypi hap'imusunkichis unquy nispa niwanku.</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan? B: Runasimi wakin willawanku, wakin runasimipi wakin castillanupi willawanku chayta. Castellanupi masta rimamun rariyupiqa.</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Rariyupi.</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Mana llapantachu waki wakillanta nani intintidi mana llapantachu intintini.</p>
32	<p>A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----</p>
33	<p>A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----</p>
34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Ima nanaykuna?...Umankus nanan, sunqunkus muyurin, qhatataysis hap'in, ahina pasamun rariyupi chayta ñuqapis uyarini, chay uhu uhu unquy hinallas chayqa hap'ikun.....manas natachu nispa kutirirparikun imas kakunpis, nispa ninku, nispa rariyupi ninku, pero chaypaq hampi kanyá, ñuqaykupas chayta masta tumayku chay hampita sallik'a pupusa waman lipa anchayta, chayqa mana ñuqaykuta ancha pero purichkayku kamps runamasikunata tupachkayku manayá hap'iwankupastaschu</p>
35	<p>A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chayta hap'in mas facilta riki, ñuqaykuqa as nanatatas mikhuayku mana natachu .. chuñuta mikuyku mana facilta hap'iwankuchu pero nataya masta hap'in chay tepilsakunatacha hap'in riki.....mana ñuqaykutaqa ancha walichinkupunichu.</p>
36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Chay rariyupitaq rimamun chayya yachani chayta...pero willakunku, rayiyupi rimamun. A: ¿Pero, imapin pipas coronaviruswan kasqanta qam riqsinkiman? B: Pero willakunku, rariyupi rimamun</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: -----
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Anchayá kanman chay waman lipa pupusa sasiwa pero chayta tomakun mas allinsi chay kanman chaypaq hampi.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Pero chayta tumasqaku chay nata kaliqtu chay nakunawan chaywan phañakunku nanku chaywan riki chaywansi masta karunchan chay unquy mana hap'iyta atinchi. A: ¿Chayta maypi yacharanki? B: chayta nimunku rariyupi nimuwallankutaq..chay ñuqaykupis chay tumallaykutaq riki.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Arí.....chiqaqpunichuna kanman chaych runa wañun achka riki.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Chay chay hampipuni allchawasunman riki. A: ¿Qam kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ñuqanchik kikinichikmanta mana maytapis kumuntachu maytapis purinchik ni qusqutapis maytapis, chayqa ñuqanchik kikinichikpuni kuydakunanchik kallanmantaq chaymanta mana riki ch'iqñi ch'iqñiilla purinchik riki mana juntanakuniña ñuqa runawanpis.
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ñuqanchis kikinichismanta riki mana comuntachu maytapas purinchis ni Qusquta maytapas chayqa ñuqanchis kikinichispuniyá cuidakunanchis kaypi chiqñi chiqñiillapi purinchis riki mana napiqa ancha juntanakunichu ñuqa runakunawanpas.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Chayyá mana hap'iwanachu unquyqa pero chayta chayta ñuqa tumani chayqa manacha hap'iwanmanchu nispa nini.... .wakinkuna chayta tumaspa qhaliyan nichkankupuniyá mana hap'inpunichu.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Manas tupasunmanchu ni wawanchis ni warminchiswan aparte cuartupis puñusunman aparte wasichapi puñusunman manas juntanakusunmanchu mana tupaykanmanchu riki manas hap'iwasunmanchu chayqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Chayyá chay hampi kanman chaypaq chaycha kanman nini pero chaypuni kanman mijur postamantapas mas.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: chaytata tumawaq chay wamanlipa pupusa sallik'a anchayta tumawaq..riki chaypuniya chay unquyqa nayman pero niwanku pero llaqtayku masta yachanku ahay Pawkartampu larupi llaqtay chayta paykunaqa masta tumanku ñuqaykupis chayta tumachkayku manaya hap'iwankupaschu pero purichkanmi wawaykupis Qusqu may mana hap'imunpastaschu icha unaymantachus hap'imun imayna mana hap'imun sanu kachkayku
IV T'aaq Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manaya chay ñuqa quereyenichu ,chaytaqa manan chiqaqchu kanman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiy manan chayqa ...ñuqankutaqa uhulla hap'iwanku chiy chirimantaqa.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: pero rariyupi pasamun chayqa chiqaqpunichá chayri kanman.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Imayna chiy kampas mana ahinata niwankuya huk metro tos metro anchay anchaymantaraq hapisunki nispá ninku, mana ñuqapis imaynacha chay kakunpis mana yachanichu chayta.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Mana chaytaqa quereymanchu.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manachus chay chiqaqchu chay kanman wakin wañuchkanku pustapi siempre wañunkupuniyá wiyawitisan kastritiswan anchaytachus hina wañuqkunata chayta coronapirus wachunin nispá nin.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq rughapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: yaqachus hina ahina chay tumaqkuna manas hap'inchu riki chay unquyqa... chiqaq hinas chay kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Manan chiqachu kanman chayqa riki...

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

58	<p>A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chaymanta rimamuy cobieruqa pastillas kanqa, manan fabirkakuchkanraqchu chay pastillaskuna ...imayna imaynayá rariyulla rimamun chayta.</p>
59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Imaynayá, manaya ñuqaykupis tantu segurutachu chiy wañusqakutapas yachayku chiyqa manaya chiqaqpunichá kanman riki.</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manataq chiyta kerenichu chayraykuwan mana ñuqaqa chaykunataqa ancha pero hinapunitaq cobieru kamachikumusqan chayqa hinatapuniyá chaytata churakunki maskarawanpas mana runawanpas tupanaykichu chay chiqaqpunichá chay kanman aqnama hinaya chay unquy hap'ikunmi.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chayqa manachus serto nanmanchu yanqalla chayqa kamachikuylla chayqa , estatus kamachikuynin.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Rariyupi televisurpi imaymanapi pasachimunku...uyariyku.</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0003)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Pichqa chunka tawayuq watayuqña ñuqa kani
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani..., karqani ñuqa na naciruy karqan Q'irus, Q'irusmanta nasiruy A: ¿Maypi tiyanki? B: Chaymantaña kunan kaypi hamupuni kay Mollipatapi
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Arí llaqtaypi narqani huk, kimsa watalla haykurqani yachaywasiman, mana chaypi imatapas ancha intindinichu mana ni castellanotawanpas intindipunipunichu, qichwallapi profesor yachay wasipi yachachiwarqanku
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunan llank'ani chakra llank'ayllapipuni chaymantaqa chakrapi llank'ani hasta uñachaymantapacha chakrallapipuni llank'ani hasta kunankamapis
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí, ñuqaqa qichwa kaq rimayllawanpuni ñuqa kani hasta, kay wawa kasqaymantapacha kaqllatapuni rimaspa kunankamapis, manapuni castellanutaqa atinipunipisichu, kaq qichwa rimaylla, chay qichwa rimayllata kunan rimakuchkani
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Arí, ñuqata rimawarqanku yachay wasiman riy hinaqa A: Manaraq yachay wasiman risaqtiy B: Ah, manaraq richkaptiy mamitay papay niwarqan rinki nispa ñuqataq manchapakurqani manataq profesor chayhina pantalunniyuq riqsirqanichu chayqa manchapakuspalla rini , anchayta papay mamitay niwaptin A: Ima simipim mana yachaywasiman richkaptiyki rimarqasunkiku. B: Ñuqata papay mamitay qichwallapi rimapayawan qichwa rimayllapipuni qichwa simi rimaypi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Chayllatapuni rimarqanku kay ñawpa kawsaykunamanta, kay abueluchaypas rimarqanmi kayllatapuni ñuqayku yachayku mana chay nataqa yachaykuchu nispa, huk simikuna chay qichwa, qichwallatapuni rimasqa, chayllata riman ñawpaq wawacha kachkaptiyraq yuyay hap'isqymanhina
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwallatapuni rimarqani mana imatapas hukkunta rimarqanichu, chaymantañam rimapayawankun pero castellanuta hinaspa mana intindinichu, mana intindinichu
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? (no le ha formulado la pregunta) B: -----
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Mana rimana ..asllata kutichikuni hasta kunanpis kutichikuyta, mana kutichikuyta atinichu, intindichkaniniray kanpis mana yachanichu kutichikuyta qichwalla simillatapuni rimachkani
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: Ima simipin rimanki? B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>a. Arí, ñuqaqa chay rimayniypiqá kan wasi ñuqa nini riki wasipi kawsakusun purisun y ñuqanchis animalninchikkunatapis uywaspa waka, oveja o chaytapas uywaspa kawsakusun chay qichwallapi rimapayani wawaykunatapas kay wasiy kawsayniypi</p> <p>b. Chay kaqpi kaqkunawanpis chayhinallatapuni rimani</p> <p>c. Comunirasniypis rimani qichwasimillatapuni castellanupi rimaptinku mana intindinichu chay rimaykunata rimaqta ñuqa rimakuni imatapas kutichikuni qichwallawanpuni qichwa rimaywan.</p> <p>d. Chakrakunapipas kaq qichwa rimayllawan rimakuni mana castellano mana rimaqtinkuqa ch'inlla kani, chay, qichwallawan ñuqa rimakuspa kutichikuni imatapis rimayta imakuna rimaytapis</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Ñuqa kay...</p> <p>A: ¿Runasimipi, castellano simipi, iskayninpi pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Ñuqa castellano simipitaq intindini pisi pisillata hinaspaqa mana ancha kutichikuyta intindinichu mana atinichu</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Ñuqa chay qichwa rimayllawanpuni yuyayniytapas yuyaychakuni, ima kutichikunaypaq ima nispa rimaspa kutichikunaypaqpis chayllawanpuni ñuqa yuyaychakuni, pinsakuni.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Uyarini... ñuqa uyarinim kay awiluchay, awiluchaymanta rimankun ñawpaq karqan kay mana... simp'ayuy kasqaku mana chuchchanku ñawpa warmikunawan inguallla hinaspa qhipaman simp'ayuy kasqaku, montero ñuqaykup kan, Inca costumbre montero, q'uyamanta sirasqa anchay Monteruyuy kasqaku chayta awichay rimarqan, chayhina ñuqayku karqayku usutayku chaki usutaykupis qara siq'umanta karqan nispa, mana karqanchu kay hiwi usutapas karqanchu chaykunata awiluchay willawaran, chaykunata willawan ñawpa, chay rimaymanta</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Arí chay runasimiwanqa arí chay rimanipunim, arí, chay yuyayniyman hamusqanmanhina.</p> <p>A: Runasimipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu</p> <p>B: Chayta intindini pero, intindini kanpisqa ya intindini</p>
19	<p>A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Arí, kunan ñuqayku kay nacion Q'iruspi kachkan allin runasimi kaqla siguichkan kunan mana nichhu naqa kay españolmanqa tukunchu, allinllam kachkan, kaqla kachkan kunan kay nación Q'irus kachkan runasimiwan kaqla siguichkanku fiestarullanku manam aswan nachkanchu fiestero aswan chinkariyta munachkan fiestero inca tiempo chay Q'iru.</p> <p>A: ¿Kaypi tiyasqaykipi, allin qawasqachu?</p> <p>B: Kaypi allin, arí allin kachkan, chay qichwa rimaymanta kay inka costumbrinta mana pinsaspaqa, manapachcha riki, ñuqayku kiki qichwamanta allin inka costumbrinqa kachkan, allinta turistikunamantapis chayqa comprometikun allin chayqa kachkan, allinpuni</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Arí ñuqa kani kay Mollepata arí na, antes karqani ichaqa Q'irus riki Q'irusmanta ñuqa karqani nichhu ñak'ari llaqta kaptin kay laruman hampurqani nichhu</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: chaykunapis kanmi porque ñuqa kikiy mana chayta yachanichu.</p> <p>A: Hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: anchaykunapis kanpuni ya</p> <p>A: Kunan tiyasqaykipiya</p> <p>B: chay kikin kunan tiyasqaypi mana kanchu, mana kanchu, mana kanchu chaypiqa</p>
III T'aaq Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Uyarinim kay cuarentena nisqa qallariq manaraq kachkaptin, arí uyarirqani, radiokunap chawpimpi uyarichkarqaniraq hinallanmi chay nichhu manchay llaki chayarqamun, manaraq, qunqayllamanta chay llaki chayarqamun, anchayta uyarichkaqtiy hinalla uyarichkaptiy hinalla.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chay kanman chayqa kasqa quruchapunis kanman qurucha nispa niwanku chay kurunavirusmanta kurus halaqchachá kanman halaqtahina niwanku, halaqchu kanman, kuru pero kuruchapunis.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquy chay unquy nispa niwanku unquy nispa chayqa kunan kaykunapi rikusqaymanhina qhawarisqaymanhina pero chaywam mancharisqa mana nichhu ñuqa, ñuqa kikiy chay unquyta chaywanpuni wañusqata rikunichu, pero kanpunis kanman chay wañunku de lo menuspiqa unos cuantos chayllata ñuqa chaymanta yachachkani
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Kanmansi karqan huk paispi chayta ruwarqunkumansis karqan huk runamasinchis ruranman karqan chayhinata uyarini
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana kay qurucha mana kayta riqsinichu A: Churanku sutita quechuapi chay virusta manachu B: Ñuqayku mana chayta kuanllaraqtaq chayqa coronavirus niyku chayllata ñuqapis rimachkani mana aswan kanpascha pero mana chayta, chayllata nini chayta rimachkani qichwapi chaynallata kaqllata , mana aswan huk niraq sutichayuqta qichwapi chayta entendimuchkanichu, mana yachachkanichu
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Chayta ñuqa uyarirqani radiyup chawpimpi willakusqankuta hina uyarini, arí radio riman noticierukunapi rimamun, achayta huk paispi kanma coronavirusqa huk paismantas kay laruman pasamuchkan huk runakuna turistakunap chawpinpi nisqankuta
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan? B: Chayta ñuqa castellanupi uyarini pero ñuqa uyarini ima rimaynispa chay chaykuna karqan pero castellanupi rimaqta ñuqapis uyarispa kay kunan qichwallapi chayta rimachkani chayqa ima nincha castellanokunaqa kamps pero qichwapiqa anchayhinallata ñuqa nini coronavirus nispa. A: Chay rimaykuna runa simipichu simipichu kastillanu simipichu wach'irikirqan B: Imapicha chay yaqachá castellanu simipicha wach'irikirqan porque mana chayta... A: Mana cha Uyarisqaykitaya... radiyupi B: Wakin rayrupi qichwapi llusqsimun, wakin radiopitaq castellanupi
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Kay...ñuqa kay radiopi rimamunku wakin qichwapi rimamuchkanku wayra wasimanta rimamuq señor wiraqucha kasqa, chay rimamurqan, kay Mollepata radiopi qichwapi riman, rimamullantaq qichwapi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Manapaschá chayta ancha entendirqanichu, chaypaq kanmansi karqa hayaq qura hampikuna tomanapaq, anchayta ñuqa intindirqani A: Lliwta willakusqankuta tukuyta ima nisqaykutapas intindinki? B: Chay hampi kusasmanta, bueno, kay wiñaq, pampa wiñaq qura qampichakunamantapas intindichkarqani chay haya kan chay iman quntuy kan sasawi kan, chaymanta pupusa, chaykunas hampi chaypaq kan nispa chaymanta eucaliptupis kallantaq chaykunata tomanapaq nispa, chaykunata qichwata rimaqtapis uyarichkarqani chayta entendichkarqani
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Napis iman unquy hap'isqanta, sunqunkumansi haykun chay, chaymanta, cuerpункutas tukumun kuruhina, hinaspas corazonman yaykuspas chayta na hinan, gripe unquyhinas chay wañuchinanpaqqa kurus qallarinpun nispa ninku chayta ñuqa entendiskarqani rimasqankuta
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Ñuqa mana este na iman riqsini rikunipunichu, rimallankun chayqa mana ñuqa rikunichu chay imaynas kasqanta rimasqallankuta yachani mana rikunichu ñawiywan

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?</p> <p>B: Chaysi kanman huk unquywanpunipas kachkanchis o mana allin huk t'aya unquykunawan kanchik anchaytas hap'irunman mas nataqa facilitaqa hap'inman nispa ankayta ñuqa uyarini chayta yachasqayman hinaqa yacha...intindisqaymihinaqa rimasqankuta intindini manas qhalitapuniqa ancha valichiwusunwanchu chay sanutaqa osea unquy kanchis imamantapas nanay kanchik cuerpunchikmanta corazunñinchikmanta, umanchikmanta imanchikmantapas anchay salusninchik mal kaqtinsi facilitaqa chay coronavirusqa wañurqachipuwasunmanpis ankaykunamanta ñuqa, chaymanta intindichkarqani</p>
37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: Chaysi mana allinta p'achakunkuchu u manapas kanku hinalla purinku hina mana ancha mikhusqallapis chaysi facilitachá coronavirus hap'inman</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?</p> <p>B: chaypaqsi ñuqanchiksi chay qurakunata tomata chaymanta makichanchis maqchikuna allinuni ñuqanchis reparakunanchik cuerpunchis ama comuntañachu kunan kay coronavirus kasqanwanpis ñuqanchis makinchis maqchikunanchis tukuy kay hisp'akuspapis makinchis maqchikuna ankaykunata qichwapi rimaptin intindini chay ñuqanchis cuidakunanchis salusninchikmanta</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Ñuqa kay kaq purisqallaypi mana este...na ñuqa cuidakuni cuidakuspa ñuqapas chayta uyarispa manchapakuspa chay...nakuni imakunas kunan chay tapatibuca chaynakuna chaykunawan ñuqa cuidakuni manam comunta ñuqapas puriniñachu, arí, chayta chaykunawan cuidakuspa</p> <p>A: ¿Maypiya chayta yacharanki?</p> <p>B: Chaytapis rimamullaqtinkutaq yachani rimamunkun ama, cuidakunkis sapanka huk, mana hinaqa chay unquywanmi tupasun nispa, chaymanta ñuqa ...</p> <p>A: Uyarispa radiopi, qawaspa televisionpi, runamanta, postamantachu, ¿maymanta chay?</p> <p>B: Runakunapas willawanku y televisorpi, runakuna mas willawanku, radiollapipuni masta ñuqa uyarini</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Chiqampunicha kanman chiqaqcha riki, mana, chiqaqcha kanman porque, mana hina kaptinqa chayhina yanqhalla rimaylla hina kaptinqa kanmanchu, chayta ñuqapas nini chiqaqcha chay unquy riki kan nispa ankayta ñuqapas pinsani ñuqamanta</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Atisuy...atiymanmi porque imaynapipas ap'iwusun chayqa, manapascha riki ap'iy curpunchikman haykuptinqa manapascha amachakuyta atisunmanchu ñuqaqa y mas antichata imatapas tomasunman hampita, hayaq qura nisqaykunata , chaykunata tomaspaqa atisunmanmi, atisunmanmi</p> <p>A: ¿Pero qamri?</p> <p>B: Ñuqa atiymanmi chayta nakuspa chaykunawan cuerpuyta tomaspa hinaqa</p>
42	<p>A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: -----</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Qhalilla kanaypaq mana imapis ñuqa pensakullani ñuqa, ñuqa papallanchikta kawsaq, papallanchikta nini aswanpas ñuqa manachá imapis nawanqachu qampaq munaynillaykichá rurakunqa, qanwanqa imapis rurallasaqmi llamk'asaq, trabajasaq imatapis rurasaq llamk'asaq nispa mañakuni papausmanta</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p> <p>B: Manam ñuqappi kanchu ñuqa ukhupi ni wawaykunapis señoraypas allinllam kan, mana unquy kanchu pero unquy kanmi kananmanta unquy kawankupuni kananmanta hinaspaga mana nichhu furtitaqa ima unquypas kawankuchu qhaliyapullayku, arí, sanuyapullayku chayqa, allinllam purikachayku</p>
46	<p>A: (Arí niqtinqa) Chay unquykuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?</p> <p>B: -----</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq?</p> <p>B: Hap'iwanman chayqa manacha ima ruraytapas atiymanchu hampikunatacha tomayman chay manapuni chaykunapas vensiqtinqa, wañupuymancha riki imatataq ruwasunmanpas manapuni naqtinqa riki</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? (no se le formulado la pregunta) B: -----
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----
IV T'aaq Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manapascha chayqa chiqaqchu kanman chaykunallawanqa icha, imaynataq chay kachkanmanpas manachunachá A: ¿Qampaqya imaynata qawanki? B: Nuqapaq parecikunmanmi chay bañakuy kaq q'uñi unukunawan bañakuy kaqlla cuerpunchis allin libre kanallapaqchuna kanman. A: ¿Chiqaqchu mana chiqaqchu? B: Manachuna chay kaq coronavirus kaqmantaqa nachu kan chiqaqchu chay kanmanchu
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Ah, chay kaq, chaywan mana ayqichikunchu chayqa, manacha chayqa chiqaqchu, chayhina kaptinqa, chiqaqchu kanman, manam riki, mana chiqaqchu kanman
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: chay chay huk virus paqarichin chay chaychaqa chiqaq riki, chiqaq chayqa
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. (no se le formulado la pregunta) B: -----
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chay upyaynanakaqmantaqa chiqaqcha chayqa, mana ap'ikunmanchu chayqa riki, chiqaqcha chayqa riki
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Anchayqa chiqaq kanman chayqa, manam yastaña ap'iqtinqa mana qhaliyapunchu chayqa chiqaq chayqa
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Anchayqa chiqaq cierto, mana chayqa thasnuchinchu chay unquyniyuq kaptiy
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaq chayqa, chiqay chayqa chiqaq rimamuchkan riki
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mana chayta rimanchu chayqa, chiqaqcha chayqa riki, chiqaq kaq chayqa
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chayqa chiqaq, chayqa chiqaq kaq riki, mana munaspa coronavirus nati hinan cuarentenata rurachkanku, chayqa chiqaq kaq chayqa
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Chay, ñuqa mana churakuyta munachkanchikñachu chayqa...ñuqa pero viajekunata rispaqa churakuchkanipuni ima cuidakuchkani si, manapis Cuscokunaman rispa churakuchkani guantes, mascara y tapa de boca, chaykunata
61	A: Lejjaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqcha chay, chiqaq riki,manapis chaykunaqa aswancha kan riki, chay mascarilla , chaykunawan aswan amachawanman riki chay mana cuerpuyman haykunmanchu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munani allin kaqtapuni ama llullakuspa allincha kaq kaqta chay willakamunankuta A: Imaynapi, televisionpi, rumanta, postamantachu, alcaldemantachu, comunidadmanta, imaynapin B: Ñuqanchik kay napi kanman chayqa qichwa rimayninchikpi chay Municipalkunamantapas paykuna chayta chiqaq kaqta imaynam chay hampipis kanchu, manachu kan, chaykunata rimanankuta ñuqa chayta munayman municipalmanta</p>
----	---

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0004)

Version: Quechua

I T'aca Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'anapaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 24
3	A: Kaynin? B: Qari
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqam kani Qeromanta A: ¿Maypi tiyashanki? B: Kunan actual tiyashani Mollepatapi
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, rirqanim, suqta watakama A: Primariaman, tukurankichu? B: Ari, tukuranim
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqa llamkani ancha wasi ruwapakuychakunapi, chaqrapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari
II T'aca Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqata rimawarqaku qichwasimipi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana ... mana yacharankuchu castellano rimayta, qichwwallatapuni yacharqanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Quechuasimillapipuni rimarqani
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Quechua simillapipuni rimarqani, mana imatapas yacharqaykuchu, manaraq escuelaman haykushaspaqa.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kunanmanqa rimani, ñawpaqmanqa mana rimarqanichu.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Ñuqa yacharqani primer gradoman haykushaspa... yachaywasiman rispaña.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Runasimillapipuni rimayku b. Masiykunawanpas, llapanwan c. Kumunirasniypipas, runa simillapipuni llapa imapipas, asambleaña kachun, faenaña kachun, chaypas. d. Chaq'rapipas
15	A: ¿Ima simipin pisillatareq paskarikunki? B: Kastillanusimipi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymen haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Runasimipi
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinta... allintam intindini runasimipi qillqakunata.
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Allin qawasqam, llapanmi riqsinku. A: Kay actual llaqtaykipi? B: Kaypiqa mana yachanichu ancha ... imaynachá kakunkumanpas Mollepatapiqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidadmantapunim
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi, kanmi, ... mana llankanchu (los curanderos no trabajan en el hospital), llak'anqa qura ampikunawan.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyariranim
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Uyarisqayman hinaqa ñinkum: coronavirus pilutacha hinam, uñachalla puntasapacha ñispa, pero mana riqsiñichu, uyarillañim
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquychá kanman riki, manam ñuqataqa hapiwanchu ... unquy punichá kanman
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Paqarimurqa ruwasqa ñinkum, anchaynata rimanku, imaychá kakuranpas, pero mana allinta yachanichu.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: a. Ñuqa uyarirqani radiopi, uyarirqani, willakuranku. b. Radiollapi, presidente rimamurqa chayta uyariqani
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Kastellanupi masta wachirimura, mana runasimipiqa uyariranichu.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Mana maypipas, llaqtallaypi rimanku coronavirusmanta, runasimimanta. Mana uyarirqanichu runasimimantaqa, kastellanullamanta.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Mana intindinichu...
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: wakillantam, waki wakillantam, mana nisyutachu indindini.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Hampikunman, kanman hampi (Tulpa, weqontoy, popusa, sasawi) – chay ampikunapaq - Unquyñiyokkunatam hapin ñinkutaq, pero manan yachanichu ñuqapas.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: -----
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Pikunachá unqunmanpas riki, mana allinta yachanichu... machuchakunan unqun ñinkutaq.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Purisqankupichá hapinman riki.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Uyarisqayman h'inaqa wasipi tiyana ninku, hampikunata wiqyana ninku, eucaliyota uqyana matipi ñinku, chaykunata.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Hampikunawan, qura hampikunallawan (respuesta anterior ya que se saltó de pregunta) – runallamanta ñuqayku anchayna, mana imapas walichiwankuchu, ancha campopi tiyaqkunataqa, qura hampikunata yuyaptiyku, anchayna.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaq punichá kanman riki, runa nishyuta wañun.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanmi
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Hampikunawan, qura hampillawan - qura hampi kan: turpa, popusa, wamanlipa, sallika, mana kaypiqa kanchu, chay llaqtaypi kan Qeropi (Qenti anchikuna kan, hayaq hampikunawan).
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Manan unquranichu ñuqa, pero huk unquykunawanqa hampikuyku (turpata, turpawan, waman lipa timpo chayllawan).
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan karanchu, paykuna phamiliyaykuna karqa allin fuertekuna.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Nuqa ruwayman hampillatapuni, qura hampikunata, riqsisqay hampikunata.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi chay qura hampiwanaqa.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Atikunmanmi chay qura hampiwanaqa.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaqmi
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqmi kanman

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chaypas chiqaqchá kanman riki, mana allinta yachaykuychu. Ñuqa qawasqayman hina chiqaqchá kanman nillani, rimaqtinku.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Mana allintachu chayta ñuqa yachanichu, yaqapaschá chayna kanman – chiqaqmi kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi chayqa
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmi kanman, achka runakunam wañun riki.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi kanman
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Ari, chiqaqmi, mana rimamunpunichu.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari, chiqaqmi chaypas kanman.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manan chaynachu kanan, churakunachá kanman riki.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manachusmá chiqaqchu kanman.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayman chayamunanta, Facebook, whatsapp-pi, ahh...chaypichá.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0005)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Kashani 47
3	A: Kaynin? B: Warmi
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Liwitaca – Chumbibilcas A: Maypi tiyayki? B: Kay Mollepatapi tiyani
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Mana riranichu
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Manan llankanichu, señorita. Hay veces chaqrakunata rini llankapakuq, chaynallapi kani, animalchakuna uywashaywan ñuqapas kani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, qhiswa runam kani
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qhiswasimiwanmi rimarayku, mamitay papaypas rimapaywara.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Rimankun, yaqa llapanmi phamiliyaykuna qhiswataqa yachanku. A: Y huk simipipas? B: Huk simipiqa wakin phamiliyay yachanku, napi, kastellanu palabrap, pero uchuycha kashatiyqa rimaranku masta qhiswasimita, ajam huk simipi siempre chayllatapuni rimarqayku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Chay qhiswasimiwanpuni rimayku
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kasp, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qhiswawanpuni karani chaymanta chaymantaña, qipakunataña kastellanu simita yacharani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari, rimani, entendini, pero mana nisuytachu.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Yacharani chunka pisqayuq watayuq kasqaymanta, napi Quillabambapi yacharqani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Kunan actual rimani, hay veces, kunanqa, kunan tiempoqa wawakuna mana yachankuchu qhiswasimi rimayta, entonces wawaykunawanqa rimani kastellanupi wasiypi, pero siempre wawaykuna yachachinan rayku qhiswapi wawaykunata rimapayani, pero mana rimayta atinkuchu, entiendinku entiendinkuta mana rimayta atinkuchu. Yachananku rayku pero ñuqa mas mas rimani masta qhiswapi, pero manapuni dominankuchu rimayta, kastellanutapuni rimanku, mana entiendiwanku rimasaytaqa. b. Paykunawanpas qhiswapi masta rimani, qhiswapi rimani. c. Qhiswapi rimani masta, chayqa qhiswapi ñuqa rimatiyqa alafuerza, qhiswata rimapayawanku. d. Chakrapipas igual.
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Kastellanusimipi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runasimipi
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Riki, willarikuymanni
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusqtiykipas intindinkichu? B: Ari allinta chay runasimitaqa dominani, desde wawaymanta pachapas.
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Ari, allinmi kashan. A: Runakuna imata nimunkuyá , runasimimanta, allinchi chay wawakuna rimasqanku manañachu, imata ninku? B: Uyarisayman hinaqa siempre wiraqucha profesorkunapas qhiswapi wawakunata examentapas namushanku, aja ... examenpi imapas estudianankupaqpas qhiswapi yachachimushankupuni. A: Niwasharanki, wawaykikuna manaña allintachu rimankuchu, yaqapaschá intindinku, pero manan rimankuchu? – imanaqtin? B: Manan rimankuchu – mana rimankuchu casi mana kay llaqtanchispi yachankuchu, ancha rimankuchu, yachankuchá yachanankumantaqa casi mayoriya kay qhiswasimita, pero mana paykuna no sé kay llaqtamansinchis rimayta munankuñachu qhiswanchista. Entonces chay motivo masta chay kastellanu rimayllamanña ripunku, entonces anchaywan chay wawakuna mana yachankuchu chay qhiswasimita. Qunqapushankuña, hay veces qayninpa semanakunallapi profesora waqamun chikachayta: qhiswasimipi namuy, grabamuspayki chayta enyiyamuway nispa. Chikachata yachachini, mana chikacha rimayta atinchi, chayqa quiera o no quiera yachachillatiy chikacha riman: munakuyki profesora, mamitayta munakuni papaytapas munakuni qamtapas profesora tukuy sunquywan munakuyki nispa, apenas chay kimsa palabrata atin rimaspa chikacha. – pero necesariomente chay wawakuna yachananpaq siempre qhiswasimipuni mas especialmente allin kanman mamá.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari, kay namantapuni kay Mollepatamantapunim kani, kay llaqta ukullapi tiyani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Imá? mana kanchu kay tiyasaypipuniqa, pero campuchankunapiqa kanchá chay mancharisamanta wawakuna waqapaqkuna kanku, pero kay tiyasaypipuniqa mana kankuchu – kanku, kanku, posta de saluspi, enfermerokuna doctorkuna kanku.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari, uyarinim mama, nisyu hatun llakikuy punin huklaro llaqtakunapi kashan, runamasinchiskuna wañumushan enteropi hasta kallikunapipas may purisankupi wañushanku.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chayqa kanman huk enfermedad, no se uyarisayman hinaqa kanman runamasinchiskuna creasanmi nispa anchaynata uyarini chiqaqchá kanman riki imaychá kanmanpas.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquychá ri kanman chay, siempre unquypunichá riki, chaychá ri kay tukuytaqa mastawasunmanqa ri.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Kay virusqa paqarimusqa haqay napi. China llaqtapi qunqay hiqurimusqa. Chaymanta hamuqtinku, chaylaykunamanta hamunku contagiyaq chaylla llapan llaqtaman contigiyapanchis. Chaykuna, hay veces kay cusco chaykunapipas nisyutapuni runamasinchista wañuyachipun chay unquy, aswan gracias a dios mana kay llaqtanchispi ima problemapas pasawanchisraqchu, primaykunaqa kashan positivo, positicon kashan, kashanmi nakuna contiyadukuna ninku, pero gracias a dios mana uyarinkurachu chay unquywan wañusankuta, hay veces kay llaqtanchispi tranquilomente tiyanchis, aire limpio y después esto como se llama: aseakunamantawan.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Huk sutiwan, mana huk sutiwanqa nanichu chay rimashallankuta ñuqapas nani virus.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Napi radiokunapi qawas.... Telewesorkunapi qawaspa, radiokunapi uyarispa.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Televisorpi mayninqa willakamun kastellanupi maynintaqa 5 en puntuta de la mañanata, tutamantanta haykuman runasimipi telewesorpi pasamun.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: -----
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, entiendini qhiswapi, chay tutamanta 5 de la mañanata napi noticiyapi telepi pasamun willakamun pura qhiswallapi qhiswasimipi pasamun anchaypi ñuqa entiendini llapanta.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Chay coronaviruswan unquqkunataqa hapin, uyarisqaymanhinaqa ninku: cuerponchiskuna nanan, umanchis nanan y respiración faltan chaykunata uyarini.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Respiración faltamusanwanchá riki, chawanpuni.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Coronaviruswanqa unqunman, chay hay veces kanchis wakinqa broncoyuq, asmayuq, kanchis wakinqa ima enfermedadnyuq anchaykuna fácilmente chaywanqa unqusunma.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Mana cuidakusanchismanta, comunta reunionkunapipas imapipas huñunakunchis, mana distancianakunchischu, mana karu karunkachu cuidakunchis anchaymanta, contagiyanakunchis ñuqanchis pura.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Mana coronavirus hapinawanchispaqa, cuidakusunman, distanciakusunman chay runamasinchismanta, karu karunkapuni siempre kananchis, chayqa mascarillatapas usananchis, mana mascarillayuqa mana kallepipas purinanchischu y limpiezamanta limpiakunanchis y makinchistapas, wawanchiskunatapas siempre nishana maqchikuy, mihunapaqpas maqchirakamuy nispa jabonchawan siempre makinchistaqa maqchikushana, alcoholchatapas usashana, chaypuni kanman.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriya yacharqanki? B: Kay llaqtallapi yachani, tiyashallaypi chay notiacikunapi naspá, hay veces llaqta taytakuna willakunku, explicakamunku doctorkuna anchaykunata uyarispaymi yachani.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ñuqa pinsayninpaqa allinmi chay yachachisanku, allinta sichus cuidakusunchis ñuqanchis kikinichismanta, wawanchiskunatapas ñuqanchis mamataytapunicuidananchis maqchikuspa sumaqta aseakuspa kanankupas. Entonces nanayá haykaqpas hapiwasunchu chay unquyqa.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atisunmanmi, atisunmanmi porque kay campopiqa kay llaqtanchispiqa kashan imaymana qurapas yerbakuna makillanchispi. Kashan kaypi matico, kaypi kashan eucaliptonchis, kaypi kashan muñanchis, imaymana, hasta frutanchiskunamantapas kashan, chayqa atisunmanmi cuidakuyta.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: -----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Qaliyanaypaqa ruwayman nata, yucalipuwana matikuwan chayta tumaspa, ukuykimanta hawaykimantataq hatun loga logar mankata hapispayki chaypi timpuchispayki vaburta ruwakunayki.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana phamiliyaymantaqa kanchu kaypi chayna unquyniyuqqa kanchu – huk unquyniyuqa mana noqa kanchu, ... phamiliyaymantaqa mana kanraqchu unquyniyuqa.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Kunan nisqaypi hinapas hampikuymán, kay llaqtanchispi kaq yerbakunawan, kay llaqtanchispi kashan hampi preparakunanchispaq kashan, ajos kashan, kion kashan, chay nakuna kashan ratirikamunapaq procomiel nisanku, chaykuna kashan rantikamuspa preparakunanchispaq. Procomiel, miel.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: -----
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Cuidakuspanku, hampikuspankuqa atikunmanmi, manataq huklaro llaqtakunapi cuidakushankuchu, comunta paykunapura huñunakuspanku kashanku anchaypi chaypi contagiyanakushanku.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chay quni unuwan bañakuyqa, mana, allinmi. Allinmi chayqa porque chay quni unuwan bañakusunman manachá unupurullawanchu siempre qawarisaypi hinapas kaypi yerbanchiskuna kashan anchaykunawan, allinmi – allinmi chiqaqmi.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqchá chayqa, manayá chiriwan nakunchis nisyuta hapichikunchis, chiri pasawanchis mas piurtayá hapiwasunman
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaq chayqa
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi chayqa
54	A: Ruphasaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi chayqa
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chay nisyu nakunaqa manaña qaliyayta atinkuchu, chiqapaqmi chayqa.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruhapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chayqa chiqaqyá porque chay machaqkunaqa hukpaqkamallataña hapin, chayqa wañukapunku.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ay chaynata sapa, ari ñuqapas uyarini sapa kutinmi sapa tutamantam docekunatapas willakamushanpuni chiqaqmi.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Mana chaytaqa rimanchu, pero ñuqanchis kay llaqtapiqa pero yachaqkunaqa rimankuyá, mana mana qobiermoschis chay imá qurakunawan hampikunanchista yachanchu, mana.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: chiqaqmi
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Porque chaytaqa churakuymanchu hina kayna chay unquykuna kashatinqa porque mana dejaymanchu, que tal purisaypi chay chaypi maypipas contagiyachikuyman siempre protegekuymanpuni chaytaqa.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Lejia, lejiyapas siempre allinyá kanman porque unuchapi preparaspayki cuartoypitapas chaywan punkuykikutapas naspá botellachapi chiskitiyakunki chayqa allinpuni chaypas kanman - Mana, amachawanchis, ima napaqpas lejiaqa allinmi.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Munayman, chayamuspa yachachiwananchista, más kay yacharinanchispaqyá chay willakuykunata munasunman, televisorkunapi, radiopipas allinmi, claro alcaldenchispas yachasantaqa llaqtaman willawanchispuniyá.

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0006)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Kimsa chunka suqtayuq watayuq.
3	A: Kaynin? B: ----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa antes karqani Paucartambo Q'irus A: ¿Maypi kunan tiyanki?? B: Kunan Mullipatapi tiyani, chunka pusaqniyuq wataña, wawaykunarayku hamuni, ñuqa mana leiyta yachanichu, awayllata awayllata yachani, chaywan hamuni leiyta wawaykuna yachachun nispa.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Yachaywasiman,... mana, yachaywasiman rini iskay watalla.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: awallata awani, manataq leiyta yachanichu chayqa, awallata awani, chakray ruwana kaptin, chakrayta, ... esposuyta ruraysini.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, qichwa runam kani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runa simipi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana, runa simillatapuni rimanku, awilachay runasimillata riman, awilachallaytaq uywawan, mana mamitay kanchu, mana papay kanchu, awilachallay uywawan.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runa simillatapuni rimani, mana yachanichu hasta kunankamapas castellanutaqa, manam yachanichu.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: -----.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: -----.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Kunan ñuqa runa simillapipuni, qichwa simipi rimakuni, manam yachanipunichu, wawaykunallam yachan kayman hampusqay hawa castellanuta, manam ñuqa yachani, ni entendinichu. b. Ari, wawaykunawampas runa simillapim rimani c. Comunirasniypipas runa simillatapuni rimani d. chakrapipas, maypipas, may Qusquta, mayta vijaspapas.
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Kastellanusimipi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymen haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Runa simillapipuni rimani, chayna (...) amigukuna tupamuwan chaypis runasimillatapuni yachani, manapuni castellanuta yachanichu.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: -----.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Arí, runa simillatapunim, chay yachachiway runa simita nispa niwankupas. A: ¿Oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Entendini qichwamantaqa, manam entendinichu chay castellanumanta rimasqankutaqa, ñuqatapis k'amikuchkawankuman nini.
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Allin qawasqa. A: ¿Kaypi tiyasqaykipi? B: Kaypi tiyasqaypipas, ah! rimankupunim.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Arí, comunidadmantam kani, Santiago Pupuja.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaqa kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi Mullipatapiqa, Manamá tiyasqaypiqa. Mana kanchu, mana sector nataq comunirastaq chayqa, mana kanchu. A: ¿Hampi yachaqa quramanta? B: Quramantaqa kan, quramanta kan, arí. A: ¿Postapichu llamk'an? B: Mana postapichu.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Arí uyarinim.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: China llaqtapim chay coronvirusta ruramunku nispa radiyupi uyariyku, telewichhunpi, chikuykunapas niwan, notichhapin llusqsimuchkan, chinam fabricamun chay coronavirusmanta nispa niwan.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi chay coronavirus, mana runawan juntakunaykichu, karu karunlla kanayki, huk metropi kanayki nispa ninku, ama juntakunaykichu, chaymá ñuqapas kunan llaqtaman haykumunichu, chayraq haykumuchkani kay semanakuna haykumuchkani, mana llaqtaman ni wawaykunatapas apaykamunichu.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: China ruranku, fabricanku ninkutaq, ¿¡imaynachá!?!hiqurimusqa.
26	A: ¿Kay coronavirusmanta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: A ha. A: ¿Runa simipi, suti riqsinkichu runa simipi? B: Manam riqsinchu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusmanta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: Mana ...mana ... coronavirus nisqallata uyarini, mana sapaqtaqa uyarinichu.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: ¡Mana, mana! Chunka suqtayuy mayo killapi warmachaypa faenan karqan, na ... hartinmanta, chaypi willariwanku profesora, paqarin p'unchaymanta manam qallarinqachu na ... escuela nispa yachaywasi nispa niwanku, chaypi primera vez yachani, [a ha], nichhuta manchakurqani, aman haykumunkischu, ama runawan tupankischu, simiykista tapakunkis nispa profesora niwanku, makiykista mayllikunkis sapa kuti niwanku..
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Runa simipi. A: ¿Uyariyki chayta runasimipi castellanupi? B: Mmm, profes... huk entendichiwani, castellanupiya willawanpas hinaspa qichwa intintiq intintiwani, aham.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Chay jardín asambleaman hamusqaypi uyarini primero vez chaymantaqa rariyu, arí, rariyupi pasamun, telewichhunkunapi pasamun hina. A: ¿Chay radiupi televisión runasimpi castellanopichu? B: Coronavirus nisqallata yachani, kuchkata castellanupipas pasamuntaq, runa simipipas pasamuntaq hina.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Arí, entendinim. A: ¿Tukuy ima? B: Waki wakillantapischá entendini riki.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Diabetes ancha unquyniyuqkunatam masta hap'in, 50 añosmanta wichaymanmi masta cuidakuna nispa ninku. A: ¿Chaypikunan astawan coronavirus unqunman? B: Arí, chayna, mas avanraru runakuna unqunman riki. A: ¿Imakunan unquqkunata hap'in? B: Ah! Kunka nanan ninku, uma nanan ñinku, respirachhunta mana quyta atinchischu ninku, chayqa controlachikamunayki apurayman nispa ninku.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: -----.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: -----.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: -----.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: [Aha], makinchista mayllikuna sapa kuti, chaymanta mana runawan juntakunanchischu. Qusqumanta Limamanta hamuchkanku chaykunawanqa aswan manapuniña, karullamanta, [aha].
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Chayhinata, hasta asambliyayku chay sectorniykupipas chayhinatapuni niwanku presidentiyku, ama juntakunkischu, radiokunapipas pasamun ama juntakuychikchu nispa, aha..
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpunichá riki chay paiskunapi runakunata ... runa wañumun nichkanku, Qusqupipas wañurqun chayhinaña ñispa chicoykunapas hayk'a mil ñiwancha kampas, mana yuwanichu, aha, chayhina waranqañam wañurqun ñiwan chicoykuna..
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanpuniya.
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Wak llaqtaypi kanmi puna hampi, puna, [aha], puna hampi, kaypiqa eucaliptuwan waksichikuyman, muqu muqu, kiyun, limun chaykunata tomayku, mana hap'inawankupaq, ari, tomayku actualmente tomachkayku.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Qaliyapunaypaq, Chay eucaliqtuwan t'impuchispa waksichikuymán chaymanta kiyun, ahus chayta tomayman, manam pero hap'iwanchu. Manam huk unquykunapis waliq, manapunim runawan juntakunichu, wasillaypi wawaykunapis manapuni hamunchu.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manapunim unquykuchu, qhalillan kayku.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Ari, nisqankuta rurayman, chay eucaliptuta, ari rurakunim, punkuykunaman ... eucaliqtukunata maceterukuna chay cuartuykunapi kan comedorniykipas kan.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: -----
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----.
IV T'aaq Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaqpunicha riki. A: ¿Qamya chiqaqchu mana chiqaqchu kanman? B: Riki, khutu unuwan bañarqukusunman chayqa hap'irquwasunmanya, q'uñi unuwan, huk reposuyuqwan bañakunanchis.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaq riki.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ari, chiqaq, chiqaq! Chiqaq, coronavirustaqa huk paqarichin, chiqaq.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Ah, Chiqaq, chiqaqmi.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqpuni chaypis.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: hinatapuni rimanku, (...) chiqaq, chiqaq..
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaq.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari, chiqaqtam rimamun.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaq.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari, ari mana unqunanta munaspa, chiqaqmi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana, churakunay riki, unquy pasarquwanmanpas chayri.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaq.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Riki, radiyupipas, whatsappipas, altoparlantipipas, postamantapas, alcaldemantapas, hukkunamantapas. A: ¿Ima chay hukkunapas kanman? B: Mana chayllatam yachani</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-007)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'anapaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayummi kanki? B: Ñuqa kani Mollepatamanta
3	A: Kaynin?
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Veinticinco añosniyuq
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rini A: Primariaman, secundariaman? B: Hasta secundaria rini,pero mana tukunichu A: Ima gradupi? B: terceropi
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Chakrakunapi llank'apakamuni
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runasimipi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana, mana rimarankuchu A: runasimillapi B: Ari
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswasimipi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Chaypi yacharqani castellano rimayta
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Chunka watayuqta kaspaña A: Escuelaman rispa? B: Ari A: Escuelapi yachaywasipi profesurkuna castellanullapi rimankuchu runasimipiwan? B: Runasimipiwan rimanku
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Mayninpi quechuapi parlani mayninpi castellanupi rimani b) Runasimipi c) Runasimipi d) Runasimipi chaypipas
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: castellanupi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymay haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Quechuasimipi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari willariymanmi
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari allinta paskarikuni
	A: Runasimipi oficial qillqakunata oficiukuna solicitudkuna comunicadukuna ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari intindini
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari, allin qhawasqa
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari comunidadmanta
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Ari kanmi
	A: Payri postapim llamk'an? B: Manan
	A: Qurawamni hampin? B: Qurawan hampin
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarini
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Huk unquy qhillimanta rikhurimun
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Ari unquymi
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Qhilli cosaskunamanta, hay veces runakuna mana makinchista ima mayllikunchischu mikhunapaq, chaykumanta rikhurimun
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan churaranku, manachu churaranku runakuna Manan
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Runa wañuchisanmanta, wawakuna chay unquywan wañusanmanta uyarini Imaynapi? Radiyupi, runakunamanta, postamantachu Radiyupi postamanta noticiakunapi ima uyarini
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan? B: Iskaynin simipi rimamunku, runasimipi rimamunku castellanupipas rimamunku
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Chaypi chay Mollepatapi A: Radiyupi runamantan maypi? B: adiyupipis uyarini runamantapas uyarini A: Quechuapi? B: Ari quechuapi parlanku
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Uma nanay, cuerpunku nanan, mana respiraspa atinkuchu, chaykuna chaykunata sintinku
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki?
	B: Riqsiyman uhusanpi, mana respiraspa atisanpi
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?
	B: Yuyayniyuqkuna, kuraq runakuna ancianukuna y wawakuna
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?
	B: De lo que no se lavan las manos, no usan mascarilla, les agarra de esas cosas
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?
	B: Ruwana makinchista mayllikuna sapa imata ruwasapas, mikhunapaq, imataña llamispapis mayllikuna makinchista nitaqmi calliman llusqispapis vintanakunata punkukunata fierrukunata imatapas llaminachu, nitaq uyaykita ni ñawiykita tupakunaykichu qhilli makiykiwan
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?
	B: wasiypi
	A: Manachu radio uyarispa televisionta qhawaspa
	B: Radiyupi televisionpi y postamanta rimamunku
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?
	B:Ari chiqaqmi
	A: Imanaqtin?
	B: Es que achka runa chay unquywan wañuyunku
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?
	B: Ari atiymanmi
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?
	B: Makiyta mayllikuspa limphiyupi tiyaspa
	A: Chaymanta, chayllawan chayllatachu ruwaspa
	B: Chaymanta distanciamientuta runakuman ruwaspa, mana achka runakuna huñunakunachu, ni reunionkunata ni fiestakunata ruwanachu. Wasipipas ni Kallepipas runaman tantuta achkuyunachu ni llaminakunachu runakunawan
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?
	B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?
	B: Matikunata q'uñichkaqta tomani, Eucalikuwan ima q'usñichikuni, mikhunata sanukunata verduraskunata imatapas mikhuna. Chaywanmi saniyapuni
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?
	B: Manan pipas kanchu
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?
	B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq?
	B: Primer lugar manan Kalliman llusqiymanchu, wasipi cuidakuyman, q'uñi matikunata tumayman. Qurakunawan hampikuyman
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?
	B: Manan llapantaqa hampikuspaqa atisunmanchu siempre hay veces hospitalman rina, rinacha kanman
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman?
	B: Hay veces mediante yerbas hampikusunmanmi wakin unquytaqa pero hay veces manan wakin unquytaqa curayqa atinmanchu y siempre hospitalman rina
IV T'aaqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.
	B: chiqaq
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.
	B: chiqaqmi
52	A: Coronavirusmanta huk virusmi paqarichin.
	B: chiqaq
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan.
	B: chiqaqmi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manan chiqaqchu
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manan chiqaqchu
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: chiqaqmi
57	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqmi
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manan chiqaqchu
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Churakunaypuni porque aunque manaña ñuqa mal kayman chaypis wakin runakunaqa mal kachkanman hinaspa contagiawankuman, churakunaypuni
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu A: Imanaqtin? B: Porque lejiawanqa desinfectanchis ima serviciyunkunatapas, frutataña rantimunki chaypis sutuyachinki chayqa bacteriankunata wañuchin hinaspa mana. Necesariamentepuni lejíaqa
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Munayman yachayta hampikamunqachus, imaynan kunan watakunaman ukaq watakunaman normalizaqapunqachu paisninchis imaynan chayta yachayta munayman A: IImaynapi? Radiyupi, facebookpi, parlantepi librokunapi imaynapi munawaq chayta B: Napi televisionpi, radiyukunapi parlantekunapi chayta munayman yachayta

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-008)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Ñuqa kunan kachkani kimsa chunka qanchisniyuq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa Kani Paucartambumanta, Quiku grande
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirani primer gradukamalla mana chaymanta ripurañichu
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Agriculto
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari qhiswa runa kani
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Puro inka simipi rimapaywaran papay taytay, mana rimapaywaranchu castellanutaqa manayapuni yachanchu tayta mamayqa castellano rimaytaqa puro runasimi nata quechuatakama rimayku
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: -----
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Manaraq yachaywasiman richkaspa runasimipi, runasimitapuni rimarani, mana castellanutaqa rimaranichu. kunanñan castellanu rimayta yachani as asta
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: ----
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: -----
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kunan castellanu simitaqa yachani llank'apakuy purispaña, yacharani chunka iskayniyuq watayuq anchay wichaymantaña yacharqani
14	A: Ima simipin rimanki? B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>e) Mayninpi quechuapi parlani mayninpi castellanupi rimani</p> <p>f) Kunan, kunanñataq ichaqa rimani quichuapi runasimipi chaymanta phamilyaywan wawakunawan runasimipi rimayku, castellanupipas rimaykutaq kunanqa</p> <p>g) Runamasiykunawan quechuapipuni rimani mana castellano rimanichu</p> <p>h) Comundasiykipis quichuapipuni rimani</p> <p>i) Chaqrapipas quichuwapipuni</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki?</p> <p>B: castellanupi</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyachakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Runasimipi</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Machupayakunaq rimaynin kawsayninkumanta, pisillata y yuyachkayman qunqaruniña wakinta</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyachakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Ari, phamilyaykunawan comundasiypi rimaspa allinta rimayta astawan yuyaymanarini</p> <p>A: Chay oficial qillqakunata, oficiyukuna chayanchu runasimipi?</p> <p>B: Chayanpuni runasimipi</p> <p>A: Chay ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu</p> <p>B: Ari</p> <p>A: Maymanta chay oficiyukuna qillqaspa kichuwapi qillqaspa chayamun</p> <p>B: Quechua rimaqkuna ñuqanchis ruwanchis quechuapi letrata</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Allinmpuni runasimi llaqtaykupiqa allin qhawasqapuni kachkan, allin allintapunin rimayku chaywan runasimi mas llaqtaykupi rimakun</p> <p>A: Tukuy runakuna tiyaqkuna ninku allin wawachanchiskunatapas rimanku runasimita chayta ninku</p> <p>B: Chayta ninku</p> <p>A: Yachachisun wawanchiskunaman</p> <p>B: Tukuy runa comundasi runa nin yachachisun runasimita nispa</p> <p>A: Kay actual tiyasqaykipi?</p> <p>B: Kaypipas, runasimitaqa manapuni kay tiyasqaypipis qunqaykuchu rimaykupuni</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Ari comundasi mantapunini kani</p> <p>A: Ima comundasi manta</p> <p>B: Kunan tiyachkani comundasi Santiago Pupuja</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Hampi kamaq hampi ruwaq ..Mana kanchu ña ñawpa siñurakuna ñawpaq warmikuna wañupunkuña, mana kapunkuñachu</p> <p>A: Enfermero ,técnico, enfermería doctor kanchu</p> <p>B: Mana kanchu mana kanchu, Mollpatapi kan riki enfermera, doctor chaykunaqa</p> <p>A: Santiago de Pupuja Mollepataman hayk'a..</p> <p>B: Hayk'a ura?, ura puriyimi chakipi</p>
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Uyarini coronavirusmanta</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: Unquy chay, unquychá kanman mana ñuqaykuman kay llantanchisman chayamunchu</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: Ñuqas uyarirani kay virus paqarimusanta akhay, huk laru llaqtapis ruwankuman karqan kay unquyta nisqata uyarirani.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?</p> <p>B: Kay virus paqarimun huk ladumanta wawqinchiskuna hamunku chay paykun as apamunkuman karan</p>
26	<p>A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?</p> <p>B: Huk sutiwan manan, kunan kay coronavirus unquy hamun manan riqsiymanraqchu huk sutikunawan coronavirus unquyta</p> <p>A: Manachu runasimipi churamuranku sutita</p> <p>B: Mana chayta mana ancha ñuqa yuyaymanarusqanichu</p>
27	<p>A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?</p> <p>B:</p>
28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?</p> <p>B: Radiyukunapin rimamunku televisorkunapi, chaypi ñuqa uyarini</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan?</p> <p>B: Castellano simipi wach'imunku</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki?</p> <p>B: Manapunin kay uyariruranichu runasimipi</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki?</p> <p>B: Ari intindini, chay rimasqankuta yuyaymanani</p> <p>A: Castellanupi willakuchkanku</p> <p>B: Castellanupi rimanku hinaspa intindichkani, hinaspa mana quichuwapi pronun..nanichu yuyaymananichu</p>
32	<p>A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani</p> <p>B:</p>
33	<p>A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu</p> <p>B:</p>
34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun?</p> <p>B: Uma nanayta, kunka nanayta, tullukuna nanayta hak'uray kan, hak'urachin</p>
35	<p>A: Kunan coronaviruswan kasqanta, ñuqa riqsini yasta kan unqusqa hina ,mana kustuchus unqusqa hina yanqa puñuy puñuy, k'iwirayan, chaykunapi ñuqa rikurani, kunan hermanuy ña wawqiy kuraq wawqiyta ña pasarunña payta hap'iramusqa karan unquy maypichá riki tupamurqan purisqampi</p> <p>B: Riqsiyman uhusanpi, mana respiraspa atisanpi</p>
36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?</p> <p>B: Nakuna ñawpa runakuna, awki quya anchay paykunaraq unqunkuman</p>
37	<p>A: ¿Imaynapin coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: Pisi saluq kaqtin</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?</p> <p>B: Hampita upyana, hampi qurata</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Kay wasiypipuni ñuqa yacharqani uyarisqay uyarichiwanku hinaspa hampikuyta yacharirqayku ñuqaykupas pis.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Pinsani, yuyaymanani chiqaqchu kay kanman icha manachu nispa, mana kay Mollepata llaqtanchispi kanchu, hinaspa ñuqa mana kananpaq yuyaymananichu mana kananpaq pinsanichu ñuqa</p> <p>A: Pero chay tukuy willakusqankuta, riparasqaykiman hina chiqaqchu kanman</p> <p>B: Chiqaqchá kanman nispalla ñuqa nini, mana chiqaq chiqaq kananpaq pinsanichu</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Atiyanmi ñuqa, atini</p>
42	<p>A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: Ñuqaq llaqtaypi kan qurakuna chayta apakamuspa chaykunata uqyasqa atiyanmi</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Ñuqa hampita ruwakuni</p> <p>A: imamanta</p> <p>B: Ruwakuni wamanlipamanta ruwakuni, qaya haya hampikunamanta coronavirus unquypaq ruwayku wiquntuyta, wamanlipata, pupusata</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p> <p>B: Manapunin kanchu</p>
46	<p>A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?</p> <p>B: -----</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq?</p> <p>B: Chay coronavirus hap'iwaqtin hampikuymán chay nata eucaliqtuta, chay wamanlipata, pupusata hina ruwakuyman ñuqa. Hisp'ayta ima uqyayman, chaykuna hampin</p>
48	<p>A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?</p> <p>B: -----</p>
49	<p>A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____?</p> <p>B: -----</p>
IV T'aqa Qatina	<p><i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i></p>
50	<p>A: Q'uñi unuwan ñakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.</p> <p>B: Mana chiqaqchu</p>
51	<p>A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.</p> <p>B: Mana chay chiqaqchu</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chayqa chiqaqpis kanman
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manapunin chaypis chiqaqchu, chay ch'uspicha kaspapa ñacha riki kunanqa maypipas kaykunapi tariwachkuwanña manataq ch'uspichachus chayqa, manapuniyá chayqa chhaynaqa kanmanchu
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi chayqa
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmin chay, ñawpaq, ñawpa runakunata hap'in facilta, pisi salurninku, chayqa chiqaqmi chayqa
56	A: Mana chayqa chiqaqchu, machaq runata mana hap'in facilta B: chiqaqmi
57	A: Chiqaq chayqa B: Chiqaqmi
58	A: Chiqaq chayqa, manan rimanchuc B: Manan chiqaqchu
59	A: Mana unquyta munaspa chiqaqmi chay. Mana unqunanchista munaspa cuarentenata ruwachiwanchis chiqaqmi B: Chiqaqmi
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Chiqaq chayqa A: Ya, qamchu imaraykun mana chaykunata churakuwaqñachu B: Manataq unquy hap'iwanchu chayqa, chay mascarillakunata churakuqtinchis astawan chay sunqunchisman kaq airellata kutichinchis manan chay samay llusinchu
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaq chayqa
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayman librokunapi chayamunanta opis radiyupipis, iskayninpi kanman allin

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-009)

Version: Quechua

1 T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Cuarenta y dos watayuq kani
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani Mollepata A: Ima comunidadmanta B: Santiago Pupujamanta kani
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rini pero nallama primer, segundo gradullayuqmi kani A: Primariapi, secundariapi? B: primariyallapi A: Segundo gradukama? B: Ari
6	A: ¿Imapin llank'aniki? B: Wasipi ñuqaqa. Mana llank'anichu
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari
Part II Instructions	<i>Now we will speak about languages... Mother tongue is the language that you have been speaking/using from birth and during childhood. It is possible to have more than one mother tongue. It does not matter if you have forgotten it; it is still your mother tongue because it is what your family spoke to you/used with you when you were small.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Nallapi, runasimipi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari, runasimipi rimanku A: Huk simipi kaq, castellanupipas rimallankutaq B: Huch'uycha kaspayki taytamaykita rimanku castellanutapas A: Mastaq runasimita rimayku

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

10	<p>A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa?</p> <p>B: Runasimipi rimani</p>
11	<p>A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspá, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña?</p> <p>B: Runasimipuni rimaq kani</p>
12	<p>A: ¿Kastillanusimipi rimankichu?</p> <p>B: Castellanutaqa Qos.. anchhayna ciudadta rispaqa riy uyarispa rimani, pero mastaqa rimani runasimita</p> <p>A: Kunan actual castellanusimita rimankichu?</p> <p>B: Ari rimani chaytapas, runasimitapas siempre wawakunaman yachachini runasimita yachanankupaq</p>
13	<p>A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki?</p> <p>B: Yachani, campumanta ciudadman llusqispa yachani castellanutaqa</p> <p>A: Yachaywasiman rispaña?</p> <p>B: Yachaywasipipas profesurkuna profesorakuna rimaqtiin yachachiwanku, ankhaynata ninayki, ari castellanutapas qatipani</p> <p>A: Hayk'a watayuqmi karanki castellanosimipi yachamuqtiyki?</p> <p>B: Qusquman hamurani comuniradmantaqa diez añoschayuqña</p>
14	<p>A: Ima simipin rimanki?</p> <p>B:</p> <p>j) Iskaynin idiomata rimani quechuwata y castellanutapas a veces rimani</p> <p>k) Paykunawanpis rimani iskaynin clasetá</p> <p>l) Ari comunidadniypis asamblea kan imapis kan chay masta intindichiwanku manaya castellanuta correcto yachaqmanqa runasimipi intindichiwanku</p> <p>m) chaqrapipas runasimipi</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Mastaqa ñuqa clarutaqa runasimipi, mastaqa nani rimani, bueno valikuyman runatapas ruwaraysiway paqarin ruwakusaqmi nispapis. Anchhayna valiykuni</p> <p>A: Castellano simipi?</p> <p>B: Castellanupipas kaq, paqarin yanapayway o llamk'apakuway anchhaynata kaq castellanupipas nillanitaq.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Iru wawakunatapas hay veces indicani quechuwapi rimapayani yachasaymi hinalla castellanupipas chikanta agregayunitaq wakinta</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Riki</p> <p>A: Ima simipi willarikuwaq?</p> <p>B: Bueno niwanman huk anciano yanapayway, yanapanawanaykita munani, ari yanapasayki imallawanpas kasallanmanqa niyman, anchhaynata niyman</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Ari</p> <p>A: Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu?</p> <p>B: Ari intindini. Mana intindispaqa tapukuni, intindichiway, kaypi mana intandinichu anchhaynata</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Runasimi allin qhawasqa</p> <p>A: Lliw runakuna munankuchu wawakuna rimamunanpaq, allin kachkan nispa ninku?</p> <p>B: Runasimita yachananku nispa radiyupipis ninmi riki, wawakunata yachachiychis nispa</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Comunidaqmanta kani, ñuqa camporuna kani</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuyqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Mana. Haykumuykuraq huk media hora purinataraq llaqtata haykumuyku hampina wasiman</p> <p>A: Enfermero, técnico, doctor chaypi kan?</p> <p>B: Ari postapi, pero comunidaqniykumantaqa mana nanchu, kanchu, kaq sityupiqqa mana kanchu</p> <p>A: Hampikamayuyq qurakunawan hampiq kanchu?</p> <p>B: Mana, kikiyku preparakuyku hampita chaypi o bañostapas imatapas ruwakuyku</p> <p>A: Pero mana kanchu huk hampiq</p> <p>B: Mana huk hampiqqa kanchu</p>
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Ari</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: Coronavirus kasqa, bueno chay gripi unquy, uhu unquy anchay runataqa samayninta wisq'aspa hasta wañuyman apasqa, pero chay coronavirus vincinapaq kasqa hampi qurapipas kasqa tumanapaq Eucaliptupas, Mocco moccopas, limón y <i>kiyun</i> chaykunawan <i>campupiqqa</i> tumaspa privinikuyku y makita maqchinayku a cada nada jabón y unu chaywan</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: Unquy chayqa</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?</p> <p>B: Según uyarisayman hinaqa ninku kay masomanta ninku, pero no sé a lo realidad no, mana chayta claruta ñuqa yachanichu, pero radiyupipis comunicadupipas siempre rimamuchkanpuni indicamuchkan, televisiyunpipas chayllaña kunan kachkan coronavirus, coronavirus nispa, may manchakuy kachkan chaymanta cuidakunapaqqa</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

26	<p>A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?</p> <p>B: Manan, coronavirus nisallankuta nani</p>
27	<p>A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?</p> <p>B:</p>
28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?</p> <p>B: Ñuqa uyarini bueno televisuyunpi rikuni, radiyupi uyarini aqhayaniraq runa wañusqa huk ladu paiskunapiqa, na pampapi manaña ricugiytawan munasankuchu, chay mancha manchakuy, chayta uyarispa a veces kaypipas wakpipas maypipas runaqa as riskupi kasayku</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan?</p> <p>B: Castellanupi kachkan, runasimipi kachkan. haqay Puno ladumantapas masta indicamuchkan runasimipi, napiqa noticiyapi pasamuchkan runasimipi</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki?</p> <p>B: Radiyupi uyarini, televisiyunpi. Puno anchaykunapiqa idiomankupi hina runasimipi rimachkanku munayta</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki?</p> <p>B: Ari</p> <p>A: Ch'uyata?</p> <p>B: Ari y chaytataqmi chay willakusankuta imachu chay huk hampikunapaq chay indicamusankuta chay tratamintuta hina niwasankuta ñuqaykupis kaq qatillaykutaq hinaspanqa ari chiqaqmi. Ari porque hampiq mana ancha tarikusachu, hampiqurawan ima ñuqayku chayta utilisayku ari wawakunamanpis más que todo, karunchanakuyku ima manaña nichkutaqa juntanakuykuchu anchaykunawanqa bueno diospa munayniwanqa allinmi kachkan kay Mollepata llaqta</p> <p>A: Chay willakuykuna castellano simipi llapachanta intindinki</p> <p>B: Ari intindini</p>
32	<p>A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani</p> <p>B:</p>
33	<p>A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu</p> <p>B:</p>
34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun?</p> <p>B: Hap'isqa uhu, gripi uma nanay, tullu thaptikun nispa ninku, anchayta intindini rimasankuta</p>
35	<p>A: Kunan coronaviruswan kasqanta, ñuqa riqsini yasta kan unqusqa hina ,mana kustuchus unqusqa hina yanqa puñuy puñuy, k'iwirayan, chaykunapi ñuqa rikurani, kunan hermanuy ña wawqiy kuraq wawqiyta ña pasarunña payta hap'iramusqa karan unquy maypichá riki tupamurqan purisqampi</p> <p>B:</p>
36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?</p> <p>B: Unqunman ancianukuna, huk tercera edad y wawakuna, masque todo kasqa chay minus mana cuerpunpichu flaculla kachkan anchhaykunata mas rapiduta hap'isqa</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: A veces achkha runapi juntanakusanpi huk kachkanman coronavirusniyuq chaywan tupaqtin contagianakusan kasqa</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?</p> <p>B: -----</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Radiyumanta más que todo, chaymanta celularpipas kaq pasamuqtin wawaykuna ñuqata indicawan, mamá kaysi kaysi hampi nispa. Ari</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Chiqaqmi kanman A: Imanaqtin chiqaqmi kanman? B: Porque chay unquywantaq kachkan chayqa mana remedio kasqachu, aqhayna runa hospitalpas wañukuchkan tantu mancha mancharikuyta</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Riki, hampikuspa, cuidakuspa, mana comunta, mana chay willakusankuta intindispaqa mana casuspaqa ñuqapas wañuruymanchá riki</p>
42	<p>A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: Bueno nata, tapabucata usaspa, chayta usaspa y alkulta hap'ispa. Mana chay qullqita chaskispa hinallatachu makikiwanpas, chay qullqi hap'isa makiwan imatapas mikhuruyman, siempre alcoholchawan churanay, anchayta ruwaspay, cumplispayqa allinpuni kayman</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Chay coronavirusmanta? A: Manan, huk unquykunamantapas B: Hukkunamanta, bueno hampiquratan tumani, a veces postata manaña, nichkutaña mal kani chay postata rini, chay postapi eneccionpaq kaqtinqa eneccion churawanman o pastillaschatapas quwanman chaychawan, indicachkuntataq kaq hayk'a kutita tumananki chayta tumayman, anchhaywan qhaliyapuyman</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p> <p>B: Mana kanchu</p>
46	<p>A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?</p> <p>B: -----</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq?</p> <p>B: Bueno chay indicachhiyun uyarisqayta hampikuyman A: A ver, ima indicachkunkunata? B: Bueno hampikuyman, bueno niwanku tumanayki limonta bastantita kiyunniyuqta, Eucaliqtutapas kaq sahumatapas ruwakuwaq timp'uchispa anchhaykunawan, porque mana difícil pastillaspas ima tarinapaq mana chaypaq kasqachu anchapunaqa, anchhaywan</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

48	<p>A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?</p> <p>B: Claru, atikunmanmi</p>
49	<p>A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman_____?</p> <p>B: Bueno chay, más que todo qurakuna bastante kachkan chaywan</p> <p>A: Ima qurakuna?</p> <p>B: Chay qurakunata huñuspa tumana kachkan, mana rantinachu kachkan Mocco moccopis, kiyun claru un solmanta cincuenta centimosmanta kan, chayta tumaspa, ajos, anchhaykunata tumaspa</p>
IV T'aqa Qatina	<p><i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i></p>
50	<p>A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.</p> <p>B: Mana</p>
51	<p>A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.</p> <p>B: Manan</p>
52	<p>A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin.</p> <p>B: Ari, chiqaq</p>
53	<p>A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan.</p> <p>B: Chiqaq</p>
54	<p>A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu.</p> <p>B: Chiqaq chaypis</p>
55	<p>A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu</p> <p>B: Chiqaq chay</p>
56	<p>A: Mana chayqa chiqaqchu, machaq runata mana hap'in facilta</p> <p>B: Chiqaq</p>
57	<p>A: Chiqaq chayqa</p> <p>B: Ari rimamun, chiqaq chiqaq rimamun</p>
58	<p>A: Chiqaq chayqa, manan rimanchuc</p> <p>B: Chiqaq chay</p>
59	<p>A: Mana unquyta munaspa chiqaqmi chay. Mana unqunanchista munaspa cuarentenata ruwachiwanchis chiqaqmi</p> <p>B: Chiqaq</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:</p> <p>B: Bueno, churakuni porque siempre serenazkupas siempre obligachkunta cumplichichkiyanpuni maymi barbijiuypi nispa. Anchhaywan obligachkunta cumplispa siempre barbijuqa kanan a mano, ari</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

61	<p>A: Lejiyaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu</p> <p>B: Chiqaq chay</p> <p>A: Mana amachasunkichu lejiyaqa?</p> <p>B: Amachakunmi chayqa, amachakun chayqa chiqaq</p> <p>Chaytaqa, allinta chayta indican</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?</p> <p>B: Bueno masta siempre uyarinaykupaq siempre chaymanta parlamuqtinqa yuyanachkallapuni chay nanapaq siempre privinikunapaq</p> <p>A: Ya, pero imaynapi munawaq televisiyunpi, radiyupi, postamanta, alcaldemanta imaynata, librukunamanta imaynata munawaq</p> <p>B: Siempre noticiyapipas siempre pasamuchkanpuni radiyupipas</p> <p>A: Ya kunan pasamuchkan pero imaynata munawaq chayananta chay willakuykunata</p> <p>B: Pero nachu, visitamuwankumanchu, anchayna huk visitatapas siempre ruwankuman intindichiwankupaq</p>

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-010)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuyqmi kanki? B: 39
3	A: Kaynin? -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Q'eros A: Maypi tiyanki? B: Qochamocco A: Kunan actual? B: Kunan actual Mollepatapi
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Yachaywasiman rini, primera cradu no mas, chaychallapi, primaria nomas
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Chaqrapi agricultor, chaqrapi
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qhiswaruna riqsikusqay hina kani
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwa rimaypi, runasimipi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Huk simikunapi rimanku A: ¿Ima simikunapi? B: Mana ancha umayman hamunchu pero
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? Kichuwallapipuni
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? qichuwallapipuni rimarqani
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Mana intindinichu ancha allintaqa castellanutaqa, pero intintini kutichiyta manayá atinichu
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: Ima simipin rimanki? B: n) Qichwasimillapipuni rimani wawqiykunawanpis panaykunawanpis o) Masiykunawanpis qichuwallapipuni rimani p) Comundinasniypipis qichuwallawan rimani Chaqraypipas llank'aspapas
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Pisillata paskarikuni, runasimi rimayllapipuni A: Pisilla? B: Ah, pisilla
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Kawsayniymantapas rimani qichuwallamantapuni
17	A: ¿Machupayakunata kawsaynimanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Mana ancha uyarinichu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: Uyarispa quechuwapi willarikuwaqchu B: Ari, willarikuymanni
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykupas intindinkichu? B: Allinta A: ¿Runasimipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Intintini
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqa kay tiyasqaypi, kay tiyasqaypipas
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Comundasmantapuni
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kan hampi yachaq, kaypi kan A: ¿Payqa postapi llamk'an, qurawanmi hampin? B: Qurawanpas hampin. Postapipas mana ancha chayta nanichu chikanta, pocu nomas, pisillata
III T'aya Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarini radiyupi televisurpi chaykunapi uyarini
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirus kan, kay coronavirusqa runa ruwasqa ninku, anchaykunamanta uyarini
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquy, unquy
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Kay virus paqarimunman karan imamantachá kanmpas, chayta mana ñuqapas ancha nanichu
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Huk sutiwan coronavirusmanta mana riqsinichu A: ¿Quichuwapi manan suti kanchu? B: Quichawapi mana suti kanchu, kanmpaschá manan nanichu
27	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Coronavirusmanta willakusqanta uyarini, wasimanta ama llusqispa tiyanki, runamanpis karupi kanki, ama runawan tupankichu, anchaykunata
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikurqan? B: Runasimipipas karan, castellanupas karanpascha A: ¿Uyarisqaykita ya? B: Uyarisqay runasimipi
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Runasimipi mana, man A: ¿Chay niwaranki radiyupi uyariranki riki, chay radiyupi castellanupichu karan runasimipi? B: Castellanupi. runasimipi mana uyarinichu, manan llullakuymanchu
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: -----
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: ¿Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu? B: Wakinta intintini wakinta mana
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronavirus unquqkunata hap'in uman nanan ninku, kurpupis na ninku anchhaynata uyarini
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Coronaviruswan qasqanta, chaytapas mana, wakinta mana intintinichu, waki wakillanta
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Coronavirus unqun, runakuna maychá unqun riki... astawan unqunman pipascha kanman riki, imayna chay kanman, mana chayta ñuqapas

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: -----
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Hampikunapaq, mana hap'iwananchispaq hampi qurachá kanman riki imaymana, Pupusa, Wiquntuy. Kaypi mana ancha kanchu, llaytayıpıqa aswan kanmi chay Pupusa, Wıquntuy sallık'a, anchhaykuna, o sino Markh'upis allin kanman, uyariskayman hina
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriya yacharganki? B: Coronavirusmanta amachakuyta wasillapi, mana anchhay llaqtatapis haykumunichu A: Pero maypin amachakuyta yachanki uyarıspa, radyupi, runamantachu, postamantachu, alcaldemantachu maypin amachakuyta yachanki B: Runamanta, runawan mana ancha tupanichu, chay
40	A: ¿Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpuni chayqa kanman
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiyman, atini
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Coronavirus nanawanpaqqa mana runawan ancha achhuykuymanchu, achhuyunichu, nitaq runamasiywan parlaymanchu, uya uya pura karullapi napaykunipas. Anchhaywan
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'ınanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Mana hap'iwaranchu A: Ya, pero huk unquykunawan B: Qhaliyanaypaq, kripipi hap'iwaqtinqa qurakunata tumani chaylla, chaylla thanichiwani, ni pastillastapas man tumanichu
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu, mana kanchu
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: oronavirus hap'iwaqtinqa chay hampi qurakunallatapunin tumayman Pupusa, Sallık'a, Wıquntuy, llapan qurata, chaylla thanichiwani
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikun, atikunmi
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B: Chay hampi qurallawanpuni
IV T'ąqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarısqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Mana chiqaqchu, unullawan hampi maychikuy jabonwan, alcol
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Mana chiqaqchu mana
52	A: Coronavirusmanta huk virusmi paqarichin. B: Chiqaq
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaq
54	A: Ruphashaq ukyanakuna uyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaq
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuyman mana qhaliyapunakunchu B: chiqaq
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chiqaq
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaq chaypas
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manan, manan rimanchu, chiqaq
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaq
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manataq hap'iwanmanñachu amaña churakuymanchu, ni guantes ni mascarilla mana
61	A: Lejiaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Coronavirusmanta willakuy chayamunanpaq munayman altoparlantepipas, radiyupipas, televisurpipas, después celularpipas todos, llapanman chayamuchkanman riki, chayta munayman yachayta, yachanaypaq

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-011)

Version: Quechua

1 T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuyqmi kanki? B: Pichqa chunka suqtayuyq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Kay llaqta ukhumanta A: Mollepatamanta? B: Ari
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, rini, primariyallata tukuni
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: wasillapi
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwapi A: Tayta mamayki qichwallapi rimanku? B: qichwapi rimarqanku
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manam, qichwallapi chaymantaña Kastellanupi
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: qichwapi Kastellanupiwán, ña hatunchaña karqani riki
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyqña kasper, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Iskayninpiña, ña yacharqaniña iskayninpi rimayta
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Ña escuelaman haykuspayña
14	A: Ima simipin rimanki? B: q) qichwapi Kastellanupi, iskayninpi r) Paykunawanpas iskaynin simipi s) d) Chaypipas iskaynin simipi
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Masta kastellanupi chaymanta qichwaspiwan, iskayninpi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Iskayninpi
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Riki, ñawpa kawsayninkuta willakuqtintuq chaymanta astawan yachanki yuyarisqankuta A: Chayta yachaspa willarikuwaqchu? B: Riki, runasimipipas o kastellanupipas iskayninpi
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari. A: Oficial qillqakunata runasimipi ñawinchapusuntiykikupas intindinkichu B: Ari

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: Qhillqayta runasimipi Atinkichu
	B: asllata, mana correctamentetachu
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?
	B: Ari, kunanqa ña escuelapipas yachachichkankuña chayhina qichwasimipi rimayta, porque antisqa mana karaqanchu chay riki
	A: Imayna karkan antisqa?
	B: Antisqa mastaqa kastellanullapi yachachiqku, mana qichwataqa riki rimaqkuchu profesorkunapis
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?
	B: ñuqa kay Mollipata ukhupi naciduyuy kani, ña hatunpiña mamitaypa papaypa tiyasqanman rirqani,
	A: Maypi tiyarqan?
	B: Tiyaqan papayqa Qutumarka larupi, Qama Santa Teresapi
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?
	B: Ari kanmi Centro de Salud, chayman imapas mal kaspaga siempre chayman rinapaq yachachinankupaqpas
	A: Chay doctorkuna, enfermerokuna, enfermerakuna runasimipi rimanku?
	B: Wakinmi yachanku wakinqa mana yachankuchu, generalmente kastellanullapi atendesunkiku hinas chaypi kaqtaqa tapusunkiku qichwapi intindichinaykipaq abuelitukuna ima chaypi kaptinqa, yanapani chaypi
	A: Sichus mana chaypi kaqtiyki imaynata atendinku
	B: Paykuna imaynatacha atendinakunku porque mayoria mana ancha qichwata yachankuchu Qusqumantataq hamunku, chayqa mana yachankuchu
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?
	B: Ari, radiyupi, televisiyunpi. Chhayna centro de salud o postata riqtikipas chaypipas siempre enfermarakuna willakunku
23	A: ¿Iman coronavirus?
	B: O sea kay unquyqa gripiwan parecido, pero manas hampinapaq, o sea mana hampi kanchu chay unquyqa
24	A: ¿Unquychu icha manachu?
	B: claro
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?
	B: O sea, nichkankuhina, huk laru llaqtapi naciyunpi chhayna masuta mikhuranku, chaymanta hap'ikun ninku
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?
	B: Mana
	A: ¿Runasimipi kanchu sutin?
	B: Mana kanchu
	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?
	B:
27	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?
	B: Radiyupi, televisurpi willakamusqankuta primertaqa uyarirani, chaymanta radiyupi postapi. Chaykunapi willakusqankuta
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan?
	B: Kastellanu simipi
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki?
	B: Kaypi, o sea televisurpi pero kay Mollepatapi, televisurta qhawaspa chaypi yacharqani
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki?
	B: Ari
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani
	B:
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu
	B:
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun?
	B: Uma nanakun, kunka nanakun, chaymantaga na hasta diarrea iman hap'isunki nispa ninku, sasata samanki
35	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?
	B: O sea ña umanku nanan o gripehina hap'irquptinqa chaytaqa ña coronavirusmi nispa ninku
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Anciyankuna, chay diabiswan kaq. Abuelitokuna anchay unquywan kaqkuna o asmawan kaqkunapas. Chaytas facilta hap'in, o sea mana facilta qhaliyankumanchu paykunaqa.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: O sea practicamente, mana cuydakuptiyki, mana maskarillawan churakunki, runawan, runa hunt'a achkha kachkaptin chayman rinki anchaypi kuntagiyakamunki hinas chaymi hap'isunki
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: O sea siempre siminchista tapakuna maskarillawan, iskay metro mas napipas sayana y makinchista siempre maychikuchkana
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: O sea chhayna hampina wasita rispa chaypi yachachisunkiku, chhayna televisurpipas uyarispayki chaymanta yachanki
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Sapallaykiqa, allinta cuydakuspayki
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Simikita tapakuspa o makiykita maychikuspaqa riki atiwaqmi, atikunmanmi
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Unquchkaspaqa matita tumani, matikunata. Mana matiña atisuqtikiqa chayraq nata hampina wasita rini
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: No hay
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Principiyunpi kaspapa separakuymanchu huknin cuartuman chaypi cuarenta días hina wisq'akuymán, matitapas tumaspa ,chaywan manaña chay cuarenta días ruraspachá, hampina wasita riyman
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuy unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Wakinqa allinta cuydakuspaqa o maskarillawan ima churakuspaqa atikunmanmi, pero wakinqa mana atikunñachu chhayna mal ima kaqtiykiqa chayta hap'irustiykiqa manaña ya qhaliyawaqñachu
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman ? B: maskarillawan ima churakuspaqa atikunmanmi
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uni unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan chayqa chiqaqchu
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chaypas manan chiqaqchu
52	A: Coronavirustaq huk virusmi paqarichin. B: Manachuhina chayqa kanmanchu
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chaytaqa creyenmanmi porque na no ves que ch'uspi achkhahinas kan chay chakichankunapi apamusunkimanmi chaytaqa
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chaytapas creyenmanmi, porque chay malwan kaspapa, siempre tiwiyuta u q'unichkaqta unuta tumana ninku
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari, chiqaqmi chayqa
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manan chaychu chiqaqchu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manan rimanchu, chiqaq chayqa
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari, chiqaqmi chayqa
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana, siempre protegikunaypaq chayta churakunaypuniya, mana chay pachaqa facilitaqa unquy hap'irquwanman
61	A: Lejiaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi chayqa, siempre desinfectakunpuniya chayqa
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Chhayna televisurpipas o radiyupipas o hampina wasita rispapas willamusuqtiykiku ña cuydakunkiña chaywan.

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-012)

Version: Quechua

1 T' aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 51
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Anexo te Tillka..... A: ¿May llaqtapi chay anexo Tillka? B: Kay Mollepata anexunmi Tillka.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Mana rirqanichu A: ¿Ni primariyamanpis? B: Mana.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ayllicoltora. A: ¿Imachakunata llank'akunki chakrapi? B: Hawas, tregu, uqa, lisas,papa, chayllata ayllisulturapi ñuqapis llank'ani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qhiswaruna
II T' aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Wawacha kasqaymanta rimayqasmantapacha, abelituykuna, mamaytayas papaypas chhayna quechuatapuni masta rimanku ari wayk'ukuy riki, wayk'ukuykunamanta papa pundaykunamanta chaykunapi ñuqapas yacharqani. Chaykunata yachachiwan mamataytay .siempre quechuatapunin rimarqan
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manan, quechuata masta rimanku qichuwallatapuni mastaqa rimanku mana natachu.....
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: -----
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: yuyay hap'isqaymanta pacha chayta rimani, aqnapunimama taytayas paykuna quichuamanta masta rimanku, manan natachu
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manan rimanichu, pisillata rimani, mana ancha atinichu castellanuta
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: Ima simipin rimanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) kichuapi b) Runasimipipunin rimayku c) Comunidaspipas asambleapipas, rimayku siempre runasimitapunin mastaqa rimayku ...kay hasta yuyay hap'isqaymanta pacha d) Chaqraypipis pura runasimillapunin mas rimanaykuqa, castellanutaqa mana rimaykuchu
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: ñuqa runasimitapuni masta, mana intintinichu rima....castellanuta mana intindinakuykuchu rimayku hinaspa mana, as partis partisllapi kutichini mana allintaqa rimanipunichu castellanutaqa. Pisillataraq, yuyay hap'isqaymantapacha</p> <p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki runa simipi, kastillanu simipi iskayninpi pisillata?</p> <p>B: Pisillata kay qhipa wiñaymanñachuna wawakuna kastillanuta riman anchayrayku, mana allintapunichu yachaykuchu kastillanutaqa, qichwatapuni mastaqa rimayku.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Kawsayninchikmanta rimanchik chay arí, chayhinata rimayku, kayta purisun, haqayta rurasun, chakrata rurakusun nispa chaywan, warmiypiwapas siempre.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Abueluchaykunata rimaqpuniya siempre karan abueluchaykunapas siempre runasimimanta riman manan natachu...</p> <p>A: Qam chaykunamanta willariwaqchu</p> <p>B: chay kawsayninmanta abueluchakunamanta machupayachakunamanta kawsayninmanta ima nisqanmantapas willariwaqchu</p> <p>A: Sempre aqnatapuni rimanku kamachinakunku riki, ari ahinatapuniya abueluchaykunapas kamachinakunku kayta aqayta riy llamanchisman ovijanchisman riy uhanchisman riy nikun quichuapiqa riki</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusqtiykipas intindinkichu?</p> <p>A: Ari asambleakunapipas, comunidadniykunapi asamblea kan, riki chhayna nakuna kan directivo kan presidente pucalpa. Chay qhillqata chayaspa ima simipi chayamuy chay qhillqasqakuna oficiukuna, comunicadukuna chaykuna mana ancha unayqa leyeytapas ancha yacharaykuchu siempre q'aytullapi khipuranku antesqa riki natapas riki kunan lista nipunchis chaykuna q'aytulla karan chaypiqa qáytu khipuylla karan chaylla lista karan mana mas anteskuna asambleakunapipas chaymanta chay nakuna hamun ima nakunapis hamun chayqa hasta mistita mancharikunku mistita qhawarispaqa mana chaytapas ancha riqsiqchu kayku.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Ari, quechuata masta rimanku chaypi.</p> <p>A: Allin qhawasqachu</p> <p>B: Ari, allin qhawasqapuni</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: ¿Tillkamanta?...naciduypuniqa manan chaychu,</p> <p>A: ¿Pero kunan?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Pawkartampu Q'irusmantaraq ñuqaq nayqa naciduypuniqa
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi hampi yachaqkuna as kantu yachanku chaytaqa A: ¿Hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico doctor hinapis kanchu? B: Doctor hina wina llamikunata yachanku A: ¿Tiyasqaykipi kunan? B: manan kay tiyasqaypi kanchu chay tiyasqaypiqa mana kanchu solamente yachanku, mana imatapas yachankuchu...
III T'aaq Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari coronapirusmantaqa uyarini, kunan kay suqta killaña kachkan
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronapirus chay unquycha kanman riki, ñuqaykuqa manchariyku
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Coronapirus chay unquycha kanman riki, ñuqaykuqa manchariyku
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Imamanta chay coronapirus aqhay napas karqan runaq ruwasqanmi ninku chay unquyta riki...chay runapis achka wañuqtin admirasqaña ñuqaykupis kayku kaypi
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan riqsiykuchu.....manan coronapirus ninku kunanya chay ikhurimun chay manan karqanchu hayk'aqpis
27	A: ¿Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Coronapirusmin hamuchkan nispa ninkuchay riki chay unquy hamuchkan nispa ninku chay unquypaqsi kunan hampi kanyá pero ñuqaykupiqqa chay ñuqayku riqsikuya chayta chay unquypas chayqa admisrasqa kayku riki ñuqanchispas wañurapusunchu nispa niyku.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Runasimi wakin willawanku, wakin runasimipi wakin castillanupi willawanku chayta. Castellanupi masta rimamun rariyupiqqa
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Rariyupi
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Mana llapantachu waki wakillanta nani intintidi mana llapantachu intintini
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Ima nanaykuna?...Umankus nanan, sunqunkus muyurin, qhatatataysis hap'in, ahina pasamun rariyupi chayta ñuqapis uyarini, chay uhu uhu unquy hinallas chayqa hap'ikun. Manas natachu nispa kutirirparikun imas kakunpis, nispa ninku, nispa rariyupi ninku, pero chaypaq hampi kanyá, ñuqaykupas chayta masta tumayku chay hampita sallik'a pupusa waman lipa anchayta, chayqa mana ñuqaykuta ancha pero purichkayku kamps runamasikunata tupachkayku manayá hap'iwankupastaschu
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chayta hap'in mas facilta riki, ñuqaykuqa as nanatatas mikhuyku mana natachu .. chuñuta mikuyku mana facilta hap'iwankuchu pero nataya masta hap'in chay tepilsakunatacha hap'in riki.....mana ñuqaykutaqa ancha walichinkupunichu
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chay rariyupitaq rimamun chayya yachani chayta...pero willakunku, rayiyupi rimamun
	A: Pero, ¿imapin pipas coronaviruswan kasqanta qam riqsinkiman?
	B: Pero willakunku, rariyupi rimamun
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?
	B:
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?
	B: Anchayya kanman chay waman lipa pupusa sasiwa pero chayta tomakun mas allinsi chay kanman chaypaq hampi
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?
	B: Pero chayta tumasqaku chay nata kaliqtu chay nakunawan chaywan phañakunku nanku chaywan riki chaywansi masta karunchan chay unquy mana hap'iyta atinchu
	A: ¿Chayta maypi yacharanki?
	B: hayta nimunku rariyupi nimuwallankutaq..chay ñuqaykupis chay tumallaykutaq riki
40	A: ¿Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?
	B: Ari.....chiqapunchuna kanman chaych runa wañun achka riki
41	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?
	B: Chay chay hampipuni allchawasunman riki...
	A: ¿Qam kikiyki amachakuyta atiwaqchu?
	B: Ñuqanchik kikinichikmanta mana maytapis kumuntachu maytapis purinchik ni qusqutapis maytapis, chayqa ñuqanchik kikinichikpuni kuydakunanchik kallanmantaq chaymanta mana riki ch'iqñi ch'iqñiilla purinchik riki mana juntanakuniña ñuqa runawanpis
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?
	B:Ñuqanchis kikinichismanta riki mana comuntachu maytapas purinchis ni Qusquta maytapas chayqa ñuqanchis kikinichispuniya cuidakunanchis kaypi chiqñi chiqñillapi purinchis riki mana napiqa ancha juntanakunichu ñuqa runakunawanpas
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?
	B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?
	B: Chayya mana hap'iwanachu unquyqa pero chayta chayta ñuqa tumani chayqa manacha hap'iwanmanchu nispa nini.... wakinkuna chayta tumaspa qhaliyan nichkankupuniya mana hap'inpunichu
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?
	Mana kanchu
46	A: (Ari niqtinqa) ¿Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?
	B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq?
	B: Manas tupasunmanchu ni wawanchis ni warminchiswan aparte cuartupis puñusunman aparte wasichapi puñusunman manas juntanakusunmanchu mana tupaykanmanchu riki manas hap'iwasunmanchu chayqa
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?
	B: Chayya chay hampi kanman chaypaq chaycha kanman nini pero chaypuni kanman mijur postamantapas mas
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman?
	B: Chaytata tumawaq chay wamanlipa pupusa sallik'a anchayta tumawaq..riki chaypuniya chay unquyqa nayman pero niwanku pero llaqtayku masta yachanku ahay Pawkartampu larupi llaqtay chayta paykunaqa masta tumanku ñuqaykupis chayta tumachkayku manaya hap'iwanakupaschu pero purichkanmi wawaykupis Qusqu may mana hap'imunpastaschu icha unaymantachus hap'imun imayna mana hap'imun sanu kachkayku
IV T'aaqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.
	B: Manaya chay ñuqa quereyenichu ,chaytaqa manan chiqaqchu kanman
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.
	B: Chiy manan chayqa ...ñuqankutaqa uhulla hap'iwanaku chiy chirimantaqa
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin.
	B: Pero rariyupi pasamun chayqa chiqapunchá chayri kanman

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Imayna chiy kampas mana ahinata niwankuya huk metro tos metro anchay anchaymantaraq hapisunki nispa ninku, mana ñuqapis imaynacha chay kakunpis mana yachanichu chayta
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B; Mana chaytaqa quereymanchu
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manachus chay chiqaqchu chay kanman wakin wañuchkanku pustapi siempre wañunkupuniyá wiyawitiswan kastritiswan anchaytachus hina wañuqkunata chayta coronapirus wachunin nispa nin
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchi ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchi. B: Yaqachus hina ahina chay tumaqkuna manas hap'inchu riki chay unquyqa... chiqaq hinas chay kanman
57	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manan chiqachu kanman chayqa rikipero pasamun rariyupi chhaynatapuni w añuchkan runa nispa ninku ...chiqaqpunichá riki manachu yanqa llullakunkumanchu riki
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chaymanta rimamuy cobieruqa pastillas kanqa, manan fabirkakuchkanraqchu chay pastillaskuna ...imayna imaynayá rariyulla rimamun chayta
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Imaynayá, manaya ñuqaykupis tantu segurutachu chiy wañusqakutapas yachayku chiyqa manaya chiqaqpunichá kanman riki
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'apqas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. ¿Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu? B: Manataq chiyta kerenichu chayraykuwan mana ñuqaqa chaykunataqa ancha pero hinapunitaq cobieru kamachikumusqan chayqa hinatapuniyá chaytata churakunki maskarawanpas mana runawanpas tupanaykichu chay chiqaqpunichá chay kanman aqnama hinaya chay unquy hap'ikunmi
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chayqa manachus serto nanmanchu yanqalla chayqa kamachikuylla chayqa , estatus kamachikuynin
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B:Rariyupi televisurpi imaymanapi pasachimunku. A: ¿Qam chaymi munawaqchu imakunawanpas munawaq chayamunanta chay willarikuykuna televisionmanta, postamanchu, alcaldemanta hukkunamantachu? B: Serto Alcalepuni chayta willariwasunman chay fijutapuni anchayna asampleabi anchayna, kanman huñunakuy anchaypi chiqaqta rimanman riki anchaypiyá chiqaqta yachasunman. Chiqaqchis manachus chayqa pero rariyullapi uyarini uyariyku

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-013)

Version: Quechua

1 T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B:-----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? Suqta chunka hukniyuq
3	A: ¿Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Mollepata killkamanta
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Mana rinichu, manata liyini imachatapas, mana intandinichu mana ch'ulla litratapis riqsinichu
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Awayllani mana imapis llank'anichu, awayllapi awallata awani, awani lliklla, punchu, chalina, bulsachakuna llapanta awani awataqa
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, mana imatapas kastellanuta intandinichu, runasimillata intindini
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Tayta mamay runasimillapipuni rimapayawan, chakra ruwaypi, uywanpi uyway, animal michiy chayllapi
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana ima simitapas rimankuchu, runasimillatapunin rimanku, mana kastellanu imatapas rimankuchu. Ñuqa kuraq kani tayta mamay warmanmi kan hermanuykuna kan, ñuqa kuraq kani, mana imatapas rimankuchu A: Sulk'aykikuna? B: Kanmi pichka A: Paykuna? B: Kaqpi kachkanku, hukllawan kaypi kachkayku. Estudiyanku, kanmi estudio, ñuqa mana rirqanichu A: Paykuna rimanku kastellanuta? B: Rimanku, kimsatawan librotawan riqsunku
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: -----
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Manan, runasimillatapunin imatapas uywaman purini llamaman paquchaman chay purini. Awayllatapunin yachani mana liyiyta yachanichu, manan tihiyapas yachanichu, awayllata, mamitay awayllata yachachiwan
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manapunin, runasimillata rimani, manapunin intandinichu imayna kutichimuyta k'amisqapas kachkaymanchá riki
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: ¿Ima simipin rimanki? B: t) Ñuqa kaq runasimillan, warmaykuna riman kastellanuta riman, mana ñuqa intindini, ñuqa kaq runasimillapipuni rimachkani qichwapi u) Qusaywanpas imapas. Warmaykuna kastellanuta riman rimanamanta, mana ñuqa intandinichu, kaqlata rimachkani.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	v) Comunasniypipas, manataq runa nata papilta qhawanichu riqsinichu chayqa kaq runasimillata imatapas ñuqaqa rimani.
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Qichwallapipuni paskarikuni, manapuni imatapas kastellanuta intandinichu, qichwallatapuni rimani
16	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Allinta
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: -----
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillgakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinta
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Mana ñuqa asambleakunapi ancha purini, qusaymi purin, mana ancha purinichu, wasillapin tiyani, asta mal mal kani chaywan wasillapi tiyani
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Killka comunidadmanta, Rampaq putaqa killka
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Mana A: ¿Enfermero, doctor, técnico mana kanchu? B: Mana, mana, ñuqallayku hampikuyku, wasipi awiluykuna hampirqan chayllawan ñuqayku, ñuqalla warmaykunata hampini, mana ancha pisita postaman apani. Girpimantam, purun purunqumanta ima ninku kaypi riki, chaykunamanta ñuqalla hampini
III T'aqqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Coronavirusmanta hamuchkanmi hamuchkanmi ninku chayamuchkanmi ninku, mana ancha nanichu, uyarini kanpis, hamuchkanmi hamuchkanmi nispa.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Imachá kakunpas coronavirus, hamuchkanmi unquy hamuchkanmi unquy nispa nillanku, rimaqlata uyarinin, manan...Qamta hap'irqusunkiman mastaqa nispa nispa niwanku, mana ñuqa purinichu, manapunin llaqtatapas haykumunichu, kaqlapi wasipi tiyani.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Imaynachá kakunpas, manam ñuqapas yachanipunichu imapaqta yacharuni nispa mana yachanichu. Hamuchkanmi, chay Wiquntuymi ima kaliqtukuna hampi kanmi chaykunata upyasun anchaynallata rimaqta uyarini. Chay ya hayachakunata upyasun Pupusa, Sallika chaykunata, chay ñuqayku llaqtayku larupiqqa kan imaymana hayakuna hampi. Kaypipas kachkanmi warukuna, markhukuna imapas, Santa María, anchaykuna nichhu haya riki, anchaykunata upyasun nispa chayllata uyarini coronavirusmanta
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Imamantachá, mana pinsanichu, imapaq, mana pinsani, imamantacha paqarirqamunpas, rimachkallanku chayta, hamuchkanmi furtin, furtin nispa
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Rariyullapi, rariyullapi rimamuchkan coronavirus hamuchkan ispapiña, ispapiña chayamuchkanña nispa ..rariyullapi mana, tilikunata mana hap'ichinichu, kachkan kampas hinas tilikunata mana hap'ichinipunichu
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Runasimipi rimamuchkan, wakin kastellanupi, wakinqa runasimipi. Chay Kaliqtu hampi, hayachakunata upyankis nispa, ch'unuta murayachakunata mikhunkis mana hap'isunkichis nimuchkanmi rariyullapi uyarini
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:-----
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Mana, anchhaynallata intindini, chay hayachakunata upyankis chaykunata, nata mikhunkis, kampu mikhukunata, ch'uñuta mhikunkis, murayata mikhunkis man chayqa anchhayllata rariyullata nin, anchhaynallata intindini
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Waki, wakillantapuni intindichkani, ima wakin kastellanupi rimamuchkan riki, mana runasimipi maynillaptin uyarichkani. Runasimipi rimaqta chayllata intindini, kastellanutaqa manapunin intindinichu
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Chay unquy hap'in nakunayuqta chhayna kastritrisniyuq imakunayuqchu kan, anchhayta masta hap'in nispa rimamuchkan. A: Sichus huk runa coronaviruswan unqun imakunatayá nanan, chayta uyarirqanki? B: Imaynacha mana chaytapas uyarinichu nataqa, machasqa hinallam kumparqkun nispa anchayllatan uyarini, machasqa hina uman nanan, kurpun ñut'u, chay kumparqkun pacha nispa anchay hinallata uyarini
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Mana, mana riqsinichu coronavirus maypipas nasqantaqa, manan imapaqcha, anchhaynallata uyarini, kumparqkun ahina qunqaylla ratulla kumparqarikun anchhayna ratu hap'irqun nispa. Anchhayllata uyariniqa
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Pisi alimentasqakuna pisi, anchhayna unquynikunayuq imakunayuq unqun nispa rimamuchkan. Rariyullatapuni masta uyarini.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Ahina wisq'arachkaqtinsi astawan hap'in nisapas rariyuqa nimuchkanmi riki, llakisqa ahina tiyaptinku, wisq'aruqtinku astawan llapanta narupun hap'irupun, unquy hina tutalta mana mikhusqa kachkaqtinku llakikusqankumantapas astawan
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Imakunachá, mikhunayki hunt'asqata, sapa p'unchaw furtakunata mikhunayki anchhaykunata rimamuchkan anchayllata manam maytapis purinichu imakunatapas ch'unu muraya mikhunayki kampu mikhunata mikhunayki nispa nimuchkan rariyu anchhayllata uyarini, mana imapaq maytapas riniy nispa niyman. Qusqullatawan manapunin rinichu
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Wasillaypipuni ñuqa kani, manapunin maytapas, mana warmankuna hatuchaqña iskay mana mayman rinayta munankuchu, unquyniyuqmi kanki nispa niwanku, tebilmi kani ñuqapas kani tutaltebil kani, mal tarikuni mana maytapas manan purinichu
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Imaynacha, cuidakusqanku chay allicha kanman riki, yanqataqsi rimakunku, chiqaqchá kanman nillani, imaynachá kakunpas, manapunin nanichu
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ima naspa atiymanchu, manachus hina imakunachá hampi chay hayakunata upyaspa kay kanam nispatay nichkanku, kaliktukunata, hayakunata upyana nispa, santa mariyata anchaykunata upyana nispa ninku
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: chay hayakunata upyaspa, imanaspa kay kanan nichkanku nakunata kaliqtukunata chhayna qayakunata uqyana Santa Mariata anchhaykunatan uqyana nispa ninku
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Anchohaykunataqa nalla kantaq Mullak'ata kukaniyuqwan. mal karqani chay. Simanata iskay simanataña mal karqani, kukatawan mullak'atawan t'impuychispa asucarniyuqta upyarichiwanku chayqan chinkan chay fierbe, fierbe ninku chay aqha, kay puntanpi uma nanaypaqqa hampi kanchkanmi, umay nanaqchu, manan ñuqqaq umay nananchu imapipas, dianali ninku chaywan umayta pasaq laq'akuni chaywan mana nananchu, chay chay fierbemanapas unu pusuqunawan ñuqayku tijakunawan kachakuyku, tika k'arpa parachispa fiebrekunamanta chaykunawan hampikuyku
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu, kanmi kananmantaqa
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Nawan fiebrewan
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Imatapunis ruwayman, allinchakuspa allinchakuyman, mana allinchakuspa hinachá riki kapuyman, imayna kakuymapas,... chay hayachakunata upyana nispá ninku wamanlipa, Santa Maria anchhaykuna upyanki nispá, año, llaqun anchhaykunata uqyanki nispataq nichkanku chaykuna allin kanman nispá, kaliqtu
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanpunichá ima qurachakunata upyasunman hinaqa riki
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman? B: Ima kaqtapas qurachakunata uqyachkun chayqa riki
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Bañakuspansi, chiqaqpunicha kanman riki icha manachu, bañakuspa chay kaliqtu timp'ukunawan haya unukunawan bañakusun chay allinpuniyá kanman riki
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manachus chiqaq, chaychu ninku chaytaqa riki
52	A: Coronavirustaq huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqpunichá chay riki
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqpunichá riki, chiqaqpuni chayqa
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqpunichá chayqa
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana qhaliyapunkuchu, chayqa chiqapunicha chayqa riki
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqpuniyá chay
57	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Sapa p'unchaw, ñuqa mana ancha uyarinin. Chiqapuni chay wañun runa chaychu rariyuq riman riki
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manachu creyenmanchu, manan
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqpuni chayqa
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Churakunapunicha chaykuna kanman, icha manapunichu, churakunapuni chay mana imapas hap'iwasunchu riki
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Manan chiqaqchus, imayna chay manapas chiqaqchu riki chay lijiyakunapas
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?
	B: Rariyupi yanqapascha rimanku, icha sigurutachu chayta rimanku,manan ñuqapas chayta ancha nanichu Chayamunanta munayman sut'inta niwaqtinku chayta ruwayman, manapuni unullaraq mana kanpischu, sapa ratu makiykita mayllikuychis nichkanmi coronavirusmi

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-014)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 47
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Paucartambo, distrito Q'irus. Kunanmi tiyachkani Mollepataq kumunirasnin Tillka.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Pirmeru sigundu, iskay watallan rirqani, pirmariyaman, llaqtaypi.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Imapipas, mana kunanqa llank'anichu, awaspallaymi, artesaniyata ruwaspallay llank'ani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwa runa. Manan kastellanutaqa yachanichu rimayta.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwa rimayllapiyá, mana kastellanu rimaytaqa mamitay papaypas yacharqanchu.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manapunin huk simiqa kanchu, qhiswa no más, chay ñuqayku tiyanayku larupiqá rimanku, mana huk simikunataqa rimankuchu.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimillapiyá.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Mana atinichu kastellanu simitaqa rimayta.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Mana atinichu kastellanu simitaqa rimayta.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: Ima simipin rimanki? B: w) Iguallatapuni kunanpas rimakuchkani mana kastellanutaqa rimanipuni ñuqaqa kunan phamiliyaywanpas x) Vecinuykuwanpas imas rimay yachasqallayta rimani mana huk simitaqa rimayta yachanichu y) Kumunirasniypipas igual z) Chaqraypipas igual
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Kastellanupi as chikan as asta, kunan kayman puririmusqaymanta warmaykunaq rimasqanta as asta intintiniña

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: ¿Atinkichu rimayta? B: Mana ancha kutichiyta mana atinichu, asllata intintini, mana ancha rimaytaqa atinipunichu.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runasimillapipuni rimaymanqa.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Awuluchaykunapas qichwallamantapuniya riman chay kawsaykunamantapas. Intintisqayman hinaqa willamuymantapuniya riki.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ancha rimasqayta hinallaqa allintapuni. (Oficial qillqakuna) mana ancha chayamunchu, qichwapiqa chayamunchu. Intintini anchayta telepi namun anchayllataqa warwaykuna qhawachiwaqtinku intintini, qhiswamanta pasamun anchayta.
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqa. Kaypiqa (Tillkapi) manan. Mana qichwa rimaqta intintiwankupaschu, kastillanu masta rimakunku.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Tillka Kumuniras, padronasqa.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Manan, mana kanchu, ñuqaq tiyasqaypiqa kanchu kaypiqa. A: ¿Enfermero, doctor chaykuna? B: Kay llaqtallata haykumuyku, ura y miyan allillamanta haykumuspa (pustaman chayamunaykupaq) Wakillan rimanku (qichwata), wakinqa manaya intitinkupaschu qichwata. A: ¿Imaynatam docturkuna qamwan rimanku? B: Allinta intindinakuqaykuman hinallayá.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarini rariyullapi.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Imachá. tilipi ima warmakunaq qhawachiwaqtin rikhuni kuru hina kasqa, anchayllata rikhuni. Imachá kakunpis inphirmidas, unquypunichá riki.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquychá riki, imachá kakunpas.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Rariyukunallapi uyarini, runan ruwan ninkutaq. Imamantacha paqarikumpas mana yachanichu.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana uyarinichu, mana.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: ----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Rariyupi, tiliwisurpi chayllapi... Posta salud haykumuqtiykutaq chaypi inphirmirakuna paykuna, anchhayllata.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'iririkurqan? B: Coronaphirusmanta, kastellanusimipi wakin rimamun, kastellanullapi uyarini, manan qhiswapiqa ancha uyarinipunichu rariyupipas tilipipas.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: -----.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Intintini intistisqayman hinallaqa intintiniyá ch'uyata. Makiykichista maqchikuychis, ama runawan huntanakuychischu, ama awranasakuychischu, ama lllaminakuchischu, anchhaykunata intintini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Kunka nanan ninku, uma nanan, tukuy kurpuchá riki, anchayhina ninkutaq, imaynacha kakunpas anchay.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chay mal kasqankupicha riqsiyman riki kunka nananman, uma nananman, fiebre hap'inman anchaypichá riqsiyman riki.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Siwrampi tiyaqkuna chayyá, masta unqunman riki, kampupi tiyaqtaqa mana ancha, allin alimentasqa kasqan rayku hap'inmanchu.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Chay juntanakusqankupi, mercaruman risqankupi, chay hatun llaqtakunapi hunt'a huntá purichkanku, anchhaykunapichá hap'inman riki.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Makinchista maqchikuna, limphiyuta wasita hap'ina, mana hawun phaltananchu, hawun likiru kanan maqchikunanchispaq.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Rariyuq ukhullampi uyarispa wasiypi yachani.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpunichá kanman, wakin llaqtakunapiqa achkay achkaytaq runa wañun ninku, chayqa chiqaqpunichá kanman riki, imayna chiqaqpunichá kanman riki, yanqachu llullakunman rariyupas manachá riki.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Chay nisqanku hampikunata, chay hampikunata tumaspa imata atinmanchá riki. Kampu q'urakunata tumaspa kikiy hampikuymán. A: ¿Ima q'urakunata? B: Kan kampupi q'urakuna Wirwina, Kaliqtu, Pupusa, Sallik'a, Wamanlipa, anchay q'urakunawan hampikuyta atiyman kampunpin tiyaqqa.
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Kampu q'urakunata tumaspa kikiy hampikuymán.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Fiebre hap'iwaqtin bañakuyman Kaliqtuwan, Ch'ikllurwan Q'arichuwan, chaykunawan bañakuspa qhaliyayman.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan kaypiqa kanchu. Kan tiyanaypiqa phamiliyay unquq kan, ña iskay wataña sueruy mana camamanta hatariq. A: ¿Imawan? B: Cinturanta p'akikun, mana camamanta hatarinchu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Chay nisqallaykunatapuni tumayman hampikunata hap'iwaqtinqa riki, maqchikuyman, mas mejor q'ura hampitachá masta tumayman riki. Kaliqtu, Pupusa, chaymanta Wamanlipa, llaqtaypi chayqa kan. Tillkapi Kaliqtu, Wirwina anchaylla kan. Wak q'urakunapas mana riqsisqa kachkanraqchá chaypaq.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: -----.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaqchá kanman riki, Kaliqtuwan q'uni unuwan bañakuy nispataq nichkanku chayqa chiqaqchá kanman riki. A: ¿Mana amachakunchu nichkanku? B: Chayqa manan chiqaqchu riki.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manachá chiqaqchu chayqa.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqchá chayqa, virus paqarichin chayqa.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqcha chayqa riki.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqcha kanman riki.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqcha chay kanman, manan qhaliyapunkuchu hukmantapas kutirispas hap'ispa hap'ichkallantaq.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchi ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchi. B: Chiqaq chay.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqpunichá chayqa riki, chay hina wañuchkanku riki.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mana rimamunchu, chiqaqpuni.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Anchayqa chiqaqpuni.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manan unqusqay rayku.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chay lariyupi uyarichkaykutaq lihiyawan maqchikuychis chaymi amachasunki, manachu chiqaqchu imaynataq. Manacha chiqaqchu riki..
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Kumunirasmay chayamunanta munayman qichwapi rimaspa, rariyupipas, tiliwisurpapis.

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-015)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Chunka isqunniyuq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani Occobambamanta A: Hayk'aqmanta pacha kay Mollepatapi Tiyačkanki? B: Ña iskay simanaña, q'usaymi hampun kayman llank'aq chayrayku hamuni
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, secundariata tukuni
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Mana imapipas, ama de casa nomas, wasillapi
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwata rimawarqanku mamitay A: Taytayki? B: Qichwa, kastellanutawan. Mamaymi runasimillata, papaymi kastellanutawan, mamaymi mana antes yacharachu kunanqa ña yachanña(kastellanuta)
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Kastellanutawan
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwatawan kastellanutawan
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Kastellanupi, qichwata pisita. Mamitay rimapaywaqtin contestaq kani qichwapi
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kastellanuta desde rimasqaymanta pacha, papay yachachiwarqan escuelapi ima yachachiwarqanku A: Maypi rirqanki escuelaman B: Occobambapi A: Chay yachaywasipi, profesorkuna imapi rimarqanku B: Kastellanupi, mana runasimipi rimarqankuchu
14	A: Ima simipin rimanki? B: aa) Kastellanupi bb) Kastellanullapi, mamitaywan papaywan qichwapi rimani cc) Chaqrapipas kunan kastellanullapi rimayku
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Qichwapi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymen haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Kastellanupi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwachu? B: Ari A: Abuelochaykikuna kanchu B: Mana, wañupunkuña A: Riqsiranki, paykuna ima simita rimarqanku A: Qhiswallapi rimaqku paykuna mana yachaqkuchu kastellanuta
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, pisita pero, pisillata A: Oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykiku intindinki B: Si
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari, allin qhawasqa chayllata rimanku. Allinmi chay rimasqanchisqa, paykunapaq allinmi chay rimayninku qichwa. Mollepatapi pisitachuna rimanku qichwata
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari, Sawrama, occobambapi
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Manan, anteslla chayhina abueluchakuna ima hampisunki hampiqurakunawan ima hampisunki, pero mana kanchu chayhina curandero chayhina runakuna hampiqqa manaña kanchu. A: Médico, enfermero chaykuna B: Chaykunaqa kan pero pobladupña, kikin pobladupña posta kan centro de salud Kelkaybamba. Media hora Karrupi, chakipi 2 horas
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirusqa huk virusmi runa rimasqaykipin contagiyakunki
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Mana makinchista maqllikusqanchismanta
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan, chayhinallata uyarini
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Radiyupi uyarini, televisiyunpi ima qhawaspa
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Kastellanupi uyarini, kastellanupi rimamusqankuta
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Occobambapi, radiyupi rimamunku
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, kastellanupiwani qhiswapiwan rimamunku
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Wakinta mana intindi atiytaqa mamitay intindichiwaq
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Fiebre, umayki nanasunki, kunkayki maqanasunki, gripe chaykuna, cuerpuykikuna ima nanasunki
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chay unquykunawan kaqtin, pichus gripiwan kachkan chayqa, sospechakunki paymi kachkan chaywan, gripiwan fiebrewan ima kaqtin

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Masqa abuelochakuna y wawakuna
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Mana maskarillawan ima churakuspanku, comunta purinku runakunawan juntanakuspa imaymanata ruwaspa, chaypi hap'isunki, mana cuydakuqtiyki
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Makinchista mas que chunka kutitapas maqllikunanchis p'unchawpi, siempre maskarillanchiswan churakunanchispuni mayman llusqinapaqpas, ama runawan nichkuta juntanakuspa, karunkhaya purispa
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Occobambapi postapi ima yachachiwanku, chayhinata plazakunata mercaduta ima hamuqtiyku, chaypi makiykuta siempre maqllichiwagkupuni
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Manachus hina. Mana ñuqaykuta may Occobambapi ni huktapas hap'iwankuchu, chay mana ñuqayku creyeykuchu Occobambapi mana creyeykuchu chay coronavirusmanta
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ama nichhuta runawan llusqispa, sapayki cuydakuspa makiykita ima maqllikuspayki, tranquilo purispa, ama fiestakunata ima ruwaspa wasiykipi
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Hampi qurakunawan ima bañakuspayki, ruphasaq qurakunawan ima
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Primerta hampi qurakunawan Eucaliqto, Mocco mocco chaykunawan ruphasaqwan bañakuyman o bien postata riyman, willakamuyman imaykunan nanawan. Chaykunata
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapaspas hampikuyta atikunmanchu? B: Hampikunman pero chay curata urqumuqtinku, mana cura kaqtinqa mana atisuwaychu mana kasukunchu runa chayri
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B: Hampikusway chay curata urqumuqtinku, curata urqumuykuman chay primerta wawakunatawan awulukunatawan vacunankuman, paykuna más débil kanku
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'ufi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan chiqaqchu
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqmi
52	A: Coronavirusstaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqmi
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi
54	A: Ruphasaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manam chiqaqchu
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manam chiqaqchu
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Churakuymañunim kachkanmantaq runa chay unquyniyuq chayqa, siempre prevenikunaypuniyá
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Radiyupi, televisiyunpi chaykunapi uyarispa allin informasqa kanaykupaq

The proficiency level of Quechua: 3

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-016)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: 26
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Pawkartampu Q'irus A: ¿Kunan actual, maypi tiyanki? B: Tillkapi Mollepata
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirani, hasta sexto (primariyaman) tukuni, llaqtaypi
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanqa awaspalla llank'ani. Lliklla, punchu, mana windinichu ñuqallapaqmi chayta llank'ani
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Aha, manan kastellanuta yachani imatapas
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Puro qhiswa, mana yachanipunichu nataqa kastellanutaqa
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manan, manapuni yachanchu mamitaypas, mana yachanchu kastellanutaqa, taytaypas manapuni kastellanutaqa rimanchu.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswatapuni rimaniqa
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: yuyay hap'isqaymanta pacha chayta rimani, aqnepuni mama taytaypas paykuna quichuamanta masta rimanku, manan natachu. Chay kamachiwanku riki puriy nispas, chaymanta wak'ukusun nin, chaykunata yuyay
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Mana rimanichu, mana intintinichu. Waki wakillantaqa yachani. A: ¿Profesurkuna yachaywasipi imakunapiyá rimarqanku? B: Qhiswallapipuni mana intindiykuchu kastellanutaqa. Kunanpis pisillata manapuni ancha
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	A: Ima simipin rimanki? B: dd) Runasimillatapunin rimani, kuna rimashanchis hinallatapunin rimakuni ee) Chhaynallatapunin rimakuni ff) Kaqllatapunin kunan rimashani, kaqllatapunin rimakuni Kaqllatapunin
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Runasimita masta rimani, kastellanutaqa mana ancha intindinichu, pisita rimani.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runasimipi, runasimipipuni masta
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willaymanmi
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinmi, allinmi ñuqapaq qhiswa
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Llaqtaypi masta rimanku qhiswatakama, mana kastellanutaqa mana yachankuchu imatapas. Allin hinaspa respetanku, allinta runasimita. A: ¿Kunan kay Tillkapi comunidadniykipi? B: Anchaypiqa manaña paykunaqa ancha, qhiswata wakin riman wakin, wakin manan hina. Allintapuniyá qhawanku, mana rimankunchu, wawakunapas manapuni ancha rimanñachu, qhiswata mana rimanchu, kastellanuta wakin rimanku, wakin qhiswata. Ñuqaq warmachayqa qhiswata riman.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kaypi manan, tiyapakuq hinalla ñuqa kani, ñuqaq llaqtayqa llaqtaypuniyá (Q'irus).
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Mana kanchu. Llaqtaypi kanmi. A: ¿Kay Tillkapi Enfermero, técnico, doctor kanchu? B: Mana kanchu, kay llaqtapi kanyá Postapi haykuyku, kan ya doctor chaypiqa, mana rimanchu (runasimita) kastellanullata, mana intindiychu. Hukta pusakuni kastellanu rimaqta hinaspa chaywan intindichikuni.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarini.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Imachá chay unquyqa hamukunpas chay.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquychá, unquyyá ri.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Imamantachá mana chayta aswan yachanichu.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Iskayninpi, wakin kastellanu, runasimipi hina.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Runasimi wakin willawanku, wakin runasimipi wakin castillanupi willawanku chayta. Castellanupi masta rimamun rariyupiq.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Kaypipuniyá uyarini, rariyupiyá, Anta rariyukuna.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Manan.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Wakillanta intintini
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Imakunachá hap'ikun, manapunin ancha intindinichu
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Manapuni imapipas.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Kalli puriqkunachá, mana tapabukayuq puriqkuna.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Hukmantacha contagiyan, huk unquqniyuq hamuqtinri, anchhaynallata rariyupi uyarini chayllata
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Makinchista mayllikunansis hawunwan allin allinta, chaymanta alkulchawancha funigakunansi makinchis.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kaypipuniyá, radiyuta uyarispayá..... postapipas, hay vicislla haykuni, mana haykunichu, wisqakapun postakunapas.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpunichá kanman, chiqaqyá kanman.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiyanmi.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Llaqtaypi kan hampikuna, chaywan amachakunku llaqtaypiqa. Pupusa, Sasawi, Wamanlipa chaykuna. Bañakunku uqyanku hinaraq, t'impuchispa tupachinku hinas chayta uqyanku.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Kaypiqa nawan, Ewakaliqtuwan, Mocomocowan chaykunawanyá, chaytaqa, t'impuchini chaymantataq t'impuchispa uqyani, tiwiyuq uqyani, mana asukarniyuq.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Kanmi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Chay hampikunawan ñuqaykuqa amachakuyku, q'urallawan mana pastillaspas imapas manan naykuchu pastillastaqa.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Chay q'urallawanpuniyá hampikuyku ñuqaykuqa, kripiña hap'iwanku chaypas chayllawanpuni. Kripipaq Wamanlipa, Pupusa, Sasawi, mana kanchu kaypiqa llaqtayta rispa apakapuy.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B: Chay q'urachakunawan. Wakintaqa mana walichinmanchu, wakintaqa atiyhina. Wakintaqa manapunitaqyá, chay q'urachapas atinmanpunitaqchu nishu furte ri' A: ¿Sichus mana atinman chay q'urakunawan, imata ruwasunman? B: Hinapunichá ahinapi kapunman. Hinapuni chay manataq wañuchinmanchu qurachakunsi
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachus hina chiqaqchu kanman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Ari, chiqaq chiriqa, chiriwan astawan coronapirus hap'irapusunki.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqpuni chaypas.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqpuni chaypas, aqnapuni kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna uqyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manapuni ruphachkaq unu uqyaqtaqa hap'inmanchu. Chiqaqpuni chaypas.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari chhaynapuni, mana qhaliyayta atinkupunichu.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchi ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchi. B: Manapunin thanichinmanchu. Chiqaqpuni kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqpuni chay, kanman chaypas.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manan rimanpunichu, manayá rimanchu.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaq.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Churakunayá chayqa, mana chiqaqchu chayqa, churakunalla ri

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manachus hina chiqaqchu kanman, manan chiqaqchu. Lihiyawan maychikuychis ninmi riki.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa rariyupipas, tiliwisurpipas llapanpiyá munayman uyariyta. Ñuqaqa runasimipipuni intintini mana intintinichu kastillanutaqa.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-017)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Kimsa chunka watuqmi kani señorita
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Nuqa kay Mollepata llaqtamanta kanin, kikin kay llaqtapi tiyani
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari. Primaryaman, sextu gradukama
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Wasiypi wawachaykunawan kashani, huch'uychakunallaraq, chay mana llank'anichu.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qhiswata, runasimita.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari, rimaqku chay kastellanuta chayta, tiyuykuna, primuykuna.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswapi runasimipi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Runasimillapi.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Quince añosniyman chayaspaña A: ¿Yachaywasi primaryapi imata rimarqanki? B: Runasimita. A: ¿Profesurkuna rimarqanku qhiswapi o kastellanuta? B: Wakin profesurqa kastellanupi, wakintaq runasimipi.
14	A: Ima simipin rimanki? B: gg) Runasimipi Kastellanupiwani hh) Iskayninpi rimani ii) Llaqtapipas Iskayninta iskaynin napipas rimani jj) Chaqrapipas, qhiswapi runasimipi kastellanupi hina

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Kastellanupi.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runasimipi.
17	A: ¿Machupayakunata kawsaynimanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari, runasimipi.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadnykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, runasimipi.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari, masta kaypiqa runasimita rimanku. A: ¿Runakuna imata chaymanta nimunku, allin kachkan, munankuchu wawakunata huch`uy wawakunata yachanankupaq, imata ninku? B: Wakin acuerdupi kanku, wakintaq mana munankuchu porque wakinqa ninku wawaykutata bulintacha ruwankuman hinaspa mana munaykuchu nispa, pero wakinqa acuerdupi runasimi yachaqqa kanku. A: Wawaykikuna rimankuchu. B: Ari, waki wakinta qhiswapi yachanku.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Manan na ñachaykupi ñuqayku nacikurayku ahay Santa Teresa ukhupi hinaspa hatuncha kashankumanña kayman hampurayku porque nishu sufrimiento ahaypi karqan hinas, chaywanmi mana karumanmi riq kayku estudiaq hinas chaymi kunan kay Mollepataman llaqtaman apamuwarqanku taya mamayku, chaymi kunan kaypi radikapakuyku.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Ari kanmi kaypi dukturkuna dukturakuna, ari postapim kan . A: ¿ Chay dukturkuna dukturakuna, enfermerakuna runasimita rimanku? B: Ari, wakin rimanku, wakinqa mana rimankuchu.
III T`aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Ari.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirusqa huk bacteria nishanku.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Ari, unquymi.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Wakin ninku nanku ruwanku nispa, wakinqa ninku namanta nispa bacteria nispa, manan as allinta yachakunchu. Ninku ruwanku chiqaqchu chaychus, no sé.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Coronavirus an chaynallata.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyariqanki? B: Radiyupi, tiliwisiyunpi nuticiyakunapi..... Llaqtapi alcalde chaykunapas, postamanta ima dukturakuna ima willakuqtinku yachayku.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irukurqan? B: Wakinta kastellanupi, wakintaqa qhiswapi runasimipi.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Nuticiyapi, kampumanta willakamunku radiyukunapi ima, chaypim uyariyku. Kay llaqtamanta willakamusqankuta.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, runasimipi willakuqtinku ari claruchatan intindini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Chaytapas igualta indindiyku. Wakinta, wakintaqa as as intindiyku, wakinta manan.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Fiebre, uhu, chaymanta gripe nishanku, chaymanta cuerpuyki nanan. Chaykunata.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chay pruebakuna ruwasqankupi, chay sintomankuwan ima chay fiebreta ima qusqanku, chaykunawan. Chay nata postaman haykuspa nata pruebata urquchikamuspa. Uhushan ima chay, a la vista uhuspanqa chaypi.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Anciyankuna, chay wawachakuna, chay wakinqa asmawan ima unqushanku, chaykuna mas peligroso contagiyakunankumanta chay unquywanqa.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Nishu muntunakusankupi, nishku kuskalla purichkanku, tiendakunata rispankupus chaypi muntunayukuchkanku chaykunapis contagiyanakunku.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Ari, nata matikunata q'uñikunata tumana, mana chhayna chiri kusaskunatachu, frutakunata mikhuna chay cosas cítricas chaykunata.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kaynallaypi según willariwasqanku hina, radiyupi tiliwisiyunpi, postapipas dukturakuna ima willawanku chay, imaynata cuydakuna chayta.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqcha riki porque nishkankuman hina maychikuy, protegikuy nispa, chay chiqaqchá riki.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Q'uñi kusaskunata tumaspa, bañakuspa q'urakunawan.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqaykuqa chhayna uhuwan ima unquyku, chayqa nayku q'urakunata q'uni q'urakunata tumayku, bañakuyku, vapurkunata ima ruwakuspayku chaykunawan qhaliyayku. A: ¿Ima q'urakunawan? B: Eucaliptuta, Matikuta, Manzanilla, Rayan, chay imaymana tukuy q'urakuna kan medicinal chayta.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwaqtinqa nayman a base q'urakunawan matita q'unikunata tumaspayá hampikuyman A: ¿Manachu pustaman rinkiman? B: Manan porque nishankuman hina mana hay vaces pustapiqa astawansi mana allintachu atindisunkiku, chaykunata manapuni.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Ari.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: A base chay nawanqa kay q'urakunawan kaypi wiñan. Chaykunawanqa hampikuwaqmi.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan chiqaqchu.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manan chiqaqchu.
52	A: Coronavirusmanta huk virusmi paqarichin. B: Manan chiqaqchu.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Mana chiqaqchu.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari, chiqaqmi.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manan chiqaqchu.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manan chiqaqchu.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'apapas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Churakullayman porque chay protegiwan chay guantes, chay maskarilla protegiwan mana contagiyakunaymanta.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Televisiyunpi, radiyupi, chay Whatsaap, chaykunapi. Postamantapas , Alcaldekunapas willakunankuta munayman.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-018)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Tawa chunka tawa watayuqmi kani
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Nuqa kani Apurimac Cotabambas Quyllurki chay larumanta. Taqsachaymanta pacha, yaqa 7, 8 añoschaymayta hinacha (kay Mollepatapi tiyachkan). Limatambupiraq karqani chaymanta kay Mollepata llaqtapi tiyashani kunan radikani llapan phamiliyantín.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirani. Primariya, Sekundariya, Superiortawanmi ruwarani kuskanta universidad, kuskanta universidadmanta institutumán hinapuni Limamanta kay Cusco ladupi tukuni estudiuyta institutupi, graduakuni chaypi .Educaciuyta chaymanta complementuta ruwani informatikata.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanqa llank'achkani Municipiupipi, ña numbraduña kani, unayña llank'ani chaypi hinaspa ganarini derechukunata chaypim kunanqa llankashani municipiupi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Riki, ñuqaqa netamente qhiswamanta kani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ari, primertaqa rimarqayku runasimipi, chaymanta yachaywasiman rispayaña tumpata yachayku allimanta allimanta yachayku español rimayta. Chaynata qallirirayku idiomaykuta rimaspayku. Runasimpim, runasimita, runasimillata, rimaranku paykunaqa.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manan sinchitaqa, runasimita masta rimanku, as allataqa españoltaqa rimanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimipi, runasimillapi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Yaqapas chayqa iskaynin simipiña kastellanupiwán runasimipiwan.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari, rimanin.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Escuelaman rishaspaña yachani allinta rimayta. Yachaywasiman rispaña.
14	A: Ima simipin rimanki? B: kk) Mastaqa Kastellanupi, pero siempre runasimitaqa rimanipuni porque ñawpaqmanta rimarqayku chayqa mana chayta qunqanachu rimanapaq, rimallayku sapakuti ll) Paykunawanpas runasimpi allinta rimayku, oportunidad kallaqtinyá rimayku kastellanupiq mm) Ari, iskaynin idiomapi rimayku nn) Chaypiqa rimanku masta runasimipi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Huk idiyumapiqa inglés chaykunapi yaqa pisillata, kastellanu qhiswataqa mas kurriktuta riki, iskaninpi allinta.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Masta runasimipi, intidini masta runasimipi.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Riki, paykunawan masta parlayku, ñawpa imaynacha tiyarqanku imayna kawsarqanku chaykunata willarikunku paykuna. Mastaqa ñawpaqtaqa runasimillapi rimarqanku, paykuna masta rinku sapakuti maypipas runasimipi problemakuna kan chaypaschá chaykunatapas qhawarinku paykuna runasimipi, masta intidichikunku problemankuta.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari allinta, llaqtaypiqa masta rimanku runasimipi. Chay laru, llaqta larupiqa mas sapa p'unchawpas rimallanku, manañan sinchita kastellanuta rimankuñachu, runasimillapi rimanku paykunaqa masta comunicanakuku allinta intininakunankupaq. A: ¿Kaypi municipiyupi llamk'ayniyki qillqakunata oficial qillqakunata chayamun runasimipi qillqasqa? B: ¿Manan kunanqa ruwankuñachu, kunan masta ruwanpunku Kastellanupi. Yaqapas allinpascha kanman ruwankuman chaykunataña, chay documentokunata runasimipi ruwakunanpaq, yaqapas allinmi kanmanpuni, kastellanupi kunanqa ruwamunku la mayoria Ñuqaqa liyini constantemente, necesario kaqtinqa liyini, yachachi runasimita allinta liyini.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Riki, manan sinchitachu distursiyunakun kaypi, allintan qhawarinku kaypi. Aswanpas mañarikuyku runasimipi rimanankupaq hasta llamk'anaykupipas. A: ¿Lliw runakuna, taytamamakuna munankuchu wawankunata runasimita rimaspan? B: Riki, munanku yaqapas yachaywasipipas ñan willakunña padres de familiyakunawan paykuna wawankuta inculkanankupaq yachanankupaq runasimi rimayta, chhaynataq facilitan huk kaq idiyumakuna parlarinankupaqpas.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yacha qanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi, ari. Riki kanmiyá llaqtapi kanmi achka chay yachaqkuna qurawan imawanpas hampiqkuna kampuni kaypiqa (Enfermero doctor) riki kanyá riki, pustapiyá paykunaqa llamk'anku Mollepatapi.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Ari.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Qayapas Imaymana parlariykuna kay coronavirusmanta. Yaqapis hatarimunmanmi kara ahay Estados Unidosmanta, mana allintachu yachakun chay urigennin, chayta maymantas rikhurimurqan chay chayta, pero coronavirus básicamente qayna unquytaq nakunapaq ñuqanchis runakunapaq hinaspan yaqapas atakariwachkanchis chay corazonninchisman hinaspan ashka runataña wañurichichkan kaytaqa, ñuqanchis cuydakunanchis, kunan instante yaqapas iskay kaq naña hamushan ,mas fuerteña hinaspa yaqapas atakawasunchisman llapanchista, chaypaq cuydakunanchis kashkan.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Riki, unquyyá riki. Peligrosamente unquy riki kayqa.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Yaqapas nichwanchá kayta kay paqarimun, chay hawa llaqtakunamanta runakunapi, runakunamanta llusqirimun, chay runakuna contagiyakusqanmanta respirariqtinku, parlanku mana protecciyunwan chaymanta expandirikamun hinaspa runakunaman ratarin chaymantari paqarimun llapan ayllukunapi rikhurin kay coronavirus kuntahiyarikun llapankuman.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana, mana uyarichichu, yaqapas chay sutillawan kaypiqa uyarikun.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Nuticiyakunapi, televisiyunkunapi chaypipas, yachaywasipipas. Umalliqkunapas yacharichimunmi llapan wawakunata imaynatas kuydakuna chayta. Llapan autoridadkunapas alertata churarinku llaqtata kuydarikunankupaq. Postamanta paykuna masta willarinku runakunaman imaynatas kuydakuna chayta mana kuntahiyakunapaq chayta.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irukurqan? B: Wakinta runasimipi, wakintataq kastellanupi.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Kay Mollepatapi, huk radio emisora chaypi, rimamun huk comunicador social kan chaymi rimarin sapa kutin runasimipi. Hay vicisninqa intindichirimun runatapas llaqta runatapas kuydarikunankupaq. Imaynatas pasamushan hawa llaqtakunapi chaykunata qhawarispa paypas willarimun hinaspan concienciayata hap'inankupaq.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, iskayninpi (kastellanupi runasimipi).
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Ari, yaqapas chaytaq qhawarisqayman hina, yachasqanchisman hinapas, chayqa atakamunmi pulmonman chay hap'ikun ruphay, rupharikun cuerpo, sinchita wicharin altuman, chaymanta kustadu hap'ikun uhu uhunki fuertita, hay vecesninqa mana respirayta atinkichu, nakarinki respiraspa. Chaykunam principalmente, chaykunata paqarin chaywan, hap'in runakunata chaykuwan yachakun chay unquy kasqanta.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chay kustadu ha'pimun pulmonninmi wiskakamun chay uhu uhun fuertita, anchay ch'akita uhun anchaypi yachakun chay coronavirus unquy kasqanta, pero manan sinchi yachaychu chayqa porque a veces kanmanmi huk unquypas chirimanta chay neumonía nispapas kanman, pero yaqapas qhawarikunmi chaykunayuq kan runakuna chayqa, chaypas kanmanmi chay mal, pero mana siguruchu rikii.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Kay coronaviruswanqa unqunku machuchakuna yaqapas kanman suqta chunkayuq watamanta wichayman, ña edadniyuq paykunayá riki manaña kanñachu nanku defensanku, entonces paykunata masta fácilta hap'irin pacha riki.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Mana kuydakunkuchu, mana protegekunkuchu, yachasqanchis hinapas, a veces na, umalliqninchiskunapas willarikamunku niriwanchis kuydakuna khaynata khaynata ruwana, chayta mana entendespa mana kuydakunkuchu, paykunaqa pinsanku faciillapaq manapas pinsankuchu paykuna hap'inanta chaypi mana kuydakunkuchu chaymanta mana protecciyunniyuq kasqankumanta hap'ichikunku riki chay unquywanqa.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Ari, mastaqa protección kan chay maskarilla simiman churakunapaq hasta sinqapatamanta ankay uraykama (señala su barbilla), allinta tapakuspa y constamentetaq maychikuna makita hawunwan, alcoholwanpas protecciyunkunata ruwana mana hap'iwananchispaq chaykuna proteccionkuna ñuqanchis hina.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Kaynallaypi según willariwasqanku hina, radiyupi tiliwisiyunpi, Kaypi Mollepata llaqtapi rikhurisqanmanta pacha ña chaymanta pachaña ñuqaykupas o llapa runapas qallarinku nata kuydakuyta riki chay ratumanta pacha.</p> <p>Radiyukunapi, televisiyunkunapipas pasamunku imaynatas kuydakuna chaykunata qhawarichimunku, ubligarimunkupas chayta ruwanankupaq, ruwanaykupaq ruwananchispaqpas llapan runakuna.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Yaqapas kanmanmi chayqa, chiqaqmi kanman.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Ari, atikunmanmi.</p>
42	<p>A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: Kaypi kunan kay llaqtapi kan imaymana qurakuna, sach'akunapas kan hampin, chaykunawan protegekuspaqa yaqapasmi cumbatikunman chaykunata.</p> <p>Kuydakuspachá, allinta protegekuspa imatapas umallinninchiskuna mañakusqanta cumplispaqa yaqapascha hunt'arichispa yaqapaschá ñuqanchispa cuydarikuspa amachakusun kay unquykunamanta Kaypi allin q'urakunata kan Eucalipto, Muña kashan, chaymanta mas allinchu resultamushan kay Mocco mocco sutin chay riki, chaykuna allinmi kashan, Mocco moccopas allinmi chay, t'impurachispa vaporisakunapaq chay allin, chaykunawan kumbatikunmi chayta.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Mastaqa kampumantan q'urakunata apakuspa, hay veces ninqa mastaqa hampikuni, pero manaña atikun chayllañayá huk laru medicikunamanpas rina, mastaqa kay kampupi usakun mas q'urakunata riki.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p> <p>B: Manan kanchu, mana kanchu.</p>
46	<p>A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?</p> <p>B: -----</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq?</p> <p>B: Kan hampi qurakuna chaykunata huntakuspa hampikuyman riki, imaymana vaporisaspa, tumaspa, matikunata ruwaspa chaykunawan cumbatekunmanmi, kay kampupiqqa mana sinchita hap'iwusunmanchu porque hatunmi kurasunninchis ñuqanchispa hinaspa pulmonischi hatun chayqa allinta respiranchis mana sinchita hap'iwusun pero chaykunata cumbatekunman plantakunawan planta medicinakunawan.</p>
48	<p>A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?</p> <p>B: Ari, ari.</p>
49	<p>A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____?</p> <p>B: Qurakunawanpas huqkunawanpas masiraspa qurakunata ruwanku, ñawpakunata kankuraq kay llaqtapipas yachaqkuna paykuna prepararuqtinku. Chaykuwanqa cumbatikunmanmi ima unquypas.</p>
IV T'aqa Qatina	<p><i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i></p>
50	<p>A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.</p> <p>B: Manan, q'uñi unuwan bañakunki chayqa manayá protegesunkimanchu, sino kanya vaporisaciyun chaykunawanqa yaqapaschá pero q'uni unuwan bañakuqtiykiqa manapunin wañuchinmanchu sinchi fuerte chay unquy riki, chay bacteriyakuna viruskuna chaykunata fuerterpuni kanku, t'impushanman yaqapaschá pero manayá chayqa sintidu kanmanchu riki. Manan chiqaqchu.</p>
51	<p>A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.</p> <p>B: Chiqaqmi.</p>
52	<p>A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin.</p> <p>B: Riki, huk virusmanta paqarimun kay fortifikakun hina llusqirimun más fuerte. Chiqaq.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manan chiqaqchu chayqa.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Ari, chiqaqmi chaypas.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari, chiqaqmi chaypas, manan qhaliyankuchu allin normaltañachu, kaq kutiriruptin kaqmanta mas fuerteñataq hap'irqamunman.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuya thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi chayqa, manan thanichinmanchu, chay paykunaqa ña baju defensayuq kanku, tragu tumaskankumanta manañan atikunmanñachu.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari, chiqaqmi chayqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa riman B: Manan, mana chiqaqchu chayqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: -----.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Hasta kay pandemia tukukunankamaqa churakunapuniyá
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Yaqapaschá kanman kampañakuna, prevensiyunkuna, llapanta chay educación sanitaria chayta hamurinman yaqapas chayta yanapariwanchis kunanqa llapa runakunata conciencianman churakuspa kuydakunankupaq. A: ¿Hay algo más que quieras decir? B: Ari yaqapas, ñuqapas rimariymanmi kay llamk'anakuna ruwarikunman allinta, kay plataforma informaciyunkuna, kay entrevistawan yaqapas publikarikumanchu hina conciyensaman llapanta churarinapaq paykunaq yachayninkupaq chayman hinataq tiyarinkunapaq wasinkupiña o runamasinkuwanña piwanña parlarispanku yuyayman churakunkuman ñawpaqman purinkuman llapa runakuna

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-019)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Kimsa chunka pusaqniyuq.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Mollepatamanta, kay llaqtallamanta.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rini. Sekundariyata tukuni.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Mana kunan llank'anichu, wasillapi wawakunata kuydaspa.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runasimipi primertaqa ñuqa rimarani. Taytamayqa primertaqa qhiswallapi antesqa rimarqayku, chaymantaña yachaywasiman haykuspayaña kastellanuta yacharani.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Kastellanullata rimarqanku, chaymanta qhiswallapi, iskayllankuta.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimipi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Runasimipi.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Yachaywasiman haykuspayaña, iskuyelaman haykuspayaña chaytaqa allinta yacharqani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: oo) Rimani runasimipi kastellanutawan rimani wawaykunawan, yachanankupaqqa rimani wasipi pp) Paykunawanpas, yachaqwanqa runasimipi rimani, mana yachaqkuna kastellanupi rimani qq) (Kay llaqtapi) Kastellanupi kunanqa masta rimanku rr) Qhiswapi, runasimipi.
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Kastellanupi tunpamta mana nishutaraqchu.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Iskayninpi yaqapas kastellanupuwan runasimipuwan.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari. Ari waki wakillanta intindini (ñawinchapusuqtinkiku).
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari. Kunanqa kay Mollepatapiqa yachaywasipiqa kunan sekundariyapi wawaykuna kashan hinaspa huk kursuña chay yachay naqa qhiswaqa, huk kursumanña churakun.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Ari kanmi huk pusta kay Mollepatapi dukturkuna.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Ari, radiyupi, televisiyunpi chaymanta willakamunku imayna chay unquy hamushan chayta.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chaytaqa radiyupi nimunkutaq, televisiyunpipas nimunku huk virusmi hamushan kuntahiyakun hinas wañuchikun. Chhaynata nimunku radiyupi.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Huk unquymi chayqa.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Chaytaqa wakin ninku Estados Unidosmanta wakin ninku Japunmanta nispa, pero manan chiqaq chiqaqtaqa mana yachakunchu maymanta hamusqantaqa.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana, mana huk sutiwanqa chaytaqa churankuchu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyariqanki? B: Chaytaqa primertaqa huk asambleyapi kashantinmi jardinpi duktura pustamanta haykumun hinas chaypi ñuqaykuman willawanku chay huk unquymi kashan hinaspa kuydakuna nispa niwanku chaypi ñuqa primertaqa yacharqani chay unquymantaqa. Radiyupipas ari willakamunmi, kuydakunkichis nispan nimun, allin makiykichista maqchikunkichis nispan nimuchkarqan radiyupi hinaspa chaypim yachakun.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Kastillanu simipi chaytaqa willakamunku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyariqanki? B: Radiyupi huk wiraqucha runasimipi rimamun hinas chaypi willarikun. Chay radiyullapi uyarikuran qhiswapi runasimipi, wiraqucha rimaqtin uyariqani, kay Mollepatamanta huk radiyu particular.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari allintan explicaramurqan wiraqucha radiyupi.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Primertaqa ninku uma nanaymi hap'ikun, chaymanta fiebre hap'ikun, chaymantaqa uhun ninku.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chaytaqa yachakun uhu nishu uhu hap'iqtinmi, chay unquyqa mas facilitaqa yachawaq imayna chayta kasqanta, mal kasqaykita fiebre hap'isuqtiki, chaymanta uhu hap'isuqtiki chaykunawan. Chay sintumakuna kaqtin nikunku chay covid coronavirus nisqankuta.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Yaqacha chay awulitukuna nishu edadniyuq kaqkuna chay malqa masta ratakun, manan defensankuna kanchu, hinas chayta hap'ikun.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Manan kuydakusqankupi, mana maskarilla usasankupi, mana allin makinku maqllikusankupi chaypim kuntahiyen chay coronavirusmantaga.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Primertaqa wasiykipi tiyananki, mana kalliman nishuta llusqispa, kalliman llusqisqaykitaq maskarillata usanayki, distanciyata tumananki yaqa iskay metro hinata, mana runakunawan nishuta parlanaykichu. Chaymantataq wasiman kutimuspataq llipin rantimusqaykita huk alcoholwan desinfectanki, chaymantataq makiykita allinta maqchikunki. Chay manan kuntahiyu kanqachu.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqa chaytaqa ñuqamanqa niwaranku chay nisaypi hina, centro de saludpi huk siñurita willawarqanku, chaymanta radiyupi rimasqankuta..
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqmi chay unquyqa, porque achkataña runata wañuchin.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Chhayna kuydakuspa chay unquytaq prevenikun. Ñuqa kuydakuni rantispa rini maskarillawan llusqini, wasiman kutimuspataq allinta makiyta maqchikuni, chaymi privinikuni ñuqa coronavirusmantaga.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Kay Mollepatapi ashka Eucalipto kan, chaymanta Mocco mocco qurakuna, hinas chayta tumaspayki, chaywan privinikunku.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana, mana kanchu, qhalilla asway kashanku.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iruwaqtinqa wasipichá wichq'alayayman huk temporada. Matikunata tumaspay, wasipi kayman, manaña atintiñataq ñacha riki pustamanña huk larumanña hampinakunawan riyman.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Ari, atikunmi chayqa, atikunmanmi.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Yaqacha qurachakunata tumaspayki yaqa hampikuwaq chay unquqnamanta.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'ufi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan chayqa chiqaqchu.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqmi chayqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqmi chayqa.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manan chayqa chiqaqchu.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manan chiqaqchu chayqa.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmi chayqa.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manan chiqaqchu.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi chayqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqmi chayqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi chayqa.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Chay maskarillata mana usanaypaqqa ñacha unquychá mana kanmanñachu, pero kunan unquy kaqtinga siempre maskarillataqa utilizanapuni
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi chayqa.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Kay Mollepataman hamunanpaqqa radiyupiwan, radiyupicha mas comunicaciyunta mas yachaykunata nimunkuman chay na, runakuna kaypi kuydakunanpaq, mana maskarillawan llusqsimunankupaq makinku ancha maqchikunankupaq ninkuman radiyupi. (internet) mana kaypi nishutachu haykun wakillan internet kanku, wakin mana internet nankuchu (televisiyun) Wakin kampukunapi kaqku mana televisiyunin kanchu porque mana mayninpi luz kanchu, mastaqa uyarinku, radiyuqa pilayuq ima funciyunan hinas chaypi uyarinku.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0020)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Sesenta y tres watayuq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Distrito Pomanchi provincia Acomayumantan Qusqumanta
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari. Cuarto secundariakama
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanqa bueno mana parejutachu llank'achkani, temporalchakunalla llank'ay, bueno Limapiqa trabajarqani achka wata, kunan llaqtaypiña kapuchkani residente, manan trabaju kanchu pisilla trabajani maynillapi
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qhiswata mayormente, hinallataq kastellanutapas pisillata
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari. Mamitayqa qhiswallata, papallaymi kastellanuta
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswapi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qhiswata, mayninpi kastellanuta, pero mayormente qhiswallata
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Wawa kaspay, ña, na, 8 años 7 años kaspaña kastellanuta allintaña rimarqani. Yachaywasiman rispa ya rimarqaniña, yachaywasimanqa rirqani wawalla 6 años 7 años hinachá
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. kastellanupi b. kastellanullapipunin kunanqa c. Iskayninta, mayninpi qhiswata, mayninta kastellanuta d. Qhiswata, porque paisa... hermanukunaqa mayormente qhiswata rimanku kampupiqqa
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Kastellanupi wawqiy, kastellanupi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Kastellanupi wawqiy
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ari qhiswallapi rimanku paykunaqa, pay mamitakunapas taytakunatapas rimariyku chayqa qhiswallapi parlayku
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari allinta, allinta rimakunipuni, comunidadniypi hermanukunawanqa qhiswapi
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Ari, ari, allin qhawasqa porque siempre kay hermanukuna llaqtaypiqa ninkupuni qhiswanchispi legitimu kaq mana chhaynallatachu qunqanchismanchu nispa
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari, comunidadmantapuni, kunanqa kay suqta wataña, kay llaqtaypi comunidadniypi tiyakuni chayqa comunidadpi purini
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Ari kanmi posta médica, chaypi enfermerakuna, medikuna kan A: Hampikamayukunari B: Manama, manan manan, hukchatawan nisayki wawqiy, kay llaqtanchispi ñan kunanqa chay odontólogo chaykunapis kanña Farmaciakunapis achkañan, kay comunidadninchispi kapun, suqta, qanchisñachus hina
III T'aaqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Unquy, unquy hamun kay mundo llaqtaman, unquymi kasqa chay wañuchikuq chay coronavirus enfermedad
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquychu riki, unquy, contagiysuraqmi kasqa chayqa
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Ñuqaqa manachus hina allintachu chayta yachani pero ñuqaqa chay panchis Diospa castigunpaschá kanman ñuqaqa chhaynata pinsani
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan, manan coronavirusllamanmi llapan comunidadnimpi uyariyku hinalla
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Primero televisiyunmanta, chaymanta radiyupi, generalmente televisiyunpi qhawaspa. Chayta riki sapa ratu gobiernupis noticiyata quwachkanchis khayna kay, cuidakuna chaykuna chayqa. kay comunidadpispis karqanpuni reuninkuapis comando covidwan. Chaypi explicawanku, imayna kanqa, imayna cuidakunanchis mana aswanta contagiyoakunapaq A: runakunamantari manachu uyariqanki, wasimasiykimanta B: Comunidadniypi rimariykupuniyá, imaynallatapas yacharispas chayta nini mamakunatapas, allinta maqchikuy cuidaykuy nispa parlayku A: Postapiri willarqanku? B: Postapipis A: Comunidadpa umalliqkunamantari, imakunatan ninku B: Anchaypispis siempre na parlaykupuniyá, chaymanta na presidente o huk liderkuna purinku callekunapipas chayta advertispas allinta cuidakuy mascarillawan o makita maqchikuy ama llusqsiychu, taytakunatapas, mamakunatapas hina

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: kay comunidadpiqa wakinku ña kastellanuta parlanku pero generalmente mamakunamanqa taytakunamanqa qhiswallapi runasimipi
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: radiyukunapi Televisunpi noticiallapi Gobiernuya sapatatu willayamuchkan advirtiyamuchkan
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari wawqiy Ari ñuqaqa allintapuni intindini
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Fiebrewan kanku, uma nanay, mayninpitaq diarrea
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chay comunidatpimá o mayninpi, XXXXX, bueno tristiya kasqa, manataq no mayman... mana adquirinapaq manayá contactu con kananchu xxxxxx hermanukunawanqa. Medikukunallallan chaykunata tratan manan ñuqaykuqa chay contagiuta adquirinaykupaq alejasqaña
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mayores de edadyuq wiraquchakunayá. Mamitakuna, papitukuna sesenta añosmanta wichayman o mayninpiqa ima enfermedadtapas sufrinchis, diabetes o alguna otra enfermedad chaymantayá, aswan rapidullata contagiakusqa
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: contagiosopuniyá chay kasqa pipas huk llaqtakumanata chayamunpas o maykunamantapas hamunku kay comunidadman chayamuspa chay contagiakapun, achka karasqa xxxxxx hirmanukuna hermanakuna
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Mana llusqinachu wasimanta, chaymanta este, allinta maqchikuna makita, allinta alimentakuna, mascarillawan siempre kanan, mascarillanan usana
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Televisiyunpi qhawarispa Tambien chaymantapis, ari, radiupipis Ari, chaymantapis, kay comunidadniykupi parlantipi advirtimunku
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari,
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Manapaschá, manachus hina wawqiy
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: -----
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: contagiyakapuyman riki chayqa manapaschá, pero allintataq cuydakuni chayqa manachus hinamá
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Bueno ñuqa cuydakuspaqa mate Eucaliptuta, Eucaliptuta t'impuchini, chaywan bañakuni hina
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan, manan wawqiy

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Riymanchayá riki apuraylla postata, chaymanta imayna kaqtin chayqa hinacha riki , maskipascha huk hatun hospitalman apawankuman
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Cuydakuspallaqa karqan combatinkunmanpaschá riki, pero chayñataq llapa llaqtapi kapun chayri pero manataq mayninpiqa hermanukuna hermanakuna kasunkuchu, inclusive Lima llaqtapi por ejemplo mana, fiestata ruwanku, reuninkunata ruwanku, mana gobiernoq advirtisqanta casunku chayyá chay aswan mirapun llaqtakunapi expandikun kay provinciayakunaman ima
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Manataq chay nichkanmayá chay Ministerio de salud nisqa chay kanqaña vacuna chayri chaykamayá suyasunman,pero chay mientrasqa cuidakuspañachayá mana cuidakuspa astawantapaschá haykunman chay enfermedad
IV T'aaqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Hinata rimanku hinapunin, ima hampiwana bañakuspa chaysi mana nanmanchu allillan cuidakuspa kanankupaq
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manamá
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ari, hinachus hina kanman
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Ari, hinachus hina kanman
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi wawqiy
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari wawqiy hinachus hina kanman ,chay sinchi unquykunaqa manachu allin kapunmanñachu
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Ahinachu hina wawqiy. Ñuqa niykiman wawqiy kay comunidadniykupi, kay llaqtaykipi hermanukuna hermanakunaqa alcoholta tomanku mana coronavirus hap'iwanankupaq nispa, hinachus hina kanman Cocata alcoholta tomanku chay mana coronavirus kananpaq, chaywan aswan mana sinchichi kaypiqa, chawanchus hina cuidakunku hermanukuna hermanakuna
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari chay, gobierno nin chayqa, manachus hina ciertu kanman imaynachá, hukuna ninku achwansi wañuchkanku, manan gobierno nisqan hinallachu
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manayá nillanmi vacuna hamunqa chaywanqa hampikuy kanqa nispalla nimun riki
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari, ciertuchu ministro de salud nimun cuarentena kanqa mana contagiyo kananpaq nispa, pero mana hermanukuna wakinqa huk ladukunapi mana cumplinchkankuchu chayta

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Qhalitas kakuchkani chayqa manapaschá, pero poco mancharikuspaqa mascarillata usallaymanyá usasiyallaniraqyá
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Ari wawqiy
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqaqa tutamantakuna rikch'arispá chaypi televisiunpipis manan kanññachu allinmi kachkan, tukupuchkanña chay unquy nispáqa kusiqa kacha kapuyman riki

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0021)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Cuarentaisais..tawa chunka suqtayuq.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Nuqa Pumakanchi llaqtamanta kani, provinciayaqmi Akumayu.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari yachaywasiman rirqani, sekundariya nisqamankama rirqani, pichqa watakama.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Nuqaqa chaqrallapi llank'ani kay llaqtaypiqa, mana huk trabajukunapi nanichu, chakrapi nuqaqa dedicakuni, ari chakrallapi, chakrapi nuqa llank'ani imaymana mikhukuykunata.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari qichwaruna kani. Mamitay, taytamantaykunamantapacha nuqaqa qichwasimita rimakuni hinaspas, qhiswasimiwanmi nuqaqa wiñakunipis
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Nuqaq taytamamaykuna nuqata rimapaywarqanku nuqa qhiswa nisqa qhiswasiminchismanta rimapaywarqanku, uñachaymantapacha nuqa yuyakuni qhiswasimimanta rimapaywanku, mamitaykuna chay qhiswasimillapitaq paykunapas wiñarqanku chayqa chayhinata nuqatapas wiñariwarqanku.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana, nuqaq kuraq kani nuqa llapan wawqiykunamanta kuraq kani, nuqayku qhari....hinaspas nuqayku kuraqkayniymanta nuqapas llapan wawqiykunata mamatayta yachachikuwasqanta rimapayaq kani llapankuta qhiswasiminchismanta.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Nuqata nichkaykiman hina niyki qhiswasiminchismanta, qhiswa nisqa simi rimaypawarqanku hinaspas uñachaymantapacha nuqata rimapaywaqtinku nuqapas uñachaymantapacha rimani nuqaqa qhiswa nisqanchista, qhiswasiminchista.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Ari nuqaqa qhiswallamantapuni rimaspapas rimarqani, chhaynataqmi yachaywasipapas karqanñataq ña yachankuñataq ham'awtakunapas hamuqku yachaqku qhiswasimimanta rimasqaykuta chayqa chayllamantapunin yachachikuwaqku, chayllamantapunin nuqapas qhiswasimillatapunin rimaq kani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimanin, rimanin kastillanu simipipas rimani, mana niymantaqchu, rimani. Huk llaqtakunaman a vicis pusawanku chayqa ari nuqapas rimapayani kastillanu nisqata atisqayman hina.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kastillanu simitaqa yacharqani nuqaqa ña sekundariyaman haykuqtiyña, waynacha kaqtiyña, ña waynachaña nuqa estudios sekundariya estudios yachaywasi haykuqtiyña chaypiña nuqaqa yacharqani kastillanu nisqataqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	<p>A: Ima simipin rimanki? B: ss) Ari ñuqaq aylluypi, ñuqaq aylluymi mana ancha hatunmi niymanchu, huch'uy aylluypi ñuqaq wasiypi wawaykunata qhiswapi nisqa rimapayani, ari yachaywasikunapi yachachimunku paykunatapis kunanña kastillanu nisqata, pero ñuqaqa ñuqa pirsunay ñuqaqa rimapayani qhiswa nisqallamanta tt) Masiykuna chaypas ñuqaqqa, chay ayllu masiykuna bastanti achka kayku, hinaspa llaqtapas hatunña chayqa rimapayku llapaykupi yaqa llapaykupi ari qhiswa nisqapas, ari kantaqmi wakinkuna kastillanupi rimapaywanku chayqa kastillanupi rimapayuyllanitaq, llapankunawan achkawan aylluykupiqa rimayku qhiswa nisqallapi uu) Anchayhina qhiswa nisqallapi, qhiswasimillapi rimariq aylluypiqa kumunidadniypiqa vv) Chaqrapiqqa llapayku qhiswa nisqata rimayku ñuqaykuqa qhiswa chaqra llamk'aqku kayku, llapan qhiswa rimaqllayá kayku qhiswasiminchis rimaqlla kayku chayllapi rimayku ñuqaykuqa qhiswa nisqallapi</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Ñuqa mana ari niykimancho allinta yachani nispa kastillanuta ñuqaqa yachani ari yachani manataqmi allin, kunan ya, wawaykunapas yachanña kastillanuta chayqa, ari confundirukuni ñuqapas manachá allintachu yachani qhiswa nisqata ni kastillanu nisqata, ari llallipawayta munan kastillanu nisqa confundikuyku manataqmi pipas yachachiwaqkuhina kampistaqchu chay llaqtaykupi, chayqa ari niymanmi ñuqaqa chikanta llallipanin kastillanuta chaymantataq qhiswatataq chikanta qunqarispa qunqarispa hina kachkaykutaq kay aylluykupi, chaytataq ñuqa munakuyman yanapanariwankuta, hamuwanankuta imaymanata rimapaywanankuta.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Ari ñuqaqa yuyaychakuni chaykunamanta, yuyaychakuymantaqmi ñuqa qhiswa simiyanta, ari llaqtaypi imaymanapi rimanku manan qhiswasimillapichu kastillanu nisqapipas rimarinku, ñuqa ñuqaqa yuyaychakuni llapa qhiswasimiypi.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Imaymanatan machupayakuna chaymanta llapapas chaymanqa chayanchis hinaqa. Machupayakunapas rimapaywanku ari imaymanamanta rimapaywanku llamk'anaykumanta, imayna chakra kawanku imayna ayni, imayman mink'a, anchaykunamanta ari rimapaywanku imaymanamanta.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, ari kanmi ñuqa intininin imatachá ñuqata aylluypi ñuqaq aylluypipinin wasiypi aylluypi, kumunidadniypipas runakuna rimapaywaqtinku ari ñuqaqa uyarini uyariqtiyaqmi ñuqapas comprindini llapanta ima rimapaywasqanku. A: ¿Qillqakunata ahinatachu? B: Qillqakunatapas, qillqakunaqa ari, manan kunan nichhutachu qillqaykamunku qhiswasiminchismanta, qillqakunatan ima qillqapas chayamuqtinku chayamun kastillanupi nisqallaña, ari qillqakuna qhiswapi nisqa chayamun chayqa ñuqapis ari allintan yacharini chaymanta.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari allin qhawasqa, manan pipas imaninmanpistaschu runa simimanta, llapan llapan chaypi kumunidadniypi kanraqmi, llapayku achkharay kayku ñuqayku qhiswasimi rimasqamanta chayqa allin qhawarisqa ñuqaykuq qhiswasimiyki.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ñuqan kani chaymanmi qatay hamuni ñuqapas, manan ñuqaqa ari llaqtaymantapunin Pumakanchimantapunin kani, Pumakanchipi wiñani, ñuqapas wiñani qatay qasqaymantapacha. A: ¿Maymantan hamuranki?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ñuqa hamuni chay chimpa llaqtallamanta kachkan Acopia llaqta nisqa, chaymanta ñuqa hamuni qatay Pumakancha llaqtaman. Pumakancha llaqtapitaqmi ñuqa unayña tiyani, chaymi kunanqa kumunidadnischismanta ñuqapas kumuniru kapuni chayqa kumunirumanta, ari comunidad Pumakanchimanmi ñuqapas imaymanapi yanapakuyta rurani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Hampikamayukuna manan sinchichu. kayhina ñuqanchispa kamachiqnischiskuna umalliqinchiskunamanta apachimusqan anchay posta de salud centro de salud, ari paykunallam, manan huk yachaqkuna nichhuchu kanña, sino que chinkachkanmi chaykunamanta. Ari ñawpaqta yuyarini ñuqapas mamitayta taytamamayta rikuk kani unqusqata chayqa, ari puririqku anchayhina yachaqkunaman, unquymanta yachaqkunaman papituchakuna kaq paykanaman ñuqaykupis rispan ñuqaykupis hampichikamuq kayku, ari chaykuna, manan kunanqa, chinkachkanña chay nisqakuna. A: ¿Pustapiri imakuna kachkan? B: Ari chay posta o centro de salud nisqapi chaykunapi docturkuna, enfermerakuna ari kanmi paykuna, chaykunapitaqmi manaña yachichiwanchischu imaymana quranchiswan hampikuyta, sino que chay pastillaskuna nisqa, jarabikuna nisqa anchaykunallwanña hampiwanchis.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarinin. Coronavirus chay unquymanta kunan hina kumunidasniypipas, ari ñuqaykupuran huñunarikuspa rimaranikuspa imaymanata acuerduman haykuspa hampikusunchis imay kuydakusunchis nispa rimariyku.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Huk unquy, ari ñuqaq willarikusqankuman, willarikusqankumanh/ina huk unquy mana kunan hampita tarinkuraqchu unquymanta, chay unquytaqmi uhuwan ahinata kurpunchista q'uriñichispa ima sipiwanchik. Anchaykunata ñuqa yacharini chaykunamanta, unquy, mana tarikunraqchu hampi.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Ari, huk unquy nisunmanchu, huktaqa ninku virus nispataq ninku chayqa imaynatachá chayta mana nichku allin informasqa, mana yachariykuchu llapaykumanta chayta, mana allintapunichu yachariyku ari niwanku huk unquymi hamuchkan, chaymanta kuydarikusunchis llapallaykichis nispa willariwanku.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Imaymanan llaqtayman willarikuy chayamun, manan allintapunichu yachayman, imaymanata chaymanta. China nisqa llaqtamanta o suyumanta, China nisqa suyumanta, EEUU nisqa suyumanta imaymanamanta paqarimun huk nakunamanta, imaymana unquykunamanta hamun, chaymi huñukusqan kan, huk rimaypiqa ninkutaq imaymana mikhusqanchis qhilli mikhusqanchis ninkutaq hukninmantaqa imaymana animalkunamanta nispataq nimunkutaq mikhusqankumanta chaykunamanta nispa kayhinatan chayta willariwanku.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana chayta riqsinchu, mana ñuqa riqsinchu huk sutiwanqa, chay coronavirus nisqa, ari Covid 19 nisqa ahinallamantan riqsiyku chayta.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Ari imaymanan, imaymana qillqasqapi hamun, imaymana nuticiyakuna nisqa televisur, radiyukunapi chayhinakunapin uyarini ñuqa chay coronavirus nisqa unquymanta . A: ¿Pustapi, comunidadpi chaykunapi willarqanku chay coronavirusmanta? B: Ari, chaymantañan, ñuqanchis chay umalliqninchis Martin Vizcarra pay willarikamuqtinña ari niwanku pustapi, centro de saluspi nispan willarikamuwanku, ari chay unquymanta ñuqanchis chiqancha kuydarikusunpuni ari unquymi hamuchkan nispa niwarqanku, ari willariwarqanku chay centro de salud pustapi nisqaykipipas.</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Ari chay willarikuykuna kay umalliqninchis chay llaqtaymanta kumunidadniymanta umalliqninchis imaynapin kastillanupi nisqapas qhiswa nisqa runa simipi, runasiminchispi, ari willarikamurqan qhiswasiminchispi nisqapi ima willarikamurqan, ari manan qhiswa nisqallapipaschu ni kastillanu nisqallapipaschu, iskayninpi.</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyukunapi radiyunchispi. Qusqumanta radiyukuna imaymana radiyukuna haykumun aypamunmi ankaykama, llaqtaykama, comunidasniykama, chaykunapi uyarirqani ari Inti Raymi radiyu nisqapas uyarini anchay radiyu sutin karqan.</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Manan llapa llapan llapantachu ñuqa intindini, imaymanata rimamunku, manan ari ninku Covid china, Covid 19 haqaymi numerun, haqaymi yupanan haqaymi huk, ari, manam anchayhinakunata allintachu ch'uyatachu ñuqa cumprindirini chaykunata.</p>
32	<p>A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari k'atachallata intindichkani.</p>
33	<p>A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Wakintataqmi mana, imaymanataq rimay chayarimuwanku llaqtaykuman, manan huk niwankuchu ari aqnapunin, manan, manan pipas kayhina willariwaqku kampaschu, imaymana chayamun ahinamantas, ahinamantas anchayqa ahinas coronavirusqa hukmi ahinas, manan ari allintapunichu intindini.</p>
34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uyarisqayman hina, yachasqayman hina uhu hap'in, qhuñataqmi atipamun, cuerpuntaqmi rupharin, kayhinakuna kayhinakunamantan uyarirqani.</p>
35	<p>A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Manan ñuqa riqsiymanchu, willariwasqankuman hina a vicis uhuwanchu kanku, qhuñawanchu atipachikunku ahina o ima mal, mal hinachá khuyay khuyaychu purinku, kayhinata qhawarisqayllamancha ñuqaqa yachayman, mana ari allintapunichu yachani.</p>
36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Manan allintachu mikhunku, manachá allintachu huch'uychanmanta mikhurqanku, mana allin alimentasqa kankuchu chaykunatan masta hap'inkuman. A: ¿Paya machulakunata o llipintapas? B: Ari, ari, Taytamamakunata, papitukunata, mamitakunata iman hap'inman, facilta paykunaqa hap'irqunman</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: Imaynapi, imaymana ñuqanchis pura muntunakusqanchis, ñuqanchis purachá muntunayukuchkanchis, imatachá phistatachá ruranchis. Ima may huñunakuymanchu rinchis anchhaykunapi hap'inman astawan hukpas hukman hap'ichillanmantaq.</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?</p> <p>B: Allinta mikhunanchis, makinchista maqchikunanchis, allinta maqchikunanchis makinchista, manataq hukkunawan huñunakunachu, manan huñunakuymán risunraqchu, ari kumunidasniypi kanmi kayhina huñunakuy imaymanamanta rimanpayanapaq, mana chaykuna kananraqchu, manan phistakunaman purinachu manan phistakuna kananraqchu, mana achkha runakunawan kanaraqchu.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriya yacharqanki?</p> <p>B: Ari centro de salud imaymanapi, karunku kan anchaykunapi muyumurqanku a vicis kumunidasniykumanmi hamuwarqanku rimapayawaqniyku u wasi wasita purimuqku kalli kallinta purimuqku rimapayawaqniyku anchaypi yacharqayku.</p> <p>A: ¿Televisiyunpi radiyupi?</p> <p>B: Ari chaykunapipas, ñawpaq rimarisqay hina ari chaykunapipas yacharqani, allinta yacharqani.</p> <p>A: ¿Kachkanraq riki chay whatsapp facebook chaykunamantachu yacharqanki?</p> <p>B: Manan chaykunaman, ari ñuqa sinchitachu atipani, chaykunata ari wawaykunaman willariwasqan hina chaykunapipas willakamunsi.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Ari chiqaqmi ñuqa qhawarinin, qhawarinin chay imaynas kayhina tilivisur nisqakunapi imaynas rikukuchkan wañusqanku imaynas pasachkan. Chaykunata qhawarispa ari ñuqapas ari yachaniña.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Manan ñuqa ari niriykimanachu, manan ñuqaykuq llaqtaykuman ankayhina chaykuna ari rikuykuraqchu chaykunata, imaynapunicha kakun, ari qhawarisqaykuman hinaqa mana manachu hina atiykumanchu, ari centro de saludman visitariqtiyku paykunachá yanapariwankuman chaykunata.</p>
42	<p>A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: -----.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: Ñuqaqa ari ñuqa sapanka runa, runapura ñuqanchik qhawarinakunanchik, ñuqapas ayllumanta qahawarisqaq allinta allin kananpaq, chayqa ñuqachá makiyta maqchikusaq ñuqachá amañachá runamasiywan huñukusaqchu runakunallamantachá ñuqapis ayqirisqaq chay unquymanta.</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Ñuqa unquchkaptiy... manan chaykunamanta allintachu nani, ari ñuqapas nini ari unquqtiyki chay coronavirus nisqamanta unquqtiykiqa allinta mikhunayki. Maqchikunayki, amataqmi runamasiykiwan huñunakunkichu, qamtaqmi allinta mikhuspa alimentakuspa mikhuqtiyki kallpachakunayki nispan niwanku.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p> <p>B: Manan, manan aylluypi imapas kanchu, manan ankayhina unquykunamanqa ñuqayku allintachu riqsiriyki. Ari ñuqaykuman kayhina chay kumunidasniykupi chayamuwanku qhuña unquykuna ankayhina chirimanta ima, uhukuna ima hap'iwanku ari, chaykunallata ñuqayku riqsiyki manataqmi ñuqaykuqa ch'aki nispa niwanku mana qhuñaykupapas llusqsimunchu, qhuñayqupas kachkawaq hinan chay unquyqa hap'isunki pero manataq qhuñaykiqa kanchu nispa niwanku chayqa mana chay unquykunata allinta riqsiykuchu.</p>
46	<p>A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?</p> <p>B: Ari, ñuqaykupapas anchay hina tilivisur, radiyukunaman kayhina qhawarimusqaykumanhina ari ñuqapas astawanmi amachakuni astawanmi aylluymanta ñuqapas nini amaña chayta rurasunchu amaña haqayta rurasunchu, ñuqanchispura makinchista allinta maqchirikuspa, allinta mikhurispa allinpi kasunchis nispa.</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq?</p> <p>B: Coronavirus nisqa hap'iwaqtinqa pusta de salusta waharina, centro de salud nisqata waharina hinaspa paykuna huk laru cuartuman, huk laru wasimanchá apawankuman, huk larupichá kuydawankuman. Ankhayta ñuqayku yachariyki chaymanta willarikamunkichis nispataq niwankutaq.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Manan ñuqallanchismantaqa atikusunmanchu hampikuyta, chaypaqmi kachkan chay umalliqkuna, yachaqkuna chay unquykunamanta yachaqkuna paykunamanchá ñuqanchispas puririna kanqa paykuna hampiwanchispaq.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan, manan chiqaqchu, manan chaykunata ñuqa uyarinichu chaykunamanta.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manan, manan chiriwan hap'ichikusqamanta, ari chay unquy ñuqaykuta chay kumunida ñuqaykuta chiri hamunña qasa hamun, ña kunanqa pisiña pasayku, ari chaykumanta ñuqayku qhuña unkuy ima hap'iwanku chayqa, manan kanmanchu chaypas.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ari ankhay rimayta ñuqapas uyarinin, ñawpaq rimarisqaymi hina imaymanata rimaqku, ari uyarini chayta, imaymana huk unquykunamanta paqarisqansi nispan uyarini ari.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manan, manan chaytaqa ñuqaqa uyarinichu kuruchakunamanta k'utukusqantaqa, ari chimpanmi chay unquy hukman huk runaman ari chaytaqa uyarini, pero mana kuruchakuna k'utuqasmantaqa.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Ari, ari yakuta q'unillata tumana nispan rimariqta uyarini, yakuta q'unillaña tumarisunchis upyarisunchik, chayqa manan chay unquy manan nichhutachu hap'iwasunchis, sichus chayraq haykuchkasunki chayqa chayraq chay unquy qallarichkasunki chayqa nispa uyarini chaytaqa.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari uyarinin chaymantaqa, manan tukuymi mana qhaliyankuchu, kunan tili o radiyuq uyarisqayman qhawarisqayman hinaqa ari achkhan wañuq, pisitaqmi qhaliyaq, ari uyarinin.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Ari chiqaqmi chay rimasqanku, manam ñuqanchiktaqa chay cerveza nisqa tomarisqa, machanapaq nisqa chaykunaqa qhaliyachikunchu astawanmi chayqa unquchisunki niqtan uyarini.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari, chaykunata uyarinim, ari umalliqninchis rimamun sapa p'unchaw qallariyninpiqa rimamuchkarqan, sapa p'unchay chaymanta uyariykun hayk'an wañun, hayk'an kachkan, hayk'ataqmi kawsariq kachkantaq anchaykunata ari uyarini.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa riman B: Ari, manan chaymantaqa allintachu manan, ari niwanchikmi ahinata rurananchis nispa, manataqmi niwanchistaqchu, chaymi hampin nispaqa, mana chaytaqa niwanchu rimarimunchu chaytaqa manam chaymi hampi nispaqa sino nataqa rimarimuntaqmi kayhinata rurakusunchik kayhinamantam ñuqanchikpis cuidadarikusunchik, ñuqanchik hampinakusunchik ahinallamanta manam pero hampi chaykunapaq kanraqchu nispa rimarimunmi ari uyarini.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.</p> <p>B: Ari chiqaqmi, ari preocupaykukuspa ñuqanchikmanta imaymanata rimarimun, ari manaraqmi runakunapura hawata llusqinachu, así nispa rimarimun, uyarini chiqaqmi.</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:</p> <p>B: Mana chaytaqa uyarinichu, ñuqaqa churakullasaqmi hasta chay unquy, hasta yachananchiskamachá ima hampin, chay yachanachiskamachá ñuqa churakullasaqmi chaykunaw.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu</p> <p>B: Manan chiqaqchu, ñuqaykuta chay llaqtaykupi kumunidasniykupi, aylluykupi niwanku lihiyawanmi makinchista maqchikunaykichis nispa niwanku, chayqa manan chiqaqchu chay nisqanku kanman, ñuqaykutaqa niwanku lihiyawan maqchikunkichik allinta makichaykichikta imaymanachawan unuchawan achkha yakuchawan churaykuspa nispa.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?</p> <p>B: Ari ñuqa munayman chayarimuwanankuta comunidadniykuman allin yachaqkunamanta, yachaqkuna visitarimuwanankuman llaqtaykuman willariwankuman allinta imaynatam chaykunata ruraykuman imaynatataqmi ñuqaykupura hampinakuykumanchu manachu chaykunata willarikuyta chayachiwankuman allin yachaqkuna.</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0022)

Version: Quechua

1 T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: kimsa chunka isqunniyuq watayuqmi kani.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqam kani Pumakanchi llaqtamanta.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari ñuqa rirqani yachaywasipi, estudiaymurqani ari yachaywasipi. Rirqani primariyaman, sekundariyaman Superiorman ima rirqani. Ari institumanmi rirqani instituto tecnologicumanmi rirqani kay napa provinciya Akumayupi Sangarara llaqtapi kanmi huk instituto chay yachaywasipi karqani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunan actualmi ñuqa dedikakuni trabajani huk tiendapi, veterinaria tiendapin ñuqa atiendinin, negociyanti kani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari qhiswa runan kani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Napa rimapayawarqanku kastillanupi chaymantapas runa simipipas rimapayawarqanku.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana, solamente napa iman??. runasimipiwan kasillanupiwani chay iskaynin rimayllatan uyarirqani.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Napa rimarqanin runa simipipas, rimarqanin chaymanta kastillanupipas.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Runasimipipas qhiswasimipipas rimaqmi kani kastillanupipas rimaq, iskaynin rimayta yacharqani rimarqani, porque papayku, papay mamay kay Pumakanchi llaqtapi anchhaynatapunin rimarqanku, huk pisi timpupichá ciudadman rinkuman karqan chaypi paykunapis kastillanu rimayta yacharqanku hinaspa paykunaqa..... qichwa simita rimallarqaykutaq iskayninta ñuqata uyawarqanku wiñanaykama.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimanin turay.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Naymanta suqta wataymanta hinaqa rimani allintaña, ari. Antis tiempupiqña ña suqta wataykumanta qanchis wataykumanta hinaña yachaywasiman riq kayku chayqa ahinapiña allinta kastillanutaqa rimaq kayku pero más ch'uyataqa qhiswasimipi rimarayku allinta kay pumakanchi llaqtapiqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	<p>A: Ima simipin rimanki? B: ww)Kunan actualqa rimani kastillanupi, rimani wawaykunawanqa mastafa, pero negociyuypiq tiyendaypiqa anchhayna kastillanu rimapamuwanku kastillanuta rimani qhiswasimipi rimawanku qhiswasimi rimayta yachani iskayninta allintan rimani xx) Ari hina chay runamasikunawan, paykuna qhiswasimita yachanku chayqa paykunawan qhiswasimita rimani, kastillanuta rimayta yachanku chaytapas ch'uyata rimani yy) Kumunidadniypiq mastafa kaypiqa mayoriyaqa siempre chayhina asambleyakunapi kayku chayqa siempre rimanaykupaqa siempre qhiswasimitan allinta rimananchis munanku, mana llapaykuchu chay kastillanuta intindinku qhiswasimitapunin allinta rinamanchis nispa asambleyakunapi mañakuyta yachanku, hayqa qhiswasimipi rimariyku zz) Chayrapiq mayormente chayhina runamasiykunawanpis chakrata puriyku chayqa qhiswasimita masta chakrapiq rimayku brumakunatapap imatapap rimayku qhiswasimita masta</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Chayqa kanman huk idiyumacha inglés, anchayta kanman, sasa rimariyqa pisillataqa, wawakuna estudiyanku chay cursuta chayqa chayta as sasachakuywan yachachiykuhina.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qhiswasimipi, qhiswasimipi rimariyman .</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari willariymanni paykunawan runasimipi paykunawan qhiswasimita paykunawan rimariyman.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari intindinin, allintan runasimitaqa rimayku, allinta intindichiyman runasimipiqa.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqa llaqtaypiqa, allintapuni runasimitaqa siempre ninkupunin runasimitapuni allintan ch'uyanchanta rimananchis nispa kay llaqtaypiqa niyku. Wawakunatapap yachachinanchismi uñanmanta runasimi rimanankupaqa, kayhinata rimariyku kay wasiykupipas chhayna phamiliyaypi ukhupipas.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kumunidadmantan kani, kumunira kani kay Pumakanchi llaqtapi.</p>
21	<p>A: ¿Hampikamayukuna chay enfermero, técnico doctor hinanapas kanchu? B: Kanmi chaypas, pustayku kan centro de saludniyku kan hunt'asqa llipin yachaq hampikunamanta, llipin kan, kan médico, kan obstetra, enfermera licenciada enfermeriyapi, teknikukuna kan, chayhinam kan gracias a dios kay centro de saludniykupi.</p>
III T'aaqa Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarinin, namanta pacharaqmi marsu killa mana mas antesmantaraqmi huk llaqtakunapi riki chay unquyqa bastante nuticiyakunapi riki kachkarqan nichhu fuerterpuni chaymanta. Ñuqaykuqa kay llaqtapiqa mana ñuqanchis llaqtanchismanqa chaymunmanchu nispa rimariq kayku, pero marsu killapi mas u menus a mediyadus kayhinapichunahina chay unquyqa rikhurirqun kay Perú llaqtanchispiqa.</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus? B: Chayqa huk unquy nichhu fuerterpuni kachkan. Achkha runakunapis wañukapuchkan chay unquywanqa riki nichhupuni mana chay vakunan rikhurimunam chay kuntrulakunapap nispa, hinaspa manaraq kunan, huk paispiqa kachkanña pero kay Peru llaqtanchispi manaraq allinraqchu kachkan, chayhina kachkan chay unquy.</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu? B: Chayqa huk unquy nichhu fuerterpuni kachkan. Achkha runakunapis wañukapuchkan chay unquywanqa riki nichhupuni mana chay vakunan rikhurimunam chay kuntrulakunapap nispa, hinaspa manaraq kunan, huk paispiqa kachkanña pero kay Peru llaqtanchispi manaraq allinraqchu kachkan, chayhina kachkan chay unquy.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Nirqanku chaytaqa namanta huk murciélagu aychapis kanman karqan, chaymanta kuntahiyakun chay chinukuna chayta mikhurqanku chaymanta rikhurimurqan, chayqa llapan kuntahiyakamun..Perú llaqtanchismanpis chayamun, chayta, aviyunpi vuyilukunapi purimuchkanku chaykunapi huk apamurqan riki chayqa chaymanta chayhinaniraqta llipin llaqtantinta munduntinpiña chay unquy kachkan, nichhuñamá wañuqkunaqa kachkan riki.</p>
26	<p>A: ¿Kay coronavirus, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan, ahinallatapunin kay qhiswapiqa rimayku chay coronavirus, chay Covid, ahinallan kay hinataq gripe hap'iwanchis chayhinallamá chay unquyqa kachkan aswan fuerte, kayhinallatan runasimipiqa ñuqayku kay llaqtaykupiqa rimariyku.</p>
27	<p>A: Huq sutiwan coronavirus riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: Chhuli nispa chay gripi unquytaqa runasimipiqa niyku chayhinalla</p>
28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Nutisiyapi ñuqaykuqa uyarirayku, tilivisiyun kanmi wasipi chayqa nutisiyapi riki nutisiyurupiqa willaykamuchkanku tutamantankuna tutakuna hina, hasta radiyukunapi rimamuchkan chay Lima llaqtapi chay radiyukuna, kachkan radiyoprogramas anchhaykunapi chay nutisiyurukunapi uyarini. A: ¿Qillqakunapiri? B: Qillqakunapiqa, periodikukunapi chayhinapiyá chay nutisiyaqa hatunpuni, nichhu hatun chay nutisiyaqa riki kachkan. A: ¿Runakunamantari, wasimasiykimanta, llaqtamasiykimanta phamiliyaykimanta huk runakunamantachu uyarirqanki, manachu? B: Llipinmanta. Kay llaqtapiqa chhayna nakunapi Limapi kachkanku Arequipapi kanchkanku, Tacnapi kachkanku llipin llaqtapi kay Pumakanchimantaqa ch'iqisqa kachkanku chay phamiliyayku chayqa paykunapas tilifunukunapi anchaynakunapiyá willaranikuyku, chayhinaña kachkan qamkunapas kuydariyukuychis hampinakuychis chayhinata, kunanpipas yachariyku kunanqa cilularkunallapi llaqtapipis kan anchaykunapi ima wahanakuspayku yachariyku. A: ¿Kumunidadniyki umalliqkuna chaykunata rimanku chaykunamanta manachu? B: Ari paykunapas chay alcaldepis, presidente comunidadmanta paykunapas, llapan liderkuna, chay centro de salud llamk'aqkuna, puliciyakuna hinayá kay unquykunamantaqa as huñunarikuspanku kay llaqtaypi ñuqaykuta kuydariwayta munawanku, imakunatachá pasachkan, chaykunatapas q'alata ñuqaykumanqa willariwanku, kayhinata kuydakunkichis, kayhinata rurankichis imatapas nispa llipinku chaymantaqa kaypi huñunaspas llamk'arichkanku. A: ¿Tayta kura, pasturkuna chaykuna? B: Kay tayta kuranchispas, iglesiyaykumanta religión católica anchaymanta kusata paykunapas yanapariwanku rimarinku radiyupi ima programata urqunku chay unquymanta rimarinankupaq. presidente comunidadmantapas parlantipi wahamuchkan sapa paqarin makiykichista maqchikuychis, tapabucakunata usaychis, ama nichhuta k'iskinakuychischu t'aqa t'aqa puriyichis. kayhinata llipinku autoridatkunaqa padripas kayhinatan rimapaywanku.</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Radiyukunapiqa a vicis alcaldiykuytaq haykun runasimipipas kastillanupipas rimapaywanku chaymantaqa presidente de la comunidad más que todo payqa qhiswapi parlantipi wahakamuchkan kastillanupipas wahakamuchkan, kayhinatan ñuqaykutaqa intindichiwachkanku kay llaqtaykupiqa, ñan kunan kay llaqtaykupipas achkhañam kay covidniyuq kachkanku.</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyukunapi, parlantipipas, tiliwisiyunpipas, llipin autoridatkuna rimamusqankutaqa chaykunapi uyarirayku, kay wasiyku ukhupi ñuqapas tiendayta atindini chayqa chaykunapiña uyarichkani chay nuticiyakunataqa, chayqa llapayku rimayku clientikunata haykumuptipas paykunawanpas parlariyku anchaynata kuydakusunchis kayhinakunata rimariyku.</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, allinta, ch'uyantan intindiyku imayna chay unquy chay nuticiyakunapi pasamuchkan riki, nichku fuertepunin manan achkha qullqi hampinapaqpis kakun, nispa nuticiyapiqa pasamuchkan, phamiliyankupis tristita waqaykuspa chayhina oxigenukunata medikamentukunata imaymanakunata riki nuticiyapiqa tilivisiyunta qhawachiwan anchhaynakunata uyarichkayku.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Manan, llapallantan intidichkani, ch'uyata intidichkani chay unquymanta ari.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Nakunata hap'in umankun nanan, fiebre hap'in, kunkankuta nanan, mana respirayta atinkuchu, nichhutapunin, nichku fuerten fiebre kayhinatan ninku unquqkuna chay unquy hap'iqtinga.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Kurpunchá ñut'u llipin intiru kurpuntin ñut'u kapun riki, chayqa umanpas fuertita nanan, manaña chay runaqa riki ni wasinmantapas llusqinpunchu hina unqusqa kapun chayhinatan riqsiryku chay unquyniyuq kasqankutaqa.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Chay coronaviruswanqa unqunku chay machu taytakuna kachkanku edadniyuq paykunata phacilta hap'irgapun, unquq siñurakunata hap'in chaymanta wawakunata, chaymantataqmi chay unquyniyuq kachkanku diabetiswan kachkanku, chaymanta presiyunninkuchá kachkan mana allinchu, anchaykunata chay mas que todo ña wakinqa unquyniyuq kachkanku anchhaykunata phacilta hap'irgapun chay coronavirusqa, wawakunapas manaraq nichkuchu allin defensanku kachkan, machu taytakunapas yasta pisi defensayuqña kachkanku anchaykunata phacilta hap'irgapun chay unquyqa.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Chaytaqa chay coronavirus hap'irgapun runakunataqa manapaschá makinkuta maqchirukunku allintachu, de repente nichhu k'ichkinaqapishá purichkanku, mana kuydakunchu mirkaduta risqankupaschá, mirkadupipas imakunatapas rantirakampuspa kumunta wasinkuman apayrapunku mana maqchinkuchu chaytapas, chaymanta carrupi vijaspapas de repente k'ichkinasqa puriyuchkanku kayhina anchaykunapi kuntahiyarakapunku, kayhina chayhinakunapi kuntahiyanakunku chay coronaviruswan.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Chaytaqa allintapunin makita maqchikuna, si es que llusqinki wasiykimanta chayqa allinta maqchina imakunatapas kutiyramuspayki, chay p'achaykiwan churakusqaykita ch'utispayki t'aqsakuna wakta, chaymanta makita allinta maqchirukuna, chaymanta purinapas qullqitaña chaskinki chaypas, chaytapas alkulwan desinfectana, o en caso ñuqapi riki neguciyuypiqa riki qullqitapas alkulwan desinfectaspa chaskiyuchkani o lehiyayuqwan ima chay qullqikunatapas churana, kayhinata kuydarikuna chaymanta mascarillatapas chay importantipuni chay mascarilla usana, chay siminchis tapayuspa kunanqa llipi runapis kay llaqtapi purichkayku anchayhinakunatan, kayhinata kuydakuna chay Covidmantaqa.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Chaytaqa wasipi kachkaspa notisiyapi uyariyku radiyupi tiliwisiyunpi anchaykunapi uyarini. Ari paykunapas llipin chay unquyllamantayá rimanchis llipin chaykunamanta rimayku wasimasintinpis huk laru llaqtakunapipas phamiliyayku chayhina cilularpi wahanarukuyku chaypas chayllamantaña kunanqa parlay kachkan, ahinata paykunapis huk laru llaqtakunamanta wahamuwanku kuydakuychispuni nichhupuni llaqtakunapi kayhinapunin chayhina rimariyku visinukunapurapas, wasimasipurapas hinata rimariyku Postamantapas anchhay ñuqa nisqay hina radiyupi haykun medico chayqa, chaykunamanta mas que todo siempre chaykunamantaqa rimamun. Radiyupi Parlatapi chaynakunallapiyá kunanqa chaykunamanta rimarikun.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqpuni chayqa, chiqaqpuni allinniykupaqmi chayta willariwanku.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atywaqchu? B: Ari atiriyanmi, ñuqa ñataq hay veces chayhinakuna cilularkunapas nutisiyakunapas imaymanakunata nimuchkanku chayqa, hap'irquwankuman chayqa atiykumanmi chaytaqa, kampupi kachkayku chayqa eucaliptupis kachkan anchaykunawan a veces ahu, siwulla, kiyun anchayhina chay hampi naturalkunawan hampikuyta atiykumanmi ñan kay Pumakanchi llaqtapipis achkhañam kachkan

	<p>chay covidwan kachkanku hinaspa seguramente wasimasipura rimariyku hinaspa niyku mana allin alimantakusunma karqan a veces kampupiqa naturalaraq mikhunatapas mikhuchkayku chaywan mana nichhu fuertitachu hap'iwanku, asintomático ninku chayhinallachuna mayoriya kachkaykuman manam chayhina ciudadpihinachu kay pumakanchi llaqtaykupi chayhina gravipiq kachkan, entonces ñuqapis nini wasiyman haykurqamunman chayqa chay eucaliptukunata, ahukunata, siwullakunata chaykunatachá tumaykuman riki, ahinatam ruraykuman.</p>
42	<p>A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Kampupi kachkan Eucaliptupas kachkan chay anchaykunaqan ahus, cebolla, kiyun anchhayna chay hampi nauturalkunawan hampikuyta atiykumanmi, ñan kay Pumakanchi llaqtapiipas achkañan kachkan chay covidwan kachkanku hinaspan seguramente ñuqahina wasimasipura rimariyku hinaspa niyku mana allin alimentakusunman karqan ñaqqunamanta chayqa kay kampupiqa naturalaraq mikhunatapas mikhuchkayku chaywansi hina aswan nallata mana nichku fuertitachu hap'iwachkanchis, sino asintomatico ninku anchhaynallachu hina mayuriya kachkaykuman kay Pumakanchi llaqtaykupiqa mana anchhayna gravitachu kachkan, entonces ñuqapas nini chhayna wasiyman haykuramunman Eucaliptukunata, ahukunata, siwullakunata chaykunatachá tumaykuman riki, aqnallatan, aqnata ruraykuman.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Anchhayna pareciduman gripi hap'iwanku chayqa eucaliptuta timpurachini wasi ukhupi hatun mankapi chayta kuwartupas puñunayku, kuwartuman apayruni baldipi chaywanmi q'aparichiyakamuyku bastante llipiyku wawakunantin hina, chaymanta kunkayku q'arawanku chayqa tumayku miel de abejata limunniyuqta, oreganuyuqta kayhinata jarabeta hina rurarukuyku, avecinqa cebolla matikunata ajos matikunata kayhinakunata tumayku kay kampupiq.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan, gracias a dios llipinkun qhalilla kanku, claru chayhina umankuchá nanan, wiksanku nanan, chaymanta ima operachhunwanis kankuman, pero simple cosallamantan mana chayhina gravi unquykunawanqa chay diabetis chay anchhayna unquykunawanqa tantu kay lllaytapiqa sufriykuchu nichkutachu, ñuqayku kayku juvenkunallaraqmi chayqa hermanuykunapas juvenkuna mana tantu unquyniyuqraqchu kanku.</p>
46	<p>A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Chay unquy hap'iwanman chayqa nisqay hinachá riki ñut'uchá riki umaytaq nanayman hampikunmanchá chay eucaliptukunawan chay mielwan bastanten gracias a dios ka llaqtaykupi kan chay mielkunapas vindikun, chay chaykunawachá hampikuyman riki manaraq nichkuta avanzachkaqtinchá chay eucalipto t'impuykunawanpas bañakuyman phamiliyaykunatapas bañayman, chay ima kunkaypas k'araqtipas anchhayna jarabikunatachá rurayman, ciertuchu nichku fuerten kaqtinña riki centro de saludniykumanqa riyman.</p>
48	<p>A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Nisqay hina imaynacha huk llaqtakunapi Limapi kayhinapi nichkuta mast'arikuqanku, chay unquywan wañupurarqanku, chayqa manachá riki anchhayna ñuqayku hinachú allinta alimentakunku chayhina mikhuna nauturalkunawan, kay kampupiq quwikunata ima bastantita uywayku, lichipis kachkan bastante llapan natural kachkan, manachá anchhaynatachu alimentakunku ciyudaspiqa chay nisqanchis hina comida chatarra anchaykunatallachá mikhunkuman chaychá manan nichkuchu defensanku chaychá riki manan soportankuchu chay unquyta chaychá ratuchalla a vices ciyudaspiqa imaymana unquyniyuqmi kanku chaychá riki facilta chay unquyqa mastarirapurqan, ñuqayku hina ankahyana kampupi q'uwillatapas kaldutapas tumaykuman karqan wallpa uywaspallatapas runtupas naturalta kay llaqtapiqa kan, kay kampukunapi tiyaqkuna kan, chayhinachá manan karqanchu riki ciyudaspiqa manan anchhyanatachu alimentakunku chay mikhuykunata procesasqallaña kapun chayqa manan defensayuq kan chaychá anchhayna hina mast'arikapun runataqa, manachus hina ankhay kampu llaqtapiqa anchayhinataqa ciyudapis hinachu napuykuman hasta el momento manan chayhina wañuq iskallaraqmi kay llaqtaykupiqa kan.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman_____? B: -----.
IV T'aaqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaqmi.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manan chiqaqchu chayqa. Chirimantayá kuydakuna mana chay unquy hap'iwananchispaq allinta p'istukuspanchisyá purina. Manan chiqaqchu.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manan chiqaqchu.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manan chay ch'uspichachus chayqa, manan chiqaqchu.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manan chiqaqchu chayqa, q'uñikunatam tumananku manan chay Covid hap'inanpaqqa.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manan chiqaqchu chayqa, wakin unquqkunaqa ñaqa nisqahinapas qhaliyapuchkanku wakinqa, debilkuna kachkanku anchaykuna wañupuchkankuchá pero achkham qhaliyapuchkanku chay unquymantaqa.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervazahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Mana chiqaq, manan chiqaqchu, llaqtakunapi maykunapipas nichkankumá chay traguta tumaspanku qhaliyarapunku nispa, kay llaqtaypipas chayhina machaq runachakuna qhali purichkanku, traguta tumaykuchkanku hinas qhali puriykuchkanku chay ñuqallayku anchhayna runamasiykunawan rimariyku manataq chay alkul tumaqkunamanqa tragu tumaqkunamanqa nanchu kay unquyqa hap'inchu imaynataqri mana machaqkunaqa unqurapuchkanku. Manan chiqaqchu chayqa alkulchus hina wakintaqa qhaliyachichkan.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta ríman B: Ari chiqaqmi, gubirunchis sapa kuti tiliwichunpipas nutichhirupipas uyariyku hayk'aña wañuchkanku, hayk'aña ricuperakuchkanku chaykunataqa q'alata willakamun chayta.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Rimarimunmi chaymantaqa, siempre nimuchkanpuni makiykichista maqchikuychis, maskarillata usaychis aqnata nikamun chaytaqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari chiqaqpuni chayqa, chay ministro de salud cuarentinakunatapis rurachiwanku kay llaqtaykupipas llapayku rurariyku hasta kunankamapas kay llaqtaykupiqa kachkallanmi chay cuarentena chayqa kuydakunaykupaq chaykunatapas chay ministro de salud rimarimun.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Llipinkuman, llipiyku llaqtanchiskunapi qhaliyamuykuman chayñachá chay manañan chay maskarillata churakuymañachu, si es que kayhinalla kachkasun hinaqa hayk'aqkamachá chayqa siempre ñuqaykuqa siempre wasiypiqqa, runamasiykunamanpis ñuqqaqqa nichkallasaqpuni chaykunataqa churakunallanchispuni kuydakunaykupaq uhuspaqpas, gripiwan kachkaspapas facilta kuntahinakuykuman riki, kunan ñuqqaq qhawarisqaymanhina chay maskarilla usasqamantam pisita runaqa gripiwanpis anchayhinakunawanis unqunku nichkutapunin chay maskarilla usasqanchik cuidawanchik.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu chayqa, chay lehiyaqa kuydawanchismi chaywanmi wasitapas limphiyana chaykuwawanmi qullqikunatapas desinfectana chayqa manan chiqaqchu chayqa, hampinmi chay lehiyaqa kuydawanchismi.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqaqa munayman chaykunataqa radiyukunapi nimunman, tiliwisiyunkunapicha nimunman, autoridadniykucha ñuqaykuqpi chayhina capacitachhunkunatachá rurawankuman bastantita manataq kunan huñunarikuy kanmanchu chayqa, radiyukunapi tiliwichhunkunapi anchaykunapicha bastantitapuni siemprepuni rimarikun kanman riki chay hampikuna tukukunankama, chay vacuna nisqanku anchaykuna rikhurinankama, siempre kachunpuni capacitachhun spot radiyal ninku anchayhinakunapi, a visis chistipi hinapis anchayhinakunapipis siempre chaykunaqa manapunin tukukunanchu kananpunim chay hasta sayk'unakmapuni chaykunamantaqa rimarikuna, porque kay unquykunaqa may familiyakunapis mayña wañurinku huk llaqtakunapi kay pumakanchi llaqtamanta chayhina limapi kachkanku, arequipapi tacnakunapi, chaykunapipis wañuqkunaqa kachkanpuniya, chay ñuqaykupas llakisqapuni kayku mamapuni kay unquymantaqa, siemprepuni rimapayawachhallansunmanpuni nutichhakunapipis radiyukumapipis.</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0023)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Tawa chunka isqunniyuq.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Pumakanchi llaqtamanta ñuqaqa kani.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, primer gradukama rirqani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqaqa llank'ani chaqraypi kay Pumakanchi llaqtapi chaqrata rurani, ari wawqiy chaqrata ruraspalla kani kay llaqtap.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ñuqa kani qhiswaruna.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqata papay mamitay rimapayarqan qhiswasimillapin rimapayarqan wawacha kasqaypiqa.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari rimanku qhiswasimimanta.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Napi rimarqanin runa simipipas, rimarqanin chaymanta kastillanupipas.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Ñuqaqa rimarqani qhiswasimipi runaq simin nisqa qichwa simipi.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Rimani, kunanqa rimani kastellanusimipipas runasimipipas rimani.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Ñuqa yacharqani maypachachus yachaywasiman rirqani, kintu de primaria chaypiña yacharqani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: aaa) Kunanqa rimachkani phamiliyaywan wawaykunawan qhiswasimimanta rimapayani bbb) Runamasiywanpas rimapayani runasimimanta, qichwa simimanta ccc) Kumunidadniykupipas llapan chay kumunidas ukhupi ñuqayku junta directivaqa llapayku rimayku qhiswasimimanta ddd) Chaqrapipas, maypipas runasimimanta ñuqayku rimayku
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Ñuqaqa rimakuni siempre qhiswasimillapi ñuqaqa rimani. A: ¿Kastellanu simipiri? B: Rimapayawanku chayqa yachachus, wawamasiy rimapawan chayqa rimani kastellanu simipipis.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Ñuqaqa rimayman runasimillapi yuyayniytapas, piwanpas parlarini kay llaqta Pumakanchi llaqtaq.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Chaytaqa manan kunan, ari willawanku manan nichhutachu yachani pero wakillanta yachani.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari. Ari intindini qillqakunataqa runasimipiqa, manan nichhtachu pero allin yachapakuni.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Riqsisqa llaqtaq intirun kay regionpi riqsinkun kay Pumakanchi llaqtaqa qhiswa simipi rimaqlla kanku.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidadmanta kani kay llaqta Pumakanchi llaqtamanta.
21	A: ¿Hampikamayukuna chay enfermero, técnico doctor hinapas kanchu? B: Kanmi kay llaqtapiqa hampi chaqay altu urqunaq altumanta chay plantakuna chaykunawan hampikuq kanmi. A: ¿Hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapas kanchu? B: Ari kanmi kunan tiempukunapiqa kanña chay qhipa wiñay wawakuna ñan yachaysapakuna ductur, ingeniero, arquitectu, kankuña kunan timpuqa, antis haqay huk qhipa watakunaqa manan karqanchu, kunanqa achkhañam kanku. A: ¿Pustapichu chaykuna? B: Aha pustapi.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Ari uyariykun kay, haqay marzu killapiraqmi willarimurqan chay unquy rikhurimurqan chayqa kayman chaymurqan marzu killapin.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Huk unquy ,millay unquy, mana riparachikuq unquymi millay kasqa, ñuqaykutaqa kaypi mas que todo manam nichhutachu hap'iruwanku, ñuqayku kaypi kayku, aire libripi kayku wakaykuta michispa altukunapi puriyku kukaykuta hallparuspa chayqa chayllawan ñuqayku normal pasayku kay coronavirustaqa.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi unquymi.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Ayayay..., Manan, imanmanta, chaqay China llaqtamantachá rikhurimun ninku, chayta ñuqayku manan allintachu yachaqaqku, chhikallanta yachayku Chinamanta llusqimurqan nispan nuticiyukunapi uyariyku.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Kanmanmi kay antis uhu, chhullu, anchay unquycha kanman ñuqaykupaq chaycha kanman coronavirusqa.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: Ñuqayku riqsiriykuman uhu chhullu q'uña atipay chaywanchá ñuqayku riqsiykuman chay umananay chaykunawan riqsiykuman chay coronavirustaqa.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyariqanki? B: Ñuqaykuqa uyariqayku antista radiyullapi uyariqayku nuticiyapi. A: ¿Runakuna partimanta, wasimasiykimanta, llaqtamasiykimanta uyariqankichu? B: Uyariqani kay llaqtakunapi rimariqanku, ari altoparlantepi iman wahakurqanku kuydakusunchis, siminchista tapakusun nispa wahakurqayku ñuqayku.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>A: ¿Postapiri chaykunamanta rimarqanku manachu? B: Rimanku pustapipas llusqsimurqanku karrupi muyumurqanku altoparlantiyuq muyumurqanku chaypaqmi ñuqayku llapanku huñukurqayku mana wasiykumanta llusqsimurqaykuchu. A: ¿Comunidadpa umalliq partimanta? B: chaymantapas comunidas prisidinti kay llaqta kamachiq siempreqa wahatamurqanku parlantekunapi sapatutamantan tardi tutamanta wahakamurqan. A: ¿Alcaldemanta/ taytacuramanta, pastormantachu paykunanan rimarqanku? B: Ari kay llaqta kamachiq alcalde paypas waharikamurqanmi manan chaypi huntanakunachu tantullapas, manan padre kurapas misata rurarancho kayhinapi wisq'akuq karqayku ñuqayku.</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikurqan? B: Primerutaqa wach'irikamurqanqa runasimipi rimarimurqan chaymantaq wakinkunata rimarillankutaq pustamantaqa kastillanupipas willarikamurqanku postamantaqa.</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Primirutaqa uyarirqayku chaqay China llaqtapiraqmi enero killapim, chaymantan yachariyku radiyupi noticiyakunapi kayman chayaptin, Pumakanchi llaqtaman marzu killapin chayamun. kay llaqtaypiqa llapan munduntinpi tiliwisunpi mas clarutaqa mas rikukurqan, kay Pumakanchi llaqtaypiqa altoparlantipi, radiyupi wahakamurqanku chaymi yachayku llapayku kuydakurqayku.</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Arí chhikanta intindinim.</p>
32	<p>A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Arí chhikanta k'atallata intindinincoronavirusmantaqa.</p>
33	<p>A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari, ari, ari.</p>
34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Ñuqa niykimanchá riki chayta hap'iwanku uman nanan, curasunnin nanan, kuerpun ñut'u manan fuerzan kanchu, nakuna chhulli unquy ninku chayqa q'uña atipan chaykunayá unquran chaypi.</p>
35	<p>A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Ñuqap phamiliyaymi chaqay Lima llaqtapi unqumurqan chaywanqa, chay willamuwaqtinku yacharqani chaykunata.</p>
36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Unqunmanqa chay xxxxxxxx pikunachus allin wirasapa kachkanku, huk unquywantaq sufrichkanku corazón nanaywan, diyabitis, cáncer chaykunata hap'inman kan unquytaqa riki.</p>
37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Maypachachus huk runa masinkunawan tupanayan achhunaykun chaypi llaminayukunku chaychá kanman chay unquyqa hap'inman riki.</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Ñuqaykuqa mana nichkutachu achhunakunayku tupanayku chayqa ñuqayku xxxxxx Matiku chayta t'impuchiyku Eucaliptuta t'impuchiyku chaykunata kamayku ukhuman q'apachiyku kamayku ukhupin.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqaykuqa yacharqayku tiliwisurpi chaqay Chinapi llusqsimurqan teliwisurpi chaymanta yachayku mana ñuqayku pinsaraykuchu kay Peru suyuman chayamunanpaq, mana ñuqayku nichhu natachu tumarqanyku siriyutachu burlapi ñuqayku tumarqayku chay unquyta kunanqa kaykama chayamun chay unquyqa. A: ¿Runakunamantari, wasiwasiykimanta, llaqtamasiykimanta? B: Paykunapis ahina q'alataq yacharinku chayqa huk tiempo hamurqan karru haqay Lima llaqtamanta paisanuykuna yachamurqan chaypi unquyta apamurqanku kay Pumakanchi llaqtaman. A: ¿Postapiri chay coronavirusmanta yachachinku?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ari yachachinkun willakunkutaqmi imaynatas kuydakunayki chayta yachachikurqanku tantu ducturpas, enfermerapas willaykamurqanmi.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqmi.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ñuqa atiymanmi, ari kunanqa nan ñuqa allin priparasqaña kani, ñuqa ña yachaykuña imapas primer lugar tumana, chayta ñan chhikallataqa atipaykuña.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Primeramente ñuqayku makiykuta allinta maqchikuyku, chaymantataq kay alkul nisqa chaywan desinfectakuyku, jabuncillu liquido chaywan maqchikuyku, huktataqmi mana ñuqayku kaypi bastanti kan eucalipto chaytan t'impuchiyku chaywanmi xxxkamayku ukhuman churaspa desinfectan chaypi chaywan asna kan eucalipto chayta rurayku ñuqayku sapanka kamayku may kuwartupipas puñuyku chaywanmi desinfectayku ñuqayku.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqata hap'iwasunman chayqa ñuqayku chay primer lugar chay unu hisp'ay ninchis chaytam hisp'arquyku huk tazaman chaymantataqmi ñuqayku kachita rumi kachi kan, chharqha kan chay kachita huk k'anallapi huk mankapi hank'ayku chaytataqmi chay hisp'ayman hich'arquyquy chhikantan ureganuchayuqta chayta tumayku tutamanta a la primera ura chayta tumayku ñuqayku.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Antis papay unquyniyuq karqan pero mana kulikuwan karqan papay unqurqan.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari, yachayku chhikallanta
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Primeramente ñuqaga kunan ñuqapas hap'iarqan chayqa a la vesta kunka k'arakun chayqa ñuqaykuqa nisqay hina unu hisp'aywan kachiyuqtan qaywispayki tutamantan a la primera ura gargantata rurayku chaywan, chaymantaqa pisi alkulta tumariyku.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Ari kay hawa llaqtapiqa atikunmanmin porque kaypi bastante kan plantakuna imapas kan, atikunmanmi.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Imapas xxxxx unquyqa ñuqaykuqa tutamantan puriyku hampita chay plantachakunata urqu urquta puriyku chaywanchá t'impuchispa kutaspa hampinakuykuman.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uni unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan, ari. Huk q'uni unuwanqa kanman maypachachus huk planta kanman chayqa bañakuyta atikunmanmi, porque ñuqayku bañakuyku chay eucalipto unuwan q'uniwan, bañakuy atikunman chay, Eucalipto y Ciprés.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chirimantapas ari hap'ikunmi uhu, nisqanchis hina uhu chhulla q'uña atipay, chirimanta hap'ikunmi, chay. Chiqaq.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ari chiqaqmi kanman chayqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manachushina, manachushina kanmanchu chayqa.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Ari, chiqaqmi chayqa.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari, manan nurmaliñachu kanman chay runaqa porque cuerpunkuna manan allinñachu kapun, chiqaqmi chayqa.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manan chay chiqaqchu kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari chiqaqmi chayqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Ari chiqaqmi.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari chiqaqmi chayqa.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Ñuqaqa manayá, churakamullaymanpuni ñuqaqa chay mana mascarillayuq unquykuna kuntahiwankumanmi churakunallayman ñuqaqa mascarillataqa.
61	A: Lejiyaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu chayqa.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqaykuqa munakuymanchá huk yachaq allin yachaq tukuy yachaq atipaq hamunman chay Pumakanchi llaqtapi chay huk estadiyun pampapi karu karupi tiyaspachis chaypi yacharichiwankuman imaynata hampikunman, imaynataq chay unquy. Munaymanmi, Kayman chayamunman.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0024)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Ñuqa turay kachkani kunan actual tawa chunka pusaqniyuq watayuqmi kachkani.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Pumakanchi llaqtamanta ñuqa kachkani.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirqani turay, primariyallatan tukurqani hasta sexto gradukamalla.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Wasillaypin llamk'ani, chakrallata rurani, quwillata uywani, chayllatan turay rurani, manan iman naypas kanchu trabaju nayqa kanchu seguruqa.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari qhiswarunapunin kani ñuqaqa.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runasimillamantan rimapayawasqa mamitaypas, papaypas, awulitaypas, sullk'achaykunapas o hermanochaykuna. Runasimillantapunin llaqtaypiqa rimaq kayku.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari papaymi risqa karqan wayna kayninpi Lima llaqtata chaypi kastillanuta parlasqa xxxx papayqa.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswasimipi turay rimarqani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Runasimipi turay, qhiswasimipi chayqa yachaywasiman haykusqaymanta hastan letrakunata yasta namantaña kastellanumantaña profesor yachachiwaqku pero mananpuni runasimi xxxxxx pero manapuniray qhiswasimipi vultiyayta atiqkuchu, pero chaymantaqa allinta kastellanumanpas ari wasapakuykuña, namantaqa sigun watan wata yachaywasinman risqaymantaqa.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari turay rimani.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kastillanu rimayta yacharqani turay yachaywasiman risqaymantan yasta yacharqaniña, profesurqa rimaq manayá qhiswasimimantachu yachachiwaqku kastellanumantaña yasta likturakunata quwaqku.
14	A: Ima simipin rimanki? B: eee) Mayninpi qhiswasimimanta rimani, mayninpiqa kastellanumanta turay, kayhinatan rimani, mana hukllata rimanichu, wawaykunawan kayhinata rimani fff) Ari runasimipi y tambien kastellanupi kayhinata rimani combinasqatan ggg) Kumunidasniykupipas anchhaynallatapunin, kay Kumunidasmantaqa kachkayku chakra ruraqkamalla ñañaykuna turaykuna kan kumuneru masiykuna chayqa chaywan parlayku siempre qhiswa simillantapunin rimayku, achayhinachus pichus hamun wiraquchakuna kayhina visitanti kastellanumantañataq turay parlayku, wakin wiraquchakunaqa chayhina visitamuwanku chayqa manan yachankuchu, más que todo kay Pumakanchi llaqta kumunidasniykupi qhiswasimimanta rimayku ñuqayku pura dirictivo o kumuneru puraqa hhh) Runasimillamanta qhiswasimimanta turay rimayku

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Kastillanupim, kay kastillanu rimayta pisillata mana, rusimitaqa allintan rimani.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qhiswasimimanta turay rimayman.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari munaymanmi uyariyman.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, ari turay, intindinin liyiytaqa qillqasqataqa, pero kunan kay kumunidasniykupiqqa kastillanumantakamayá kunan prisidintiyku secretariyuykupapas actatapas qillqanku kastillanumantakamayá ruran, pero sichus iscribisqa kanman runasimanta chayqa atinin liyiyta.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari allin qhawasqan turay, más que todo kaypi chaqrallamk'aq kayku chayqa runasimillantapuninyá mayuriya rimayku.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kumunidadmantapunin kani.
21	A: ¿Hampikamayuqkuna chay enfermero, técnico doctor hinanapas kanchu? B: Ari kanmi pusta salud, kanmi kay llaqtaykupi kanmi turay. A: ¿Hampi yachaqri kanchu? B: Ari wakinkuna kanmi hampiyachaqkunapis, pero imaynayá qhaliyachikunkuchu manachu. Pero kanmi turay wakin iskay kimsa pirsuna chayman dedikakunku chayhina naqkun hampi..runa unquqtin ñuqa hampirqusqayki kayhinata..kanmi kanmi turay.
III T'aqqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Ari turay, ñan kay llaqtaykupi Pumakanchipi kachkanña wakin coronaviruswan kay unquy, anchhay llakikuymi turay kay llaqtaman chayamun. Hinallataqchá kay llapan llaqtapipis kay Perú u llapan munduntin llaqtapi kay unquy kachkan riki, chayqa kayhinallan kaypipas tristiciyá llakisqa taririkuyku turay. Mana trabajupis kanchu, llamk'anapas kanchu, llusqisqlla kachkan mana imawan rantikunaykupis kachkanchu, kayhinayá turay kachkan, chayqa ari kay unquy llakikuymi kay llaqtaypi ñuqaykupaq kachkan.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Kay coronavirusmi huch'uychalla kuru ninku, kay respirasqanchismantas kay gripihina kuntahiyusu kayhinata ninku turay, pero manayá kayhina rikurunapaq hinachu, ninku huch'uychallan ninku, kay imakunallawanqachá qhawanku riki turay. Resfriyurukunki imananki chayqa ya esta chaytaña chaymantumpa atakamuchkanña chay coronavirus unquy nispa kayhinata turay ninku. Pulmoninchikmanmi afectawanchis, ninku corasunninchis sirmirunqa, sirmidurtahina saqinqa ninku, chayhinata ninku unqusqa runakunatapas gravitataqa hasta wañunakama aparapuchkan, qhali qhalillawanmi aswan recuperakuchkanku. Kachkankuña may chika kaypi kunan actuwalkunapas kachkankuña pero wakinqa recuperachkankutaqmi turay.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquychá kayqa turay riki, kay pisti hinachá riki unquychá. Unquymi turay.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Kay virus paqarimun chaqay China llaqtamantan, qhillimanta ninku mana allin mikhusqankumanta ninku, chayhinachá riki turay chayqa. Kay llaqtapipas ñuqayku privinikuchkaykupaq desinfectakuchkayku wasiykuta wakin atisqaykimanhina puquy hisp'aywan, wakintaq lehiyawan, kayhinata chayqa maqllikuchkayku chayhinalla turay.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Huk sutiwanqa manan turay. Kurus kurus kayqa nillankun, gripi corriente hinachá chayqa kanchkanman turay riki.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Nutisiyakunapi turay, ari tiliwisiyunpi qhawayku, chaymanta radiyukunapi nutisiyapi, chaykunapi turay uyarirqani. A: ¿Qillqakunapiri? B: Qillqakunapipas turay rikullaykutaqmi, periyudikukunapi. A: ¿Wasimasiykimanta, llaqtamasiykimanta, phamilyaykimanta chaykunamanta uyarirqankichu? B: Ari uyarinin turay, manchay llak'isqayá kanku chaychus hap'irquwasun nispa ya esta llakisqayá tarikuyku. A: ¿Pustapiri chaykunamanta rimankun manachu? B: Ari rimanku, kuydakuychis, limphiyutan alkulwan desinfectakuychis chayhinakunata ari quwanku chaykunata, makita maqllikuychis cada nada alkulwan, simiykichista maskarillawan tapakuychis chayhinatan niwanku medikukunaqa. A: ¿Astawan chaymanta willaway, comunidadpa umalliqkuna, comunidad hampiyachaqmantachu paykunan rimarqanku manachu? B: Kumandu Covid anchaymi charlata quwanku chayqa enfermerakunatapas dukturkunapiwan chayhinata chayqa chaymi ñuqaykupas presidente de la comunidad chayhina comunirukunata huñuykuspa chaypi uyarichinku kayta yacharichinku kayhinata kuydakunkichis kayhinata kuydakusunchis nispa, sichus hap'iruwachis chayqa ama llakikusunchischu astawanmi llakikuspa preyucupachhunwas yanaparqkusunman, tranquilamentilla previnchhunakunata kaykunata tumasunchis ninku ahusniyuqta, limunniyuqta kiyunniyuqta tumasunchis chay previnchhunpaq kayhinata ninku. A: ¿Alcalde partimantari municipalidamanta? B: También municipalidad chay kumandu Covidpi kachkallantaq, wiraqucha alcalde presidente del comando Covid y tambien wiraqucha presidente de la comunidad kaq chay ukhupi kachkallankutaq.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Kastillanupi turay wach'irurqan. Wakintaqa mana intindi q mamitakunapaqqa qhiswasimimantapas ari turay yachachikuranmi mamitakupaqpas.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyupi y tiliwisurpi kaq. Radiyupi mas que todo uyarirqani kay llaqtaypi Pumakanchipi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Manan sinchitachu intindiyku, no se pisillatan intiyindinin turay.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari turay, ari pisillataraqmi intiyindini mana allinta yachaykuraqchu imawanmi kay coronavirusta hap'ruwasunmi hampikusaqku, chayta mana allintaraqchu intiyindiyku imachá hampi kakuchkanmanpas, chay privinsiyunkunallawanyá kaypi kachkayku.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari turay, hampitan mana allintachu intidichkaykuchu iman kanmanpas hampi chayta.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronaviruswan unqusqataqa mana respiranata dijakunchu, uma nanan, kuwirpun ñut'u, tualminti mana kallpa kanchu, pasaq kallpa wañuy kanki, mana valor kanchu, chayhinatan turay ninku.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Uhunmi ch'aki ch'akimanta siku sikumanta taqraq taqraq taqraq chayhinata uhuspa kachkan, chaytam riparani ñuqa turay y alayritaqmi pasaq urmayusqan uyan aswan qhiwi uyan mana qhali runahinachu chayqa ya esta, ñachuñahina kay turaytaqa hap'ichkanña chayhinata riparani ñuqa turay.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: chaqay 60 años 50 añosmanta wichayman taytakuna machumamitakuna payamantakuna unqunquman turay.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Mana maskarillawan churakusqan purikusqankumantan, huk coronavirusniyuq kuntahiyarapunman y manataq limphiyutachu alimentunkuta [nankun], makinkuta mana alkulwanchu desinfectakunku, cada nada hawunwan mayllikunanku chaykunamanta, y manataq runa karu karupichu kan, huñunayakuspa wasinku kachkanku chaykupichá riki, diripinti fiyestamanpas richkankuman, chaykunapichá turay hap'inman.</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Karu karupi turay kana, mana achhuyunakunachu kayhina [nawan] ni vicinunchiswanpas ni llaqtamasiykunawanpas ni maymanpas hamuqwanpas y más que tudu limpiyisa kanan, makita desinfectakuna makikuna chay kumun hawunwan ninku anchaywan mana hawunsilluwanchu, chaykunawanmi, kay maskarillawan churakuna chayqa manan ni uhuspapas kuntahinakunkichu riki chayta turay.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Comando covid presidintinwan chayhinata enfermerawan chhaynata yachariwarqanku chaypim kuydakuyta lllapan achkha yachamurqayku turay yachachiwarqanku niwarqanku kayhinata kuydakunkichis, kayhinata rurankichis nispa turay. A: ¿Tilivisiyunkumantari, radiyukumantari? B: Chaytapas turay, chaytapas rikuspapas chaykunawanpas yanapakuykun turay.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqmi ñuqamantaqa kanman turay, chiqaqmi chay limpiyesa kaypunin allin turay kachkanman.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari ñuqa hinaymanmi kayhinata mana runakunawan huntakuspa, maskarillayta siempre [ni] wasipipas, [ni] hawamanpas kacharinaychu. Ahusniyuqta, kiyunniyuqta limunniyuqta chayllata tumayman, chaymanta limpiesata siempre alkulwan desinfectakuspapuni, mana huñunakuykunaman runakunawan reyũnkunaman puriymanchu, [ni] phistakunapi huntanakuymanchu. Anchaykunawanmi turay ñuqa kuydakuyman saludniyta. Uso de conjunción copulativa del castellano [ni].</p>
42	<p>A: (Ari niqtinqa) ¿Imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ari turay wasiytapas desinfectakuyman puqu h'ispayta, ahuta saqt'aytakunawan wasiykunata, kalli punkuyta, eucaliptuwan ima churakamunki punkuykiman. Unu t'imputa ima eucaliptu chaywan hinata kamayta ima vapurisachikuni chayhinata turay mana phamiliyaypi aswan taytachanchistaa munayninpi mana hap'iruwankuraqchu wasiypi turay chaykunakunata rurachkayku, chaykunawanmi y krisukunawan ima desinfectakuyku unu lehiyaqkunawan ima kuwartuykutapas ima ch'aqchukuchkani, desinfectakuchkani anchhaykunawanmi ñuqa turay kuydakuchkani wasiypi.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Coronavirus hap'iruwatinqa turay, manan hap'iwanraqchu pero kay planta Matiku nisqaku chayta tumayman, chaymanta limpiesatapuni más que todo y tranquilulla huk kuwartuman islakuspa phamiliyaymanta huk kuwartupi sapallay kanay, chaypi como kay kuwarentenatahina wisq'akuspa ruwanay manan phamiliyaykunaman kuntahirunaypaq turay, chayta ñuqa hap'irquwanqa chayqa chayta pinsachkani ñuqa, chahinatachá kuydakusqa kuwarentenatapas ñuqa sapallay huk kuwartupi wisq'arayasaq manan phamiliyaywan kuskachu, porque llapayku kasayku kuntahiyaruqtiyqa manan allinchi kanman riki, chaykunata ñuqa turay rurayman hap'iwarquqtinqa.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Ari turay kachkanmi ñuqap qusaymi huk chikan mal saludninmanta.</p>
46	<p>A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari turay, chayraykuwanmi ñuqa chayhinata wasiypi desinfectakuspa kachkani porque huk chikan presichhun altuyuqmi qusay chayqa chaymanta kuydakuchkayku pero tranquilulla, sichus llakirukusaqchu chayqa de repente utqhay apurayllapaschá riki chay unquypas hap'iruwanchu, chaymanchuhina kay coronavirus atakamuchkanman ,mayqin personapas llakikuchkan, preocupakuchkan chaymanhinachuhina astawan atakamuchkanman y gurdukunaman, mal de corazón chayman turay chaysi kuydakuspapuni ñuqa kachkani wasiypi.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'ipuqtinqa turay huk kuwartumanmi islakapusaq, huk kuwartupin kuwarentenayta rurasaq sapallay, pitaymanchá riki turay centro de salusman riki análisis rurachikunaypaq riki hap'iruwanchu manachu anchay yachakunaypaq, chaypi yacharqukuspaqtaychá riki ima niwanmanchá medico riki kuwarentenata ruramun huk larupi niwanmanchá riki turay, anchayta ñuqa rurayman porque huspitalman riyqa manachu ñuqamantaqa partiyman allinchu kanman, huspitalpiqa, astawanchá kuntahiyarakapuyman riki.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Ari atikunmanmi ñuqamantaqa turay.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B: Q'alata kay, kayhinata niwachkanchis kay yachaqkuna yachariqkuna kay duktur médico wiraqucha alcaldipas, kay comando covidmanta presidente de la comunidad chaykuna quwachkanku charlata yachachiyta, yanapariwachkanku chaykunata q'alata hayk'a niwasqankuta hunt'aspaqa atikunmanmi turay.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uni unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachu hina chiqaqchu kanman turay.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Ari chiqaqmi chayqa.
52	A: Coronavirusmanta huk virusmi paqarichin. B: Ari turay, huk virusmi paqarichinman chay coronavirusmanta.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Ari chiqaqchu hina chayqa kanman turay. Ñawpaqtaqa chayhina kaq karqan riki, igual kanman chayhinachus hina chayqa. Chiqaqmi chayqa turay kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Ari chiqaqmi chayqa kanman.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuyumi mana qhaliyapunkuchu B: Ari turay, manan. Wakillanmi, wakinqa malkuna kachkanku presiyunwan o de corazón chaykunataqa turay ari manayá qhaliyapuchkankuchu riki, pero sichus sanuraq kachkan chay sanu runaqa qhaliyachkankun turay.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchi ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchi. B: Ari turay chiqaqmi chayqa kanman, manachu hina coronavirus hap'irquwptinqa chayqa thanichinmanchu imapas.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari turay chiqapaqmi, chayhinatam willakamuchkan.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa riman B: Ari turay rimamunmi. Chiqaqmi.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi chay nisqankuqa.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manam, churakunallapunim chaykunataqa wantistapas y maskarillatapas churakunalla kuntahiyakusunmanmi siempre manapuni pasanmanchu, yaqachus hina turay pasaqpaqpis hinallaña kuntuwasun kakunqa siguiqunqa chayhinallaña maskarillayuy y wantisniyuq.
61	A: Lejiaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Ari turay, pero desinfectan kuydawanichis chay kurutaqa desinfectan riki turay.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Nutichha riki turay chay radiyupichá astawan riki rimamunkuman y televisiyunpicha riki turay.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: ¿Wasimasiykimanta, llaqtamasiykimanta? B: Runas imipi chayamunanta munayman uyarinankupaq, allinta intiendinankupaq. A: ¿Pustamantachu? B: Ari postamantapas, kaqlatas kay comando Covid alcaldiykumanta presidentiykumanta chayhinata.
--	---

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0026)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Ya llegue a mis 46 años
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kikin llaqtay Pumakanchipi nacini
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirqani, escuela Tupac Amaruman chaymanta Colegio Simón Bolívar. Sekundariyata tukurqani
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Manan ñuqaq especiyalidadmin kanchu seguro, ñuqa llank'apakuspalla purini anchhayna civillamanta pintur aqnalla kani ñuqa
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qhiswa runa kani
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Siempre qhiswasimillapipuni, mamay papay rimapaywan
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari, rimarankupuni, qhiswasimipi siemprepuni, chayllapi karqan qhiswasimita masta uyariqmi kani mana kastillanutaqa uyariqchu kani, pukuchata uyariqchani
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswasimillapipuni yachachiwaqkupas ñawpaqta iskuwilaypipas, mana intindiychu kayku kastillanuta
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Ñuqaqa siempre hasta kunankamapas qhiswasimillapipuni rimapayani wawaykunatapas, pero paykuna masta atipallanku kastillanuman, pero ñuqa duminani mas facillla, ñuqa masta rimakuni qhiswasimillatapuni
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Rimani pero pukuta, chhayna oficinakunata haykuspa, viyajipi, trabajupi, aqnallapi, pero wasiypiq mana
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Más o menos yacharqani pisillata yacharqani iscuwelaypi mas que todo yacharqani kulihiyuman haykuspaña wawqiy, aqnata yacharqani
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Qhiswasimillapipuni kamachinakuyku ñuqaykuqa chaqra ruranaykupaq imapas ruranaykupaq, qhiswasimillapipuni b. Siempre qhiswasimillapipuni, maypachachus plaza rantiq hamuni chayqa kasillanu rimapallwaqtinku ñuqa kastillanumanta kuntistani c. Kumunidasniypipas siempre qhiswallamantapuni ñuqa participani, pero presidintiyku maypacha riman kastillanumanta anchhaylla ñuqapas participani kastillanumanta, pero raras veces, masta dominayku qhiswasimillapi d. Qhiswasimipikama, bromapas qhiswasimipikama

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Siempre qhiswasimillapipuni hasta kunankamapas wawqiy, masta ñuqa siemrepuni rimani qhiswallapipuni, pero mana gustawanchu kastillanu ñuqaman tantu nichkutachu
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Sichus phamiliyaypi ukhupiqá kanman, kampu kaspayqa chaymanta wasi ukhupi phamiliyaywan kaspayqa siemrepuni ñuqa rimani qhiswallamantapuni qhiswasimillamantapuni wawqiy
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willaymanmi yachasqayman hinaqa, mana yachaspayqa manataq willaymantaqchu
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Yachasqayman hina ari wawqiy rimaqta uyarispayqa kastellanuta ñuqa rimani manapascha wakinta llapantachu pronunciyani entonces faltamuwanpaschá ñuqaman, wakinkuna ninman, mana ñuqa niyman ch'uyan kani nispa wawqiy A: Runasimipi ofisial qillqakunata ñawinchapusnqtinkikupas intindinkichu? B: Ari, ñawinchani wawqiy
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqa wawqiy sapanka barriyupi, kumunidadniyypipas masta ñuqaqyu atindiyku siempre runasimi qhiswasimillamantapunin ñuqaqyu kihakunatapas
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari wawqiy, ñuqa huk junta directiva kachkani kay kumunidad ukhupi kunan
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi wawqiy llaqtaypiqa kan enfermero doctora hinallataq wawqiy kan chhayna huk hampiqkunapas pero mana nichku yachaqkuna kanchu
III T'aya Qatina	<i>Coronavirismanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirismanta uyariqankichu? B: Uyarini wawqiy, namanta pacharaq, marsumanta pacha
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Huk unquy wawqiy, akhay Chinaq llaqtamanta paqarimun, Chinamanta país China
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi wawqiy
25	A: ¿Imamantan kay virus paqariramun? B: ... uyarisqayman hina wawqiy, as qhillimanta, mala alimentación chaymanta wawqiy. Wakin personakuna tiyanchis u tiyanku, ñuqapas wawqiy tiyakunipaschá, mana allin alimentasqa, mana allin limphiyasqa aqnamanta wawqiy paqarisqa
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan wawqiy kunankama uyarinichu, kampaschá huk sutiwan, mana wawqiy mana llullakuykimanchu ñuqa
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyariqanki? B: Nuticiyapin wawqiy uyarini, tilivisiyunpi qhawaspa, chaymanta radiyuta uyarispa, hina wawqiy ñuqa yacharqani, uyariqani A: Runakunamantari, wasimasiykimanta, llaqtamasiykimantari B: Anchhaynallataq wawqiy, chaqrapi tupaspa, kampu tupaspa ñuqaqkuqa pura willanakuyku: chhaynan kachkan, chhayna hamuchkan akhay llaqtamanta, ñuqanchisri imaynata XXXX.....nispa rimayku wawqiy ñuqaqku, aqnata aqnapi llipin kunanqa yachapunku A: Posta centro de salud partemantari B: Anchaykunapi apartipas alarmawanku llakichiwanku, yachachiwanku aqna kankichis limpieza, ama achhuyunakunkichischi, usaychis maskarillata, aqnakunata wawqiy A: Comunidadpa umalliqkunari willamunku chaykunamanta icha manachu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ari wawqiy, primir lugar, compañiruy presidente chayta niwanku ñuqaykuta sapanka hukniykuta, sapanka barriyumanta umalliqta aqnata alarmaykichis parlantikichispi. Huñuyamuychis willaychis ñuqanchismi cabiza kanchis llaqtanchismanta, ñuqanchismantan dependin kay unquy gananchispaq. Barriyuykichista, aylluykichista yachachimuychis. Aqnata wawqiy niwarqanku, chayta ñuqayku XXXX hinallataq alarmayku, willayku barriyuykuman kalliykuman vecinuykuman aqna wawqiy.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Ñuqaykuqa wawqiy siemprepuni nayku runasimipi qhiswasimillapipuni masta rimayku, entonces ñuqayku willarqayku masta qhiswasimipi
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyariqanki? B: Huk radiyukuna wawqiy kan vecinuyku "Altiva kanas", kay Kanas ladumanta radiyu, anchaypi wawqiy masta tardinkuna kan nuticiya qhiswasimimanta runasimi anchaymanta puro, entonces wawqiy chaywan ñuqayku masta uyariyku kay llaqtapi hinallataq kay alturakunapi casi lapanman ch'iqin chay radiyu, chay noticiya qhiswasimimanta. Chayta wawqiy uyarispayku ñuqaykuqa masta intindirayku manaraq aswan kastillanumanta wawqiy
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Mana wawqiy llapachanta intindini hasta kunankamapas, manataq nichkuchu llaqtaypi kan chayqa chikanta mana creyeranichu, pero kay qhipa qhipataña criyini ñuqapas wawqiy
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari wawqiy, mana llapanta ch'uyachantachu yachani wawqiy
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari wawqiy, chhayna wawqiy
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Chay unquy kasqa uhu hap'ikusqa, chaymanta achiw achiw chhulli niyku ñuqayku chayta wawqiy, chaymanta gripe, chaymanta wawqiy fiebre, kunka nanakusqa, uma nanakusqa. Anchaykuna sintoma kasqa wawqiy
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chaytaqa riparani uma nanaywan kaqtin, nichku fiebre yuq kaqtin chaymanta chay achiw achiw nichkan. Achaykunata llapanta sintomanta riparaypaschá wawqiy ñuqa niyman ari chay unquymi nispa
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Sigun uyariskayman hina wawqiy, unqunman mas que todo mayores de edad, hinallataq chay wakin poco alimentadukuna kachkanku. anchaykuna wawqiy. Chayllata ñuqa niyman
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Chayqa wawqiy hap'inman napicha riki nisqayman hina XXXXX persunakunata, qhillipi tiyaq personakunata, chaymanta wawqiy achhunayukuqta, mana maskarilla usaqta, aqnakunata wawqiy
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Uyarisqayman hina, mana nichkuta achhuyunakunachu, distancia kanan a 2 metros a 1 metro 50, aqnata ñuqaykuta yachachiwanku y siemprepuni usana kasqa maskarillata. Mana tumanachu kasqa aqhata ni imataña tumaspapas kasqan vasupi, hinallataq pakakuna kasqa uhuta uhuspa, chaymanta achiw achiw anchaykunata pakakuna kasqa wawqiy
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqaqa riki kayllapipuni kay kumunidas ñuqayku huñukuyku karu karullapi reyuniyunta apayku, faenakuna sapa domingo hina anchaypi wawqiy mastaqa ñuqaykuta chay Comando Covid anchaykuna masta yachariwarqanku wawqiy A: Pikuna kachkan chay comando Covid ukhupi B: Karqan Alcalde, centro de salud, comisaria chaymanta comunidad umalliwan, anchhaykuna mas que todo wawqiy karqanku
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqtaqmi wawqiy. Ñuqa creyeni, porque uyarisqayman hina radiyupi, yaqa chhaynallatapuni ima noticiyapis pasamun chay radiyu qhiswapi noticiyapi wawqiy hinallataq kastillanupipas, anchayman hina, paykunapas uyarispankuchá chayta ñuqaykuta yachachiwarqanku wawqiy

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiyanmi wawqiy
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ya wawqiy ñuqa niyman allinta mikhuspa wawqiy. Ñuqayku kay llaqtapi llamk'ayku imaymana naturalta, mana huk ladukunamanta tantu rantiykuchu. Ñuqayku kikiykuta llamk'asqaykuta mikhuyluku mikhuyninkuta, hinallataq urtalisasta. Anchaykunata wawqiy, frutallayku mana kanchu wawqiy. Chayta allinta alimentakuspa, chaymanta maskarillata usaspa, chaymanta mana achhuyanuspa, karu karullapi kaspas, chaymanta nisqaypas hina, mana kasqan platupi nitaq kasqan vasupi tumana o mikhunata mikhuspa. Anchaykunapi wawqiy ñuqa atiyanmi lllallipayta wawqiy.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Wawqiy, ñuqa uyarisqayman hina, kaypi.....alkoltapaschu ñuqayku tumayku wawqiy, mana ñuqa llullakuykimanchu, pero mana excesutachu wawqiy pisillata waw, kan ñuqaykuq imaymana qurayku kay llaqtaykupi kan munay kay urqkunapi chaykunata wawqiy ñuqayku riqsiyku mayqinchus quñi hampikuna, mayqinchus frisku, chaykunata ñuqayku preparakuspayku wawqiy chaykunata tumaspayku hinallataq rantinapaq kan hampichakuna limón, chay matiku ninku chaymanta hukkunawan wawqiy atiyan ñuqa vinciya, chaykunata tumaspa ñuqa ganaruyla chay unquyta wawqiy
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan wawqiy kanchu hasta kunankama. Mamallaymi aswan unqurqan huk particular XXXXX fallecipurqan chikullata ñuqa saqirquwan, chayllata ñuqa rikurqani wawqiy, mana mastaqa rikunichu hasta kunankama wawqiy
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Willakuymanchá riki wawqiy phamiliyayman, chhayna kachkani, kaykunata sintichkani. Preparataykuy hampichakunata nispa niqtinqa wawqiy hinacha chaykunata preparapuwaspanku tumachiwankuman u ñuqachu tumaymanpas. Aqna wawqiy kayman
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi wawqiy, pero allinta privinikuspa, mana kallipi llusqispa, sapallay wisq'asqacha kayman hasta qhaliyanaykama XXXX willakuspa, sapallaymi mikhuymankaspa, sapallay tumaymanpas mana pipas haykuwananta dijaymanchu sichus unquyman wawqiy
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan ñuqa wawqiy exactamente chayta yachanichu, ñuqaqa usani siempre unuchata q'uñichikuni lavadurhapi intipi anchayllawan ñuqa wawqiy, mana nichhutachu pero q'uniwanpas bañakuni. Mana ñuqa wawqiy chayta exactamente yachanichu
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manachu hina wawqiy chiqaqchu chayqa
52	A: Coronavirustaq huk virusmi paqarichin. B: Ari wawqiy uyarisqayman hina, chhaynata ñuqa uyarillanitaq ari, huk virus
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manan wawqiy chayqa chiqaqchu kanman
54	A: Ruphasaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chhaynata ñuqapas wawqiy uyarini, matikunata kaliduta tumananchis mana chay unquykuna hap'inawanchispaq, aqnata wawqiy uyarini. Ari ñuqa criyinin wawqiy chayta, chiqaq wawqiy

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana wawqiy, wakinqa qhaliyanku, wakinqa manan, pero kuydakunamanta wawqiy chay
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq rughapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Ari wawqiy ñuqapas uyarinin chayta, chay alkul o sirvisa tumasunchis, mas que todo chay alkulmanta ñuqa uyarini, kayta tumasunchis chayqa sipinqa chay coronavirusta, entonces qampas tumaykuy pero ama machanaykikamaqa. Aqnata wawqiy ñuqa uyarini masta rimaqta, ñuqa criyini wawqiy porque alkul hinataq hina sipin imaymanallata chayrayku criyini
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Mana wawqiy ñuqa criyinchu, porque mal nichkuta alarmamunku, hinaspa wakin rimanasunchis llakikapunku astawan ñuqapas wañusaqchá wañusaqchá nispá, anchayrayku ñuqa mana criyinchu wakinqa falso anchayta ninku wawqiy
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mana rimanchu, ari wawqiy..ah rimanmi wawqiy rimanmi
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari wawqiy, cuarentena kaqtin chaypi privinikuyman, kuydakuymán chaytaqa wawqiy mana ñuqa pimanpas kuntahiyaymanchu, chay kuwarentena ruraspay aqnapi chay unquy llallinaypaq wawqiy
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana wawqiy, ñuqaqa churakullaymanmi chaytaqa, imaynapi visitaypas o kallipipas mana ñuqa riparaymanchu chay unquyniyuq kasqanta entonces ñuqaman imaynapi saltachiwanmanpas chay unquyninta chayta ñuqa kuydakuspaysi churakullayman ñuqa wawqiy ñuqa maskarillata hinallataq wantestapas wawqiy
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Mana wawqiy, ñuqaqa churakullaymanmi chaytaqa, imaynapi visitaypas o kallipipas mana ñuqa riparaymanchu chay unquyniyuq kasqanta entonces ñuqaman imaynapi saltachiwanmanpas chay unquyninta chayta ñuqa kuydakuspaysi churakullayman ñuqa wawqiy ñuqa maskarillata hinallataq wantestapas wawqiy
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayman wawqiy ñuqayku allin kananpaq ñuqaykupaq munaymanmi ñuqa sutillanta willawanankuta, chay allin yachaqninchiskuna chayamunanta wawqiy, chaypi ñuqaykupas atinsiyunta tumaspa hukkunaman yachachillaykumantaq wawqiy ¿?: Televisiyunpi, radiyupi, chay qillqakunapi imaymanapi chay willarikuykuna chayamunanta munawaq ¿?: Ñuqaqyku kay llaqtapi manan achkachu kanalniyku, nitaq radiychu kanchu allin radiyu, chaymi wawqiy ñuqayku huk radiyukunata uyariyku.....munayman mas que todo ñuqa Qusqu llaqtamanta chayamunanta allin yachachiqkunata wawqiy mañakuyman ñuqa

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0027)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Tengo 38 años
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Pumakancha llaqtamantan kani
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, kuwartu gradukama primariya
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Chaqrallapi llank'ani, a ves en kuwandulla kan obrachakunata ima kaqtin rini
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari ñuqa kani qhiswaruna, kay rimayniykunawan hinallataq kay kampupi tiyasqawan ñuqa riqsikuni qhiswa runa hina
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqataqa mamitay rimapaywaq kay qhiswasiminchismanta, uña kasqaymanta pacha ñuqa aqnata rimarqani, chaynama kamputa llusqispayña, ciyudasman llusqispaña kay kastillanu rimayta yachani
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari rimanku, pero miscladuta rimanku qhiswasimintinta kay kastillanu rimaynintinta
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswasiminchispi ñuqayku masta rimaq kayku, chayqa aqnapi aqnapi kay kastillanu rimayta ñuqapas yachaywasi XXXX rimaqtinku ñuqapas rimayta comprendini kastillanumanta
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Anchaypi rimarqani ñuqaqa qhiswasiminchispi y chaymantataq, chay hirmanuykuna tiyuykuna hamuqtin atispa mana atispa kastillanu rimayta rimaypakurqani
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari pisita, mana nichkutachu, masta rimani qhiswamanta
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Yaqa suqta watachayuq kachkaspas u pishqa watayuq aqnapi yacharqani, pisimanta pisimanta, ña yachaywasiman rispaña
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Ñuqaqa rimani iskayninta, hay veces rimani kastellanupi hay vecestaqmi qhiswasimipi, iskaynintapunin siempre rimayku wawakunapas kan chayqa b. Paykunawanpas hina rimapaywanku qhiswamanta, chayqa qhiswamanta parlayku, kastillanumanta rimapaywanku chayqa kastillanumanta kaq ñuqapas atisqayman kutichini c. Chaypipas qhiswamanta rimani d. Qhiswallapi chaypipas rimani mayormente. Kay kampupiqqa rimayku qhiswallatapunin, may pachachus waq personakuna hamunku kastillanumanta, kastillanuta rimayku kastillanupi rimapawaqtinku

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Qhiswa rimaypi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymay haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qhiswamantawan kastillanumantawanmi
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari uyariykun chaykunatapas
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Runasimi allinta rimapayani XXXXXkastillanuta miscladuta A: Runasimipi oficiyal qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinki B: Ari intindinin chay niwasqankutaqa kastillanupipas qhiswapipas. Wakintataq mamitakuna haykumunku chayqa paykunatapas sumaqta achhuyukuspa qhiswamanta comprendichini chay kastillanukuna rimaq kaypi
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Ari allin munasqapuni runasimiqa, mayormenteqa rimanku runasimita pisi rimanku kastillanutaqa, comunidadtapas haykumunku mayormente qhiswamanta tapukuqpas kaykunata imaynata rurakuna nispa. Kastillanumantaqa kunan qhipa wiñay wawqinchiskunallaman ancha haykumunku
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kikin comunidad Pumakanchimantapunin kani
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Manan ancha kanchu pisin kanku..... Ari kanmi huk centro de salud, chayllapin kan dukturkuna.....
III T'aga Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Ari, furte kunan kachkan kay febrero aqnamanta kachkan furte kachkan kay Perú suyunchis hinallataq enteron paispi kachkan
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Anchay coronavirusqa mana aseyakunkichu, mana mayllikunkichu o huk runakunawan confianza tupanki anchaymantachá kanman kayqa
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi kayqa, naykita vidaykita corresunki naman pantiyunman apawananchis, más o menos aqnama, chayqa mana kuydakusunmanchu chayqa apawasunmanchá riki chay unquy manataq cura kanpastaschu
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Kay virusqa kay huk laru paispi rurasqaku karqan, chaypi kacharimunku riki, kacharimuqtinku ch'iqirimurqun riki, aqnata nuticiyapi ñuqa uyarini
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana, mana, mana
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyariqanki? B: Nuticiyapinmi pasamurqan chaymantataqmi XXXX wiraqucha kay Peru suyu kamachikuq nin haykusunchis kuwarentenamanmi nispa, chayqa aqnama haykunchis anchaypi ñuqapas astawanraq enterakuni A: Radiyupichu, televisiyunpichu B: Radiyupi kaq, kaq televisiyunpipas, chaymanta kaq napipas mediante internet anchaypipas A: Whatsaappichu, facebookpichu B: Facebookpi A: Comunidadpa umalliqkuna chaykunatan rimanku B: Ari A: Alcalde partemantari, tayta curamantari, pastormantari B: Paykunamantapas kaq rimakullantaqmi, paykunapas kay unquyman atakanankun mana aqnachu kananku nispa ñuqaykupus anchayta rimariyku chayqa

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Radiyukunapiqa kaykuna willakamun kastillanupi, pero ñuqayku comunidas ukhupi qhiswapi rimayku wakín cumpadrikunataqmi nin kastillanupi
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Kaytaqa uyarirqani tilipi nuticiyata qhawakuchkaqtiy qunqay wiraqucha Vizcarra nimun nispa XXXX haykupunqa kuwarentenaman haykupusunchis kay unquymi enteron paísipi kachkan nispa niramun tili chaypi ñuqa intirakuqani
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: -----
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Wakinta intindini wakintaqa mana
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Kunkanchá k'aran riki, chaymanta gripi, umachá nanan, aqnacha kanman riki
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Nuticiyapi uyarisqayman hina nimunku kunkaykin k'aran, mat'iyki nanan, rughapakunkin, aqnata nimun chayqa kuydakunayki nispa ninku
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Kaypiqa unqunkumanqa mayqin runakunapas mana aseyakunkuchu, mayqinkunatapas kumunta pi wawqinchiskunawan pananchiskunawan tupayunku, anchay kumpañirukuna unqunku mana kay Estadu kamachikusqan prutukuluta cumplinkuchu, anchay wawqinchiskuna pananchiskuna
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Kay wawqinchiskunatawan runamasinchiskunawan kуска purichkanku, llamiyunakuchkanku makinkuta, hinallataq wakinta rurachkanku phistata cumprumisuta rurachkanku, anchaykunawan faciltaqa hap'inman, nichku cerca kachkanku paykuna, anchayna mana maskarillayuy ima kachkanku anchay wawqinchiskuna hap'ispaga hap'inman riki
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Imaynatachus estadu kamachisqanman hina chhayna hinachá riki ñuqanchispa cumplinanchis kay prutukulukunata, manan nichku runaman nichkuta acercakunanchischi, nitaqni reyuninkunatapas apanachu, nitaq ni phistakuna, anchhaykunamanchá riki mana nasunmanchu XXXXXX
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqa comunidadpi kachkani como dirigente, chaypi ñuqayku reunionniykupi kayku, chaypi kaqtiyku niranku ñuqanchis kuydakunanchismi, kuydakuspa manan runawan tupanchischi manataqmi aqna kananchischi sino aseyakunanchismi y distanciyata mantininanchis. Aqnata wiraqucha llaqta umalliq presidente ñuqaykuta llapaykuta niwarqanku anchhaypi yacharqayku
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari, chiqaqmi kayqa, kay unquymanta kuydakunayku ñuqayku kikiyku, imaynachus wiraqucha llaqta umalliq presidente comunidad niwasqaykuman hina, mana ñuqayku kuydakusaqkuchu chayqa ñuqaykutachá riki kay unquy atakawanqaku hina phamiliyaykuta saq'irusaqku, llakipi kanqa phamiliyayku
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Claru atiymanmi
42	A: (Ari niqtinqa) ¿Imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Imaynatas kay llaqtapi kumpañiruykuna wakintaqa hap'inkuña mana haykunkuchu pustaman ni huspitalman, sino hampikuyku Eucaliptuwan hinallataq kay kiyun ahus sibulla anchaykunawan chayqa atiykumanmi. Chaymanta mikhunaychá allincha kanman, mikhunatakuna mikhunayku bastantita ñuqayku defensayku suficiyente kananpaq

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Mana ñuqata hap'iwanraqchu chay unquy, chayqa mana ñuqa naniraqchu hampikuniraqchu, porque manataq hap'iwan imachá ñuqa hampikusaq. Mayormente kampilapi kakunipas chayqa mana ñuqata hap'iwanraqchu chay unquy
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Kunan wata mana kanchu, qayna watakuna phamiliyay unquranmi ñuqapas llakipi karqani, pero kunan wataqa mana kanraqchu
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Claru kay wawqiyinchiskuna pananchiskuna ninku ñuqatapas hap'irquwanmi pero ñuqaqa Eucalipto matillatan tumani, kiyuntawan, ahustawan siwullatawan. Chaykunawan kaq ricuperakuni kay unquymanta, aqnata ninku. Ñuqa kachkani como dirigente comunidaspi y anchaypi haykumunku anchaykunawan hampikusunchis nispa, atikunmanmi nispa ninku
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Ñuqaqa hap'iwanman chayqa hampikuymanchá riki kampu qurakunawan Eucaliptuwan, mana kaypi kumuntachu chay puquspa rap'ikunawan sino chay qulla rap'ichakuna kachkan ñawinchanmanta anchaywan hampikuna. Puqusqa rap'ipas mana valillantaqchu porque ña pasapunña chay proteína hampin, kaqtinña ñawichanwan hampikuna, hinallataq kiyun, ahus, siwulla anchaykunawan
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi sichus chay hampina antis watakuna kay awulunchiskuna, awulanchiskuna hampikuqku, kay Eucalipto hina anchaywan, hinallataq Muña chaywanqa
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan, ñuqaqa pinsasqayman hinaqa. Ñuqamantaqa manan chiqaqchu kanman chayqa, sapan kaq defensanku diferente kaq, chayqa difinsanchisman hina chay unquy atakawanchischu
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manan chiqaqchu kanman, porque ñuqayku chiripi kay Pumakanchipin, chayqa mana ancha ñuqaykupaq chay chiqaqchu kanman
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Anchayqa chiqaqmi kanman, porque mana aseyakunki chayqa ima viruspas rikhurin chaymantataq unqunki
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Ari, anchayqa chiqaqmi porque chay huk runamanta ima unquytapas aparuchkan huk runaman pero chayta nanki rikurqunki chayqa desinfectakunayki, mana rikurqunki chaytaqchá riki hap'isunki
54	A: Ruphasaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Imayna napi tumasqankuman hina qhala unullata tumankuman q'uñita chaypas manan chiqaqchu kanman, sichus ima qura hampi ripusasqata unuta tumankuman chayqa chiqaqmi kanman
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmi chayqa, mana paykuna kuydakunkuchu mana kuydakuqtinku paykunata hap'in chay mana aseyakusqankumantan ima
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq rughapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chay alkul anchaymantataq kunanpas hampikuchkanchis desinfectakuchkanchis alkulwan. Chay unquytaq kunkanchispi rikhurispa puqurispa ukhunman pasawanchis chayqa chay alkultaqa tumaqtinchis

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	anchaypiqa chay kunka k'arata chinkachipunmanmi. Sirwisa anchaykuna ichaqa manachus hina kanman chiqaqchu, alkuqa yaqachus kanman chiqaq
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chayqa, wakin chiqaq kanman wakinqa mana. Kunan kay unquy rikhurisqanmantapacha mana riqsikuykuchu ñuqayku gripi unquy nitaq ch'aki unquyta, chay unquyniyuq kackhanku chayqa, nipunku difrenteta coronavirusmi nispa, pero ñuqaq pareceniyantaqa mana chayqa kanman coronaviruschu sino chay antis gripe unquy karqan anchaykuna kanman
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanachu B: -----
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari anchayqa chiqaqmi, ari kay Peru suyupi wawqipananchiskuna mana astawan unqunankupaq, kuydakunankupaqmi chayta urqumun
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Ari chayqa chiqaqmi, porque ña kay kimsa, primera fasita pasarunchisña, segundatapas terceratapas kunanqa kanchis tawapiña ña kay furtekunata ña pasarapuchkanña chayqa chayllaqa kanman mas aseyakunallaña, aseyakunki chayqa mana utilisayta atiwaqñachu maskarillata ni faciyalta pero vijaspa utilizanaykipuni maskarillata hinallataq faciyalta ñuqa kachkani allin mana unqunichu chay fuerte na pasapuchkanpuña riki kay fasikunata
61	A: Lejiyaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Anchayqa manachus hina porque lihiyaqa furte nayuq timpiraturayuq chayqa sipipun chay unquy sichus qatiqasunkiman sipipun. Mana chiqaqchu kanman
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqaqa munayman kay Peru suyu kamachiq de una vez hampikunata adquirispa kay Peru suyu hospital anchaykunaman chayachimuna, mana hirmanunchiskuna llakisqa kanankupaq, especialmente wawakuna afectasa kaypi kachkanku wasillapi wisq'asqa kachkanku mana llusinkuchu kampuman

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0028)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Ñuqaq wataymi kimsa chunka qanchisniyuq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani Pumakanchimanta
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, tukurqani secundariyata
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunan ñuqa llank'achkani huk...cuna más, ñuqayku chaypi wawachakunawan llank'ayku
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqaqtaqa qhiswasimipiya turay, rimapawarqanku qhiswapi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari, ñuqaykuqa rimarqayku siempre qhiswasiminchisllata qhiswata
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswasimipuniya qhiswapi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qhiswasimillapipuni ñuqaykuqa rimarqayku turay, kunanñamá kastillanu aqna. Ñuqayku uñaraq aqna wawa iskuwilaman haykuchkaqtiyku siempre qhiswasimipipuni rimaq kayku
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari turay rimanin
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kastillanutaqa rimarqayku sigundariyapi aqna haykuspayña turay
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Kunanqa turay mayurminti rimanku, wawakunapas manaña chay qhiswa nisqapi, qhiswasimi nisqapiqa ña wawakuna rimapunku, kunanqa kastillanullamantayá chayqa wawaykunawanqa rimani kastillanumantan turay b. Mayninpi rimani qhiswasimipi, mayninpiqa kastillanupi. Aqna turay rimayku c. Qhiswapi, qhiswasimiykumanta rimayku d. Chaqrapipas igual qhiswasimipi rimayku
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Qhiswasimiykupin turay
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Ñuqaqa turay siempre qhiswata rimaspallapuniya

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari turay, ñuqaqa willariymanmi
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari ñuqaykuqa allintapunin rimayku runasimitaqa A: chay runasimipi oficiyal qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu B: Ari, intindinin turay
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Ari siempre Pumakanchapiqa allin qhawarisqapuni runasimi rimayniyuqa, runasimillamantapuni maypipas rimayku ñuqayku Pumakanchipiq
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kikin Pumakanchimantan kani turay
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaqa kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Tiyasqaypiqa kankun, chaykunapi hampirinku anchhayna mal kachkanku anchaykunata qurakunawan, ñuqaykuq kan chaypi quraykuy, qura natural hampikuna por ejemplo Eucalipto, Salvia, Muña anchaykuna. A: Técnico doctor hinapas kanchu B: Kanmi huk centro de saludniyu chaypi pustayku kan, chaypi llamk'anku, kanmi chaypi enfermerakuna
III T'aya Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Ari turay kunan chay unquy llapan lliw llaqtantinpi, lliw a nivel nacionalpi chay unquy riki kunan hamuwanchis
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chay kuronavirus turay nachá riki huk gripiman hina nispa ninku riki, chaysi chay unquy riki turay manan hayk' aqpas uyariqanichu pero kunan kay lliw llaqtantinpi kay wañuqkuna kachkan chaykunawan. Chaykunata nuticiyakunapi iman uyarispa chay kuronavirusmanta rimay kaqtin ari chaykunapi ñuqapas uyari ni turay
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi turay
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Chaytaqa turay manan no se imamantachá paqarirqamun, kayqa Chinamantas paqarimun ninku, imaynachá kakun turay kay unquyqa manan, may akhay China llaqtamantachá kay unquy hamun riki kay ñuqanchis ladumanpas llapan lliw llaqta ladukunaman
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan turay
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyariqanki? B: Huk nuticiyapin chayta ñuqaykupas uyariqayku, antistaqa pero nirqankun kuronavirus hamunman nispa, hinaspa mana ñuqaykuqa ñuqapas criyirqanichu imachus chay unquyri nispa turay chayqa, chaymantaña aqna nuticiyakunapi pasamun, willakamun, chayraqmi ñuqapas criyirqani turay chay unquymanta A: Chay tilivisiyunpi radiyupi chaykunatan ninku B: Ari turay, chaykunamanta radiyupi tilivisiyunpi nuticiyakunapi rimarimuqtinkuraqmi ñuqapas criyimurqani A: Runakunamanta uyariqankichu B: Ari runakunamantapas uyariqani, huk wakin anchhaynata runakuna rimaqta A: Pustamantari B: Pustamantaqa mana, manataq ñuqayku unquykuchu chayqa mana haykuychu kaqku pustataqa maynillanpi anchhayna pero mana uyariqchu kani, pero ña anchay unquy kaqtinqa siempre ninaqkupuniya pustamantapas nankichis unuwan hawunwan makiykichista maqchikunkichis, maskarillata usankichis nispa niwarqanku

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Kastillanupipas rimarikamurqanmi chaymanta runasimipipas rimarqanku runakuna
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Kay Pumakanchi llaqtaypi chaytaqa uyarirqani rimaqta runata. Radiyu akhay radiyu Altiva Canas ninku, anchayta mayormente uyariyku, anchaypi uyarirqani, anchaypipas nikamurqanmi
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari turay, kay qhawarispay hina runamasiykuna ñuqayku unqusqa kachkan, wañuyuchkan, chayta rikuspa ñuqayku ch'uyanchariyku ari
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Mana nayta atinkuchu, chay respirayta atinkuchu, chaymanta uhu hap'in fiebrewan imas hap'ichikunku, turay
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Kunan ñuqayku kay Pumakanchipiqa manan kanchu chay kasu nichku grave rikunipastaqchu turay, chhayna huk nuticiyakunapi uyarini mana respirayta atinkuchu, fiebre nichku fiebre, chaymantas hap'illantaq anchay nichku riki nichku presión alta kachkanku anchaykunata, chay diabetisniyuq anchaykunatas hap'in nispa ninku pero mana Pumakanchi llaqtaykupiqa chay kasumantaqa sucedinraqchu turay
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Chay nichku baja difinsayuq kachkanku anchaykuna turay unqunman, nichku chay gurdokuna kachkanku anchaykuna y awuluchakuna
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Kuntahiyankuspa aqna reyuninpi aqnakunapi, mana ima chay maskarillayuq kasqankumanta, aqnamantachá riki chayqa kuntahiyakunkuman mediante chay digamos wakinqa aqna juntunukuchkanku achka grupupi hina kachkanku
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Ruranata turay ñuqaykuqa kay wiraqucha autoridadniyku presidentiyku comunidad kaq alcaldiyku nisqan hina, ñuqayku siempre utilisachkayku maskarilla y makiykuta maqchikuchkayku unuwan hawunwan, chaymanta desinfectarikuchkayku, wakinkuqa sapanka personakuna Eucaliptuta punkuykuman churaykuspa ima turay
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Chaytaqa ñuqaqa yacharqani kay trabajuykim, rimariwarqanku. Ñuqayku huk técnico acompañamientuyku kan anchaypi ñuqa yacharirqani kayta turay
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqmi turay chayqa chiqaqpunin
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ñuqayku kay wasiykupi imay chay ñuqaykuq hampiyku kan, anchaykunawanqa hampirikuspaqa mana nichku gravi gravintaqa atiriykumanku hina chaytaqa turay pero gravi gravintaqa manachus hina wasillaykupiqa atiykumanchu
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: .. ñuqaykuqa amachakuykuman siempre kallita mirkaduta rispa u tiyendata rispa maskarillata utilisaspapuni, siempre desinfectakuspa alkulwan u sino ima yerbaykupas kan chaywan desinfectarikuspa u kalli punkuykuman churakuspa. Desinfectarikuspayku anchaywan ñuqayku amachakuykuman

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqaykuq kan kay llaqtaykupi huk Eucalipto nisqa sutichayku ñuqayku Eucalipto Salvia, chaykunawan waqsirichikuspa bañuta ruraruspa, Aqnakunata ruraspacha turay ñuqayku chaytaqa hampirikuykuman riki aqna si es que chay kurunavirus ñuqaykuta hap'iwanakuman chayqa.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan kanchu phamiliyaypiqa turay
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Chay kurunavirus mana hap'iwananpaqqa siempre makikuyunitachá maqchirikuykuman hawunwan unuwan, chaymantachá maskarillata utilisariykuman hina siempre distanciayamiento chay siparanakuy mana huk runakuna, mana riqsisqa runakunawan parlarinayku. Chaychá kanman turay y hap'iruwaqtin, kurunavirus si es que hap'iwanman chayqa chay hampiykuytayá riki ñuqayku nayku timpurichikuyman, maskarikariykuman chaykunawan imallatapas timpuchikuspa bañullatapas, vapurllatapas rurarinakuykuman riki turay
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Aqna ñuqayku puraqa manachus hina, siempre huk centro de saludta u pustaykuta siempre rispapuniya chaytaqa ñuqaykuqa hampiyta atiriykuman, manayá ñuqallaykuqa atiykumanchu hampiytaqa si es que chhaynapitaq mast'arikunman chay unquy chayqa riki
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Siempre ñuqa hampiykuman chayta evitariykuman mana chay unquy tarinanpaq siempre utilisaspapuniya turay ñuqayku chay hampiykuta maskarillaykuta, siempre desinfectarikuspayku, makiykuta unuwan hawunwan maqchirikuspa, siempre distanciayamiento chay siparasqa chaytakunatapuni ruraspapunichá turay riki chaytaqa ñuqayku nariykuman riki
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uni unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachus hina chayqa chiqaqchu kanman
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chay chiriwan haykuchikuyqa, siempre chirisunki chayqa ima unquypas resfryuta hap'isunkiman chayqa, siempre hap'ikunmancha chaymantaqa kurunavirus. Manachus hina, mana chiqaqchu kanman, chayqa
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Anchayqa chiqaqmi turay
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chayqa chiqaqmi kanman turay
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Ari chay rupha matikunata, ima matikunatapas tumachkanchis chaykunaman siempre, pero wakintaqa chay protegerinmansi chaytaqa pero wakintaqa manataq protegerimunmanchu, hukmantaqa chiqaqtaqmi kanman chayqa, hukmantaqa manataqmi
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Wakinqa qhaliyankun ninkun chay kurunavirusta hap'isqanta pero wakintaqa chay qhaliyakusqankumantapas kutirillankutaqmi chayta ninku. Chayqa manachus hina chiqaqchu kanman
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Anchayqa chiqaqmi turay

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

57	<p>A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman</p> <p>B: Ari siempre rimamuchkanpunin gobiernuqa, riki imaynas hayk'a wañuchkanku chayta radiyupi u sino tiliwisiyunpi aqna pasamuchkan. Chayqa chiqaqmi turay</p>
58	<p>A: Gobiernuqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu</p> <p>B: Manan. Payqa siempre rimamunpunin, wasiykichispi kidakuychis, ama kallita llusqirimuychischu nista rimamun chayqa, manan, wiraqucha presidente gubiyernunchismanta preyucunparinpunin rimarimunpuchkanitaqmi llapa runa masinchismanta, imaynatas kuydarikunayku, imaynatas wasipi kidarikunayku, chaykunamanta turay</p>
59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.</p> <p>B: Chiqaqmi chayqa turay</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:</p> <p>B: Manachus hina chayqa chiqaqchu kanman, siempre ñuqaykuqa kuydarikunaykupuni hasta kay pasakunqa, kay unquy hayk'aqkamachá kakunqa chayqa siempre kudarikunaykupunin, manayá aqnalla, siempre kuydakupuniray ñuqayku kanqa turay</p>
61	<p>A: Lejáqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu</p> <p>B: Manan chiqaqchu chayqa turay, hampikunmi lehiyaqa</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?</p> <p>B: Ñuqaqa munayman kurunavirusmanta willarikuykuna chayamunantaqa kay llapan digamos radiyu hina tiivisyun aqnakunapi chayanman turay chay willarikamuykunata... anchay pusta partimantapas kanman enfermera willarikamuynin..igual wiraqucha presidente wiraqucha alcalde llapan ñuqaykuq kumunidadniykupi wiraqucha autoridadkuna, chaykuna partimantapas munariymanmi aqna willawanankuta o sino chay unquymanta ñuqaykumanta ñuqaykuman rimariwanankuta munariyman turay</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0029)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 41
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Pumakanchi, Acomayo llaqtamanta
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, ñuqaqa estudiyarqani estudiantu supiriyurta institutupi Pumakanchipi
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqaqa yachachiqmi kani
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, qhiswa runan kani
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runasimipi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari, kastellanupi. Mamaymi rimarqan runasimita, papaytaqmi rimarqan kastillanuta
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimita
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Na kastillanupiña rimarqani
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Pusaq watayuq, qanchis watayuq kachkaspa A: Yachaywasiman rispaña B: Ari, ari
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Iskayninpi, runasimipiwan, kastillanupiwan b. Paykunawanpas, runasimipiwan mayninpiqa kastillanupipas rimarqanitaq c. Runasimipi d. Runasimpi
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Inqlistapi, inqlista mana atiniraqchu,
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runasimipipas o kastillanupipas, mayqinpipas

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Riki
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari A: Runasimipi ofisial qillqakunata ñawinchapusuqtinkikupas intindinkichu B: Ari
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Kunan kay llaqtapi allin qhawasqa, allin qhawasqa, rispitasqa
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidadmantapuni kani
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi, kanmi llapanku, llapanmi enfermera doctor, llapan, achkan kanku
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Huk huch'uy kuru, mana allin viday, unquy kuru, unquchiwanchis riki, mas que todo awulukunata astawan pay unquchin, Chaymanta huk runakuna kachkan nichku wirakuna, imamantapas ima unquywanpas kachkanku chaykunata riki astawan unquchikun wañuchikun
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi, unquymi
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Nuqanchis uyarisqanchis hinaqa huk unumanta ninku, culebramanta ninku, runan paqarichimun ninku Yaqata rimanku achkata riki
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan, coronavirus nillayku
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Tilivisiyunpi, radiyupi, runakuna chayamun ciyudasmanta Qusqumanta chaynku chaykuna rimanku
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Kastillanusimipi
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Manan, pisillata uyarirqayku runasimipi. Mas uyariyku kastillanusimipipuni radiyumanta, tilivisiyunmanta runakuna rimanku riki
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, llapanta allinta intindini
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uhupas hina uhunkis, chaymanta fiebre hap'isunki, XXXXX agitakunki, hump'inki chiri hump'ita, manas fuersayki kanchu, kurpuykis ñutu, chaymanta wiksaykipas q'icha hap'isunki, ñawiyki tutayan, kunkaykipas k'aran, umaykis nanan

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Imaynata ri...parani uyanpas q'illu, q'illu kachkan, chay wiksa nanayku kachkan a la vista, uhupakuchkan, uhu chuq'u riki hap'iyuchkan, anchaymanta kuwintata qukuna riki a la vista
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Naqa nisqay hina, chay unquyqa riki astwan unquchin chay wirasapa runakunata, machula payalakunata, riki papitukuna kachkan ña riki aswan achka watayuqña kachkan paykunata. Chaymanta pikunachayá huk unquyniyuq kachkan diyabitis, chaymanta hígado riñon, anchay unquyniyuqkuna kachkan riki. Corasanmanta mana allin kachkan riki chayqa astawan rimatayapun riki, nichkuta unquchipun
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Imaynata kuntahiyukunku?...hap'iwanchis riki samayninchismanta, uhuqtinchis riki chay chuq'ayninchis kask'arqapun uyanchisman kurpunchisman, chaymanta kuntahiyakun riki, más que todo chay rimasqanchismanta, uhusqanchismanta, wayranta riki kuntahiyakun chaymi riki manayá hik'i kanchkanchisman siparasqa karupi kananchis riki
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Makinchista maqchikuchkanchis allinta, maskarillata utilisananchis sapa p'unchw, chaymanta mana runakunawan k'iski k'iski kananchischu, mana ciyudaskunatapap viajananchischu, manan may tapakunatapap q'ala makinchiswan llamichkananchischu, phistakunaman mana rinanchischu, chaymanta qullqitapas alkulwan maqllinanchis makinchistapas.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Chhayna riki dukturkuna infirmirakuna pustamanta hamun paykuna allinta indikan, chaymanta tilipipas, tilivisiyun radiyupi chaykunapi nimunku anchaymanta
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpunin kanman, chiqaqpuni, llaqtaypipas achkaña runa wañupun, chayqa chiqaqpuni, cirtuyumi chay, mana yanqa ingañuchu
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari, atiymanmi
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ñuqaqa rurayman, makiyta maqchikuyman sapa kuti hawata llusqispa, qullqita hap'ispa, mikhunaypaq maqchikunay, runakunawan tupaspa maqchikunay, maskarillata riki usanay uyayta tapakunay, qullqitapas maqchina alkulwan, mana phistakunawan rinaychu, mana achka runakunaman sunqunman haykunaychu
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqayku llaqtaykupiqa, ñuqaqa riki tumani Eucalipto matita, kuwartuyki waqsichinki Eucaliptuwan, Matiku matita tumayku, chaymanta pastillaskunatapap tumayku Paracetamol, anchay pastillaskunatapap
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Manan ñuqa riki hawaman llusqiymanchu, manan phamiliyayman puñuyman, huk ladu, huk wasillaman ñuqa ripuyman sapallay tiyanay chaypi kayman hasta pasawanankama, mana huk runakunawan tupayanaychu paykunamanchá astawan mirachiyman unquyta, chaymanta tumanay riki pastillaskunata, chaymanta chay Eucalipto matikunata. Kuwartuyta allinta limphiymanay, maqchinay tasakunatapap, mankakunatapap, mikhunaykunata allinta mikhuyman. Ñuqalla limphiyuta tiyaspa huk wasipi wak tiyanay chunka phisqayuy p'unchwllapas, chayllatapap ruranay riki
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapap hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi, atikunmanmi Ñuqanchis rurananchis imaynatas duktur enfermerakuna niwanchis, chaykunata rurananchis. Atikunmanmi hampikuyta
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Pastillaskunawan, ñuqanchispa quranchiskunawan, llapanta riki imatas yachasqanchiswan hampikunanchisman riki
IV T'aya Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uni unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachus hina chiqaqchu kanman chayqa, imanaqtin, coronavirus aguantansi chiritapas ruphaytapas aguantansi riki
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manan, ch'iqichikunmi aswan ch'iqichikunmi
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manachus hina, manachus allinchi kanman. Coronavirusqa huk unquypuni kay riki, huk unquypuni wak
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Allinmi, ciertu allinmi chayqa, ciertunmi hinapunin chayqa riki, huk runamanta huk runaman chinpan riki, samayninmanta, makinmanta Ari chiqaqmi chay, huk kuruchas, XXX p'achamanta huk runaman chimpan, chiqaqmi
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manan chiqaqchu
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manan chiqaqchu, pisilla wañunku, achkan achkan hap'ichikunku chay unquywan pero pisillan wañunku, achkan qhaliyapunkuqa
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchi ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchi. B: Manan chiqaqchu
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi chiqaqmi
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manan chiqaq, chaymantapas rimamunmi gobiernuqa, chaymantapas rimamuchkanmi
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manan allinchi chayqa, churakunanchispunin, imanaqtinmi mana churakusunmanchu, hinaña nuqa qhali kachkasunman chaypas huk runaman chimpachisunman unquyta, chayqa churakunallanchismi
61	A: Lejtaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu, lihiyaqa allinmi riki, huk allin unu riki, chay unquykunata sipinmi
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Nuqa munayman aswan riki kanman centro de saludmanta, gobiernumanta hamunman riki willakuykuna, runakunata riki allinta rimapayanman llapa llapa llaqtapi, suyukunapi, wasikunapi riki allinta rimapayanman allinta runakuna intindinapaq allinta kuydakunankupaq riki

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0030)

Version: Quechua

I T'aaqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Pichqa chunka hukniyuq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Nuqan kani kay kumunidas campesina Pumakanchi distrito Pumakanchi, provincia Acomayo Region Cusco
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari yachaywasiman rirqani primariyata y sekundariyata
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Nuqa masta llank'ani kay kasu agricultura chaypi, wasipitaq huk pikiñu niguciyuta rurani trabaju wasipi casi diyariu...kay bicicleta anchaykunata allchaspas wasipi kani, chaymanta siñuraytaq vindin mankakuna chay lusiriyakunata chayta vindillantaq
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari qhiswa runan kani, kay kumunidas kampsina naciq kani, qhiswaruna, qhiswatataq rimaykupuni, lingua primera lingua maternaykuy qhiswa qhiswasimi rimay
II T'aaqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Mastaqa kay qhiswasimi, qhiswapi rimapaywaq mamitay papay, kunan kay sekundariyaman riqtiyiña yachani kay kastillanu español rimayta
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Llapanku rimaqku, llapallaykupuni rimaq kayku kay qhiswasimita
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Kay qhiswasimi qhiswapi rimaq kani, kunankamapas masta rimani kay qhiswasimillapi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Wasipi yanapakuspaqa mastaqa qhiswasimillapi porque mamitaypas mana hayk'aq letrayuq, legitimo analfabetan karqan mamitay y papaypas yaqa. Rimaq kayku qhiswasimillapi
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kastillanu simipi kunanña rimani, qhipa tiyempunanña kay sekundariyakunata tukuspaña masta
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Mas o menus segundo grado tercer grado sekundariyapi porque yachachiqkunapas kay iskuwilakunapi sekundariyakunapi masta rimapawaqku qhiswasimi qhiswallapipuni
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Iskayninpi, qhiswasimi qhiswapi kasqan kastillanu españolpipas rimallaykutaq b. Kaqlla, runamasiyakunawanqa qhiswasimillapipuni rimayku c. Kumunidasniypi ñuqa masta participani como un líder campesino kay qhiswasimi qhiswapi, porque chayta intindiwanku masta runamasiyakuna kumuniru masiykuna d. Kasqan qhiswa simi, kasqan chayllapipuni parlayku chaqrapipas
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B:kusqanpicha partipicha kay kastillanu yachasqay kanman

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Mastaqa kay qhiswasimi, qhiswapin aqna runamasiykunawan parlayku imatapas yuyaychanakuyku intunces chaypi masta intindiyku y chaymantataq mat'ipaykutaq kay kastillanupi
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari willarikuymanni, imatapas willawarqanku imatapas yacharqanku, chaytaqa
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykupas intindinkichu? B: Manachus hina kay runasimikuyqa casi puruchañachu rimayku, kampuni miscladu kay kasillanuwana misclayusqa, kunan rimamuchkani anchhaynatapuni rimayku kay qhiswasimi qhiswata A: Runasimipi ofisial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu B: Ñawinchayta pisita, as chikan sasachakuynin kay qhiswasimi ñawinchay porque rimayllata masta yachayku, kay ñawinchayta allintachu porque masta ñuqayku sasachakuyman churakuyku
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Kaypiqa mastaqa kasi llapayku kay runasimillata rimayku y chaytataqmi intidinkupastaq
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kikin kumunidadesmantapunin kani disdi mamitay papaymanta y despuys ñuqapas mayur edad chayasqaymanta pacha kumunidadespi como kumuniru kallanitaq
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaqa kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi kay llaqtapi, ñawpaq karqan pusta de salud nirqanku, kunanqa cintro de salud ninku, hinas kanmi chay hampikamayukuna kasqallantaq kan chay yerbas naturales chaywan kuranderukuna, chaykuna kanmi kay kumunidadesniykupi
III T'aya Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyariykun kay kuronavirusmanta. Masta kanñataq kay kumunidadesniykupi energía luz k'anchay chayqa chaywan tilivisunta ima qhawaspayku nuticiyapas rikuyku chayqa kanmi chay kuronavirusmanta rimayqa nuticiyapi ima qhawaspaykumanpas
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chay kuronavirus huk unquy rikhurimun, chay unquymi llapan llaqtakunapi hatun llaqtakunapi, chaypi achka wañuqpuni kamuchkan chaymi huk llalikuy ñuqapaq kan llaqtakunapi
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi chay kuronavirus
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Manan imaynata niyta atiymanchu, imamantas chay kuronavirus rikhurimun chayta porque kay sintumankuna parecidu kay kampu llaqtapi antis hap'iwanku chay unquy gripi fiebre tos, anchanwan igualmi kay, uyarisqaykuman hina sintumankuna kamuchkan
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manan imaynata niyta atiymanchu huk sutiwan chayta
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Mastaqa kay nuticiyapi tilivisiyunpi rikuspaymi chayta rikurayku, chayqa primeru chaykunapi primer killakunataqa tatal preyukupasqa llaqtakunapi karqayku, pero más antistaqa mana intiris karqanraqchu, mana manchakuy, parici que hinapas kumun kusapas kanman aqnata pinsarqanku entonces kunan qhipata mas manchakuy rikhuripun chay kuronavirusmanta achkata wañuqta rikuspayku
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Kastillanusimipi, chayqa wakin partita kastellanupi facilta intidirqanku wakin partitaqa chikanta sasacharqanku intindispanku chayqa poco a poco ñuqayku pura chhayna may kampupi chaqrapi maypipas rimasqayku intidinachikuyku ñuqayku pura.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Manan runasimipiqa maypipas uyarinichu, solamente runasimipi iskay kimsa partillata rimamuk tilivisiyun ATV, chaypi huk nuticiya pasamun qhiswanpi, anchaypi uyariq kayku

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Kunanqa ari intindiykuñan. Ari intindiyku imatas ruranayku imapas kuydakunayku chaykunata
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Kurunavirus unquqkunata hap'isqa uma nanay chaymanta kurpun q'unirin, kurpun dibilitan, chaymanta mana mikhunata munanchu y chaykunatan mikhunapas mana sumaqchu kapun asnapun, anchaytan intindinin
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Mana aqna qhawarispapa riqsiymanchu, kaypiqa chay hampikamayukuna paykuna tarinkuman hinaspa tariqtinku willakunkuman chay chaypin yachayman aqna kurunaviruswan kasqanwan. Runamasinchista purichkan purichkanchis, parlachkaykupas tupachkankupas chayqa manaya risqsiyta atiymanchu ñuqaqa
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Masta qhawarispayman hina unquyman kay imapas unquqniyuq kanku, kasqan chay qurdukuna wira wira runakuna kachkanku paykunataq masta chukan chay unquy
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Runakunata hap'in mana kuydakusqankupi, kumunta purinku mana imata kasuspa, piwanpas tuparunku paykuna pura kuntahiyankunku, a visis masta pasasan kay mirkadukunapi chaykunapi, mana willakusqan unquyniyuq kumunta tuparapun chaypin chayta kuntahinakunku
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Mana kurunavirus hap'iwananchispaq primeru makita allinta maqchikuna hawunwan, dispuyis alkulwan pasakuna, dispuyis utilisana chay maskarilla ninku chayta, chayman may purinapaq achka tupaypaqsi chay protector faciyal nisqaku, chaykunawan, mana runawan huntakunachu. Chaywan mana hap'ichikunachu
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kay wasi ukhullapi nuticiyata rikuspallaymi chaytapas qhawani, a visis llakikuyman chayamun ñuqapapas, mana kay unquy pitapas hatuntapas ni huch'uytachus rispitanchu, chaywan kay wasi ukhullapi aqnapi nuticiyakunapi ima qhawarispapa ñuqapas yachani
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqmi kanman, porque rikusqayman hinaqa pichá kuydakun chayqa kuydakuspaqa pay kikin salvakun, pichá mana kuydakunchu pay kikin mana salvakunchu. Chiqaqmi chayqa
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanmi
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Llapan kay XXXXkunata ñuqa cumplinay chaymanta ñuqa kikiy kay limpisakunata rurakuni, mana kumunta purinaychu, mana kumunta runawan huntakunaychu, manataq khayna achka kay mirkadukunapi kachkanku chaykunawan huntakunaychu. Anchaypi hap'iyman, kuydakuspa ñuqa kikiy
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqayku kay kampu llaqtapi imata rurayku, masta qhawarisqaykuman hina kay medicina kasiruta hinan masta. Alkulta fermentayku kiyunniyuq, ahusniyuq, siwullayyuq chayman muña, chayman miel de abeja chayman limón, chayman rumero, chaykunata puq'uchiyku, puq'uchispataq huk kupallata tumayku, chaywantaq rikusqayman hina achkaña salvakunku
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan phamiliyapiqa unquyniyuq kanchu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Chay naqa nimuchkarqayki medicina casero anchaykunatachá rurakuyman chaykunawan, chaymantataq qhawarisqayman hina ivermectinata tumayman nispan qhawani
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunman llapayku llaqtantin kumunidasninpi runa cumplispaykuqa atikunman, sichus mana cumplisaqku chayqa llapaykuta kuntahiyarawanku
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Hampikunmanqa kuntrularikuymankuqa llapayku cumpliykuman kay riglamintukuna hampikamayuykuna hinataq nimusqanta q'alata ñuqayku kikiyku kuydakuspayku
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaa niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Mana, porque chiriwan hap'ichikunki chayqa risfriueta hina hap'irapusunki entonces chayllaman pasasunkiman kurunavirus
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manan viruschu paqarichinman porque chayqa huk unquy airipis hina hamun entonces kkillan kuntahiyasunki, kuydakunamanta dependen mana cumpliqtiyki
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Ari chiqaqmi chayqa, porque huk unquyniyuq chay kurunavirusniyuq XXXX paricin tuberculosista hina achkata samasqanchis anchayman hap'iyunman samasqaypi purichkaypi chhaynan pasakun chay
54	A: Ruphasaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manan, chayqa manan ruphasaq mikhuqllatachu rispitan, mayqintapas kumunta hap'in
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Kurunavirus hap'isqa runata qhaliyaspankunata, kanman chiqaqmi ñuqapaqqarikusqayman hina
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Mana, manan chiqaqchu kanman
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chaypi manan ñuqayku llapan cien por cientutachu criyiyku, porque wakinmi wañunku manan kay kurunaviruswanchu huk unquykunawan, chayqa kurunavirus sutinpi chayta declaranpunku chaywanmi wañurun nispa entonces manan criyiyku llapantachu sino que algo ciencuenta porcientullata
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Ari rimasqan chiqaqmi, imataq hampikusun, imataq kuydakunanchis, imata rurananchis, chayta chiqaqmi
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari, chiqaqmi chayqa, mana huk runaman kuntahiyanan rayku

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manan chayqa, falsu, porque hinaña manaña unqunki chay kuronavirus kachkanllantaq chayqa usasanalla churakuchkanallaykipuni chay maskarillakunata</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan, lihiyaqa limpisata ruran, como desinfectan chayqa, lihiyaqa aswanmi desinfectan kay unquymantaqa</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa muynayman kay llaqtaykupi, kay kumunidasninkupi kanmi diparti hampikamayukuna claru llamk'achkanku pero manapascha tiempo alcanzan pero autoridadkuna municipal paykunan direcciyunku kan como imayna campaña políticapi purirqanku anchhayna parlantepi puriyuspa sensibilizamunanku runakunata entendichimunanku llaqtakunapi porque manan chay kanraqchu chay llaqtakunapi, chaymanta ninku ñuqayku apuyasayku nispa. Chayta munaykuman ñuqayku llapanpi pinsaspa manan ñuqallapaqchu pinsaspa wawqiy</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0031)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 59
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Pumakanchi.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirqani, tirciro gradukama rirqani, primariya nomas.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Mana imatapas llank'anichu, kay chaqrallapi llank'achkani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari qhiswa runa kani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qhiswallapi rimani, antis qhiswallapi rimayku, rimaq kayku riki.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari. Mamitayqa qhiswallata, papallaymi kastellanuta
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Ari, runasimipi rimarqanku.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qhiswallapim.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manan tantu.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: 16 años XXXXXX rimayta yacharqani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: e. Qhiswallapi masta rimani wasiypiq f. Siempre qhiswallapi rimayku, comunidaspipas qhiswallapi, kunan kachkani directivo g. Qhiswallapi masta rimayku
15	A: ¿Ima simipin pisillata paskarikunki? B: Poco a poco rimarqani papá, mamá nispa...pisi pisimanta.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Maypipas runasimillata ñuqa rimani.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari willarikuymánmi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinta paskarikuni rimaspa. A: Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtinkikupas intindinkichu. B: Pisita intindini.
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqan kachkan.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kikin comunidadmanta kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi, llapanmi kan.
III T'aa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarinin.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirus purichkanin tapabukayuq dispuyis alkulwantaq frotakuni.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Qunqayllata rikhurimun chay unquy. Chinamanta rikhurimun.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Uyarini allinta tapabukayuq purinkichis, limphiyuta hawunwan maqchikuspa maytapas purinankichis. Limphiyuta alkulchawan funigakuspa aqna purichkayku. Wasillapi kachkayku mana maytapas purinkichu.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Runasimipi mastaq rimamuchkanku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Runasimipi uyarini,radiyupi, parlantipipas kay Pumakanchipi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari llapanta intindini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Runasimipi uyarini,radiyupi, parlantipipas kay Pumakanchipi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Gripi hina hap'ikusqa riki, uma nanay chaymantaqa hap'ikusqata.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Manan kaypiqan, pisilla kaypiqa kachkan, mana tantu kaqpiqa kanraq, pisi kachkan. Machu payakunallata nichkuta kaypiqa hap'ichkan.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Kuntahiyun nichku kasqan, kay mana tupayuna hina, chayna niraq purisqa. Kay niwanku amapuni imakunatapas llaminkichischu, nispa aqnata uyarini, kuydakunkichis allinta, kallitapas purinkichis tapabucayuy, alkulchawan fumigasqa purinkichis, limphu, maytaña rispa, tutamantantin tardeta makichanchista maqchikunkichis, aqnata niwanku.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Maqchikunki limphiyuta makiykuta, funigakuyku kallipitapas llapa kurpuykuta sapa maypi llusiykupapas, hawunsilluwan maqchikuyku, funigakuyku maytaña riqtiykuqa funigakuyku.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kaypi uyariyku, runamasiyku uyariyku, kaypi radiyukunapi uyariyku, radiyukunapi rimamunku, tilivisiyunpi chaykunapas.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqmi.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Kuydakuqtiyqa, kuydakuspayqa hampikullaymanmi.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Mana hap'iwananpaq manaya maytapas llusisinchu, wasillaypiya kani kuydakuspa kani, wasillaypi mana maytapas rinichu.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Hampikuni imaymana qurakunawan, bastante qura hampikuna kaypi kan, chaykunata tumayku.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Mana llusisimanchu maytapas, chayta niwanku ama maytapas llusinkiniñachu, chayta hap'irusunkiman, chaymi mana llusiykuchu kay wasillaykupi tiyayku.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Ari atikunmanmi.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Bastanti ahusta mikhunayki, chay Chiricha chaykunata mikhunayki bastantita.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Manachus hina.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispapas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachus hina.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqmi.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ari, chiqaqmi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi, chaymi ñuqayku kaypi bastantita kuydakuyku mana kallita llusiykuchu, wasillaykupi purikuchkayku tiyayku.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari, chiqaqmi.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi, chayllawanmi ñuqayku purichkayku.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqmi.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Imaynacha hap'isunkiman qunqaylla kachkan riki chay kuntahiyun kachkan chayqa siempre usachkaykupunin kaypi maskarillatapas, siempre kuydakuspaykupuni siempre puriyku maytapas, makinchitapas hawunsilluwan maqchikuspa siempre, mana kallikunapi purinichu ima rantikuqllapas.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Nichku gravita yachamun kaypiqa llakisqa kachkayku, chhaynakunata uyarispayku llakisqa kayku Tilivisiyunpi chayamun imaymana radiyu chaykunapi Radiyupipas tilivisiyunpipas uyariyku qhawayku.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0032)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 50
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Pumakanchimanta
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Primariyallata rirqani, manan segundariyayta
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Nuqaq arriglanı karruta planchaduta. Plancho pinto anchay trabajuy
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, kunsidirakuni qhiswa runa, porque costumbrinchista... nataq campesino runata kanchis chayqa runasimi rimayllapuniyá manayá nachu.....como campesino ..anchay palabrawan identificakuyku ñuqayku
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Primer, wawa kachkaqtiyqa Limamanqa apawasqaku karqan hinaspa kutinpurqani, primera palabraykuna karqan kastillanuya, mana runasimichu. Chayqa kanman chayamuspaña llaqtaymanqa tawa watayuqña chikuchaña chayqa, watachallayuqta apapuwman karqan chayyá primera palabraykuna karqan kastillanu
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari mamitaymi kay palabralata rimaq papaypawan anchayman hinayá ñuqapas yachapakurqani kastillanu rimayta
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: kastillanupi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Escuelaman ripusqaymantaqa kumpañiruykunataq aqnata rimarqanku chayqa ñuqapas chaymanyá tikrapunin porque, mayoria kaypiqa rimarqanku qhiswallapi chayqa aqnata chayman kustumbrikapurqani chayqa castellanupiq wakillanta qunqaripuraniña
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Yacharqaniqa kasi ñuñuymantayá kastillanu rimaytaqa
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. kunan wawaykunan kanñataq chayqa iskaynin palabrapı, iskaynin idiomapi rimanin qhiswanchispi kastillanupuwın b. kaypiqa rimayku runasimillapipuniyá, huk chikan pisi nirayta rimayku kastillanumantaqa c.qhiswallapi rimayku porque anchayna formapiyá kihakuna kan mayuriya mana kastillanuta wakin intindinkuchu, chayqa kihataqa rurayku mayuriya qhiswallapipuni

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	d. Qhiswallapipuni chaqrapiqá rimakuyku porque mayuriya kaypiqa rimanku aqnapi, chayllamanyá imatapas kamarinachikuyku chayqa runasimipiyá ninakuyku kayta ruray akhayta ruray, ñuqapas kayta rurasaq. Kamachinakuyqa siempre kay ñuqaykuq idiomayku kay llaqta karqan, chayllapipuniyá
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Kastillanupi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Mayuriyaqa rimayku iskayninpipuniyá, wakin personakunaqa mana intindinkuchu kay kustumbris palabraqa, chayqa wakinqa intindinku kastillanutaqa chayninta iskaynin palabrapiyá ima ideyapas kaqtinqa yuyaytapas qunakuyku porque wakinyá intindin kastillanuta wakinqa manapunitaq, wakinqa huk chikan orgulloso nisqa hina kanku, entonces mana kay qhiswa runasiminchistaqa mana munankuchu rimayta
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Claru siempre a vicis mayur pirsunakunaqa yuyayta qukunqu porque masta yachanku, mayur pirsunakunataqa siempre uyarinkipuniya porque mas yachayniyuq kanku
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Claru, atisqayman hinaqa, según ñuqaga allintayá parlachkani, pero huk pirsunakunapaq manapastaqchá allinta ñuqapas parlakuchkanipas, manapas allintachu explicarikuni palabraykunawan A: Runasimipi ofisial qillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu B: Manan cienporcientutaqa runasimitaqa ñawinchanichu pero wakintaqa ari, manataq huk kanchu estudyuy chaywan wakintaqa wasaparinichu
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Ari ñuqa qhawasqayman hinaqa mayuriyaqa kaypiqa rimariyku, ochenta por ciento chayqa allin qhawarisqayá porque costumbriykutaq chayqa mayuriya asambleyatapas anchayllamancha apariyku. Anchaymanta llapa mayuriya rimariyku runasimipi porque anchaypiyá intindinakuy kan, kastillanuta rimasaqku chayqa wakin kumuniro masiykuna mana intindillanqataqchu entonces yanqataq, paykunaqa riclamakunku, ninku mana ñuqaga munaykuchu kastillanuta rimananchistaqa, ñuqayku rimariyku runasiminchispi chayqa chaypi intindinaykupaq nispayá riclamarikunku chayqa mayuriya asambliyaqa apakun runasimillapiyá
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kumunidadesmanta, kay llaqta Pumakanchimantan distritumantan kani
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kan pustariyku dukturkuna kanmi pustallapi, hampiyachaqqa enfermera dukturkuna kanpuni pero huch'uylla pustayku, mana hatunchu pustayku, chayraqmi huk pustata hatun nirayta rurarisqaq nichkanku autoridadkuna
III T'aga Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyariykun. Coronavirus huk unquy huk chikan peligrosuy Wakintaqa unquq kachkaqtinku chay unquy hap'iqtinqa llaqtaypipas huk chikan wañupuchkanku
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirusqa huk unquyá, fuertemente peligroso. Pichá huk chikan mal kan, huk malniyuq diabisniyuq, anemiyayuq chaykunatayá, dibil, dibilninta hap'ispa kaypiqa wañuchipuchkan, aunque sea joven niraypas kachun o sipasniraypas kachun, chaykunataqa hay veces kay llaqtaykupi realmente wañukapuchkanku porque dibiltaq kanku malniyuqpas kanku unquychayuq kanku mal saludmantapas kanku chayqa chaykunaqa wañupuchkankuyá porque pichá qhali persona mana unquyniyuq kanku mana imapas imamantapas mal sintikunku chaykunallan kawsarinku
24	A: ¿Unquychu icha manachu? (no formuló la pregunta) B: -----
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Huk namanta riki chay huk kurus kan, chay kurus riki demasiaduqa kuwirputa tukupun, chaymantaqsi manan kurpuyki mal kapun chayqa naman difinsaykikunaqa sipipun manaña kanchu riki valor kawsapakunaykipaq chayman hina dibilta kanki chay pataman chaypuwan wañurin kapun

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana, manan mayuriya kastillanu rimayllapin corona nispa niriwanku. ñuqaykuqa mana runasimipiqqa anchaytaqa wasapaykuchu
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Mayuriya tilipin uyariyku, chaymantapas ñuqaykuq prisidintiyku alcaldíwan, prisidinti de Covid nisqa alcalde encabísin chayqa reuniónman mayuriya prisidinte de la comunidad ñuqayku rirun chayqa ñuqayku juntapas kayku chayqa, sapa iskay simana ima reuninarikuqtinku pay rirun reuninkunaman chaypin ñuqaykuta willariwanku chaymanta rimariyku khaynas coronavirusqa avansarichkan llaqtanchispi kuydarikusunchis llapanchis, ama nichkuta juntu purisunchu karu karullamanta, amataq nichkuta muntunakusuntaqchu runamasinchiskunawan, hinallataqmi nichkuta ama maytapas kumunta haykuruswanchu nispa prisidintiyku willariwaqtiyku ñuqaykupas organisarikuyku kumunidad ukhupi chayqa allipas tariyku ñuqaykupas runakunata rikuspayku huk chikanta niyku ama muntunakuychischu tindapikunapipas pisi pisimanta haykusunchis, karu karupi distanciyata tumarikunanchis, nispayá hina furmapin puririyku kunan llaytaykupiqqa
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Mayuri prisidintiykuqa runasimipin llapaykuta yacharichiwanku chayman hinataq ñuqaykutapas avicis como autoridad comunal ñuqaykuq kaypi paypas niriwanku ñuqanchis apuyarinanchismi barriyukunata kaypi, a vicis internetpi ima imaña kaqtinpas nispayá ñuqaykutataqmi como junta directivapas kanchis chayqa autoridad kumunalta kanchis chayqa ñuqanchis ejempluta qurispanchis maskarillayuy ñuqanchis purinanchis porque si no ñuqanchis autoridad comunal kachkanchis aqna mana kuydarikusunchu, mana taparipa purispanchanchis runamasinchis qhawaspayku chhaynallataq purinqaku nispayá niriwanku chayman hina ñuqaykupas puririyku
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Chaytaqa ñuqaykutaqa willariwanku prisidintillaykuyá, tilipiqqa manayá runasimimantachu willakamun kastillanumantaya
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, allinta intindirini coronavirusmanta willakuqtinkuqa. Primer lugar limpiyisa, makita maqchirikuna, imatapas limpiyuta nana, ñuqanchispas allinta asiyakunanchis, imatapas limphiyun limphiyuy purinanchis, chayta ñuqayku intindiriyku chayqa serviciyus kusaskunatapas kharka kharkataqa waqaychanachu, o sea mayuriya limphiyuta purinayku
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronaviruswanqa hap'ikun chay sintuma kasqa malestarkuna kasqa huk chikan kunqa q'arakun, chaymantataq uma nanakun, chaymantataq kurpun ñ'uthu kan, mana sintinkichu iman, mana musnispayki mana nutapunkichu imaynata kay mikhuna asnachkanchu ima saburniyuqchu mikhuna kachkan mana nayuqchu anchaypuni
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Kay coronavirus kasqankuq nichkuta uhunku, huk chikan q'illu, q'illutaq runa cara puririn mana, huk chikan anemiyayuy hina q'illuyan runa nichkuta uhupakun, huk chikan aqna desanimasqa hina runa puririn. Anchhaynapim ñuqaykumanku mas u minus orientariwanku, anchhaynata purin nispa
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mayuriya coronaviruswanqa unqurinku kuraq personakuna y pitaqchá kachkan huk chikan mal saludmanta anchay personakuna y wawakunapuwan
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Imaynapitaq hap'in chayqa, huk chikan diskuyduyá, diskuydakapunku mana paykuna kuydakunkuchu kumunta may wasitapas haykurqunku, piwampas riyununta ruraraqunku, manataq paykuna siminkuta sinqankutawan taparipankuchu, mana kumunta ima sirviciyupipas platupipas, tasapipas mikhurparinku, mana limpiyisa kanchu. Anchaymantayá

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Manan nichkuta huntakunachu runamasinchiwan, manataq nichkuta diskuydanakunachu saludninchismanta imatapas huk chikan limpiyuta ima mikhurina. Allin niraytataq alimentakuna, mana allinta alimentakunki chayqa hap'ipullasunkimanyá pi personatapas hap'ipunmanllayá
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kayllapiyá, kay llaqtallaypiyá, tilimanta, radiyumanta anchaykunallamantayá
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqmá porque ñuqaykuq kay llaqtaykupiqa runamasiykunataq wañurichkan chayqa chaymi qhawarispayku ñuqaykupas huk chikan mancharikuy yá kan, porque ultimaminti nichkuta kay llaqtapi gripi hap'ipuchkan mayuriya, gripilla fuyirti hap'ipuchkan chayqa manacha chay purtadurllas kanku nispaña ninku , nichkutayá uhu hap'ikun, uhulla hap'in runata pero mana ni wakintaqa fuyirtita uhulla chaynataqa, bastante kay llaqtapiqa Eucaliptuqa, chay Eucaliptuwan ñuqaykuqa waqchikuyku, Eucaliptu matita ima tumariyku, anchaykunawan difindikuyku
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachu? B: Mas u minus claru, atisqaykuman hinallaqa difindirikuykuyá pero manayá cien pur ciento dukturkunawan hinaqa yachay nakunawan hinaqa rurakuykumanchu ñuqaykuqa empiricaminti hinallayá ñuqaykuqa imaynata mantayku machulayku rurarikuy chaykunawan hampirikuy chayman hinallayá ñuqaykupas rurarprikuyku, wakinqa kuraq pirsunakunaqa yacharinkupunitaq anchaywan hampirikuyta, anchayllata rurarikuyku
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Kuydarikuymanchá riki bastantita, phamiliyaytawan kuydariyman, aqnallachá kanman riki
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Mas u minus nallata ñuqaykuqa Eucaliptullata, Eucaliptuwan waqchikuyku q'alata, natapas mayuriya kaypiqa tumariyku kiyunta t'impuchiyku, chaymanta t'impuchiyku limunta, chaymantataq ahusta hich'ayku, chaymantataq miyil de abihatawan hich'ayku chayqa anchay matita tumariyku ñuqaykuqa
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan, gripilla hap'iriwanku, chay gripi hap'iriwaqtinkuyá anchayta ñuqayku chanta tumariyku ñuqaq nisqay kunan, kay matillata tumariyku kiyuntawan, ahu, limun, miyil de awihatawan hich'ariyku, hay vecesqa uhu hap'iriwaqtinkuqa huk chikan alkulta hich'ariykutaq, chaytawan tumayku, chay tumaspaykutaq puñukuyku
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Más o menos, kunan imaynatachus ñuqayku hampikuyku anchhaynallata wakin llaqtamasiykunaqa hampikunku, ñuqaykutaqa manaraq hap'iwanakuchu chayqa, uhu hap'iriwaqtinkuqa ña pinsayku anchhaynatayá kay hampirikusunchis nispa, ñuqayku hampikuyku chayqa iskay p'unchawmanta qhaliyakapuyku q'ala, uhupas puq'urqapun manaña uhupakuykuchu qhalilla puriripuyku
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuy unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Claru atikunmanyá porque ciudad llaqtapi mana karinchu Eucalipto mana kay llaqtapi hinachu, ñuqa pinsarisqay hinaqa manaya ciudadas llaqtapiqa manayá naturaltachu mikhurinku chaypiqa nichku urmunallowan imapas rurakun imapas, papapas imapas wiñarin chayqa huk chikan guruchá kanku allinchá kanku pero huk chikan difinsankutayá dibil dibil chaytaqchá ciyudadpiqa huk chikan masta avansarin, pero kay llaqta ñuqayku puna llaqta manayá chay kanchu manan ñuqaykuq papa rurasqayku mikhuy rurasqaykuqa ñuqaykuqa urmunawanchu, sino que naturalmente wanullawan chaychá riki huk chikan mana ñuqaykuta fácilmente nariwankuchu, wakillanta riki mana allin alimentakuqllata unquq kachkanku namanta, imaymana unquyniyuq kanku anchaykunallata wakintaqa afectarin riki
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachus hina kanman pero quñi unuwan bañakuyman pero manataq quñi unuqa ima yerbakunayuqchu kanman ima plantakunawan, hampi plantakunawan timp'uchisqachus kanman chayqa manachus hinayá qhaliyariymanchu sichus chay unu timp'uchisqa mankapi timp'uchisqa ima plantakuna hampi plantakunawan timp'urichisqa chaykunaqa hampirunmanmi qhawarisqayman hinaqa
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Ari chayqa chiqaq niraychu hina kanman
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqya kanman, huk kuruma riki paqarichin chayqa chiqaqya
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqyá chayqa, huk runamantayá kuntahiyuqa kan
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Ari ninkuyá chiqaqya chay ninkupunin, chiqaqmi anchhaynatapunin rimarinku, chay rimasqankuman hinaqa chiqaqchá riki ñuqapas nini
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manamá, claru dibil wakinqa manayá qhaliyankuchu pero wakinqa qhawarisqayman hinaqa qhaliyakapusunkumá riki nankucha riki kurpunkucha furti furti wakintataq huk chikan dibil mana furtichu chayqa furte furtita qhaliyapunyá wakinqa mal nirayta kachkanku chayqa manayá qhaliyapunkuchu
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqyá chayqa, porque manayá sirvisaqa chinkachinmanchu, porque sirvisaqa manamá hampichu chayqa solamente sirvisaqa machanallapaq, sirvisaqa droga hinayá mana hampirinmanchu, qura hampi kanmana chaychá riki, mana hampinmanchu
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari chiqaqyá chayqa, hayk'aña wañunku khayñaña chhaynapuniyá wañurisqayku chayqa huk chikan mancharikuyá chayman hinayá mayuriya kuydakunanchis.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manamá chhaynachu, gubiyirnuqa siempre rimarinpunimá kay unquymantaqa, sapa kuti tilipi llusqispa rimarichkan.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari chiqaqmi chayqa.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manayá, siempre churakunaypuniraqyá porque manaraqtaq kay unquy...manaña kapunmanchu unquy chayqa manaña churakuymanchu pero kachkanraqtaq chayri, chayqa manayá ururakapusaq chayqa kaqlata unqupullaymantaq, chayqa siempre kuydakunaypuniyá, llapa personapas kuydakunanpunillaraqyá.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manamá lihiya huk chikan ima kurutapas sipirin riki chayqa mayuriya lihiyaqa importantiyá.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayman mayuriya willarikuykunaqa chayamunman a lo menos llaqtaypiqa runasimimanta, porque anchayna furmapi huk chikanta llaqtaypiqa intidirispanku kuydarikunkuman, pero mayuriyataq ankhaynata mana kastillanuta intindirinkuchu chayqa mana intidispanku manayá kasuta rurankuchu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	mana importancia. Anchaynapi ñuqa munayman runasimipi mayuriya autoridadkuna intidiyachinman chayqa ima nuticiyirupas llusqinman anchhaynapi chayqa yacharikonman riki paykuna
--	--

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0033)

Version: Quechua

I T'acaq Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuyqmi kanki? B: Tawa chunka tawayuyq watayuyqmi kani
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani kay Pumakanchi llaqtamanta kay, provincia de Acomayo Cusco hap'iyanta
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirqani wawqiy. Técnico superior, institutuman
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanqa mana llank'achkanichu wawqiy, ocupachkani huk cargo kay kumunidas ukhupi como presidente de la comunidad
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari ñuqaqa qhiswarunan kani
II T'acaq Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuyq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqataqa yachachiwarqanku huch'uychamanta pacha kay qhiswa simi rimaypi runasimi rimaypi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana, pisita, siempre runasimitapuni rimarqanku, papaykunapas mamitaypas
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimipi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: runasimipiraq rimarqani
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani, aswan hatuncha kaspas rimarqani
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Yacharqani ya escuelata kusqan gradupi kaspas, anchaymi allichaspa tuqyarirqani kay kastillano rimayta
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Mastaqa rimani kay runasimipi, wawaykunawan phamiliyaywan hina b. Paykunawan ichaqa mayninpi kastillanuta, mayninpitaq runasimipi c. Chaytaqa rimanchis runasimipi, achka runakuna chay siminchista masta intindinku chaypi rimakun runasimipi d. Chakrapiq runasimipi rimakun
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Más que todo runasiminchispi
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Chaytaqa mas que todo kastillanu simipin, chaytaqa rimarini

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, pero mana nichku allintachu, más que todo costumbrakapuchkanku qhipa wiñankuna mana runasiminchista rimasunkiñachu sino kastillanu chayrayku pisillata A: Runasimipi oficiyal qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinichu B: Chayta ari intindini, pero mana allintapunichu
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqa, allin qhawasqan más que todo kay kuraq papitukuna, ex directivos, paykuna allin qhawasqa solo qhipa wiñaykunaq manaña allinñachu
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kay kumunidasmantapunin kani
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaqa kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmami kanmi qura hampiy yachaqkuna, hinallataq kay huk hampiqkunapas kallantaq (Enfermero, técnico doctor kanchu)..chaykunapas kan, kanmi
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarinin, además kay reyuninkunaman participani como presidente de la comunidad kay comando Covid anchaykunaman, chaykunamanta llaqtanchisman riqsichinaykupaq
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chay kurunavirusqa kasqa huk unquymá riki, kay runakunata malman churachkan riki, huk virus kasqa chay
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquy, nichku unquy manchakuna unquy
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Nuticiyallapin ñuqaykupas chaykunata yachariyku, akhay China llaqtamantataqsi kay unquy rikhurimusqa riki, ninku kay cientifikukuna allin yachaqkuna laboraturiyupi fabrikankuman karqan hinaspas chaymanta iskapamun laboraturiyumanta, huk nirayta kan huk animal nikun riki chay murciélagos akhay China llaqtapi mikhunku chaymantas riki kay unquy runa mikhusqanmanta paqarimullantaq, mana exactutapunichu ñuqayku yachayku solo nuticiyapi aqnalla kaykunata informarikuyku
26	A: ¿Kay coronavirusmanta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinqichu? B: Manan riqsiykuchu, solamente kay Covid nisqan kay llaqtakunapipas rimariyku, mana ni coronavirus nispa, Covid, llaqa kay llaqtapiqa, riqsiyku como Covid
27	A: Huq sutiwan coronavirusmanta riqsinqi chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Primertaqa uyarirqayku nuticiyallapiraq llusqsimun radiyupi tilivisiyunpi huk unquysi hamuchkan coronavirus nispa sutiyusqa, chayqa ñuqaykupas astawan como autoridad de turno informarikuyku, riyuniyunpi ripitiwanku kay médicos del centro de salud paykuna. Aqna furmapi intirakurqani chay unquy kay llaqtanchiskunaq chayamunanpaq
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Iskaynin simipi, radiyukunapi llusqsimun chaymanta chhayna riyununkunapi, aqna riyuniyun interbarriyal chaykunapi riqsirichikun iskaynin simipi kastillanupi chaymanta runasimipi
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyupi, radiyukunapi kay amplitud modulada nisqa radiyukunapin willarikamunku chhayna unkuqkuna hamuchkan kuydakunanchismi nispa llusqsimun radiyukunapi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Bueno chayraq qallarimuchkaqtinqa mana, kunan qhipa qhipakunataña ña allinchataña intidiruyku ima unquypunis imaynata kuydakunanchis chaykunata. Qallariyninkunapi mana, confundisqa kapuyku
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari kunanqa allinchataña intindichkani, wawqiy
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari, faltawachkanraqmi allinta intidinaypaq
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uyarisqaykuman hinaqa riki umas nanakun nichkuta, chaymanta kurpun q'uñirin chaymanta kunkapis k'arakunsi nichkutapuni hasta nanankama chaytaqsi riki pulmonman haykun
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Mana chaytaqa ñuqaykuqa yachayku tantu, porque chaytaqa manijanku kay centro de salud paykunayá chay pikunachá kay unquyniyuq kachkanku, chaymanta mana tantu yachaykuchu, solo noticiyallapi yachayku, niwanku informawanku kay llaqtanchispi ña aqnaña kachkanchis aqnaña huk simanapi huk simanapi willariwanku kay riyuninkunapi
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Chay yachasqaykuman hinaqa kay kuraq taytakuna, kuraq mamitakuna, chaymanta pikunachá riki mana allinchu kachkanku riki salusninmanta anchay wawqinchiskuna riki unqunkuman facilta kay coronaviruswan
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Chay hap'in kuntahiyanakuspa paykuna pura riki, mana wakin kumpañiruskuna coronavirusmi kachkaqtinmi wasinkupichá discansanku sino kallita llusqiyapunku o huk vasupi tumaypunku mana maskarillayuy, chayqa facilta aqnata kuntahiyakun runamasinkuman riki
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Mastaqa rurananchis allinta alimentakunanchis, allintapuni chay mikhuyllawan chaykunata mikhunanchis fuyirti kananchispaq chaymantataq sapanka hukninchis kallita llusqispaqa kay tapaboca ninchis chaywan siminchista tapakunanchis, uhunpanchispas mana uhunanchis aqna, sino kay brasunchiswan riki tapakunanchis, chaykunapaschá kay unquy kachkan
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kay Pumakanchi llaqtanchispi. Qallarichkantinqa ari intirakuyku yachayku tilivisiyunpiyá, radiyukunapi hina riki chhaynas unquy hamuchkan nispa llapan radiyukunapi, tilivisiyunkunapi chaymanta rimayniyuq karqapun, chaykunapi ñuqayku allintaqa intirakuyku riki chay unquy hamusqanmanta
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqmi wakinqa, porque chay kumpañiruskunapas wakin allinta chiqaqta willarikamunku
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachchu? B: Ari
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Naqa nisqayhinaqa, allinta mikhunata mikhuspay, chaymantataq runamasiykunawan parlaspas mana nichku circachamanta, sino karu karullamanta, chaymanta tapabocaytapas kallita llusqispaqa, kay wasimanta utilisaypuni chaymanta kay alkul nisqawan riki desinfectakuyman, chaymanta kay qura hampikunawanpas Eucalipto chaykunawan wasipi waqsichikunay, chayqa chay hina mana facilitachu kay coronavirus hap'iwanqa
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqaykuqa kay llaqtakunapiqa utilisayku riki kay hampikuna, natural hampikunawan hampikuyku, kaypi kachkan riki Eucaliptuyku kay gripikunapaq, ima huk tullu nanaykunachu kanman chaykunapas plantakunata utilisayku chay quñi plantakunata bañakuyku ima

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan kanchu aswan, llapan phamiliyaqa aswan qhalilla, bueno por accidente asi aqna unquykunayá pero unquyniyuqpuniqa mana kanchu
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Chay hap'iwaqtinqa, natacha riki rurayman, Eucaliptutachá achkata apakamuspa riki q'apachikuyman kay puñunay wasipi, chaymantataq manapuni atiqtintaq kay pustaman riyman ciertuchu manachu chay rimidiyukunata qumuwanankupaq
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi, más que todo kay llaqtanchiskunapiqa imaymana qurakuna kachkan chaywan atikunmanmi
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Chay Eucaliptusyá kusa kay Coronaviruspaqa, chaysi t'impuyachispa riki hatunkaray mankapi kuwartunchista riki waqsiyachina chaysi kusa kay coronaviruspaq, yaqa chay manataq pulmonninchis chay airita respiraqtin atin chayqa Eucalipto allinta pulmontapas kicharqapun, anchhaynata willarikunku chay ñuqapas chay Eucaliptuykupi criyiyku allinta
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Ari chiqaqmi, wakin runamasinchista chhaynata rimanku
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Ari
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manachus hina chhaynachus kanmanchu
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Runaman chimpastaqa pero kurucha, huh'uy kuruchakuna nisunmanchá. Chiqaqmi chay
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manan chiqaqchu chayqa, wakinqa kay kampu llaqtakunapiqa qhaliyanku
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq rughapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manan aswanmi chaymantaqa rimanku kay tragukuna tumaq kay coronavirustaqa sipin nispa rimanku
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari chiqaqmi chay
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaq
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi chay

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Chaytaqa kunan timpupiqá churakunaraq pero kay unquy pasapuqtinga manachá churakusunñachu riki</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi chay</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Más que todo chay willarikuykuna kanman huk profesiyunalkuna kay yachaysapakuna, paykunayá allinta willariwananku, imayna furmapi riki nasunchisman kaykunata kuydakusunchisman paykuna yachaq coronavirusmanta paykuna allinta willariwankuman</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0034)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Suqta chunka huqniyuq
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqaqa kachkani Pumakanchi llaqtamanta, kikin Pumakanchimanta
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Yachaywasiman ari rirqani, kuwartukama rirqani, primariyaman
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanqa llank'ani agriculturapi
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari qhiswa runan kani
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqa runasimillapuniya tuqarirqani wawa kasqaymanta manan kastillanu simitaqa yacharqanichu
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari, runasimipi
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimipi qhiswasimipi rimarqani
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Escuelaman haykuspaqa ña yacharqaniña kastellanumanmi tiqrarqani
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani kastellanupi
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Escuela haykusqaymanta pacha, profesorakuna hamawt'akuna yachachiwarqanku kastillanu rimayta
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Kunanqa wasipi runasimipi rimani, kunan wawaykunaqa yasta kastillanu rimaytaña yachanku chayqa runasimipipas kasillanupas, iskayninpi rimani b. Iskayninpi rimayku, runasimipipas rimayku kastillanupas rimayku hina c. Kumunidaspi rimayku kaq runasimipi rimayku kastillanu simipi rimariykutaq, iskaynin iskayninwanmi llapaykupas rimayku d. Chakrapiqqa runasimita masta rimayku.
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: iskayninta allinta yachani, kastellanutapas kaq runasimipas, iskayninta
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Masta ñuqa runasimipi mast'arini chhayna asambleyapipas kaq organizaci3n de mujeres chaykunapi ñuqa purini masta runasimipi chaymantataq wakin mana, wakinqa qhipa wiñaykuna kachkan kastellanupi rimani. Iskayninta
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari kaq masta hamutakuchkarqani kay directiva kanmi karqan como transparencia kumpañayku kayku secturkunata chayqa quibradakunata puriyku chaypi mastariq kayku kuraq papitukunaman adulto mayur nisqaman chayqa runasimipin masta rimapayayku kuraq paipitukunatapas chayta rimaypi imaymana yachaynikunapas mastariyku asambleyapi kay antes ruraykunamanta taller ruranankupaq imakunata yachanku chayta yachayku runasimipi masta mastarinakuyku adulto mayurkunawan
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari más o menos allinta A: Runasimipi oficiyal qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu B: Ari qillqakunapi runasimi kan chayqa liyitapuni llapantakunanqa bibliyakunapas kan, evangelistakunan bibliyan runasimipi kastillanupi, iskayninta atipani
19	A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Runasimi allin qhawasqa llaqtaypi porque llapanqa runasimita yachanku hinaspa ñuqapas ninitaqmi qhipa wiñaykunata nini ama pinqakuychu runasiminchista porque runasiminchismi as miski rimay kastillanutaqa nini allqu simitaqa, chayqa sullk'akunata pinqachini kastillanumanta rimapawaqtin
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidadmantapuni, Pumakanchi llaqtapi nacido
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: As hampiq yachaqkuna mana kapunchu kay ultimo p'unchawkunapi, antis achka karqan hampiqkuna, qurallawan hampiqku, chaytan kunan risultaduta urquspa nichkayku adulto mayurkuna manaraq wañupuchkaqtin llapan rurayninkunata saqiwanankupaq hinaspa chaypaq mana tantu ayllupi kanchu, mana municipiyuykupi suficintitachu qullqichata churaykun almursullanpas adulto mayurkunaman mana quyunkuchu chaykunawan, hay veces mana ayuda kanchu chay yachaykuna kay qhipa wiñaykuna quidakunanpaq o sino escuelakunaman rispa yacharichimunkuman kay rimaykunata, kuwintukunata hampikunata imataq paykuna antis ruraraqanku anchay mikhuykunamanta, alimentukunamanta municipio mana churawankuchu, chayraykuwanmi, mana tantu kapunñachu hampiqkunapas, ni unquqtapas partirakunapas mana kapunñachu porque hampina wasillaman apaykunku, Estadu kamachin kayllapi unqunkichis chay mana kanñachu mamitakuna ni papitukuna wasipi unquchiq wawa unquchiq mana kapunñachu antisqa wasillapi unqupuqku mana pustapipas unquqku
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari coronavirusmanta uyarirqani kunan ñuqa viajarqani Arequipata hinaspa chaypi kuwarentenawan hap'ichiqamuni, hinaspa chay pacha pisillaraq kachkarqan pustapipas yaqa kimsachalla karqanku hinaspa chaymanta hamun hamun Qusquman mast'arikamun, Arequipapi hunt'a ñak'ayta hampurqani kay Pumakanchi llaqtayman, chaypi kaypi hamuqtiy kuwarintinata ruray niwarqanku chay kuwarintinata wasiypi llapayku ruraraqayku
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Ñuqapaqqa huk unquy, ñuqayku machu payakuna ya edadmanta hina ñuqayku peligrayku, porque runata edadmanta hina ñuqaykuqa llamk'asqayku chayqa tullu nanakun anchaykuna mas facilta hap'ichikuyku ñuqanchis chayrayku allinta kuydarikuyku pero kay llaqtapi iskayña wañun kuntahiyuqa kunankama siguichkallan
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Ari qunmi chay hampikuna ñuqaykupaqqa chay Eucaliptu kusa, achka medikuna ninku t'impurachinku hatun mankapi chayta muskhinqu , ñuqapas yachani muskhini lavadurchapi hinaspa umaykichismanta aqnata ruwani chaywan mas u minus pasanmanpas, manaña tantu peligrutachu apachkayku pero si distanchiyata llapallaypuni rurachkayku, Asambliya kan llapanku haykunku makita maqchikuspa, acnahayna kuntrulakusaqku
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Kay virustaqa China ladumanta apamunku kay runakunaq wañunanpaq, kay guerra biológica nisqata ñuqayku qhawariyku, runaq fabrikasqanmi chayqa, mana unquychu imachu ankayqa kuntahiyuta

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	apamuwanchis imayna huk wallpa unqun mukilluwan chayqa llapanta kuntahiyarparin anchhaynan unquytan kay karu extranjirukuna, runakunata munduntimpi kacharimunku, chayta ñuqayku guirra biológica nisqata ñuqayku sutiwayku, huk aviyadur apamun Limaman anchaylla, chayta ñuqa huchachani gubernuman, airupurtukunata llapanta wiskarunman kargan fruntirakunata
26	A: ¿Kay coronavirus, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Kay coronavirus kay gripi uhu chhullu hina, uhu chhulu niyku anchhayna, achiw achiw nispa qallarín, chaymanta uma nanakun kunka nanakun aqnayá chay unquy kasqa, respiranaykita mana kuncintikunchu, bajakun prisiyunninkunam chhayna kasqa coronavirus
27	A: Huq sutiwan coronavirus riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: Uhu chhullu nisqa kay hap'imun achiw achiw nispalla, anchaymi chay uhu chhullu nispa niyku ñuqayku
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Ñuqayku uyarirqayku ñataq kunan kan, tili kan radiyu kan chayqa masta tilipi qhawayku may triste willariymi kaykuna sapanka llaqtapi waqay, mana chaypiqa kunanqa ninchu yaw qam duktur kanki qam guardiya kanki, presidenten kanki ninchu kunanqa kantu chay unquy hap'iwachkan XXXXXXXX solamente qhapakkunallata oxigenuta rantikuqta kawsanku, wakcha pubriqa manataq qullqi aypan, wakchakunalla q'alata wañuchkanku
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Runasimipipas wach'irqamurqanmi tilipi, kunanqa hamuchkanmi chay willakuykuna runasimipi, radiyupipas runasimi, kastillanupipas, kaq kunanqa churanku tilipipi tv Peru nisqapi, runasimipi kastillanupi kaq chaymanta aymarapipas kunanña hampunña
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Primirtaqa uyarirqayku akhay China larupi...mastaqa uyariyku tilipi, tilivisiyunpi uyariyku masta
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, ch'uyata intindini
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Kachkankuqa corasunmanta unquq chaymantaqa wakintaq cancerwan kachkanku chaymantataq diyabistiswan kachkanku, anchaykunata facilta hap'in facilta atakayrapun, ima unquywanpas kachkanku chayta
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Mastaqa runata alayrita unqunku chayqa chay pruebakunata rurapunku chaypi ratu ditictarqapunku yasta
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mastaqa unqunman adulto mayurkuna, kuraq papitukuna pisillan difinsan, manaña cumpletuñachu joven hinachu yawarnin kachkan, dibil manaña a vicis kiru kapunchu manaña alimentutapas allintam alimentakapun pisitaña, machuna kanki manapas qullqi kanchu
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Bueno coronavirus runata hampin, hampinman uspitalman haykuspa, anchaylla hampinku, o bien masta uspitalman rinku chayqa aswantaraqyá wañuqllamanyá ripunku más vale kaypi yerbakunawan anchaykunawan
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Chaypaqqa mastaqa privinikunanchis maskarillawan makita maqchinanchis, distanciyata tumananchis anchaykunawan masta privinikunanchis, dispuyis alkulwan desinfestakuspa, anchaykuna privinsiyun kay coronaviruspaq
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqa yacharqani watuqamurqani Arequipapi wawayta, anchaypi kaqtiymi rikhurimurqan kay marsu killapin
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Kay willakuyqa chiqaqmi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Lo más primordial mascarilla, lavado de mano, después alcohol una chisgueteada en las manos (pasó a hablar en castellano)..... .anchaykunayá amachawanchis, anchayta rurachkayku masta distanciyata tumanayki, mana muntunakunayki maypipas chaykuna coronavirusmanta privinsiyun chaykunata rurachkayku kunan actual
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B:
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Hay visis antista ñuqapas pinsarqayku ñacha riki kuntahiyamuwanku,hinaspa ñuqayku hasta ivermectinata prubarqayku sapa killapi gotas gotasta tumarqayku chayqa prueba rurayku as negatihu llusqsimun
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan kay llaqtapichu kanchu pero, Arequipapi huk primoy unqunmi chaywan, chayqa pay kunan qhaliyapun, porque pay naran unquchkarqan dukturtapas contratarqan enfermeratapas, kuna qhaliyapuchkanña waqarurqani ña kunanqa salvakun. Sobrinuyapas kaq llapantin phamiliyantinta as as paykuna vincinku coronavirusmanta kunan qhalillayachkankuña kaq subrinuyapas ña Ariquipamanta hamuspa kayta visitamuwankuña chayqa millaymi kasqa chay unquyqa nispa niwanku amapuni mayqinkupas unqunkichis chay coronaviruswanqa millaymi kasqa, Ankaykunata rurankichis, aqna rurankichis nispa niwanku, chayqa ñuqayku privinikuyku kaliptu matichata tumayku, chaymanta preparakuyku ahus, kiyun miel anchayta tumayku likurusqachata cucharachapi simanantin, chayta tumaspa, hap'iwankuchu chay unquykuna
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: ...tumaykumanchá riki privinikuyman evaporación de kaliptu, baño a vapor kaliptuwan
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Bueno kay coronavirus Diospa munayninpi mana nichkutachu kaypi Pumakanchi llaqtata nichkutachu llakirqachiwanku sino que kunan iskay wañuq kan kay llaqtapi...matichakunatapas tumakuyku matiku matichata, kaliptu matichata anchaykunachawan ñuqayku privinikuyku chayman hinataq sapanka runa abrigakunayki
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uni unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Tibio unuwan allin
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manan
52	A: Coronavirusmanta huk virusmi paqarichin. B: Manan, manan chaytaqa
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manan ch'uspitachu kanmanchu sino kayqa, kuntahiyu kasqa virus hina kay unquyqa maypicha llamirqunki chaypi quidapun, virus hina kay unquy, kuntahiyusu unquy
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manan chaypas allinchi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manan, siempre qhaliyapunkuyá wakinqa, allinta hampikunki chayqa qhaliyapunki
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Bueno kay rimayqa, sichus chirichikunki chayqa a la fuerzataya gripi hap'isunki
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari, nichkutapunin riman, chay rimaylla, a vices ñuqaykuman traumapuwanku nichkullapiña ahay niray runa wañuchkan, sapa p'unchaw rimamun chaymanta hinaspas ñuqaykuman traumawanku, chhaynallapiña manchay manchay puriyku ñuqayku, nichkutapuni chayman riman, chay peridistakuna chayllan rimayniyuq, mana pero huk kusamanta allinta rimamunkuman allin kanman imaynata alimentakusunman, imaynata mikhusunman, aqnata mikhuychis nimuwankuman allin kanman...
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mana hayk'aspas chaymanta rimanchu, imaynata kuydakuna
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari chhaynata mas atrasu runaman apachkanku, kuarentena kuarentena nispa wisq'apuchkan, astawan fracasuman urmayapuyku, mana kanchu qullqi mana llamk'anakuna kapunchu
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Bueno chaymantaqa maskarillata, mana hap'iwarqanchu chayqa, manan limphiyuchu kayku, portadurta hamunman a ver kuntahiyarapuwanku
61	A: Lejiyaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chay lihiyaqa sulaminti privinin pampakunapi kaqta funigamunapaq
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqayku munaykuman asambliyata kaspas anchhayna informarikunman ñuqaykuman, sapanka llaqatapi puririwaq anchaypi ñuqayku aswan yachayninkunata hap'iykuman

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0035)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Pichqa chunka.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Comunidad campesina T'uqra llaqtamanta, distrito de Qullqipata provincia de Pawkartambu, Región Cusco.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirqani manam primariyayta tukurqanichu, tawa killahina faltawarqan tukunaypaq, primaria completa canaypaq.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Agricultor, chay chakrallapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí qichwan kani anchay inkaq rimayninta rimani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ankay qichwa simi rimayniykupim tayta mamay rimapayawarqan.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manapuni huk simitaqa rimarqankuchu porque kay qichwa simi rimayninkutapuni tayta mamay desde wawa kasqaymantapacha yachachiwarqan.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Anchay qichwa simi rimaypipuni yachahiwaq, hamuy, puriy, riy, chay manka, chaylla, manam, arí, anchayhinatapunim tayta mamay yachachiwarqan.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Tayta mamay siempre yachachiwaqpuni qichwa simi rimaypi llipinta, llank'asunchik, rurasunchik, apurakusunchik, ankay yanapakuy ukhupi chayta yanapawayku anchay simipin qichwa rimayniykutapuni rimaq kayku.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Pisichallatam rimani.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Yaqapis escuylayta tukuykuchkaspa hinaña tercero cuarto gradupiña primariyapi yachachiwarqanku profesorkuna ankay kastillanu rimayta pisillata mana nichhutapunichu intindirqani
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Mayortaqa rimani qichwasimitapuni rimani manam nichhutachu kastillanuta, qichwa simita b) Qichwasimipipuni rimani, allinllachu kachkanki, maytan rinki imatam ruranki, aynimuway, yanapaykamuway anchay simipipuni mayormente rimani c) Comunidadniypipis anchay simiwanpuni masta rimani chayman costumbrasqataq kani chayqa, chay simitapuni rimani mayormente qichwa simitapuni d) Chakrapi anchay qichwa simi rimaypipuni wawqiy mastaqa rimayku, apuraylla llank'asunchik, apuraylla tukusunchik, utqhayllata llank'aspa temprano ripusunchik, allin p'unchawllapiraq ripusunchik anchay qichwa simipipuni mastaqa rimayku
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Pisillataraq kastillanu simipi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwa simi rimaypim masta yuyayniyman churani chaymantañam huch'uypi yachallanitaq kastillanu rimaypi, mastaqa qichwa simi rimaypipuni.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Yuyarikuni ñuqa porque machu paya mastaqa napaykuyta, runamasi munakuyta, mana llullakuyta, mana suwakuyta, masta yachachiwaqku, abueluykuna, abuelitaykuna, chayta yachachiwaqku riktuta sumaq munayukuywan puriyta.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Arí, anchay qichwa simi rimayniykupi allinta yuyaychakuni porque, manam nichhu correctutapuniñachu qichwata rimayku por ejemplo yaku nikun unu, pero ñuqaykuqa sutichayku unu nispa, qichwa simi rimaypiqa nikun yaku, entonces wakichanta qichwa simi rimayniykupi kastillanuta churayku unos cuantas palabras. A: ¿Runasimipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Ari, mayormente anchay qichwa simipi ñawinchaykuspaña masta intindini, chaymanta resumiykuni kastillanu rimaypi.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqan runa simi rimayniyqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Comunidadmantapuni kani, comunidad campesina, t'uqra.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi qura hampiq, qurachakunawan wakinkunaqa imaymana unquychakunamanta yachaq kanmi. A: ¿Hampikunchu paykuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kan llaqtaykupi chay chay hampikamayukuna.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarirqanim radiyuq ukhunta, televichuntapis qhawarisqay.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Anchay coronavirus ninku chaymi telepi qhawasqaykupi, notichhapi uyarisqaykupi, uhuchikun, samaqichikun, kalur unquywan hap'chikun, chaymanta chhullichikun, anchayta ñuqa uyarirqani.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Nichhu uyquymi kasqa telepi qhawasqaykumanhina, radiyupi uyarisqaykumanhina nichhu mancharikuymi karqan.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Anchaytam mana yachanichu imamantachá paqarimurqan chayta, chayta mana yachanichu sut'itacha wakinmi ninku haqay chinapim kay paqarimun, hukmi kayta ruran, huk medico kayta laboratoripi ruran nispa anchayhinallata notichhapi uyarini manam rikunichu fihutapunichu.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana riqsinchu, solamente radiyupi uyarisqallayta nini covi 19 chayllata yachani manam huk sutiwanqa riqsinchu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Radiyuq ukhunta televichunta chayhina comunidadniykupi ñataq kunan kanña televichunkuna anchay ukhunta qhawasqaymi chaypi uyarirqani.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan? B: Kastillanu simipim wach'irikirqan.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Manam chay runa simipi rimaymantaqa uyarinchu chay coronavirusmantaqa. Covi 19 anchayhinallata uyarini.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Mana nichhu ch'uyatachu intindini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Pisichallata intindini coronavirusmanta willakusqankuta.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Arí anchayhinata, wakillanta intindini wakintataq mana intindinichu.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uyarinin uman nanan, ruphapakuy, anchay hansaqiy, chaymanta wiksa q'apikun, diarria nisqa anchayllatam ñuqa intindini.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chayta kuna tiempo ninku, uman nanachkan, fuertita uhupakuchkan, chaymanta chhullipakuchkan, anchay debilta apamuchkan cuerpu hak'u nispá nichkan anchaytam nini ñuqapis, anchay radiyupi urarisqaymanhina nini coronavirusñacha ap'ipuchkan nispá.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Según radiyupi uyarisqayman nin, wawatawan, chay suqta chunka pichqayuqmanta wichayman anchayhinata radiyupi uyarisqaymanhina ñuqa pinsaykuni, anchay wakintaq ima unquykunawanpis kanman, riñuninpis mal kanman, corazonninpis mal kanman anchaykunatawan.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Bueno, runakunata hap'in, según radiyupi uyarisqaymanhina huk runa unquyniyuq kanman chayqa hukman chimpanta huk runaman chay viruscha huk kuruchahinachá chaypi chhulliptin uhuptin hukman pasan hukman pasan anchaypim runakunaman chimpan.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Chaypi mana coronavirus hap'irunawanchikpaq mana runamasinchikman acercanachu, siminchikta tapakunanchik, alkulchawan, hawunwan maqchikunanchik, unuchawan makinchikta maqchikunanchikpuni, importantipuni unu.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Radiyuq ukhunta uyarirqani, anchinakunan kanman niqtinku chaymi chayta yacharqani.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Manam nichhutapuhichu creyini chayta porque chay uhupakuykuna, uma nanaykunaqa kampuni mas que todo kay kampupi tutachallamanta puriyku tardinpis tardichataña puriyku entonces chaytaqa manam nichhutapuni creyini.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanmi.
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Porque chay kanmi qurayku chaykuna nanaykupaq chaykuna atipanaypaq imaymana qurakuna chaypi ya esta yuyaykuniña, chay ninru umanta k'ata qichkata, eucaliptuta, limunta, anchaykunawan hampikunaypaq, chay uhupaq, gripipaqpis kan, uma nanaypappis qhisa allin chay t'ikaq qhisa anchayta hawirqukuyku kawsachhaqllawan pallarqamus palla anchay allin uma nanaypaq q'alata thanirqachiwanku, wiksa nanaypappis huk qurakuna kan yirwa wina, chaymanta kallantaqmi huk qurakuna salvia anchaykunam wiksanaypappis allin chaykunata yachani.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'imanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Eucaliptuta t'impurqani chaymantataqmi limunta anchayllatam tumaq kani anchaywanta bañakuq kani.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana nichhu kanchu, arí uma nanan chaymanta wiksa nanan anchay unquykunawan kanmi mana pasaq kanchu.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Arí chaymanta rimachkayku, niyku limunta tumanayku muqu muqu kan yunkapi chay wiñan, chay muqu muquyuqta, eucalipto t'impu waksichikuna chayta ñuqayku preparakurqayku masque todo.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwaptin, alkulwan, eucaliptuwan, chaymanta limunniyuqta, chay yunkamanta muqu muqu nikunmi huktachuna qusqupiqqa sutichasqaku anchaykunawanmi hampikuyman.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Arí.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Kay llaqtanchikpi, taychikpa kamarisqan qurakunata, entonces anchay qurallamanmi ñuqaykuqa k'umuyuyku porque chay qurata dios taytanchik kamasqan anchay uhupaqpas, chay kalur unquypapas chhullipaqpis anchay qurakunallawanmi hampikuyku. Qurakuna chaypaq kachkanmi ninru uman, huk rimaypi ninku barrun barrun ninku yana, yaqachus hachu qalla, nayuq yunkapim riki nata ruranku piñata anchayhina raphiyupmi ninru uma anchaywanmi uhupaq chaywan hampikuyku, chhullipaqaqmi kachiyuqta hisp'ayniyuqta t'impurquyku chaywan uhupaqwan chay allin eucalipto masque todo siempre haykunpuni chaymanta khichka, t'aqi khichka ninku, q'ara khichka huk kan pampampi wiñaq anchaykuna uhupaqpis allin anchay qurakunawanmi mayormente hampikuyku.
IV T'aaqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uiñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Q'uiñi unuqa nichhu allinmi, chay resfrio unquymanta amachanawanchikpaq, chayqa allinmi q'uiñi unuqa, yanghan chayta riman. Manam chiqaqchu.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manam chiqaqchu.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manam chiqaqchu.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi chay rimasqanku.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Arí chiqaqmi chay rimasqanku, porque ruphaqqa nichhu allinpunim kay pulmunninchikpi llipin cuerpunchik manteninanpaq.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manam chayqa chiqaqchu, porque según qurakunawan allinta hampikunki chayqa, diospa kamasqan qurakunawanqa yaqa normalmen chay coronavirusmantaqa chay qurakunaq qhaliyachisqanqa.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manam chiqaqchu.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Mana nichhutachu creyini, ñuqa nini wakinmi imaymana unquywan ancianukunaqa wañukapunku, wakinta chay huk unquykunawan wañukapunku coronavirusmi nispa ninku.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manam chiqaqchu, porque niwanchik chayraqmi chayamunqa vacuna, chayta rimanku hasta kunankama mana chayamunraqchu, manam chiqaqchu.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi chay rimasqanku pero mana chayqa, chay rimasqankuwanqa kay coronavirusqa taqwanchu chayhina astawan siguin.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'apapas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu. B: Porque ñuqayku kay kampupiqqa, allinta mikhuyku, allin achkhata mikhuyku, entonces chaywan yuyaykuyku achkha mikhusqaykuwan allin mikhusqaykuwan manaña chay unquy hap'iwankupaqc.
61	A: Lejiaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Manam chiqaqchu.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Wawqiy manaña ni imapipas ñuqayku chaymanta nichhuta precupakuyta munaykuchu, porque ñuqayku kay kampupi ñam yuyaykuykuña chay unquykunamanta llusiykunaykupaq, chayqa manam imapipis confiyakuniñachu.

The proficiency level of Quehcu: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0036)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: Tawachunka iskayniyuq watayuqña kani.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Provincia Paucartambo, distrito de Qullqi pata, comunidad campesina de T'uqra, a la vez centro poblado de T'uqra.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirqanim, hasta kintu gradukamalla rirqani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Chakrapi, agriculturmi kanic.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, qichwa runam kani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqamanqa siempre ñawpaqtaqa siempre profesorniy hamawt'aqa rimapayawarqan siempre kay qichwa simillamantapunim primero richkaptiyqa rimapayawarqan.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Qichwa simillatapuni rimarqanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simillapipuni yachaywasiman rinaypaqpis o antistapis rimarqani qichwa simillatapuni.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Ñuqapis llank'aysikusaq ruraysikusaq, llank'anki, profesorniykiman ripunki, chay chayamunqa huk yachachiq, hamawt'ayki chayqa, ripunki nispa ahinata niwarqanku, chayqa siempre qichwa simillawanpunim.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Rimanim.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Mas o menos yaqapas 17 años ahinamanta yacharqani, waynayarquspaña yacharqani
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Masque todo rimani qichwa simipi wasiypi maynillampi rimani kastillanu simimantapis b) Rimani mastaqa anchayhina qichwa simillatapuni c) Comunidadniypi rimani sichus hamunku anchay huk ladu llaqtamanta chayqa kastillanupi rimani sitaq kay llaqtallaypi ahina asamblea comunalpi rimani qichwa simillapi mayoriataqa rimayku, rimani ñuqapas d) Chakrapipis rimani qichwasimillamantapuni
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Mastapuniqa qichwa simillapipuni rimani qallarinas kay llaqtaypiqa.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymay haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Siempre kay qichwa simillamantapuni primeruta kawsayniymantapas imapas ruranaypaqpas mayoriyataqa qichwa simillatapuni rimani.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Uyarikuymán, nichhu continturaq uyarikuymán paykunaq rimayninmantaqa.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, allintam runasimipiqa pachkarikuni, rimayta intindichini rimasqayta. A: ¿Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Bastantita intindini a la vezqa ñuqapis yuspas palabrantayachaqmi kani chayqa, anchayhina qichwa simimantapuni palabrakunapis hamun chayqa allin kusatapuni intindini.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Nichhu allin qhawasqapunim kay t'uqra llaqtapiqa runa simi rimayqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Comunidadmantapuni ka Comunidadmantapuni kani hatunmi kay comunidad llaqtayqa yaqapas iskay pachak tawa chunka ahinan comunero runakunapas kan kay llaqtaypi achkhan kanku comunero runakunapas, hatun llaqta.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanku hampiy yachakuna. A: ¿Hampikunchu paykuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Yaqapis kay t'uqra llatapis hatun llaqtataq kachkan chayqa, centro poblado a la vez kay llaqta, kanmi suqta enfermerakuna llamk'an kay llaqtapi.
III T'aya Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarirqani.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirusqa kay llaqtapiqa riki chayamusqa chhaqay según informawaptinkuqa chaqay china llaqtamantaraq hamusqa chay coronavirus nisqa sutichasqa unquyqa.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Cuidakuymi chay virusmantaqa porque huch'uychalla kuruchama kasqa riki. Huk unquymi chayqa kasqa riki.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Kay coronavirusqa paqarisqa karqan chhaqay chinamantaraq riki huk personamantuchuna chayqa paqarimusqa karqan ahina uyarini.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Huk sutiwan mana.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Kay coronavirustaqa uyarirqani ñuqaca willakusqantaqa cuidakuychik huk unquymi paqarimun, chay unquyqa siminta, ñawinta iman haykun chay unquyqa cuidakunaykichikmi nispa ahinata ñuqaykuta q'alata explicariwaranku chayqa, chaymi ñuqaykupas cuidakapurqayku. A: ¿Ichaqa imaypin chay willakusqankuta uyarirqanki, television'pi radiopi maymanta? B: Masque todoqa arí kay t'uqra llaqtaman chayamun normalmi canal telewichhunqa kamuchkan distrito qullqipataq altuchanpi kachkan chayqa ch'uyata chayamurqan, arí chaypi llapachanta informakamun chaymi ñuqaykupas uyarispayku kay llaqtapiqa cuidakapurqayku, chaymantaqmi doctorakuna anchay enfermerakuna paykuna prohibipuarqanku chaypi llapachanta yacharqayku chaymanta mana llusqipurqaykuchu wasimantapas, radiyupis igual manera nimullarqantaqmi ama llusqinkichikchu marzo killapi hina ya cuarentenamanmi haykupunkichik aman wasiykichikmanta llusqinkichikchu nispa ahinata informakamurqan chayqa anchay p'unchawmanta marzo killamanta riki mana llusqipurqaykuchu wasimanta ni kallikunapipis puripurqaykuchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Yaqapis pichqa uras paqariptin urastam qichwa simipi rimamurqan tv peru nisqa notichhapi rimamurqan, igual kastillanupipis bastantita nimullarqantaq..
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Departamento qusqumanta radio inti Raymi anchay radiyupi nimurqan Luis Alberto Soto Qullqi, popular q'ara q'umpu, paymi legitimamente qichwa simimanta notichhapi nichhu allintapuni t'aqwirimurqan, chay uyarispayku mas que todo llapan kampupi tiyaq runakunata manchakuspayku mana ñuqaykupis wasimanta llusqirqaykuchu.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari ch'ullachata intindini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari chay wiraqucha Luis Alberto Soto qullqiqa nimurqan, iskay chunka minututan makiykista maqchikunkis hawunwan, hinaspa mascarillawanmi simiykista tapakunkis, chay huktaq kasqataq facial nisqa chaywantaqmi umaykimanta hasta uyayki llapanta tapakunki, aman runamasiykiman achhuykunkichu huk metro maspi distanchhapi kanki ama achhuykunkichu nispa ahinata uyarirqani.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari, wakichanta mana intindichkanichu wakintaqa allin kusatapuni intindini.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Kurunaviruswan unquqtaqa hap'ikun, hukkunwan mich'ukun, mana sapaqllapichu mantinikun, aswanqa runamasiwan tupapun, comunta mana cuidukuspanmi chayta unquyta adquirinman pay.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Ñuqa riqsini kurunaviruswan kasqanta al ayrita chhullipakamuchkan, mana como debe ser kachkan chaypi riparani.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Kurunaviruswanqan ñuqayku según informawasqankumanhinaqa mas que todo anchay gorduchallaña wakin runamasinchikkuna kachkan anchaykuna al toquellatan hap'irquman, wirapuru kachkan anchaykunata a la vez mana allin mantinisqachu wakin, abueluchakuna, abuelitakuna kachkan paykunata facilllata hap'irqunman, nispa ahinata niwanku.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Manataq cuidakunkuchu comuntataq runamasinkuwan tupankuman ichaqa manam riqsisunmanchu chay kurunavirusqa mana willakuspalla riki huk runamasinchikpiqa al toquellata hukmanta hukman p'itaykun chayqa chayllapi mana rikuylla coronavirusqa riki hukman haykunman kaq facilllata paypis adquirillanmantag anchayta cuidakuna.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Runakunamanta ayqikuna yaqapis huk metro ahina distanchhapikama mana achhuykunachu runamasinchikman, ichaqa maskarillawan tapakuna mana hap'iwananchikpaq y allintataq mikhunapas.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Yacharqani maypachachus nimurqanku riki, aman llusqinkichu wasillaykipin, aman runamasiykiwan tupankichu mayqinwanpas, hinaña tupanki chaypas, distanchhapi kanayki, makiykitapis yaqapis chunka minutumanta o pichqa minutumanta segun qhillichakusqaykimanhina maqchikunayki nispa ahinata niwarqanku, chaymi ñuqa anchaykuna uyarispa cuidakapurqani mana wasiymananta llusqirqanichu, cuidakuspallam karqani. A: ¿Chaykunata yachachirqasunki, radiyumanta, televisionmanta, postamantachu? B: Postamanta mas que todo ari radiyumanta igual manera telewichhunmantapis igual kaq autoridadkuna kay t'uqra llaqtapi, alcaldesa centro poblado igual, presidente de la comunidad posta de salud enfermerakuna paykuna llapa rimanakuspa chay prohibikunata aparqan.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqmi kanman, manam yanqhaqa kanmanchu.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanmi.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Mana ñuqallamanta runamasiyman asirkaymanchu, wasiypi limpisata bastantita rurayman, manapuni imapis común kanmanchu a la vesqa nakunatapis unukunatapais allin clorasqa, allin ch'uyata maqchikuchkanalla, limpio kamapis imapas, alkulwan disinfictana anchaymi kanman.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqa mas que todo anchahina kalur, anchay gripikuna chaykunata nawan caliktuta allinta pallaraqakamuni t'impurquni, t'impurquspataq hinaspataq wasiypi wapsichini ruphaqtaraq hinaqa chay unquykunaqa ratullapaqtaq alkulwantaq q'alata desinfectayman chaykunamanta allinta cuidakuymán.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana karqanchu, mana karqanchu, chay familiyaypi huk abuelitaypi karqanmi chaypaq kanmi kay llaqtapi anchayhina qurachakuna imaymana kan chaykunawan hampispaqa qhaliyachiyku mayninpiqa manataqmi qhaliyanpastaqchu.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari, nichhu kusata anchaymantaqa kunan chay radio televichhun chawpinpi informawanqankumanta igual kaypi enfermerakunaq niwasqankutaqa makita hap'ikuspaykuqa ñuqaykupis nichhuta cuidakuytaqa yachayku.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus ñuqata hap'iwanman chayqa alkulwan, después kukawan, qhulla hisp'aymin nichhu allin, chaymantataq kalistuta t'impurqukuymán, huk kallantaq, t'urukunapi wiñan huk quracha kan anchaykuna nichhu nichhu q'aqripuni gripipaq, chhullipaqhina kan anchay qurawan mas que todo chaywan hampikuymán.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi, porque chaykunallawanmi ñuqa munarqani, pruebaraqku hampikuyta chayqa qatirqanmi chay unquyta chay manan ñuqaykuta kay larupiqqa kunankamaqa imapis hap'iwankuchu chay partimanta.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Chay kalistuta t'impurqachikuyku chaymantataq chay t'urupi wiñan huk qurachakuna, chaymanta alkulwan desinfiktani chaymantaqa chaykunawa hampikuspayqa ari ratullam chhullitapis qhaliyachiyku anchayhinatachá hampikuymán.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uiñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaqmi nisqanku, manam imatapis amachanmanchu pero pisillataqa ari, khutu unuqa ratullan hap'irunman unquyta unqurachinman chhulli unquykunawan chayqa q'uiñi unuwan bañakuyqa allinmi kanman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqmi chay nisqanku.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqmi chay nisqanku.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Yaqataqmi chiqaq kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi chay nisqanku.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Yaqa chiqaqmi chay kanman porque manachuna kacharinmañachu.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi chay nisqanku.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaq chay nisqanku.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mana chiqaqchu.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi chay nisqanku.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk' aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana chiqaqchu porque churakunallanchikmi chay protecchhunkunataqa.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chayqa allinmi ñuqapaqqa manam mana allinku allinmi lihikaqqa.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa chayamunanta munayman canal televichhun chawpinta iguan radiyuq chawpinta, igual enfermerakunaq chawpinta.

The proficiency level of Quehcu: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0037)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 36.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: T'uqra llaqtmanta.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirqani tercero gradokama primaria.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Manam imapipis llank'anichu, agricultura anchay chakrallapi llank'ani mana ima trabahupipis.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwa runalla manam kastillanunata atinichu rimaspa, pero intindini, pero mana atinichu kutichikuspa.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Anchay qichwa simillapipuni rimapayawarqanku.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Qichwasimillatapunim rimarqanku mana kastillanuta rimarqankuchu.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Anchay qichwa simillapipuni rimarqani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Chaypiqa qichwa simillatapunim rimarqani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Mana rimanichu, rimasqankuta intindini, pero mana rimanichu.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Chay qichwa simillapipuni rimani phamiliyaykunawanpis b) Qichwa simillapipuni rimani paykunawanpis c) Comunidadniypipis qichwa simillapipuni d) Chakrapipis qichwa simillapipuni
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Qichwa simillapipuni chaytapis paskarirqani rimayta.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: ----.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willarikuymán.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinta.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: ¿Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Intindini.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqapuni.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Comunidadmantapuni kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi. A: ¿Hampikunchu paykuna? B: Hampikunku. A: ¿Hinallataq hampikamayuqkuna, enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kampuni
III T'aca Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarirqani, notichhakunapi, anchay radiyupi rimamuchkanku, televisorpi rimamuchkancku anchaypi uyarirqani.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Aire hinallas hamun chay coronavirusqa.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquy.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Anchay wak laru llaqtamanta chay unquy paqarirqamusqa karqan. A: ¿Imamanta paqarirqamun kay virus? B: Chay airllantachus hamurqamunman anchaynatahina qunqay hamurqamun gripi unquyhina anchayhinalla runakunata khatatatachin nispa riki.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Radiyupi uyarirqani, chaymanta televichhunpi uyarirqani, chaymanta telepi notichhapi nimunku coronavirus unquysi hamuchkan nispa ahinata rimaqta urarirqani.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Kastillanupi. A: ¿Runasimipiri? B: Runa simipipis kay llaqtaykupiña anchayhinata rimarqanku coronavirusis chayamuchkan unquy nispa.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Napi telepi llusqsimun las cinco de la mañana, cinco y mediamanta seis en puntukama rimamun runa simipi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Qichwa simipi rimasqankutaqa ch'uyata intindini, pero kastillanupi rimasqankutaqa mana llapantachu intindini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Mana llapachallantachu anchay kastillanumanta rimasqankunataqa intindini wakillantayá.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: A ha kastillanumanta rimamuqtinkuya mana llapantachu intindini wakillantaC.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Kunka nanakun chaymanta khatatay hap'ikamun, anchayhinata mana ñuqayku anchay llaqtaykupi coronavirusta unquywan riqsiykuchu chay mana rikunakuykuchu, telellapi rikuni, qunqaychalla. A: ¿Mana allintachu uyarirqayki, imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Kunkanku nanan, chaymanta mana samarinankupaq dijakunchu chay aire samana dijakunchu, bloqurapun samayninkuqa.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Anchay fiebre qumuptin, mana samariyta atinchu anchaykuna.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mayorkuna mayor de edad kachkanku ancianukunña ancianakuna paykunata masta chay unquy atakamurqan animiyayuqkunata unquyniyuqta chaykunata atakamurqan.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Unquy hamurqan chaymim mana riqsisqanchik unquycha riki chay coronavirus, anchay pisi mana allin mikhusqakuna kachkanku mana allin fuerzayuq anchaykunata chay unquy hap'imurqan.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Kaqninchikta limphiyuta akllakunanchik cloruwan fumigana, chaymanta alkulta utilizana, chaymanta eucaliptuta chay muñata t'impuchikuspa chaywan wapsichikuna, makinchikkuna maqllisqa kana, hawun likidu mana faltananchu, chaymanta desintestasqa kanan, chaymanta mana faltananchu mascarillanchik.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Anchay notichhakunapi rimamullaptinkupuni, chayta uyarispa ñuqayku narqayku, cuidakurqayku ñuqayku mana chay unquy hap'iwankupaq.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpuni kanman chay cuidakuyqa mascarillata utilizananchik, hawun likidunchik mana faltananchu, chaymanta alkuninchik mana faltananchu, desinfestasqa kananchik, distanciakunata manteninanchik.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanpuni.
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ñuqa atiyman wasiy limpio kanan chay, clorokunawan desinfestasqa kanan, chaymanta eucaliptuta muñata apamuspa chaywan hatun mankapi t'impuchispa wasiy wapsichisqalla kanan, kaq eucaliptuta sinq'achkayman, sinq'achkanallayku muñatapis chaykunawan amachakuyta atiykuman.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Qhaliyanaypaq rurayman kiyunta rantikunay chayta eucaliptuytuqta matita rurakunay, chaymanta ahusta, chaymanta eucaliptuta siempre eucaliptuta mana faltananchu eucaliptuwan wasita wapsichichhanallaypuni, anchay eucalipto allin.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Mancharikuyman chay hap'irquwaptin, mana ñuqaykuta hap'iwankuchu manataq rikuykuchu chayqa mana, hap'iwaptinkuqa manacharikuykumancha chay coronavirus hap'irquwankuman chayqa chay ñuqayku hampiyku kan llaqtaykupi qurakuna riki anchaykunata t'impukuspa tumanayku, wapsichikunayku, desinfectakunayku ima mana runawan contagiyanakuykumanchu.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunman kay kampupiq.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Kay kampupiq mana ciudadpihinachu, allin airikunataraq tumayku yerbakunata ñuqayku pallakuspayku chayta t'impukuspa tumayku, siempre wasiyku mana qhillichu kanan, aseasqalla kanan, cloruta utilizanayku, hawun likiru kanan, alkul kanan ahinan.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Mana chiqaqchu kanman q'uñi unuwan bañakuyqa allinpuni kanman, chiri unuwan bañakuyqa chirimanta masta piyurakunman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Mana chayqa chiqaqchu.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manachuna chay chiqaqchu.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manapuni chaypis chiqaqchu.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaq.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana wakin riki ima unquyniyuqpas kachkanku anchaykunatayá hap'irqapun chayqa manaña qhaliyanñachu wañupunku, pikunataqchus sinchi mana unquyniyuq kachkanaku mana ima unquywanpis afectasqachu chayqa qhaliyapunku hampisqaqa.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manchuna chiqaqchu kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaq.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manam chayqa chiqaqchu sapa p'unchawpuni gobiernuqa riman imawan hampikunamanta, distanchhakuna mantininamanta gubirnuqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaq chayqa.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana chayqa churakunallapuni kanman.
61	A: Lejáqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Mana chayqa chiqaqmi, yanqcha ninku mana hampisunkimanchu nispaqa chiqaqpuni chay cloruqa importante.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Munayman qichwa simipi willamunawankuta, imakunawanmi masta ñuqayku hampikuykuman, imaynapim masta cuidakuykuman, anchayta ñuqa munayman willawanankuta masta.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0038)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: Kimsa chunka pusaqniyuq.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqaqa kani provincia Paucartambunmanta, distrito qullqipata centro poblado T'uqra.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rini. A: ¿Ima gradukama? B: Tukurqani, primariaman.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqa llank'ani chakrallapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari qhiswa runapuni kani riqsikusqayman hinapis.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqataqa rimapayawarqanku qhiswa simillapipuni simpre wawa kasqaymantapacha.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Qichwa simipi rimarqanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simipipuni rimarqani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Simpre qichwa simillapipuni qallarirqanipis rimaytaqa.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kastillanu Mana, pisillata rimani, mana conformitapunichu rimani misclatahina rimayku awisin mayninpiga kastillanuyuqta qichwa simiyuqta hinan chaykunata.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Qichwa simipipuni rimani b) Qichwa simillapipuni vicinuykunawampus rimani c) Qichwa simillapipuni kumunidadniypipis rimani d) Charapipis qichwa simillapipuni rimani
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Pisillataraq paskarikuni qichwa simillapipuni.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Ñuqa rimayman kawsayniymantapis simpri qichwa simillapipuni rimayman.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari willarikuymantapuni.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykupas intindinkichu? B: Ari allintapuni runasimipiqa paskarikuni. A: ¿Runasimpi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Ari intindinipuni qichwa simitaqa.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Llaqtaypiqa qichwa simipuni allin qhawasqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidadmantapuni kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kampuni hampi yachaqkunapis. A: ¿Hinallataq hampikamayukuna, enfermero, técnico, doctor, hinapis kanchu? B: Ari kanmi, hampikamayuk wasi kanmi llaqtaypi.
III T'aaqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarirqanipuni coronavirusmantaqa.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Mana nose imayna qasqantapis rikunichu piru rimaqta uyarini.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Rimaytaqa uyarirqani chay coronavirusmanta China suyumantan ratatas mikhusqanku anchaymanta nispa rimaqta uyarirqani.
26	A: ¿Kay coronavirusmanta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana riqsinichu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusmanta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Nuqa uyarirqani coronavirus unquymantaqa radiyukunapi, radiyupi rimaqkuna willakamuptin. A: ¿Radyullapichu? B: Ari radyullapi uyarirqani. A: ¿Postapiri? B: Postamantataq hampikamayuk chay hampiq wiraqchakuna simpri niwaqku kuydakuichiq nispa.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Chay rimayqa kastillanu simipi wach'irirurqan.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Runasimimantaqa uyarirqani kay hampikamayuppi chaymantataq kay huk distrituykupi kan radiyu chay chawpinta radiyupi rimaqkuna.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Mana primirunpiqa, sut'illanta ñuqapis rimasqaypi mana primirunpiqa ñuqa riparaqchu karqani kay coronavirusmanta.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari chaymanta pisimanta hina astawan radiyukunapi rimaptinku, nichhuta mancharikurqani ñuqapis.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Mana kunanqa llapanta intindipuni.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronavirus unquypaqqa allin eukalipitu chaymantataq kiyun limunniyuq alcohol chaymanta curunavirus mana hapinanpaqqa karukarullapi manan tupanachu runamasinkunawan ahina.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Coronaviruswan kasqantaqa riqsini uhupakunku, kunkanku nanan, mana rimaytapis atinkuchu, anchaypi.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Coronaviruswanqa unqunku wirakama wiraquchakuna runakuna chaymanta kuraq machu paya taytakunapiwan chaymanta wawakunapiwan.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Hap'inman chay coronavirusqa mana runakuna kasukunkuchu cumunta purinkuman mana trafikunapi, hampikamaqkunapi rimapayasqanta kasukuspankuya, kumunta purinkuman chay.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Mana coronavirus hap'inawanchispaqqa mana runakunawan juntakunachu chaymanta siminchiqta tapakuna chaymanta makitapis allinta maqchikuna unuwan imatapis alkulwanpis.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqaqa yacharqani kay coronavirustaqa kay llaqtallaypi chaymanta uyarrirqani.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqpuni chayqa.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari atiymanmi.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ñuqaqa amachakuyman mana coronavirus hap'inawanpakqa primirutaqa kasukuspa, hampikamayukuna rimapayasqanta kasukuspa, simiytapis tapabucawan churakuspa chay karukarullapi mana runakuna kasqanpi nichhuta huntakuspay anchaykunamanta.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Unquchhaspay qhaliyapunaypaq ñuqa hampikuymán chay qura hampikunawan eukalipitu chay kiyunwan limunniyuqwan anchaykunawan.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Ari kanpunin kaypius karqanpuni rikurqani.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari yachani mana ñukapis mana mancharikuspa chaykunamanta ayqikuspa kani
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwaqtinqa, manan puriytapis mukkuytapis atiymanchu llakisqa kayman.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Ari atikunmanmi.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Hampikunman kay Perú llaqtanchiq umalliq imakunatachus niwasqanchikta kasukuspa hampikuyta atisuwanchik. A: ¿Chayllawan? B: A ha chayllawan, qurakunawan hampikuspa, kasukuspa.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaqpuni, chay q'uñi unuwan bañakuyqa manan amachanchu coronavirusta, nisqankuqa, chiqaqpuni chayqa.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqpuni chayqa.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Anchaypis chiqaqpuni.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqpuni chay.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Yanqa chayqa. A: ¿Chiqaqchu? B: Chiqaqpuni chaypis.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqpuni.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chayqa yanqa mana chiqaqchu.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqpuni chayqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqmi chayqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqpuni chay.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana ñuqaqa churakullaymanpuni.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Ari chiqaqpuni chay.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqaqa coronavirusta tatichinapaq chayamunantaqa munayman hampikunata, chay vacunakuna chaykuna.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0039)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 25 años.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Nuqa kani provincia Paucartambo, distrito qullqi pata, Centro poblado T'uqra.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirqani, primaria completo, secundaria completo.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Nuqa actualmente mana imapipis exclusivamente llank'anichu nallapiraq ahina wawaykunata atiendispa ahinallapiraq hasta wawachaykuna wiñarinankama chaymantaqa llank'ayta qallarisqa.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí qichwa runam kani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Nuqataqa rimawarqanku qichwa simipi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana rimankuchu llapapis phamiiyaypiqa qichwa simipikamallapuni rimanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simipi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwa simillapipuni.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kastillanu simipiqa rimanim kunan secundariyayta tukuspaña.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Chaytaqa yacharqani secundariyapi kachkaspa, secundariyayta tukuspa anchayhina ciudadman rispa anchaykunapi yacharqani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Wawachaykunapiqa yachasqayman hinaqa kastillanu simipi rimapayani, qichwapipis rimapayani hinan b) Qichwa simipi, qichwapikama c) Comunidadniypipis qichwa simillapipuni rimani d) Chakrapipis qichwa simillapipuni chayllatapuni rimayku
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Pisillataraqqa kastillanuta, pisillataraq maya nichhu ch'uyatapunchu atini.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymen haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwa simipi.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willarikuymanmi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinta allinta.? A: ¿Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Intiendini
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqa, alinta qhawanku.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Comunidadmantapuni kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi qurakunawan hampiq yachaqkuna anchayhina nakuna ñawpa mamitakuna abuelukuna. A: ¿Hinallataq hampikamayukuna, enfermero, técnico, doctor, hinapis kanchu? B: Kanmi puesto de saludpi kan.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarirqani hampiqkuna niwanku cuidakunaykismi kay coronavirusmanta, coronavirusqa mana rikunanchikmi, thuqayllapi contagiakuq, samayllawan contagiakuq nispa niwankum chayta allinta cuidakunaykis, makiykista mayllikuspa, mascarillawan churakuspa, distanchhamintuta, karu karupi kaspas nispa niwanku.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chay coronavirusqa huk virus mana rikunchikchu ñuqanchik, ñuqanchik rikunchikchu chay kuruhina mana rikuna, chay contagiakun ratulla runata sipin.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi, contagiakuq unquy.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Mana exactamente yachanichu maymantachá paqarimun chayta, mana yachakunchu china llaqtamanta chayamusqanta chaymanta paqarimusqanta mana yachanichu maymantapunicha chay unquy hamun animalmantachus, runaq rurasqanchus no se mana exactamente yachanichu.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana huk simipiq, coronavirus nispallapuni, huk mana rikuna kuru anchayhinallata.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: ----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Primerutaqa uyarirqani telewichhunta qhawaspa, radiyuta uyarispa, notichhakunata uyarispa.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Iskaynim simipi, kastillanupipis runa simipipishina.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyupi, radio qullqi patapi llusqimurqan, radiyullapi uyarirqani.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Arí, centro de saludpi docturakuna rimapayawanku, chay virusqa huk unquymi chay unquyqa manam kanchu vakunapis imapis kunanqa llapapis contagiayakuspaqa, defensanchik allin kay chayllan salvakusun mana chayqa, allinta makinchikta maqllikusun, allintam mikhusun qhali kananchikpaq qhali kasun chayllam salvakusun manahinaqa kutikunmi unquyqa, runakuna achkhaña wañunku nispa anchayhinata uyarirqani.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Allintahina intiendini, intiendsiqayman hinaqa.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Llapantahina entiendini unquy kasqanta, p'unchwipi pasasqanmanhina, notichhakunata uyarispa ima.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uma nanan nispa uyarini uma nanan, cuerpo ñut'u nispa, chaymanta gripihinallam hasta chhullipakunki nispa uhun, chaymanta kunka nanan, chaymanta pulmunta afectan nispa anchaykunalla.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Primerutaqa riqsiyman chhullipakuptin, kunkan nanaptin, anchayhina a la vez uhupakuptinhina.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Wawakuna, menor de 14 años, chaymanta kuraq payitakuna mamakunahina.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Chay unquyqa hap'in runakunataqa anchayhina mana cuidakuptinku comunta maypipis mana distanchhamintuta naspa, mana makita maqllikuspa ima puriptinku.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Uyarisqaymanhinaqa maskarillawan churakuna, chaymanta makita mayllikuna, tiendata rispapis o callita llusispapis kutimuspapis makita desinfectakuna lihiyawan, hawunwan makita allinta mayllikuna, correctamente, chaymanta distanchhamintuta karu karupi tiyay runawan.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Primer lugar ñuqa yacharqani centro de saludpi rimapayawarqanku chaypi.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqmi, manan manachu, criyinin ñuqa, chiqaqmi, runa munduntinpi wañun mana yanqhachu kanman.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanmi llapan chay nisqakunata kasuspa.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Makiyta mayllikuspa, allin mikhunata mikhuspa allin qhali kanaypaq, nakunata, añawikunata, allin mikhunakunata, verdurata, kaqtan imacha llaqtaykupi wiñan chay mikhunakunata mikhuspa ima.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Unquqtiyqa rurayman primer lugarqa cuarentenaman wisq'akuspa, phamiliyaykunamanta t'aqakuspa, kaq eucalipukunawan anchay qurakunata t'impuchikuspa, ahuskunata t'impuchikuspa, chaykunawancha wapsichikuyman riki, chaymanta allinta riki familiyaykunawan mana tupayta munaymanchu chaykunawan.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana, mana kanchu.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwanman chayqa allintachá alimentakuyman, nayman cuarentenaman, huk wasipi wisq'akuspa chaypi huk platanpis, huk kucharapis llapan chaypichá cuarentenata ahina tiempo tiyaspas hayk'a p'unchawpicha unquy pasanman hina, qurakunwan hampikuspa kayman.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi allinta yuyayninchikpi, allinta piensasunman allinta imawanpis llakikunchik, allinta mikhuspa, allinta imamantapis protegikuspa, qurakunawan hampikuspaqa.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Hampikuytaqa atisunman qurakunawan, qura hampikunata pallamuspa, makinchikta mayllikuspa, chaykunawan manan tatikuytapuniqa atikunmanchu manataq vacuna kanchu chayqa.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaq manam amachawasunmanchu q'uña unuwan bañakuyqa.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqmi mana ayqichiwusunmanchu porque chayqa contagioso airinta purin chayqa mana chiriwan hap'ichikusqachu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Mana yachachichu exactamente viruschus paqarichimun chaytaqa.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Mana chiqaqchu, mana.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Mana chiqaqchu, mana.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana yaqapis kuchkan parti qhaliyaqta ñuqa uyarini, mana chiqaqchu kanman.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi, chiqaqmi.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqmi.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi, chiqaqmi.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana ñuqanchik inmunuchu kanchik, hasta vakuna ikhurimunankama, vakuna ikhurimuptinmi maskarillatapas mana usapusunmanchu, chayqa mana chiqaqchu kanman, siempre uhanapuni manaña unquspapis.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaq, mana hampiwusunmanchu lihiyaqa.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayman, programa spotkunata llusqsimunanta qichwa simipi intiendisqayku kaqtaq intiendinankupaq, kartulinakunata o p'achasqa hamunkuman chayqa, anchayqa yaqapis intiendikuman wakinqa mana criyinkuchu chaykunapaq.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0040)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: cuarenta y cuatro kachkani.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Centro poblado t'uqramanta.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Yachay wasiman haykurqani primariallaman hasta segundo grado kamallan.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunan chakrallapipuni llank'achkani manan imapipis llank'aykuchu.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwa runapunim kani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwallamantapuni rimapayawarqanku manan ñuqaqa wawachalla ahinallan kirqarani chayqa mamitayqa wañukapusqa wawata walqhichata saqiwaspa ahinallata ahinallapi ñuqayku qichwallapipuni papay rimapayawarqan.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Rimarqankupunin. A: ¿ima simipi? B: Qichwallapipuni rimarqanku manapuni kastillanutaqa rimarqankuchu
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwallapuni.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwallapuni hermano qichwallapuni.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manapunim kastillanuta intindinipunichu.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) qichwallata rimani qichwallapuni b) runasimillapipuni rimayku runakunawanpis vicinuykunawanpis c) kumunirayniypis igual d) chakrapipis pura qichwa
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Pachkarikuni qichwallapipuni.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwapi allinta kawsasun allinta purisun nispa anchayhinata rimayku qichwallapipuni wawaykuna yuyaychanaypaqpis normal qichwallapipuni rimayku.
17	A: ¿Machupayakunata kawsaynimanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Allin kawsanallankumantapunin rimayku machupayapipis kawsayninkuna wawakunamantapis rimapayayku qichwamanta kamapuni.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Manachuna riparaynikumanta pero qichwata ch'uyatapunichu rimayku kastillanuyuqta chaqrusqatachuna rimayku. A: ¿Runasimipi oficia qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Qillqapiqa manan intintinichu anchayhina rimayllapi intintini manapunim qillqapiqa ñawinchanichu.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Manan kastillanu chaqruta rimayku manam pura qichwapunichu allin qhawasqa manan chay chinkananta munankuchu qichwata.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidadmatapuni kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Mana kanchu kan piru apartimanta kan anchay sinchi bruhukuna kan ninchu anchaykuna piru kan mana kanchu hukunaqa.. A: ¿Hinallataq hampikamayukuna, enfermero, técnico, doctor, hinapis kanchu? B: Kan postapi, posta kanmin kay centro poblado chay pusta kan kan hampiq.
III T'aya Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: uyarirqani coronavirusmanta mana cercayarakunachu karqan cuiUakurqayku ñuqayku, hampikamayumanta namanta postamanta enfermerayku niwarqanku cuirakuychis ama runawan tupankichikichu nispa barbihuta kunsihwarqanku.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirusqa uhupakuyku.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi karqan chay nichhu unquy karqan chay chaymanta ñuqayku cuydakurqayku wasi hogarniykumanta mana ancha llusqiraykuchu watasqahina kapurqayku.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Chayqa kanman karqan imamantacha ñuqallayku niyku papa diospaq piñakuynincha nispa huqtataq nirayku runamasinchik papa dioscha cuanta qukunankupaq kayta churamuwanhik nispa ahinata pinsarqayku
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana riqsinichu covid nillankun mana riqsinichu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: ----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Teleq uqhullanpi chayta uyarirqayku chaymanta noticchhakunapi llusqsimurqan anchayta uyarirqayku chaymanta cuirakuykutaqmin chay coronavirusmanta wasi hogarniykupi ñuqaykup kan calistu eucaliptuyku kan chaywan ñuqayku hatun mankapi t'impukuspa ñuqayku wapsichikurqayku chaywan ñuqayku cuirakurqayku.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Chayqa kastillanupi telepiqa wach'irimurqan napitaq radiyuq ukhupitaq noticia kastillanupi rimamun tikrarimurqantaq qichwaman anchaypi intintirqani. A: ¿runa simipiri? B: Runasimipi mana anchay rimamuranchu paisanuykuna anchayhinata intintispa qichwaman tiqraspa chayhinatan nichkan nispa anchaytam ñuqa intintirqani
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Llaqtaypi notichhapi uyarirqani runa simimanta radiyupi radiyupi qullqi patamanta ñuqaykuq kan qullqipataman perteneciyku chay qullqipatamanta noticia radio qullqipata radioll uqsimurqan chaypi castillanumanta rimamurqanku qichwamantataq tiqramurqanku huk.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: ari intintirqanim qichwapiqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Wakillanmanta intintirqani coronavirusmanta.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Hap'ikun umananay hap'ikun chaymanta samapakunku qhaqraqiyanku nichhuta qhaqraqiyaspa wañupurqanku rupharinku mana chaninta kalur yanayarankuraq dolor de garganta karqan .
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Teleq ukhullampipuni chaytaqa riqsini manan ñuqa riqsiranichu manataq kay llaqtaykupi chay unquyta hap'iwargankuchu chay unquy llaqtaykupi karqanchu.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Llaqta llaqtapi chayta unqurqanku nichhuta puelukunapi waq laru paiskunapi nichhu kamurqan chayllatam ñuqa rikurqani, purichkasqankupi hap'ichikapunku qhatatatiy unquyhina hap'imurqan .
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Imamanta chayta hap'ikunmanpis anchaykaqta mana altantuchu kachkani.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Mayllikuna primiruta unuwan mayllikuna hawun liqiriwan mayllikuna chaymantataq sikakuna limpiyakuchhana, sapatu makita mayllikuna.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Wasi hogarniyipi chayta yacharqani primerutaqa yachachiwarqanku pustayku.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpuni chayqa.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanni ñuqa atiymanni hogarniyipi ñuqaq kan kaypi ñuqaykuq sach'ayku qurayku anchaykunawan ñuqayku hampikuyku ñuqa kikiy hampikuyta atini q'alanta anchay namanta q'uñi pura q'uñita ñuqayku pallakuspa mankapi t'impukuspa ñuqayku wapsikuyku cuartuykupi.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Kuyrakuyman mana huk laru llaqtakumamanta chayamuqwan tupanaychu mana cercamanta napaykunakunaykuchu mana llaminakunaykuchu karullamanta .
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqa rurani unquptiyqa fiebrimanta unquptiyku kan kaypi ñuqaykuq qurayku chinchi chinchita nisqa sutiyuq chaymanta qhisa kan chaymanta utaqllanku kan llaqtaykupi anchaykunawan ñuqayku chay fiebrimantapis chayta qhaqurquspa chaywan ñuqayku wañakuyku sanuta chaywan urquyku kalurmantapis chaykunawan ñuqayku hampikuyku.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Karqan fiebrivan karqan fiebre antis karqan fiebre purimurqan anchaykunatapis anchay qhisakuwan ñuqa hampiq kani phamiliyaykunatapis sanuyachirqani qhisawan, marquwan, utaqllankuwan malwaswan anchaikunawan timpladuwani ñuqa imatapis yanqallata kalisto ñawichata timpladuspa kananpaq chaywan ñuqa phamiliyayta qhaliyachini.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari astawan ñuqayku chaykuna kaqtinqa kuyrakuyku barbihuwanpis churakuyku manañan ñuqayku anchay chhullichkanku uhupakuchkanku mana ñuqayku sirkaykumanñachu chaykunamanpis
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Ñuqa tumaymanmi kiyunta kiyun kan anchayta tumanman, pura q'uñiwan ñuqa amachakuyman kan chaypi chay unquypaq kanman hisp'ayta ñuqayku puquchiyku purunkupi anchaykunawan ch'aqchukuyku ñuqayku.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Chaypi pocota qaliyakunman pero graveqa manachuna qaliyapunmanchu manan chayta altantuchu kachkani.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: -----.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Q'uñi unuqa mana allinchu kanman calurtaq chayqa manan wañuchinchu kutu unuwan wañakuspa a veces chirimanta wañun.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Kalurwantaq kan chayqa pero ruphapakuntaq chayqa ayqichikunya chay khutuchawan wañakusqa .
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqpunicha kanman riki manan chaytaqa intindichkanichu.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqpuni kanman anchayqa chimpantaq chayqa, chayta ñuqa niyman samaymanta manachu chay pasanman samaymanta.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Rimaypi chayta uyarirqani chirimanta hap'ikun nispa ninku no se mayqinkaqchá chay difinikunmanpas ñuqalla nini ruphapakuyantaq chayqa chiripunicha sipinman chaytaqa nispa, mana chay llaqtaykupi ñuqaykuq hawa llaqta hinaña chayqa chiripi chaycha manayá chay unquy ñuqaykuta hap'iwankuchu. A: ¿Ichaqa chiqaqchu chay nisqanku manachu? B: Manachuna chiqachu chay kanman
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana qhaliyapunku. manan chiqaqchu chayqa .
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manan machaqkunata chay unquyqa hap'inchu manan chiqaqpunitaqmi chay kanman manataqmin ima unquypis hap'inchu chay machaqkunata.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqapuni anchy nisqankuqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Ari chiqaqpuni mana imanispapis gobiernuqa rimamurqanchu sino kurakunallamanta nimurqan mana ni ima hampiwana hampikunatapis willakamurqanchu gobiernuqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqpunin chiqaqpunin.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana kasukuspallañachá chaytaqa mana churakuymanchu siempre kaqllapuni siguina chay maskarillakunawan makikunata wantiswan churakunatapis .
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu chayqa amachakunpuni siempre lihiyaqa.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Yachaytapuni siempre munayman anchay coronavirusmanta cuidakunaykupaq, yachaytapuni munayman imaynapi chay coronavirusmanta chayamun anchayta yachaytapuni munayman imamanta chayamun chay coronavirus anchayta yachaytapuni munayman.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0041)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 59.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Kumunidad Sunq'umanta
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, yachaywasiman rirqani. A: ¿Ima gradukama? B: Quinto primaria, primer año secundariyatapis haykurqaniraqmi.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanqa llankáni agrikulturallapim, chakra llank'aypi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, qichwa runa mana llaqta runachu.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqá qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runa simillawanpuni rimapayawarqanku taytamamaypas.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Runasimipi.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Mastaqa runasimillapiraqmi profesorkunapas yachachiwarqanku rimayta.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspá, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Runasimillatapuni mastaqa kampupitaq kayku chayqa rimarqayku.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari, maypachachus escuelapi primer año, segundo añoman haykuspa yaqapis pisimanta pisi rimarqani.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Escuelapi, tercer año, ya está cuarto año anchaypiña .
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Runasimipillapin masta phamiliyaywan rimani, b) wawaykunawan, esposaywan, phamiliaykunawanpas, hinallataq runa masiykunawanpas mastaqa qichwallapi rimayku runa simillapi, c) mastaqa rimayku runa simillapipuni kumunidadniypipas d) chakraykupipis, rimayku runasimillatapuni mastaqa may avesnin atisqaykuqa rimariykutaqmi huk kimsa palabrata kastillanumanta
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Kastillanupi.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runasimipi intintinakuyman phamiliyaywanña rimarispapas, wawaykunwanña rimarispapis, runamasiywanña rimarispapas runasimitapuni rimariyta atiyku.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari, atisqayman hinaqa tapurimuwaqtiykiqa arí rimariyman.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykiipas intindinkichu? B: Allinta runasimitaqa arí paskariykupuni, Tal vez pero manapaschá qichwa riki ch'uyanchasqa librukunapi kachkan chayhinatachu, kunan imaynatachus rimamuchkani anchayhinallataqa ar runasimimantapuni yachakuyku. A: ¿Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiyikupas intindinkichu? B: Runasimipi rimapayawaptinkuqa intindiynun, kastillanupi rimapayawaptiyku mana yaqapis mana faciltachu intindiynun.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawaraqchu? B: Llaqtaypiqa Runasimipuni allinkaqa qhawarisqaqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kikin comunidad sunq'u llaqtamantapuni kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Ñawpaq tiempo hampiy yachaq karqanku pero, Kunan mana kapunkuñachu wañukapunkuña. A: ¿Hampikamayukua enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Ari kanmi, ichaqa kumunidadniypipuniqa manan kanchu, aswanpas distrituykullapim kan.
III T'aa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Coronavirusmanta rimaqtaqa uyariqani.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Ñuqan pinsani coronavirustaqa ichari kanman Kuru hinachus, icha imayna wayrallachu nispa, manam kay llaqtaykupipi coronavirus nisqa huk runallatapis wañuchirqanchu chayqa manam ch'uyatapis chay coronavirusmantataq yachayku.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi contagioso nispataq mastaq rimachkanku chayqa seguramente cuidaqurqayku imaynatapis chayqa yaqapis eucalipto matikunallata tumarqayku.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Hataqa yachariyku chaqay China suyupis mikhunkuman karqan mana riqsisqa animalkunata, machaqwa, sapu, kusikusi, araña, ch'iqla, anchaykuna mikhusqankumantas llusqsimunman anchayta rimaqta uyariyku
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manam ñuqa sutichayta atiymanchu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: ----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyariqanki? B: Radiokunapi rimasqankuwan, televisorpipi rimasqankuwan anchaypim mastaq uyariqayku.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irurqan? B: Wakinqa riki kastillanu simipitaq mastqa rimarimunku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyariqanki? B: Qusqu radiopi rimamusqankupim .
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Wakinta intintini, wakintaqa mana intintinichu.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari, wakillanta intindini, manan llapantachu.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari, wakillanta chayrayku coronavirusmantataq ñuqapas tapukuytan munani ñuqapas, imaynatari kuruhinachu chay coronavirus icha huk anilmahinachu, icha ima de repente sarna unquyhinachu imaytaqa kanpasri ninim ñuqapas.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Umansi nananman, chaymantataqsi chhaqchikunku chaymantataqsi hip'iq uqarisqanhina hip'iqakunku chhaqchikuspataq kumpakuspa kirankapunku, ahinata uyarini.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Nuqa kikiy hastalqa manan ñawiywan fijuta rikunichu, porque uyarisqayllatam willamuchkayki.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mastaqa unqunkuman Extranjerolarumanta hamuqkuna, manataq achkha achkhatachu mikhunatapis mikhunku pisillata mikhunata mikhunku unukunallata tumaspa purinku, wak paismanta hamuq chay wiraqucha gringukuna anchaykunatachuna creo que mastaqa wañuchimun chay coronavirus nisqanku unquyqa.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Yaqapis paykuna kankuman débil cuerpuyuq mana kampupi runahina allin allin saksa mikhusqachu purinku, paykunaq Pisi kallpanku kanman por ejemplo kampupi ñuqaykuqa saksa mikhusqaykumanhina kallpayku kan, yawarniyku allin yaqapas ch'uya, llasaq yawar chayrukuwan mana coronavirus kampupi runataqa hap'inchu, porque llaqta llaqtapi kaqtaqa pisita mikhunku apenas unullata masta upyanku chaywanqa debilla purinku chayqa facillata chay unquykuna atakan
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Kampupipas llaqtapipas A distanciamiento, yaqapis dos dos metrospi tiyanayki, mana reunioyunkunaman huñukunaykichu, barbihuyuq purinayki, mascarilayuq purinayki, anchayllawanchuna yaqapis vincikusunman coronavirus nisqankutaqa.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Radiopi uyarisqaman hinaqa llaqtaykupipis siempre ahinatapuni amachakuyku, karu karupi distanchhapi mana huñukuykunapipis huñukuykuchu ahinallapin ayqiyku.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Hukniypi ñuqa ari chiqaqcha nini, pero hukniypitaqmi manachuna chayqa chayhinachu kanman willanitaq seguramente mastaqa dios taytachá yachan imayna sentido chay unquy hamusqanta.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Amachakuyta atiymanmi
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ilimphiyuta mikhunata mikhuspa, alimentukunatapas makita maqchikuspa jabonwan, unuwan, chaymantataq barbihuyuq purispa mascarillayuq purispa manataq runaman uhu uhu niqwanpis achhuykuymanchu ni achhiyu niqmanpis achhuykumanchu chayqa ñuqa chay unquykunamanta prevenikuyman ñuqa kikiy.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Kunan Ñawpaqmanta hampichakunata tumani, allinta p'istukuni.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu chay unquywanqa, aswanpis unquykuna kan wiksa nanay, uma nanay, kalur fiebre anchaykunalla.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Hospitalman chayayman, kasqanpi hampikuyman, iman hampitam tumayman anchayta mana intindichhanichu chaylla.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Yachasunmanchus chayqa imachus kasqanta hinaqa ari hampikusunmanmi kampupiqqa, porque kampupiqqa bastante qura hampikuna.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Por ejemplo, ruphariyman chayqa fresco hampita o bientaq templado hampita t'impurachikuspa tumayman o bientaq t'impurachikuspa bañakullaymantaq.
IV T'aca Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachuna allinchuna kanman, q'uñi unuwan bañakuyqa allinchuna kanman, khutu unuwan bañakuyqa mana allinchu, resfrio hap'ikun khutu unumantaqa.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqyá porque chirimantaqa mana ayqichikunchu coronavirus astawan hap'ipun.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqmi kanman.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Ari, chiqaqmi.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmi porque wañukapullankuña.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi rimasqanku ari.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Ari, chiqaq.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: qhalitaq kachkayman chayqa manañam churakuymanchu.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Huk encuestata rurarispa, hampita maypicha tarimunku, anchaykunata seguramente yachaytapuni munayman chaywan hampikunaypaq o runamasiykunapis hampikunanpaq.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0042)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Qimsa chunka.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Paucartambo, kumunidad Sunq'u.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari. A: ¿Ima gradukama? B: Sekundaria kama tukurqani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Chakrapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwa simipi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari. A: ¿Ima simipi? B: Kastillanu simipi.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simipi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwallapi, qichwapipuni.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari kunanqa rimaniña ya.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kuligiupi allinta, iskuilapipis.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Qichwa simipi rimayku wasipiqqa b) Qichwa simi qichwallapi c) Qichwa qichwallapi rimayku d) chakrapipis
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Kastillanupi.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwa.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Riki.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, allinta.. A: ¿Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Ari intindini.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari, allin qhawasqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kumunidadmantapuni.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi. A: ¿Hampikamayukua enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi, kanmi.
III T'aga Qatina	<i>Coronavirismanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirismanta uyarirqankichu? B: Ari uyarini.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Unquy.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Huk unquy, mana riqsisqa unquy.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Yachasqaymanhina animalmanta. A: ¿Ima animalmanta? B: Michikunamanta huk'uchakunamanta
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Huk simiwan, mana mana.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Willakusqankuta, radiyupi ya. A: ¿Radiullapichu? B: A ha radiyupi, cilular phayiskunapi ima A: ¿Pustapiri manachu chaykunamanata willarqanku? B: ¿Willanku pustapipis? A: ¿Chaymantari? B: Kumunidadpi ima rimanku. A: ¿Kumunidad ukhupi? B: A ha.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan? B: Kastillanupi, runasimipipis.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyupi, radiyupi willakamunku.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: A ha.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: A ha k'atallata.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: A ha wakillanta, wakillanta mana llapantaqa.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: rugarinku, mana samayta atinkuchu, umanku nanan, kunkanku nanan, uhupakunku.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Ruphariptinku uhupakuptinku.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Kuraq runakuna, machu wiraquchakuna. A: ¿Paykunallachu? B: Wawakunapis.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Mana alimintasqa pisi alimintasqa kaptinku. A: ¿Chaymantari? B: Chaymantataq, mana cuidakuqtinku
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: cuidakuna mana runakunaman achhuykunachu, mana llaminakunachu, barbijo nisqankuwan churakuna, wasillapi qhipana.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Llaqtaypi.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chikaqmi.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari atiyman.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Mana llusqinaychu wasiyanta, mana runawan tupanaychu
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Hampikunay . A: ¿Imawan? B: Eucaliptuwan, ahuswan, kiyunwan chaymantataq puqu hisp'aywan wañakuna.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana, unquyquchu, anchayhina gripikunallawan kayku.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Hampikunay chaykunawan. A: ¿Imawan? B: Hisp'aywan, puqu hisp'aywan wañakunay, eucaliptuwan wapsichikunay, limun matikunata tumanay chaykunata.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmi, atikunmanmi.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Hapikunawan, riqsisqa hampikunata priparaspa hampikuyku kampupiqqa, qura hampikunata riqsinki hampiqkuna kan paykuna riqsinku.
IV T'aca Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaq qanman chayqa.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqmin kanman, porque rupharinkitaq chayqa chiripiq kutiykapunkiya.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Anchay chiqaq chayqa.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Mana chiqaqchu, mana kuruchakunachu k'utukunqa.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Mana.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaq.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Mana chiqaqchu.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Mana chiqaqchu kanman chayqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa riman B: Chiqaqmi.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi chayqa.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Qhali kaspaña porque fueritaraq kani mana atiwanchu unquy chayqa chay mana churaquymanñachu. Piru churakunallaya kanan.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaq.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Munayman chayamunanta librukunapi iscribisqapi, chaymantataq munayman radiukunapi chayamunata nuticiakunapi..

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0043)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: kimsa chunka iskayniyuq.
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Nuqan kani kumunidad Sunq'u, distrito Qullqipata, provincia Paucartambo, región Cusco.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirqani. A: ¿Ima, hayk'a gradukama? B: Sigundu de secundariakamalla.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Nuqa llank'ani artisaniyapi, últimamente carpintiriyapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari kampupi tiyani qichwa rimaq runakunawan.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichua simipi runasimipi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari rimaqku, kastillanupi
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simipi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwa simillapipuni chaymnataña kastillanuman haykurqani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Chaytaqa yacharqani cuarto primariyapi kachkaspa, cuarto grado primariyapi.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Qichwapi, Runasimipi rimayku wasipipas. b) Ari runasimillapipuni hawamanta haykumunku paykunallawan kastillanumanta rimayku. c) Kaq qichwa simillapipuni d) Chakrapipis kaq qichwa simillawanpuni rimayku
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: kastillanupi.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwa simipi.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Riki.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykupas intindinkichu? B: Ari. A: ¿ Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Intindiymanmi.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari allinmi.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidadmantapuni kani kumunidad nativamanta.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Mana hampiqkunaqa kanchu. A: ¿Hampikamayukunari, enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Llaqtaymantaqa mana kanchu. A: ¿Manachu kan posta kumunidadniykipi? B: An kanya hampi kamana wasiqa, posta wasiqa kan, mana piru chaypi atindinkuchu, Qullqipataman puriyku pustamanqa.
III T' aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarini.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Kurunavirusqa huk unquymi kasqa, kuntagiusu gripihina purimusqa.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquyhina hamusqa.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Chirimantacha paqarimunman riki. Runaq fabricasqanmi ninku nose mana intindinichu imamantaya kakumpis simpliminti gripita hinallaya kaypiqa qhawariyku kampupiqqa. Chaycha kanman riki manataq naykuchu kurunaviruswan chayqa.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Kurunavirusta huk sutiwan riqsiyku, gripi nisqankutaqa ñata ruphachakuy unquy, chhullipakuy unquy nispa.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Nutichhapi uyarini radiyukunapi.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irukurqan? B: Kastillanu rimaypi.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Runa simipiqqa mana uyarinichu kurunavirusmanta rimasqankutaqa.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Primirunpiqa mana intindirqanichu chaymantaña intindini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari, manan de prunfundita intindini.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Umas nanakun, chaymanta hach'ipakunku, uhunku nichhuta chaymanta sunqunku nanan cuerpunku nananhina, manas risparyta atinkuchu samapakuyta.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Sintumankunan kaptin, mana samapakuyta atinku, achhipakuptinku, umanku nanapti.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Kuraq wiraquchakuna, kuraq mamitakuna hinallataq wawakuna hinaspa mana allin alimintasqa kaqkuna, unquyniyuq kaqkuna phasilta unqunman.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Mana allin defensanku kaptin chaymantataq ima unquyniyuqpis kaptinku.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Allinta cuerpunchikta alimintakuna y maqchikuna limphiyuta chaymanta unquykunamanta hampikuna.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Radiyukunapi uyarispa.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ciertupunichá kanman rik manataq anchay campu namuykuchu chayqa manayá hasta dudapim kani.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiymanmi.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: cuidakuspay. Hampikunata antista tumakuyman chaymanata allinta mikhuymán mana nichhuta maytapis puriymanchu.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Hampikunata tumayman. A: ¿Ima hampikunata? B: Chay sintumakunapaq hampikuta tumayman. A: ¿Natural hampikunata? B: Ari natural eukaliptuta, pinuta, chaymanta ahuschakunata t'impuchispa puqu hisp'ayta ima.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Kanmi, bronku neumonía ninku anchaywan kustado ninku kampupiq.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwaptinqa pakasqapichá kayman riki hinaspa hampikunata tumayman riki. A: ¿imawan? B: Eucaliptuta t'impuchikuyman ajusniyuqta, kiyunniyuqta chaykunata tumayman chaymanta puqu hisp'aywan nayta nayman kunkayta
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi, mana riqsisqa hinachu hamunman chaylla mana.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman_____? B: Hampikunawan, ima unquycha hap'ichkan chaymanhina hampikunata tumaykuman, qura hampikunawan qura matichakunawan.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachuna chiqaqchu q'uñi unuqa amachawasanman.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Mana chiqaqchu aswampis chiriwan astawanya hap'isunkiman.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ari kanmanmi chaytaqa creyimanmi.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi kanman.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuyimi mana qhaliyapunkuchu B: Mana.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Mana chiqaqchu kanman.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanachu B: Mana chiqaqchu rimamunmi.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana unquy munawaptin.
61	A: Lejiyaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi kanman.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Coronavirusmanta willakuy hamunman huk librupi utaq grabasqapi. A: ¿Radyukunapi? B: Mana radyukunapi anchay prufunduta intindini, llapa watata liyispapis huk librupi hamunman chayqa allinta intindiyman.

The proficiency level of Quehcu: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0044)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Kimsa chunka.
3	A: Kaynin? B: 30
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Sunq'umanta ñuqa kani Pawkartambu, distrito qullqipata
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: rinim. A: Imaa gradukama B: Primaria completokamalla.
6	A: ¿Imapin llank'aniki? B: Mana imapipis llank'anichu, animalchallaywanmi purini diario.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwallapipuni rimarqani.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana rimankuchu huk simipiqqa kastillanullata rimanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwallapipuni rimarqani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwallapipuni kampupiqqa rimarqani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manam nichhutachu rimani intindini asllata.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Uyarillanim huk larukunamanta hamuqta, chayllapi yacharqani, rimaqkunata uyarispalla.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Qichwallapipuni rimani b) Qichwallapipuni rimakuni c) Puru qichwallapipuni rimakunku comunidadniypipis d) Chakrapipis igual qichwallapipuni rimaniqa
15	A: ¿Ima simipin pisillata paskarikunki? B: Qichwallatapuni mastaqqa.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwallapipuni mastaqqa rimayku tapunakuykupis.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari, qichwamanta rimaqtinqa uyarini paykunatapis.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinta. A: ¿Runasimipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu?? B: Ari, intindinim
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqam.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari comunidad suq'umantapuni kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Manam kanchu. A: ¿Hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Manam chaykunapis kanchu, distrio Qullqipatallapi postaykupis chayllaman riyku.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Huk unquymi hatarimun coronavirus sutiyuq ninkum, unquycha kanman riki.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi hamun coronavirus unquy.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: China suyumanta paqarimun.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana riqsinichu, coronavirus nispa rimallaptinku anchallata riqsini.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Radiokunapi notichhirukuna willakamurqan chayllatam uyarini, chayllapi urarirqani.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Kastillanu simipipis runa simipipis iskayninpi willakamurqanku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyupi uyarini notichhapi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Radiyupi uyarini notichhapi.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari, coronavirus coronavirus nispa niqtinku unquycha riki nispa ahinata intindirayku.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari, anchayhinatapuni mana allintachu intindini ñuqaqa.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Gripichá riki, gripe uqarin, kurpukuna nanakun, umakuna nanakun, qhasqakuna nanakun hina.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Kurpuykuna nanaptin, gripe ima hap'iwaptinmi, yachani coronavirus, ahinatataq willakamunku chaykuna, chaykuna sintoma niqtinku, anchaypi yachani.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mastaqa kuraq wiraquchakuna, kuraq señorakunam unquman sinchi debilitasqakunata hap'inman.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: pisita mikhuptinkuchá riki qhillita ima mikhuptinku, chiripi ima kaptinkuchá riki, anchay gripe hap'iwanku qasayimpupi anchayman tumpa hinalla hap'ikun.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: P'stukunanchik kurpuchikta, limphiyutataq mikhunanchik, makinchiktataq maqllikuchkanallanchik.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ridiyukunallapi uyariq kani notichhirukunapi, postapi ima cuidakunkis coronavirus hamuchkan nispa niwaptinku, anchaypim yacharqayku.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqmi kanman, chay unquy hatarimusqanq.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Cuidakuymanchá riki chay unquy mana hap'inawanpaqqa.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Manachá qhillita mikhuymanchu, p'istukuymanchá riki, cuidakuymana mana anchayhina comunta puriymanchu huk ladukunapi, wasillaypichá tiyayman riki.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Gripe unquy ima hap'iwaptin, uhu unquy ima hap'iwaptinqa eucaliptu matikunallata tumayku, eucaliptuta t'impuchikuyku chaykunallowan halleh'akuyku, chaymantaqa umayku ima nanaptinga frescokunawan ima umaykuta bañakuyku, hisp'aywan ima kurpuyku ruphariptinpi, frescota tumayku, llantinkunallowa hampikuyku.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manan, uhu unquy ima hap'in familiyaykuta, unayta unquchin gripiyuq, uhuntin unquchin chirimanta.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Cuidakuspachá, sapaqtiy sapallay tiyayman mana familiyayman contagiayrunaypaq, hampikuymantachá riki, ahuan siwullakunayuq, eucaliptukunayuq, anchaykunatachá tumayman riki, anchaykunawanmin hampikuspa qhaliyayman chay unquy hap'iwaptinqa.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmancha riki chayta hampi kaptinqa manataq kaptinqa manaya atikunmanchu.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Anchay llaqtam llaqtam mast'arukuptinqa manachá nichhu gravitaqa atikapunmanñachu, hukta iskayta ima hap'irunpinqa, anchayhinata huk wasipi cuidakuspa sapallan mana llusqispa, sapallanman hampikunata haywaykuspa qhaliyachiykuman, nichhu masña kapuptinqa manayá atiykumanñachu hampiyta.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachuna chayqa kanmanchu.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manapuni chayqa chiqaqchu kanaman.
52	A: Coronavirustaq huk virusmi paqarichin. B: Manachuna chaypis kanman chiqaqchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqchuna kanaman chayqa.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manachuna chayqa chayhinachu kanman, manachunahinachu kanman.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqchuna chayqa kanman, coronavirus hap'iptin mana normalmanchu qhaliwapunku chayqa.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manachuna chiqaqchu kanman chayqa.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari, chiqaqmi chayqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mana chiqaqchu chayqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari, chiqaqmi chayqa. A: ¿Ichaqa imaraykun manaña chay wantiskunatapas mascarillatapas churakuwaqñachu? A: Manataq chay unquy kapunmanchu chinkapunmanñataq chaymin manañaqa churakuymanñachu.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Chay unquy chinkaptin manaña ñuqaqa churakuymanñachu.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Ari chiqaqmi chayqa.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Anchayhina radiyukunapi hima willamuwankuman anchayllapim uyariykuman chay yachaymanta.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0045)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Kimsa chunka.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Comunidad Sunq'u -Paucartambo
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirqani. A: ¿Ima gradukama? B: Secundariyakama, mana, pero tukunichu.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: kay kampupi tiyayku chayqa agriculturllapi llank'ayku mikhuykunallapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwapipuni rimawarqanku.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Rimarqanku. A: ¿Ima simipi? B: Kastillanupi.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwapi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwallapipuni rimarqani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Primariapi escuelaman waykopusqaypi.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Primariapi escuelaman waykopusqaypi.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) B: Qichwapipuni rimani b) Qichwapipuni rimayku vecinuykunawanpis c) Comunidadniypipis qichwapipui d) chakrapipas

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Kastillanu .
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymay haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runasimipi.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykupas intindinkichu? B: Ari, allinta paskarikuni. A: ¿ Runasimipi oficial qillqakuna ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: intindini
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari, allin qhawasqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Ari. A: ¿Hampikamayukuna, enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi chaykunapis, pero comunidadniypuniqa mana, distrituyipi.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari, uyarini.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Huk unquy.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquy.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Chay animalkunamanta, nispa informakamun anchayllata yachani.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Chay huk situwan, Kustado nisqawan.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: Costado
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Radiokunapi, celularkunapi, televisorkunapi uyarirqani.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Radiyukunapiqa runasimipi, celularkunapiqa kastillanupi.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Rariyupi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Manan nichhu ch'uyatachu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Wakillanta intindichkani, wakintataq mana.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uhu unquy, kunka nanay, uma nanay, fiebre ruphapakunku, mana samayta atinkuchu, chaykunalla.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Yasta Uhupakuchkankuña, kunkan nanachkan, chaykunapi riqsiyman.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Pisi alimintasqakuna unqunman, paya siñurakuna, wawakuna, chaykuna.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Mana kuydakuptiyki, kumunta runakunaman achhuykuptiyki hap'irqapun.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Mana achkha runaman achhuykunachu, chaymantataq tapa bukawan tapakunayki, makiykita maqchikunayki sapa ratulla.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kumunidadniypi.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpuni kanman.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiqachu? B: Atiyanmi.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Maytapas rispay tapa bukawan churakunay, imatapas llamispay makiyta maqchikunay, mana runarunaman achhuykunaychu.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Kay llaqtaykupiqa kan chaypaqqa, ewukalipitu, chaymanta ahu, limon, chaykunata t'impuchikpa tumanay, chaymantataq chay kiyun, kañasu, imachapis anchaychawan churana. Anchay kustaduta qhaliyachin, anchay kustado hina coronavirus.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Ari karqan anchay costaduwan, pero mana coronaviruschu, unqurqanmi, mamitay unqurqan ahinatan chay unquywan, anchay hampiwán qhaliyarqan.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Chay mana phamilyayman asirkaymanchu, chay hampikunawan hampikuyman, chaymanta hisp'aywan bañakuyman.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Mana manakasukuq kanachu, kasukuna, mana runaman achhuykunachu, makiykita maqchikuchkañallayki, chaymantataq chay hampikunata t'impuchikuspa tumuna, chaywa atiyman qhaliyayta.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uiñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan chiqaqchu.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manan chiqaqchu chaypis.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqmi anchayqa.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manan chiqaqchu.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaq.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manan chiqaqchu.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manan chiqaqchu.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaq.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaq .
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaq.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Imarayku manañataq unquymanchu, qhalitay kapuyman mana ima unquypas hap'iwanmanñachu, chayqa mana churakuymanñachu.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Silular ukhunta, chaymanta chayamunanta munayman librukunapi qhawanapaq dibuhukunayuqta anchayta munayman.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-046)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Kimsa chunka isqunniyuq watayuq.
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Provincia paucartambo , distrito paucartambo, comunidad campesina llullucha.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirani . A: ¿ Ima watakama? ¿ima gradukama? B: Quinto año de secundaria.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanqa llank'ani kampupi, agricultura.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwapi rimaypi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiyki, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Qichwallapipuni rimaqku llapan phamiliyaykunapas , awilullay pisita rimaq aymarata.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwallapi, qichwa rimayllapi rimaq kani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Kasqallanta rimaq kani yaqapis hasta 8 años. A: ¿Runasimipichu? B: Ari runasimipi.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari kunanqa kastillanu simipi rimaniña escuelaman risqaymantapacha qallarirqani kastilla simita rimayta.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Escuelaman risqaymantapacha, yachaywasiman risqaymantapacha.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Kunanqa qichwa y kastillanu iskayninpi b) Wakinwan qichwapiña wakinwantaq kastillanupihina c) Qichwapi mas que todo d) Chakrapipas qichwapi, kastillanu ahina churiykunapiwan kachkayku chayqa
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Pisinillaytaraqqa chay wawaykunawan imaqa, ingles nisqapi.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwapi, hinallataq kastillanupitaq.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Machu payakunaq kawsayninmanta? Bueno kay kuraq awilukunamantaqa kawsaynin imaynas karqan ñawpaq kaymantaqa riki, kay p'unchawpi waynasipaskunawanpas llamk'arini hinaspa achkha kutipihina parlayku chaykunamanta porque ñawpaq ñuqa aswantaqa experimentarqani kay awiluyupi, awiluy awilay sinchi unayta kawsarqankun porque ñuqayku bisñitunkuna aswan huch'uy wawankunaqa kawsarqanku y rikurqayku kay p'unchawkunallaraq wañukapun, hinaspa kay awiluy awilay mikhuqku mana hayk'aqpas ñuqa chaypi rikuqku kani chay asiti wakin cosaskunata hinaqa paykuna niqku imacha chaynakunaqa kakun ñuqanchikqa kay santusmi mikhunanchik sumaq y mana ni fidiyus chaykunatawanpas riki riqsichiwaqkuchu chayqa payqa kawsaynin sinchi unaypuni karqan hasta kay wañunan p'unchawkamapas pay llamk'achkarqan purichkarqan chaymanta kay tejido de plano nisqataqa awaqpuni hasta wañukapun p'unchawkama, puchkachkaq ima riki chayqa chaymi ñuqap admirasqa qhawaykuq kani, chaymanniraq kanan piru kunanñataq kay qhipa p'unchawpiqa ña70 60 años manaña ñawinkupas rikunchu porque abuelapaq imaynataq rikuchkanraq ñawinkuna, paykuna awananpaqpas puchkanapaqpas pero wakintaq manaña rikunñachu nispa ñuqa admiraq kani profesor kay partipi hinataq riki kay p'unchawkunapipas compartini chayta waynasipaskunawan llamk'asqaypi chayhina may pachachus dependenmi kawsayninchikqa alimentacionmanta manan riki huk cosamanta kay mana allin mikhunakunata mikhuspaqa ratuta k'alluyarqunchik nispa professor.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari profesor. A: ¿Runa simipi oficial qillqakunata ñawiychapuysuqtikikupas intindinqichu? B: Ari profesor intindini chaykunataqa.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari allinmanta qawarisqam kay runasimi llaqtaykupi.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari allinmanta qawarisqam kay runasimi llaqtaykupi.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Chay curanderokunaqa manam kanchu ichaqa pero kay llaqtapiqa yachankunataqmi imaymanatachus fiebrekunatapas wakin unquykunatapas inflamaciónkunatapas urayachiyta sapanka ayllupis sapanka phamiliyapi yachanku. A: ¿Hamp'i kamayuqkunari chay enfermera, técnico, doctor kanchu? B: Manam kanchu kay kikin kumunidayniypiqqa ichaqa kan riki kay capital llaqta ukhupiqqa.</p>
III T'aqa Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarini.</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus? B: Bueno manam llaqtaymanqa riparaykuchu ichaqa pero rimaqta uyariqku hinaspa sinchi q'aqcharisqa hina ñuqaykupus cuando chayqa uyarispa kallariqayku porque ichaqa mana uyarillayku chay rimayta ichaqa manam llaqtaykupi kikin ayllukupiqqa chay unquyta riqsirykutaqchu.</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu? B: Porque manataq llaqtaykuman chayamunchu chayqa manam riqsiykuchu ichaqa chayamunpaschá según uyarisqayman hinaqa unquymi nispa ninku.</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: chay llapan unquy kanman virus kanman chayqa kay kanmancha riki kay millay q'illikunamanta utaq kanman chay Cambio climático nisqa kay hatun fabricakunachu imaymanachus kachkan anchaykunamanta kanman.</p>
26	<p>A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manam riqsinichu qichwa simiwanqa, Unquy nisqalla riki.</p>
27	<p>A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.</p>
28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Bueno kay coronavirusmantaqa primiruta riki noticiapi kay radiu chawpinta uyarirqani kay kurunavirusi paqariramun hinaspa sinchita runakunata wañuchiya qallarimun nispa.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Kastillanu simipi.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Kay paucartambo llaqtapim , radio municipalpi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Kay kurunavirusmanta willakuytaqa manam ch'uyatachu, porque kanmi hasta imaymana rimaykuna huk ladumanta kaymantam hamun kayqa kaymanta manam ichaqa kunankama allintachu intindinku.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B Manam tantu.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Iskay yuyay hina ñuqaykunam kay llaqtaypi kamunqa chay unquy kuruna virus nisqa kachkhan ninku, piru huk partimantaqa radiukunapipis uyarikun manam kanchu chayqa yanqa runa q'aqchayllam nisqa rimasqa chaykunawanqa ñuqaykutapas yuyayniykuta mana intindiyta atiykuchu mayqinpunitaq kammanpis nispa.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Nutichhapi uyarisqaykuman hinallaqa kay willakamunku spotkunapi Hinata nin riki, uman nanakun chaymantaqa diarrian kan ahinallamantaqmi sinchita uhupakunki gripi hap'isunki chaymantapas kunkayki ch'ahapakun hinaqa mana rispirayta atipunkichu nispa.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: May pachachus kuruna viruswan kasqantaqa riqsikuman kay willarikusqankuman hinaqa may pachachus riki uhupakunku utaq mana rispirayta atipunkuchu chaypitaq riki riqsikun.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Bueno, kaypi ñuqayku qhawarisqaykuman hinaqa llaqta ukhupi tiyaq runamasinchikkunacha aswantaraq kay kuruna viruswanqa unqunkuman sapa p'unchaw notichhaman yachasqaman hinataq llaqtapi kaq aswanpas pero kampu ayllukunapi tiyaqkunaga ichaqa ch'inlla kachkanku.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Kuruna virus hap'iman runakunataqa, mana paykuna kuidakuyta yachankuchu chaymantapas kay alimento chay mikhuyniykun mana llusqisimunchu chay cuerpunkuta mana kallpayuq mana defensayuq cuerpunku kaptin aswantaraq hap'iman.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Mana kuruna virus hapiwananchikpaqqa kay sapa p'unchaw hina kay makinchikkunata maqchikunnanchis hawunsilluwan chaymanataqa riki chay mana nichhu runa hunt'a ukhupi purinachu siqachanchiktapis tapaykunanchik chay kanman riki.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kay paucartambo llaqtaypi. A: ¿Televisiomanata radiomanata, runakunamanta? B: Radio chawpinta. A: ¿Radiollapichu, postamantari manachu? B: Radiollapi, porque kay lugarman radiulla mastaga chayamun mana hukpis chayamunchu.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Kay kumunidayniypi hinallataq kay paucartambo llaqtapiqa manan rikurinichu chay unquywan unquykunataq nitaq ahina kay willakamusqankuman hinaqa y bueno pues hatun llaqtakunapiqa ñuqapis nini chiqaqcha kanman.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari profesor atiymanmi kikiymanta amachakuyta.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Kaypiqa allinta, kay kampupi mikhunakunata mikhuspa hinallamantaqa kay limpieza nisqawan chaymantataq riki mana kayhina maypichus runakuna sinchi achkha hunt'a kanku chaykunaman mana haykuspa bueno no kay sinqachaytapis tapakuspan amachakuyma

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Kay maypachachus unquy hap'irquwan fiebre hap'irquwan chayqa kay kampupiqqa kay campupi qura hampikunallatan preparakuni hinaspa chaywanqa qhaliyaruniña.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Ari, karqanmi.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari professor.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Bueno, kuronavirus hap'iwanman chayqa, yachay kay kunkapaq hamun como fiebre hina chaymantapas chaykunataq kay kunkan wisk'akuy chaykunatapas kampu ayllipi kachkan eukalipto chaymantapas kachkhantaq riki kay muqumuqu nisqa ñuqayku niyku hinaqa chaykunata miel de abihata kachkhan riki chaykunawancha, chaymantaqa riki kay ukaliptukunata vaporninwan ñuqaykuqa pasakusqa hinallataq kay ukalipto matichakunatapas sumaqta limunchakunayuqta chaywancha kanman.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Ari atikunmanmi hampikuyta imawantaq mana kay yuyayninchikpi nichhuta pinsapakusqanchik kachkanqa kay runaq uman yuyayllawanmi aswantaqa riki unqurqunman runaqa ichaqa piru may pachachus mana nichhuta pinsapakuspaqa qurachakunata utilisaspa chaykunawanqa hampikusunman pisi pisillamantapas piru may pachachus ñuqanchik nichhuta pinsasunman chay unquypi wañurachinawanchikpaq pinsarqusunman chayqa hinaspa huk pastillakunaman huk medikamintukunaman purispaqa astawanpis wañurqachiwasunmanmi piru maypachachus yuyayllawan hampiyurqukusunchik hinaspa yuyaninchikpi positivo kasunchik qhalihina kasqanchikpi pisi pisitataq kay kampupi qurakuna kachkhan chaywan yanapakuspaqa qhaliyasunmi.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Ari profesor.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uiñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Q'uiñi unuwan bañakuy ñuqapaqqa kanman manachuna chiqaqchu.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manachuna chiqaqchu kanman.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manachuna chiqaqchu kanman.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: chayqa manam chiqaqchu kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chay nisqankuqa chiqaqmi, porque cuando kay q'uiñi matikunata imatapas tumakuptinqa ari ima unquypas mana sinchita hap'isunkimanchu.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana chiqaqchu.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruhapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi kanman.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari chiqaqmi.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Ari chiqaqmi.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Ari chiqaqmi chay.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Porque kay wantiskunata maskarillakunataqa kampu ayllupiqqa manam utilizakunchu ichaqa piru maypachachus llaqta ukhupiqqa utilizakunmi, porque manan yachanchikchu imay huraspi unquykunapis taripanawanchikpaq.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Bueno lihiyaqa ari amachawanchikcha porque kay viviriskuna riki cuando ch'aqchiruqtinchik u maqchiptinchikpas amachawasunmi. A: ¿Ichaqa chikaqchu chay kanman? B: Ari chikaqmi profesor.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Kay kuronavirusmanta willarikuykunaqa chayamunantaqa kay llaqta ayllukunapiqa wakin llaqtakunapiqa manam yachankuchu imay chay kuna kachkanpis chayta, chayqa may allinmi kanman aswanta kay llaqtakunaman riqsirichinapaq hinataq chaymanta hinataq kay amachakunanchikpaq kawsaynanchikta vidanchiktapas llapan llaqtakunapi yacharikunanchikpaqmi kanmanqa riki, kay vidiyukunapipas utaq kaynahina rimaykunapipas ñuqanchik llaqtaykunaman chayaykusunman chayqa may allinmi kanman.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-047)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Chunka suqtayuq.
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Comunidad llulluchamanta, Provincia paucartambo , distrito paucartambo.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Aha. A: ¿Ima watakama? B: Qayna wata tukupurqani kulihuyta.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunan ratu ñuqa kampu suyullapi, kampu llaqtallapi ñuqa kachkhani porque kay kuruna viruswan unquymanmi mana istudiyaq ripuyta atinichu qusqu laduman porque kunan wata qayna wata colegiyuyta tukurqani kunan wataqa qusquman ripunallay karqan pero igual clases virtulismanta normal avansachkani y astawan universidad qallarinkama.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Aha.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwa simipi masta yacharqani iscuylaman porque ñuqa kampu llaqtallapi istudiyaq kani kumunidadpiqa ñuqaykuqa qichwa simillata rimaq kayku kunanña ña llaqtaman waykuposqaykuman hinaña kastillanuta yachallaykutaq.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Si , rimanku ñawpaqpiqa porque, manaña kunan qichwa qhipa rimasqanchikqa normalñachu porque ñawpaqqa ña abueluykunaqa rimarqanku qichwallapi riki pero kunanqa ñuqanchikqa rimanchik kastillawan qichwaman misklarquspaña manaña allin rimayta hinañachu rimanchik.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwallapi rimarqani, qichwa simillapi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Kasqan qichwa simillapuni rimarqani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kunan wasiypiqqa mana rimaymanchu piru igual kay llaqtaman waykuspayqa ichaqa rimanaypuni porque llapan yachanku hinaqa llaqta ukhupiqa rimankun kastillanu mana qichwata tanto rimankuchu pero a lo menos mamanchikwan panchikwan kanki hinaqa rimanki nata qichwasimita.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kastillanutaqa yacharqani sexto graduman escuelaman waykuchkaspa. A: ¿Yachaywasiman rispaña? B: Aha, sexto graduman waykuchkaspaña llaqtapi porque kuminidadniypi hasta cuarto gradukamallan karqan iskuylyayku y quinto graduman sexto graduman waykuni llaqtapi pero kay quinto gradupiqqa mana imatapis yacharqaniraqchu porque uñaymanta qichwata rimaq kani chayqa mana yachanichu imatapis chaymantaña hina acostumbra kapuni acostumbra kapuni hinaña yachapuq kani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Wasipi phamiliawanqa rimani qichwa simipi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>b) Paykunaqa llapantin yachanku qichwa simillata porque manan tanto castellano yachankuchu pero aunque ñuqaq edadniykunawan ichaqa normal kastillanupi qichwapi normal rimayku</p> <p>c) Kuminidadniypiqa qichwa simipi rimani</p> <p>d) Chakrapipis qichwa simipi rimani</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Pisillatapas pasqarikuni kunanqa ña yachani qichwata pero mana tantutachu igual kastillanutas y kunan manapuni atinmanchu anchayqa inglista.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Kampupi kachkaptiyimi rimayman qichwa simipi pero llaqta ukhupi kachkaptiyimi ichaqa kastillanupi rimayku.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Aha (arí).</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kuminidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Kuminidadniy ukhupiqa rimani qichwa simita pero huk ratukunaman ichaqa kastillanutawan winarqapuni y eso si, mana allinchi kanman.</p> <p>A: ¿Runa simipi oficial qillqakunata ñawiychapuysuqtikikupas intindinqichu?</p> <p>B: Aha, qichwa simipi chayqa intindini chay nisqanta imatachus nichkan chaytapis.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: A ha, porque llapan runamasiykunapis llaqtaypiqa qichwa rimaqpuniyá qichwa rimaq, ña wakin llaqta ukhupi tiyapunku paykunaqa kastillanu un poco yachanku más que todo paykunaqa hap'inku qichwa simillatapuní mana tantu kastillanutaqa rimankuchu.</p>
20	<p>A: ¿Kuminidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: A ha ñuqa llaqtayqa distrito paucartambu y kuminidadniytaqmi llullucha y ñuqaqa chay uñaymanta pachapi kuminidadllapipuni karqani y runasimitataqmi yacharqani.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuyqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: -----.</p>
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: A ha uyarirqani haqay diciembre killakunapiraq napi radiopi rimamurqanku y nakuna radio rimaqkuna uyarirqani imayna chay unqun karqan chaymanta y hinallataq kunan piru suyunchikpi ikhurirqapun y chayhina kachkhan piru suyunchikpi.</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: Kurunavirusqa huk unquymi y runata wañuchimun huk ladu suyukunapiqa y ñuqanchiktaqa chay unquyqa primuru p'unchawkunapiqa ñuqanchiktaqa atirrarquchiwannchik hina mancharichipuwusunmanpis hina ñuqanchik sintirkapurqanchik porque pinsarqanchikmi ñuqanchiktawancha riki wañurqachiwasunchik nispa pero kunankama gracias diosninchikman kachun porque mana llaqtamanpis chayamunraqchu y aunque peru suyunpiña runakunata wañurqachinña wakin wakin wayqimasinchikkunata runamasinchikkunata wañurqachin chaypas pero wakin llaqtakunapi mana chayarqunraqchu pero si kunankama cuidakusunchikpuni porque huk virushina chay unquy imahina runa achkha huñunaykukunku imapis chayqa haykurapunpacha no, y chay ñuqanchik kunankama cuidakunallanchikpuni chay unquymanta.</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: Unquymi porque ña rikusqanchikmahina runata wañuchinña y achkhapiña wañuchikkan yaqa huk imapas kanman, huk hatun unquypis kanman hina chay unquy qhawarikun.</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqariramun?</p> <p>B: No es que kunan yuyasqanchisman hina kay runamasinchikkuna mana allintachu cuidankunku qhillillapi tiyankun mana allintachu alimentakunku hinapiqa kunan rikusqanchikmanhina pampanchapiqa llapan riki inlatasqa manaña ñawpaq hinañachu chakrapi llamk'anku hinapiqa llapan runa llaqta ukhupilla y llaqta ukhupiqa muchas veces runa llamk'asqa ima imacha purin hinata mana alimentakuncho y alimentación faltan paykunaman y a causa de eso mana allintachu mikhunku y chaymantataq wasinkupi ya mana allintachu limpiezata rurallankutaq ñuqap qhawasqaymanta chaymanta chay parisimun.</p>
26	<p>A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?</p> <p>B: Ninkumanchá manchakuy unquy.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

27	A: Huq sutiwan coronavirususta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Kurunavirusmanta willakusqanta ñuqa uyarirqani radiyuq chawpinpi porque mana ñuqap tilivichhunñiy kanchu qhawanaypaq, radiyupi willakamunku imaynas chay unquy imakunachus kawsa, chaypi ñuqa uyarirqani y también cilularpa chawpinpi porque cilularpiqa llapan apachimurqan y qallarisqanmanta p'unchawmantapacha y ñuqaq curiyusidadniy karqanpuni imaynan chay unquy, imaytam chay unquy paqarimun tudu chaykunapi ñuqa yacharqani chay unquymanta.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Kay paucartambo llaqtaypiqa radio informacionpiqa na apaykuchimurqan qichwa simipi rimamurqanku porque tutamanta 6 de la mañana hasta las 7 de la mañanakama qichwata urqumunku nata información notichhata chaypi ñuqa uyarirqani pero cilular chawpinpiqa kastillanu simipi uyarirqani.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Llata ukhupi paucartambumanta notichhapi rimamuqtinku anchaypi rimayta uyarirqani y wasiypi rimasqankutapas.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Wakinta intindini llapantapis wakinta ichaqa mana intindinichu porque muchas veces noticiapi lo que rimamuptinku wakinkunaqa yapaykuspañataq rimarqapunku pero wakinkunaqa rimanku exactamente hinaqa kunankama intindini chayqa intindini wakintapis wakinkunataqa mana intindiymanchu.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B A ha (arí).
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Iskay yuyay hina ñuqaykunam kay llaqtaypi kamunqa chay unquy A ha wakinta intindini llapanta pero wakinta mana intindinichu porque wakinta noticiakunapi llusqsimunku un poco que mana intindinanpas hina wakinta ichaqa exactamente imaynas chayta rimanku.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Hap'ikun kunka nanay, umapis nananmi chaymanta wiksayki k'achik'achikuspa hinaspa diarrea hap'ichisunki chaymantaqa ichaqa kunkayki wich'arakapunmanyá mana rimayta atipunkichu chaymanta kurpuyku ñut'u, makikuna mana llamipuyta atinchu y mana fuerzayuhina kapunki mana risparyta ima atipunkichu.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Rikusqanchikmanhina, chhullinman, uhupakapuchkanman hina apapunanku pustaman no pero kunanqa mas rápido runata chaywan detectanapaqqa kanman anchay nawan huk maquina kanman anchaywan temperamento risparyñin nichhu fuerte kapuchkan chayqa chay unquywan kasqanta riparankunman huk kaluriyasqa kanmanhina.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Ñuqa qhawasqayman hinaqa kampu suyupi tiyaq runakunapaqqa mana kay kuruna virus tantu hap'inchu porque kampu suyupi tiyaq hinaqa mana tanto mikhunkuchu chay lo que es enlatasqakuna pero llaqta ukhupi kaqkunatachuna masta chay hap'i hap'irin porque mana paykuna allinchi alimentacióminku, mana allintachu mikhunku, mana allinllataña mikhunku y chaywanchuna ñuqap qhawarisqayman hinaqa llaqta ukhupi tiyaqkunata másta chay unquy hap'in.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Kurunavirus runakunata hap'inman porque muchas vecesqa runamasinchikkunaqa chay unquyta uyarirqanku hinaspa nichhu mancharikapunku no, mana tranquiluchu paykuna kankun hinaspa mancharikuspa astawan paykuna kuidakuytachu qallarinkun y desesperachunninkupi imaña unquy uhuña hap'irqun chaypis kunkankuña nanarquchkan chaypas paykuna mancharakapunkuña, pero mana chay unquywanchu kachkanku hinaspa astawan paykuna disispirakunku chay unquywan hap'ichikullankumantaq chay huktaqmi kayman mana paykuna mikhusqanku allinchi kanman, paykuna mana allintachu mikhuchkankuman o mana allintachu alimentakuchkankuman hina hap'ichikunkuman chay unquywan
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Rurananchikqa mana chay unquyman hap'ichikunanchikpaqqa makinchikta primiruta maqchikunanchik chaymanta urgente kallita llusqispataq maskarillanchikwan churakunanchik, simi watana ninku anchaywan churankunanchik sinqanchikta ima llapan siminchikta porque mana risparyanchikpa manam tantu riki chay nata huk runa rimasqanta o pikunman huñunakunkuman riki mana tantu risparysqanta nasunmachu riki

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>ñuqanchik ukhuwan apaykusunmanchu y chay maskarillawan churakunanchikpuni chaymantataq makinchikta maqchikunanchik jabonwan llapan o calleman llusqirunchik maqchikunanchik makinchikta o piwanpis makita qunarukunchik maqchikunanchik makinchikta, mana ñuqanchik makinchikwan tantuta hap'inakunanchikchu, mana tanto ñuqanchikpis huk runakunaman acerkakunanchikchu porque chaypi ñuqanchik kuntagiota tarikusunchikma.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kurunavirusmanta amachakuyta ñuqa yacharqani phamilia ukhupi porque kay temporadakuna cuarentena qallarisqanman ukhumantaqa mana ñuqa llaqtaman haykupuqchu kani y kunan hasta kay meskunakama kay setiembre killapiraqmi ñuqa llaqta ukhuman harkurqani, porque kampullapi kachkasqani y phamiliyaykuna niwarqanku manam chaykunata rurananchikchu, mamay taytay paykunallam ñuqa paykunallawan rimaq kayku paykunalla ñuqata yachachiwarqanku chaymanta.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: huk ladumantaqa chikaqmi kanman chay rimasqanku porque qhawariqanchikman hinapas Peru suyupipas kay hermanunchikkuna wañurqunkupunitaqmi, pero ñuqanchik aunque manaña kanmanchu chaypis ñuqanchik muchas veces nichhuta llakikunchik desesperakunchik chaywan masta ñuqanchik hap'ichikusunman chay unquywan, porque que tal ñuqanchikta gripe ima hap'irquwasunman pero manapis chay unquychu ñuqanchik nisunman chay unquymi, chay unquypuni hap'iwanchik, ñuqanchik astawan disispirakuspa astawan chay unquyman hap'irqachikapusunman chay unquypunichu hap'irqapuwasunman ñuqanchikta.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: A ha porque ñuqanchik sapanka hukninchiklla kunan punch'awqa depende cuidakunamantaqa ñuqanchik allin kananchispaqqa sapanka hukninchikpi cuidakunanchik chay unquykumantaqa, porque ñataq informachhunta chaskinchikña imanakunatas rurananchik mana chay unquy hap'iwanchikpaq y cuidakunanchik ñuqanchik , imatas mana chay unquyta hap'ichikunanchikpaq rurananchik, ña yachanchikña willawanchikña chayqa ña yachanchikña imachus cuidakunanchikpaq.</p>
42	<p>A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Amachakuyniyqa kanmanmi llaqtataña haykuman chaypas makiyta maqchikuyman kallipi mana runamasiywan ñuqa huñunakunaychu simplemente manteninay distanchhata y maskarillawan ñuqa churakunaypuni, porque sino queqa chay runaq respirasqanta, ñuqa apaykurqullaymantaq ñuqap ukhuyma y chay mana allinchu kanman siempre cuidakunanchikpuni kanman</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Pero ñuqata mana hap'iwanchu, pero si ñuqa niymanmi fiebre ima hap'irquwaptinku mamaymi siempre ñuqaykutaqa huk qurakuna kampupi kan como yawarch'unqa, muña, eukalipitu, chaymanta iman, iman ima nimaymi qurata, kunan qunqarquni, kimsa qurata mamay preparan y t'impuchinku chay kimsa qurantinta huk kaq quraqta na sutin na iman qunqaruni kunan ratu sutinkunata hamp'aq wallata niyku kampupi chayta ñawinta anchay hamp'aq wallata trumpuchahina nachankuna kan raphichankuna hinaspa anchayta ñawinchallanta pallakun y chay hina pallakuspataq t'impuchikun chaymantaraq chayman churakun nata, ima nikunmi ichaqa qunqaruni kunan, kimsa planta y chayqa t'impuchikun hinaspanchik tumakun uhu limphiyanasunkipaq y kalurta hawaman chhuqamunanpaq chaymantataqmi kunkayki nanachkhan umaykiña nanachkhan chay llapanta chayta saqsarquspa chayta tumana chaymi ñuqayqutaqa chay más efectivo chay kampupi porque chayqa ñuqaykuta qhalichiwanku porque llapan gripiña fiebriña hap'iwanku chaypas siempre chay qhalichiwanku, kanma eucaliptuta t'impuchispa chaywan bañakuyku chaywa, sinqaytakumantaña qhuña larimuwankuman chaypis eucaliptuq ñawinchayta qh Qurquspa chaywan sinqaykuman churayku chayqa mana llusqipunñachu qhuñapas.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana phamiliyaypi kanchu porque ñuqayku siempre cuidakuspapuni kayku chaymanta mayninpicha hap'irquwankuman gripipipas, o fiebripas pero mana masmanqa hap'iwankuchu ni chay unquy hap'iwankuchu ñuqaykuta.</p>
46	<p>A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq?</p> <p>B: Kurunavirus hap'iwaptinqa ñuqaqa primirutaqa llapan qura wasiypi kan chaywan nakuyman porque chay unquy fuertepuni kanman ichaqa rinaypunicha kanmana hospitalman o no se maymanchá pero kampu suyupi kan qurakuna chay qhaliyachinapaq porque chay unquy nikun riki umata nanachikun, kunkan nanan, pero sapanka chay nanaypaq chay kampupi kan chay qurakuna chayta qhaliyachinanpaq ñuqap qhawarisqaymanhinaqa pinsani no quetaltaq chay qurata ñuqa chaypaq tumayman chay kunka nanaypaq kan huk qura chinchíwa y kunkayta nachiyman chaypaq tumayman chay qurata, umay nanawanman bañakuyman chay qurakunawan quizás chay qhaliyachiwanman nini pero no se wakinkunapaqqa más fuerza chay unquyqa pustamanpuni rinayki hospital rinayki nispa pero qhawarisqayman hinaqa ñuqapaq creo que chay kampupi qurakuna qhaliyachinman chaykunata y una cosa seria que mana runa disisperakunanchu kanman porque disipiraykuspa o más bien nichhuta pinsapunman anchaypi chay masta pay nakapunman masta chay enfermedadta apaykakapunman ukhunman.</p>
48	<p>A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?</p> <p>B: A ha, (ari) hampikuyta atikunmanmi porque simplemente ñuqanchik runahina churananchik partinchikmanta porque muchas vecesqa ñuqanchik chay unquykuna ikhurimuptin nichhuta ñuqanchik alterakapunchik nichhuta pensapunchik porque ñuqa kikiypi chay pasan no may maymi, kunkay nanawan ña pinsaraqapuchkaniña chay unquycha hap'irqapuwan nini chay unquywancha kapuchkani riki nispa, chaypi pensaykapuchkani astawan chaymantaqa pero mana chay unquychu porque chay unquy kanman chayqa ñuqap qhawarisqaymanhinaqa huk ladumanchuna tukuchiwanman, pero ñuqanchik runa kikinichikmanta churananchik partinchikta mana chay unquywan hap'ichikunanchikpas y cuidakunanchik y manaña chay imakunatachus niwanchik chaykunata manaña rurananchikñachu y ñuqanchik más que todo huk runamansinchikkunamanta aislakunanchik.</p>
49	<p>A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____?</p> <p>B: A ha (Ari).</p>
IV T'aqa Qatina	<p><i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i></p>
50	<p>A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.</p> <p>B: Q'ñuqanchik runa no q'uña unuwan bañarukuyta atisunmanmi pero mas efectivo kanmanmi khtuñas unuwan bañakuy porque q'uña unuwan bañakunki chayqa astawan cuerpuykita no se pisiyachimun iman hina rurapun mas uma nanaypaqpis qam kikiyki apaykuwak pero más efectivo seria tibio unuwan bañaykuy porque mana q'uña unuwan o khutu inuwan bañakuytas manachuna allincho kanman pero tibio unuqa si, allinmi hinaña ruphaq unuwan bañakuyta munanki chaypas hanq'u unawan bañakuwaq mezclapi chay allinmi kanman.</p> <p>A: ¿Manam chikaqchu riki?</p> <p>B: Q'uña unuwan bañakuyman mana allincho kanman. A ha.</p>
51	<p>A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.</p> <p>B: Ñuqap qhawarisqayman hinaqa Manachuna chikaqchu kanman.</p>
52	<p>A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin.</p> <p>B: Manachuna chikaqchu kanman.</p>
53	<p>A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan.</p> <p>B: Mana chayqa chikaqchu kanman.</p>
54	<p>A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu.</p> <p>B: Chikaqpuni kanman, porque kunkankiña nanarusunki chaypis siempre q'uña unutupuni tumasun, ruphachkaq unuta, khutu unuta tumawaq chayqa astawan yapaykurqusunkiman.</p>
55	<p>A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu</p> <p>B: Yaqachuna anchayqa chikaq kanman porque qhawarisqanchikman hinaqa notichhakunapi llusqsimun chayqa ninku manas normalchu kapunman, porque chay unquy fuertita hap'isunkiman chayqa manas normalnachu kapuwaq, pero yaqachuna ñuqap qhawarisqayman hinaqa chay runaqa normalman tukuman porque sapanka hukmanta dependen muchas veces ñuqanchikqa, huk runa niwanchik riki qamqa chay unquy hap'ichikunki chayqa manas allinñachu kapunki ahinapis runa pinsakapunchik, hinaspa pay kikinta huk lukumanpis tukupunman mana pinsamintuyquhina tukupunman, pero yaqachuna chikaq kanman.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	<p>A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu.</p> <p>B: Yaqachuna chiqaq kanman porque mana runa riki chaykunata consumipunman chayqa, yaqachuna runata astawan ruphaykuchikunman cuerpunta.</p>
57	<p>A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman</p> <p>B: A ha chiqaqmi chayqa kanman porque ñuqapis uyarini chayta radiyukunapi sapa p'unchawmi rimamun notichhakunapi hinaña runa wañurqun chaqayhinaña contagiasqa kachkan distritup chay rigionpi chayhinña karqun uyarini chaytaqa, chiqaqmi chayqa kanman.</p>
58	<p>A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu</p> <p>B: Chayqa manam chiqaqchu kanman porque ñuqa uyarinipuni siempre radiyupi siempre ninkupuni, cuidakunanchikmi chaymantaqa, makinchikta maqchikuanchik, mana chiqaqchu kanman, a lo menos wakin runakunaqa, wakin partikunapi, mana radiyuq chayasqanpi anchaykunapi ichaqa paykuna ninkumanmi anchayta, pero llapan mayor partipiqqa chayamun radiyu chayqa paykunaqa siempre yachankupuni, chay ichaqa manapuni chiqaqchu kanman.</p>
59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.</p> <p>B: Ñuqa nirayman hinaqa primeru p'unchawkunaqa runa kasukuqmi pero, qhawasqanchikman hinaqa manachuna allinchu kanman, mayninpiqa churanku toque de quedata runaqa astawan hunt'aripun, mas que todo chay bonunku chaskiq qaqa runaqa mana imatapis kasupunkuchu.</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'apas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:</p> <p>B: Ñuqaqa churakullaymanpuni, porque muchas vesisqa runaqa siempre ñataq llipina karqamun chayqa, runaqa pisillaña ña saqirqapunña, porque mana churakapunñachu, en caso mio, ñuqaqa churakullaymanpuni, porque llaqta ukhuman haykuynaypaqqa siempre churakunaypuni, porque achkha runa chaypi kachkan, achakha purichkan runa y kachkanpuniraq chay unquy ninku, churakunallaypuni hasta chay unquy pasanankama, tal vez manapis pasanqachu, pero mascarillaqa allin, porque wayra polvaderata wayrachikuchkan chaypis mana simiykiman apaykusunkiñachu polvaderata, churakullaymanpuni mascarillawan wantinkuna anchaykunawanqa.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu</p> <p>B: Lihyaqa mas que todoqa sirvinmi limpieza ruranapaq, limphiyu pichanapaq, mana qhilli kananpaq chaykunapaq huk partimantaqa sirvinmanmi lihyaqa, pero manachuna tanto amachawasunmanchu unquymanta, porque nuqanchik cuidakunanchik, ñuqanchik mas que todo ñuqanchispaq makinchikpi kachkan chay. Chiqaqmi kanman porque limpiesapaqmi chayqa sirven.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?</p> <p>B: Nuqa munayman, porque ñuqa yachani hina kampu suyupiqqa manayá llapanchikchu kastillanu simita yachanchik, porque wakin ñuqayku wiñayniyuñacha wakiy llaqta ukhupi suyaqkuna paykunañachá yacharinku lo que es castellano simi rimayta, pero wakin abueluykuna, papayku, mamayku paykunaqa mana tanto kastillanu simita yachankuchu, tampoco intindinkuchu, imatan rimachkan radiyupi, posiblemente coronavirusmanta intindin hinaspa ninku coronavirusmanta rimarqamuchkan pero nose may imata rimamurqan, ñuqap qhawarisqaymanhina ñuqa niyman, porque qichwapi mast'arikamunanta, qichwapi rimaptinkuqa intindinku, porque mana llapa runachu intindinchik kastillanu simita, wakinchá intindinchikpis, pero mana wakinkuna intindinkuchu, y wakinkuna intindiya munanku tapukunku, paykuna ninku imata nirqamurqan, mana pipis ladunkupi kanchu chayqa mana tapukunkuchu, hinaspay yachayta munanku pero qichwa simipi rimarimunkuman, mast'arimunkuman chaykunamanta chayqa intindinkuman chay unquymanta; imataq mascarillari, mana mascarillawantamanpis yachankuchu, simi watanaykita apachkankichu llaqtaman haykunapaq chayqa intandinman paykuna, pero imataq mascarillari nispa wakinkunaqa ninku, qichwa simipichuna mast'arikamunman mas que todo kay kampu llaqtapi tiyaqkunapaq porque abuelachakuna mana intindinkuchu.</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-048)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: 47.
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Paucartambo, comunidad llullucha.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Iskay watalla rirqani, primariyapi primero y segundo año.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanqa kampupim tiyani chayqa kampupiqqa imachus ruranayku chakra, animalchaykuwan.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwa simi ninchik chay runa simi nichik anchayllapipuni.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ahina wawa kasqaymanta pachaqa mana, ahina qichwa simi ninchik anchayllapipuni rimarqayku yachaywasipipis manam karqanchu anchay kastillanu ninku anchay simi, manam tanto riqsirqaykupunichu pero, qichwasimi ninchik, anchay runa simi ninchik anchayllapipuni mastapis yacharqayku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa siminichik ninchik anchay qichwa simi rimayninchik anchay comunidadniykupiqqa anchayllapuni karqan chayqa anchayllapipuniya rimarqayku.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Iguallapipuni ahina qichwallapipuni qichwa simillatapuni rimarqayku mastasqa kunam kunañam chay kastillanu simita manapuni intindinichu, intindini pero rimayta mana atinichu, chayqa ahina qichwa simi nisqallanchik anchay qichwa simillatapuni rimayku ñuqaykuqa.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Intindini pero mana atinichu rimayta.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Qichwa simillanchiktapuni rimayku b) Paykunawanpis iguallatapuni anchay simillatapuni rimayku kampupiqqa anchayllapunitaq chayqa chay hinallatapuni rimayku costumbrasqataq kayku qichwaman chayrayku c) Iguallapipuni ahina ahinallatapuni d) Chakrapis iguallatapuni rimayku qichwa simillatapuni
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Qichwallapipunitaq rimayku chayqa manataq kastillanu rimayta atinichu chayqa qichwallapipuniya rimayku.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Qichwallapipuni rimayman chaymantapis.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Yachaspayqa willakuymanni manataq yachaymanchu chayqa mana atimanchu willakuyta riki.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Runasimillapuniya rimayku phamiliyaywanpis ahina wawaykunawanpis manataq kastillanuta yachanichu chayqa qichwallamantapuniyá ñuqaqa rimani. A: ¿Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Intindinipunim
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari comunidadmantapunim kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Mana kanchu. A: ¿Y hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Anchay técnico nichkanki anchayqa kan, pero doctor anchaykunaqa mana kanchu.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari kachkanmi coronavirus contagiakuchkanmi nispa rimay kanmi.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Ari ninku coronavirusmi contagiarkun kunka nanakun ninku, wiksa nanakun ninku tulluykikuna nanan ninku, ahinata ninku.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquypunichá kanman, huk virus unquycha kanman chayqa riki.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirgamun? B: Ari rimay kanmi, notichhakunapi anchayhina rimaqta uyarini, masukunapi kasqa chay unquy ninku, qalaqwaykunapi ninku arañakunapi chaykunapi unquy paqarirgamun, huk rimaypitaq ninku rurankun unquytaqa chinapim rurarkun hinaspas chinapi chay unquyta paqarichimunku ahina rimayta urarirqani.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Coronavirus anchayllatam riqsini manam huk sutiwan, imachapischa qichwa siminchikpi kakuchkan riki.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Osea ninku arí, wiksa nanakun, uma nanakun, hump'i uqarikun, diarrea hap'ikun chhulli ap'ikun ahinata ninku, anchayllapi uyarini.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirkurqan? B: Runa simipi ahina nutichha kan runa simi rimaypi anchaypim ñuqaykuqa uyarirqayku, radiyuq sunqullantam masta yachayku ñuqaykuqa anchay qichwa simi rimayninkupi nutichhata mast'amunku anchay nutichhapi..
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Paucartambomanta llusqsimun radiyuq ukhunkakama.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Manam nichhu ch'uyatapunichu intindini, manataqchuna, no sé importanchhata churanichu, mana ñuqa hamunanpaq kampukunaman manachus pinsani no sé, ahina pisillata intindini, manam chhiqatapunichu chayraqamunanpaq pinsakunichu.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari intindichkanim kanpis pero mana ñuqa huk lasi sintikuni manachus kananpaq pinsani, no sé imaynacha anchayllata ñuqa pinsakuni).

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Intindichkanim llapantapas solo manam nichhu importanchhata ima, manchakuytachus mana yachachani anchayhina sintikuni, arí kachkanmi kachkanmi ninku pero, manachuna llaqtaykuman hamunanpaq ñuqa pisanichu ahinata pinsakuni ñuqa.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: No sé pero mana ñuqata hap'iwanchu, ninku uma nanakun, cuerpo ñut'u, tullukuna nanan ninku, chhulli hap'ikun ninku, no sé anchayhinata ninku pero manam ñuqata hap'iwanchu.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Riqsiymanchá riki umaymi nanawan niwaptin, chhulli hap'iptin, qhasqu nanaptin, anchaypichá riki riqsiyman.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mastaga unqunman chay hatun llaqtakunapi, huk ejemplo nisunman, qusqupi, Arequipa, lima anchaypichuna mastaga unqunku chaywanqa.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Manaya paykuna mikhunkuchu chay kampupi llamk'asqa kan sara, trigo, cebada, tawri arwiha, chay mikhunakunata mana mikhunkuchu, chhaymantam quwi, wallpa mana uywasqatachu mikhunku llaqtapiqa, a vicis mikhunku fidiyusta, arrosta, pollota, chayta mikhuqtinkuchá riki pisi kallpa dibil mana kanchu fuerza, mana kallpa kanchu cuerpupi anchaykunamanchuna chay virus unquyqa ratullla ap'inman.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Uyarisqaymanhinaqa, arí ninku, kampupi uywasqa wallpata mikhuy, anchayta mikhunki chayqa hasta coronavirusña hap'isuptinpis qhaliyapunku, chaymanta ninku, kampupi uywasqa, kampupi llamk'asqa mikhuykunata mikhuy mana tupaykusunkipaschu virus ahinata ninku.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Rادیوq chawpillanta yacharqayku, radiyuq chawpinta nimun, makita maqchikuna, simita tpakuna, makiykita hawun liquiduchawan maqchikuy sapa ratu, ahinata niwanku, qullqitaña chaskinki chaypis alkulchawan fumigariy nispa niwanku, anchayllapi yacharqani.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Qasichuna kanman, hukta nispa niymanmi, es que wayrapitaq virusqa purín chayqa, virus unquyqa imaynatachá purikunpas, diospaq palabranman nisqanhinachuna chayqa purín, millay turakunapaq, millay ñañakunapaq wañuy hamun, pero maypachachus dioswan kuchka kaq runaqa, ninmi, diospa palabranpi nin wawaykuna ama manchaychikchu ñuqaqa rapraywanmin tapaykusaykichik, wañuy chawpipiña kachkankis chaypis ñuqa rapraywan tapaykusaykichik manam imanasunkichispaschu, anchaymanhinan ñuqaqa intindini.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachku? B: Atiymanmi.
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Amachakuymanqa yaqachá riki kantaq kampupi qura hampiyku, kan imaymana clase, kan caliptu kan sipres, kan matiku, anchay matichakunata tumaspa, limpiesata wasiyta rurakuspa, chaymantataq anchay kallpachakuq mikhuykunata mikhuspa anchaywan amachakuyman.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Chayta rurani nawan calistu ninku anchaywan t'impurichispa ñañarqukuymán, chaymanta calentura quptinpis frisku matikunata tumaspa, chaymantapis kan, kampupiqqa hampikuyta yachayku chay qura matichakunawan, chaymanta fiebre urqurqunanpaqpis ahina trapuchakunawan cuerpuman churaspa, anchaykunawan hampikuymanas.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Kanmi, pero anchayhinata hampikuspallapuni qhaliyayku.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Arí, kunkanunaña nanan chaypis kalistitukunata qhaqurquspa ahinañata sinq'aykurquyku, chayllawan pasarqapun panchikmanta mañarikuspa hampikuptykuqa huk ratulla pasarqapun chay wayrahina/

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwanman chayqa primeramente churaykukuyman ahina urachhunta, chaymatachá hampikuyman taytaq sutinpi tukuy imaymana quraq kamasqanwan, paypa kamasqanqa hampikuqtaq, chaywan hampikuspaqa qhaliyarqapuyman.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Chay diospaypa yachay quptinqa atikunqa riki.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman_____? B: Limpiezata rurakuspallapuni mastaq hampikunman, wasiyki limphiyuña pichasqaña anchaywan mastaq unquymantaga salvakusun, ahina qhillimantahina unquyqa hamun riki.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Ahinapuni turay, chiqaqpuni chayqa awir huk fiebre hap'isunki, q'uñi unuwan bañakunki mana imanasunkipaschu, maypachachus hkutu unuwan bañakunki pasarqapun.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Yaqachuna chaypis kanman chiqaq, chiripi karpuspa unquywan hap'irquchikuyman chayqa, chiqaqmi kanman.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Anchaypis chiqaqmi kanman, imayna nin diospa palabranpi, hamunay sirkataqa kanqan tukuy clase unquykuna mana rikusqaykichik, razón chaypis.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chaypis turay chiqaqmi, huk chay virusqa mana rikusqanchik makinallawan rikunku, pero ñuqanchik mana rikunchikchu.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Ari chaypis chiqaqpuni, t'impusqallata imatapis q'uñillata manapuni hap'iwasunmanchu.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqpuni chayqa manataq hampikunkuchu chayqa ahinallapi pisillamanta virusqa hap'ikun.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Siertupuni chayqa.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta ríman B: Manachuna chayqa chiqaqchu kanman, hay vicis yupasqallankuta paykuna nimunku pero mana yupasqapi runa wañuchkan chayqa aswan achkhanpichá runaqa wañuran turay.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqpuni chayqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqpuni chaypis ahina runa aswanta contagiakunanta munaspachá nimun chayqa chiqaqpuni chaypis.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Qhalitaq kachkayman chay mana churakuymanchu chaypis manachuna chayqa huk protecchunpaqqa de repente huk wawamasi kachkanman virusniyuq tupaykurquyman chayqa contagiayawanmanpis yaqa. Chaypis turay churakunallapunichuna kanman.
61	A: Lejíyaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manacha hampinmanchu lihiyaqa riki, lihiyaqa acaso runari tumanmanchu Manamá, manan chiqaqchu, naqa hampikun curpun ukhumanta hampikun anchayma riki virusmantapis ratuqa qhaliyan, acaso lihiyaqa hawallanmantataq riki mana qhaliyachinmanchu.

62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Munaymanchá riki ahina huk Kutirirgamuchkanmi, cuidakuychik nispa ahinata willaririnawankutapunicha munaykuman riki.
----	--

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-049)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuyqmi kanki? B: Kachkani kunan tawa chunka pusaqniyuq watayuyq.
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kachkani ,Provincia de Paucartambo, comunidad campesina de llullucha.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirqani ,kasqan kuminidadñayllapi karani hasta 4to primaria kamalla.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kunanmi llank'ani agricultura chakrallapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, qichwa simipita rimani chayraykuwan.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqqa qhullachaykimanta yuyaychayuyq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ari, nisqaykihina chay mama simi qichwa simipillapipuniya taytamamay rimayta yachachiwarqan.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manam.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa y mama simin nichkanchik kunan qichwa simi niyku kaypi zona paucartambupiqqa chay simillatapuni rimarayku.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Ari qichwa qichwallatapuni siempre qichwa simillatapuni manan español simitaqa maypachachus yachaywasinman rispaña chaypi yupaykunapi, chay qillqakunapi ima nañan amawtaña yachachiwarqan.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kastillanu simipi mana pisitallan, chaymi kunan nisqayhinapis kay qichwa simi qichwa siminchistam chaqrusqata rimayku mana natachu correctutachu entonces chaymi munachkani ñuqapas qichwa simi yachaytapuni.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Pisillapi yacharani naman yachaywasiman rispay, chaymanta ay veces anchayna llank'apakuq puriskaypi imaña
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Qichwa simillatapuni qichwallata rimayku másta b) Paykunawanpis qichwa simitapuni mas, más orgullo ñuqaykupaq chay qichwa simi, qichwa nisqanchis chay rimallaytapuni rimayku hinaspa nisqay hinapis chhaqruspata rimayku mana correctutachu anchayya wakinqa niwanku corregikunaykichikmi nispa c) ari d) chakrapipis qichwa simillatapuni masta rimayku a veces phamiliyaywan ima llank'aynipipas
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Español simipi pisillataraq.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymen haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Qichwapichá compañoero.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari, qichwa simita paykunaqa munayta rimanku a veces ima ñawpaq kawsaykunamanta chay imaynas karqan chaykunata ima cuento chay willakuykunata watuchikuykunata hina paykuna yachanku sumaqta munay siminkuwan rimanku qichwa simipi qichwapi.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykupas intindinkichu? B: Ari. A: ¿ Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Ari.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari kay llaqtaykupi masta rimayku runa simi nisqa qichwa simi nisqa chayqa chay simillatapun mas que todo ñuqayku rimallaytapuni rimayku entonces riqsisqapis hina riqsisqaya kachkhan.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari comunidadmantapunim kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Manam kanchu hampi yachaq compañoero huk kumunidadkunapi kan. A: ¿Hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Manam kanchu kumunidadñinpiqa solamente distritullapi kan distrito provincial.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Uyarisqayman hina huk unquymi hamun nisqataq mediante radio nakunapi uyarini pero imaynachus hasta niwasqaykihina chay hampikamayuqkuna ima paykunayá cuidakuychis hamuchkan chay unquymi chaymanta cuidakuychis nispa niwanku.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Ari unquymi.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Imamantachá kanpis segun ahina chay napa científicokunaq huk uywasqansi kasqa nisqataq ninku chaymantam paqarin nispa ciertuchus kanman.
26	A: ¿Kay coronavirus, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manam chaytaqa riqsinichu osea kurunaviruslla nisqalla ñuqapis rimani.
27	A: Huq sutiwan coronavirus riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Wayra wasi ukhunan uyarini , wayra wasi ay veces chayna noticia ukhullapi uyarini ukhullanta.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Iskaynin simipi, masta kay ñuqaykup localpaqqa kanmin bilingüe nisqa chay iskaynin simita rimanku wayra wasimanta entonces chaykunaq rimasqankunamanta uyarispayku imaynas kachkhan chaykunata cuidakunapaq kuidakuyku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Distrito nisqa kay paucartambo llaqtamanta chayna wayra wasimanta rimamunku chayqa a veces kanya llipin provincia paucartambo distrito ukhukunapi wayra wasikuna entonces local fm nispa chaypaq sunqunta uyariyku , chaymantataq cusco llaqtamantapis wakin wayra wasipiq qichwa simimanta rimamullankutaq chayqa chaykunata masta uyariyku entonces iskaynin simipiya rimamunku.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari wakinta intindini entonces imaynachus solamente kuidakunapaq ima protección kanman anchaykunata chay ari chaywan ñuqaykupis kuidakuyku.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Manan imaynachus naha nisqay hinapas wayra wasimantaqa siemprepuniyá chay hampkamayuqmanta imaymana hampikamayuqmanta wakin chay huk comando covid nisqa sutichanku entonces chaykunayá imayna sintidupis prutigikuna nisqayhina chaykunataya willakamuptinku intindiyku.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Según uyarisqayman hinaqa síntomas kanman ama nanay chaymanta dolor de cabeza chayman kunka nanaychá kallanmantaq chaymantataq fiebre chay mas kimsantin kanman sintuma.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Mayqinchus huk runa a la vista nanman chihullipakunman uhuman chaymanta fiebrewan kanman osea yaqapis sayk'usqanhinachá samapakunman riki anchaypichá riqsikunman riki.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Ari chay kuraq wayqinchis kuraq mamanchiskunachá riki chaymanta wawakuna ima paykuna riki naña difinsanku pisillan kachkan chayqa paykunata mas hap'inman nispa ahinata willarikamunku.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Nacha kanman riki, a veces chay imaynachus kamachikusqanqu hina distanciamiento nispa kamachimunku chaymanta protectorkunata mana utilizastinku chaymanta mana makinku maqllikunku ahina puripunku chaykunawancha kanman riki a veces huk achkha runakuna huñukuptin chayman hukllachakusqankupichá kanma contagio riki.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Ari uyarisqaymanhina chay maskarilla nispa chay protector facial chaykunata utilizaspa chaymanta distanciamiento nisqa karu karullapi purinanchis chaymanta wasipi qhipakuna mana llusina kumuntachu chaymantataqcha kanman riki alkulwan chay kallita llusispaypis infectakunanchis chaymanta a veces wakinqa willarikunku eucalipto cipres entonces inmediato chay willakusqankuwan mana chaykunawan hampikuspan mana cumplisqankuwancha coronavirusqa hap'inman rik.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Según wayra wasikunamanta willakusqallankutayá a veces anchayna paykuna kursuta ima umallikunaman kumunidad kanpuni umalliq presidente entonces paykunaman willamun entonces paykunañataq willariwanku tiniente gobernador ima chayqa chaypiya ñuqayku chay imaynachus amachakunanchik imaynatam cuidkunachik ñuqanchis sapanka wawanchiktapas chay kuraq wawqinchis kuraq mamanchis chaykunatapis cuidananchik chaytataq willawanku chaytaya ñuqayku kasukuyku.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqmi.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachqu? B: Ari.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Wasipi tiyaspaya mana mayta llusispa chaymanta may viajimaña rispapis siempre chay allin protección imachus maskarilla chaykunata utilizaspaya mana imapis a veces como huk achkha runakunaman chhaqrukuspa cuidakuskapuni purispaycha riki protegikuyman.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ari mana ñuqata unquy hap'iwanchis pero según uyariskayman hinaqa imaynachus chay tratamiento huk chay sintumawan yasta chay unquywanña kanku chayqa según uyarisqallaymanmi ñuqayku kasupiq manaraqmi chay unquy hap'iwankuchu chayqa mana yachaykuraqchu segun uyarisqallaykumanmi hampikunanku allinta primero actual hampiykurquchhaptinmi hampikuyta facillata atinkun nispa willariwanku según yasta iskay p'unchaw tawa p'unchaw imaña kayarqapun fiebre chayqa yasta nichhu gravemansi ratu pasarqachipun nispa ahinallatam willariwanku.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manam kanchu ari nallaqa iman chay gripi nisqa chay unquy resfrio anchayhina chay clima temporal ay veces qasay ukhu anchay ukhukunapiqa kan chaylla manam simplemente gripilla mana ima unquy kanchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Wasiypicha huk wasipi sapallay kayman mana phamiliayman contagiakunaypaq; chayqa chaypichá imachus hampikuna kan chaykunawan hampikuyman huk tratamintuwan hinachá kanman riki.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Kunan manaraq ima vakunapis kanchu chayqa simpripunichá a veces ahina según nasqaykuman hina kampupiqá ay veces más que todo chay sach'a raphikunallawanyá masta chay naha nimusqay hinapis chay gripitapis fiebre kalintura chaykunaña hap'ikuptinpis chaykunawanyá ahina bañakuspayku chay timpiratura bahachiyku.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Limpiezata rurakuspallapuni mastaqa hampikunman, wasiyki limphiyuña pichasqaña anchaywan mastaqa unquymantaqa salvakusun, ahina qhillimantahina unquyqa hamun riki.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Solamente chay q'uña unuwan bañakusqanku osea yachasqanchis hinapis uyarisqaykuman hina fiebre osea temperatura más alto fibriyuq kachkanman chayqa q'uña unuqa astawancha riki rupharichimunman mana chikaqchu kanman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Yaqachuna chiqaq kanman porque a veces fiebrewantaq kachkan chayqa chiriwan hap'ichikun riki.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ari chiqaqmi kanman.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Anchaytaqa ch'uspi kanman osea solamente nichkanchis ch'uspi nispa chayqa chay unquyniyuqña kachkhan huk kuntagiasqa runa chayqa chaymantacha riki chay ch'uspi aparqamuwanman ñuqaman tiyarqamuwanman chayqa yasta ya imayman tiyarqasmuspapis riki chay unquyta saqiykuwanman ancchaycha kanman riki chikaq kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chay mana ñuqa chikaqpaqchu pinsayman chaytaqa.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmi kanman solamente a veces mana nisqayhina astawan hap'ichkaptin facilllatachu hampiykurqukunku huk hampikunata tumarapunku naha nimuwasqayki hinapas yaqapis kanman riki q'uña anchaykunapis kanman.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq raphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: A veces chaytaqa uyarini anchayna wayra wasikunaq chawpintam kikin huk namanta chaqay Arikipa ladumantaraq hinata willarikunku wakinqa ducturpuni niwan chayqa masta chay alkul anchaykunata protegikuspa chay sirwisata ima tumaychik chayqa chaymi oseaque chirimantataq chiripakuchkan chayqa nispam niwanku nispa ahinata chaymanta qhaliyaqkuna willarikunku Ari chikaqta ninku nispalla willariwanku pero en caso ñuqap partiyantaqa manam ciertuchus imachus anchay casupiqá dudapim kani.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Ari chikaqtacha chikaqta rimamunku chikaqmi chikaq rimaskanku chaywan uyariyku chayhina mayqin llaqtakunapis mas achkhaña kachkan wañuqpis infectadupas chaykunata.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Manam chay rimasqankuchu chikaqchu kanman porque gobiernuqa a veces wakin kay huchuy llaqtakunapi subprefecto nisqa kan y kumunidakunapi kan teniente gobernador gobiernuq representantim paykunan ninku cuidakunamanta chayqa chay rimayqa manam chikaqchu kanman.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chikaqmi.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Osea kunan nisqanku hinapis ñuqaqa ñuqayku ukhupiqqa cuidakuyqa kachkanpuniraqmi chayhina llaqtakunataña riyku chaypis ima rantikuqpis chayqa simpripuni chay maskarillawan churakuchkayku alkulchatapis hap'ikuykupuni chayqa cuidakuchkallaykapuni hayk'aqkamachá mana chay unquy mana kapunqañachu y Vacuna chayachamunan kamachá cuidakusun nispam ñuqaykuqa yuyayukuyku.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chikaqchu kanman porque lihíaqa a veces kay rimasqanchis hinapis kay unquy huk virustaq kachkhan chayqa chay lihíaqa chay kurutaqa sipinmanchá riki chaywan maqllikuptinchisqa mana chikaqchu kanman .
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Wayra wasikunamantachá aswanta rimayta mast'arimunkuman entonces chayman hinachá ñuqaykupis wakinqa chayta uyarispallayá cuidakuyku entonces chaymanhina mas cuidakunaykupaq imaynachus paykunaq kamachiykuyninman hina kay hampina wasimanta chay midikukuna paykunaq mast'arisqan yachachikusqanpunichá cuidakuykuman imaymana kayta kanapaqpas.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0050)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykuntaqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B:----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B:----
3	A: ¿Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Chay Paqaritambomanta, mama.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Mana, mama riranichu, mana antisqa chayman churawarankuchu munarankuchu, primerollamanmi mama primer gradollamanmi haykurani, quedakurani, mana yachanichu leyiytaqa. A:Nispaqa, yachaywasiman risqanki, ima watakama rirqanki B:Ñuqaqa rini, chaypi tukuni primariyaya, Quillabambapitaqmi tercer año de secundariakama haykuni
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Kay campopi chakrallawan mama ñuqaykuqa llankani. ñuqaqa mana imapipas leyiyta yachanichu chay imapipas ciudadpipas ... chakrallapi llankani mama hawa llaqtapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí, mama qhiswa campopiq kayku, mama; campo runaqa.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Kay qhiswasimillapin, mama mamaypas papaypas chaypacha yacharanchu, kastellanutapas yacharanchu, qhiswasimillapa yacharani wawachaymanta pachapas mama, kay qhiswasimillawan rimapaywarqa.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari rimaranku chayna hermanoykunapura, hermanoykuna chayna ciudadpi llamkapakuspanku chaynapi parlaranku, uyarirqani chayna rimasqankuta. kastellanumanta rimaranku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Qhiswallatapuni kaqlata, qhiswallamanta rimarani qhiswasimillata mamay, escoelapipas manapas leyiytapas yachanichu, chayqa manayá kastellanutapas yacharanichu. Profesorpas niwaqku, qhiswallamata contesta qani, qhiswasimillamanta.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B:-----.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Mana mama nisyutachu pisillatam, chayna entindisqallayta wakillanta, mana nishyutachu mama yachani.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Chayna Qosqota (ciudadta) haykurani mama llamkapakuq, chaypi comprenderani parlapayawatinku, mana nisyutaqa, chuyataqa atinichu, chaqra chaqrallata atini, sipas kaspaña mama ma ñachapiqa .
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Kay qhiswasimillawan mama rimani, nawan escoelapi primaykunawampas. Chayna wawaykunawanpas qhiswasimillapi rimayku mama. b) Ah, vecinaykunawampas, chayna hawa llaqtapiqa qhiswasimillatapuni rimayku. c) Kumunidadkunapipas igualllatayá, chayna qhiswasimillawanpuni. d) Chaqrapipas siempre campesinorunaqa qhiswallatapuniyá rimayku, qhiswasimillawan.
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Runasimipim mastaq, chay qhiswa rimaytaqa masta rimani, nisyutachu yachaniqá, nisyutaqa kastellanutaqa rimaniqa mama. A: Nispaqa iskayninpichu allinta tupachinki icha huknintachu astawan paskarikunki hukninpitaq sasachanki B: Mana iskayninpipis parlani yaqa correctuta parlani
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qhiswallamantapuni mama, qhiswachallamantapunim chayna autoridadkunapas tapukuni, chay qhiswasimillapuniyá entendini. Manataq ñuqaqa yachanichu liyiytapas chayqa, siempre chay qhiswasimillawan autoridadkunatapas tapukuni imapaqpas mama.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Awelitukunapa rimasqanta, mama? antesqa chaynatayá paykuna willakuqkuyá, allin antesqa chay watakunapiqa llamkasqayku allinta ruruq, kunanqa pisiyapun, mutipas, sarapas saborninpi kara. Chaypachakunaqa mana imatapas ni abonotapas imatapas ñuqayku necetaraykuchu, chayna wanullawan llamkarayku, anchaymi allin alimento papapi, Sarapi, trigopi. Anchaynakunata mama chaynata llamkanankumanta willawaraku awelitukuna.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, mama. Runasimillapipuni ñuqaqa rimani, mastaq mana kastellanuta atinichu allintaqa., ari, mama, intindinim chayna namanta ... qhiswasimimanta rimapaywatinkuqa, entendinim mama chay qhiswasimikunapi imakunamantapas, palabrata willakutinkupas entendini

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawaspachu?
	B: Allin qawasqam, mama. Kay hawa llaqtapiqa qhiswasimi rimay maykamapas miskim, mama.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?
	B: Ari, mama. Kay kumunidadpa kasqanmantam kani, chaymanta.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?
	B: Ari, mama, kanmi hawa hampiqkuna, chayna mancharisqakunamanta hampinku chayna calorkunamanta freskuwan chaykunamanta kantaq maytaq hampiqkuna kanku mama ari mama. Chay postapipas kanmi, chay medicokunaqa, doctorkuna kanmi.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?
	B: Ari, mama uyariranim. Kunanqa imaymanapi, telewesurpi, radiopi llusqiyamun chay unquymanta, chayqa cada rato uyarini chaykunata, mama. Chay unquypa hamushanta.
23	A: ¿Iman coronavirus?
	B: Chay coronavirusqa kasqa ... ratuchalla runata wañurachin, imaymana chulli hapikusqa. Chaymanta, ñawikimanta wiqi llusqimuy, qasqayki matin, wasa nanan, uma nanan, kunkayki mana aire respiranaykipaq kichakunchu karakun kunka, chaykuna unquy hapikun, chaykunam chay virusmantaqa kay nanayta sentinki nispa, chaykunata mama uyarini chayna radiokunapi, telewesurkunapis doctorakunapas chaynata niwanku, chaykuna nanakun nispa.
24	A: ¿Unquychu icha manachu?
	B: Unquymi, mama. Chayna personakunapas. Millunninpi wañunku, unquyyá chayqa, mama.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?
	B: Imamantachá chay unquy? Chullimanta ninku, chay huklaw llaqtakunapis mih'unkuman karqa masokunata chay mik'usqaku chaymantam chay unquy hamun, chay llaqtamanta nispa willakunku, mama. Uyarini chayna radiokunapi uyarini.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?
	B: Huk sutiwan?, mana, mama. Imaynata coronavirus hapikun, chay coronavirusllamanta.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?
	B: -----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?
	B: Chay doctorakuna chaymanta consejomanta alcaldekuna waqachiwaspanku chaypi willawanku chayna limpiakunkichis jabonsilluwan makikichistapas maqchikunkichik, alcoholta ima hapinkichis, alcoholwan makikichistapas maqchikunkichis, frotakunkichis. Allinta cuidakunkichis, mana chaynata mana limpiezata ruwakutikichisqa hapirusunkichismi chay unquy, chay coronavirus chay chayna hamushan, limpiezata ruwakunaykichis, cuidakunaykichis, matikunata quñi matikunata tumanaykichis, nispa willawanku chaynata waqachiwaspanku cuidakuyku autoridadkuna niwanku.
	A: Chaymantari, pikunamanta runakunamantachu autoridadkunamantachu pikunamantawan
	B: Postamanta doctorakunapiwan huñunakuspanku niwanku, yachachiwanku chayna simiykuta tapakunaykupaq tapabocakunatapas alcalde quwanku .
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'iririkurqan?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:Namanta ... runasimimanta mamay, campopiqa wakillanmi yachanku kastellanutapas, waki wakinqa mana yachaykuchu, qhiswamanta kay runasimimanta niwanku, entendichiwanku chayna, chayna chaykunawan. Nakunatapas chayna ... alimento lechuga chaykuntapas maqchinaykichis allinta maqchispa mihunaykichis cuidakunaykichis allintapuni makikichistapas maqchikunaykichis, nispa mamay yachachiwanku qhiswamanta.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki?
	B: Chayna radiopipas, telewesurkunapipas. Qhiswakunamanta rimamunku chayna campokunapipas wakinqa mana yachankuchu. Siempre uyarini radiopi, telewesurpipas qhiswamanta rimamunkupuni, chayta uyarini. .
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki?
	B:Ari, mama. Llapanta entindini qhiswamantapas intindichiwachkanku chayqa imakunawampas cuidakuman, imakunatas tumayman, matitapas chaykunata qalayta yachachiwanku, mama. Intindini qalaytapas chaymanhina cuidakuspa kani
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani
	B:-----.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu
	B:-----.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun?
	B: Uma nanakun chaymanta qasqum matin chaymanta kunkapas karakun, wiqi ñawmanta llusqsimun chaymantañataqsi sinqamanta unu sutumullantaq, uma nanan, wasakuna nanan, mana ni valorpas kanchu mihunapaqpas, mihuptinkupas mana sabotapas reparanichu nispa chaynata, mama; chay unquywan hapichikuqkuna willakunku.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki?
	B: Chayna coronaviruswan kaqtaqa riqsini, a la vista fibriwan hapichikunku, umankuwan nanachikunku. Chaymantaqa chayna kaqtinkuqa ya esta hukpaman haykuspanmi hukpapi doctorakunawan chequeyachikunku llusqiramunña prueba, chaywanmi kashanki nispa cuarentenata ruwachin, tariramunku chay unquyta chayqa.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?
	B:Chay mana allin alimentasqakuna, wakinqa chayna sinchita mihunatapas mihunku, mana allintachu alimentasqakunata mastaq qawaylla hapirun chay unquy. Manataq limpiezatapas wakinqa makinkutapas maqchikunkuchu ruwakunkuchu qilla qilla kanku, chaykunamanta mana allin cuidakusqankumanta qawaylla hapirun mama, chay unquyqa.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?
	B:Chayna mana cuidakusqankupi, descuido kasqankupi chayna achka huñunakunku asambleakunapi, faenakunapi imapis huñukuy kaptin. Chayna wakinqa fiestapi ima ruwanpi chaypi achka huñunakunku anchaykunapi, mama; contigiyakunku ratulla pasarapun.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?
	B: Karunka, mama. Mana ladunkallachu kana nitaq chayna chay vasokunapipas hukpa tumasqanpiqa mih'unachu sapaq platochaykipas kanan, sapaq tazapas kanan, karunkataq kanayki, mama. Chayna cercankapi kanaykichu, chayna phamiliyakuna karumantaña chayamun, mana chaykunawanpas kanaykichu manachu chay coronavirus hikurimushatin saludanankupas, abrazanarankupas, muchanakurankupas chaykunatapas kananqa chay coronavirus kitakun.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?
	B: Kay Pacartambo llaqtallaypi, chaypi plazapi huñuwaspanku, mama yachachiwaranku.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?
	B: Chiqaqmi chayqa, mama. Chiqaqtapunim chayqa aqnamanhinam chay willawasankumanhina capacitakuqhinayá chayqa willawanku. Ñuqaykupas aqnamanhinayá cuidakuyku, chaykunatapas casukuyku autoridatapas, mana naykuchu karunchanakuyku. Mana campopipas, chakrapipas mana achkachu ruwakuyku, prohibirapuwanku achka ruwanaykutapas tawa, pichqa imallapas ruwayku pero karunka chakrapipas tiyanku mana cercankachu aqnata, mama cuidakuyku.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?
	B: Ari, mama. Yachasqaymanhina, niwasqankuman hinaqa hampikunatapas kay campopi kan eucalipto kan chaymanta chay qurakuna kan, romero, sisiwanu chaykuna chay bronco hinapaq. Chay coronavirus hapikusqa, chirita mana munasqachu ña yachaykuña chaykunawan, bañakuyku, chaykunawan cuidakuyku, mama campopi qurakunawan, romero, sisiwanu, eucalipto calido chayqa, calidom, mama. Chaymi chay unquytapas ratollapi pasarachikuq kasqa. Chaymanta ukumanta eucaliptotapas copachallapi uñachallapi vasochoapi tumayku chaykunawan venceyku mana noqaykutaqa kay campopiqa ñuqaykuta mana hapiwankuchu chaykunaqa cuidakuyku niwashanku. Chaymanta lima, limonpa rapin manzanillayuyq allin kasqa chaykunata tumayku punchaypi tawa, tawa kutita tumana kasqa, chaykunata ima tumayku kasqa manaraq hapiwashatinku. Manayá hawawankuñachu, mama kunanqa pasashanña, manaña kunanqa kay campopiqa pitapas hapiwankuchu, ciudadllamanta willakunku, kaynam kay wañushanku, pero mana kay Pacartambotaqa chay unquykuna chayamuwankuchu. Ari, mama. Pero mana kikin Pacartambopiqa uhupiraqmi, maywa uhupiraqmi chaypiraqmi wiñan, mama chaymanta niyku apamuwayku, chaypi ratikuyku apamuwaqtinku. Chakirachispaypi yantuchallapi hojachanta waqaychakuyku, chayta tumayku.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?
	B: -----.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?
	B: -----.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtikyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?
	B: Huk unquykuna chayna mastaq chirimanta hapikun, gripe hapiwanku. Kay campopiqa ñuqaykuqa kan, ñuqchu kan chaymanta na... imam sutin kan?, ñuqchu kan, panti kan, chaykunata, mama; ñuqayku tumayku chaykunata qitu qitu chaykunata timpuchikuspayku tumayku chay chirimanta, chayna broncopaqima, chaykuna allin, gripimantapas chirimantapas chayna cuerponchis nanatinqa chay allin.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?
	B: Mana imapas kanchu, mama. Mamitallaymi chayna edadniyuqña nanachikun tullunwan, qalay cuerpochankuna nanan, tulluchankuna nanan chayllam. Chaynapi paytapas bañani quñikunawan bañatiy chaykunawan tanikun.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?
	B: Mamitallaymi chayna edadniyuqña nanachikun tullunwan, qalay cuerpochankuna nanan, tulluchankuna nanan chayllam. Chaynapi paytapas bañani quñikunawan bañatiy chaykunawan tanikun. (respuesta dada en la pregunta anterior).
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chay matikunata tumayman chaymanta chay quñikunawan bañakuyman, mihunata allinta mihuyman, alimentakuyman chaykunawan tapakuyman. Mama ñuqaykuqa llamkakusqallaykuta sara lawachata, chaqichata kinuwachata, chuñuchata, abaschata, tarwita, albergasta chaykunata ñuqaykuqa , mama kay campopiqa mihuyku.
	A: Postamanta medicinakunata riki
	B: Ari postamanta medicinata quwarqanku hinataq ñuqaykupis cuotata churaspa llapan llaqta asambleaman churasqayku huk kutata wakintataq wiraqucha alcalde yanapawaranku hinapi ñuqayku qanchik oxigenuta balonta rantimuyku hinaqa listo kashayku chay postapiña listuña chaykuna kashan chaykunawan salvakunaykupaq
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuy unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?
	B: Riki mama. Kay campollapi kasqa, ñuqaykupa qawarinaykupi hampikunapas, ñuqaykuqa postallaman pasaq kayku, doctorllaman pasaq kayku. Chayqa kunanqa yachaykuña, mama; imayna kanman, ima unquytapas, imaymana lasi, kimsa lase chay hawa llaqtapiqa imaymana qurakuna wiñan, panchispa kamasqan kan, chaykunawan imamantachá unquykumanpas, calorchu kanman, chirichu kanman imachá kanman, chaykunamanta riparaykuspa chaykunata tumaspa, hampikuspa, qaliyakuyku, mama. Aqnatayá postamanña haykuyku chaypi pastillata quyamuwanku achkata, vitaminakunata chuyaramuwanku piurta astawan chaykunapa ruwapawanku kay campopi qorakunawan hampikuspaqa más tranquilo sanuyayku, tanikuyku, mama.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman_____?
	B: -----.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.
	B: Quñi unuqa, quñi unuwan bañakusqankuqa chiqaqmi, mama. Ari, huk familiarniyta hapirun chay unquy. Hinaspa chaynata llusqiruspa hermanoy manaraq allinta sanusachkaspas chirita tumaruptin, chiri unuwan bañarusqa calor hapiptin, piurta astawan yaqalla wañurapamunku chay quñi, quñiwankama chay hampikunawan wiñatiyku chaywan bañakuspaña kunan qaliyapushan, manam valinchu chiri onuwanqa chay unquyqa mana valisqachu, mama.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.
	B: Ajam, quñi unu chay quñi unukunawan, chay sawinto chaykunawan allin kasqa chay coronaviruswanqa bañakunapaq kasqa, mama.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin.
	B: Chiqaqmi, mama kanman chayqa, chay kurucha hinallam yuraq kuruchakunan kan chaylla chayna ujuptekipas, samaptikipas contagiarpun (...) mana chayna simikichista tapakutikichis chay kurucha chay kunkaykita haykun quñi matikunata tumanki rupachkaqta anchaykunata mama yachachiwanku, cuidakuyku ñuqaykuqa.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan.
	B: Mana chayqa mana chay kuruchakuna kutusqanmantaqa kanmanchu, manam chaytaqa entendinichu solo ñuqaqa chaytaqa ñuqaqa entiendini mama. Mana kuruchakunata manachus.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chiqaqmi chayqa, mama; chiqaqpunim chayqa, allintam chaytaqa rimanku, nataqa, manam chiritaqa imatapas, frescotapas tumanapaqa valisqachu puro calido, mama; chay miel de abeja chaychakuna tumanapaqa allin kasqa.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu
	B: Ari, mama; chiqaqmi chayqa. Mana valenkuñachu mana chayna purinankupaq nispa, nitaq imapas ruwanankupaq haykurapunku ratuchalla. Kansaspa (...) mana chakinkunapas puriqtin karuman puritinkupas kansarakapun, munaq tiyarparikuyta mana kallpa kanchu, mana normaltañachu qaliyapunku manam llamkaspapas chakrapipas atinkuchu wasanku nanan mana nankuchu, kallpa kanchu, fuerza kanchu mana kallpayuqta chay unquykunaqa hapikusqa, chaynata ruwasqa. .
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu.
	B: Chay tumana cuestionkunaqa manachá, mama. Alcohollachá chinkachiqa kanman, mana chay cervezakunaqa, mama.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman
	B: Chiqaqmi, mama chayqa, rikuyku punitaqmi, chayna telewesorkunapipas qawaspayku runaqa wañushanku nakunallaña tractorkunallaña apaykushan hankunman chayllapiña panpaykushanku ashka ashkallamantaña. Chiqaqmi, mama, chayqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu
	B: Chiqaqmi, mama chay rimasqankuqa, pero chayna matikunata tumaspaqa siempre qaliyaykupuni, wakinta wakintaqa wañurachipunku gordokuna, gordakuna kashanku chaykunatam qalaylla atakaramun chay unquyqa hapirapun nispa ninku chayna flacokunataqa manam hapinchu ninku chaykunapas chaynapas kanman, chiqaqpunim chayqa kanman, chiqaqmi mama chaytaqa gobiernoqa willakamunchu chayqa, chiqaqmi chayqa, mama.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.
	B: Chiqaqmi, mama. Chaywanqa chay cuarentenata ruwachitinkuqa chay unquypas ratolla qifiñpun qalaylla chay cuarentenata tarirunku chay unquyta cuarentenata ruwachinku, mama.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'apapas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:
	B: Qali kaspaga manañam, mama; pero kunan cuidakushaykupuniraqmi siempre churakushayku, cuidakushaykupuni chaywanqa, mama mana dejaykuchu.
61	A: Lejiaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu
	B: Chayna autoridades ukunta, doctorakuna chayna na wajarimuwaspanku allinta capacitawankuman ñuqayku kay campopiqa, mama munayman.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?
	B: Chayna autoridades ukunta, doctorakuna chayna na wajarimuwaspanku allinta capacitawankuman ñuqayku kay campopiqa, mama munayman..

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-051)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: Ñuqaqa kani, watayqa 52 años.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqam kani, provincia Parurumantan distrito Paqariq tambumanta.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Arí, ñuqaqa yachay wasiman rirqani Paqariq Tambupi, escuela San Francisco Asismanmi ñuqa haykurqani. A: ¿Primariyaykita tukurqankichu? B: Mana tukunichu primariyaytaqa faltawarqan iskay wataraq tukunaypaq A: ¿Nispaqa hayk'a watakama ruraraqanki? B: Kimsa watata mana kimsa watata aha kimsa watata rurani primer año, segundo año tercer añukama.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqaqa llank'ani wasipi wawaykunapaq wayk'uni, espusuypap wayk'uni chakrata rurani, chakraman apani mikhunata, chaykunata rurani, wawaykunapaq wayk'uni wawaykunaq p'achanta t'aqsani espusuypap p'achanta t'aqsani, chaykunata rurani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí, Arí companera ñuqaq llactayqa mana nichhu alturachu nitaq nichhu bahutachu, ñuqaqpiqa wiñan llapan mikhuykuna wiñan sara, papa, trigo, siwara chaymanta kan frutakunamantapis kan mansana durasnu, tuna, siruela chaykuna kan llactaypiqa.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqataqa papay mantay niwaq, irqicha chikacha nispa kunanmi rinki irqicha escuylaman escuylapim matricularachimuyki, entonces kunanmi rinki lunesmanta profesoraykiq sutinmi Nora Celia Farfan nispa kay hinata niwaq papa. A: ¿Ichaqa wawacha kaqtiyki, wawachaykimanta ima simipin manaraq yachay wasiman richkaqtiykiraraq rimarasunkiku? B: Manaraq yachaywasiman richkaqtiyqa niwaqku Dorotiyacha kunanmi rinki uwiha michiq wakata michimunki uwihata michimunki sullk'a hermanachaykikunata qhawanki, mikhunata qunki yarqawachkanmi niqtin chaykunan kunan ruranyki kanqa ñuqa chakrata risaq, mamitayki mikhunata apamuwanqa qantaq ichaqa sullk'a hermanachaykikunata uywanki chaytam qam Dorotiyacha ruranyki nispa niwaq. A: ¿Nispaqa runa simipi rimarasunki? B: A ha runa simipipuni rimaq.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: A ha chaykunamanta rimaqku mastaq rimaqku chakramanta waka michiyanta uwija michiyanta, rimaqku awaymanta, phuchkaymanta chaykunamanta rimaqku antesta huch'uychallaraq kachkaqtiy A: ¿Ichaqa manachu huk simipi, kastillanupi huk simipi rimarqanku qichwallapichu? B: Manapuní ñuqaq huchuychallaraq kachkaqtiyqa mana karqanchu kastillanu rimayqa mana karqanchu chay paqariq Tampu llactaykupi ni colegiopsis karqanchu, chayrayku mana ancha educación karqanchu antesta karqayku ñuqaykuqa uwiha michinayku waka michinayku kampumantaraq riq kayku Paqariq Tambupi escuela kaq, o sea tiyaq kayku animalniykuwan Kampupi, entonces chaymanta riq kayku, escuelaman, ch'isiyarachikuq kayku hinaspa niwaqku mamitaykupas mana mamitay ripusaqkuchu timpuñam karqun profesoraykucha kastigaywanqaku a entonces amacha ripuychu uwihanchistaña michiqllaña uwihata michimunki entonces anchaynata antes mamitayku niwaqku

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

10	<p>A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa?</p> <p>B: Anchay simillaykullatapuni rimarqayku mana karqanchu kastillanuqa, mana riqsiraykupaschu kastillanuqas chay rimay chaytaqa riqsiraykuchu iscuylaman haykuspaykuña yacharayku.</p>
11	<p>A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña?</p> <p>B: Wasipi yanapakuyta qallarichkaspayqa siempre kay idiomallaykutapuni kay rimaynillaykutapuni rimarqayku mana huktaqa rimarqaykuchu.</p>
12	<p>A: ¿Kastillanusimipi rimankichu?</p> <p>B: A ha kunanqa ña kastillanu simipiqa pisillataqa rimaykuya, manaña as allintaqa kunan tiempo irqikuna hinaqa rimaykuchu, kunan timpuqa kan iscuyla primirtaqa kunanqa ankay Paqariqtampupi inicial chayman iscuyla kulihu chayqa kunan mastaña rimanku wawakuna ñuqaq naypiqa manapuni rimarqaykuchu kastillanutaqa mana yacharaykuchu.</p>
13	<p>A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki?</p> <p>B: Kunan wawaykuna wiñarqun yasta paykunaqa inichhalmanta iscuylamanta kulihumanta kaqtin paykuna rimanku entonces chaypiña ñuqapas rimani.</p> <p>A: ¿Chayqa mama kaqtiykiña?</p> <p>B: Yasta mama kaqtiykiña chaykunapi yacharqani rimayta pisillataña irqicha kasqaymanta hinañachu allintañachu rimani.</p>
14	<p>A: Ima simipin rimanki?</p> <p>B: Chay qichwa simillapipuni rimani.</p> <p>A: ¿Masiykikunawan llaqta masiykikunawan hinari?</p> <p>B: Paykunawanpis qichwa simillapipuni rimayku chay rimayllaykupuni rimayku.</p> <p>A: ¿kumunidadniykipiri?</p> <p>B: Kumunidadniykipis huñukuyña kan kumunidadniy ukhupi chaypis siempre qichwa-simillawanpuniyá rimayku manataq allintachu yachayku kastillanuta chayqa chayllatapuni rimayku.</p> <p>A: ¿Chakrapiri?</p> <p>B: Chaqrapipas igual.</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataqa paskarikunki?</p> <p>B: Runasimipiya masta simiyqa pachkakun manayá kastillanupiqas.</p> <p>A: ¿Nispaqa kastillanupi pisillata riki?</p> <p>B: A ha.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Siemprepunichá qichwa simiykupi mana intendiykuchu chayqa tapukuyku mana intintiykichu manachu qichwa simipi rimapayawankikuman manam intendiykikuchu chay kastillanu nisqankupi rimaqtiykiqa nispa niyku huñukuykunaña kan chaypis chay kastillanu rimaypi rimapayawaqtinkuqa niyku chaynata manam intindiykikuchu kay qichwa simipi rimapayawayku niqtiykuqa rimapayawankuyá chaypiqa intindiykuya.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: A ver imallatapis willariway machu payaykiq rimasqasunkita.</p> <p>A: A ha antes awilituyqa niq chaynata antesqa karqan ñuqaykuqa iglichhiakumanta rimaspa a ha iglichhiyakumanta rimaspa chaynata niwaqku awilituykuqa ñuqaykuqa kaq kayku phaynapi ruraq kayku kurawatapis... ruraq kayku chaypi aqhaykutapis ruraq kayku pastillamanta upyana aqhaykutapis hich'ayku chayqa chaymanta pastillata munaq mikhuq chaynata willawaqku phaynakunapi ñuqaykuqa huklla karqayku kunanqa mana chay hinachu kunam timpuqa cambiapuchkanmi antisqa mana chaynachu karqan huklla runa karqan huk platullamanta mikhunatapis mikhuq kayku... manam kunanqa chaynañachu kambiyapunñam arros phiriyus kunanqa ikhurimun, llamk'asqallaykuta mikhurayku alwirgasta hawasta, triguta, sarata, sibadata, kunan timpuñataqmi rikhurirqamun arros huk conservakuna rikhurimun mana ñuqaykuqa chayta riqsiraykuchu, chayrayku ñuqaykuqa qhali kawsarayku kunan timpuñataqmi rikhurimun consevakuna t'antatapis ñuqaykuqa mikhurayku qunchuwan rurasqata kunan ichaqa imanwanchá ruranku t'antatapis manaña naturaltachu, chayqa kunan timpu wawakunapis unquyniyuq imaymanawan unqusqa kanku mana ñuqayku anemiyata riqsiraykuchu qhali ñuqaykuq kawsayniyku karqan llamk'asqallaykuta mikhuqtiyku, kunanqa imachá qamkunaqa kankichik descartablíkuna chaynata niwaq</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Arí compañera allintam runasimitaqa rimayku kay Paqariq Tambo llaqtaykupiqa.</p> <p>A: ¿Runasimipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Arí runasimipiqa intindiykuya, intindiniyá ñuqa, ñuqapuni intiendini runa simipi liyini hinaqa chay huk kastillanupiq mana ancha intiendinichu.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: A ha runa simiqa allin riqsisqa kay llaqtayku Paqariq Tambupiq runa simi rimayniykuta, ñuqaykuqa rimayku inkakunaq rimaynintaraqya rimayku kay qichwa simitaqa.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Así es, soy del mismo Paccarectambo.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaqa kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: A ha kan yerbakunallawan hampikuq kanku, a ha, manaña, yerbakunata tumayku, yerbakunawan qhaqkuyku manaña chayqa thanirichiwankuchu chayqa postamanqa riyku a veces chay qurakunallawan hampirquyku ñuqaykuqa kan qhisa kan huk qurakuna Markhu kan, Santa María kan, chay qurakunallawan mastaqa hampikuyku.</p> <p>A: ¿ hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapas kanchu?</p> <p>B: Kan pustapi.</p>
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu?</p> <p>B: A ha diciembre killapi uyariqayku hamuchkanchis huk unquy coronavirus sutiuyq chayaramuwachkunpaschá chay unquyqa nispa ñuqayku chay llaqtaykupi parlarqayku wakin nirqanku hay chayamunmanchu chayri maypiraqchá chay unquyqa riki paqarin kay llaqtanchikman chayamunmanchu nispa nirqanku, napiqa ultimunpiqa Qusqu llaqtaman chayaraqmun, anchay Qusqu llaqtaman chayaramuqtinqa manhasqa, llakisqa karqayku.</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: -----</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: -----</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?</p> <p>B: Ñuqayku mana asta allintaq allinchataqa yachaykuchu imantam chay unquy paqarimurqan maymantam chay unquy hamurqan mana chayta asta allintapuniqa ñuqayku yachaykuchu, chay unquykunaq hamusqallanta yachayku imaynachá chay unquy wañichin wañichin runakunata, uhu hinallas nispa ninku chay ñuqayku llakisqa kayku chay unquy chayaraqmuqtinqa wañurusunchus llapanchik kanpis imawampunitaq hampikusunpasri nispa niyku, chayqa mana kripi hinallas rinkukunaqllata chay unquyqa nispa ninku chay ñuqayku niyku imanchiktaq ñuqanchikpaqta faltan Eucaliptunchik kachkan, kan q'uñi q'uñi qurakuna kachkan chaykunatachá riki tumansunchik riki ahinallata hinallata karqayku compañera.</p>
26	<p>A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?</p> <p>B: Mana, mana.</p>
27	<p>A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?</p> <p>B:</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Uyarirqayku noticiyakunapi, radiyupi, telekunapi uyarirqayku. A: ¿ Radiyupi televisiyunpi, chaykunallapichu? B: A ha chaykunapi uyarirqayku, chaymanta chhaqay huñukuyniyku asambliya chhayna rimariqku unquysis hamuchkan imawantaq ñuqanchik hampikusunchik nispa nirqanku chaymanta chay unquyqa chirimantapunichá kanman riki entonces tomansunchik chaypi eucaliptuta huk qurakuna bastante kay llaqtanchikpi kachkan chaykunawancha hampikusunchis nispa chaynata huñukuykunapi rimariqtinku anchaykunallata yacharqani.</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Runa simipipuni karqan, porque ña uyarispaña chay huñukuykunapiqa rimaqku.</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Chay llaqtaykupiña, radiyukunapiqa siemprepuni kastillanumanta rimakamun. A: ¿Nispaqa runasimipi, maypi ñañay? B: Runasimipi huñukuykunapiña rimanku.</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Uyarisqayman hinaqa willakunku riki huk unquymi hamuchkan coronavirus sutiyuq chaymi runakunata wañuchimuchkan chhaynata rimaqtinku intindini chay unquyta runatataq wañuchimuchkan chayqa gravicha chay unquyqa hamuchkan anchhaynata intindini. A: Nispaqa a ver, ch'uyatachu K'atachallatachu intindinki wakillantachu intindinki B: Intindinitaq chhayna rimapayawanku runasimimanta chayqa</p>
32	<p>A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----.</p>
33	<p>A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----.</p>
34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uyarisqaymanqa ikhurin uhu, qhuña q'uñirinku ruphaq phataqinku riki chaymanta uma nanan anchaykuna.</p>
35	<p>A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Riqsini Fiebre q'uñirimuqtin uma nanaqtin, chirikunata manchaqtin anchaykunata.</p>
36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Unqunmansiy chay warmikunapis qharikunapas wirasapakuna kanku chay grasa mikhusqankumanta anchaykuna unqunman.</p>
37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Kanman hap'iwanakumansiy chay unquyqa qhillimanta mana maqllikusqaykumanta mana allin alimentakusqaykumanta mana allin mikhusqaykumanta chaykunamantas hap'inman chay unquyqa unki.</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Uyarisqayman hinaqa allintas mikhunayku makiykuta maqchikunayku hawunwan lihiyawantaq ch'aqchukunayku wasiykuta kaq platuykuta tasaykuta mikhunayku p'ukukunata maqchinayku lihiyawan makiykutapis maqchikunayku huk pisilla lihiyayuwana sapa ratulla maqchikunayku mana hinata chaykunata makiykuta maqchiykuman mana platuykuta maqchiykuman chayqa facillata hap'iwanakuman chay unquy .</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqaqa chay huñukuykunapi yachani, chaypi nirqanku chay hinata chhaynata unquymi hamuchkan kunanmi makiykichikta maqchikunanchik hawunwan lihiyawan. A: ¿Pi chaykunata yachachisunkuchik?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chaypi kan huk wakichiqkuna chay hampiqkuna.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: A ha chhiqaqmi chay willakusqanku mana makiykuta maqchikuykuman chayqa ña chay llaqtaykupi kanman mana allinta limphiyuta mikhuykuman mana limphupi tiyaykuman huñukuykunapipas kaykuman huñu huñulla mana barbihuyuq mana simiykuta allinta tapakuykuman chayqa ñacha llaqtaykupi hap'irquwankumanña porque mana chay llaqtaykupiqa hap'irquwankuchu chhaynata tapasqa puriyku makiykuta sapa ratulla maqchikuyku limphiyupi mikhuyku limphupi tiyayku allinta mikhuyku llamk'asqaykuta mana hap'iwankuchu.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Nuqa atiymanmi.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Kaypi qurakuna kan, chay qurakunawan, chaymanta makiyta maqchillaymantaq limphiyuta chaymanta mikhunayku p'ukukunata allinta maqchiyman chayqa mana hap'iwanmanchu.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Huk unquykunamanta kaypiqa ñuqaykuqa hampikuyku kaypi kan huk qura kan khisa sutiyuq chay khisakunawan kurpuykuta pasakuyku huk hampikuna kan alcanfur, timulina, agua florida chaykunata chaykunayuqta, chay qurakunawan qhakukuyku.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: kan. A: ¿Pi? B: Karqan mamitay hospitalpi niwaranku ima unquycha chay unquy kanpis mana chay unquyta ñuqayku riqsiykuchu, niwanku mamitay hospitalman haykuqtin, mamitaykitaqa hap'isqa colesterol.... Ahinaña karqan riki, osea mamitayqa achkha uhayuq antes kasqa achkha uhanku wakanku kasqa chayqa mikhurqanpunitacha aychata riki bastante aychallacha karqan riki, chaymantapaschá chay unquy hap'irqan riki.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: A ha chay virusmantaqa chay hina nutichhakunapi kan wawayku intindichiwankuñan chhaynan nutichhiyakuna llusiykamuchkan chaykunawanqa hampikuna nispa willawaqtinkuqa ña yachaykuña kay ima qurakuna kachkan chay unquypaq hampi ima qurakunatas tumachkanku chaykunata ña yachaykuña ñuqayku qhawariyuña qurakunata maypin chay qura wiñan chaykunata yachaykuña chayqa ña yachaykuña masta amachakuyta kay unquymanta .
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Nuqa rurayman vapurta tumanaypaqtaq nata apamuyman iman chayqa qunqaruni, iyukaliputa, mullita, makhuta chaykunawan vapurta rurakuyman chaymanta matikuta, chay matiku allin kanman, matikuta tumayman hap'iwanman hina.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikonmanchu? B: Atinman.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

49	<p>A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ?</p> <p>B: Kay llaqtaykupi kan qurakuna mana nallachu chay pastillas nisqankuta astawanchu hina ñuqaykupaqqa unquyta apamuwanku ahina pustapi tumallay tumallay hina thanichisunki niwanku huk ratulla thanirquchiwanku chaymantaqa kurpuykuqa nanarqapun allin yerbakunata tumarquyku yerbakunawan pasarukuyku anchayqa thaniriwankuraq chay pastilla quwasqankuta ichaqa imayna urapicha kanan chaymantaqa sapa p'unchawmi tukurapuyku minchha p'unchawqa kaqma nanarquwanku.</p>
IV T'aqa Qatina	<p><i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i></p>
50	<p>A: Q'uiñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.</p> <p>B: Q'uiñi unuwan bañakusqanku, chirimantataq chay unquy hamuchkan chayqa manapunitaq chiri chiri unuqa valinchu, tibiyu unuwan bañakuqtiykupuni allin kanman.</p> <p>A: Q'uiñi unu manachu allin nispaqa</p> <p>B: Manachuna allin kanmanchu nichhu q'uiñipas ni nichhu chiripas.</p>
51	<p>A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.</p> <p>B: Chiriwan hap'ichikuyku chayqa, nichhu chiriwan hap'chikuyku mana allintachu p'istukuyku mana p'achakuyku allintachu chayqa malyá chayqa mana ya coronavirusllachu chaytaqa hap'iwanman huk unquykunapis kanya mana allinta p'achakuqtiykuqa.</p>
52	<p>A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin.</p> <p>B: Chayqa chhiqaqmi kanman.</p>
53	<p>A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan.</p> <p>B: Chhiqaqmi chayqa kanman, ch'uspiqa imamanpis tiyaykullan tiyayunllá wañusqa aychakunamanpis ima animalkunaq hisp'ayninmanpas chayqa ñuqaykuta contagiawaptinkuqa ñuqaykupaq kurpuykuman churaykuwaptinkuqa yaqachus cierto chayqa kanman.</p>
54	<p>A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu.</p> <p>B: Chayqa chhiqaqmi.</p>
55	<p>A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu</p> <p>B: Chaypis chhiqaqmi, hap'irun chayqa wakinqa mana allin mikhuqchu kanku anemiyawanpis karqanku huk unquyniyuqpis karqanku chayqa manayá atinkuñachu mana fuerza kanñachu riki difindikunankupaq vincipakunankupaq mana fuerza kanchu chayqa chhiqaqpis chayqa kanman</p>
56	<p>A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu.</p> <p>B: Chayqa manachu chhiqaqchu kanman machasqa kawaq cervisakunata upyan, huk unquykunata ya tarikuchkanki machaspaqa entonces mana chhiqaqchu chayqa kanman.</p>
57	<p>A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman</p> <p>B: Chayqa chhiqaqpunicha chhiqaqchu kanman riki willakamuchkantaq talpi tantuña wañuq karqun karu llaqtapi tantuña contagiasqa karqun nispaqa willakamuchkan chayqa chhiqaqpunicha chayqa kanman.</p>
58	<p>A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu</p> <p>B: Chayqa chhiqaq ya kanman mana yachanchu gobiernuqa hayk'a runan mana allinta hampikuspa wañuruyma o qhaliyayman allinta hampikuspaqa o allin mikhusqa kachkayman o mana allin mikhusqapis kachkayman mana yachanchu chayta gobiernuqa.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chayqa allinmi, chhiquaqmi chayqa.</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk' aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana mascarillata churakuymanchu chayqa kayman manataq unquy hap' iwanmanchu, allintaq kurpuy kanman, allin mikhusqataq kayman, mikhuyma riki karqan wawa kaspayraq allin mikhunakunata mamitay mikhuchiwanma karqan chayqa riki allin kurpuy kanman chayrayku mana hap' iwanmanchu unquy, pero cuidakunaypuni kanman riki imaynapipas watuwanman chay unquy chayqa hap' ikuwanmanya mana cuidakuqtiyqa.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chayqa falsuchus kanman falsun kanman chayqa, porque lijiaqa wañuchinpuniyá kuruchakunata riki chay huch'uy uña kuruchakunata.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqaqa munayman kay coronavirusmanta imaynata amachakunaykupaq venticupanaykupaq huk hampikuna kananta ñuqa munayman manaña kay khayna runamasiyku wañunanpaq munallaymantaq allinta maqchikuchunku siminkuta tapakuchunku karu karulla kachunku ama huñu huñu kachunkuchu mana yachanchikchu chay achkha runa ukhupi mayqin runapis unqusqapis kachkanman qhali kachkaspas chay runawan tupayman entonces rataywanman riki chay unquy, chayta mana munaymanchu runamasiyta siempre cuidakunantapuni munayman limphiyu makinkupis anchay mikhunanku p' ukukunapis limphiyu mikhunankupaq makinku maqchikunankupaq chay hawunwan lijiawan chayta munayma ñuqa compañera. Ojalá notichhiyakunapi llusimuchkan riki kanqan vakuna vakuna kaqtinqa kuchkan chay unquykunawan kapunki ojalá chhayna kanman munaymanmi ñuqa compañera pronto chay ikhurimunman chay vakunakuna.</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-052)

Version: Quechua

I T'aaqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'anapaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: ----
3	A: Kaynin? B: ----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Paqariq Tambomantam kani mantay ñuqaqa
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari mantay rini, primariyallaytam tukuni mantay, yachay wasimanqa rini
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Mantay chakratam llank'ayku ñuqaykuqa, ñuqataqmi waykuni wayk'uni mikhunata espusuypaq chakra llank'aqkunapaq.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Claro mantay, qichwa runayá kani kaypiqa, runa simi yachaq
II T'aaqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runa simipim mantay ñuqataqa rimawarqanku mamitaykunaqa papaypis
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana. Ancha sinchita, totalta rimarqanku runasimillata rimarqanku, mana mantay chay español rimaytaqa rimarqankuchu
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimillapi mama, runasimillapi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuña kaspá, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Runa simillapi mantay, Runasimillapipuni rimarqayku, mana huk simitaqa yacharqaykuchu ñuqaykuqa mama
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari, rimanim kunan kunañam Qusquman llank'aq rispayña yacharqani kastillanu rimaytaqa mantay manam yacharqanichu
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Masu minus... na16 añusniyuq aqnachá mantay yachayman qarqan Qusquta abueluy pusawarqan, chaypi ñuqata haypi Qusquta,- rispay rikumurqani, chaymanta qusquman ripurqani anchaypiña yacharqani mana ni intindiranipaschu runa simi rimaqpaqa ni imatachá rimakunku mana intindiqchu kani
14	A: Ima simipin rimanki? B: Runa simipi mantay wawaykunawan ñuqa rimani ay vecisqa paykunaqa kastillanupipas parlapaywankuyá, pero más o menos intindini ya A: masiykikunawanri B: Wasimasiykunawan runasimipi kaq A: Comundaykipiri B: Runasimipikama parlayku porque mana intindinkuchu kastillanuta antigu señorakunaqa mana intindinkuchu chayqa runa simipikamalla parlayku asambleakunapipas A: Chakrapiri B: Chakrapipas igual mama, chakrapipas igual runa simipikama, mikhunatapis mikhuyku runa simita parlaspayku misatapis mast'ayku runasimipi rimaspa
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Runasimipi mama runasimipi

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: A ver, wakmanta tapurusayki, imi simipi pisillata paskarikunki B: Na Kastillanupi mamá pisichallaqa, pisichallaqa
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runa simipi masta allinta intindiyman mantay
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willakuymánmi mama A: Imachatapis yuyachkankichu awilachaykip rimasqanta. B: Ari matrimuniyumanta munayta willawaq rikuniraq wakintaqa A: imaynata B: Matrimuniyumanta kasarakuymanta A: Imallatapis willariway a ver B: Ya, ya, ya antis munay chaypi kasarakuq kasqa kay Paqariq Tambo llaqtaypi, sumaqta kasarakuqaku, matrimuniyuman inglichhaman haykunankupaq nawan kasarakuqwan qhariwan warmiwan haykunankupaq phamiliyanku warmip mamitan warmiq papan qhariq mamitan qhariq papan phamiliyankuna sirkanakuna haykusqanku bendichhunta wasinkupi churasqaku, kunanmanta wichaymanmi sumaqta kawsakunki, kasarakunkim kunam p'unchaw kasarakupaykitaqmi sumaqta kawsakunki urpichayki hampunqa sumaqta rispitaqunki nispa nisqaku haykusqaku inglichhaman inglichhapi kasaraykuspataq sumaqta padre kasaraykuspañataq sumaqta llusqimusqaku llusqimuspankupataq Warmiq wasinman risqaku hina chay warmip wasinpi sumaqta mikhunakunata mirindakunata sumaqta mikhusqaku hinaspa kasarakuqmansi qusqaku huk platullapi iskayninku mikhunankupaq warmi qhari mikhunankupaq imapaqtaq chayta mikhuranku? Ch'ulla platullamanta? Ch'ulla platullamanta mikhuspa wiñaypaq kawsankichik, wiñaypaq munanakunkichik nispa mikhuchisqaku padrínakuna madrinakuna matrimuñantiman chaymantataq ripusqaku wasinkuman qhariq wasinmanñataq, qhariq wasinman ripunku; Qhariq wasinmanta organisakamusqanku hamuqku warmiq wasinta qhari phamiliyakuna, phamiliyankuna hermanankuna sumaqta hamuqku khiswarkunata rikraykusqanku warmiq wasinman pusanankupaq sintata apaykusqanku musikapi sumaqta takiyusqanku haku urpi puriripusun haku sunqu puriripusunchik siwara wiñapum suyachkasunki rumq'ukunawan suyachkasunki nispa haykuykunku warmip wasinta hinaspa sintawan sinturamanta hap'ichinku chumpimanta hinaspa aysanku sumaqta qhariq wasinman, takispan tususpan haku urpicha puriripusunchik, haku sunqucha purisunchik waqaqtiykipis waqaysisayki, llakiptiykipis llakiyisayki sumaqta apapuqku hinaspa chaymanta chayaykuspataqmi q'alata warmi phamiliyataqa apayurqunku wasinman, warmiq wasinmantas apayunku mankankunata tuminkunata, rakikunata, takllakunata imaymanata riki qharip wasinman astaykun hinaspani chaymantataq sumaqta ukmanta chayarpapunku noviokuna tiyaykunku chaypi sumaqta hukmanta kutillankutaq musikapi chayaykunku chayaykuspankutaqsi ichaqa riki wakin quedaqkunataq q'alata apaykunku chaypi huk wiraquchata chistusuta p'acharquchinku hinaspani riki q'alata apaykuspa tiyanku hukmanta kaq mikhunapaq qhariq partinmantañataq qhariq wasinpiña noviyuqa mikhunata huk hatun k'arpa phusillupi riki haywarinku warmiman noviyuman kaqllataq huk platullamanta tukunanku, chay mikhunata, q'alanta q'alata mikhuykunku, chaymantataq chaypi tusunku, takiyunku chaymanta tardiñiqtaqa ya está wawa tusuchita ruranku t'anta wawata listu suyachinku sumaqta wawtisaykusqanku suyachinku madrina padrino chay wawakunata sutiyan sutiyaqchinku sumaqta chaypi tusuykunku chayllaman suwakuna hamun wawakunata suwaykukunku chay wawaqa suwaykuku hinaspa atahaykunku madrinakuna padrínakuna cuidanku ima pero siempre suwaykunkupuni chay wawakunata chaymanta ahinata tusuykapunku chaymantataq ichaqa paqarintintaq puñusqankupi sumaqta vilawanmi noviyata noviyuta puñuykuchinku madrinakuna sumaqta chay vilatam k'anchasqaykichik chay vilawanmi k'anchasqa puñunkichik aman apagankichikchu, tukukunankaman chay k'anchanqa chaymantataqmi ichaqa paqarintintaqmi ichaqa pasanku padrínuqta madrinaqta chaypi mikhuykullankutaq huk platullamanta hawapi huk platullapi mikhuykuchinku... Ahinata awilitay willawarqan..pero wakintaqa ñuqa rikuniraqmi chay rurasqankuta sumaqta kasaraykunku hina rirqaniraqmi rikurqaniraqmi participarqaniraqmi, chaypaq sutin qhachun ituy
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinta mantay allinta Runa simi rimaqtaq kani chayqa allinta paskarikuni A: runasimipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari mantay, intindini, intindini qichwapiqa mantay
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqam mama runa simiqa mayoriya ñuqaykuqa runa simipi rimayku q'alapis
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Kikin comunidad Paqariqtambomantapunin kani ñañañay
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi ñañañay ñuqapis maso menos, ñuqapis yachanim mantay A: Kusa hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi, pustapi kanmi mantay
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarinim mantay ñuqa manan intindirqanipaschu ni imaynataraqta qhipapiñan ñuqapis ñañañay intindini chayta, manaya ñuqayku yacharqarkuchu imas coronavirus chayta ñañañay
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Ari mamá, Huk unquychá kanman, virushina unquy kanman chay unquy nispayá ninku contagiawasunmanmi cuidacunanchikmi ñuqanchik nispa enfermerakuna niwancku chayqa ñuqaykupis Kuydakuchkayku chay unquyta
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi enfermedad virusmin nispa ninku manayá ñuqaykupis allintaqa riqsiykuchu mana chay unquytaqa riki
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Ninkuyá huk ladu nachhunmanta chay unquyta rurasqaku chaymi hamun chay unquy extranjero wiraquchakunapim hamun chay unquy ninku chayqa enfermerakuna ñuqaykutapis intindichiwanku chay yachayku ñañañay
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana mantay riqsinichu, coronavirus nillanku
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Postapim enfermerakuna ñuqaykuta niwanku inturikunapi autoridadkunapis rimanku chayqa cuidacunanchikmi maqchikunanchikmi allinta makinchikta wasinchikta allinta limpiyakunanchik, kay mascarillawanmi churakunanchik manan aqnalla purinachu nispa niwanku chaypi yachayku A: Ima autoridadkuna B: Alcaldiyku, gobernadurniyku liderkuna kaq Kallankutaq kay Paqariqtambo llaqtaypi paykunayá willariwanku ñuqaykuman A: Chay notichhiakunapiri, radiyupi, televishunpi chaykunapiri uyuarirqankichu B: Uyarinim, uyarinim wakinta intindini wakintaqa manayá mantay
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Castillanupim mantay manan runa simipichu
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Mana ancha uyarinichu runa simipiq coronavirus coronavirus ninku huk virusmi chayqa achhiyu niqtinchikmi contagiaykunakusunman chaymin qhunchikwan tapaykukuspalla achhiyu ninanchik nispa ninku.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari Wakillanta mana ch'uyataqa intindinichu
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Ninkutaq, ahitakunku, airin faltan, nispa niwanku airin mana kanchu, ahitachhunmi hap'ikun nispa gripe hina hap'ikun nispa ñañañay ninku
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Ñuqa mantay mana riqsiymanchu mantay imapipas, manchakuspaya ñuqaykupas kayku hap'irasunwan kanpis nispa maskarillallantin kay Paqariq tambo llaqtaykupi puriyku hap'irquwasunchu chayqa anchhaynata rurakuna wafusunmanmi manam kamapis kanchu imaymanata willakunku chayqa llakiskayá ñuqaykupis kayku mamá
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Unqunkuman idadeniyuq wiraquchakuna, ñuqayku idadnuyukuna, aqnayá

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Contagiyakunku mana anchayhina junto muntunakuspa puriqtinchik machaptinchik ahina contagiawasunman mana chay achkha runakuna tinkuna
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Ñuqaykuqa cuidakuyku maskarillaykuwan churakuyku may rinaykupaqpas wañuta haykuspayku llusqsimuspapas nichhuta makiykuta jabonwan maqchikunayku wasiykuta sumaqta limphiyakuyku aqnayá ñañay
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kay wasillaypi A: Wasillaykipi, Pero, pikunata uyarirqanki chay yachachikuyta B: Enfermerakuna, autoridadniyku chaymanta liderkuna anchhaykuna willariwanku, y radiyupipas uyariykutaq. A: Chay liderniykikuna, enfermerakuna wasiykitachu hamuranku imaynapi paykuna chay yachachikuyta wach'irichirqanku B: Wasiykuta hamuwarqanku kharu kharullamanta yacharichiwanku A: Chay alcaldemantapis niwarqanki riki. B: Paykunapis chaymanta karukarullamanta kan kaypiqa radiyuyku ñuqaykup radio Paqariq tambo chaymanta willarimuwanku, chaypi uyariykuyku runasimipitaq parlamun chayqa allinta intindiyku chay willarikamusqanta
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Manam gracias a dios kay llaqtaykupiqa hamunchu unquyqa, mana ñuqayku kay llaqtaykupiqa riqsiykuchu ima unquytapis chay Qusqu larukunanapichá unquqkunaqa kan pero mana kaypiqa ancha riparaykuchu A: Ñuqa tapuchkayki, reparasqaykiman hina chay willakuykunata wach'irichiranku chiqaqchu chay kanmam chay willakusqanku B: Chiqaqmi chayqa huk llaqtakunapiqa qhawarisqaykumanhina, chiqaqmi wañunku ñuqaykuqpis paisanuyku limakunapi qusqkunapi ahina kuraq turayku wañuyakapun
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachchu? B: Atiyanmi ñañay
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Mana ñuqa kay Paqariq tambo llaqtaymanta llusqsinichu qusqularuman kayllapi tiyakuni sumaqtataq wasiyta limphiyakuni aseakuni sumaqchata, chaymanhina kaq allinta ñuqaykuqa como costumbre awilukup timpunmanta paykuna rimaq unquy kaptinqa hisp'aytan puquchina rakikunapi, thanta mankakunapi chaytan hich'ana punkukunaman chaymi mana unquyqa hap'ikunchu niptinku, ñuqayku chaykunata rurayriyku punkukunapi hisp'aytarraq ruciyayku chaykunawanmi amachakuyku, chaymanta bañuta haykuspapis llimphiyu maqchisqa sumaq llusqsimuyku jabonsilluwan maqchikuyku makiykuta aqna ñañay, nitaq Qusquta riykuchu manataq achkha runakunaman haykuykuchu ñuqayku.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqaqmi kan huk historiyay kan ñuqan unqurqani 8 años hinaspanmi chaypi huk señora karqan hampiq antiguo señora kawsarqanraq hampiarqan sumaqta hampita tupachispa yanqhan medikukunamanpis rirqani pero kay llaqtaypi chay abuelita hampiwana hawa llaqtapi hampillawan ñuqata qhaliwachiwarqan chay tantos años unqusqaymanta
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu, mastaq unqunku gripillawanmi.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Ñuqata hap'iwaptinga, Wasipichá cuidakuyman hampikunatachá qurakunatachá tumayman kanmi kaypi qurakuna a lo natural chaykunatachá tumayman mana atiwaptinga Qusqumanchá riyman riki pero ñuqaq creyenchaymanta ñuqa masta creyini kay plantakunapi plantakuna allin hampiq ñuqaykutaqa qhaliyachiwanku kay hawapi wiñaq sumaq plantayku A: Ima qurachakunata upyawaq B: Ñuqa tumayman huk quracha kan Q'itu q'itu chaymi mana samayniyki kaptinpis yanapasunki Q'itu q'ituta tumayman, chay matichapi Yawar ch'unqata chaymanta tumayman sambu q'uruta anchayta tumayman A: Chay sambu q'uruta chaychakunata timpuchispachu tumawaq

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Repusachispa, huk chhikanta t'impuyachispa, pero mana nichhu reposadullataqa chayyá allin, chayta tumayku ñuqayku
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi, atikunman ñuqa qayna unaymanta qhaliyani kay hawa hampillawan, hawa hampillawan hinaspanmi kunanqa ñuqapis yachani abuelitaq hampiwaspanta rikunitaq imakunawanmi hampiwaraqan chayta ñuqapis chay hampita preparayta yachaniña A: Abuelitaykichu yachachirgasunki B: Ari abuelitaymi karqan familiaraq kasqanmantaraq chay abuelitaymi yachachiwan chaywan ñuqa qhaliyani chay hampiwani manayá atiwarancho ni medikupis manañayá atiwaranñachu, chay hampiwani qhaliyapuni ñuqa
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B: -----
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Mana chiqaqchu kanmanchu, q'uñi unuwanpuni bañakuna
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manachu chiqaq kanmanchu A: Coronavirustaq huk virusmi paqarichin. B: Chayqa chiqaqchus kanmanpis no se imaynachá kanmanpas maymantachá chay unquyqa paqarikunpis mana ñuqapis intindinipaschu
52	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manachus kanman huk runaq rurasqan chayqa kanman ninkupunitaq ahinata uyariyku ñuqayku huk runa rurasqa laboratoriyupi nista ninku chayqa huk runapichari chay unquyqa hamunman karqan
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Timbladullata tumananku, nitaq nichhu q'uñita nitaq nichhu freskuta-aqnayá tumanayku
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari chiqaqmi chayqa kanman mayoriyataq saqiyapuwanaku
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi kanman chayqa
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta rima B: Chiqaqmi
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: chiqaqmi
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaq chayqa
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Qhaliña, qhali kaspayqa mana churakuymanchu unqusqa kaspayqa churakuyma siemprepuni ñuqayku cuidakunaykuraq
61	A: Lejáqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Ñuqaq qhawarisqaymanqa allinchuna kanman chayqa ñuqayku chaywan masta desinfectariyku ahina wasiykutapis bañukunatapis aqna ñañay
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayma runa simipi masta munayman chay willakuy chayarimunanta A: Ichaqa imakunapi, pikuna rimayninpi, radiyopichu telewichhunpichu B: Radiyupipis tiliwichhunpipis munaymanmi uyariyta runa simipikama

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-053)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 40.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqan kani, distritu Paqariqtambu, Provincia Paruro, Cusco.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari panay rini. A: ¿Hayk'a watakama rirqanki? B: Kulihuyuya tukuni.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqa llank'akuni chakrallapi. A: ¿manachu hukkunata ruranki? B: Mana aveces llusqini llank'apakuq pero kutinpuspaqa chakrallaypi llank'akuni.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, qichwa runa.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runa simipi, siempre kay campu llaqtapiqa runasimillapipuni rimapayawaqku.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Rimanku. A: ¿ima simipi turay? B: Rimanku castillanupi.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simipi, Qichwallapipuni rimaq kayku kampupiq.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: ñuqqaq rimarqani p'uruchaymantapachaqa qichwallapipuni rimakurqani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kunan Colegioman risqaymantapachaqa ña kastillanutapis yachapuniñan.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Huaynayaruspaña, huaynayaruspaña.
14	A: Ima simipin rimanki? B: <ul style="list-style-type: none"> a) Qichwa simillapipuni rimayku, wawachaykuna kanmi piru paykuna huk simipiña rimanku piru anchayta wawaykunawan parlani, iskaynin idiomapiñam kunanqa parlani wasipiq phamillaywan. b) Paykunapis parlakuykupuni siempre llaqtapiqa qichwa simipipuni rimakuyku. c) Kumunidadniypipas siempre qichwa simipipuni rimayku manaya kay hawa llaqtakunapi mana ciudadpi hinachu kayku, entonces siempre chakrapi llank'aspa, campukunapi purisqayku siempre parlayku qichwa simipipuni. d) Chakrapipas. A: ¿Sumaqtachu chaypi qichwata rimankichik? B: Sumaqtaraq rimayku qichwa simipi, asichkayku ahinata parlarispayku chakrata llank'ayku kusi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Kastillanupi pisillata, imatapis paskarikuni runasimipi.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymay haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwa simipi, qichwa simillapi.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari willarikuymaymi. A: ¿Imachatapis willarikuway turay? B: Niwaran huk qhipa timpukunapi karan munay kawsaykuna kay campu llaqtapi, mikhunapis munay, prductokunapis mikhuykunapis munayta rururan kunan timpukunataq mana igualñachu ahinata niwan abueluy willawan. Manan kunan tiempu mikhuykunawan antis mikhuywan igualñachu kunan tiempu nispa.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ñuqayqap ofichhuykumanhinaqa, ñuqap parlasqayman hinaqa allinta allinta paskarikini. A: ¿Runasimipi, oficial quillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari intindini.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Runasimi llaqtaypiqa ñuqa qawarisqani hinaqa allin qhawarisqa, manan pipas niwankuchu mana allintachu rimanki qichwa simita nispapas manan niwankuchu hayk' aqpas, ñuqap qhawasqayaman hinaqa allin qhawasqa chay.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari kikin kumunidad Paqariqtambumanta kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Hampiy yachaqkuna kanmi, achka kanku. A: ¿Imawan hampinku? B: Qampikunku Imawancha unqunqi anchayman hina hampukuqkunapas hampikunku. A: ¿Ichaqa imawan turay? B: Ñuqayku kampu llaqtaykupiqa yirbachakuna qurachakuna chaychakunawan hampikuyku, hampiqpas hampinku. A: ¿Hinallataq chay hampikamayukuna enfermero, tecnico, doctor hinapis kanchu? B: Paykunapis kanmi, kanmi puestu de saludniykupis kay llaqtaykupika.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari uyarini, nutichhakunapi radiyukunapi uyarini.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirus huk unquy dimachhiyadu fuerte, runata wañuchin, mana ñuqayku kay kampu llaqtaypi mana tantuta sintiykuchu chay unquyta.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: -----
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Uyarisqayman hina chay unquy hamun haqay China huk laru paismanta, huktataqmi ninku Istadus Uniduspi chay unquyta hatarichinku chaymantataqmi ch'iqichikamunku chaymin q'ala munduntinpi chayqa ch'iqirin ankayman hina ñuqa uyarini chay unquymanta.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana chaytaqa riqsinichu, solo coronavirus anchay situllawan.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Coronavirusmanta willakuranku mana tantu campo llaqtapi karayku pero iniru, phiwriru, marsu anchay killapicha hina chay unquy rikhurimun, mana ñuqaykuqa hasta mayu ahina kamaqa tantu sintarqaykuchu chay unquymanta sintirayku campupi, pero Cusco llaqtakunapi huk hatun llaqtakunapipas yastachus chaypichina

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>karqun chay unquy, ñuqayku campu llaqtapi mana tantu sintirqaykuchu ya chaymanta ima riki willakamunku llaqta umalliq wiraqchakuna, cuarentinan kanqa, cuidaykunan kanqa mana kallita llusqinaykichikchu ahina ñuqaykuta ultimo chaykunatapas yachayku.</p> <p>Chaykunapipas rikuyku cumpañira chay unquymanta. Ñuqay uyarisqayman rikusqayman hinaqa hatun ciudadkunapi, Quskupi Limapi huk hatun llaqtakunapiqa sinchipunicha unquy kan anchaykunata nuticiakunapi rikuyku, radiyokunapi uyariyku, wañuqkuna achkha kanku, anchaykunata panay yachariyku chay nuticiapi tantu radiupi tiliwisiumpi.</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan?</p> <p>B: Uyariyku runasimipipas, Limamanta TV Peru anchay canalpi tantu kastillanupipas panay.</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki?</p> <p>B: Ñuqa uyarirani radiyupi, Cusqu radiomanta ñuka uyarirqani chay nikamusqankumanta runa simipi. Hukpitaq uyarirqani autoridadniykuna rimanku, ahinata willakamuspa purinku anchaykunata panay uyarirqani chay unquymanta. Runa simipi panay.</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki?</p> <p>B: Manan kunankamapas ch'uyataqa allintachu intindikuni chay unquymanta, ayvishi kay kampupi mana tantu anchayhina ciudadkunapi hatun llaqtakunapi hinachu ñuqayku chay unquyta sintiriyku, manataqmi kay llaqtaykuman chayamuwankutaqchu chay unquy.</p>
32	<p>A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani</p> <p>B: -----.</p>
33	<p>A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu</p> <p>B: Waqillanta panay intindishani, mana llapantaqa intindinipunichu.</p>
34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun?</p> <p>B: Chay coronavirus unquqkunata hapikun, uyarisqayman hina, umanku nanan, kunkanku nanan, fiebres qun; anchaykunata panay uyarini coronavirus unquqkunawan.</p>
35	<p>A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki?</p> <p>B: Coronaviruswan kasqankuta riqsini chay runakuna kashanku; mastaqqa chay unquy hap'in kuraq wiraqchakunata hinataqmi wakin urquchikunku makinkumanta yawarninkuta, anchaypicha llusqimun chay risulstadu anchaypicha riqsiyman coronavirus unquyniyuq runamasiyta.</p>
36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?</p> <p>B: Coronaviruswan unqunkuman kuraq wiraqchakuna kashanku, paykunatachunan hap'in masta chakinta churanku wakinman ancianukunatapis.</p>
37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: Coronavirus hap'ikun kuntahiyakuspa, kuntahyanakuspa chay virus hap'ikunman.</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq?</p> <p>B: Allinta alimintakuna, limpiezaman qukuna makita maqchikuna allinta, mana runa masiykiwan larumpi kanaykichu, tapakunaykitaq simiykita, anchaykunawan mana chay kanmanchu.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Llaqtallaypi panay.</p> <p>A: ¿Imapin uyarirqanki, imapin chayta yacharqanki?</p> <p>B: Yacharqaniqa nutichhakunapi, huk runa masiykuna willariwanku, chaymin unquypas hamushan kayman chayamuchkan chay unquy kuydakunas kanqa ahinata willariwaqtinku panay ñuqa chay unquymanta yacharqani</p> <p>A: ¿Nuticiakunata niwarqanki radiupi televichhunpi?</p> <p>B: Radiyupi televichhunpi anchayhina wasimasikuna amiguykuna willallawarqankutaq anchay unquymin kayman hamunqa fuerte runatas wañuchinqa anchaykunata yachani.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Riki panay, chiqaqcha chiqaqmin kanman</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiyanmi panay.
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ñuqa amachakuyman mana chay unquy hap'iwanawanpaq wasiypi tiyani limpio, simpre makiyta maqchikuni chay kantaqmi chay hawa llaqtapi ñuqaykuq hierbakuna chaychakunawan hampikunaykupaq qurachakuna.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Kampu llaqtapiqa ñuqayku avicin unquyku gripiwan, uhuwan anchaykunawan masta unquyku wiksa nanaykunawampis pero ñuqayku hampikuyku mastaqa qura hampikunallawan anchaykunallawan masta ñuqayku hampikuyku manan wakinqa rinkuchu ni puesto de saludtapas masta ñuqayku hampikuyku hierballaykuwan kay kampu llaqtapi. A: ¿Ima yirvachakunawan? B: Kanmi yirbachakuna sutin iwkaliptu, muña, muqu muqu, yuna manayuta, mullak'a, chili chili, imaymana yirbayku kan kay kampupi ña ñukayku riqsiykuña ima unquytaq kan chay yibachakunata tumayku bañakuyku chayllawan qhaliyapuyku mana tantu ñukayku riykuchu puestu de saludman
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Phamiliaypi mana kanchu panay.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'irquwanman chayqa. hampikuyman yerbakunawan, mana khaliyaspañaacha riyman hospitalman y
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Riki panay ñuqamantaqa atikunmanmi, manachu hina vinciwan kumanacha, kampu llaqtapiqa atukuykumanmi, ñuqapas familiaypas atikuykumanmi.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Panay ñuqa nishaykihina, ñuqaykup kanmi qura hampikuna, chaywan vinciyan kumanmi chay coronavirus unquyta, hampikuyta atiykumanmi.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manachuna chiqaqchu kanman panay.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manachunam chaypas chiqaqchu kanman.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manachunam chiqaqchu kanman panay.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manachuna chiqaqchu.
54	A: Rumphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chayqa chiqaqchunam panay kanman.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana chiqaqchu kanman, khaliyapushankuma rikusqayman hinaqa hatun llaqtakunapi hampichikuchkanku wakintaq khaliyapuchkanku chayqa mana chiqaqchu kanman.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	<p>A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq rughapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Mana chiqaqchu panay.</p>
57	<p>A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmin panay chayqa chiqaqmi, willakamuchkanku hayk'aña wañuchkanku chaykuna.</p>
58	<p>A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqmi chayqa.</p>
59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmim panay chayqa chiqaqmi..</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana ya panay chayqa qhaliña kanki chaypis kunanqa kamachikuqkuna kamachikamuchkankuraq hina churakunapuni chaykunawanqa chayqa churakunayraqya panay aunki ñuqa qhaliña kashani chaypas.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Coronavirusmanta ñuqa munayman imayhinas mana allintapuni yachanichu, yachayta munani imaynapunim chay unquy maymantan hamun chay unquy imamantan paqarimun chay unqun chaykunata ñuqa yachaytapuni munani chay unquymanta. Ñuqayku munaykuman kay llaqtaykupi hamunkuman especialistakuna chaymanta willariwanankupaq, yachay yachanaykupaq, imayna chay unquykuna maymanta hamun maypin paqarirqun chay unquy anchaykuna willariwanankuta especialistakuna yachaqkuna chayta hamuspa willariwankuman.</p>

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-054)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 56.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqaqa kani Nacidoyqa Quillabamba llaqtam, kunantaq kay Paqariq tamboñiqpi kashani.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Arí rinin yachaywasiman, kay Paqariq Tambopi yachaywasipi ñuqa estudiyarqani A: ¿Nispaqa, yachaywasiman risqanki, ima watakama rirqanki? B: Ñuqaqa rini, chaypi tukuni primariyayta, Quillabambapitaqmi tercer año de secundariakama haykuni.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqa llank'ashkani, como siempre agriculturapi y maynintaq llank'ani municipiopi, chaymantataq kunan llank'ashallanitaq molino de granospi llank'ashkallanitaq. A: ¿Municipiopiri imata ruranki? B: Municipiopi Viveropi llank'ani como viverista, llapanta ñuqa riqsini plantas ornamentales, frutales, exóticos, aromáticas chaykunata llapanta riqsini conocimientos kan chayrayku municipiopi llank'ani ñuqa, vivero municipiopi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí ñuqaqa qichwata rimani y castellanutawan rimani mana huk palabrata mana yachanichu como aymara anchaykunata mana yachanichu.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqaq profesorniykuna rimawarqanku qichwapi castellanupi, porque mana chay ratu ñuqa mana yacharqanichu leyiyta ni escribiyta, pero, profesorniykunata agradecekuni kunan ñawiyña kashan chaypas leyiy yachasqayta escribiy yachasqayta llapan profesorniykunata. A: ¿Pero wawacha, qhullacha kaptiyki, manaraq yachaywasiman richjaptiyki ima simipi rimarasunkiku? B: Mamitaypis papaypis qichwata parlarqanku chayqa, qichwallapi parlapayawarqanku maypachachus rimayta yachachkargani chaypiqa.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Arí, phamiliayaykunapis chaypiya kaqku suyrankuna ima kaqku primunkuna chaykuna rikuwachkaptiyku rimapayawaqku qichwa simipi. A: ¿Phamiliyakunapis qichwatachu rimarqanku icha kastillanutachu paykuna rimarqanku? B: Arí, qichwa simita mayormentita parlarqanku wakintaqmi ichaqa parlarqanku qichwantin kastillanuta atisqankuta parlarqanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Ñuqaqa rimarani qichwatawan castellanullatawanmi rimarqani manaraq yachay wasiman rishaspa, porque antisqa mana karqanchu inicialpas ni pronoispis karqanchu directamente ñuqa primer gradullamanña rirqani mana qichwataraq rimaspa.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwapim parlarqayni.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Arí rimani kunanqa kastillano simitaqa rimani.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Escuelaman haykuspupaña may allintaqa rimarani kastellanutaqa chaymanta escuelayta tukuspaqa mayormente profesorkunapis karqan wakinqa kastillanu parlay yachaqa, qichwatapis wakin mana intindirankuchu kastillanutaqa parlarqani escuelapipis.
14	A: Ima simipin rimanki? B: <ul style="list-style-type: none"> a) Warmiy mana kastillanuta intindinchu chayqa mayormentita parlani qichwallapi, mamaitaywan papaywanpis mastaqa parlani qichwallapi b) Wasimasiykunawanpis parlani qichwapi mayormente parlani. c) Comunidadniypipis parlani asamblekunapi chayhina curso de capacitachhiyunpipis parlani kastillapipis o qichwapipis parlani d) Chakrapipis parlani qichwata mayormentita parlani kastillanutapis parlani wakintaqa ahinalla
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Qichwapi masta kaypiqa parlani pero huk ladupi llamk'aspaqa chay ingenierukunawanpis piwanpis parlani wakintaqa kastillanupi parlapawaptinqa kastillanupi kutichipuni. A: ¿Nispaqa iskayninpichu allinta tupachinki icha huknintachu astawan paskarikunki hukninpitaq sasachanki? B: Mana iskayninpipis parlani yaqa correctuta parlani.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymay haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwa simipim parlayman.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari, yuyarikuni porque kuraq mamanchikkuna, kuraq papitukuna parlanku paykuna willawanku imaynas karqanku paykuna ñawpaq tiempo imaynas ancestro karqan chaykunata ayvisisqa parlapayawanku llaqtamanta comunidadmanta imaynataq kay paqariqtambo distrituman tukuran ima watapis tukuran chaykunatapis willawaptinku ñuqa yuyayniypi hap'ini. A: ¿Manachu imallatapis kunan willariwankiman? B: Aha, willariykimanmi llaqtaq distritakusqanmanta, kay llaqta Paqariqtambo en 1963pi segundo periodunpi Arquitecto Fernando Belaunde Terry presidente kachkaspa chayamusqa karqan kay paqariqtambo llaqtaman hinaspanmi, primeruta senadurkuna gesturkuna hamuchkaqku qhawaq hinaspan qhipa qhipa kikin presidente chayamusqa karqan kay llaqtaman pay chayamuchkaptin kay comunidasllapi Paqariqtambo kasqa hinaspanmi 556 comuneros kachkaptinkun kay paqariq tambo históricamente distritalisasqa kasqa chay wata hinaspanmi Fernando Belaunde Terry haykumusqa karan lampata apariykuspa, lampa de oro nispa payqa karqan acción popularaq chayqa lampata confundikuspa karqan lampa nisqata pay palata sutiya chayta, allintam calli principalta paqariqtambota acción popular nispa q'ala policiakunantin runakunantin llapanku haykuykusqaku plaza principal de paqariqtamboman, chayrakupin kay paqariqtambo mana kanchu plaza de armas pero Fernando Belaunde terry tarimusqa karqan sapaq plazata sapaqpitaq templo católica iglesiata, hinaspan sapa sapa kaptin plaza principalpin paqariqtambo nisalla pay chay documentokunata ruraq kasqa, porque plaza de armasnin kaptinqa como Yawriski, Yanutiti, Paruro Cuscupipis riki plaza de armasqa kikin templuq ñawpaqinpipuni riki kay llaqtaykupitaqmi sapa sapaqpi kapun chayqa anchayrayku rurasqa karqan plaza principalpi Paqariqtambo nisqa chay documentopitaq ikhurin pakariy tambo nisqa mana paqariq tambo ninpunichu correctamentitapunichu entonces chaypin kay osea kay calle principalpin Fernando Belaunde Terry kan sutin chay sutita ñuqayku mayormentitaq acción popular ñuqayku kayku kay llaqtapi hinaspan chaymanta chay Fernando Belaunde terriqa iskay distrituta distrituman tukuchisqa karqan chay Paruro provinciaqta, distrito de colchatawan ima. Chaymi kunankama chay 556 personas manta kay llaqtayku chayraq chayaykuchkayku cerca 4000 personas man chayachkayku chayraq wawakunantin, machupayantin, q'alan chayraq comuneroskunantin, chaymi kunanqa elector kachkayku dos mil tantusllaraq hinaspanmi, chayhina kaptiyku presuestoykupis pisilla hamun kay llaqtaykuman.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari allinta paskarikuni, porque kay llaqtaykupi tranquilamente runakunapis mana kankuchu huk laduman riqkuna chaymi mana imapis pasanchu chayraykupi mana ñuqaykuqa ni puesto ni guardia nacionalpis kanchu kaypiqa tranquilo kasqayku kawsa pasivo kayku, pitapis waqariyku, mikhunallatapis haywariyku simple recomendacionta apayku, municipioman hamuq llamk'aqkunapis, mistikunapis hamusqankupi chayta hiñuykuta apankupuni.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: ¿Runasimipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Arí intindini mama.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Arí allin qhawasqa, porque kay llaqtaykupi mayormente qichwata parlanku ñuqaykupis kan ashkha historiayku kay llaqtaq historiayam ashkha mikhunanpis kan ñuqaykupaq munaqniykupis mawk'a llaqta y puma urqu y chaytapis ñuqayku sapa watan huk fiestan kan inti Raymi anchayhinata ñuqaykupis chay munaqniykuta festejayku cada año junio killapi disiochupi venti de junio ahinapi festejayku ñuqaykupis chay mawk'a llaqta puma urquta inkayku saqiwasqankuta chaymi ñuqaykup llaqtayku ashkha histoiyayuq kan.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari ñuqaqa kani wayupatapi naciduyuq quillabanba chayqa kunankama kay llaqtapiya kay distritupi tiyashani, mamitaywan, papaywan ahina tiyakuyku.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaqa kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kay llaqtapi kanmi hampikuna ruray yachaqkuna kanku hampikuqkunapis kanku, sapanka llaqtapipis chaykuna kanpuni, kay llaqtaypipis kanmi chay hampiqkuna. A: ¿Hinallataq hampikamayukuna, enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi llaqtaykupiqa puesto de saludpas hinallataqmi huk kallantaq institución astrunaq señorakuna kanku hinaspa pinturakunata ruranku muqu nanaypaq, wasananaypaq, sintura nanaypaq, imaymanta chaypi a base de yerba ruranku yerbakuna huñusqanku paykuna destilanku chaypitaqmi paykuna mercaduman apachinku chaymanta rantikuyku ñuqaykupis, arí pomadakunata imaymanata rantikuyku ñuqaykupis
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Mana antisqa uyarirqanichu porque kay wata marzo killapim riki kay unquy qunqaylla ikhurimun hinaspa sorprendiwanku llapaykuta; llaqtayman, qusqumanta, limamanta hinantinmanta wawayku chayamuran, yernuyku, ususiyku, ñituyku hayamurqan hinaspa achkha hunt'a kay llaqtapi tiyarqayku, mana yacharqaykuchu ñuqayku kaykuna pasananta hinaspa huk molinupitaq llamk'ani chayqa, chaypi ñuqa productos procesaduspi llamk'ani, chaypi ch'aqipata, morunta, hojuelastan, trigo machacadota imaymanata, harinata imaymanata t'antapaqpis ruraraqani chay molinupi, chaytan ñuqayku mikhurqayku kay llaqtapi.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Según ñuqaq uyarisqaymanhina chayamun china llaqtamanta nispa ninku riki chayqa kay coronavirus ñuqaykupis pero huk paismanta allinta hamurqantaq hinaspa chaymi ñuqayku llaqtaykupi reaccionachiwanku astawan hinaspa ñuqaykuta mana ima unquypas hap'iwankupastaqchu allintaqa porque ñuqayku cuidakuyku hinallataq autoridadkunapis orientawanku ankaykuna ankaykunawan churakusunchik defendikusunchik nispa ahinata niwarqanku chay kunanqa wawaykupis ña kunanqa kay unquy napuchkanña chayqa wawaykupis ña kutiripunkuña waki wakillanña kaypi tiyakuchkanku wawaykupis wasillatapis rurakunku, chakrallatapis llamk'aysiriwanku.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: -----
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Mayllamanta hamurqanpis, chinukunan fabrikamunku ninku, anchayllata ñuqapis yachani mana más allintaqa yachanitaqchu chay unquy kasqanmanta chayllata ñuqapis yachani.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana chayta yachanichu huk sutiuyuq kasqanta.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Qunqaymi chay chayamuptinmi ñuqaykuqa coronavirusmi niqtinku imataq chay unquyri, nispa niqtinku qunqaylla radiyukunapi parlamunku makiykichikta maqchikuychis, tapabocawan churakuychis, jabonwan maqchikuychis ahinata niqtinku ñuqaykupis chayhinatan ruraraqayku kay llaqtapi. A: ¿Chaymantari, pikunamanta runakunamantachu autoridadkunamantachu pikunamantawan? B: Arí autoridadmanta uyarini chayllamantaqa ñuqaykupis presidente de la comunidad, presidente del sector wabayku huk reunionman y alcaldipis llapaykuta huñuwasqaku intindichiwarkanku warmita, qharita

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	wawakunata imamantapis ñuqayku kanturaqmantapis wisq'apurqayku k'aspita sayachispa cadenasqata chaymi mana cadenasqa haykumurqan prohibinakupurqayku chay casukunapi
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Kastillanu simipi ñuqaqa uyarirqani radiokunapi wakintataqmi kay llaqtapiqa llaqtaq huk radio municipal kay paqariqtambopi chaytapis kayhinata ahinata runa simi parlamurqanku wakinta parlamurqankutaq kastillanupipis.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Ñuqa uyarirqani, limapim kashan chay unquy kaykunamanmi chayamushañña, qusqupim kashan kaykunamanpis chayamunqa nispa nirqanku llapayku purinnarkurqayku hinaqa kunanqa chay balón oxígeno nisqatapis rantiykuña entonces ña kachkayku preparasqaña chay unquykunamanta. A: ¿Ari pero maypin uyarirqanki coronavirusmanta runa simipi qichwapi? B: Llamk'achkarqani ñuqaqa vivirupi hinaspa ingeñiru hamusqa chay unquysi chayaraqmun kunanqa samapusunmin kay llamk'anamanta cuidakunanchismi kanqa samachipumarqanku ñuqaykuta ahinata ñuqa uyarirqani llank'asqaypi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Chay coronavirusmanta willakuptinku ñuqaykuqa chay nisqayki imaynatachus paykuna makita maqchikunkichiq, chay faciwalkunawan churakuchkanku ahinata ñuqaykupis aplicarqayku chayqa kunanqa manaña chaykunatapis utilizapuykuchu. A: ¿Aha pero tukuytachu intindinki, k'atallatachu, wakillantachu intindichkankipas chay coronavirusmanta willakuptinku? B: Intindinim kunanqa chaykunata ñuqayku utilizaykuña hampikunatapis siempre ñuqayku prevenikushaykupuni, chaymanta kunanqa distanciamintu nisqatapis, siempre protocolo nishaku anchaykunatapis aplicashallaykupuni kunankamaqa.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Ari ashllatam intindini chay coronavirusmanta según autoridad niwasqankuman hinaqa kaqllata cumplishkayku ñuqayku.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Wakillanta intindini wakintaqa mana allintachu intindini imaynamantachus chay unquy kakurqanpis
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uhupankunkus chaymanta wasanku nanan, kunkanku k'aran, lagrimiyanku anchaykunas hap'in.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Coronacirusqa kasqanta riqsiniqa postata haykuptinku, postamanta hamuspa paykuna coronayuyqmi kashan chay nispa huk cuarentenankuta ruraraqanku huk inspeccionpi chaymi ñuqaqa yacharqani coronayuyqmi kashkan ama achhuykunkichikchu karullamanta mikhunatapas haywankichis ahinata ñuqa uyarirqani chayta.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Uyarisqayman hina unqunkumansi mayor chay papitukuna sesentamanta wichayman, tercera edadniyuq paykuna mastaq unqunkuman huk warmimantaqa huk qharimantapis wawakunamantapis.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Mana prevenikunki, mana maqllikunkichu makiykita, mana simiykita tapakunkichu an chaykunamanta contagioso kanman.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Coronavirus mana apiwanankupaq makinchistas maqchikunanchis hinallataq veinte segundos ninku riki chayta ñuqaykupis maqchikuyku hinallataq chay mascarillakunawanpis churakuyku distanciamientutapis siempre ñuqayku apachkaykupuni chay protocolo nisqanmanhina.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqa amachakurqani kay Paqariq Tambo llaqtallapi, anchay amachakuyta ñuqa yacharani autoridadkunap siminmanta uyarisqaymanhina yacharqani, radiyupipis uyararillarqanitaq ñuqaykupis chay unquymanta asambleaman waharisqa llapayku hina warmi qhari chaypi orientanakapurayku.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Riki, atiymanmi, hampikunata nakuspa, porque ñuqayku destilaturqayku yakuta, muñata ima muchqhirqayku chaykunawan ñuqayku makiykuta pasakurqayku mana chaykuna quwanankupaq A: ¿Muñawanchu hampikuwaq? B: Arí chayllatam ñuqaykuqa narqayku muña eucalipto tímpushisqaykuta muchqhirqayku, frutakurqaykupis makiykuta.</p>
42	<p>A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: -----.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqaqa postata riyman hinaspa chaymanta hampita qumuwaptin chaykunata tomani, chay unquykunamanta aveces gripipis imapis hap'iwaptinqa paykuna qhawamuwanku temperamentuykutapis hak'a gradupiñan kashayku chaykunatapis paykuna controlamuwanku anchaykunallawanmi ñuqapis qhaliyapurqani.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Manam nichhuqa tantuchu familiyay ukhukunapiqa manataqmi kay llataykupi karqanchu solamente cuarentinallankuta ruraraqanku huk ladu llaqtamanta hamusqanku hina mana pipis fallecirqanchu hina de repente huk ladukunapiqa wañukapunkuya kay llaqtapiqa mana pipis chay corona viruswanqa wañurqankuchu qhaliyapurqanku paykunapis chay cuarentinankuta ruraspaqa.</p>
46	<p>A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwaptinqa chay hampikuna nisqaytachá tomayman riki hinaspa siempre qusqumanpis apawankumanchari chayllapichus hampiwankuman ahina chay karuman apawaspa chaypi unquchiwankuman riki. A: ¿Postamanta medicinakunata riki? B: Arí postamanta medicinata quwarqanku hinataq ñuqaykupis cuotata churaspa llapan llaqta asambleaman churasqayku huk kutata wakintataq wiraqucha alcalde yanapawaranku hinapi ñuqayku qanchik oxigenuta balonta rantimuyku hinaqa listo kashayku chay postapiña listuña chaykuna kashan chaykunawan salvakunaykupaq</p>
48	<p>A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Riki atikunmanmi hampikunawan chay hawa llaqtapiqa mayormente yeballawan hampinakuyku kan imaymana clase yerbakuna chaykunata t'impushikpa tomanku imaymanawan hampinakuyku.</p>
49	<p>A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman_____? B: -----.</p>
IV T'aqa Qatina	<p><i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i></p>
50	<p>A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Allinmi kanman porque chiritaq kashan unupas chayqa siempre q'uñichispapuniya mamitayku, papayku, machupayakunapis ñuqayku jovenkunapis bañakuyku maynillanpiya chiri unuwanpis bañakuyku.</p>
51	<p>A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaq kanman chay, chiriwan bañarukuptiykiqa gripipas hap'irapusunkiya, kaq uhupis hap'irapusunki chayqa coronayuk hinataña qhallasunkikutaq, resfriarqapusunki riki cuerpuqkitapas.</p>
52	<p>A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqmi chayqa.</p>
53	<p>A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi porque chay kuruchakuna kan riki ch'uspichakuna zankudukuna chaymantapis fiebrekuna hap'ikullantaq</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

54	<p>A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Arí, ninku alcolta tomana alcolwanmi frotakuna chayrayku chay alcolcha chay unquyta qispirin riki mana hap'iwananchikpaq, Arí ashkatas mikhuna ashkatas tomanapis riki mana hap'iwananchispaq.</p>
55	<p>A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmi, wakinqa riki debilchus kanku mal alimentaduchus kanku chayqa facillatas llallarachipun manapuni wakinqa fuertellachus kankupis chayqa mana atillantaqchu riki.</p>
56	<p>A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqmi chayqa kanman porque chay unquykuna fiebreta hap'ichikun, gripita hap'ichikun umaykuna nanapun anchaysi chay unquykuna hap'ikun.</p>
57	<p>A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi, porque ministerio de salud chaykuna hospitalkuna q'alata informanku hinaspa paykuna informaqtinkuqa anchayhina Peru llaqtapi wañun tantuña recuperapunku tantutaqmi unquchkanku anchaykunatapis uyarinin radio ukhunta, telewichhunmantapis qhawani.</p>
58	<p>A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqmi porque gobierno rantimusun hampinapaq nispa rimamun riki chiqaqtachu hampichiwusunchus manachus chay unquypaq fabricankuman medicinakunata.</p>
59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Arí allinmi chay rimasqanku porque chay cuarentenata ruranku hinaspa mana contagiakunankupaq preveninku huk decisiowan llaqtapis municipiopis llaqtapis yanapanakuyku mikhunapi, tomanachakuna haywaypi yanapanakuyku.</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana ñuqaqa siempre churakushallanipuni porque a vecisqa ña chay tapaboca, mascara facial wakin runataqa ña fastidiarapuwanchikña, aburrirqakapunchikña manaña nichhutañachu ñuqapas mana necesitanichu chaykunataqa churakuchkani kunanqa.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manachu chiqaqchu chayqa kanman, porque allinchuna kanman por algucha chay lejíaqa hamun chayqa hampinapaq chay makinchikkuna maqchikunapaq riki.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayman allinta willarinawankuta kashallanchu chay unquy icha manachu ñachus tukukapuchkanña, porque wakin llaqtakunapiqa kaqlla kashan chayraykupiya wakinqa cuarentenatapis ruwashanku, wakin departamentokunapitaq mana nichhuñachu kapushan chayqa yasta huk tranquilidadmanña chayachkanku. A: ¿Ichaqa imaynapi kay yachaykunata chaskiyta munawaq, radiopichu televisionpichu, alcaldichu, postamantachu, runamasiykikunamantachu, imaynapim turay chay yachachikuykunata chaskiriyta munawaq, imaynam qankunaman yanapasunkichikman, ch'uyanchasunkichikman? B: Ñuqa yachariyta munani más allintaqa profesionalkuna kanku doctorkuna paykuna masta chay unquykunamantaqa yachankuman imaynapis hap'iwasunman qhalipuwusunmanpis chay unquy riki porque wakinqa mana chayta practicamanchu churanku burlamanhina churanku hinaspa kaypipis campumanta mana</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>intindiqkuna mana kasunkuchu, huk vasullamanta tomakushanku chaykuna ay veces mana allinchu ñuqapis chay doctorkunamanta ñuqapis masta yachayta munani chay unquymantapis.</p> <p>A: ¿Llaqtaykichikpi radio kanchu?</p> <p>B: Kanmi radio municipal.</p> <p>A: ¿Chay radiyuntachu munawaq haykumunanta yachachikuykuna?</p> <p>B: Arí chay radiyuntapis munaymanmi parlamunankuta huk ladukunamantapis parlamunanta munaymanmi telewichhunkunappis parlamushanku, chaykunapi ñuqapis intindini chay unquykunamanta.</p>
--	--

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-055)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Phisqa chunka hukniyuq watayuqmi kani.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqan kani Paqariq tambo, kikin capital Paqariqtambu centro pobladamanta.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Yachay wasimanqa rirqani, phaltawarqantaqmi ichkay wata tukunaypaq secundaria.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Mastaqa ucupachhunniyqa kampupi chakrapi, agricultura. A: ¿Chayllapichu? B: Llamk'aywan maynintaqmi timpu kan chayqa, trabajukuna kaptinpas siempre llamk'apakunitaq phamiliaypaq sustininaypaq, mana llamk'anihinataq igual llamk'ani chakrapi. A: ¿imapin llamk'apakunki? B: Kan trabaju municipiupi avicin kan, ima obrallapis kaqtin chaypi llamk'apakuyku iskay killa qimsa killallapis ahina mayninqa huk puiblu masiykuna hamullantaq ahina institucionkuna hamullantaq chaypipas trabaju nisisitakuptinqa llamk'apakullaykutaq, kunanqa kan huk imprisakuna hamullantaq intuncis pirsunalkunata rikirinku chayqa chaypipis kaq llamk'apakullaykutaq timpuralla manataqmi cuntinuaduchu.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: qichwa kasqaytaqa riqsikuni porque mama taytaymantapacha qichwa rimaynin aqinapi nacisqay kan, chaymi ñuqa riqsikuyman qichwa rimayniyta.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: kaq simiynipi manañan igualtañachu qichwa simiwan llapantañachu claruta rimayku chayqa misclasqataña rimanchis kastillanupiwan qichwa rimaynimpin ahina manaña purutañachu, chaymi kay Paqariqtambu comunidad kampsina uqhupiq qichwa rimaypas manañan purutañachu misclasqataña ispañul simiwan. A: ¿Ichaqa allinta tapuriqusqayta uyariwanki ¿ima simipin wawa kaptiyki manaraq yachaywasiman richqaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwallamanta, qichwa simimanta
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simipi mamita rimarani manaraq iscuilaman richkaspa qichwa simipi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Kaq qichwa simillapi porque mamitay papaypas kaq qichwa simi rimayninllapitaq rimarqan chayqa chayllapiña wawa kayniyantapas yachachiwaqku, mama niy papa niy taytay niy mamitay niway nispa ahinata yachachiwaqku, chayllamanñaya ñuqaykupas simiyku t'uhaq imayna niqkuchus ahinaman hinalla intuncis una vis iscuilaman haykuqkayku hurasmantañataq yachaykullataq cincu vucalta, yachaywasimantaqa ña cincu vucaliskunata yachaspaqa huk simipikunamanña sinchichicanta ispañulwan ahina mas nasqata imaña yachariyku primiru.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari, manacha cien por cientutachu, llapantachu siempre rimayku intindiypapataq, ari intinidni.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Kuligiupiña kastillanu simita yachachiwaqku, iskuylapiqa qichwa simillamantaraq, maski todo liyyta yachaspañataq kastillanutaqa simpre intindiyku kallariykupas iskuylamanta kuligiupi ahinapi kachkaspaña yachayku kastillanu simi rimaytaqa. Waynayaruspaña ya aha.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Phamiliaywanqa mastaqa rimani kastillañu y qichwa. b) Amiguykunawampas iguallataq mama, kunanqa rimayku mayninta sumaqta misk'i simipi qichwa simi rimariyku chaymanta kastillanupipas kaq rimallaykutaq ahinata iskaynin idiumatapuni apayku, rimayku. c) Kumunidadniy ukhupipas mas que todo qichwa simimanta rimanku la mayor parte, intuncis kunanqa khipa wiñay wawakunapis masta yast'akunku rimaywan kastillanu simillawan kaq kastillanuwana tukupullankutaq a la fuerza mamitakunapas yachasqankuman hinaqa maynintaq wawakunapis rimarqapunku sumaqta qichwa siminkuwan maynintaq kastillanu simiwan rimanku chayqa kutillankutaq ahinapin rimayniyku kumunidadniy ukhupi. d) Chakrapipas mas que todoqa qichwa simipi rimayku la mayor parte imaynas kampupi llamk'anyikumanta, aynimanta, mink'amanta avicin bruma brumapipas ahinata kusirikunaykurayku awisin asikuywan tukuywanya chakra llamk'akun ahinapi qichwa simipikama, bromeakunapaqpis dispus rimaykunapipas llamk'aypipas llamk'ayku
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Qichwa simipi mastaqa rimayku. A: ¿Nispaqa kastillanu simipicha riki mana ancha qichwa hinachu riki? B: Ari.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Mas que todo qichwa simipicha rimariyman causayniymantapas tukuy ima kay kumunidad ukhupi kaqnin kaqmantapas, kaqllamantapunichá kanman qichwa simipi mastaqa, chaypunitaq idioma qichwa simi rimaywan chaypuni mas adilantiqa peruano runapaqqa mas que todo ahina como cusqueños, region Cusco ukhupiq.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Siempre de todas maneras imaynapis paykunaq kawsayninkumanta willarikullankutaq antis imayna kawsarqanku ahinamanta, qichwa simipipuni paykunapis willarikuqku imaynan kawsay kara antis ahinaman hina, paykunapis sumaqtaya rimariqku qichwa simipi. A: ¿imallatapis yuyarichkankichu willasqasuykikuta? B: Mas que todo ñuqa awiluchaypa willakusqanta yuyarini chayta willarinaypaq dispustu kayman imaynas antis kawsarqanku hinallataq kawsayninkupi purirqanku, kaqniku karqan imayna, imayna mikuyninku karqan, custumbrinku karqan ahina ya. A: ¿Paqariqtambupitaq tiyankichik chayri imatataq willarikuq awilitayki awilituyki chay Paqariqtambumanta? B: Bueno Paqariqtambumantaqa abuiluchaykuna ñawpaq tiyaqku, paykunaqa ñawpa wiñaykuna karqaqku chayqa willarikuqkuya mas que todo rispikumanta, kunaqa manaya ancha rispitu kanchu kunan tiempo qhipaña.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Nisqayman hinaqa manan legitimo kaq qichwa rimay purutañachu misclaskataña rimayku, palabras rimay kanman manañan sumaq misk'i qichuwa kikin rimaytañachu misclasqata hinañan, ahinapiñataq comprencion kan manaña qichwa simi rimaypiqa kanman mana purutañachu misclaymanhina rimaykuspapis. A: ¿ichaqa qichwa simipi willarikuwaq phamiliayqimanta, kumunidadniyqimanta yuyaychakuspa entonces mana allintañachu pero rimarikuwaq riki? B: Manañaya tal como ñawpaq rimayniykupis abueluykuna rimasqanta hinañachu simpri cambio kanña palabra rimayninkupi qichwa simi rimaypi manañaya ch'uyañachu simpri kanña misclasqataña riki rimayku. A: ¿Mayninpi kan riki qhillqakuna, ima kartapis, imapis chayamusunkiman, qichwa simi qhillqapi pipas ñawinchapusuqtiyki, piriudikupipas kan chayta intindinkichu? B: Ah...chay qhillqasqa hamuqkunataqa intindini chay kaqmantaqa qichwa simipiq ademas qichwa simi qhillqasqatapas liyinitaqmi bibliapipas kan ahina tiqrasqa simi qichwaman kastillanupipas ahinam iskaynintapuni ñawinchayku. A: ¿Ñawinchapusuqtiykikupas intindinki riki? B: Intindinim arí qichwa rimay cartapipas qillqasqata
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Mas que todo may sumaq qhawarisqa, iskaytahinaña rimayku manañan c'hullallatachu chaypas ahinaman hina masta costumbrasqa kayku, iskaynintapuni kay llaqtaykuqa apayku rimayninku iskaynin idiomata mastaqa apayku.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari ñuqa comunidad campesina Paqaritambu ukhumanta rimaykamuniya. nivelniywan porque manaña ligitimu kaq puru qichwa simitañachu, abueluyapaq rimasqanta hinañachu rimayku, chaypas idioma imaynam nivelniykupi ahinamanhina qichwa simipi ahinallatam rimayku mana purutañachu rimaykuya.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Chay hampi yachaqkunaqa kan antismantapachapas kunan kunampis existichkankuraq hampi yachaqkunaqa maych'a ninku; maych'a hampiq nispa, paykunaqa kampuniraqmi kunampis kachkankuraqmin. Paykunapis kanñaya kunanqa ductur, pustakunapis kanña hampiyachaqkuna, hinamampis kallantaq ticnikaminti qurakunawan hampi yachaqkunapis kallankupunitaq kay llaqta kumunidad kampisina uqhupiq.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirumanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirumanta uyariqankichu? B: Uyariykum, desde 15 de abril ahinamanta qallarimun kay unquy, mas que todo huk law paiskunamantaraq chay unquy apurayllaman avansaramuspa ñan peru suyuman haykurqamuspataq ch'iqirirparin q'ala llaqtakunaman entonces may anchata mancharichiq hina sapanka llaqtakunapipas mas que todo wisq'asqa ima cuarintinawan rikurqunku, siparasqa hina mana facilidad kanchu calliman llusqirunapaqpas nitaq comun huñunasqa taririkunapaqpas kanchu wasi wasipi wisk'asqa runa karqapunku mana yachakurqaykuchu vida kananta qunqaylla chay pasarqamun, qanchis killa suqta killa ahina nichhu pruibisqa karqamun Peru suyuntimpi, estado decretarqamuptinqa manaña facilidad kanñachu, chakrapipas comun achkha runapis huñunakuq chakra rinankupaq nitaq reunion kaptinpas huñunakuyapas atikunñataqchu huñunakunapaqpas, ima reunionpas phamilia phamilia ukullapiya ñuqayku wasikunapipas apartasqa ahinapi rikurqukuyku, mana hak'aqpis kayta rikurqayquchu kay peru suyupiq.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Bueno, coronavirus unquy hamun, chulli, manacha ñuqapis chay unquyta riqsini nanayta pero, chaysi hap'ikun uma nanay, cuerpukuna nanan, fiebri qukun ninku, despues kunkapis nanakullantaq, gripihina hap'ikun ninku, después huk agitacionhina qukamun avicin respiracion tapakamun ima, ahinata golpita hap'ikuptinqa manaña phaciltachu vincikuy chay unquy atikunman. Chaypi chay sintuma dolor kurpupi notakun chay chay kurunavirus unquy sutin.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: -----
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Chay paqarimusqantaqa manan ñuqaykuqa ancha kay kumunidad Paqariqtambu uqhupiq yachaykuchu, ñuqapis yacharinichu imamantacha kay unquyqa qallarikamumpas, segun nuticiapi uyarisqayquman hinaqa China suyupis kay unquytaqa paqarichumunkuman karqan, chaytan ñuqayku uyariyku, imawancha paqarichimurqankupis anchayta
26	A: ¿Kay coronavirus, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana huk sutiwanqa riqsinichu, la cosa coronavirus nillanku. Mana ñuqaykupas chayta huk sutiwanqa riqsiykuchu.
27	A: Huq sutiwan coronavirus riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Nutichhapi q'alata periodistakuna willakamun despues docturkunapas pustakunapi ña nimuyta qallarimunña entonces chay willakuptinkuqa simita tapakuna nispa ninku chay masqarillata qunqaylla q'ala ubligayparimuqtinqa munaq mana munaq simi tapakuyta qallariyku hinaspa imataq chayri nispa wakinqa desespirantiraq sorprendirakapunku, entonces wakin yachapunku wakintaq manataq, wakinqa simitan tapan, airita mana rispiranapaq dijanchu nispa, pisita yachakunku wakinqa, Astawan astawan chay unquy peorirqamuptinña ya llapallanku usayta qallarinku, después mana punitaq Desesperante era.</p> <p>a) Tilivisor ukhunta, radiyuq ukhunta, nutichhakunapi willakamunku ahina, despues auturidadkunapis kaq paykunapis mat'irillankutaq kantu kantulla huñurispa huk fichapi huñuriwanku kantu kantulla explicaran aman kunanqa huntanakunkichiychu q'alapis kay maskarillawan churakunqichiq, amay uqhunta ñuqanchis apaykusunchiqman cuerpunchisman ni lllaminaykukusunpischu kunanqa manañan tupanaykusumpasñachu, karullamanta makillawan yachanakusunchis. Ahinata entonces huhinaman custumbritapis tukurqapun manaña ni abrasupis kanñachu, lllaminaykipis kanchu, wakinqa sumaq respituwan much'aykuywan ima tupaykuspapis abrazanayakunku chaykunatapis lllipin q'alanta karunchanarakapunku anchaykunapi ñuqayku unquyta hamusqanta, auturidadkunapis alcald, presidente de la kumunidad, puestu de salud, anchaykunapas, chay unquna wasikunamantapas doctur ima paykuna indikakunku entonces anchaykunapi riqsiyku.</p>
29	<p>A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan? B: Wakinmi postamanta docturakunaqa kastillanupi wakintaq qichwa simipi, auturidadkunaqa mas que todo qichwa simipipuni comprendichin llaqtakunaman , ayllukunaman, secturkunaman, kumunidad ukhupi tiyaq ayllukunamanpis, anchaypi intindiychu entonces chaypi cuidakuy karan.</p>
30	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyupi mas que todo rimamunku chayna periodistakuna qichwa simimanta rimamunku, allinta waqasparaq wakinqa hinapitaq radiyuq unkhuntapas radiyu cristiana chay ukhupipas uyarillaykutaq, pasturkunapis sumaqta predikamunku lo que es tiempo, anchaykunapi ñuqayku riqsiyku chay willakuykunata, qichwa simipipas, kastillanu simipipas yupakamusqanta.</p>
31	<p>A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, pero manachá llapantachu, chay willakusqankuman hinañan ñuqaykupas cuidakurqayku, chay kunankamapas kachkanraq kuidakuy, chay coronaqa allin cuidakunata maki maqchikunata, allin limphiyupi wasipipas tiyanata, pichakuspa q'alan, alcohol, después imaymana hampikunatapis wakinqa ricitakunku qurakunamanta talkuna talkuna nispa, chaykunawan kampupipas tumaspa matipiraq, wañakusparaq ahina privinikuyku chay unquykunamanta cuidakuspa entonces yachachiwanku wakintaqa, limpieza maqchikuyta ahinapi, chaymi kasqa mana phasiltachu coronavirus hap'ikusqa..</p>
32	<p>A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Llapantañam kunanqa intindiychu imaynachus cuidakuna ahinapi entonces manañan faciltachu lllaminayurukunapas manataq faciltachu platuykitapas vasuykillapipas, platupipas mikhuwaq nitaq vasupipas tumanayki vasutapis hukwan cambianachu kaq, vasullapi platuykipis kaqla, huklla chaykunata yachaychachiwanku kay unquy hamuspa porque antisqa normallata tumaq kayku mayqin wawqipanaq wasunpipas aqhacha kaptinpis hawa llaqtapiqa tumaq kayku; kunanqa diferente karqapun</p>
33	<p>A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----.</p>
34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Bueno mas que todo cuerpupiqqa hap'ikun, pulmonmanshi masta atacan chay coronavirus hinaspansi pulmuntaqa, gorda gorda kaptinqa warmi hap'inman, pulmunninsi taqsalla hinaspa pisichallata rispiran hinaqa phacillata muchkhirqapunman, nañataqsi huk warmipas qharipas flakapis flakupis kaykuman chaypiqa pulmun chikallan yapasqa entonces mana phaciltachu achikakun pulmun, respiranku hatunmanta, anchay caso kan riparanapaq, entonces atakakusqa masta pulmunman chay coronavirus.</p>
35	<p>A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Yawarpi mas que todo analisis llusqsimun despues llusqsimuntakqa temperaturapi imaynas altu prichhuwan kachkanman anchaywan, may pachachus presiun 38 39 karqun, wasaparkun chay presiun chayqa yasta coronataya yastapis hinaña kawaq, may pachachus samayta mukhimusunki hinaspa hap'iyayta qallarinki, hina manaña rispiraqta dejasunkichu airi phaltasunki anchayqa coronaña yasta entonces, anchaykunapi riqsiyku.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?</p> <p>B: Chay unquywanqa unqunkuman mana allintachu wakinqa warmipas qharipas allintachu alimentakuchkanku hinaspa dibil cuerpo kaptinqa mana phacillata hap'irunman chay unquy, maypachachus cuerpo alimentasqa kanman allinta mikhunman mana phaciltachu hap'inman..</p>
37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: Coronavirus hap'in runataqa qhilli kaptin, mana allinta makitapis maqllikuptin, comunllata mikhunman, comunllata maytapas yaykuspa mana mascarillantin haykun, vijaspapis kumunta maymanpis haykurqun mana alcullawanpis pasakunchu makitapas, anchayta mas que todo mana cuidakusqanmantaqa hapirunman phacillata..</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?</p> <p>B: Coronavirus mana hap'irunawanchispaqqa wasinchismanta qallarispaqa wasiykuqa limpiesapi, tiyana limphiyupi, hinaspataq makita maqllikunay, allinta alimintakunay, después, allinta abrigakunay ahina kanman anchaypi atipayman coronavirusstaqa mana hap'iwanampaq.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Amachakuytaqa kikin wasillaypi, chay capacitachhunkunapitaq willakuykunata chaskiykutaq autoridad ukunta ahinata yacharqayku.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Chiqaqtapunitaqmi chay coronavirusqa llapa runata, achkhata wañuchin ciudad hatun llaqtakunapipas, tilivisur ukhunpipis rikuyku chayna vidiyupi gravesqankutapas, manaña, purisqanpi purisqampi hina kumparqakapun hinaspa khatatallasqanpi hanllakusqanpi hina wañurqapunku, kallikunapi wañurqapushanku, manaña chay kallipi wañusqakunata phacilta runapis tupaykuyta atinchu ni qhawaytapis, karullantaña pasanku y ahinapitaq bulsaman winarquspa alkulwan llapanta phumigarquspataq mana allin animalpaq cuerpunta hinallañan chay covisniyuq runataqa aparqapunku kananankupaqpis huk t'uquman apanankupaqpis ahina kasqa manchakuy chay coronavirus wañuqkunaqa.</p> <p>Chiqaqtapunitaqmi, rikuyku tiliwichhun ukhunta, celular ukhantapis pasamun, wakinpitaq kanaykapuchkanku urnuman apaspa wakintataqmin t'uquman apasqanku philallapi p'ampaykapunku tracturllawanña achkanllapiñan, hinallapi p'ampaykapunku wakintataq kanaykapunku ahinapi manañan chay unqusqamanpis phamiliyankupis aykuyta atinñachu tupaytapis atinñachu ni vilayukumpasñachu defrente apaykurquspapas carrullapiñan aparqapunku mana ni pitapis atindinñachu chay unquy wañuqkunataqa.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Ari amachakuyta atiymanmi nisqayman hinaqa primeramente allin alimentasqa cuerpuy kanan limpiyu asiasqa kanay despues wasipi serviciyukunatapis allin limpiyuta maqllinan karqan, punkukunapas kanaykupas q'alan alkulwan chiskitiwan pasanan ñuqaykupis makiykuta ahinapi despues patiyukunapis kalli punkukunapis q'ala phumigasqa ahina kanan chayrayku mas que todo mana chiskiti phaltananchu, alcül chiskitiwanqa imay uraspis makiykutapas ñuqaykupis frutakuchkanayku ahinapi Mas que todo alimintacionmnanta kasqa chay coronavirusqa cuidakunapaqqa, amachayta atiymanmin, anchayhina kamachikuykunawan, risitakamuchkanku pustamantapas, auturidadkunapas imaynapi cuidakunanchik ahinaman hina cumplina kasqa como tarea hina.</p>
42	<p>A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: -----.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Por ejemplo, gripi hapiwanman chayqa gripimantaqa unquyta hampikuyman lo que es yachayni huk docturqa ñuqata yachachiwan, chay yachachiwasqanta ruwaqtiytaqmi cumplikunpunitaq, kaqtataqmi chay yachay quwasqanwan atipani hinaspa naranhata kutakuni tutallamanta q'unchapitaq hawapiqa wayk'ukuyku chayqa ruphachhaq uchphaman iskayta kimsata ima tustayku p'amparqaykutaq chayqa maypachachus chay papahina phus plus nirqamun chayqa rupachkaqtataq antis necesario manaraq tumachkaspa miqhurpariy chay ruphasqa naranhata hinaspataq chay gripiqa thanipun chaymantaq mati de Uriganu Khuñuqa kan chaykunata matita tumayman ruphachhaqta, Pantitaq, Qituqitu, anchaykunayuqtaq chayqa chaypaq chhulli unquyniyukutaq mana kapunchu.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Manan kanchu kunankamapis, papaypis kawsakuchkanraq uchintaytantusmanña chayarquchkan, mamitaypis ahinallataq quizas idadninkunamantaqa tullu nanayllawan mastaq sufrinku kunan timpu, chayllawan wakinqa imaynapiq nanan kurpun tullullamanta; mana masqa ima unquypis mastaq unquchinchu.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Bueno, hap'iwaptinqa, bañakuymancha rughachkaqwan tomanaymi mas que todo no, diyuspaq siminpi tarini indikakunpunitaqmin panchis Dios parlamun; tarini, limunta raphinta tumana ripusachispa manzanilla t'ikayuqta qanchis p'unchay tumana, hay allin kasqa, bañakunataqmi kasqa Muqumuquwan kanmi llaqtaypi Muqumuqu eukalipiyuqwan ahinata bañakuna kasqa, ahina entonces anchaykunawan bañakuna atipanapaq kasqa, hawallanchistaqa chaykunawanya bañakuykutaq tumaykutaq uqhumentapas chay wakin mas que todo q'uñi hampi qurakuna kashan q'uñiku kachkan, Muña kachkan, Eucalipto kachkan anchaykunawan, muñi kachkallantaq anchaykunawan intircalasqawan hina chaqrusqawan chaykunawan bañakuyku hawamantapas, tumanapaqpis kan anchaymi chay hampi.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi, hawa llaqtapi kachkan Diospaq kamachisqan kurallataqmin kan hampikunapaqqa atikunmanmi chaninninpi manaraq cominsunllapiraq hap'imusunki manaraq haykurapuchkaptin chayqa atipankiraqmin hawallaqta qurakunawan thanichiyta, piyurllapunña allintaña gravita hap'irqapusunki manañataqya atirqapullankitaqchu.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B: -----.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispiyas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Q'uñi unuqa mas que todo may allinmi, q'uñiwantaqya chay qurakunawanpis repusasqawan, t'impusqawan bañakunayki, manacha rughaqwanchu sinokiqa cuerpuyki awantasqanman hinaya chay q'uñi unuwanpis bañakunayki chaymantataq p'achawampas q'uñiwan p'isturqakapunki chayqa ahinapi riki sostininchis, ukhumantataq tumallankitaq rugharughachkaqta matitapis tumanki chay ripusasqa qurakunata anchawanmi vincikunman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiriwan hap'ichikuptinkuqa chay broncomancha pasarqunman cuerpo ch'ipanman sapa laru waqtaykimanta phacillata chaywanqa muk'irqapusunkiman chiriwan bañakuqtiykiqa ahinachá kanman.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Coronavirus chikaqcha riki kanman chaychapiqa kuntagioso kanman riki porque virus riki chayqa ahinataqa kanman rimasqaykiwan samayllawantaq kachkan chayqa kikin ukman ukman pasan pasan chayqa chay chiqaqpunitaqcha kanman.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manachunam chayqa ch'uspi k'utukuynimantaqa kanmanchu sinuschuqa airipicha hamuchkan chayqa rispianchiq airillatataq chayqa runalla ya chaytaqa paqarichinchiq mana cuidakusqanchik hawa.
54	A: Rughashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi chayqa..
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Chiqaqmi chayqa, phamiliamantapis hina, manaña kaqlachu cuerpo, fuerzapis chinkapun, manaña chayna chirichakunatapis tumayurqunanapaqpis walinñachu, despues q'uñi matikunata yirvakunata tumaspa ahinalla ayudachikunman ahinallatañan cuerpo nesicitan, porque manañan normalñachu, kunkatapis awicin hukniraq vozninpi saqirqakapun, manañan normal, rimaynintachu qh'arqa qh'arqata hina kay qatikapun mana kallpayuqta ahinata saqipun, dibiltapuni saqikapun mana cuerpunpi kallpayuq ahinata saqipun

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	<p>A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu.</p> <p>B: Chiqaqmi chayqa, porque tumankupas q'uñi cuestionkunata acaso q'uñitachu tumanku paykunapas khututa tumachakan, cervisapas tukuy ima bebida cuestionkunapis machachikuq cuestionkunaqa chiri riki chayqa imatataq yanapanqari, allin kananpaqri, virus unquytaqa astawan chayqa ayudan.</p>
57	<p>A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman</p> <p>B: Chiqaqmi chayqa, wakinqa ninkutaq gobiernun yanqa cuentaykamuchkan kay runakunaq wañusqantawanmi cuentaykuchkanku manapunitaq chayqa kanmanchu sinukiqa siempri ducturkunapis unqunawasipikunapipas chikiyachqankutaq yawartapis urquspa analisischankutaq chayqa paykunapis chiqaqtapunicha riki yupanku chay unqusqakuna infictasqa kasqanta hap'ichikuqkunawanqa chayqa yachanku hinaspa yupanku chaytataq istaduman willanku chayqa estaduqa informamun willamun llaqtaman.</p>
58	<p>A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa riman</p> <p>B: Manaya payqa doctorchu imachu willamunampaq ricitamunampaq, payqa privinimun kuidakuychis, puesto saludkunaqa indicamushan kamachikuchkan, kampukunapipas kuidakunamanta anchayta privinimuchkan llaqa llaqtakunam payqa estadohina cuidawanchis, chay Ministerio de salud unquna wasikuna ukhunta doctorakunaq hukhunta paykunaqa kamachimuchkan riki, midicamentukuna paykuna yachayninkuwan hampi inyictablipi utaq ima kanman mas que todo ima pastillaskunapis kanman ahinata paykuna apurayman akudinankupaq unqusqakunata anchayta estado kamachimun payqa mana ricitamuchkanchu midicamentutachu.</p>
59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.</p> <p>B: Ari chiqaqmi chay rimasqankuqa.</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:</p> <p>B: Porquechus, sanutaq sintikushani chayqa manaña porgustoqa churakuymanchu porque yachachkanitaq, privinikushani chayqa mana chaywanqa wakinta pisillatacha huk reuniunkunaman rispacha de repenti mascarillawanpis churakuyman chakrapiqqa chay campupiqqa manaña sanu kaspaga churakuykuchuya.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu</p> <p>B: Maqchikunapaqcha más que todo kanman, yanapakunmi pero manacha llapantachu siempre chaykunawan yanapachikunapuni..</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?</p> <p>B: Munayman chay coronavirus unquykunamantaqa quizá qhipaman matastapas kutimunman kallpawan hinaspa chay yachaykunata astawan mat'imunkuman puesto de saludpipas, unquna wasikunapipas, municipio uqhukunapipas, auturidadkunaman masta, kananpuni listo posta unquna wasikunapiqa oxiginu nisqanku chay mana faltanachu mas kanan listo kanan iskay kimsa unquq kaptinqa facil yanapay chay unqusqaman kananpaq; imakunawansi privinikuna chaykunata seguina kanman, masta yacharichiyta atinkuman auturidad municipio wasikunapipas puesto de salud mat'iyninpi ahina estado partimantawan chaymanta astawan mat'irispa kallpancharinman Peru suyupi llapan tiyaq wayqi panakunatapas, llapanpaq; anchaycha kanman yachaspaqa manañan chay unquyta ña yachasunmanña hampikunanchispaq.</p> <p>A: ¿ichaga chay auturidadkuna mayninta rimankuman?</p> <p>B: Bueno rimankuman chaypi reuñunkunapi mas que todo kunanqa chikanta karunchamuchkan chayqa chaypi ya sapanka kumunidad ukhukunaman alkaldipis haykurispa rimarinan imaynachus masta privinikunanchis mat'irinanchik wakinqa yachanku imawan cuidakuyta ahinapi entonces anchayta mat'irinanku paykuna. kananpunitaq listo nisqay hina hampikunapis.</p>

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-056)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayupmi kanki? B: Pichqa chunka kimsayuq.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Paqariq tambomanta ñuqa kani
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Arí rirani yachaywasimanqa chay primariayayta tukuni, chaymanta mana qullqi karqanchu chaymantataq Qusquman rirqani, Qusqupi estudyamurqani colegio Uriel Garcíapi secundariapi tukunaykama estudyamurqani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqa kaypi...antes...Servicio obligatorio nisqapi cuartelman chayman haykurqani hinaspa mal kasqaymi hampuspa ñuqa llaqtaypi dedicakurqani chay agriculturaman, chaymanta albañelería, anchaykunapi ñuqa dedicakuni pero más que todo agropecuario, anchayman kunan dedicakuni, claro de todas manera manataq alcanzawankuchu qullqi wawaykuna estudiachinaypaq chayqa imaymanaman atinikuni llank'aq wawaykunarayku.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí, qichwa runam ñuqa kani, qichwa rimaq ñuqa kani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimíqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqaykup simiyku, nativo simiyku ñuqapis rimarqani, hinallataq kunan wawaykunatapas yachachini, chay rimayniyku rimayta siempre allinipuni chay runa simi rimay porque ñuqaykuta hap'iqasqaykuta yachachiwanku chayqa astawan ñuqaykupas t'aqwiriyku imakunas chay antiguo karqan costumbríkuna imaynatas chakrakunata llank'ana imaynas tarpuna chaykunata imaymanata ñuqaykuta yachachiwanku chayqa ñuqaykupas wawaykuta ahinallataq yachachiyku chaymi ñuqaykup simi runa simi qichwa simi parlayta por ejemplo wawaykuna ñuqapas bilinguita imaña castellanuta rimanitaq y runa simi qichwata rimanitaq Hinata ñuqaqa rimani chaytapis ñuqa rimarqani qichwa simita manaraq castellanitapis yacharqaniraqchu.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Chaymantaqa rimarqanku huk simipi mana atispaqa qatipakuni; castellano simi karqan chayta ñuqaykupis qatipakuyku chaymanta escuelapiya mastachaña yapariyku castellanu simita, pero mana qunqarqanichu chay runa simi rimaytaqa.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwapi rimarqani
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Kaqllataq, qichwa simipi ñuqa rimakurqani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Arí rimani castellano simipis, colegioman rispa secundariapi castellanuta rimayta yacharqapuni.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Waynayaspaña kanman chunka hukniyuq watayuqña rimani chay castellano simitaqa.
14	A: Ima simipin rimanki? B: e) Kunan ñuqa rimachkani qichwapi, puro runa simipi, pero kayman hamunku visitakuna anchayta rimasqankuman hinaqa castilla simipiwan rimapayani intindichinipis anchayhina. f) Todo runa simiwan rimayku, qichwa simipi rimayku, huk ladukunaman purini llamk'aq hinaqa castellanopiñataq rimayku g) Ñuqa karqani como presidente kay llaqtaypi chayqa hasta kunankamapis, chay asambleapiqa parlayku puro runa simipi, qichwa simipi parlayku. h) Chakrapipis igual puro runa simita ñuqaqyu parlayku chaypiqa
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Pisita castellanupi.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyma haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runa simipi, castellanupipis atillaymantaqmi.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Arí, yuyariymanmi, imakunatas willawarqanku imakunas pasarqan kay llaqtaypi imakunatan ruraraqanku, pikunas ruraraqan anchaykunata willawankun chayqa, masomenos wakillantapis yuyachkani.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Arí allinta paskarikuni. A: ¿Runa simipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Arí intindinim, pero huk chhikanta sasachani, rimayta atichkani, pero escribiytataq sasachani, leyiytaqa leyeni ñawinchani.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqan runa simi kay llaqtaypiqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Arí comunidadmanta ñuqaqa kani Paqariq Tambo comunidad, distrito de paqaritambo, provincia de Paruro, departamento Qusqu.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi hampiy yachaqkuna kanmi, pago a la tierra churaqkuna, hampiqkuna partirakuna, qullpa ruraqkuna despachu ruraqkunapis kanmi kay llaqtaykupi. A: ¿Imataq qullpa rurayri? B: Qullpa ruray, hampikuymi chay, osea watukuyhina kan, hukta muquspayki sintawan chaypi churakaman ima de repente maypi ima hap'isunkiman o de repente puhuchus phiru ninku anchaychus, phiruqa gentilkuna kasqaku antes anchay machukuna tuyriyasunkiman anchaykunamanta qullpa rurakun chayqa, hampiqmi chaypi llapa altarpí hap'ichinku chayqa chay waqamuchkan a la vista qullpaqa rurakun, huk phirukuna más o menos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>huk urquchakunahina machulakunahina puhukunahina pampakunahina anchayta qhawarinki altarpi pampapi anchayta ruranku hinaspa munayta phichkuspa apapunku chay sitioman, chay malta rurachkan anchayman. chaymin chay qullpa.</p> <p>A: ¿Hinallataq hampi kamayuqkuna, enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Manam kay llaqtaypiqa kanchu doctorkunaqa enfermerakunallam kan aprendiskuna hamuntaq chay paykunallam kanku manam allin doctorkunaqa kanchu postaykupis pisi mana medicamentupis kanchu, técnicos enfermeros paykunalla kanku.</p>
III T'aya Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Ari uyarinim coronavirusmanta, kay virus haqay Asia continente ladumanta hamusqa kay enfermedad chayqa kaykunaman hasta kay llaqtakunaman chayamun mas o menos yacharini kay coronavirus maymantas paqarimun imakunatas malta rurasqa chay unquy, anchayta yachasqaykumanhina televisionpi radiopi pasamuchkan chayqa kay enfermedadqa peligroso kasqa, chayqa sintomakuna kasqa por ejemplo ch'aki uhu, kunka nanay, chaymanta chhulli, uhuy anchaykuna kasqa chayqa, anchaykunamanta ñuqayku kunan ratupis cuidakuchkayku siempre mana anchay wasiykumanpis pasaykuchimuykuchu runakunata alcolwan desinfectakuyku, mascarillawan churakuspa kachkayku anchay extrajero runakunataqa mana haykuykamunanta munaykuchu, chaymanta calta apamuspa punkuykupi churakuyku chayman sarukuspa haykuyku desinfectakuykutaq alcolwan ahinata chay coronavirusmanta amachakuchkayku anchayta chay coronavirus pandemia nisqanku chay enfermedadta.</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: -----</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: -----</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?</p> <p>B: Chay virus paqarimunman, kanmansi, laboratoriopis uywankuman karqan chay virustaqa chayqa viruscha paqarimunkuman hinaqa, chaymantas chay paqarimunman chay virus mana rikuna miniaturaspi kasqa, chay virusta mana pipis rikonmanchu chay virusta chayhinatas paqarimunman karqan chayllata ñuqaykupas uyariyku, mana ñuqaykupis ancha yachayniyuqchu kayku imapis t'apirinaykupaq chay unquymanta imayna kaq chayta atiykuchu kaq nisqanku anchayllata, anchayllamanta ñuqayku amachakuchkayku.</p>
26	<p>A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?</p> <p>B: Runa simipi mana riqsiykuchu, riqsiykuchu huk sutiwanqa, coronavirus nichkallayku.</p>
27	<p>A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?</p> <p>B:</p>
28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?</p> <p>B: Notichhirukunapi radiokunapi llusqirimun chay coronavirus chay llaqtaykipi kanña television qhawarinaykupaq, chayqa chaykunata qhawaspaykun yachariyku chay coronavirus unquymanta enterun munduntinpi contagiasqa kanku runakuna chaypi wañunku runakunapis, kay llaqtaykupi huk runapis totalmente graviqa churakunchu ahina de repente sintomapi kanki nispa niwanku, pero mana pipis nichhutaqa unqunchu kay llaqtapiqa. telewichhunpi qhawaqtiyku qusqupi, limapi, huk suyukunapi anchaykunapi qhawariyku chaykunapiqa wañumuchkanku runakuna entonces chay llaqtaykupiqa diospa munayninpi mana chayarimuwankuchu nichhutaqa chay unquyqa.</p> <p>A: ¿Chay autoridadkuna chaykunapis imallatapis rimaraqasunkikuchu, llaqta masiykikuna, chaykunamantari, postapiri?</p> <p>B: Ari chayta autoridadniyku alcaldiyku tanto suprefecto paykunaqa huk huntata armariykun paykuna kashanku taytahina chay llataykupi paykuna mas o menos mañariyku, riqsirichiwanku imaynas coronavirus atacawasun inclusive ruranku qullqi huñukuyta, rurariyku chayqa chaymanpis ñuqayku puriyku chayqa chaywan gastapis rantimunku entonces siempre de todas maneras autoridasniyku chaypi chay coronavirusmanta preocupasqa kanku chayqa siempre autoridadkunaqa kanku tanto también postamanta, ñuqayku purapis amachanakuyku chay unquymanta.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Chayta mayor parte ñuqayku runa simita rimayku chayqa kuraq runakunapis kashanku sullk'achakunapis kachkanku, chay, llaqtaykupi wawakuna por ejemplo rimanku chay runa simita entonces paykunapis runasimipiya mat'iriwanku chay unquymanta runasimipi siempre, hay veces castillanupitaq, runa simipitaq castellano rimay yachaqkunataq castillanupi, qichwa rimaqkunataq chay rimariy ahinatam ñuqaykuta intindichiwanku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiopi uyarini, chaymanta chaypi enfermerakuna, después autoridadniykukuna, siempre autoridadniyku runa simipipuni siempre chay notichhataqa chayachimuwarqanku kaymanqa.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari ch'uyata intindini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Mana, intindinin coronavirusmanta imakunas kawsamun imakunas paqarimun chay coronavirusmanta imaynatas runa sufrimun chay unquymanta anchaykunata intindinin chayraykun ñuqayku phamiliyaytapis yachachini wawaykunatapis yachachini imayna amachakuyta chay unquymanta.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Intindichkanipunim chay unquymanta.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uhu, chaymanta kunka nanan, chaymanta sinqa ch'iriyman, ñawi laphapapan, chaymanta ruphapakuy kan, chaymanta samayniyki pisin anchaykunam kasqa chay corona unquqpa primerutaqa hap'isunki.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Nicchu fiebre, uhu, pisipachaña aire, kunkanman niq samayta atichkanñachu, diarrea, anchaykuna coronavirus hap'rquptinqa.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Nichhu puqusqa wira runakuna, chay diabético runakuna, cancerniyuq runakuna anchaykuna frágil kankuman kay coronaviruspaq.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Coronavirusqa hap'in runakunataqa mana amachakuchkankuchu, mana amachakunkichu huk runamanta, mana tapasqa simiy kanman, mana ñawiypis sut'ichu kachkanman, después mana makiyta maqchikuymanchu, makiyta imata tocasapas ñawinman churarqukuyman o simiyman churarqukuyman anchaykunapi kap'in coronavirusqa maypachachus qam amachakunki chayqa mana anchata contagiachikuwaqchu, ñuqanchikmanta chayqa dependen, si es que allinta amachakunki chayqa mana imapis kanmanchu pero maypichus dejativo kanki mana riqsinkichu al menos chay notichhakunapis pasamuchkan qasilla kanki chayqa coronavirusqa facilta hap'irqusunki.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Kay llaqtaypi ñuqayku siempre uyarichkaykunam hamuchkanchik, tanto notichhakunapi, tanto chay autoridatkunawan, chay salud enfermerakuna chay protocolo nisqankuta ñuqayku seguiyku, sapa ratu hawunwan makiykita maqchikunayki, chay simi tapanawan tapakunayki, chaymanta chay facial nisqawan churakunayki, amachakuy chay coronavirusmanta.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Chay llaqtaypi, kay autoridatkuna, después notichhakunapi, mas que todo notichha, autoridatkuna willawanku chaymanta enfermerakuna paykuna chayta yachachiwanku. A: ¿Chayqa chay notichha radiopichu wach'irikuqan telewichhunpichu? B: Radiopi Televichhunpi kay llaqtaykupi kan yaqa chaypi qhawakuyku chaypi yachariyku, rantikuyku chay simi tapanakunata, hawunkunata, alcoholwan desinfectakuyta chaykunata yachariyku chayqa listo kayku, chaykunawan amachakunaykupaq.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ari chiqaqmi kanman mana yanqhapis qasiqa runa rimanmanchu nitaqmi runa wañunmanchu yanqhapis qasiqa mana riqsisqa unquymá chay unquyqa llakitataq wañuchikkan anchayraykupi ñuqayku yachayku chay unquymanta.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ari, amachakushayku kunan ratupis.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Arí ñuqayku actual kachkayku Lintisniyuq, Simi tapanayuq, listo hawunniykupas, listo alcolniyku anchaywan ñuqayku amachakushayku, chaymanta ñuqayku yachariyku chay eucaliptuwan muchkhikuyta, kalwan wasiyku punkupi, chaymanta lejiakunawan ch'aqchukuchkayku, puqusqa hisp'ay, anchaykunawan amachakuchkayku chay unquymanta, chaymanta muñata tumayku anchay hampichakunatapis tumachkaykupuni.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqaykuqa mastaqa llamk'ayku campu runaqa tuta mana unu kaptinpas parata hak'ayku tutallamanta puriyku a las cuatro de la mañana, tardintapis tutakama chakraq patanpi tarpuspa kamushayku, masta ñuqaykuta hap'iwanku uhu unquy, chirichikuy hina unquy atakawanku chaykunamanta ñuqayku hampikuy yachayku, a veces kiwicha matita tumayku... Anchayta tumaruyku mana qhaliyaptiykuqa limunchayuqta linasata anchaywan chay unquy pasarqapun.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Suegray huk unquywan thaka yawarnin kasqa hinaspa thakapusqa umanpi anchaywan wañupun.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Arí siempre amachakuyta yachayku, chaymanta ñuqayku wakin vecinuykuna ñuqayku huk chhikata mas capacidadesña kaspas kayku chayqa paykunatapis llakichiykuya chay unquyqa millayta hamuchkan chayqa ahinata cuidakuy nispa wakinkunapis siempre niykupuni chay wakinkunapis qallarinku ñuqa qallariqtiyqa paykunapis qallarinku, cal churakuyta, chay puqusqa hisp'aywan ch'aqchukuyta eucaliptuwan q'uchñichiyta anchaykuna qallariyku entonces chaytaqcha mana nichhutachu kay llaqtaykupi chay unquy afectawanku, paykunatawanpis anchayhinata yachachiykuya.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwaptinqa mana familiyayman contagiayanaypaq wasipichá wisq'arayayman simana mana llusqsiymanchu ni rimaymanchu paykunawan ahinata chay cuarentena nichkankuchu rurayman, hampikunata q'usñichiyman tumaspa hampikuyman riki qhaliyayman porque anchay hawapipis paykuna q'usñichisqanku hampikunata tumasqanku wasipi allinyapunmi chay ñuqa ladu partipi ahinam kay llaqtaykupi hap'irqunmi pero manan nichhutachu, paykunapis anchayhinata hampikuchkallanku qhaliyarapunku anchayllata ñuqapis wakin wawaykunaman señorayman mana contagiayta munaymanchu ñuqallapiña unquchkaspa chay cuarentenata rurayman.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi, atikunmanmi hampikuy.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Hampikuykuman chay ñuqaykuqta kachkan chay qurakuna, chay qurakunawan hampikuykuman chay wanquyruq kashan, anchaykunata tumaykuman allinta mikhuykuman mana mikhuptiykuqa debilitawankumanpis riki chay astawan debiltaqa atacan chay unquy anchaykunata ñuqayku ruraykuman ñuqa rurayman al menos.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Riki, mana amachanmanchu q'uñi unuwan bañakuptiyqa hampikuptiyki riki amachawanmanqa.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chirichikuptiyqa siempre chay unquy más débil qarqapunki pulmunniyki resfriarqkun de repente anchayllataña suyayurqunman hinaqa chay atacasunkimanmi chay debilidad qhawakuptiykichay chay unquyqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ari paqarichinmanmi huk virus.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manachuna mana yachanichu.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Mana chiqaqchu kanman, porque chay unquyqa samaypi rishan, thuqayninchikpi anchaykunapi ricshan mana chayqa kanmanchu.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana qhaliyapunkun allinta hampisqaqa, allinta fuerza quchisqaqa qhaliyapunku.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Mana porque chay waqtu, cerveza chaykunaqa astawanmi yanapawanman riki alcolkunawanqa astawan perdinki fuerzaykita entonces, mana chay tumayqa allinchi kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi kanman chay notichhakunaqa porque estadupis churachkan particularmentipis nashanku t'aqwirimuchkanku chayqa chiqaqmi kanman chayqa.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanachu B: Pero siempre gobiernuqa preocupasqa kachkan runanmantaqa de todas maneras huk autoridad kay llaqtapipis maypipas siempre runanmantaqa preocupasqapuni de todas maneras gobierno amachanawanchikpaqqa huk gobiernuqa taytaqa riki, mana, mana amachanawanchikpaqqa huk gobiernuqa kanmanchu. Amachawanchikmi gobiernuqa, tanto ministeriokuna partisqa kachkan chaykuna, puesto de salud paykunapis siempre preosupasqapuni kachkanku runankumantaqa chayqa ahina kaptinku kakuchkankupiya hampinanmantaqa chay coronavirusmantaqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Saludqa siempre preocupasqapuni runankunamanta cuarentenaqa allinya ruwachikkanku si es que mana cuarentenata ruwasunma chayqa contagiasqachá llapan runakuna kasunman riki.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Chay unquy kaypi kanankamaqa siempre ñuqaqa kuydakunaypuniya pitaq cuidawanman ñuqatari mana ñuqa cuidakuptiyri, ñuqa kani papan wawaykunapaq, warmiypaq qusan kani entonces acaso mal kaytachu munarquyman, ñuqaqa munayman allin kaytachá wawaykunarayku warmiyayku familiyaykunarayku siempre allin kaytapuni ñuqa munayman mana chay protecciontaqa hak'aqpis qunqaymanchu sapa tutamanta chay barbihuyuy, llamk'anamanpis ripuni wantisniyuq, lentisniyuq unquykunaqa hasta chinkapunankamaqa mana qunqaymanchu chaykunataqa..
61	A: Lejiaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Amachakunpunim siempre, lejiaqa amachakunmi porque ima kurupis siempre pampanta purichkan kurukuna chayqa amachanpuni.

62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Chay coronavirusmanta willarikuykuna allin kananpaq, ñuqa munayman, osea imamantapunim paqarimurqan chay unquy iman culpa kan chay unquypaq, ima laboratoriochu imapunim llallichimun anchayta ñuqa munayman t'apirinankuta, chayta yachaspa imawanpis hampikuyta qallariykuman. A: ¿Imaynapim chay yachaykuna qamkunaman chayarinanta munawaq? B: Kanman mediante autoridades, puesto de salud, mediante profesores, anchaykunata mas que todo paykuna preparasqa kachkanku, leyinyiyuq investigachhunnyuq paykunaqa ñuqaykuta yacharichiwankuman hinaspa mas ukhuykuman churawaptiyku ñuqayku mast'ariykuman llaqtaykupi.</p>
----	---

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-057)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: -----.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Comunidad Anqhasimanta, qharwayuq alturanpi..
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirqani, pero pisi timpullata rirqani mana hastachu, primiru gradullayuqmi kani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Artisaniyapi llank'ani. A: ¿Imata ruranki artisaniyapi? B: Artisaniyapi rurani, llikllata, bulsunta, chalinakunata, purtasilularkunata, muniderukunata llapanta rurani, llikllatapis, q'ipiriñakunatapis, punchutapis awani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwa runa kani ñuqaqa, qichwamantam rimakunipis.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwa simimanta rimapayawarqanku mamayqa.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari rimarqanku, qichwa simipi, qichwa simipikama rimarqanku, paquchamantapis, uvihamantapis rimarqanku paykuna chakraruranamantapis imapis rimarqanku qichwa simipikama.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simillapipuni rimakurqani mana ima simitapis yacharqanichu ñuqaqa.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Runa simillapipuni mamitaypis rimapayawarqan imachata ruray nispapis rimapayawarqan.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Mana atinichu kastillanutaqa, qichwallatapuni atikuni.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: Ima simipin rimanki? B: Qichwa simimanta rimani ñuqa ñitachaytapis unuchata haywamuway nini, kay mankachaman apamuy unuchata nini papachatapis ñuqaqa muntay nispa rimani mana pilay ninichu muntay nispa rimani. A: ¿Wasimasiykikunawan? B: Wasimasiykunawanpis ham<u>pusaq mamitay ñañay ham<u>pusaq allquykitaq muk'uwanman nispa purinakuyku. A: ¿Comunidniykipiri? B: Comunidaniypis ñañay allquykitaq muk'uwanman, turay allquykitaq muk'uwanman nispa wapyakuyku karu pampachakun. A: ¿Chakrapiri? B: Chakrapis hatariyku kukuchaykuta hallparuyku primero chaymantataq ichaqa qallarinkupaq hatariyku papa muhuta q'ipirukuyku chukiqkunataq takllankuta huqarispas chukinku ñuqaykutaq chayman huchk'ayku.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>A: ¿Iman chukiy?</p> <p>B: Chukiy nisqa, takllawan pampachata hayt'anku hinaspa k'urpachakunata hurqunku huch'uychakunallata, chay ukhuchaman papachata churayku.</p> <p>A: ¿Chay churaytaqchu, imaninki, huchk'ay?</p> <p>B: Tarpuy nisqa, huchk'ay huchk'ay.</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki?</p> <p>B: Manapuni kastillanutaqa intindinichu ñuqaqa imatachá rimakuchkankupis, no sé kunan timpu wawakunaqa runasimillapipuni ñuqaqa rimakuni.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Kawsayniymantapas runasimillapipuni rimayman manapunitaq kastillanuta atinichu chayqa tapukuymán imatachá munayman hina imapas pasawanman hinaspa ósea mal kayman hina chayta tapukuymán ñuqa ima ñuqapaq hampi kanman iman ñuqata allinyachiwanman hampi qurapichu u medicinakunapichu anchayta ñuqa tapukuymán runa simillapipuni.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: O sea ima nispa niwasqantapas?; imanispa niwanman chaytapis atendiyman sumaqllata ñuqa mana mana niymanchuqa imachata haywarimuway niwaqtinpis aypaykuchiyman alcansaykuymán osea siquiera manan machu payaqa atinchiknachu kamanchikta hallch'arukuspallapis saq'arukuspallapis ósea mana t'aqsarukuspallapis p'achachallankutapis atinkuchu chayqa chaychatapis yanapayman ñuqa t'aqsayta kamachakuntapis saq'arquymán ahinata yanapayman ñuqa.</p> <p>A: ¿Ichaqa paykuna riki sichus huk machucha huk payacha, abueluchaykipas abuelachaykipas kawsayninmanta riki rimarqunman, chay imanisqantipas willakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Mana atiymanchu willakuyta, ósea machu payakunaqa kapullankutaq paykuna hiru uma hina tukupunku, hinaqa wawaman hina tukupusuman imachawanpis chhikan llakisqa niray sintisqa niray kapunchik, anchaycha kanman riki.</p> <p>A: Pero, mayninpi rimayniku paykuna willakuykunata, ñawpaq kawsayninkumanta ima willakuwanchikpuni riki chaykunata mamay ruraraq kayhina ñawpaqtaqa llamk'arqayku paykuna yachachiwanchik riki chaykunata yuyaripa manachu willakuyta atiwaq.</p> <p>B: Ya, ya, ya, chay pacha mamitay niwaq nispa niwaq ósea tutayaykukunata, suksayaykuy, inti pukapukakunataqa manaña puriqchu kayku antisqa wasiyku uray mayu uraykunapi kukuchi quedaramuchkaq suksayaykunataqa luma puntakunapi mana suksayaykuytaqa hawakunaman llusqirquqchu kayku kukuchi bastante kakuy nispa rimaq ósea mamitay willawaq ñuqaman, manañam tutayaykukunataq llusqisichu kayku hawamanpis nispa rimakuq mana puriqchu kayku nispa rimakuq mamitay chayta willawaq.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Ari pisillataqa intindini runa simipi.</p>
19	<p>A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Ari chayllamantapuni llapaykupis ñuqaykuqa rimayku mana kastillanutaqa wakincha intindinku kastillanuta manapuni ancha runa simillamantapuni ñuqaykuqa rimayku alturapiqa.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Comunidadmantapuni kani kikin anccasi ñuqaqta naciduy.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Kanmi kaymantaqa pisillaqa.</p> <p>A: ¿Chay qurawan hampiqkuna riki??</p> <p>B: A ha qurawan hampiq osea mamitay ñuqata qurachakunata riqsichiwaq chaychakunawan hampikusun nispa niwaq.</p> <p>A: ¿Chay hampi kamayukuna, enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Mana kanchu ñuqaykup comunidadniykupiq ni enfermero ni tuktur kanchu osea mamitayqa ñuqataqa yachachiwaq nachakunata wamawtachakunata imachakunatachá riqsichiwaq chaychakunawan kay kiripaqpis kan hampi kaychakunata tumasun kaychakunata upyasun, kaychakunata muchkhirusun chayqa mana kiripis</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	imapis hap'iwasunchu kaq chay pampa qura hampichakunata k'iripaqpis kutaruyku chaychakunawan laq'arukuq kayku, chaychakunata mamitayqa ñuqamanqa riqsichiwaq hampi qurachakunata, qurachata kama.
III T'aya Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarinim ósea manataq ñuqaykupaq ima telepis imapis kanchu chayqa apenas ñak'ay radiyuchalla chayan, radiyuchallapi uyarikurqani ñuqa.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chay coronavirusqa kasqa kiripi hinam kasqa, ahinata rimaqta uyarikuni Kiripihina fuerte kunkata nanachikun nispa rimanku después cuerpukuna ñut'u kapun a la vista nispa ahinata rimaqta uyarini radiyullapi ñuqa uyarikuni.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquy, unquypunchá chayqa riki.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Chay virusqa paqarimun no sé compañera, mana ñuqa intindinichu chayta huk paismanta chayta churamunku ninku no se imaynacha mana ñuqa intindinichu chayta ñuqaq niniya papa yuspunchá kaytaqa chinamanraq imaymana yuchachasapa runa kanchik kay pampachapi chay papanchik mana awantawanchikñachu chay kay unquytaqa papanchik churamun ahinata ñuqa pinsanim imaynam kakunmanís chayri.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana riqsinichu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: ----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Coronavirusmanta willakamurqan, ósea telepi uyarirqani, presidente Martin Vizcarra nimurqan kay unquymantaqa cuidakusun kunanqa makinchikta 20 minutusta hawun likiru nisqa anchaywan maqchikusun alkulkunawan pasakusun alkulta apaykachasun chaykunawan kay unquytaqa difindikusunchik ahinata rimamurqan chayta ñuqa uyarirqani chay ñuqa alkulcha apaykusqapuni siempre plazakunata rini chaypis rini chayarqamuni chaypis makiyta maqchirukuni anchayman tumpalla chayta ñuqa rurani. A: ¿Ichaqa ñawpaqta niwarqanki, radiochallapi uyarirqani nispa mana televichhunqa kanchu, chay televichhuntari maypitaq qhawarnaki? B: Chay uraypi waway tiyan chayman hamuykurqani anchayllapi qhawarichiqwarqan waway kayhinam mamay nispa uyarichiqwarqan anchaylla chaymantaqa manam ñuqaykuqa altura patapiqa imatapis uyariykuchu radiyutallapuni mastaq uyariku
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikurqan? B: Presidentiqa manama qichwamantachu payqa rimamun chayqa esposoy pisillata intindin chayqa chayhinatan nimuchkan nispa esposa willawan chayllata ñuqa intindillanataq mana ñuqa intindinichu kastillanumantataq chay nakunapis rimamun radiyupi aswan runa simimanta rimamun chaychakunallata waki wakinta intindini wakinta mana intindichu hin.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyuq chawpinpi, Qullqi pata radiyu, ñuqaykup llaqtaykumanqa masta chayan mana kaylaru radiyukunapis chayamunchu qullqipata radiyupi masta uyarini ñuqa llaqtaymanqa qullqipata radiyu ch'uyata chayamun. Qullqipata radiyuqa rimamun huknin kastillanumanta rimamun huktaq ichaqa runasimimanta intindichikamun anchayta masta uyarini ñuqa.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Manam waki wakinta intindini waki wakinta mana intindinichu hinam ñuqa.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: A ha.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

34	<p>A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun?</p> <p>B: Kunka nanakun niwanku uma nanakun nimun después chaymanta kiripi, chhulli, uhu anchaykunawanchik chaykunallatan ñuqa intindini chaykunam hap'ikun chay hap'isunkis chayqa kunkaykis q'apanqa, sunqu q'apanqa nispa rimamun chayllatam ñuqa uyarini.</p> <p>A: ¿Imaynatam sunqu q'apakun?</p> <p>B: O sea, q'apanman imayna uhu hap'iwananchikpaq sunqu phatarukuyta munan anchayhina kanman nispalla ñuqa pinsani mana ñuqata hap'iwanraqchu chayqa.</p>
35	<p>A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki?</p> <p>B: A la vistachá kanman chay hap'iwanman chayqa riki nillani ñuqapis, mana ya ñuqata hap'iwanman chayqa chayhinatam hap'ikusqa nimuykiman manataq ñuqata hap'iwanraqchu chayqa mana ya kayhinatachá kanman nillani ñuqa kunkachá q'apan uhu hap'inawanpaqqa kunkay q'apariyta yachan sinqaykuna qaqa kiripi chhullikuna hap'inawanpaqpis ahinachá kanman nispalla chayhiata uyarispa ñuqa pinsani.</p>
36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?</p> <p>B: Kanman, ancianukuna masta nanman riki chay pusaq chunka watayuq kachkanku anchaymanta wichayman unqukuman masta chaykuna wayna sipaskunaqa yaqapis mana paykunaqa kachkayku wakín kachkan fuersayuqraq kachkanchik cuerpunchikpi kachkanraq chayqa mana facilitachu hap'inman ancianukunatapunchá facilitaq hap'inman riki nchu.</p>
37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: Mana cuidakusqankumanta kanman riki cuidakusunman chayqa manachuna hap'iwasunmantaqchu.</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?</p> <p>B: Uyarisqaymanhina ñuqaqa uyarini makiykista maqchikunkis venti minutusta hawun likidu nisqa anchaywan maqchikunkis uyaykistapis amaraq llamiykuchkaspá, ñawiykistapis amaraq tupaykuchkaspá makiykista primeruta maqchikunkis venti minutusta nispa rimamun anchayllata cuidakunkis nimun alkulta aparinkis alkulwan makiykista pasakunkis nimun anchayllata ñuqa chaywanchá cuidakuykuman riki nini.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Chay qullqi pata radiyu yachachikamun chayllapi ñuqapis chayta uyarispa chaykunata rurallanítá kasqanta.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Chhiquapunchuna yaqa kanman chayqa hina radiyukunapi rimamuchkanku haqaynaña kayhinaña milninpiña, dos mil nimpíña wañuq kaykuchkan imanachkan wakín qhaliyachkan haqaypi kaypi nichhu fuerte nispa rimamuchkanku chayqa ñuqapis chhikanta ras ninitaq cuerpuypis mancharisqahina kallantaq papa yusmanta mañakusaq chayqa mana imapis ñuqataqa hap'iwanqachu nispa nini tatallanchik ñuqataqa amparawanqa chay hampiwanaqapis nispalla ñuqa nini.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Atiyman imatataq ñuqa rurayman wamanita sasawi chaykunata tumayman eucaliptuta tumayman, eucaliptuta hankullata makiypi qhaquspa muchkhiyman después nakunata ahu chaykunata mikhuymán después hisp'ayta qhichinchayuq kachiyuqta hank'arquspa chaykunata hisp'ayta t'impuruspa tumayman... chaykunata ñuqa pinsani chayqa vinciyanchá nispa nini.</p>
42	<p>A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: Hinapuncha munaspa mana munaspa imanaymantaq kanpis qhali kayta munaspaqa papanchikmanta mañarikuspa chay hisp'aykunatapis upyayman kachiyuqta qhichinchayuqta hank'arispá t'impuspa upyayman imanayman kanpis chayhina kunkataq k'aran ninku, kunka q'apan ninku anchaykunata hinawaptinqa chaytaqa hina, uhu hap'iwaptinpis tumani anchayqa llap'uyarqachipun pacha kunkaytapis hinatapunchá rurawanman nispalla ñuqa pinsani, natural hampi chayqa kachkan mana farmachhakunapi hinachu chaykunaqa naturalya qurachakunapis wamanipis sasawipis natural hampi chayqa kachkan qura hampichakuna.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Imatataq rurani ñuqaqa anchay fierikuna hap'irquwan chaypis eucaliptukunachata t'impurukuni chay wamani t'ipurukuni, chay limunchata ima upyani chaychakunallawan ñuqa qhaliyani.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Manam kanchu, sipas kaspaga imatapis unquytaqa naq kani, kunan kay edadniyuq kaspá unquykachaqhina kani..... sipas kaspaga manam unquytaqa yachaqchu kani ni hampitawanpis imatapis riqsiqraqchu kani unqusqaypi hampitapis riqsini, mamitaypis nisqanta yuyarispa hampikuni chaykunawan.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquykuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Imatapis tumayman hampi qurakunata riki imachá nawanman chaytapunicha seguiyman chay unquy hapiwaptinqa imachus hampiwanchu chaytapunichá seguiyman riki.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikusunmanmi riki tatanchikpaq munayninwan hampiwanchu riki ima hampipas siempre ñuqanchikma qhaliyananchikpaq.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B: Imaynataq hampikusunman bañakusunman tumasunman anchaypuni kanman bañakuwaq wakinwan wakinta tumana kaptin tumawaq, bañakuna kaptinqa bañakuwaq ahinapunichá kanman riki, kaptinpis chay farmachhapiqa qullqipa qakun manataq qullqiyki kanmanchu chayqa a la fuerzapuni kay taytanchikpa pampa hampi medicina qurachakuna kamarisqan kachkan chayllawanpuni siempre hampikusunman imanasunmanyá.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Yanqha chaytaqa rimanku, ñuqapis q'uña unuchawan bañakuq kani nichkaykitaq qura hampichakunata t'impurquspami bañakuni manam q'uiniray unuchawanchu, chaymantataq ichaqa bañarquni hinaspataq kamayman suchuykarqapuni chay wachch niyparini patachanmantaq hampichata upyarqapuni chayqa tutmantaqa qhali niray karqapuni.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chirichikuspa, a ha claro siempre fiebrispis chiri kunam pasarusunkiman yastata kunan chaypaq hap'isunkimanpuni siempre unquykunaqa chirimanta hina kan huk t'aqataq kalurmanta kallantaq ichkay t'aqataq chay fiebre unquychakunapis kallantaq rughay kunam hap'irqusunkiman fuertita, rughaypi kunan tiyarquwaq unayta o chiripispis karquwaq chaypaq hinapuni yasta yasta cuerpuyki kachkanman chayqa a la fuerzapuni unquyqapuwach pacha manam manapischuqa ahinapuni chay rughaymanta hap'ikullantaq chay fiebrikusunapis.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Yaqapunichá, mana intindichkanichu.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: O sea, kanman, ñuqa niyman, pinsayman chaytaqa, ñuqa fuerte gripiwan kachkayman, uhuwan kachkayman, hinaspa huk qhali runawan ahinata parlarikuymampis imapis hinaspa chaytaqa yaqachuna ahinapuni kanman, chimpahatanman ñuqapis chayta riparakuñi uhuyq gripiyuq runaman imapis tuparikunaypaq parlarikunipis huk iskay p'unchawmantaqa ñuqapis kaqta chay fiebre chay uhupis imapis hap'irqapuwanchu ahinapunichuna kanman chayqa.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Yaqapunichá ahina kanman rughachhaq o sea mikhunatapis upyanatapis upyayman chayqa chay kuruta sipinmanchá riki kuruhinapunichá chay kanman riki.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Wakin kanchik simpli kurpu wakintaq fuerte kurpu kanchik, anchay simplikaqta mana librakapunkuñachu wakinqa kanchik fuerte anchayqa librakunchikraq, chayta ñuqa nillaykimantaq.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq rughapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqpunichuna kanman chayqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

57	<p>A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman</p> <p>B: Chiqaq chayqa kanman o sea huk niypiqa nichkan, manachuna chay unquyllawanchu wañuchkasunmanqa siempre mutundinpi hak'araqcha huk simanapi u killapiqa runaqa ima unquywanraqchá wañukuchkanchikpis mana chayllawanchu wañuqqa wañuchkanman kunanqa kay unquy ikhurimusqanman hinañataqchuna ñuqqa riparayniymantaqa hinakama coronavirus coronavirus uhullaña gripillaña hap'iruwanchik chaypis coronavirusllaña kanman mana ñuqapaq chay allinhina rimaychu ñuqapaq kanman chayta niyman hayk'araqchá kay killapi simanapi runaqa wañukuchkanchikpis mana chay unquyllawanchu wañuchkanchik anchayta ñuqa pinsani chayqa chayllamanña tunpaykapunku riki ahinachu manachu kanman riparayniykimanta.</p>
58	<p>A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu</p> <p>B: Ari mana ñuqapis chaytaq uyarinichu imawan hampikuychik nimuchkanman imawan upyaychik nimuchkanman niqtapis uyarinichu chaytaq chay maki maqchikuymanta cuidakuymanta anchayllamantapuni radiyupipis uyarini willakamunku chayhinatan nimuchkan gobierno nispa rimamunku.</p>
59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaq ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.</p> <p>B: Chiqaqmi chay kanmam o sea ñuqanchik kuydakunanchik, ñuqanchik allin kananchikta munaspa paytaq chayta kamachikamun mana contagianakunanchikpaq riki.</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:</p> <p>B: Derrepinti kunam manapis chay unquy chinkanmanraqchu chikaqa simpre ñuqqa cuidakullaymanpuni mana manaqa churakuymanchu, maypachachus chay unquy ch'in kapunman chinkapunman anchaypi hinaraqchá ñuqapis mana churakuymanchu.</p>
61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu</p> <p>B: Yaqachuna chayqa chiqaq kanman... anchaytapis uyarini radiyullapi uyarillanitaq ama chay lihiyatapis apaykachankichchu astawanmi lihiyaqa unquyta wapyan, ahinata uyarillanitaq.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?</p> <p>B: Capacitachhiyunkunapis imapis kanman chaypunicha ñuqaykupis chaykunata yachaykuman manataq imapis kanchu chayqa mana ñuqayku intindillaykutaqchu chaykunata imaynam chayta radiyukunapi nimuchkan anchayllata ñuqaykupis rurallaykutaq manataq hampikuqkunapis llaqtaykupi kanchu chayqa capacitachhiyunta namunman hinacha yachaykuman chaykunata riki.</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-058)

Version: Quechua

1 T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Treintaysieteyuqmi kani Kimsa chunka qanchikniyuq watayuq
3	A: ¿Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa compañera kani, distrito Ccarhuayo, comunidad Anqasi
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirqani, manam completutachu rirqani pisi pisillatan rirqani, yachay wasiman campupitaq kayku chayqa hurastan kaq hurastan mana kaqchu hina yachaywasiykupi A: Chayqa ¿ima watakaman rirqanki? B: Completutapuni haykurqani sexto gradukama hinaspa manan, pero jurnal yachaykuna hinachu yachayniyuq ñuqaykuq kaq mana yacharqanichu kastillanutawanpais qichwallapi rimakurqayku
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Artesaniyallapim ñuqa compañera llank'ani, artesaniyallapi awata awakuni napi istakapi awani hina tilarpi awani anchaykunallatam ñuqa yachasqayman hina rurani
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwa runapunim kani, pullirata muntirata usani usut'ata usani hinan chaykunallawanmi ñuqa nani wawaykunatapis uywani aqnallaman ay vicis llaqtaykuman turismopis hamun ay vicis mana hamunchu, ay vicis ñuqanchikhina compañirakunallaman vindiyku.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Nispaqa runasimipi A ha nispa runa simipi niwaq wachacha ahinallatan ñuqaykuta tayta mamayku tratawaqku
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Rimankupunim compañera rimayku napiqa campunpiqa niwaqku wachacha mama imilla aqnata, mamachay nispa niwaqku taytamamayku, mamay nispaqa purinam, mamay nispaqa imatapas ruranam nispa A: Ichaga runa simipi mana castellanupichu B: A ha runa simipin chaytaqa niwaqku mana castillanutaqa mana compañera ñuqaqa castillanutaqa riqsiykuchu hasta kunankamapis manam castillanuta intindinichu chaymin wawaykunatawanpis hasta llaqta uraykunamanraq apamuni
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimillapipuni rimani manaraq yachaywasiman richkaspapis, mamay papay chayllata ñuqayku rimaq kayku aswan mana mamay papay nispachu, taytay taytay ahinata taytay ispay anchayta mana tio niqchu kayku tiyuykunatapas
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwallatapuni rimarqani anchay kunan rimasqayku hinallatapuni rimarqani manam rimarqanipunichu hukkunataqa ñañay turay ahinatapuni rimarqayku ñuqayku.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ñuqan Manapunim kunanpis atinipunichu kastillanupi ay vicisllapi wawachaykuna imitakuna kan anchaychakuna rimariqtinku as aschata intindini manam chaytapis atinichu rimaspaqa
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: Ima simipin rimanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Qichwallapipuni compañera rimani phamiliyaykunawanpis wawaykunatapis qichwallamantapunim kamachini hinas pam intindinku wawakuna qichwamanta rimapayaqtiy hasta uñachapis rimanmi qichwata
	A: ¿Chay comunidadniykipipas qichwapichu?
	B: Qichwapi kama kaypi llapapis pipas runa kanchu kastillanumanta rimaqqa qichwamanta rimaqllapunim kayku llaqtaykupiq
	A: Chakrapiri?
	B: Chakrapipas maypipas reuniyunkunata rurasapas qichwallatapunim rimayku mana kanchu kay llaqtaykupi comunidad Anqhasipiq mana chayanmanchu hayk'aqpis kastillanutaqa ahinata rimaykupunichu chay llaqta ukhukunapi purisqaypi uña wawachaykunamanta asambleakunaman rini chayqa kastellanuta uyarini chaypis manam rimaykupunichu aqnalla tiyakuni wakintan intindini wakintan mana intindinichu, hina manam ñuqaykuqa rimaykupunichu nataqa kastellanutaqa qichwallatapunim ñuqaykuqa rimakuyku
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki?
	B: Qichwallapipuni maschapuniqa
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?
	B: Qichwapi compañera masta chaykunata ñuqa averiguakuni qichwapi wawaykunatapas nini kastillanupi uyarini hinaqa imanichkanmi chayta willawaychik qichwaman tikrawaychik hinaspa ñuqaq intindinaypaq nispa nini wawaykunatapas, aqna imatapas qhawaspa paykunaq tariyantapas ruraspa imaninmi chaypi imaninta qichwapiri nispa anchay qichwamanta ñuqa masta pinsani yachayta hinam masta intindini intindispataq ñuqa ahinachakanman riki paykuna tradusillankutaq kastillanumanñataq
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?
	B: Wakillantaqa compañera atisqayman hina willariymanmi... compañera namantachu awilachakuna machulachakunaq kawsasqankumantachu?
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?
	B: Runa simita rimaspaqa allintam riqsichakuni leyinatapis aqnata pinsasunman allinta rurasunman chakarakuñata rurasunman arreglasunman kuchkachasunman aqnata ñuqayku phamiliyaykunamantapis pinsayku aqnata yachachinakuykupus rurakusun llamk'akusun nispa anchaykunata compañera rimayku hinaspapis wakín kastillanu wakín qichwataña kunam kunanqa atichkayku unaykunaqa qichwa purullatapunim rimaqkayku kunanqa wawakunapis más que todo rimanku kastillanutawan anchaymi waki wakinta rimaykuña kastillanutapis
	A: ¿Chay runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu?
	B: Intindinim compañera nataqa letra rurasqataqa intindini compañera
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?
	B: Allin qhawasqapunim llaqtaykupi runa simiykuqa chayllapunim rimayniyku chayqa chayllatapunim awilaykupis machulaykupis riman chayqa michk'ita llapankupis aqnata riyuniyunkunapi ima parlarikuyku rimariyku asispa parlariyku kuisqa alegre hina rimayku pitaqchus ahina kastillanu rimaqta uyarispaqa khuyay tristilla ñuqaykuqa tiyakuchkayku asikunku chaypis yanqhalla asiysikuyku mana intindiykuchu imatapis yanqa mana asinkuchu nispa ninallawankupaq asirikuykupis manataq intindiykuchu chayqa llapaykupiq aqnata asambliyakunapipas parlakuspayku imamantapis runasimipi rimaykuspaqa asiykuykupus michk'ita compañera
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?
	B: Comunidadmantapunim compañera kani naciduypis comunidadpunim llaptaypunim kunan purichkallanipunim wawaychaykuna estudyachhaptinmi tiyachkani Ukungatichapi tiyani mana rinichuqa, reuniyunkunapis imapas comunidadniymantapunim kani, kaq comunidadniypipuni tiyaq kani
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yacha q kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?
	B: Kanpunim compañera
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?
	Uyarinim notichhiyakunapi pasamuchkan chay telekunapi radiyukunapi pasamusqanta uyarispanmi chaypi yachanim ñuqapis
23	A: ¿Iman coronavirus?
	Ñuqa notichhiyapi rikusqaymanhina rikuchkani kuru nichkanku qhawasqaymanhina kuruhina kachkan chaypi, gripi kunka nanay anchaykunata kanman riki, anchaykunata nichkankum chaycha riki.
24	A: ¿Unquychu icha manachu?
	B: Unquypuni, unquypuni chay kasqa
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chay virus paqarimunapq ñuqa ninkun mana mikhuna aychakuna mikhusqamanta mana chay mikhunanchik kaqkunatachu mikhunku kumunta urastapis qhillita chay animalkunapis mikhun chay mikhusqankumantachá anchaymanta kananpaq pinsani
26	A: ¿Kay coronavirussta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana huk sutiwan riqsinichu coronavirus nisqallatapuni aqnata uyarini chayta aqnallata- riqsichkani.
27	A: Huq sutiwan coronavirussta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Radiyupi kampupi kachkaptiy uyarirqani, radiyu notichhiyapi aqnata pasamun hinaspa wakinqa qichwamanta rimamun, anchaykunapim intindirqani chaypi nimun gripe hinam hamuchkan kunka nanakun umanchis nananqa, kunkanchik nananqa contagiyusu manam uhunapaschu mana makiwan tapakuspaqa, maqchikuspa mikhuna anchaykunatam uyarirqani radiyupi chay yacharqani.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikurqan? Algunos informaban en castellano el cual no entendí, radio inti informaba en quechua, eso es lo que entendí.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Primero qallarimusqantaqa China llaqtamantan chay unquy qallarimuchkan nisqatam radiyupi runa simimanta willakamusqa uyarirqani llaqtaypi tiyachkaspa.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Wakintam intindini wakintam chikachanta mana intindinichu hampiyku kaq chayqa masta ñuqayku qurawankama hampikuyku chaykunata riki puqurachiyku alkulkunawan churaspa kichkanunayuqta, wanalusta, sasawi anchaykunata puqurachispa utilizayku, hayallataña puqurqun hinaspa wanaluchachata t'impuruchiyku unuchapi chaychaman pisi pisichata chay alkulchata hich'aykuyku midicinachata hinalla tumakuyku chaymanta wakintataq ninachaman chhuqaykuyku ahinachata q'usñiykuchiyku hinaspa chay q'uchñichantataq ñuqayku muchkhiyku, chay muchkhisqaykutaq sunquchaykuman haykun chayqa manaña phataq phataq nichkan chaytapis ratulla kitarqapun uhuytaña munachkayku chaypas q'uchñichanta utilizarquptiyku manaña uhukuykupaschu puqusqa hampichawan hampikuyku chayta ñuqayku masta utilisayku mana imapis nawankuchu naturalllatapuni mikhuykupas mana arroz fideos masta mikhuykuchu ch'uñutachata rurayku papachakunata rurayku uqachakunata rurakuyku sarachapis mana kachun chayqa ch'uñuchawan hawaschakunatapis aqnata cambiypaq apakuyku chayta ñuqayku masta utilizayku
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Pisita intindisqaymanhina coronaviruswan unquqkunataqa hap'ikuq karqan estumawu nanay, wiksankuta nanchikusqaku, kunkan nanasqa uman nanasqa chaymanta sinturanku nanasqa chaymanta much'unikutapis sintisqaku hina anchaykunallata intindini
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Telepi qhawaspalla riqsini mana rikuniraqchu ñuqa aqna laduyipi coronaviruswan unquqta manam rikuniraqchu telepi qhawaspallam rikuni
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Unqunman kuraq machulachakuna awichukuna yasta edadniyuqña kachkanku paykuna masta chaywan unquchkanku chaymanta mana allin pisi pisi kachkanku mana allin alimentasqa kachkanku paykunata chay unquy atakamuchkan chaytan ñuqa qhawachkani
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Manam maskarillawan wakin churakuyta munanchu chay llaqta ukhuman haykumuspa mana munallankutaqchu distanciata aqnata respetankuchu anchaykunamanta hap'ichkan chay unquy mas que todoqa mana paykuna riparankuchu mana limpiyankuchu achkha achkha huñunakuchkanku reyuñunkunata ima paykuna rurachkanku fistakunata rurachkanku anchaymi paykuna hap'ichikuchkanku chay unquywan masta.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Uyarisqayman hina maskarillata utilisana chaymanta makita maqchikuna, distanciyata rispitan, chaymanta mana huñunakuchu achkha pisi pisilla ahinata purinanchik, anchaykunatam ñuqa intindini
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqaqa wasillaypim aqnata amachakuni llaqtaypi kawsaspapas aqnatapuni nutichhiyakunata uyarispa amachakuni chaytas uyarispallaña ñuqallam amachakuni manam pipas niwankuchu amachakuychik nisppapas ima nisppapas llaqtaykupispas manam runapas huñunakuykuchu nitaqmi chay Ocongate llaqtaman haykurqamusppas

	manam kallikunatapis tanto llusqiykuchu kallikunatapis llusqirquyku huklla iskaylla ahinata puriyku, chaymi ñuqa amachakuyta yachani hampichakunata utilisani mas que todoqa masta unuchapis chayamun chayqa unachakunata hap'ispa, silindruchakunaman imanachakunapipas maqchikuyku hinaspa yachayku chaykunamanta amachakuyta Quillabambapim ñuqapta uña wawachaykuna kan chaykunatapis limphiyachaspalla ñuqayku aqna amachakuchkayku.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chay telekunatapi qhawasqayman hinaqa chiqaqmim kachkan manam yanqhachu manachus hina chay nisqankuqa yanqha kanmanchu achkha achkhanpi runapis runapas wañuchkan huk llaqtakunapi kaykunapi chaykunapaq rikusqaymanhina ñuqa chiqaqpaqmi pinsani mana yanqhallaqachu compañera pinsani
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiyanmi ñuqallapuni kuanapas amachakuchkaniqa
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Primeruqa papanchikmanta k'umuykuspa mañakuni hinaspataqmi nini papay qampa kamasqayki chay qurakuna hinaspa chay qurakunallatan tumaykusaq chayllawami papay ñuqa amachakusaq haya qurakunallatam mana chay uray qurakunatachu, haya hayantakama tumaykuni anchayllawanmi ñuqa amachakunaypaq pinsani kunam manapuni hap'inawanpaqqa pinsanipunichu wawaykunapis paykunapis normallapunim kachkanku papanchikmantataq mañakuniqa chayllawanmi ñuqa manam imapis ñuqata hap'iwanchu asta wawachaykunatapis manam hap'inpunichu ari hap'iwanchu gripichakunata ima anchaychakuna hap'iykuwanku pero manam imanawankupaschu papanchikmanta mañakuspalla ñuqaykupis kakuchkayku kawsakuchkayku.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B:-----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Huk unqukunawan mana nichku sinchita unquniraqchu, wiksa nanayllamanta unqurqani pisi mikhusqamanta gastritis niwanku qurakunallatapunichu chaytapas utilizarani, utilizarim pastillaskunata achkhata utilizarani manam pasaqtachu hampiwán ratuchallam hampiriwan, chaymantaqa pastillakaqta chay chunkawan rantiyukuni iskay chunkawan ima rantiyukuni pastillastapis hunt'a hunt'ataraq manam imanawanpischu pastillaspis qurachakuna ichaqa qurachakunata tumani wakichanta chayrichispa wakichanta mana chayrichispa q'aspaspa mana q'aspasqallata tumani, wakintam puqurichisqata wakinata mana puqurichisqata tumani chaykuna ichaqa poco pocota hampiwán mana kuanqa imaykunatapis sintinichu, hinallam uywakullaykutaq huk kuruchata yugur nispa sutichayku, aychachata hina kuruchata anchay kuruq unuchanta t'impuruchiyku chaykunallam allinyachiwanku manam imapis medicina cosasta ñuqa manam intindinipunichu mana hampi kananpaqpunichu pinsakuni inichhiyunkunata pastillaskunata manapunim ñuqa utilizapuykuchu.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Karqanmi phamiliyay ukhupiqqa, huk hermanay karqanmi hina, unquyniyuq mana wawayuq kayta munaspa pay inichhiyunta chaskirqan hinaspa payta unquy nihuta atakapurqan cancer nisqa llusqimurqanmi ecografíyaman pay rirqan hina ecografíyapi llusqimurqan kimsa hawa matrizninpi operachhiyunpaq nispa llusqimurqan hinaspa anchaymanta manam pay operachhiyunmanpis chayaraqanchu qurallawanmi qhaliyapurqan anchaykuntam kuanqa qhali arisku purichkan ñuqaykuwan kuchka, cancerpaqis quwi aychata yawarchakunata tuman chaykunallawanmi qhaliyapun chaypis, chaymin ñuqa manapunim medicinata hampipaqchu pinsapuni qurakunallata ahina animalchakuna ahina kusata hampipaqpis pinsani.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Rikuspaqa ari, ñuqayku astawan qhali kayta munayku Mana ñuqayku chay unquyunamanta churakuyta munaykuñachu, aswan ñuqaykuqa qhali kayta munayku aswampis ñuqayku ima hampikunatapis utilizayku aswampis papanchikmanta mañakuspa puriyku llaqtaykupiqqa kay Okungate llaqtapipas.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'iwaptinqa chay qurakunata, nisqaypi hina haya qurakunata tumayman chaykunata achkhanpi masta utilizayman papanchikmanta achkhanpi mañaykuymán chayllay ñuqa pinsani yuyachkallanipunichu coronavirus hap'iwaptinqa chaytam ñuqaqa rurayman al momento interakuspa qhaliyaypaquni, chhiqatapunichu ñuqaqa wawaykunapaqpas pinsani chaqya huk wawaypis kachkanmi kunam Brasil suyupi pay llamk'apakuq rin chayqa trankilullan payqa tardinpi tutamantapis purichkan pero papallanchikmanta tukuy sunqu chay wawaypaqpis mañakuni
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atinmanpunim papanchisqa papallanchikmantapunim ñuqa mañakuni manam pimantapis mañakuyta yasta riqsiniñataqmi imayna kasqanta imaymanamantaña wawaytapis qhaliyachisqan aqna kawsayniypi animalniykunapis

	hampisqanta ña riqsiniña hinaqa manaña ñuqa pinsaniñachu chay pampa kaqpi wañurqapusaq chaytam aqnata wañupusaq papanchikpa munayninpi chayllatañam ñuqa riqsichipuni ñataqmi ñuqa rikuniña mayna clasimantachus wawaytapis papanchik qhaliyachin ñuqa kikiypis k'uñuykuni mañakuni hinaqa chaskinitaq rikunitaq chaywan hinaqa imatapis huk t'aqa imatapas hampipiqa pinsaniñachu hospitaltaña maytaña rinkipas yanqhañachuna maytaña riyman chaypis aqnata mañakuspa chayllatapuniñam recibini, ñuqa kikiyman riqchiwan papanchik .
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman? B: Preparakunmanmi, qurachakunamanta ñuqa hukpaqqa unquykunapaq niyman ñuqanchik llapanpaqmi ñuqayku utilizayku qurakunata chay haya qurakunatam utilizayku chay kurakunamanta kachkan chay hukpaqqaunquykunapaqtaqmi utilizayku kallantaqmi asna qura nisqa, manka p'aki nisqa, imaymana qurayku kan anchaykunatam ñuqa preparayta ñuqa atiyman, qhaqkunaypaq chaymanta tumanaypaq, puquchikpa tumanaypaq tembladuta anchaykunawan ñuqa atipanaypaq pinsakuni
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan chiqaqchu kanmanqa wakintaq chiqaq ninku, manam ñuqa manam nini q'uñi unuwanmi ñuqan bañakuni unuta t'impuchikunim kalipiyuqta t'impuchikuni, Sasawiyuqta, Pusuquyuqta ima t'impuchikuni hinaspa chaywan ñuqaqa bañakuni, t'impuchikpa unutaqa bañakuni aswan mana rinichu bañakuq q'uñi unu kan anchaykunata aswan mana rinichu bañakuq wasillaypi t'impuruchikuspa, unuta t'impuruchikuspa wawaykunatapis bañayta yachani kusan chayta chay t'impu unuwan, chay q'uñiwan bañakuyqa
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manapunim ñuqapaqqa chiqaqchu, ñuqayku chiri llaqtapi tiyayku piyurta chiri llaqtapiqa q'uñiwan p'achayukunki normal munayta wayrata resistinki chay llaqta ukhupi q'uñikaspaqa chiritachu mana asnachikun, ñuqapaqqa chiri llaqtapi tiyani muchu chiri llaqtaypiqa, mana ñuqapaqqa mana allinchi, allinmi ñuqapaqqa chiriqa, p'achakuyku aswan q'uñita, p'achata churakuyku q'uñi p'achakunawan wawakunatapis churayku allin casacachakunawan goruchakunawyuqta aqnata purichiyku chayqa mana ni kunitanpis llusqinchu wawakunaqa.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Huk unquycha kanman anchayta aswan manachus hina huk unquyqa kanmanchu chay coronavirusqa chay contagioso nichkanku chayllata ñuqa pinsani chayllapuni kananpaq chayllapunichá huk unquy paqarimuchkan huk kaq huk kaq llaqtapi pasaqta ratu hap'irquwasunman contagiosutaq kachkan chayqa muyumuchkawanchiktaq riki chayta ñuqa yuyaykuni A: Coronavirustaqa, allinta uyariruway, huk virusmi paqarichin; chiqaqchu icha manachu B: Yaqapunichá huk virus paqarichiman chaypunicha riki animalkunamanta mikhusqa ancha qhillikunamanta nichkanku chayqa chaycha juntapunman chay riki anchay ñuqapis yuyaychachkani. A: Nispaqa manan ch'uyatachu kayta intindichkanki riki B: Ari mana ch'uyatachu intindini
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Kanmanpuni anchay namantaqa ch'uspi k'utusqanmantaqa mana ch'uspiqa riki ahina nallachu tiyachkan haykumun wasitaña imamanña tiyarqun chaypis paykunaqa basuramanta aqnata riki achkhaman hamun quwichakunata uywakunki, wallpata uywakunki ima bañuta mana limphiyakunkichu chaykunaman hamuchkan chayqa kananpaqmi pinsani ñuqa anchaytaqa, chiqaqmi kananta
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqpuni chayqa kanman ñuqaykupis tumayku ruphachhaqllatapunim matitaña rurakuspapas imataña ruraspapis ay vicis mikhuruspapis nichhu fuerte ruphayllapim tumarquyku matikunatapis t'impusqatapunichu chayqa chiqaqmi kanman
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Ari, chiqaqpunin kanman manataq paykuna kikinku qhaliyaytapuni munankumanchu, manataq paykuna riyta munankumanchu manataq hampikukumanchu yaqa kunanqa qhaliña kani nispa ahinalla paykuna dihativo kapunkuman chayqa kanmanmi chaytapis paykuna kikinku pinsankuman qhaliyaypaq llapa qurata utilizankuman hampikunata utilizankuman manaña paykuna ima hukkunata tumankumanchu masta paykuna timpurallata p'unchawkunapis tardinkunapis utilizankuman hinaqtin wakinkunamantawanpis mastaraqchuna qhaliyankumanpis sapananchikmanta chayqa dipindinman
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Kanmanpunim chiqaq chaykunaqa ruphakuchkanmi riki alkulqa ruphakuchkanmi chayqa chay rupanataqa ruphamunmanpunima kurpuntaqa riki chay coronavirus chayqa astawanmi riki chaykunaqa ruranman astawan hap'inman riki machaqnakunata- anchayta ñuqa intindini
57	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mana ñuqa chayta sapa p'unchawta anchay uyarirqanichu gobiernuq chay rimamusqantaqa hay vicisnilla uyarini hinaqa mana nichhutaqa chaymantaqa kunankunaqa notichhata uyarispapas, chaytaqa uyarinichu coronavirusmanta masta rimasqantapis ay vicisllapim nutichhata qhawaspayman hina uyarini chikaqa wakinta intindichkani wakintataq rimachkaptin ratu manapischá intindichkanichu riki. Manataq kastillanuta yachachkani chaynaqa ari niymanchu
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Ñuqaqa intindini icha manachu intindini aqnatam ñuqaqa intindichhani gobiernuqa aswampis nimun cuidakusun distanchhatapis rispitasun ama callitapas llusqiychikichu wasiykichikpi sapanka tiyaychik aqnata intindichkani ñuqa icha manachu intindichkanipis chaytam ñuqa nini aqnatam gobiernuqa rimamchkan ñuqa intindichkani
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Eso es verdad, para que la gente no se enferme más, no se contagie más, hay normas dispuestas, eso es verdad.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Chayta ñuqa intindini churakuymapunim ñuqaqa qhali kaspapas kisas manaña nawanmanchu, qhipa timpumanpis kunan timpuqa chaytam ñuqaqa intindini churakunipunim ñuqaqa mascarillataqa wantiskunatapis churakuykupunim.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Lihiyataqa nini hampikunpunim manam chayqa manaqa sipinmanchu kurunatapis lihiyawan ñuqaykuqa wasita pichayku hinaqa sipinpunim kurutaqa sipirparin kuruchakunamanpunim hich'aykuyku chayqa sipirparin kuruchakunata chiqaqta hampikunmanmi chaykunaqa manam ñuqaqa maman ninichu astawanmi ñuqayku chaykunamanta rurakullaykutaq nata uchphata t'impurquyku hinaspa t'impu unuman uchphata lawarquyku hinaspa uchphata lawarquspataqmi patanta ch'uyarquchikpa patanwan ahinata machchikunapaq unay timpuraq ahinata indicachhunta uyariq kani yachachikuyninta ñuqayku rurallaykutaq, chaypunim, makikuna machchikunapaqqa chaypunim kurupaqa chaypunim mas utilizakun haya p'usqu unuhina ima kuruchakunatapis may urastata, mana rantikunapaqpis kanchu qullqipis nakuna rantikunapaqpis habunkuna, habun likidukuna rantikunapaq mana kanchu hinaqa manam habun likiduraqchu hampiqqa, chay uchpha unullaykuta unaman tupachiyku, t'impusqa unaman chayta butillapi churayku wawaykuqkunata makinta machchiyku ahinata unay timpu yachachiykunata ñuqayku uyariq kayku, chayhinatam rurayku, chaykunam hampi maqchikuyapaq, lihiyakunaqa hampipunim kanman
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqaqa aswanta yachayta munayman qichwa simipi willarikuqtin masta ñuqa intindinaypaq munayman anchayta yachaypi A: Nispaqa telepi radiyupipas B: Arí, telipi masta ñuqa munayman, sapa kuti llaqtakunaman riqtiy willaq llusqsimunkuman, runakuna llusqsimunkuman willakuq chaykunatam yachayta masta munayman chaytapunim may llaqtapi kaspapis munayman kampumanta ahina haykunku compañiranchikkuna hinaqa rimaqtinkuqa aphantaraq uyariykuyku manataq kastillanuta kastillanullapi hamun chayqa kastillanutaqa manataq yachaykuchu q'alantataq hinaqa uyarichkayku a yachachichkawanku manam intindiykuchu maypichá kakun rimasqanpis ahinata yanqhallata uyarispa uyarikuchkayku mana intindisqayku kanchu chaymi ñuqaqa manani qichwamantapunim ahinata yachachiwankuman yachaykunata ahina willakuykunata purinanta ñuqaqa munani.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-059)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Kimsa chunka qanchikniyuq watayuq.
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani mamá namanta distrito de Ccarhuayo comunidad Anccasimanta.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirqani mamá. A: ¿Ima watakama? B: Pulsirachakunata rurani timichacunawan bordani chalinachakunata awani hin.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Artisaniyapi llamk'ani. A: ¿Imachakunata ruranki? B: Pulsirachakunata rurani timichacunawan bordani chalinachakunata awani hina.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwa runa kani. A: ¿Imapin chayta riqsikunki? B: Imapin ñuqa, qichwamanta runa simimanta rimakuni y mikhuyniykunapis kakun ch'uñukuna, papakuna, sarachakuna hina.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwa simichapi, runa simipi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana, ñuqaqa qichwa simichallata chay runa simillamantapuni mamitaypis papaypis rimapayaykuwaq awilitachaykunapis.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwa simipi, runa simipillapuni rimakurqani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Chaypispis Qichwa simillamantapuni rimakurqani.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kastillanuta rimani, chayman mamitay chay Ocongate llaqtaman apawampurawan tercer gradumanta hinaña Kastillano rimayta atipurqani chay Ocongatipi escuelaman haykuspa.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Ñuqa yacharqani, haqaypi Kastillanu simi rimakuytaqa once añosniymantaña chunka hukniyuq watayuq. A: ¿Yachay wasiman richkaspaña? B: Yachay wasiman richkaspaña.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	<p>A: Ima simipin rimanki? B: Kunan wawachaywan ñuqa rimani awisin runasimimanta rimapayani castellanumantawan iskayninmanta ima rimani, mayoriyataqa runa simimanta rimakuyku mamitaypiwan imaqa. A: ¿Masiykikunawanri? B: Chaykunawampis runa simimanta masta mayoriya rimakuyku qichwa simimantap. A: ¿Kumunidaykipiri? B: Comunidachniypiqa mayoria qichwa simi rimaq kama kakuykupis. A: ¿Chakrapiri? B: Chakrapipis, munay ch'uyaraqmim qichwa siminchikqa.</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Pisillataraq paskarikuyma kastillanu simipichá.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwa simimantapuni mayoria mama.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willarikuymampuni. A: ¿Imachatan willariwankiman haber? ¿Imatan rimarqasunkiku machu payaykikuna? B: Awilitay mas mayor, Awilituykuna ñuqaykuta rimawarqanku paykuna imayna kasqanmanta awaykunamanta imakunachus antiguo ruraraqanku chaykunata willawarqanku paykuna. A: ¿Haber, Huq awaychamanta willariway imachata nirasunkiku? B: Awaymanta? Awilitachay awayta atiq kasqa isqun t'ikata chayta paykuna representasqanku isqun p'asñitakunamanta sipaschakunamanta chay awilitayqa chaykunata willawaq, chaykunan chay qucha nisqapi kan awaypi pallaychakuna qucha nisqa kan, llaqtaykupi kan k'ata qucha nisqa kan chaykunamanta chay pallaykuna nispa willawaq. A: ¿Chay sipaschakunamantañaataqchu chay t'ikacha? B: Anchay sipaschakunamanta, isqun sipaschamanta t'ikachakuna kasqa, representasqa.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allintapuni runa siminchiktaqa yachachkani ñuqaqa ch'uyata. A: ¿Runasimipi paskarikunki; runasimipi oficial qhillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Intindiymanpuni llapanta. A: ¿Pipas qanta ñawinchapusunkichu uyarinaykipaq qichwapi? B: Qichwata atinipuni, antes mana, bibliachapi qichwamanta leyi kunaqa ayunukunaman purispay chay bibliataqa qichwamantaqa phawayllata leyimuni kunanqa.</p>
19	<p>A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqa.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kikin comunidadmantapuni kani.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Kanmi, qura hampikunawanchunan ima inficchhiyupaq nispakunachuna ima chaykuna kan. A: ¿Ima? ¿Wakmanta mana uyarikunchu? B: Hampiy yachaq qura hampichakunamanta. A: ¿Tupachikpacha riki? B: Arí. A: ¿Hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Chaykuna Mana kanchu. A: ¿Manachu tiyasqaykipi kan posta médica? B: Mana kanchu comunidadpi chayqa, kuyupun, karqanmi kampsis antisqa, hinaspa mana kapunchu kunanqa.</p>
III T'aaq Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Uyarillanipuni.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chayqa kanman, mana limphiyu kasqanchikmanta, qhilli makinchikkunapi kan, chay pampakunapi imatachus llamirunki chaykunamantachus infikchunhina kanman chayqa riki.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Manachunan, limphiyu kakunallanamantachunan chay kanman.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Chayta ñuqa noticiyallapi uyarirqani khuchimanta niqta wakintaq murciélagó mikhusqankumanta niqta. A: ¿Murciélagomanta? ¿Chaytachu rimanku? B: Chayta rimanku.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Runasimipi ñuqa, mana ñuqa coronavirus nichkanku chayqa, imacha kakun mana riqsinichu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: ----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Ñuqa masta uyarirqani noticiyapi china llaqtamantas chay unquy llusqsimuchkan, fiebres chayqa kachkan kalursis chayqa wayk'uchkan runakunata niqta. A: ¿Chayqa televisionpichu, radiopichu imaynapin uyarirqanki chayta? B: Comunidachaypiqa radiyullaypi huyarimurqani. A: ¿Manachu wasimasiykimanta, llaqtamasiykimanta familiyaykimanta huk runakunamantapas? B: Mana mana uyarirqanichu chaytaqa, radiyullaypi uyarirqani.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan? B: Kastillanupi.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Comunidachaypi uyarirqani, makiykichista maqchiychik jabunwan. A: ¿Comunidadniyki, radiopi, autoparlatipi maypi? B: Radiyupi comunidachaypi kan huch'uy huk radio, chaypi willakuy pasamurqan makiykichikta maqchikuychik jabunkunata rantikamuychik nispa.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Kastillanumanta rimanku chayqa pisillata mana llapantachu.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronavirus unquqqa hap'isqa tullukuna nanakusqa, qhuñakuna siqamanta llusqsimun chaynallataq kalur nichhuta wayk'usqa.
35	A: ¿Imaynapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Pisitachunan paykuna mana mikhupunkumanchu, vumitukuna hamun willawakkuqman hina fiebre fuertita hap'irgapun.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: kuraq runakuna.
37	A: ¿Imaynapin coronavirus runakunata hap'in? B: Mana cuidakusqankumanta kanman riki cuidakusunman chayqa manachuna hap'iwasunmantaqchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Mana hap'inawanchikpaq maqchikuna makita limphiyuta mantinina chaymanta verdurachakuna rantispa allinta maqchispa hinata verdurakuna allinta mikhuna wawakunamanpis allinta mikhuchina.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Ñuqa yacharqani kay wasillaypipuni. A: ¿Wasillaykipi, ichaqa maypi uyarisqaykimanta niwarqanki? B: Comunidadniypi radiyupi uyarisqaymanta
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Mana wakinta ñuqa chiqaq kananpaq pinsani huk chhikanta mana chiqaq kananpaqchu porque yanqhallapis runa chayna rimanankupaqpis pinsani.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiyanmin amachakuyta.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ñuqaqa mana coronavirus mana hap'inawanpaqqa wasiypi limpiakuni makiykunata maqchikuni y ayunukunaman ñuqaqa purikuni diyusmanta mañakuq urqkunata purini. A: ¿Wakmanta tapusayki ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ñuqaqa amachakuyman wasiypi tiyayman imaynatachus autoridadkuna kamachikun ama llusinkischu wasimanta nispa tapabukakunawan churakunkichis nispa chaykunata.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqaqa qhaliyapunaypaq unqurquni, chay kalur unquykuna hap'irquwaptinqa mamitayqa kalistukunata t'impuruchispa eukaliputawan bañarquwanqa hina, qurakunallawan.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Ñuqaqa coronavirus hap'irquwaptinqa ayunuman purirqapuyman urqkunata chaypi ñuqaqa papa diyusmanta mañakamuyman.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikun, qurakunawanpuni chaypis.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Chay coronaviruspaqqa karqan huq unquykunapaqpis chay Rikukusa Sasawikuna chaykuna tomana karqan.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispiyas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Mana chiqaqchu chayqa.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chaypis mana.
52	A: Coronavirusstaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqpuni chay chiqaq.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chayqa mana chiqaqchu mana falsu.
54	A: Ruphasaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chaypis mana, manapuni chiqaqchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana, wakinqa qhaliyapunku wakintaq manapuni.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaq chayqa mana chinkachinpunichu.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi chayqa, rimamunku chayhinatapuni.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanachu B: Ari mana ñuqapis chaytaq uyarinichu imawan hampikuychik Chiqaqmi chayqa manapuni imatapis rimamunchu payqa.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi chay kanmam o sea ñuqanchik kuydakunanchik, ñuqanchik allin kananchikta munaspa paytaq chayta kamachikamun mana contagianakunanchikpaq riki.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Ñuqa qhali purikuchkani chayqa mana riparapakunichu mana llaqtaypi kapunñachu ya esta, runa tranquilo puripuchkanku mana unqupunkupasñachu chayqa mana ñuqapis churakapullanitaqchu.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaqmi chay lejiyaqa porque aswantaraq unquykunata apaykusunki lejiyaqa. A: ¿Imaynapi? B: Porque chay lejiyaqa millayma mana achkatapis wakinqa hich'aykurqunku, kulqitapis millayta ruraraqun mamitay kulqita huñurqan tiendachan kan chaypi hinaq q'illu amarillo t'uqrayarquchin chayqa, chay hinata makiykunatapis yaqachuna malta chayqa ruwan.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayaman, yachachikuykuna hamunman, presidintiykuman alcaldiykuman chayamuspa chayllamantapuni masta yachayman. A: ¿Radyupi, Televisionpi chaykunapiri? B: Radiollapi, mana llaqtaypi televisión haykunchu. A: ¿Postamantari? B: Manapuni Pustamantapis kampunichu mana antina kanchu. A: ¿Chay postamantari imaynata willarikunankuta munawaq? B: Postamantapis comunidadta anchay hina doctor doctorakuna hamun hinaspa yachachiwanku ima maki maqllikuykunata imaynachus chaykunamanta protegikunaykupaq chaykunata yachachiwanku. A: ¿pero chaykunata yachachinanta munawaqchu? B: Munayman A: ¿Pero ñawpaqta mana imatapis nirqankichu postamanta? B: mmm A: ¿Imaynata munawaq umallqniykikuna chay hampi yachaqkuna imaynata yachachinanta munawaq? B: Kaykunapi Iskuylapitaq wawakunata yachaywasikunapi yachachinku anchay hinatapuni capasitawankuman paykuna riki.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-060)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: 63
3	A: Kaynin? B: ----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Okungatemantan Okungatipi tiyakuni, namantam kani Hach'akallamanta, Qarwayu comunidamantan kani, hinas Okungatiman haykumuspa wawaykuna rayku, wawaykunata estudiaychispaymi Okungatiman haykumusqa chaypi tiyachkani A: ¿Chay Qarwayu manpin qhipan Qatqapichu? B: Qarwayuqa Ocungatig chay ladunpim qhipan
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ñuqaqa manan rirqanichu apinasmi huk iskay wata nisqalla rirqani chaypi apenas ñak'ay sutichayta atiykurqani manam atikurqanichu imatapas manapuni intindinichu yachanichu.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqaqa llank'ani artesaniyapi llank'akurqani, mana imata rurayta atispa llmk'akurqani artesaniyapi. A: Imata ruranki artesaniyapi B: Artesaniyapiqa chalinata awani, wulsunkunata, ch'uspachakunata, porta celularta, monederuta, mantata chaykunatam rurakurqani, chaykunatam vendikurqani, hinas pam kunam vendikunaypaqpis kapunchu.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Arí, qichwa runam ñuqaqa kani, manam imapaschu A: Imapi chayta riqsikunki B: Qichwa runa kaqtiyaqmi riqsikuni, lumapi tiyani mana imatapis ñuqa yachanichu chay uraymanta chay ima kastillanu rimaytapas, mana yachanichu anchaywanmi ñuqa riqsikuni
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqaqa rimawarqan taytay mamay nispa anchayta yachachirqawanku tiyuyki tiyayki nispa anchayta yachachirqawanku osea ipayki niqku manam ñuqa imatapas yachaqchu kani anchayllatam mamay papay intindichiwaq anchayllatam rimaqku chayta A: Pero, chay wawa qhullachaykimanta, ima simipi rimapayarqasunkiku taytayki mamayki B: Qhullacha kaqtiyqa yachachiwaqku machulayki awiluyki ahinatacha yachachiwaqku ahinata intindichiwaqku A: Pero, ima simipi kastillanupichu qichwapichu B: Runasimipipunim manam kastillanutaqa papaypis mamaypis yachaqchu
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Arí rimawanku, runasimipipunim yachachiwanku manam imapipaschu.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Ñuqaqa anchay runasimipipunim rimayta yachani, ñuqaqa manam imatapis rimayta yachaqchu kani chayqa runa simillamantapunim, napaykukuqpas kani, mana buenos díastapis atiqchu kayku ñawpaqqa. Tiyay, tiyuy anchayllata intindiqkayku.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Wasiypi tiyachkaspaqa anchayna animalchaykunama qarani, uwihaykunaman qarani anchaykunata intindirqani, mana imatapas.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manam intindinichu chaytaqa A: Manapuni, mana imatapas intindinkichu. Runasimillapim rimani

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Manapunim, kunanña aswanpas intindini intindiyaqa mana kutichiyta atinichu
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: Ima simipin rimanki? B: Familiyaywanpis kaq iguallatapuni rimani manataq intindinichu chayqa iguallatapuni wawaykunawanpas rimani A: Masiykikunawanpas, amigaykikunawanpas, kumunidadniykipipas, chakrapipas runa simillapi B: Runasimillapipuni rimani manataq imatapis intindinichu chayqa, runa simillapipuni rimani maypipis manataq intindinichu, wakillantaña intindirunin chaypas mana kutichiyta atinichu
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Pisichallataqa, qichwallapipuni mastaq rimakuni A: Pero yaqapascha kastillanutaqa pisichallata t'uqyachiwaq riki manachu, manataqchu manapunichu B: Pisichllata t'uqyachini, pisichallata intindini intindinaymanta hinaspa kutichispa mana atinichu.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyma haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Kawsayniymantapas anchayllamantapuni intindiniqa manam intindinichu imamantapas
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ima cuestiyunmantam willamuyman allinta A: Pipas riki kawsayninmanta willasunki chayqa intindiruspa qampis chay uyarisqaykimanta rimayta atiwaqchu B: Yuyarispaqa atiymanmi
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari intindisqayman hinaqa allintam chaykunata intindini A: Pipas runas simipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu B: intindinim
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari, runa simillam llaqtaypiqa, manam ancha rimankuchu kunan qhipa wiñay wawakunallañam kastillanutas rimanku manam ñuqayku wiñayqa rimankupunichu
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Comunuidasmantam kani comunidasmanta haykunpurqani waway rayku, amañana ñuqahinachu waway kanqa mana estudiyuq nispa kay ocungateman haykunpurqani, wawaykunarayku kaypi ñuqa tiyani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaqa kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Anchay nakuna paqu cuestinkuna, kanmi A: Hinallataq hampi kamayuqkuna enfermero técnico Doctor, hinapis kanchu B: Anchaykunaqa manam comunidadniypiqa kanchu, Qarwayullapim chayqa kan, enfermerakunaqa mana comunidadniypiqa kanchu, chayqa Qarwayullaman wawaykutapas apaykuq kayku vacunachinaykupapas. A: Pero chay qurawan hampiqkuna, chay yachaykunata chaskinkichu qampas chay hampi yachaqkunamanta B: Anchay hampi yachaqkunaqa qurawan hampiqkunaqa kanmi comunidadniypi kanmi A: Runakuna rinchu paykunawan imatapis tapurikunankupaq, imatam uqyayman, chaykunata yachachinankupaq rinkuchu B: Rinkun tapukuq imatam tumayman, imawanmim hampikuyma nispa rinkun tapukuq ari chayanku.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Manam uyarirqanichu, manapunim chaytaqa yacharqanipaschu imayna kanantapis manapunim yacharqanichu hinaspa qunqayllam chaytaqa rimapuchkasqaku, unquymi hamuchkan, unquymi hamuchkan nispa rimapuchkasqaku aqna manam makipurapis lllaminakusunchu, simipis watasqallam puripusunchik, aqnata qunqaylla rimapuchkasqaku manapunim ñuqa yacharqanichu chaytaqa manapunin
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Ñuqapaqqa coronavirusqa kanmam, chay unquypunichá kanmam riki, manam ñuqa chayta intindirqunichu kunanmantachá chay coronavirus nisqa kachkanpas.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B:-----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirgamun? B: Anchay virusqa paqarinmun nichkanku chhaqay na larumanta....(iman chayqa.. no recuerda el lugar) anchay larupin unquy kachkan chaymantam hamuchkan Kay laruman unquyqa, runakunaq sunqunpim hamun nispa ahinatam niwaqtinkum chayta intindini chhiqatachá riki nispa
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Huk sutiwanqa coronavirus nisqataqa kurukuna kachkan, kurukuna chayqa hap'isunki hinaspa kuru wiksaykipi pawaqahckan chaymim chay unquy aqnata kunan nichkawanku, ahinapunchá chay kanman yaqa
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:-----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Chay coronavirusmantaqa runan ruwamun, runan ruwan chaytaqa hinaspa chayta runa kacharimun chayta chhaqay na larumanta mana kanchu imapis chay runaq rurasqanmi chayqa hamun manam imapaschu nispa aqnata ñuqa uyarini A: Chayqa imapim uyarinki televichhiyupichu, radiyupichu, ima qillqakunapichu imapim uyarinki runa masiykimantachu, wasi masiykimantachu, phamiliyaykimantachu, postapichu, comunidayniyki umalliqkunamantachu, hampi yachaqkunamantachu, pastormantachu, alcaldemantachu, tayta kuramantachu hukkunamantachu pimantam chayta uyarinki chaykunata B: Chaymantaqa uyarini anchayhinata kallipi puriqtiymi, anchaypi plazakunapi runa rimachkan anchayta uyarini, chaymanta telepitaqmi uyarillanitaq anchaymi kachkan chay uyarisqay A: Alcalde manachu imatapis willakamun B: Alcaldipis rimanpunim chay unquymi hamuchkan cuidakuychis qamkunaqa, qamkunam cuidakuyta yachanaykichis nispa ahinatam alcaldipas ninpunim ninanmantaqa
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Runa simipim ñuqaqa intindini, waki wakin castinallanumanta rimakuchkanku mana chayta ñuqa intindinichu, único runa simimanta rimaqkaqllatam ñuqa intindini
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Runa simipiqa uyarini coronavirusmantaqa, anchhayna napin hawata plazakunata llusqini anchaypi rimakuchkasqaku anchay masi masiykuna rimanku anchaypi ñuqa uyarini A: Autoparlantipichu chay plazapi imapichu rimanku plazapi B: Mana aqna runallapunim rimakunku anchaypi tupasqanku, unquymi hamuchkan nispa aqnata runallapunim rimakun manam parlantipipaschu imapipaschu, rimanku.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Intindini wakinta, wakinta mana intindinichu, imaynataq chayri kanpis nispa pinsani ñuqalla
32	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B:-----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B:-----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronaviruswan unquqkunaqa ninku wiksalla nanakun ninku, wakinqa uman nanakun ninku kalurmi nispa aqnata ninku, chaypi ñuqatapis kalurqa hap'irquwan hap'irquwanmantapis chayqa, ahinata sunqullay nanan kalur hap'irquwan chaypis pastillaskunata rantirqakamusqa tumarquni, ahinallapin ñuqaqa pasapuni, wakintaqmi ninku, gravetan hap'pikuchkan, nichhuta umapis nanakun, cuerpupis total débilmín karqapunchik ahina rimanku imaynachá chay kakunpas.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Ñuqaqa riqsini, anchay fuertitapas hap'ikuchkan sunqu nanay, fuertitaq kachkan anchayllapin ñuqa riqsini manam ñuqaqa gripicha nispa nini nuqaqa
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mayqinkunachá chaypi unqukunpas wakinqa ninku fuertitan hap'ikun nispa nakunallam rimanku anchay llamk'aqku puriq masiykunallam rimanku fuerte chayqa hap'ikun nispa rimanku, imaynacha kakuchkanpis manam ñuqataqa gripihinallam ñuqataqa, gripichá nispa ahinalla ñuqaqa kani
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Coronavirusqa hap'inman anchay unquyñiyuq niray runakuna kachkan wakinqa mana qhalichu kachkanku anchaytapunin hap'inman unquy anchaytaqa ñuqa pinsani.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chaypaqqa tumanayki eucaliptuta, ahusniyuqta kiyunniyuqta, limunniyuqta anchaytan tumanayki nispa aqnata rimanku.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Coronavirusmanta amachakuytaqa yachaymanqa postapi
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Manam willawankuchu, manataq chhayna pasaq wisq'asqataq kapuyku mana puripuykuchu chayqa mana pipas willapuwankuchu, mana ni runapas wisqásqa karqapun chayqa A: Riparasqaykimanhina chhiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Imaynam kanmanpis allinta pinsani hinaqa chhiqaqchus mana pinsani hinaqa manam chayta ñuqa allintachu pinsani imaynas kakunmanpis ahina ñuqa pinsani
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Ñuqa kikiy amachakuyta atiymanmi pinsakuni anchayta ñuqallapi imawanpis hampikuspa qhaliyanaypaq sichus postaman apawankuman hospitalman apawallankumantaq hospitalpiqa mana ñuqaqa qhaliyamunaypaqqa pinsakunichu
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Wasillaypiqa anchayhinata qurata pallarqamuspa, qurata t'impurquchikpachá tumayman, wapurtacha rurakuyman chaymanta pastillaskunatachá rantikamuspa chayta tumayman anchaywanqa ñuqa qhaliyaymanchá nispa ahinata pinsani ñuqa
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B:-----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqaqa fiebriña hap'irquwan chaypis runtullawan churarqukuni laq'arukuni friskukunata tumani anchayllawanmi ñuqa hampikuni
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Kanmi, wawaymin gravita unqurqan, imacha gastritismi niwankutaq, inflamachhiyunmi niwankutaq, wixsan tutaltachata punkipurqan anchay wixsan punkiqtin manataq mikhurqanpaschu nichhu gravitapuni unqurqan, chayqa anchaykunata hampispallan anchhaynalla qhaliyachirqani papá yusmanta ima mañakuspalla qhaliyachipurqani
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari wakin kaqqa intindiyku wakin kaqchá mana intindiqá hospitalmanpas rinku
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hap'irquwaqtinqa naymanchá riki anchhay Eucaliptuta nayuskunata limunniyuq anchay ahusniyuq anchaykunatapunchá saqtaruspa tumayman, chaymanta vapurtachá rurakuyman anchaypunim kanman anchayllawanmi ñuqa qhaliyanaypaq pinsakuni
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikullanmanmi atikunanmantaqa manam manachu atikunmanpaschu, atikunmanpuni hampikuspaqa
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman ? B: Imawantaq hampikuyman chayqa qurawanpunichá papa yuspaqpis kamasqan tukuytis kachkan chayqa papa yuspaq kamasqanwanqa atikullaymanpunichá hampikuyta ahinata ñuqaqa pinsani.
IV T'aaqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uiñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Q'uiñi unuwanqa, chhiqaqpunchá kanman khutu unukuna aswan mana
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Khutu Chiripiqa yaqa astawan hap'irquwanman coronavirusqa
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chayqa yaqachu hina chiqaq kanman
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi chayqa kanman aswan huk kurucha k'utukunman hinaspaqa huk runaman kuntahiyapun hukman. Anchay kaq chiqaqmi kanman
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Chiqaqmi chaypas kanman
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: -----
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruhpapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Anchay custiyunta aswan manapunin ñuqa pinsaymanchu
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Anchaytaqa yaqachu hina mana ñuqa pinsaymanchu, tilivisurpi—achkata riman aqnaña aqnaña nispa rimamuchkan pero ñuqa mana chaytaqa pinsaymanchu ahinaña kananpaq maynamantachá kakuchkanmapas mana ñuqa pinsanichu hina nisqanta ñuqapas uyarinin hinaspayá mana pinsayniyman hamunchu chay.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanachu B: Manam chaymantaqa uyarinichu ñuqata
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: A ha mana unqunanta munaspa ninku wakintaqa niwanku runaq wañunanpaqmi aswantan chaytaqa postapipis apanki hinaqa postata rinki hinaqa astawanmi yanaparqapusunkiku nispa aqnata chaytaqa niwanku
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Imaraykutaq mana ñuqa chayta churakuymanchu papa yusmanta mañakuspa purichkayman anchayllañachuna anchay mana churakuytaqa atiymanchu mana hinaqa manachuna chay kuntahiyusullaña chay unquyqa purichkallanmanchá ahinata ñuqa pinsayman
61	A: Lejiyaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Mana lihiyaqa amachawasunmanchu manapuni.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Radiyupi uyariyta munayman, telepapis qhawayta munayman anchay intindinaypaq A: runakunamantari B: Runakunaqa wakin allinta rimanku wakin chiqaqkaqta wakinqa manapunitaq yapaykusqa minusyaykupa aqnatayá runaqa rimanku

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-061)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'anapaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B:-----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 55
3	A: Kaynin? B:-----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani distrito Qarwayu comunidad hach'akallamantan kani
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Manam rirqanichu antistaqa mana karqanchu yachaywasi kananmantaqa karqan pero manam taytayku mantayku ñuqaykuta mandawarqankuchu
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqa chay artisaniyapi llank'ani A: Imachakunata ruwanki? B: Llapanta rurani chalina wulsun, ch'uspa, monedero, porta celular, punchu lliklla llapanta ruwani A: Chakrapiri llank'ankichu B: Chakrapi esposuy llank'an
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwa runapuni ñuqaqa kani, mana nachu A: Imapi riqsikunki qichwa runa kasqaykita B: Ñuqa awiluy machulanmantapacha puchkakuni, k'antikuni, chakrata rurakuyku anchaywan ñuqa riqsikuni qichwa runa kasqayta.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runasimimantapunin, runa simita anchay rimachkanku chayllamantapunin yachachiwarganku
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Rimarqankupuni runasimipipuni, rimarqanku anchhayna ñuqayku rimachkayku kunan anchhaynatapunin rimarqanku A: Huk simipiri, uyarichkaqtiyki yaqapaschá mana parlata tuparichirankuchu uyarichkaqtiyki ichaqa huk simipi rimarqankuchu B: Phamiliyaykuna rimarqanku, pero kastillanumanta rimarqanku, pero ñuqa mana intindirqanichu chayta
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Yachaywasiman manaraq richkaspaqa anchhaynatapunin Runasimillapipuni rimakurqani, chayllatapunin mamay papay kaq, mana kastillanuta yacharqankuchu chayllatapunin rimarqani, chayqa chayllatapunin yacharqani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Anchay hina runasimillamantapunin chayllatapunin ñuqaqa yachakurqani, papayta mamitaypas wasipipas wayk'uspapis ima ruwaspapis yanaparqani chayqa chayllamantapunin rimarqayku, rimarqani anchhayllatapunin.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manam ñuqaqa kastillanu simitaqa atinichu, manan.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Manapunin yachanichu hasta kunankamapas wawa kasqaymanta manapunin kastillanutaqa rimanipunichu, mana maytapas purinichu, kaqllapitaq kani kumunidadniypi chayllamantachá puriymán karqan yachaymanpaschá karqapas riki
14	A: Ima simipin rimanki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B:</p> <p>a) Runa simillapipuni anchay atikusqallaypipuni rimakuni wawaykuna pero atinmi, atinanmantaqa</p> <p>b) Hinallapipuni llamk'aqmasykunawampis, ahina runasimillamantapuni rimakuyku.</p> <p>c) Chaypipas hinallatapuni rimakuyku mana tanto huk simitaqa rimaykupinichu ñuqaykuqa</p> <p>d) Chakrapipas hinallata rimayku tarpusun yapusun, q'ahusun q'asusun aqnata rimakuyku chakrapipas</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Chayllapipuni paskarikuni rimaspapas chayllapipuni, runasimillaypipuni</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Chayllamantapuni, anchayllawanpuni yuyaychakunipas chaywanpas tapurinakuyku aqnata runasimipi comunidadmanta, aqnallatapuni rimakuyku mana chay kastillanutaqa</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Timpullaña ñuqa wawachay kachkaqtiyqa machulachay wañupurqan..Ñuqataqa yuyaychariwarqanku machulayqa, anchhaynata purikunki llamk'akunki, puchkakunki, awakunki anchaywanqa vidata pasakunki aqnata niwarqanku, hinapas niwarqanku chakratapas rurakunki, uywatapas michikunki, allpaqachatapapas, llamachatapapas uhachatapas, llapachanta uywakunki millmachanmanta puchkakuspa rurakunki p'achatapas anchhaynata niwarqan</p> <p>A: Chayqa imachakunata pallaychakunata imachakunata rimarqasunki willarqasunki, sutinta pallaychakuna</p> <p>B: Pallaychaqa willarqawan tawa t'ikata, tawa t'ika sunquyuq uriganuta yachachiwarqan ch'ulla t'ikata rurana sunquchayuqta atirqani, uwiha millmachayta uwihamanta puchkaruspa chayta ruraraqani, primeruta chayta frasadata awarqani chayta yacharqani ñuqa rurayta.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Ñuqapaqqa allinmi paskarikusqay kachkan manapischá allintachu mich'atapaschá rimani, ñuqapaqqa allillanyá kachkan.</p> <p>A: Runa simipi oficial qillqakunata pipas ñawinchapusuqtiyki intindinkichu</p> <p>B: Aha intindini anchaytaqa</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: A ha allin qhawasqapuni kay ladupi runa simiyqa kachkan</p> <p>A: Waynakunapas allinta qhawanku sipaskunapas</p> <p>B: mana kunanqa Waynakunaqa tanto rimayta munakuñachu pisi pisillaña wakinqa manaña rimayta munankuñachu.</p> <p>A: imaraykuchá eh</p> <p>B: Imaraykuy sinchi estudiyuq kanku anchaywanqa pisita rimanku runa simita, kunanqa runasiminchikpuni más kapunqa riki?</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Comundasmantapuni kani, distrito Qarwayu, comunidad hach'akallamantan kani kunan ukungatiman haykuni ukungatipi kani</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Qurawanchu imawanchu mana kanchu hampiy yachaqqa, ñuqallayku hampikuyku k'uchuk'uchuan sinturayku nanaqtinpis chayta t'impuspa tumayku pupusakunata tumayku chiri pasawaqtinkupas ñuqallayku hampikuyku chayta tumayku, manan kanchu</p> <p>A: Ima qurachawan niwanki?</p> <p>B: K'uchu k'uchu, sinturayku nanawaptinkupas chaytan unqukuspaykupas tumayku, k'uchu k'uchuta tikllay warmita aqnan, unqukunaykupaqtaq tumayku, wachakunaykupaq pupusata ñuqallayku tumayku pallakuspa</p> <p>A: Hinallataq hampi kamayukuna, enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Nallapin kan, Qarwayu distrito Qarwayullapi kan mana comunidayniykupiq kanchu</p>
III T'aqa Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: A ha uyarirqani hinaspa desmayakuyraq hap'irquwan</p> <p>A: Imarayku?</p> <p>B: Chhaynaniraqtaq mana riqsisqa unquy hamun nispa niwaqtinku manañan ñuqapiñachu karquni desmayarquypuni hap'irquwan</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

23	A: ¿Iman coronavirus? B: Imacha kakunpis riki, nispallam rimanku coronavirus, coronavirus nispa, wasillapi wisq'akuchkayku, manataq chaynachu kani chayna puriqchu kayku chayqa lukaraq tukuni desmayakapuni
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquycha riki mana ñuqataqa hap'iwanpistaqchu chayqa
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirgamun? B: Imamanta paqarikamunpis riki manaya ñuqaga yachanichu
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? manam
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Chhaynata Chhaynata unquy hamuchkan telewichhiyunpi pasamunchkan ninku, celularkunapi pasamuchkan ninku anchayllam chhiqatachá coronavirus hamun riki nispa pirsiknakuy hap'irquwan A: Runaq rimasqallanmanta mana kikiykichu uyarirqanki B: Telewichhunpi pasamun, runasimipi rimamun hinamanqa chayta ñuqa intindini sinku midiyamanta qichwa simimanta rimachkanku anchaypi ñuqa intindini, kastillanumanta rimamun yanqhalla ñawsa hina qhawakuchkani mana intindinichu chaytaqa. A: Nispaqa postapi chaykunapi runakunamantari uyarirqankichu B: Runakunapas pustapi kachkanmi nispa niqtinku ayqirikuni, lumankunaman wakin richkanku Ocungatimantapas llaqtankuman kutiykunku coronavirus nispa ñuqa mana atirqunichu llaqtayman kutiykuytapas A: Kumunidapa umalliqinkuna, manachu alcalde, tayta cura, pastor, hukkunapis manachu willarirqasunkichik uyarinaykipaq B: Manam ñuqamanqa willariwankuchu pero radiyupiqá rimamun ñiku anchayhinata radiyupi rimasqankutaqa uyariniyá ñi runa simimanta rimamuqtinkuqa kastillanumantaqa rimaqtinkuqa manapuni intindinichu chaytaqa
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Kastillanu simipi hina mana intindinichu chayta tapurikuni chayllam, chhaynata nichkan runakuna niwanku chaypi intindichiwankutaq
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Chay Okungatipi, primirutaqa radiyupi uyarirqani, chaymantaqa chay willakuq cinco y mediyamanta hasta seiskama haykumun runa simimanta anchaylla
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Wakillanta may maypi intindini mayhinataq mana fiebris qun ninku, umas nanan ninku anchayllata intindini.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B:-----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronavirus unquqkunataqa imakunachá hap'ikunpis nillanku rimakunllanku chhayna umas nanan gumituqsi qumun kalenturayuq ninku imaymanata rimanku pero mana ñuqayku phamilyata mana hap'irquwankuchu chaymanta mana llakikuykuchu tanto, tantu tantuta rimanku
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Manan ñuqaga imapis riqsinichu, solamentiqa nispa rimanku chaytacha riki chayhinatacha riqsikuyman riki nispa anchayhinallata pinsani ñuqalla manam ñuqaykuta... ni rikunipistaqchu unqusqataqa maypipas ima ruwachkaqtapas
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mana kuydakusqankuchá riki manataq distanchhiyamintupi chay karu karullapi kankuman, manataq tapabukawanpas churankunkumanchu anchaywancha riki.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Achkha runa huñukunakuchkanku anchaypicha riki

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Rimamun alcalde nimun, karu karupi kaychik, distanchhiyamintuta ruraychik, chaymanta alkulwan desinfektakuychik nispa chaymanta tapabocaykista ama kacharikuychischu anchayta, anchaywancha riki
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Coronavirusmanta amachakuytaq yacharqani radiyupi nimurqan alcalde nimurqan chaymanta chay entrevistaqkuna nimurqan anchaywanmi ñuqaykupis chayta yacharqayku
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqpunichá kanman riki manapuni chayhinallatapuni kunankunapas kachkayku, karu karupi kachkayku mana runawan pasaqta tupaykuchu runamasiykuwan mana riqsisqakunawan facilta tupaykuchu tapa bocayuq purichkayku ahinapuni, chiqaqpuniyá riki
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiyanpuni manataq runamasiykunawan chhayna huñunakuymanchu, tapa bocaytataq mana kachariymanchu, makiykunataq maqchikuyman desinfektakuyman alkulkunawan hawunkunawan maqllikuyman chayqa atiyanmi riki
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Chayqa manan naymanchu, Kikinllawanpuni atiyan riki
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ñuqa fiebrillaña, uhullaña, chhulli uhu hap'irquwaqtinpas eucaliptuta t'impurquchikuni kachiyuqta chaywan bañarqukuni chaymantataq aspirinachata, parasitamultapas rantirqukuni anchayta tumarquni chaywanqa vinsipuni chay gripiña hap'irquwaptinpas
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Phamiliyaypiqa manan tanto kanchu chay gripillapuni faciltaq hap'iwanku
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Imaynatam hap'ikuwanmanpas anchay gripihina hap'iwaptinqa Eucaliptullatapunicha t'impurquchikuspa bañarqukuyman chaymantataq chay sunquy qaha kamunptinqa ahutacha saqtakuyman kiyuntacha saqtakuyman hinachá riki chaytacha t'impuchikusqa puquchikuyman riki
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Riki chayhinata yachaspa atikunmanpuni riki
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman ? B: Imaynatapunichá hampikunman imacha kachkan kalenturachkanchu, tusichhanchu anchay friskukunawam hampikunman, chaymatacha q'uñikunata tumanman anchaykunacha kanman, alturanpiqa comunidasniykupiqqa manataq kanchu eucaliptupis wiñaranchu chayqa kukata hach'uruyku alkulta hich'aykuruspa, kachita churaykuruyku chaywan aysayparikuyku comunidadniykupiqqa qhaliyayku uhuña hap'iwaptinkupis A: Imaynatam chayta hawikunkichik B: Mankaman hach'uykuspa kukata khamuspa chaymantataq alkulta hich'aykuruyku kachita hich'aykuruyku hina q'unchapatapi liqrirachiyku chaywan aysakuyku uhu hap'iwaptinkuqa rurayku comunidaspiqa A: Laq'arukunkichik, wasapi, maypi? B: A ha.. chaykiykupi makiykupi pasaqta tukuyta aysanakuyku A: Chaymanta bañakunkichik o p'istukunkichikchu B: P'istukuyku chaywan aysarukuspaqa chayta masta comunidas alturanpiqa yacharqayku, kunan astawan eucaliptuwanpas nakuyku
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispiyas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chirimanta uhu hap'isunki chayqa q'uñiwanpuni hampikunchikqa chirimantapuni masta hap'iwasunman riki Q'uñi unuqa allinllapuni kanman
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Quñitapas tumanunman Pupusa, Markhu, Eucaliptu, Wamanlipa, sasawi anchaykunatacha chirimantaqa tumanunman riki
	B: Ahinata runa rimanku, chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu chay nisqanku chiqaqchu manachu
	B: Chiqaqchu hina kanman
52	A: Coronavirustaq huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqpunichá kanman riki
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqchu hina kanman chaypis
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqchuna chaypis kanman
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu Chiqaqpuni chayqa
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqpunicha chaypas kanman riki upyachkanku hinaqa sipipunmancha chay tragukuna riki
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqpuni chaypas
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqpuni chaypas manapuni gobiernupas rimamunchu riki
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqpuni chaypas
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Imaynataq ñuqaqa churakuchkayllamanpuni imaynapi hap'irquwanmanpas chayri
61	A: Lejiyaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chay lehiyaqa amachakunmanpuni riki virdurakunataña pikakunchik chaypis kurukuna kan chaytaqa sipinpuni riki lejiyaqa, amachawanmanpuni.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa munayman chay coronavirusmanta chayamunantaqa radiyunpi teliwisurninpi anchaytapuni munayman chayqa manañan kanñachu aqnata aqnata nispa niqtinqa manaña imawanpis churakapunaypaq, mascarillawanpas manaña churakapuymanchu riki A: Ichaqa astawan yachachinapaq chay amachakuyman chay hampikuymanta chay coronavirusmanta riki, chay radiollapichu munawaq televisionpiwan nichkawanki riki o maypiwanpaschu B: Aha chay periodikukunapi llapanpi ñuqa munayman chaykunataqa, televisorpi periodikukunapi llapanpipuni llusqsimunanta munayman chaytaqa A: Postapipas, alcalde rimamunantapas B: Alcaldiq rimamunantapis, pustata riyman chaypis nimuwanankutapas munayman

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-062)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: 18 años
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani distrito Qarwayu comunidad Hach'akalla
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: ari A: Ima watakama, primariyakamachu, colegiyumanchu B: Colegiyuyta tukurqani
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqa napa ama de casalla kani, artesaniyapi llank'ayku A: Imata ruranki artesaniyaspi B: Rurani ñuqa tiñiywan
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: ari A: Imapi riqsikunki qichwa runa kasqaykita B: Ñuqa riqsikuni comunidadmanta kasqayta, costumbriykunata chaykunawan
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwa simipi
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qichwallapi qichwasimipi
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Yachaywasiman haykuspa yacharqani kastillanu simita
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: ari
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Escuelaman haykuspa yacharqani
14	A: Ima simipin rimanki? a) Qichwa simipi b) Paykunawanpas qichwa simipi rimakuyku c) Qichwa simipi rimakullaykutaq d) chakrapipas
15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Kastillanu kaqta
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwa simipi
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: ari

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A:Imachata yuyarispa willariwankiman
	B:Cuentukunata willakunku atumantawan kunturmantawan, watuchikunayta ima willakunku
	A:Huk watuchichata willawankimanchu
	B:Ya, muyuspalla muyuspalla chichuyan imataq kanman. Rsta: puchka
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?
	B:ari
	A:Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu
	B:Ari
	A:Ima qillqata ñawinchapurasunkiku
	B:Watuchikuykunata, cuentukunata
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?
	B:Ari
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?
	B:Ari comunidadpi tiyakuq kayku kunanqa Ocongatiman hampuyku distrituman
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?
	B:Hampiy yachaq kanmi
	A:Imamantan hampin
	B:Hampin Imamantacha yaqa kachkanki higaduykimantachu, corasunniykimantachu hina
	A:Chayqa imawan hampisunki
	B:Qurakunata tumanki kay qurata aqnata niwanku chayta
	A:Hinallataq hampi kamayukuna, enfermero técnico, doctor hinapis kanchu
	B:Kanpuni Pusta kanmi
III T'aaq Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?
	B:Ari
23	A: ¿Iman coronavirus?
	B:Coronavirusqa huk virusmi pandemia
24	A: ¿Unquychu icha manachu?
	B:Unquymi, contagioso unquymi
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?
	B:Haqay China llaqtamanta hamurqan
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?
	B:mana
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?

28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?
	B:Notichhiyakunapi pasamurqan haqay China llaqtapiraq ikhurimurqan chay unquy chaypin yacharqani
	a) notichhahakunapi llusqimurqan radiyukunapi rimamunku hina
	b) uyarirqani vecinuykumanta, llaqta masiykuna hina rimanku
	c) postapipas ari advertimurqanku chay unquymanta cuidacuychik nispa
	d) paykunapas rimankupuni
	e) ari nirawankupuni
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan?
	B:Runa runasimipipas kastellanupipas
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki?
	B:Llaqta masiykuna rimarqanku Ñuqa uyarirqani comunidadniypi radiyupi rimamurqan hina
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki?
	B:Ari, tukuytapuni uyarirqani chay unquymanta
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B:Hap'ikun fiebre h'apin chaymanta chhullu hap'in, caloríyan, chaymanta kunkan nanan hina
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B:Kurunavirus kasqanta Fiebre hap'in, chaymanta kunkanta nanachikun
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B:Mayor de edadkuna kachkanku paykuna
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B:Mana protegikunkuchu mana maqllikunkuchu makinkuta, mana mascarillayúq purinku paykunata
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B:Makinchista maqllikunanchis, mascarillayúq purinanchis, mana lllaminachu fierro cosaskunata, nitaq carruman siqaspapas punkukunata lllaminachu
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B:Ñuqa yacharqani notichhiyakunapi, alcalde rimamun radiyupi hina
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B:Arí
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B:Arí amachakuyta atiymanmi
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B:Protegikuyman, maqllikuyman, mascarillayúq llugsiyman, mana ch'utikunaychu maskarillayta hina.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B:Ñuqa ruwani, qurakunata tumayku, Eucaliptukunata hina A:Imawan unqurqanki a ver yuyarikuy imawanpis unqusqaykita B:Ñuqa unqurqani, gripe hap'irqawan, upyarqani, eucaliptuta t'impurquchirqani ahusniyuqta, kiyunniyuqta limunniyuqta hina tumarqurqani, vaportawan ruraraqurqani mantawan taparqukuspa chaypi vapurta ruwachikurqani
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B:Arí kanmi hermanuy A:Iman hap'in hermanuykita B:Hermanuyta hap'inmi na, sunqunmi nanan A:Chayri imakunatam rurankichis paypaq B:Ñuqayku rurayku, qurakunata tumachiyku, chaymanta boticata riyku, chayqa chaymanta pastillaskunata rantimuyku hina
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B:Ari
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B:Ñuqa rurayman hampikuyman Eucaliptuwan, Ahuswan, vaporta rurakuyman
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B:Arí atikunmanmi
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B:Huk wasipi cuarentenata hina guardankuman chayqa paykunapura hampikunkuman A:imaynata B:Wakin mana coronavirusniyuq kaqkuna punkullanta haywayunkuman t'impusqata unukunata vaporta rurakunankupaq
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B:mana

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B:chiqaq
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B:chiqaqpuni
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B:mana
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B:chiqaq
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B:chiqaqpuni
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B:mana
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B:chiqaq
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B:chiqaq
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B:chiqaq
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B:Ñuqaqa churakullaymanpuni, kuydakuyta munani
61	A: Lejiqaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Mana
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B:Ñuqa munayman chayamunanta notichhiyakunapi, radiyukunapi hina A:Imaynapi munawaq B:Ñuqa yachachinankuta muynayman a distanciyapi wahachik'pa yachachinankuta munayman llapanta runata huntaspa A:Maypi huntankuma runata B:Huk hatun kampupi A:Pikuna yachachinanta munawaq chaypi B:Ñuqa yachachinankuta munayman doctorakunata, alcaldeta, chaykunata

The proficiency level of Quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-063)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutyiki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Ñuqa kachkani sesentai...sesentamanña haykurquni
3	A: Kaynin? B:
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani, Ocongatipi tiyani, Qhaywaraqmi comunidadniymanta, distrito Qarwayuman pertenecini ñuqa, comunidad Qhaywa, distrito Qarwayu
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Manan yachaywasimanqa purinichu hasta uñachaymanta pacha, mana mamachayta riqsikunichu chayqa mana papaywanpas tiyanichu, chayqa machulay abuelachallay uywakuwarqan chaywan ñuqa yachaywasimanqa k'ataychapas qhawarkurqanipaschu.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqa llank'ani, artesaniyapi llank'ani A: ¿Imakunata artesaniyapi ruranki? B: Artesaniyapiqa rurani punchu, q'ipirina, frasada, chalina, lliklla, unkuña anchaykunata, ch'uspa anchaykunata chalinakunata
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Aha qichwa runapuni kani, campisino.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Mana chaytachu tantu imatapas, machulacha awulachakuna kampupi imatapas rimaqkuchu imata iskuyilaman haykunki nispa niwaqku imata warmi iskuyilapi ruwamunki qharillan yachan nispa niwan A: Ñuqa tapuchkayki wawachaykimanta, wawacharaq manaraq yachaywasiman richkaqtiyki ima simipi rimarasunkiku B: Qichwallapipuni rimaqku antisqa imatapas, qichwasimillatapuni rimaqku mana imatapas atiqkuchu unay timpuqa
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Aha qichwallapipuni rimaqku, mana tantu ima phamillaypas imapas kaqchu chayqa mana tantu ñuka intintikunichu.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: qichwallapipuni imatapas rimakuq kani, imatapas anchay hina llamachakuna, uwihachakuna kan chaypis qichwallapipuni niq kani llama, uha, paqucha nispa rimaq kayku.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Wasipiña yanapakuqta qallarini chayqa, imatapas abuelachay apamuy haywamuway nispa niqtinqa ya nispaqa ñuqa aypachik kani, maypi tiyasqachanman o imata kamachiwaqtimpas aqnata apamuy haywamuway niqtinqa aypachik kani, haywani, chayqa hatuy mamay nispa; anchayta rimaq kayku.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Mana hasta kunan kama tantu intintikunichu, manapuni iskuylaymanqa haykuqchu kani k'atitapis, chay manapuni yachanichu

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----
14	A: Ima simipin rimanki? B: Qichwallapipuni anchayhinata imatapis, ari, manan nispa ninakuyku; mana ñuqaq waway ch'ullala ususiy chayqa mana tantu ima wawachakunata nanichu ñuqa, phamillawan kawsaniehu tantu. A: ¿Masiykikunawanri ima simipi rimanki? Llamk'aq masiykikunawanpas B: Wasi masiykunawanqa anchhayna puriyku, antisqa anchhayna ñuqapas kallechakunaman llusqikamuni imachapas, kanchamasiy imata rurachkanki visino imata rurachkanki, ñachu wayk'urqunkiña o mana ñuqa wayk'ukuniraqchu hay visis anchhayna vicinuntinqa wahanirakunchis hamuy mikhurqusunchis u ñuqaq mikhunachay kachkan anchayta rimayku. A: ¿Kumunidadniykipiri ima simipi rimanki? B: Kaqllapipuni, qichwapi rimayku kumunidadniypipas. A: ¿Chakrapiri? B: Chakrapipas, chakrata ruwayku chaypas anchayhinallamantapuni qichwallamantapuni rimayku, uyapuq riyku u tarpuq riyku, chayta wanuta uqarirqamuy u muhuta huchk'amunki qam, qam wanuta huchk'anki ñukataq hayt'asaq anchayta ñuqayku rimayku
15	A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Mana runa simillapipuni, kay qichwallapipuni mastaqa rimayku mana kastellanumantaqa rimaykuchu imatapis.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwallamantapuni anchhayta rimayman, imamantapis rimaymanqa
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Ari, imachamanta hina munaqtiykiqa wallakamuypuni A: Haber imachamantapis munasqaykita willariway yuyarisqaykita B: Ya, hay vicis ahina machulanchis awilanchisqa nikuq imatapas chakrakuna rurakunaykipaqpis yuyaychakuy apuray rurakuy , imatapis ruray, apuraylla phuskarukuy, apuraylla awarukuy, apuraylla imatapas rurakuy anchaynatan nikunku, yuyaychakunku machulachanchis, awilachanchis.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Pisillataqa atisqallaytaqa niymanpuni A: Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu B: Manam tantu anchaykunata manataq naykuchu chayqa mana tantu nanichu A: Manachu pipas ñawinchapusunki B: Mana pipas ñawinchayuq imaynata rurayki nispa niqpis imapis kanchu ay visisqa anchhayna ñuqalla pinsayukuspa imatapas rurani chay wasiypipas ima hugarniyta allchani, servicio cosasniyta ÷ allchakuni imacha anchaykunallata ñuqa nakuni rurani yuyaychayukuspa hina A: ¿Aha entonces manachu willakuyta atiwaqeha familiyaykimanda, kumunidadmanta yuyaychakuspa, manachu allinta paskarikunki chaykuna willanankipaq? B: Atimuymanpuni mana imayhinallatapas, iskay kimsa simillatapas. kumunidadniypi ñuqayku puriyku, asambliyayku kan, phaynayku kan chayman puntual puriyku chaypi imachus rimana chaykunata asambliapi kaspapas rimayku, ima puntumantachus tratkun anchaykunatan, kaqtaq phaynakunapichus puriyku, imachus ruwakun anchay carreterakunachus llamk'akun ima hallchanachus kan anchaykunaman puriyku.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari, masta qichwallatapuni kampunpiqa rimayku. Allin kawarisqapuni-qhawarisqapuni
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Aha, kumunidadmantapuni kani, Khallwamantapuni kumunidadniy nacidusqallaypuni

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?
	B: Kumunidadniypiqa kananmantaqa kampuniyá, quramanta aswan mana kanchu anchayhina huk paqukunaqa kanpuniyá.
	A: ¿Pero, qurawan qamkuna hampikuyta yachankichischu?
	B: A ha, imachus anchayhina unquy kalurkuna ima karquqtinqa qurachawanpuni hampikuyku; kalurmanta kaqtinqa phirisku qurachata pallamuyku chayta saqtaspayku, aysanakuyku, oseatak mana aysaspaqa kuchkan hankuta kuchkan chayasqachata hank'arquspataq chaychata t'impuchispa tumachinakuyku.
	A: Hinaspapas ¿chay hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu Kumunidadniyki?
	B: Mana, chaytaqa aswan kanchu, karu purimunaraq chaykunaqa Qarwayullapiraq kan mana kumunidadniypiqa kanchu, chiqaq urqu k'uchupi tiyayku chayqa manayá kanchu.
III T'aya Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?
	B: Unayqa mana uyarirkanichu, kunaqa uyariniya
23	A: ¿Iman coronavirus?
	B: Coronavirusqa imamantacha chay unquyqa hamukumpas riki, ahinata anchhayna coronavirusmi coronavirusmi nispa wasillaman hark'awanku chayqa mascarillayuk purinkis, jabunchawan mayllikunkis, alkulchawan mayllikunkis nispa niwanku chay unuchawan mayllikunkis nispa niqtinku anchayhinallata rurayku wasiykupi tiyaspayku mana kallikunaman llusiykuchu, manan mirkadukunaman puriykuchu hina.
24	A: ¿Unquychu icha manachu?
	B: -----
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?
	B: Imamantan paqarirkamurqampis riki kunqayllan ahina aqna rurakuchkaqtiyku, purikuchkaqtiyku coronavirus coronavirus nispa radiyukunapi rimarqamun chaywan ñuqayku ahí aqna hina kayku chayqa wañuchkanmin, wañurqechkanmi ima nispa chay arritu tantuña wañuy kayhinan wañuy karqapun, achkhañan karqapun nispa willakamuqtinku, chayllata ñuqaykupas yachayku.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?
	B: Mana mama, anchay rimallaqtinku, mana ñuqaqa uyarini mana hukuna rimaqtaqa uyarinichu, mana yachanichu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?
	B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?
	B: Radiyukunapi pasamurqan, noticiyakunapi anchaypi uyarini, yachani
	A: ¿Radiyullapichu?
29	B: A ha radiyupi, tiliwisiyunkunapi ninku, mana ñuqapaq tiliwisiyunnipis kanchu chayqa mana ñuqa imatapas rikunichu. Anchhayna purispaykunapi rantikuq ima rini anchaykunallapi tiendata haykuni anchaykunapi noticiyata chay ratu haykuni chay "hinan coronavirus sipiyamuchkan runakunata, hinas kachkan nispa" anchayta qhawachiwanku chayllata ñuqapas yachani.
	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan?
	B: Runasimipi, wakintaq kastillanukunapicha wakinqa intintiqa, kastillanumantacha rimakuchkanku, mana tantu chayta intinichu chayqa mana, chaymanqa imatapas uyarinichu allinta. Qichwallapipuni ahina coronavirus karqapuchkan, coronavirus karqapuchkan chayllamantan kunanqa wisk'arqakapuchkanku, karrukunas wisq'arqakapunqa, manas runa puripusunchischu nispa aqnata ninku chayllata yachani.
	A: ¿Nispaqa runasimipi uyarinki runakunata, kastillanupi radiyupi?
	B: A ha,
A: Pero, castellanupipas uyarillankitaq riki, manapaschá intindichkankichu pero uyarirqanki riki.	
B: A ha, uyarini hinaspa mana intindichu.	

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Radiyupi uyarini primiruta, chaymatataq kay tiyasqaypi Ukungatipi uyarirqani.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Coronavirus hamuchkan, coronavirus kaypi runata sipichkan, kantumanta sipirquwasunchis niqtin radiyupi nimunku, kunanqa kunan punch'awsu chay coronavirus wayrallapi hamuchkan nispa, wayrawan runa tupanqa hinaqa wañurachipullanqaña manaña wasinmanpas chayanqachu, wasillaykispis pakakuychis nispa ninku chayqa wasiykupiqa pakakuykupuniya kanpis. Aqnata coronavirusta ninku.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: Wakillanta mama.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronavirus unquytaqa hap'in ninku, kunkallayki q'apan nin, ñawinta haykurqun, sinqanta haykurqun nispa aqnatan ninku chayqa chaymantataq cuerpunkuna ñut'u karqapun nispa anchaynatan rimanku.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Ñuqa, mana, anchhaynatan rimanku chaylla, coronaviruswanmi kachkan, kunan aman achhukusunchischu ama cirkakusunchischu ama muntunakusunchischu kurunavirusniyuqsi kachkan, mascarillawan churakusunchik, churakuychik maskarillaykichwan nispa niwanku, chayllanta ñuqapas yachani mana rikurqunipastaqchu aqnallata rimanku kunkansi nanan q'apansi chay qunqaylla qhatataspa hinalla wañurqapun nispa anchhaynata ninku.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Coronaviruswanqa unqunkunan, chay llaqta ukhukunallapipuni tiyanku hinaspapas imaynata nose hap'irqunmampas chayta riki, chay radiyullapi ankhayna nimunku arros fidiyus mikhuq manan chaykunaqa, pullukunata ima mikhuykuchkankichis anchaykunata phasilchallata hap'in nispa ninku, ch'uñuta, murayata, sarata, triguta, kinuwata, tarwita, anchaykunata alvergaskunata mikhusunman. Sarachakuna, cebadachamanta, moronchakunata, ch'aqichakunata mikhusunman anchay kallpayuq kanchis chaychu manam hap'iwasunmanchu anchhaynata niwanku.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Anchay astawan, chirichiripichu kanku ima, nichhu q'uñipichus kanku no se, anchayta aswan mana tantu intintichhanichu ñuqa, yaqapunichá, anchaykunapunicha kanmanrí riki .
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Uyarisqayman hinaqa, coronavirus mana hap'iwananchispaqqa, pimiruta mayllikuy makiykita habunwan chaymantaq alkulchawan mayllikuy nispa anchaytayá nin, unuwan 20 minutusta mayllikuy makiykita nispa anchhaynata ninku.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kallikuna llusqisqaypiyá chaykunata aqnata nin nispa chayqa radiyupi, nutichhapi nimuqtinyá chayta ñuqayku intindini, hinas chayqa dos metrospitaq nakuy, ama runawan huntakuychu nispa nimun, anchaywan mama nani ñuqa, maskarillatapis usaypuni nispa ninku hina ñuqa maskarillataqa usanipuni hastapuni mascarillayupuni kachkani.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: No sé, manataqya tantu Ukungati tiyasqaymanqa tantu namuntaqchu chayqa, ñuqapas hasta nini yanqhachá kaytaqa aqnata wasipi tiyachiwanku rurakunaykuta imallatapis rurakuspayqa wintikuymán nispa, chaywan tutalta kunanqa atrasakapuyku mana ni bulsilla awakusqaykupas, siquiera chalina awakusqallaykupas ni ima rurakusqaykupas pasapunchu chaywan tutaltapuni karkatupi karkatupi kapuyku
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ari, imaymana qurachakunata eucaliptuta t'impurquchiy, kiyunta churaruy, ahuta churaruy chaymanta limunta churaruy nispa niwanku, anchaykunata ñuqayku rurakuyman amachakuyman, anchaykunata yachay, anchaykunawanmin hampikunku nispa niwaqtinku chaykunatalla rurakuni hap'irquwanmanpis nispa.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? -----
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Qhaliyapunaypaqqa, ima unquykunaña hapirquwaptimpas, kuliramantaña imaña kaqtipas, kulira hampichakunata haya Pillichakuna, misk'i Pillichakuna, Uñirachakuna, Uqururuchakuna chaychakuna pallakuspa saqtakuspa tumani.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: A ha, yuyaqkuna anchhaynata unquruspanku unquruspanku hinapuniya wañukapunku chayqa a veces pustaman papay kasupiqqa hamun hinas pustapi nan trombiculusis unquyniyuqmi kanki nispa pustakunapi niyuqku chayqa mana pustapiqa chayhinachu karqan; hinaspataq huk runamasinchis tapukuqtiy niwaqku manan, much'u imflamasqa chayqa, haber kunan limunta kankarqay hinaspa limunchata kankarqay ninachapi soasarunki kankarunki hinaspataq kachichawan t'akaykurquspa much'uchanta qhaqurunki hinaspataq yana wilmachawan churarunki nispa niwaqtin ankhinachata churaruni chaymanta qhaliyakapun.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: A ha, chayqa anchhaynata niqtinku ñuqapas chaychakunata tumaniña kunanqa chayqa hap'irquwanmanpas hina nichkani wawachaypas ch'ullachalla ususiy kan chayqa tristilla kallantaq wawa sapachay ñuqamanta llakikuspacha wawayqa mal kallanmantaq gravita unqukullanmantaq nispa chaychakunawan hampikuchkaniña.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Anchaykunatapnin rurayman, kiyunta saqtarquyman, ahuta saqtarquyman kimsata, chaychata alkulchapi t'impurquchispa chayta tumayman. A: Chay alkulchawanchu, alkulchamanchu churanki B: Aha alkulchaman churani chayqa anchhaychakuna aqna chaykuna kan nispa anchhayna unquyniyuqkunawan qhaliya tupanki niwanku chayqa anchhaychakunata rurakunki chay unquyta hap'inanpaq, waqchapas kanchis chayri maymanta qullqinchista kanqa imakunatapas churakunachispapaq may uspitalkunaman purinanchispaq, anchhaykunata rurakunki, anchhaynata niwanku kumpañiraykuna
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunman chaywanqa, pirmerutapas nirqanku, Wamanlipa, Sasawi, anchaykunata t'impurachispa tumana nispa nirqanku anchhayna qhaliyachillan nispa hasta que curandera kan anchaykunapas nimurqanku A: Curanderata uyarirqankichu, maypi urarirqanki B: Aha raidiyupi uyarirqani anchaytaqa curanderomantaqa, ñuqayku napi mana chhaynatachu ñuqaykuqa wañuykupaschu imapaschu, nispa nimurqan, aqhay nata Ayakuchu anchay cirkata nirqanku A: Chaypichu hampisqa B: Anchhaypi hampisqa chaymi kunan ukungatiman wahamuwachkanku hamun chayta tupachipuwayku nispa nimuchkawanku chayqa hamusaqmi nispa anchhaykunata tumamuchkaychis, anchhayta nimurqan
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? -----
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'ufni unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Hampi unukunawan bañakuchkanchu anchayqa, chiqaqpuniya kanman chayqa

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: Entonces kay nisqanku qampaqa manachá chiqaqchu riki, porque nichkanku: q'uñi unuwan bañakuyqa manam coronavirusmanta amachanchu nispá; nispaqa chay nisqanku qampaq manam chiqaqchu riki.
	B: A ha unu q'uñillawanqa mayllikunku chayqa mana imatapis, sichus anchhayna natural qurachakunawan t'impurachispa bañakunku, anchayqa aswan resistikunmanraqmi imaynallatapas riki
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.
	B: Mana ñuqapaq chiqaqpunichu kanman
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin.
	B: Yaqapunichuna hina riki
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan.
	B: Chiqaqmi kanman, chayta ñuqa siertuyqaqmi pinsani, aqnatapuni nimunku radiyukunapipas manam runakunawan huntakunaykichikichu, mana achka unquyniyuq runakunawan manaña tupanaykichisñachu, nispapuni nirqanku chayqa chiqaqpuni chayqa kanman
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu.
	B: Chiqaqpuni
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu
	B: Chiqaqpuni kanman chayqa
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruhapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu.
	B: Anchaykunaqa chiqaqpuni kanman ñataq unquyñiyuqña kachkawaq chaymantataq alkulta trawuta, sirwisata tumachhawaq chayqa chiqaqmantapuni kanman riki.
	A: Hampikunmanchu manachu, manañachu
	B: Manachuna tantu hampikunmanchu, no se hampikunmantaqchu kakunpastaq mana chayta intindiruymanchu
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman
	B: Chiqaqpuni chayqa
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu
	B: Chiqaqpuni kanman
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.
	B: Chiqaqpuni chayqa
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanri imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:
	B: Manañataq kanmanchu ima unquypas imapis kapunmanñachu anchayrayku manaqa churakusunmanchu, siempre gobiernonchisqa nimuwachkanchistaq, hastala chaykunawan churaykuchis maskarillawan, wantiswan churakuspa aqnata puriyichis imatapis verdurakunatapas rantikuychis hinaspataq unupi maylliyichis, nispataq nichkan chayqa anchayta nimpuniya.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu
	B: Chiqaqpunichá kanman riki
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq?
	B: Munaymanpuni anchayhina hampikuymanta, cuydakunaymanta willawanman hinaqa ñuqa yachayta munaymanpuni pillapas aqna coronavirusniyuqmanta ima unquymantapas imacha qhaliyachinman anchaykunata ñuqa munaymanpuni yachaytaqa.
	A: Pero maypi, maypi astawan uyariyta qhawayta munawaq

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Anchayhina telekunapipas imapas anchhayna centro de saludmanpas riymañpuni aqnakunapuni kaqtinqa, chikiyachikamuyman riki
	A: Pero, munawaq chay yachachikuykuna mast'arikunanta televichhunpi niwachkanki postamantapis rimachunku nichkawanki, radiyupiri manachu, Kaykunallapichu, chay yachachikunanta munawaq
	B: Uyariyta munaymanpuni yachakuyman riki ima hampikunaypaq riki cuidakunaypaq siquiera ñituchaykuna hampinallaypaqpas riki, ah -aqnata chaykunata ruraspa chaykunawan qhaliyachinaypaq riki
	A: Pikunamantan qam astawan yachayta yuyayniyki pi hap'inki, pi yachachisuqtiyki
	B: Chay huk kumpaÑeraykuna, huk kumpaÑirukuna kaspapas, huk kumpaÑiraña kaspapas anchaykunata, aqnan aqnan chaykuna, chaynakunawan hampikunki nispa niqtin anchayta yuyayta hap'iyman, yachayman riki.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-064)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 77
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Wiqi unumanta Ocongate
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Yachay wasimanqa rirqani. A: ¿Hak'aqkama yachaywasima rirqanki escuelamanchu, colegiomanchu? B: Rirqani, hasta primariyaya tukurqurqani. A: ¿Sexto gradokamachu? B: Ari sextogradokama rurarquqani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Manachallatam vendikuni. A: ¿Manachu wasipi niwarankichuna uywani uywachakunata chaychakunata nispa? B: Wasipi uywani quwichata, mama quwichata, wallpachata y manachatataq timpuy kan hina vendikurqani, pero mañana kunan atirqapunichu vendikuptiy.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwa runa kani. A: ¿Imapi chayta riqsikunki qichwa kasqaykita? B: Qichwa kasqaytaqa riqsikuni tukuyta ya chay animalchakuna uywasqaykunapi, niguchhitukuna rurakusqaypi anchaypi mana riki ni oficinapichu ni imapichu llank'ani.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Runa simipi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Ari castellano simimanta.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runa simichamanta rimarqani kampupi tiyarqani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspera, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Castellanumanta rimapayawaq papay wasipi yanapaqtiyqa pay rimapayawaq.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Rimani.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Escuelaman haykusqaymanta yacharqani. A: ¿Imaynapi? B: Escuelapi profesor dictawaqku castillanu simimanta, mana intindiqtikyutaq runa simichamanta anchay Hinata.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	<p>A: Ima simipin rimanki? B:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Iskaynin simipi rimakuni, runa simichapipis rimanitaq castellanupitaq rimanitaq, pero mastaqa runa simichamantapuni ari intindiyku. b) Wasipi phamilyaywanqa mastaqa runasimichapi rimayku. A ha familiyaykuna, wawaykuna mayninpi chayamunku chayqa castillanumanta rimayku, esposoywanpis mayninpiqa castillanumantapis rimayku runasimimantapis rimayku ahina iskayninmanta c) Comunidadniypi ichaqa runasimillamantapuni rimayku mana ancha kanchu castillanu rimaq. d) Chakrapipis runa simimanta rimachkayku sumaqa
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataq paskarikunki? B: Castillanupi pisillataq paskarikuni.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Runa simichamantapuni masta man.á chaypiqa kankuchu, ahina rimanarikunaykupaqpas yacharichinaykupaqpas castillanupa anchay intindinkuchu paykunaqa quizá ñuqapis manapaschá allintachu intindirquchiyman chayqa runa simipipuni mastaqa rimayku.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willarikuymanni imata niwaqtinkupas, chayqa ñuqapuni kawsayniymanta willarillaymantaq..</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Intindini leenim escribiyllatam aswan wakinta pantani mana runa simi difícil entiendiy na escribinapaq pero escribisqataqa leeni correctuta imachatapas runa simichata ahinata rimayku. A: ¿Pipis ahinata oficial qillqata riki huk periodikutapis ñawincharapusunkiman qichwachapi chaytapis intindiwaqchu? B: Intindiymanni chaytapis, intindiyman, aswan mana atiymanchu castellanuta leyispa runa simiman tikrarquyta anchata mana wakirqachinichu.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qhawasqan runa simiykuqa. A: ¿Imaynapi chayta riqsinki allin qhawasqa kasqanta? B: Porque la mayoría siempre runa simillamantapuni rimakuyku, contestanakuykupas, sumaqa rimariykupas tapunarikuykupas anchay hinallata riqsini.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Comunidadmantapuni kani.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Chaykunaqa kanmi, kanmi. A: ¿Chay hampi kamayuqkuna enfermero, técnico, doctor chaykunapis kanchu? B: Kanmi chaykunapis, distrito Ocongatipi, ñuqaqa tiyani anchay comunidadpi riki, haykuyku chayman, kanpuni postayku kan, pero tiyasqaypiqa mana ya kanchu.</p>
III T'aya Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Uyari ni kunanqa chay unquymanta pero, mana no se maymanta hamun anchaykunatapis mana ancha yachanichu, imaynacha chaykuna mana ñuqap phamilyay ukhupipas, comunidadniypipis manam tarirqukuchun ahina unquqkuna chayqa mana ancha al tantochu chaymanta kachkani.</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus? B: Chay coronavirusqa kanman huk unquycha riki huk pistihina manachu.</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquymi.</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirgamun?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Imamantam chay virus paqarimunman, ñuqap pinsayniymantaqa paqarimunman huk contagiohina huk animalkunamantachus icha qhillikunamantachus, no sé manam ancha allin informasqachu kani mana lluqsinchu edadniywan mana lluqsinchu mancharikunitaq hay ratutaqa, hay ratutaqa manataq ahina, mana detalladamente informasqachu kani yachayta munani imamantapunichá, maymantapunichá imaynachá chaykunataC.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana, mana.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Qunqaylla teleta qhawachhaqtiyku ahinapi llaqtakunapi haqay nakunapi mana comunidakunapichu, nitaq distritukunapichu, ni departamentukunapipaschu haqay ciudadkunapi qunqaylla ikhurimun riki, ikhurimuptin niwanku huk radio kan Ocongatipi, radio Ausangati nisqa anchay radio ukhunta rimamuyta qallarín chay naqa radiyupi parlaspa rimamuyta qallarín chay unquymim hamuchkan cuidakuychik chayhina contagiosun sipiykamuchkanmi ahinata rimay qallarirqapunku anchayllamantam yachaniqa. A: ¿Qillqasqakunapi manachu ikhurimun imapas? B: Mana mana qillqasqakunaqa quizás kanpaschá, pero mana ñuqamanqa chayamuwanchu qillqasqapiqa. A: ¿Manachu postamanta imatapis willarikamunku? B: Manam, ultimutaña postamantapis willakamunku, manapuni primerunpiqa imatapis willakamunkuchu, telellapipuni pasaykamuchkan hospitalkuna, chaykunapi wañuqkuna kaykamuchkan callekunapi wipch'u wipch'u kamuchkan kamasqakuna kaykamuchkan anchaykunata telellapi rikuni. A: ¿Chay wasimasiykikuna, llaqtamacyikuna familiyaykikunamanta, huk runakunamantapis manachu? B: Phamiliyayqa niwanmi pero paykunaqa mana mayqintapis hap' inpaqtachu solamente mana chay uhu, chay unquychu kanman, huk unquykuna ikhurirqamun phaliyaypispis hasta ñuqapispis ikhurirqamun diabetes ikhurirqanpuwan kunanpis chayraq hallcharikuchkani recuperakuchkani cuerpuypispis sinchi tres mesistapacha dietallawan karqapurqani, chaymanta huk primayqa uma nanawanñataq traumasqa chayhinakuna aswan tarirqun ñuqayku ukhupi. A: ¿Llakikuykunamantacha riki? B: No sé manam sinchitapaschu preocupakuchkanispis llakikuchkanispis, pero no sé imaynapichá chayhina qunqaylla ñuqamanpis chayaraqamuwan sinchi chay llakikusqamanta niwanku mana preocupakunaykichu niwanku, no sé la mayoría chaykunapuni bronco niwmuniyakunapis antisqa kanpuni anchaykuna ikhurimun ahina huk vecinuykunapis ikhurirqamun, anchaykuna karqamun, pero mana chay, niyta ninku fiebrin kasqa, uman nankusqa tullukuna nanakusqa chayqa chay hampikunatam tumarqunam chaykunallawanmi allin kanqa nispa ahinllatam rimanku mana imanakusqapaschu chay gripe nispalla ninku, ahinallakunalla kan pero mana wañuqpis imapis kawankuchu ñuqaykup comunidaniykupiqqa, ñuqaykup distrituykupiqqa. A: ¿Chay alcalde partimanta, tayta cura, pastor chaykuna manachu llaqtapi willarikuyta kamarinku? B: Alcaldíqa kamarimunmi, q'alata wisq'arichin tiendakunatapas, q'ala karqayku mana lluqsiqchu, multayuq, lluqsiyku chayqa multa paganaykun kan, mana barbihuyyuq puriyku chaypis multa pagana kan anchaykunataqa alcaldíqa rurawanku, anchay pasturkuna cosasmantapis notificasqapi kan chayqa ch'iqirichin, manam huñukuykuna kapunqaraqchu nispa ch'iqirichin pastorpis anchayhinakuna Karin
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Conshumantaqa runa simillapipuni ari llapanman willariwanku, willarimunku chayqa runa simillapitaq ñuqaykumanpis ch'iqirichimullawankutaq
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Llaqtallaypi runa simimantaqa uyarirqani, nisqay hina telewisurkunapi radioyukunapi chaypiqa castillanumantayá rimakuchkanku. A: ¿Autoparlante manachu uyarikun? B: Mana, mana ima altoparlantispis kanchu, sawarunpi karqapun plaza, plazata ruranku anchayllapi, seguridadkuna chay consejopi llamk'aqkuna altoparlantichawan purinku callekunatapis infictachinku anchayhinakunata ruranku anchayllapi castellanupi corregichhawanku metro y mediyun purinaykichik, barbihuyyuqkama purinaykichik, tiyanaykichikpis manam sirkachu anchayhinakunata.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Manam intindini ch'uyatachu, primero ikhurimusqa hina manam exactamente maymatacha hamurqun imaynapichá chinkarqunqapis, runamantachus, animalmantachus, imamantachá hamurqunpis mana

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	detalladamente informasqachu kani chaymanta, nisqayhina manataq ancha edadniyuq hina puripunichu, ni vendikuqpis imapis chayqa animalchakunata atendikuspalla wasillapi tiyani.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: A ha.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari wakillanta intindichkani.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Naqha nisqayhina, hap'insi fiebre primeruta, uma nanay ninku, kunka nany ninku, chaymanta imakunatam ninkupis no sé manam anchay, manataq mayqin familiyaypispis nitaq ñuqapispis kanchu chayqa mana intindinichu detalladamente imakunachá nanan imaynachá imakunawanchá qhaliyarqun o manachus qhaliyarqapun chaykunata mana, nisqay hina manataq chay laduykupi wañuqkunapis ni imapis, ni hukchapis kanchu solamente postapis kachkan ya está recuperaraqunsis anchayhinakunalla mana kanchu imapis, mana pipis willawanpistaqchu, anchayhinakunapuni, ahinakunapuni nispa.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chaytayá mana yachanichu, mana intindinichu imapin riqsirquyman nispa, manataq rikunipastaqchu, chayqa mana ancha informasqachu kani chay partichamanta.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Mayoría edadniyuqkuna, qhapaq runakunatapis, teல்லapi qhawani hap'ichkan, chay sawaduta andres nisqa kan imachu anchaytapis hap'irqapun, alcaldetapis cuscupi sipirqapun, chaymanta maykunapispis allin allin runakunallapunichuna wañuchkan campo runaqa manam maypispis ancha sinchi rikukunchu wañuyqa.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Anchaytaya, mana intiendinichu imakunapichá hap'in sinchita, ima débil runakunatachus, wira runakunatachus, anchayhinallata rimallankuya, wira kaptiykiqa fasillata hap'isunki, mana, allinta alimentakunayki, verdurata mikhunaykichik anchayhinallakunata uyarini.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Allinta makiykichikta mawchikuychik, distanchhapi kaychik, allinta alimentakuychik, anchayllataya niwanku, anchayllata uyarini.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Chay coronavirusmanta amachakuytaqa anchayhinata rimakullaptinku uyariqani niwanku eucaliptuta, kiyunta, ahuta anchay t'impuchikpa limunniyuqta pastillasniyuqta tumana anchayhinata ninku. A: ¿Pi chaykunata nirqan? B: Anchay puriq wiraquchakuna chay llaqtamanta hamuqkuna wiraquchakuna ninku chaymanta huk ladukunamanta primaypis pueblo kan anchaypi Hinata hap'irquwan kayhinallata pasayparini, chayta tumaspalla pasayparini runtuyuyta, ayrapuyuyta sususanipi chhapchirquspa tumanki, anchaykunallam allin nispa ahinata nimuwan, hap'isunki chayqa hinas sintosmaskunatapis chaykuna chaykuna, Hinata umayki nananqa, fiebre qusunki, hasta vómitos diarrea qusunki ahinata nimuwaq puertomantaraq.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: No se mana, manaya ñuqapis dudaniya hay ratuqa wakintaqa efectuta ruranpastaqchá riki wakintaqa manapistaqchá, chaymanta huk señorapis niwan, sonserasta pastillaskunata tumankichik alpakaq hisp'ayninta tumaychik chaymi chay unquyapaqa allin nispa niwanku chayqa no sépi ñuqatapuni hap'irquwanman anchaytaqa riki imawancha hampinam pero manachu primeruchata ñuqa uyariqurqani yaqa manaraq killa kachkaqtinchuna huk señorita telepi rimarqamullantaq imachakuna nispacha ninpis hampichakunata imachakunallata tumankichik nispachá chaywanmi salvakuni ñuqa nirqan chayqa mayqinkaqchá allinpis kakunman hospitalta apasqankuqa aswan contagioyupunichá kapun hospitalkunapi mayninpi chaywansiyá mastaqa wañullankutaq imaynatacha contagioqa kakunpis.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachchu? B: No sé imaynam kaymanpis chay niwasqankunawan hampikuspa atiymanchá riki manataqchu imayna kakunmanis manataqchá cuerpo cuerpomantapaschá no sépi imayna kakunmanpis manam atirquymanchu nini ahina nuqalla nini chayqa chay haya hampikunatan ñuqaqa tumani, mana azucartapis mikhunichu, kachitapis mikhunichu, chayqa verdura purullata mikhuni verdurata ensaladapi verdurakunata sopapispis virdurapurukunata, kinuwata anchaykunata mikhuni, chay muraya mazamorrachakunata, kiwichata anchaykunallata mikhuni chayqa niniya, chaykuna mikhusqaychá mana imapis atacawantaqchu nispalla nini,

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	mana sinchipuni 83 kilutan pisarqani chay kunanqa 60 kilusman haykurquni, pero allinta sintikuni solamente kallpallay mana kanchu imapis ruraraqunaypaq mana imatapis tantuta uqarirquyta atinichu anchaykunalla kamuchkawan chayraq recuperachkani.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B:-----.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: Atiymanyá riki, porque siempre limpieza riki, callita llusiyku makita haywarinakuyku, entonces chayta haywarinakuna mana chay personata efectivamente ñuqa yachanichu mana makinayuqchu purichkani quizás chay hermanapis kachkanmanpis makillanpipis qhilli kaptin o sino ahinata k'achka k'achkaña kayman chaypis imapichá kachkanmanpis chaykunapi entonces anchaykunamanta ayqikuymán riki, makiykunatapis allinta maqllikuymán, tukuyta mascarillaywanpis churakuymán, tukuyta puriymán anchayqa atiymanya, comunllata purispaqa manachuna vencichiymanchu, porque rantikuqña rini chaypis qullqita huk quwan huk quwan, imaraqchá, piraqchá hap'in chay qullqitaqa, entonces anchaykunamanta cuidakuspaqa atiymán riki venciyta.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Ima unquymantapis pisi alimentumantapacha manaña mikhuniñachu pollo a la brasakunata ni khukita, ni quwita ni aychakunata comunta mikhuni ordenninpi masta verdurata, frutachakunatapas allin maqchisqata lijiyachawan, verdurachakunatapis maqllirquspa sumaqta ahina ruraspa.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana kanchu, mana familiyaypi kanchu. Huk familiyallay aswan wañukapun cancerwan huk primay, tiyuytaq wañukapun umanmanta atacasqa locohina tukurqapurqan anchaykunalla, chaymanta huk kallantaq kunan, papituywan papaywanpuni tiyaq masin, locachus kapun no se sonsachachus kapun, purín callikunapi mana waykupunchu purín chismosa anchayhinata purín, anchaykunalla familiyaykuna mana chaymantaq allinkaman kanku.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari chaykuna qhawaspaqa ahinatapuni amachakun wakinqa, wakinqa manayá chayhinatachu amachakunku chayrayku chayhina, porque may wakinqa nisqayhina huk jovenñiypa suegrunpis wañuranpu cusco hap'iypi pay bronkuwan haykurqusqa hospitalman hinaspa ya está qunqay ikhuripusqa hina virus chayqa ya está apaykarqapusqaku imatacha rurapunku hina wañurqapun.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq? B: Nisqayhinachá riki siempre hap'iwaptinqa riki tumayman chay qurakuna niwasqankuta pastillas niwasqankuta, emergina nisqachu imachá iskaymi pastillaschakuna chayqa chaychakunatachá tumayman, siempre mikhunatapis mikhuyman, manaña grasa mikhunakuna mkhuymañachu riki, makiytapis a cada rato jabonchawan maqchikuchkayman, ahinataqa vencirquymanmi.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Hampikuyta atikunmanmi manam manaqa atikunmanchu.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Anchayhina tukuy yachaywanhina ruraspapunicha riki wakinqa anchayhina ima unquyña hamurqun chaypis comuntayá ruranarqunkunku hukta tapukunku chayqa hukta nin hukta tapunku chayqa hukta nin, chayllawan astawan riki ninku pantarachipunchiktaq nispa chayqa chayhinatapischá pantarachipunku ahinakunapascha kanman riki, limuncito faltan ahinakunacha kanman nillani ñuqa yuyaykuyniypi.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'ũi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: No sé chaykaqtaqa aswan imaniymanchá manam q'ũi unuwanqa eucalipto t'impuwanchis bañakunku ninku, no sé manachuna chiqaqchu kanman chayqa.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manachuna chaypis chiqaqchu kanman.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Manachuna huk virusqa paqarichinmanchu kaq virusllapunicha riki kanman.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Mana, mana chiqaqchu kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manachuna chaypis chiqaqchu kanman.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manayá hampisqaqa qhaliyapunman pasaqpuniyá, manachuna cuerpopiqa quidanmanchu.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Mana chiqaqchu kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Anchay ichaqa chiqaq, manchachikuq hinayá rimanku, mana chayhinachu, chayhina wañuykuchkan, chaqaymin wañurquchkan, hayhinañan wañurquchkan, chayhinañam karqamuchkan, nispaqa rimaykuchkallanpuniyá radiyupis, televisorpis, anchay rimasqankuqa chiqaqmi. A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman. B: Mana chiqaqchu chayqa, nispaqa nimuchkanya, pero mana ninchu imaynatam hampirukusunman, o sino chaykuna hamurqunqa, chaykunata ruraraqumusaq nispaqa mana riki solamente rimamunqa vacuna hamunqa, vacuna ikhurimunqa anchayllatayá
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manam chiqaqchu porque payqa nichkanya presidentiqa, vakuna ikhurimunqa, vakuna ikhurimunqa chayña vakunasqa kankichik chayña qhaliqa kankichik nispa anchayhinataya niykamuchkan, chayqa no sé chiqaqchus manachus chiqaq kakun hayk'aqchá vacunapis hamukunqa, manachus hamukunqa mana yachanichuyá.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: ----.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manayá yachakunraqchu kachkamuchkanraq chay coronavirus chayri, kakuchkanmanpis chay wakinkunapis chayqa mana yachakunchu, chayqa ñuqaq prevenikunallaypuni kanman cuidakunallaypuni kanman chaykunawan.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: manaraq chay unquykuna kachkaptinpis, mamallaypis lechugatapis chay lejiyachawan sut'uuykuchispapuni maqchirukun pikarqkun ahinata rurarqkun chayqa kuydakunmanpunichuna chay lejiyaqa.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Chayamunanta munaykumanpuniyá ahina manaña chay kuydakuytis ni imapis kapunanpaq, porque kunanqa huk chikan peligrosopuniyá kachkan, fuertepuni nichkankutaq chayqa huk wasipi tiyakuchkaptiyku por decir esposoyman.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-065)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 51
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ocongate, comunidad Upis.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Mana purirqanichu, mana leyiyniyuq kani.
6	A: ¿Imapin llank'anke? B: Ñuqaqa mana llank'anichu, mana llank'ana kanchu imapis, cada domingulla vendikuni mikhunataqa chaychallawan mantinikuspa kani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qichwapuni kaniqa, riqsikuni qichwa rimayniypi, p'achakuyniypi.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qichwallawanpuni, runa simi rimayllawanpuni.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Manaraq sipas timpupi ñuqa rimay yachachkaptiyqa, mana imatapis yacharaykuchu contestakuna chay gringukuna hamuq anchaykunalla rimapawaqku mana ñuqayku intindiqchu kayku imatapis manchakuq kayku manataq escuelayuqchu kayku, escapakuq kayku gringukuna chayamuptin.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runa simillapipuni, qichwapi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qichwallapipuni, qichwichtalla mamitay, papay.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kunan kay ocongati ukhupi tiyapusqaymantaqa ahina emleado kapurqani, runamasiqkunapi tiyapakurqani, trabajarqani, qusqupi ocungatipi anchaypi castellanuta yachani.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Chaytaqa yacharqani yaqapis 19 añosniyuq 20 anchaypiña yacharqani sipasña yacharqani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Iskayninpi rimapayani qichwapitaq castillanutapis rimapayanitaq wawachaykunawan, mana ancha qichwata atinkuchu munay mana munay castillanupi rimapayani, wawachankumanta hina ichaqa qichwata intindipullawankutaq paykuna b) Runamasiykunawan qichwallapipuni mayoriata rimayku, mana tantu kastillanuta rimaykumanchu, qichwallapuni mas, maypipas anchayhinata kastillanupanta tapuykuwanku maymantan kanki nispa niwanku chayqa, maymanta kasqaytapis anchaykunallata willakuni, kaymantan kani, kaypin tiyani nispa, kastillanumanta kuntistakuni c) Kumunidadniypiqta todo qichwa

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>d) chakrapipas runasimillapipuni ñuqaykuqa, mana kastillanu kanpunichu, chay ocongate sara ayllupiqá rimayku pura qichwallapuni mana kastillanutaqa mayoriyataqa rimaykuchu</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataráq paskarikunki? B: Kastillanupi pisillata rimani, qichwapipuni rimani.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichwallapipuni mana kastillanupichu, paykuna kastillanupi tapuwanku, anchayhina derechos de mujeres ninku anchayman purinihina chaypi wakinqa kastillanu t'upuyachinku anchaykunallapim kastillanumanta contistakuni, mayoriyataqa qichwallapipuni rimani.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Machupayakunawanqa qichwallamantapuni rimayku kawsayninmanta paykunapis willakuwanku, ahinan kawsayniyku ahinan chayqa tapunakuykupuni machu payakunawanpis, awilitu, awilita nispawanpis parlaykupuni qichwataqa, qichwallatapuni rimayku chayqa. A: ¿Imachallatapis chay machupayaykita yuyarispa willariwayta atiwakchu kunan? B: Mamitay antes, payqa antes timpunpiqa willakunkupuni ahinam kayqa, mikhunakunapantapas willkunku, kunanqa matipas bastante qamkunapaq ñuqayku antes timpuqa mana matitapis riqsirqaykuchu, mana mati tumaqchu kayku imapis ruwanaykuna kallaqtinmi matitapis tumaq kayku, kunanqa qamkuna timpuqa t'antatapis mikhunkis, antis timpo manan t'antatapis ñuqaykuqa riqsirqaychu kayku chullalarullamanta t'antatapis apamuwaqku asnupi cargayuk t'antakunallam chayamuwaqku chaykunallatan rantikuq kayku ñuqayku papachawan ch'uñuchawan cambiyakuq kayku, anchay hinakunata mamitay willawan, ancianaña mamitay.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari allintapuni chaytaqa nakuni phamillaykuna qichwapi rimanku alturanpi paykuna tiyanku mastaqá phamiliyay ñuqáqa alturallapi tiyani chayqa chakratapis rurani, kunanqa manaña chakrapis kapunñachu ,pura ganadería pasaqta kapun, antes timpuqa chakrata ruwaqraq kayku, qatinakuspa mana qatinakuspa chakitaqllawan, kunanñataq kapun pura maquinaria tractorta aparqapunku, mamachay rurakuq chakrataqa chakitakllallawan, chakitakllawan ñuqaykuqa ruraq kayku imacha kunanqa kapun imallañachá chayakamun carruhina chakrata rurapun nispa rimanku anchaykunallapuniya kunanqa kapun antis timpuhinachu chakitakllata mana riqsipunkuñachu, pura maquinaria kunanqa rurapunku. A: ¿Runasimipi oficial qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu? B: Escribeqata libruta anchaytaqa intintikuni leyeykaqataq mana yachanichu. A: ¿Uyarispaqa intindinki riki? B: Intindikuni rimankuhinaqa ch'uyata umayman captani imamantaña niwanku chaypis, bibliyamantaña niwanku chaypis, qillqasqa kachkan anchaymantaña leyiwanku, juzgadocunapiña manpipas leyesqamantaqa intindikuni q'alata umaypi chaytaqa hap'kuni, leyiyta mana yachanichu. Mana ñuqa estudiyaqchu kani, mana imamanpis ñuqata madrinay churawaqchu, chay timpuqa kaqya escuelaman papay churapuguay nispa madrinayman apamuwaq, madrinay nipuwaq ñuqa estudiyuqchu kani, mama escuelata munani ,escuelaman waykukuyta munani; imamantaq warmi irqiri waykuwaq, warmin qamqa kanki manan qharichu kanki, cartata qhariman apachinaykipaqchu leyiyta yachayawaq manan warmichan qamqa kanki, warmichaqa wayk'uqllapap kanki, qhari wasin q'uñichikllan kanki, manan qamqa ima profesionalpis llusqipuwaqchu anchaynata madrinan nipuwaq hina ñuqatap mana exigikapuqchu kani, escuilaman haykunaypaq, papay exigiq kap churapuguay churapuguay wawayta kastillanosimipi waway kananta munani ñawiyuq kananta wawayta munani chayraykum chayraykum apakamuni nispa papayqa niq, papaytaqa manchaykuchipum madrinayta mana mana escuilaman churayman qhariman pasakapunqa cartata aparuchispa chinkarqapunqa warmi irqiqa ama escuilamanqa churasunchu nispa madrinan nipup manchaykuchipuy, papay cierto nispa nipup ,chayrayku mana escuelayuq kapuni,mana hinaqa q'alata yachayman karqan</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari, allin qhawasqa runasimipi unayniykunamantaraq kayku.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidad Upismanta kani, kunanqa chay Ocongatipi tiyapuni chayqa kunan astawan wasichayta rurakanpuni.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Manan kanchu, kan, pero maymantacha hamunku, sicuanikunamanta, juliacakakunamanta chaymanta hamunku, no sé hampikunkuchus manachus, mana yachanichu ñuqaqa chaykunamanpas purinichu, chay T'inqipi kanmi, Ocongatipi mana kanchu, hina chay wiqi unupipis mana kanchu, chay coronavirus chayamuchkaptin llakiypi wahaykuchkarqan kanmi hampi, kanmi hampi, nimuchkaq kanku..</p> <p>A: ¿Chay hampi kamayuqkuna enfermero, técnico, doctor chaykunapis kanchu?</p> <p>B: Anchaykunaqa aspis kanmi, doctor kan, enfermera kan, postayku kanya chay Ocongatipi completo chaykunaqa .</p>
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Ari.</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: Coronavirus, virus unquycha hamun riki, gripe hinachus hamukun, imacha hamukunpas, chaymanta q'ala wisq'achqa kapurqayku.</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: Unquycha riki, no se unq'uypunichá kanman riki, manachu, no se mana ñuqapis anchayta yachanichu, unquypuni nimuntaq gobierno, chayqa unquypunichá riki.</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?</p> <p>B: Kay virus paqarimun, Imamantataq paqarinman, ñuqap pinsayniymantaqa, ñuqayku larupiqa anchayhina gripiwan kaykupuniyá uma nanay hap'iwanku, gomitupis quwankupuni , wiksapis nananpuni, diarreawanpis kaykupuni anchaymantacha chay virus kapunma, llusqipunman anchayta ñuqa pinsani.</p>
26	<p>A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu?</p> <p>B: Runasimipi Manan, coronavirus mana uyarirqanichu hasta wawakasqay urasmanta, chay coronavirusta manapuni uyarirqanichu, fiebre amarrillo muquchakuna llusqikuq anchaychakunata yacharqani, pulmonkunamanta ap'ikuq anchaykunata yachani, anchayllata yacharqani pero mana anchay coronavirusta hayk'aqpis uyarirqanichu, kunanpuni chay wawa kasqay urasmanta uyarini.</p>
27	<p>A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi?</p> <p>B:</p>
28	<p>A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki?</p> <p>B: Chay Coronavirusmanta willakusqankuta telepi uyarini primerutaqa, telepi yachaykurqani.</p> <p>A: ¿Chaymantari?</p> <p>B: Chaymantaqa nimurqan, gobierno ninpurqan enfermedad hampun coronavirus imaniraqtam runata wakinpi pisipun, nuqanchikpis cuidakapusun nispa cuarentenata qunpurqawanku anchaypi yachapurqayku ñuqayku, ñuqa uyarirqani, telepi notichhapi.</p> <p>A: ¿Chay wasimasyikikuna, llaqtamasyikikuna, phamilyaykikuna, ¿huk runakunamantari?</p> <p>B: Paykunaman anchayhinata, ñuqa kikiypas anchayhina mana teleyuqkuna kanku anchaykunamanqa willarqani hinas kanman unquy ,hinas kanman unquy yachankischi nispa nisqaykuman niwaranku, telellapi, kaypi pasaramunña runaqa nichhuta pisipun ahinata uyarirqayku paykuna niwarqanku, runas uywanman karqan chayta, guerrapaqchu anchayhinakunata cilularniyuq kaqqa uyarichiwarkanku, chayhinata uywasqaku nisqata uyurikurqani, hinata nichkawarqanku niñataq ñuqa niptiy telepi rikuchkankischi noticiata pasamuchkan chay ciertochu manachu imaynan, cuarentenas kapunman 15 diastas riki nispa, iman chay cuarentena mana ñuqa yachanichu, imatan chay cuarentenatari rurasunchik nispa rimaqtiyku niwarqanku, cuarentenataqa rurasunchik kikinpi unquy hap'inpuwasun, chaycha ari, apapuwasunchik qusqkunman, hospitalkunaman chay cuarentenata wisq'askusqa ukhukullapi rurasunchik ahinata wak intintichiwarkanku, chay ñuqapis aaaam nispa ñuqa chaypi intintirikullarqanitaq, telepiqa chayhinata noticiapi uyarinipuni ,uyarinipuni chayqa, cuarentena cuarentena waykurapurqayku compañera.</p> <p>A: ¿Chayqa, Llaqtamasyikimantachu wasimasyikimantachu pikunan chayta rimarqanku?</p> <p>B: ¿Llaqtamasyimanta intindikuq rini domingunpi rirqani hina anchaypi ñuqa tapukurqani, willakurani hukniykuna chayamuptin, hinas chay unquy kan, iman chay coronavirus riqsinkichu nispa niqtiy tapukuwarqanku?</p> <p>A:¿Kumunidadpa umalliqninkunamanta manachu uyarirqanki?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Kumunidadniykup umalliqkunamanta mana ñuqa chayman purirqanichu, ocongatipitaq tiyani chayqa, ocongatipi ñuqaykutaqa alcaldiyku nipullawankutaq cuarentinaman waykupusunchik nispa, kumunidadpiqa presidentikuna, dirictivokuñataq willakurqanku kuminidad runakunamanqa.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Pura qichwa, runasimipikama, mana kastillanupiqqa rimaykupunichu, llapapuni ahina qichwata rimayku, nuticiallata kastillanupi uyariyku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Runasimipi uyarirqani T'inkipi, (t'inkiqa ocongatip hawanpi chay t'inki sutiyuq) anchaypi uyarirqani qichwapi mana kastillanupiqqa, mayoriyaqa rimanku pura qichwapikama. A: ¿Pero, chaypi imapi uyarirqanki radiopichu altuparlantipichu imapi urariranki? B: Radiopi primerutaqa nirani, nispa coronavirus unquy hampuwanchik, mana ñuqanchik allinchu kanchis nispa, kunanqa micropipas municipio de t'inki nimullantaq, manan kapunqachu wintikunanchikpis quince díasmi kapun cuarentena domingumantaqa mana hampunkischu sichus hamunkichik chayqa multayuqmi kapunkichik, llapapis, carroñapurinqa, motoña purinqa chayqa multayuqmi kapusunchik ñuqayku churayku ronderuta chaykuna, runderu sapatuta rondepunqa sapatutakama anchaynata t'inkipi micropi ninpura hina ñuqayku ahinallata churakapurqayku, sapatuta mana lluqkiraykuchu chay ocogate larupi.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ch'uyata intindikurqani, q'alata coronavirusmanta nisqankutaqa llapapuniya wañuytaraqmi uyarikapuyku imaynam nispa mancharikapurqayku ima unquycha chayhina niraqta runatari matanpunman, runata wañuchikkan anchayhinata uyarikurqayku ñuqayku. A: Entonces intindinki llapanta imanisqankutapis. B: A ha llapanta intindini qichwapiqa.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B:-----.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B:-----.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronaviruswan unquqta hap'ikusqa, umas primeruta nanan corazón atipasqa cuerputa nanachikusqa anchayhinakunata ñuqaykuta explicawarqanku.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Enfermerakuna ahinata rurapuwanku prueba anchayta rurapuarqanku, chaypi wakintaqa positivo nispa rurapuraqan, wakintataq negativo nispa rurapuwanku.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Ocongatipi manam pipas unqunpaschu coronaviruswan, pero wañuqkunataqa chaymanpuni pasachipunku, enfermerakuna, doctorkuna, municipio ahina coronavirusmi, coronavirusmi nispauni nipunku, pero unay unquqtapas, mana unay unquqtapis kaqtaq wachakuq warmikuna unquq kan, chayqa postaman ripunku chayta coronaviruswanmi qusquman hospitalman despachapunku anchayllapi ñuqayku yachakuyku hinachá riki, chaycha chay unquy ñuqayku nipuyku.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Qhilli kasqanmanta, mana imatapis limpiyakunkichu, mana bañakunkichu, mana aseadocho kanki anchaymanta hap'ikusqa riki.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Chaytaqa primeruta, tutamanta hatarinki hinaspa makiykita maqllikunki jabón liquiduwan limphiyuta, makiykita maqchikusparaq limpiezaman rurakuqpis haykumunayki, q'alata simiykikunata maqchikapunayki alkulwa desinfectakunayki, anchaykunata ñuqaykuta niwarqanku chaywanmi mana hap'isunkismanchu nispa, kaqta ñuqayku punkukunatapis lejiyawan, imakunatachá nimuwanku anchaykunawan ñuqayku wasiykutapas ch'aqchukapurqayku, punkuykupis maqchisqa, ch'aqchusqa kapun callita llusqiyku hinaqa, rantikuq llusqiyku hinapis rantirqakamuyku qullqiykutapas cambiyuyku kan anchayta alkulwan desinfectakuyku kaqta verduraskunatawanpis, chaykunawan ñuqaykuqa alcaldiykuqa anchaywan alkullawanpuni qunqaymi hap'irquwasunman nispa niwarqanku rurakuyku, chaywan ñuqayku rurakuyku, chayqa karuta viajayku hinapis p'achayku q'ala punkuykupi ch'utikapuyku, limpiyu cambiyakusqaykuwan haykunpuyku, huk

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>p'achawan cambiakuyku chay p'achata utilizana kaptin t'aqsayku, mana utilizana kaptin kanakapurqayku, anchayhinata ñuqayku evitakurqayku.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Kay Ocongatillapipuni, mana maytapis rirqanichu, ahina wasillaypipuni wisq'asqa kapurqani mana maytapis llusqipurqanichu, mana llusqinayta munarqankuchu, mana wawaykuna munarqanchu, ususichallay rantikuqpis llusqin mana ñuqaqa llusqinipunichu chayqa wasillapipuni ñuqaykuqa ahinapi evitasqa chay unquywan manataqmi hap'iwankupastaqchu. A: ¿Yaqapaschá, pi yachachirqasunki chay amachakuyman, maypi radiyupichu, telewichhupichu, pi runamanta chayta yacharqanki? B: Ñuqaykutaqa nimuwarqanku gubernu, telepi ñuqa qhawarqani, telepi qhawaqtiy q'alata gubernu nimurqan, ahina llusqinkichik, ahina limphiyakunkis, chaykuna, chaykuna chay jabón liquidu kanqa, chaykunawanmi evitakunkis chay unquyta, qhilli kasunchik hinaqa ratullan hap'iwasunchik, pulmumanta, umamanta q'alata gubernu nimurqan anchayta ñuqa yachakurqani chay limpiyakuyta, calli llusqinapapispis tapabokayuq llusqiriychik ama tapabokayuqqa, wantisniyuq purinkichik niwarqanku, chaytapuni ñuqayku cumplipurqayku.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Ñuqaqa, chiqaqchá nisapuni, creyenipuniya, ahinatapunitaq gubernu nimuchkan chayqa chiqaqtapunicha chay unquyqa hamun ahinatapuni ñuqaqa nipurqani, pero unquypunichá chay riki icha manataqcha yanqhapaschá runa nin, gubernu nimuntaq hina mana ñuqa leiyta yachayman chayqa q'alatachuña kaykunapi chaykunapi leiyman manama yachanichu chayqa gubernuq nimusqallanta ñuqapis umayman hap'ispa chayta wawaykunata rurannan ahinan, ahinan kanman nispaqa hampichakunatapis rurakuykupuni chaykunas kanman nispa niqtinku rurakunipuni chaytaqa.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachu? B: Yaqachuna atirquyman, limpiesawan amachakuyman riki, mana qhillipi tiyaymanchu ropaytapis llimphiyuta hap'iyman camay llimphiyu remediaykunatapis rurakuymanpunitaq pero atisqayta, anchaywan amachakuymanpunichá riki, sut'itaqcha kanman vencipuwan hinaqa vencipuwanmanchá riki.</p>
42	<p>A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Ñuqa chay unquykunapaq rurani pura qurata ñuqa hap'ini, qurawan bañakuni, vapurta rurani, tomani, anchaykunawan chay gripe unquykunataqa dominani, mana postatapis chayanichu, infeccionniyantapis qurallawanpuni qhaliyakurqani.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: -----.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Phamiliyaymanta mana pipis kanchu, karqan hermanay pero unayña karqan hina, cancermi nispa hermanayta nirqanku, qurallawan ñuqa kikiy bañarqani, limaman operacionman apachichkaptinku mana ñuqa kacharikurqanichu, ñuqa hermanayta quedachikapuq kani kay ocongate llaqtapi ima mana qhaliyay atikuqtaq kanman cancerri fiebrillama kukuchkan riki qurawanmi bañakuyku, tumayku, hermanayqa chiqaq nispa quedarapapuk mana cuarto haykurqapuspa llusqipurqanchu enfermerakuna hamuptinpis mana riymanchu, mana riymanchu nispa hinapiñataq hermanay qhaliyakapurqan chay cancermanta hukkaqtaq operacionman apachisqankutaq wañukapurqan.</p>
46	<p>A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Astawan anchaykunata yachanku wakinqa yachayniyuq kankuqa chaymi qhawarisunki, qhawarispaqa paykuna ima hampis recitapusunkiku chayta, ahina postaman riyku hinaqa mana, vacunata churawanku indicciondapis churawanku pastillaschatachá quriwanku mana chayqa imanapuwankupachchu chayrayku ñuqayku medicina qurata utilizayku, mana ñuqayku antes timpu runa mana ni ima pastillastapis riqsiqchu kayku imaynachá pastillaspi kakun, pura qurallam ñuqakuqa qhaliyay kayku, pichita fermentana chaykunata</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	ñuqayku kunan rurakuyku chay unquymantaqa chay pichi fermentasqawan ñuqayku bañakuyku dominaykumanpuni, chay virustaqa kuru sipiq hinallayá sipisunman riki anchayta ñuqayku pinsarqayku.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Vapurta rurakuyman, tomayman, bañakuyman ahinata ñuqa rurakuyman chay alturan qura hampiwan (tomapa, pupusa, sasawi, kallika, waman lipa, asutuma, hasta quña ninku) q'alata chayta ñuqayku consegikuyku, pallakuyku, yasta yacharuykuñataq chay coronavirus hamunanta pallakuspa tiyarqayku listo.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Diospa munayninpiqa atisunmanpuniyá, manayá manaqa atisunmanúnichu.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman_____? B: Primeruta ahutachá tumayman, kiyun, kachi, qhichincha, anchaykunata cañasupi ñuqayku puquchikuyku, chayta ñuqayku sapa tutamanta simanapi iskay tumarqayku, mana hap'inawankupaq chayqa, manapunitaqmi hap'iwankupistaqchu chayqa, hap'iwananmantaqa ñuqatapis chaypunichá hap'iwarqan riki no sé, chaypunichá chakiy makiy ahina hank'u karqapun hina chayta tumanitaq, bañakunitaq, kasqallanwantaq bañakurqani kasqallantataq tumani, chaymanta chay hampi t'impuchisqata q'alanta vapurta rurakapurqani, vapur rurasqaymantataq bañakapurqani.
IV T'aca Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manam, q'uñi unuwan bañakunki, mana nichhu q'uñiwanpis bañakunachu, mana nichhu ruphaqwanpis bañakunachu, calorllama hamuchkan chay coronavirusqa riki, fiebrita imawanpunitaq quitariwaq, siemprepunimá bañakuspa quitanchik, qura t'impusqa unuwan bañarqukunki, anchaymantaq chay qura t'impusqallatataq tumarqapuniki ukhumanta wapsiymanraq pasarqapun ima unquypis ahinapuni kasqa hinatapuni hampikunku, ñuqapis unqurqani, chaymi ñuqapis yachani chaykunawan qhaliyayta, para siemprepaq ñuqa chay qurakaq hampita hap'ikapuni mana pastillaspi indiccionpi mana esperanzay kapunñachu.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiriwan hap'ichikunki hinaqa, yastapuniyá resfriyumanhina pasayarqapusunki chayqa, yastapuniyá coronavirusman pasarqapusunkiman, chiriyarqapusunki hinaqa fiebriman pasarqapusunki.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqpunichunam yaqa chayqa kanman.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Ch'uspicha kanmanchu, yaqapunichu kanman riki cantitukunapi imapis kanmanpuniyá, cantupiqa imaymana wañusqapis mana wañusqatapis mikhuchqallantaq chayqa kanpuniya, ahina ukhularupiqqa riki, selva larupiqqa, ch'uspiquna yaqa apayarqapun riki coronavirustaqa.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chaypis ciertupunim kanman, ruphachkaqtapunim matita tumawaq hinaqa, matitaña, mikhunataña, agua hervillatallaña Tumay unuy t'imputa ruphachkaqqa kurutaqa sipinpunichu?, gripe hap'irquwaptinchikqa riki, ruphachhaqllatama riki ima hampillatapis tumarqusunman, ima sasawi matillatapis, pupusa matillatapis phukurispa phukurispa tumanchik hinaqa phaq ninraqmi riki.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manachuna mana qhaliyawaqchu hampikuwaqpunitaq hasta sananaykikama chayqa qhaliyankipuniya riki, si mana hampikapuwaqchu, ahinapi dejarapuwaq qhaliyarisapis, yasta qhaliyarqapun nispera dejarapuwaq chayqa kaqllapi kanman chay kuru riki mana wañunmanchu.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaqchuna yaqa chayqa kanman, ñuqaq chaypi kanmi familiyarniy tumaq, pay nin, ñuqa machaq kani mana ñuqata imapis hap'iwanaqchu sut'i chay coronavirus hap'iwanaq nitaq, manachapunim ni gripillapis ni fiebrillapis, imapis hap'inpunichu nispa kikinku rimankupunim chayqa, macharqunki hinaqa sanun kanki, chay hinallatataqchá riki ñuqapas kañasuta tomarqanipunim, kañasuchata Tumay mana hinaqa

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	hap'irqusunkimanmi, chay unquy niwaptinku, chiqaq nisqapunim kañasuta tumani manam hap'iwanpunichu ñuqataqa chay kañasu tumasqaypi.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chaytaqa aswampis gobernu willakamuchkanpunim ciudadpi hayk'acha wañun, kaqtaq kunan chay, Sicuani, Arequipa, cusco, puerto Maldonado, anchayta gobernu pasachimunpunim, rimamuchkanpunim notichhapiqa, kuna mana uyarirqapunichu.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Manama manaqa nimuchkanchu, nimuchkanpunima payqa, pero hampikunataqa mana nimunchu, pero nimuchkan riki chay tapaboca, wantes, maki maqchikunapis jabón liquidukuna, payma recitahina qukamuchkan.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Gobernupunima ninpun, postakunapi, hospitalkunapi nichhutaq unquy kapun ñuqaykuqa chay Oconatipi cuarentenatapunim rurapun, ima unquycha hap'ikunpisqa paykunataqa, ñuqaykutapis mana atendipuwankuchu ima unquyllaña nichhu grave kaqlatapunina atendipuwanku, ahinatapuni pitapis ninpun ahinatapuni gobenu nimurqan.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Ñuqa imaraykutaq mana churakapuymanchu, manapuniñataq chay oconatiykupi imatapis yachaykumanñachu y gobernu nimunqapunitaq yasta manam kunanqa unquyta vencipunchikña nimunqa gobernu riki, manaña mascarillanchiktapis saqipuychik, maki maqchikunaykistapis saqipuychik nimunman chayqa saqipuyman, pero, gobernu mana chayta nimuchkanraqchu evitakusunraq ñuqanchik, ñuqanchikmantan dependenqa cuidapuniraq kanman.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Lejíaqa siemprepuni hampiwasanman riki, unupi kurutapis sipichkanma chaychu kunan mana hampiwasanman, pero tumayllachá mana tumansunmanchu, ununchikmanqa siemprepuni churakuna kanman riki, lejia, cloropis, igualchá riki cloroqa hukchu, lejiaqa hukchu. Ñuqayku casupiqqa lejiaata utilizayku bañuykuta chaywan limphiyutaqa rurayku, patiyuyku chaykunata limpiezata rurakuyku, cuartuyku kan limpieza rurasqa anchayta rurayku.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqa kunan chayamunanta munayman coronavirusmanta medicina kanchu manapunichu, vacunapichu o qurapichu, pastillaspichu imaypin chay coronavirusmanta tariyman medicinata, anchayta ñuqa munayman. A: Chay radiopichu, televichhupichu, alcalde rimanantachu, postamantachu pimanta chay willarikunanta munawaq. B: Ñuqayku munaykuman alcaldiyku allinta averiguarispa informarinawankuta munaykuman radioyuy chawpinta

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-066)

Version: Quechua

I T'ąqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Iskay chunka qanchisniyuq
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Kikin Okunqatimanta, tiyarqani antis comunidad pero kunan tiyani Okunqati pueblopi.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Rirqani, quinto añukama primariyamanta.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Artesaniyapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Qhiswa runa kani.
II T'ąqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Qhiswasimipi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswasimipi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qhiswasimillapipuni mana huk rimaykunapipas.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Kunanña chaytaqa yachani.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Chaytaqa yacharqani yaqapis 19 añosniyuq 20 anchaypiña yacharqani sipasña yacharqani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Qhiswasimipi b) Masiykunawanpas rimani, yachanku. mana wakinqa qhiswasimita chayqa kastillanusimipi rimani c) Qhiswasimipi d) Chaqrapipas qhiswasimipi rimani
15	A: ¿Ima simipin pisillatareq paskarikunki? B: Kastillanupi pisillata rimani, qichwapipuni rimani.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyma haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qichw Kastillanu simita.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willarikuyma. Awichaykunaqa rimarqanku rispitu yuq kanamanta. Yachachiwankun, kuraqkunatapas napaykuspa purinata.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari. A: ¿Runasimipi ofisial qillqakunata ñawinchapusuqtinkikupas intindinkichu? B: Ari intindiynin.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Allin qshawasqa, runasimillapi rimayku llaqtaypiqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Kumunidasmantapuni kani.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayuqkuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Hampi yachaq manaña kanchu, mana kanchu. (hampikamayuqkuna enfermero técnico duktur hinapas kanchu) chayqa kan Okungati llaqtallapi. Riyku chay hampina wasimam.
III T'aaqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Mana uyarirqanichu, kunanqa uyariniyá.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chhulli unquy.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquy.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Imamantachá paqarirqan, mana yachanichu.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana riqsinichu, ñuqaqa runasimipi nini chhulli unquy nispallan.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B:
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Radiyupi, mana kanchu tilivisiyunniyqa. Uyarirqaripuni kuronavirus unquychus hamuchkan nispa rimaqtinku, llaqtamasiykuna. Pustapiqa mana ima niwallankupaschu, kuydakunkis kuruna unquy hamuchkan aqnalla nillawanku. (kumunidadpa umalliqkuna manachu willarikunku) mana willarikunkuchu paykuna (Alcalde tayta cura pastur) Alcaldiqa aswan willarikurkurqan).
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Runasimipi.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Llaqtaypi, radiyupi alkaldi willakamurqan.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Mana.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B:-----.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Wakillanta.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Kalur unquy hap'ikun, uma nanakun, kurun kaqta respirayta mana dijanchu, wiksapas nanakun.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Chay nanaykunata sintiqtinku, kalurniyuq kaqtinku, umanku nanaqtin, kunkanku K'apaqtin, kunkanku mana respirayta atinkuchu uhupakunku.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Unquyniyuq kachkanku paykuna, chaymant kuraq siñurakunaña paykuna.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Samayninkunpi chhullinakuspa llaminakuypi anchaypi kuntahiyankunku, kuskachalla purinku huntuchapi anchaypi.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Maskarillata utilisana, makinchista maqchikunanchis sapa imata hap'ispapas...maskarillanchiswan purinanchis y maqchikunanchis makinchista sapa ratulla imachata hap'ispanchispas.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Wasipyi, radiyumanta.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Mana, huk familiyayta niwanku kurunavirusniyuq kachkanki nispa, hinaspa ñuqaykuta mana hap'iwarqankuchu mana imatapas sintirqanchu ...mana nisqanku hinachu karqan.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu? B: Atiyman.
42	A: (Arí niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Mana runakunawan huntakusoa, makiyta maqchikuspay, maskarillawan purikuspay, chhaynata amachakuyman.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Hampikuni qurakunallawan, tumani qurachakunata chayllawan qhaliyani. Llaqtaypi wiñan qurachakuna Wamanlipa, Pupusa, anchay qurachakunata tumani, qhalilla kani.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Mana.
46	A: (Arí niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Kurunavirus hap'iwaqtinqa chay qurakunallata tumallaymantaq. Hampita preparakuyman hatun mankata Wamanlipata, Wiquntuyta, Eucaliptuta, anchay qurakunawan hampikuyman. Unuchapi timp'uchini mana nichkutachu sinoqa ripusallani hayachata anchaywan.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Riki hampikunpuni.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Ima unquychachata hap'iwanman hinayá chayman hina qurachaykunata prepararikunaypaq.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Chiqaq.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaq.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaq chaypas.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Mana.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Mana.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Chiqaq.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaq chaypas.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaq.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaq.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana. Chaytaqa churakunapuniyá, imayna mana churakuymanchu, mana ankay unquykunawan kuntahiyakunaypaq.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Chiqaq.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Radiyuta willakamunanku. Radiyupi, tilipi imaymanatunata kunan kachkan chay nuticiyakunata corona chayanapaq anchaykunapi willakamunanku. Autoridadkuna.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-067)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuyqmi kanki? B: Tawa chunka tawayuyq kunanmá kachkani.
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa kani provincia Qispikanchi distrito Ukunqatipi tiyani, Kikin Ukungatimanta.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari rirqani. Llaqtaypi estudiaryaqani Ukungatipi primariya sikundariyatawan, chaymantataq mamitaypuni yanapawaqtin Qusqa llaqtaman rirqani estudiyaq instituto superior nisqaman, diospa munayninpa hunt'arqani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqaqa kunan chay pandemiyawan nisqayá mana llank'anapas kapurqanchu Qusqupi tiyarqani hinaspa mana llank'ana kaqtin kunanqa llaqtayman kutinipuni hinaspa, kaypi kunanqa llank'achkani manan kikin llaqtaypiqa sino kumpumpi ñuqa qhiswa simi rimaq hirmanakunawan llank'akuchkani, ministerio viviendapaqmi llank'apakuchkani, estrategia de cloración nisqapi.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, ñuqaqa qhiswa runa kani mamaypas, papaypas kumpumantayá, bueno a vicis nispa ñuqaykuta istudiyachikuspa munaspa llaqtaman haykurmurqanku.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuyq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqataqa siempre rimapaywarqanku kamachiwarqanku qhiswasimipiya, mamaypas kamachiwarqan, chaymantayá riki estudyu superiyurman nisqa haykupuykunaqyá kastillanumantaqa riki yaqachu rimarqanku pero manapuniya ch'uyatachu, wawa kasqaymantaqa qhiswasimitapuni qhiswapi.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Siempre mamayqa rimaqpuni awulaypas, mastaq awuluyumi riki tiyaq kayku..... qhiswasimillapin rimarqanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswapi, qhiswapi.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyqña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Wasipiq mastaq rimaq kayku qhiswallapipuni,sekundariyaman chayaspayña profesurkuna puro kastillanu rimapaywaqtin chayqa kastillanllamantaña rimaqku kayku.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani, rimani institutopi kastillanumantayá rimayku.
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kay kastillanutaqa ch'uyataqa riqsirqani superiorpuniña, sekundariyapipas qhiswallapin rimaq kani mastaq, profesor rimapayllawaqtinmi kastillanutaqa contistakuq kani, kumpaniraykunawanqa qhiswamanta rimaq kayku, chansanakuspa ima kayku, chaymanta superiorpiqa manañataq llaqtaypipas kan Qusqupiqa chayqa munay mana munaya kastillanutaqa rimakurqayku.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Kunanqa a vicisnin kastillanumanta rimani qhiswamantapas rimallanitaq wawaykunatapas kamachini, chansapas imapas siempre qhiswamanta rimani, yachanchisya riki, imaynata ñuqanchis ñawpaqmantapacha karqanchis chaytaqa mana qunqanankuchu riki culturanchistaqa b) Warmimasinchista yachachispa o kunanqa capacitacyani ima llapan comunidaskunapi llapan tiyaq kumunirokunapaq misk'itayá qhiswallapipuni rimayku paykunawanpas

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>c) Llipiyku rimayku qhiswasimillapi rimayku</p> <p>d) Chakrapipas la mayuriya hamunku llamk'aqllaqniyku comunidadmanta, comunero masiykuyá chayqa qhiswamantapuniyá</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Manan ancha allintatapunichu kastillanumpi nani, as chikanta mal mana faciltachu rimarini imatapas, qhiswamanta ichaqa misk'ita riki sumaqta kumudarukuspa rimayku.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Qhiswapi munaymi yuyarinki timpukunata a vicis liyinkiña chaypas qhiswapiqa faciltayá intindinki, manayá kastillanunpi hinaqa, kastillanunpiqa huk palabrakuna mana riqsisqay palabrakuna kanchu, manayá atinichu intindiya waliqtachu pero qhiswamanta pin mana yachanchu, a lo menos llaqtaypiqa llipin yachayku chayqa faciltayá explikakunipas rimanipas riki qhiswanchismantaqa riki.</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Ari kuraq machulakunaqa llaqtanchiskunapiqa paykunayá yachanku antes tiempo imayna tiyarqanku imayna karqan, may kayllamantaraq paykuna qhawanku imachá kunan tiempo irqikunaqa ni napaykuyta yachanku pasarusunkiku wakalla, antistaqa taytamamayku yachachiwarqanku napaykuyta kuraqkunata, nispayá riki rimapaywanku kuraq machulanchiskunaqa.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykupas intindinkichu?</p> <p>B: Ari, imapaqmi niykimuykiman allinta chay runasimiymi ñuqataq mas que todo kunanña kay profesiyunal kaspay llamk'aqtiypas runamasiywan astawan quizás munachiwan ...kastillanullata rimayman mana allintachu quizás huk runapas hina qhawaywankuman.</p> <p>A: ¿Runasimipi ofical qillqakunata ñawinchapusuqtiykikupas intindinkichu?</p> <p>B: Nuqa kastillanunpi bibliyata liyini pero mana intindinkichu, qhiswa simi kaq bibliyata liyiqtiyqa ch'uyata intindiyan hinaspa runamasiymanpas explicaruymánmi chay qhiswasimichamanta porque mas intendible ñuqaykupaq.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Llaqtaypiqa ari, kumuniro masiykunataqan, wakin riyta munay ima ciyudadman hinaspaqa quisas mana allin qhawasqa runasimita pero ñuqayku ukhupiq munasqayá, imayna mana munasqachu kanman.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Ari, wiqunipunin tiyani.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Kanmi, kanmi, wakinmi hampillawan hampinku qurakunata priparaspa nisunkiku chaymi kalurpaq chaymi uma nanaypaq, chaymi wiksa nanaypaq, wasa nanaypaq nispa, kanmi ankay hampikuqkunapas, kallantaq layqakunapas anchaykunapas kallantaqyá (Enfermero técnico ductor hinapas kanchu) Kanmi pero mana kikin kumunidasniypiq kanchu, nisqaypi hina 15 minutos kumunidasniymanta llaqtapiñan kan pustaqa, pusta nisqa.</p>
III T'aqa Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Ari, kay llaqtapiyá, Qusqu llaqtapi chaymanta rimanku waliqtapuni riki, llaqtaypipas ninkuyá akhaypi tatal kayuchkan runakuna wañuyuchkan.</p>
23	<p>A: ¿Iman coronavirus?</p> <p>B: Unquymi, unquy, chhulli hinallas hap'ikun ninkun wasa nanakun ninkun, chaypi riki mana samayta atipuwachku. Chaytan ninku kurunavirusmanta.</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: -----.</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?</p> <p>B: Ninku manas kay Peru suyupichu paqarisqa. China suyupi paqarispaqa chay unquyqa, manayá imamanta reyalmente paqarisqantaqa mana, imapaqtaq ninkiman yachaymanchu, pero mastaqa riki kuntahiyanakunmansa samanninchista chawpillanta, kay samaypi chawpinta kuntahiyanakusunman chayrayku riki karullamanta riki iskay metro aqna, taq'a taq'alla purinanchis, chaymanta tapabucayuy riki siminchista</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	maskarillawan churakuspa hinaqa aqnapas makinchista maqchikuspa ima aqnatas mana chay unqunwan unqusunmanchu.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Ñuqaykuqa nichkayku, ñuqa hina kumuniru masiykunata aqnata niwanku, ña ñuqanchistaqa hap'iwanchisña gripilla, gripilla solo que a vicisninca mas fuertechata, uma nanakun, mas fuerte fiyibrepas, pero akhay tiempo fiebreta hap'iwanchis sinchitapuni hap'iruwaqtinqa kamaman churakuwaqku, chay gripilla ñuqayku qhawachkayku rimachkaykupas kurunavirusmantaqa, chhulli unquylla pero más fuerte nispa nichkayku.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Chay kurunavirusmantaqa radiyupi, chay radiyu vida kan chaypi qhiswasimikama explicamuwanku kay kurunavirusqa umata nanachikun, wakinkunataqa tullunku nanan, wasanku nanan nispa ,aqnata radiyu radiyu ukhullanta, radiyullata uyariyku akhaykunapiqa michina patapi kaspapas, chakrapiña kaspapas radiyupa q'ipiyukunki chaypi chayta uyarin uyarin llamk'akun chakrapipas, michina patapipas la mayuriya riki.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Runasimipin chay radiyu vida, runamisimipin chay willakuykunaqa kan, chaymi intindiyku as chikan mastafa, kallantaq wakinkunata kastillanupipas huk radiyukunapas kastillanumpiqa explikamuchkallantaq pero mana anchay wakinkunaqa intindiruchkan a lu menos kampupi warmimasinchiskunaqa manayá ni a vicis ninca primariya tukuykayuspaschu,manayá intindinkuchu mayqinpas runasimichapi chayqa lliwta intindikun, runasimipin niwanku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Qhiswanpi intindinki, llipichanta intindinki, kastillanumpi mana llapachanta intidiriwaqchu, nimunchkanku Covid 19, manayá ñuqayku kampupi nimuchkayku Covid sino coronavirus niykuyá chayqa ñuqaykutapas chayqa aqna riqsisqa chay sutiwansi kay unquy.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: -----.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B:-----.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Uma nanan, chaymanta chhulli, q'uña sinchitapunin sinqaykimanta llusqsimun chaymanta rupharinki kurpukipis rupharin, tulluykikunas nanan, wakinkunataqa hasta diyarreyapas qun, hinata aqnataya willakunku riki, chaykunan chay unquytan chay unquykuna qhawarichikuynin chaymi pustapipas niwanku umayki nananka, fiebre kanqa rupharinki chayqa hamunki aphanta nispa niwanku.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Uhuchkanman chaychá riki chhullikapuchkanman, uhuchkanman, a la vistapunichá riki Chhulliwán hap'iwanchis chayqa XXXXsiguramente anchhaypi rikhuwaq chhullichkan, pero wakinkunataqa wakinkunaqa manataq chaykunapas qunchu, wakinkuna qhalillachapuniyá kachkanku pero chay unquyniyuqña kachkanku.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Nakunas mastafa unqunman phacilta chay coronavirusqa h'apinman riki machulanchiskunata, kuraq mamitakunata, kuraq papitukunata, phacilta chay unquy hap'inman, chaymanta chay diabetis unquy ninku yawarpi asucar unquy kan anchaykunata, chaymantas sunqunku unquywan kallankutaq riki, anchaykunata tratamiyintuwan kachkanku anchaykunata phacilta h'apin riki.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Runakunataqa hap'in manayá kuydakunkutaqchu, acaso yachachkansunmanhu pi larunchispi purichkan chay unquyniyuqwanpas kachkan achhuyuspa rimachkan, riki chay personaq ñawpaqqiypi chhullirunman riki chayqa chay chhullinninpi riki chaypas yá kuntahiyakusunman o quisas may mikhuna wasipipas haykuruspayki almorsarunki hinaqa kuchara chawpintaqa kanmanpascha kuntahiyu chaykunayá riki, chaynaqa kuydakunayá wasillapiña mikhukunanchis mut'illanchistapas.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?</p> <p>B: Ankaykunatas iskay mas u menus metros riki aqna karunchasqa runas purinan mana kuchka riki huñunakunachu achkawan, chaymanta chay barbijo ninku riki anchayta simi tapakunata riki anchayta llapallan riki churakunanku, chaymanta makinchista maqchikunanchis, makinchista u sinutaq alkulcha aparuspaqa purisunman chayqa alkulchawanqa riki chaychawan makinchistan pasakunanchis, chayqa chay kurunavirus kurukunayá wañurapuni ankaykunawan, makinchistaña maqchisunman chaypas siempre maqchikunanchisri hawunllawansi, mana hawunchawan kaqtin ditirgenticawanpas chay ditirginti sipinqa chay kurukunata, hinaqa mana rikuna kurusyá, chaymanta niwallankutaq mana kumunta mikhunanchischu sumaqta mikhunayki frutakunata naranja, anchaykunata imapataq chay kurpuykichispi defensanchiskuna chay kurunavirus unquyman wakin unkuykunamanta allinta difindikunanpaq nispan masta uyarinin.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Radiyuq chawpintayá uyarirqani, chay hinaqa a vicisninqa runa masinchiskunatapas rimallankutaq, ahustas mikhuna limunta mikhuna, hinaqas siwillatapas achkatas mikhuna, anchaykunas kay kurunavirusta riki chinkachin nispayá, más que todo phamiliyata rimarunchis chayqa, siempre chaytaqa wasimasinchiswampas aqnas kuydakuna nispayá, llipin ayllumasiqa kuydanakuyku riki.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Ari chiqaqmi kanman, chiqaqmi kanman chayraykupapas runatapas chay tukuyta unqun achkamá wañuchkankupas riki chayqa.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Ari, atiymanmi.</p>
42	<p>A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: mana sasachu maki maqchikuyqa, manan sasachu maskarillawan churayrukurqa, laduy kanman mana juntakuymanchu, iskay metruta saq'iyuspáyá karunchasqachu sayayman, aqnapuniyá.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----.</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Kampupiqa qurallaykuyá avicisninqa rupharinki fiebre ninku riki Chilkawan pasarukunki qhaliyarapunki, wiksa nanaymi hap'isunki chaypas Hierba buena matillatapas tumarunki, Santa Maria matillatapas tumarunki qhaliyapunkiya, anchaykunallapiyá, manaña atiykuchu pustaman haykuyku, a visisninqa qhiswaruna runataqa manayá ni allintachu atindisunkichu chayqa wasillaykupiña imaynatapas kakuyku.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p> <p>B: Ari kanmi, kunan qhipata mamitay unquchkan, unaychatapuniñan unquchkan, qaya qurakunata tumachkan, diyabitismi nispa ninku, chay qayaq qurakunata tumaspa allchakuchkanmi chayqa chayllam kan mamitallaymi unqun papaypas qhali.</p>
46	<p>A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?</p> <p>B: Ari, astawanpuniyá imanasunmanyá kuydakunanchispunitaqyá yuyayniyuqma kachkanchis riki irqikunalla mana kuydakunmanchu. Ñawsakunalla pero ñuqanchis kuraqkunaña kuydakuykuyá imamantapas, siempre kuydakuyku.</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayri imakunatan ruwawaq?</p> <p>B: Ñuqachus hap'irquwan chayqa manan imanasunmanpas ñawpananchismi tukuy unquytaqa imapas mana allintachu, ñuqayku wasiykupi yacharurqayku kay kurunavirus hamusqanta, lliw radiyukunapi willakamunku, ankayta rurankichis akhayta rurankichis chayqa ñuqaykuqa, ñuqa pripararuni ahusta rallarunim siwillata rallaruni, chaymanta nawuta rallaruni, miyilta churarquni, kiyunta churarquni chayta t'impurachini chaymantataq churayusun butillaman chayta sapa p'unchaw, tumayku huk cucharachata, ispusuymanpas nini, ispusuy tumay cucharachapi ñuqapas tumani wawaykutapas tumachini chayqa manan imapas pasawankupastaqchu ñuqaykutaqa.</p>
48	<p>A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?</p> <p>B: Atisunmanmi hampikuytaqa, manachu atisunmanmi, solo que avisisnin ñuqanchis aqna yuyaypuniyá ima unquymanpas, sanuta mikhukuyku kampupipas chayqa mana ima unquypas facilitachu waytasunki siempre unqurunkiña chaypas, kupuykiñas ña priparasqa manan facilitachu. Ima unquytapas chayqa atikunmanmi.</p>
49	<p>A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____?</p> <p>B: Yaqapaschá, ñaqa nimusqayman hina riki manaraq hap'iwanmanchu chay unquy chayqa ruranayayunay tiempo karqan kulira unquy nisqa, chay kulira unquy rikhurimun chay hinallataq kay kurunavirus</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	unquy, kay unquy iguallataq ñuqanchismanta tukuy riqch'arina chay yuyaykuna imaynatapas ñuqanchis amachakusunman chay mana allin unquykunamanta chaykuna.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchis pipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manan chiqaqchu kanman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chayqa kanmanpaschá, manan.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Ciertuchuyá, ninku mana rikuna ari virus ninku, chayqa chiqaqmi kanman.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Manan aqnallachus kanman, manan sinoqa mas que todo samayninchispi kuntahiyanakusunmanqa mana ch'uspiwanchu.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi kanman chayqa chiqaqmi.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manan chiqaqchu chay kanman, kanmi achka uspitalmanmi haykurqanku rikurqani, chayqa kunanqa qhali purikuchkanku.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manachus hina chiqaqchu kanman, mana chiqaqchu kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi chayqa, kikin prisidintiyinichis rimarichkan.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Chiqaqpuni.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi, chiqaqyá chayqa.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Mana, kasupuqkuni kananchis, kasukunanchismi, gobiyimunchismi niwanchis maskarillawan purinanchis, may pachachus gibiyirnu llapan kamachiqninchis ninkuman ya kunanqa qhali kapunchis kunanqa manan imapas kanchu, kanñachu chay unquy kunanqa libre purikusunña, aqnapiña ñuqa manaña utilisayman, mientrasqa kunanqa siempre churakunaypuni kasukuspa.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manan chiqaqchu chayqa, lihiyaqa waputa wasinchiskunapi siempre lehiyachawan churana.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Ñuqaman gustawan radiyupi, manayá kampupiqa ni tilivisiyunpas kanchu, akhayna niraq rayukuna manan tilita qhawanchis, mas que todo radiyupi, radiyupipas maypachachus churakunki qhiswasimichapuni rimamunku uyarikunki, radiyupipuni lliwmanpas chayamun.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0068)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: ----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: Suqta chunka hukniyuq watayuqmi kani
3	A: Kaynin? B: -----
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Centro poblado Ccataccamara, distrito Ccateca, provincia Quispicanchis, departamento Cusco
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari, ñawpaqta rirqani ari kay quinto primaria nisqa chaykamallam papay educawarqan profesorayku mana alcansuchu chay tiempupi karqanchu facil educacunay chayraykuwan quinto primariallapi kedakurqani.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Agriculturnallapi llankayu alturapiqa porque mana ñuqa huk profenioniy kanchus solamente agriculturnallawan kawsani
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, qhiswa runa kani, campesino runa wawan hinacaq wawan campesino runa wawan kaspá kunan kaq campesinokullapi llankani agriculturnallapi
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuq kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ñuqatam willawaran mamitay ñuqa kani wakcha wawa nispan porque mamitay wañupakurqan pichqa watallaya waktachapi hinacaq mana cosapas allintarachu intindikurqani chayhina runapi willapi rimaspalla ahinata...papallaywam ñuqa tiyakurqani chaynam runasimi parlallayki
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana ñawpa...mana achka familiachu kayku hinalla chayqa hermanullaywan tiyakuni wawqiywan tiyakurqani hina paylla ahinata rikuwaq papayqa ahina siempre agriculturnaman llankanku mana hina pasan chayqa mana cosa facilachu ahina uywasqa hinalla kani kaq kani A: ¿Nispaqa runasimillata uyarirank? B: Runasimillata uyarirqani escuelapi riqsiypas mana castellanomantaqa tanto intiniqchu kayku hinalla chayqa runasimillawanpuniya profesor niykupas ñawpa tiempopiqa edukawaqku
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimillapuni quechuallapuni rimani, quechuallata manaraq yachaywasiman rini...chayta parlarqani
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuqña kaspá, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Kaq quechuallapuni, mana huk simiqa kaqtin huk simi o idioma mana kaqtin quechuallatapuni rimakurqani kunankamapas quechuallatapuni ñawpa taytakuna rimakushayku kunan quipa wiñay wawakunaña castellanuta rimanku chayqa ...kay qipamanña kasqata rimayku castellanutaqa
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Pisillata pisillatam rimani, mana nishu llapan confurmitachu parlani
13	A: Kastillanusimipi rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kay castellano rimayta yacharqani maypatapis, kay yuyayniyuqman karqani iskay chunka watayman chayaspa chayna chayarqani hinaspam autoridadkuna chuyawarqanku llaqtaypi kaypi purispayllam oficinakunaman rispa hinan castellano rimayta astawan practicakurqani
14	A: Ima simipin rimanki? B: a. Wasipi rimani kay quechua rimayta masta rimani porque mana wawaykuna kanñachu kuraq kunaña wawaykuna entonces mana waway kanñachu porque ñuqa mayornata kani chayqa siempre nietuykunawan chayna yachasqay hina chay castellanuta rimay rini la mayoría wawaykunaqa mana

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>tanto castellanuta entendillantapis chaymi educacionniywan pisichallanku chayqa runasimipi rimakuyku quechua rimayku</p> <p>b. Kay topasqaywan kay masiykunawan castellanopi parlapaywanku kaqta castellanowan contestani, quechuapi parlapaywanku, quechuapi parlayku chayna profesora</p> <p>c. Comunidadniypiqa mayoriamente siempre rimaykum llapa agriculturakama kayku chayqa quechuallapuni siempre rimayku llapa ima faenapipas asambleapipas chayna tupasqaykupis llaqtapipas siempre como mayor quechuallapuni rimayku</p> <p>d. Chacrapipas kaq quechuallapuni ari paylayku pura quechuallapuni parlariyku</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Kaq quechuallapipuni parlanku mana huktaqa rimanichu</p> <p>A: Pero castellano manachu pisillata paskarikunki pisillatapas castellanupi</p> <p>B: Kay castellanupi kay cosata siempre castellanupi parlarini</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Chaypi si caso kawsyninmanta parlaspaqa runasimipi quechuapi rimaspay parlaykuman kaq castellanopi tapuwaptin, ari parlaykumanpas despaciollawanpas apurallata mana tanto traduciykuni castellanuta traducini</p>
17	<p>A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Bueno, ñawpama... abueloyku nisqayki machu payayku riki, entonces chaypi paykunaqa willakuqku siempre imaynam vida pasaqku, imaynataq chacrata llamkaqku, imaynam kaq ... willakuqku, por que siempre huk clase... kay como ... ima nichunman? Kay pachankuta antiguo ropa típica antigua ninku chayna pasiaq puriq kunan quipa tiempo manaya ñuqayku kay pachatapas cambiayku kay ropa típikakuta aswan ñawpaqa munayta ropa tipicallawan puriqku ñawpa... chacratapas llamkayku kasqaku chay herramienta “chira” ninku, kaspikuna, lampachakunawan papata qaywiskasqaku, chaquitaqlakunawan barbechakasqaku, chayna, chaynata yachachiwaqku... wawakunata</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Ari, runasimipi allinta parlakuni, paskarikuni kay experienciata autoridad llapantam llaqtapi autoridad ruwaspa tukuni kay experienciata ñuqa kay parlaykunata runasimikunata chuyata yachani hinallataq kay castellanuyta allinta intindini, chaymi ñuqa kay cargo llaqtaypi servicio ruswaspay. Intindinim chaykunam kay runasimi qillqatapis allintam leinim pallawanqa pisillataqa mana apuraylla mana apuraychu pero despacho siempre leinipuni chay runasimimanta qillqa ruwasqata</p>
19	<p>A: ¿Q'irus llaqtaykipi qhiswa simi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Ari, runasimilla allin qawasqa porque kay astawanpas mana runasimitaqa qunqayta atinykunmanchu porque desde macholuykumanta pasasqa tiempo kay runasimi parlay chayqa ñuqayku chay runasimi siempre ancha allin puni chaymi llaqtakunamanta visitamunku chayna chay mañakuyku siempre mana intindiykuchu castellanuta llapanta chayqa munayku runasimimanta traduciwayku, chaynata parlayku</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Comunidadmantapuni kani, nacido chay Qasaccamara llaqtakuna comunidadmantapuni hasta wawakuna tiyani</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Ari, kanmi hampiq yachaq, qura hampikunawan kay hierbas naturales ninku, chaykunawan hampiqkuna kanmi, ñawpataqa kunan, kunan aswan chay bastanates asllachaykuna porque manataq quñunakuy imapas kanchu, chay mana cosatañichu kunanqa kapunchu.</p> <p>A: ¿Hinallataq chay hampi kamayukuna enfermero, técnico, doctor, hinapa kanchu?</p> <p>B: Chaykunaqa, chaymanta centro salud nispa riki, chayna achka comunidadkunapi kan, achka centro pobladokunapi kan, chaynalla kay carretera interoceánica pasankunapi chayllama ñuqayku quraykuyku hasta unqusqaykunapas</p> <p>A: ¿Kikinipuni mana kanchu riki?</p> <p>B: Kikin llaqtaypiqa mana kanchu, ahoras carreteramanta karu alturachapiraqmi chay centro poblado chayqa, mana kanchu chaypiqa</p>
III T' aqa Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari, coronavirusmanta uyariyku noticiapi, ari, waqaychakuychis mascarillata churakuychis makiykikita jabonwan alcoholwan, chaynata niwanku chayqa, siempre caso kasqa tapakuyku, churakuyku, segurakuyku
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Netamente kay mana ñuqayku coronavirusta ima kasqanta fijutachu yachaykuchu, alturapitaq kayku chayqa manataqmi kay alturapi chay coronavirus chaykuna kasqapi huktapas wañuchinchu hukman mana ñawpa hasta yuya...chayna yuyaqchataña wañukun coronaviruswan ninku, pero hasta hoy mana ñuqayku kay zona kasqapi kanchu hukllapas wañun, pero kan kay afectadokuna ninku, pero mana chakunapas wañunkuchu chayqa, mana nishutachu scientiyku ñuqayku.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquy, unquy, ari, unquy.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Pero noticiapi nisqallapi ninku unquyta Chinamanta churamunku ninku, huk partetataq ninku señor Dios castigo kayqa kanman porque chaymi llaqtantin mundo...apiwasunman ninku, chaynataya comentanku, porque mana netamente ñuqayku fijo maymanta qamusqanta yachaykuchu, imamanta kasqanta, profesora.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Mana huk sutiwan kaq, coronavirus nillinku, kay virus, virus, hinallata sutiwayku, mana huktaqa sutitataq churaykuchu.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Uyarirqayku ñuqayku, chay allichkan kunanqa chay televisor, entonces chay televisorpi qawaspayku hina ahina chaypi noticiapi uyariyku, kayllamanta, kayta cuidakuyta hallarinku pero llapayku hina a nivel Perú presidente humallik kamachiq kanmun, chayta qawashayku ñuqayku siempre obediciata kasukuychu A: ¿Radio qaykunchu tiyasqaykiman manachu? B: Normal, radio, televisor, normalmi kay llaqtaypi kan
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irirurqan? B: Chay willakuy kamun ari, castellanopi, intindiqpa runasimipipas kay Tv Perú, kay canal kay, chayqa chay Tv Perupi uyariyku, chayna profesora A: ¿Chay Tv Perupi quechuapipas haykumunchu? B: Ari, qaykumun kay quechuasimipi...parlamun, tutaymantam, kaypi qawayku
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Manam, solamente Tv Perullapi llaqtaypi uyarini chaymantaqa mana, huk law llaqtamantaqa castellanomantaqa rimamunku hina chayqa mana solamente kay TV Perú uyariyku llaqtaypi, nada más, chaynalla.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Ari, kaypi kay coronavirusmanta willakutinku mana tanto chuyatachu entiendiyku. Porque chaypi willakamunku cuidakuychis. Makikichista maqchikuychis jaborwan, alcoholwan desinfectaychis, mascarillata ama dejakuychischu, ama huñunakuychischu, ama cercanakuychischu anchaynata niwanku chayllata casokuyku...
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari wakillantam, mana conforme conformetachu porque derrepente achka cosapaschá kanman chayta wakillanta entiendini.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Pero kaypi ninku yachasqaykumanhina nin, kunkanchis resfriasqahina katinchisqa mana dejakunchu mikunata, tomanata, millpunata ninku, nanan ninku. Despues chaymanta uma nanay fiebriwan imaynam gripe unquy chay hapikun ankaynata hapikun ninku. Mana chaymanta ojopakuyku ninku. Anchaynata noticiallata yachayku porque mana netamente, mana tantota kay coronavirusmanta unquchikusqanta conformetachu yachani, profesoray.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Kay noticiallapi riqsikun, kayqa ñuqayku manataq unqunkuchu. Chayqa mana iqutaqa imapipas riqsiykupunichu solamente noticiallapi yachayku.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Porque kay principalmente llaqtakunapichus, profesoray riki masta afectan. Kaykunapi wañuqkunapi, porque ciudadpiqa nishyu huñusqa kanku. Ciudadpiqa kay mercadokunapi imaymana quñirin. Chaykunawanchuqa chayqa llaqtapi contagioso chay coronaviruswan unquypa wañunkupas kay achkaq.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Chayqa, kay coronavirusqa hapinman solamente nishyu quñiwanchu kanman, nishyu juntanakuywanchá hapinakunkuman hapinman kay coronavirus porque alturanpiqa ñuqaykupiqa kayna taka takallaya, manayá llaqtapi hinachu puriyku. chayllachá mana ñuqaykuta hapiwankumanchu nispa niyku, profesoray.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq? B: Pero kaypi ninku: siempre kunanpas kashan kay noticiapi uyarisanmanhina, yachasqanmanhina cuidakuychis, cuidakusun, tapakusun mascarillawan. Makinchista jabonwan maqchisun tarde y mañana. Después alcoholwan desinfectakusun, ama huñunakusunchu, ama juntanakusunchu, ama fiestata ruwasunchu. Anchayna prohibisqa kanman chay chayllata anchaynata ñuqayku waqaychakuyku.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Siempre llaqtallaykupipuni, llaqtaykupi sapanka tiyayku, wasillaykupi yachayku, mana maytapas riykuchu. Kay coronavirus unquy paqarisqanwan mana librechú carrukunapas yaykun maymanpas imapas kapun. Pasaqta wichqakapun, manayá Qusqu llaqtatawanpas qawaykuchu, mana feriapas kapunchu. Chayqa wasillaykupi kayku ñuqayku cuidakuyku, kanmi televisorniy, chay televisorniyi tarde y mañana aqna siempre por alegría qawaykupuni. chayqa chaypi ñuqapas chaynata practicakuni.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Pero chiqaqchá, manayá yanqaqa kan ninmanchu, pero chiqaqtapuniyá manayá yanqa wañuq wañunmanchu manataq unquywanpas aqna wañunmanchu siempre chay coronavirus. Siempre unquykuna aqna contagioso chaywan wañunku
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachu? B: Atillayman, atiyman ñuqa riki.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: Kay coronavirus hapiwananpaq siempre cuidakuspay. Siempre lejiata maskanay, mana qillitachu imatapas rikuyman, mana qilliman dejakuymanchu. Nishyuta anchayna jabonwan maqchikuspay, mascarillawan churakuspas, aqna mana juntanakuspay. Anchaywan ñuqa evitakuyman. Mana contagiosotaqa imatapas tariymanchu, sapallay anchayna purini.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Mana kay coronavirus hapitin siempre huk unquy atakawanpuni. Chayqa atakawatin, arí cuando es unquna chayqa puesto de salusman rini. Chaynamantaqa kay centro de saluspi medicamento kan, qumuwanku chayta tumani. Chaymanta kay yerbas naturales, qura hampikunata riqsiyku. kay alturapiqa chayqa chaywan amachakuyku.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: Ari karqanmi. ñuqa viuduman karqani, señoray wañukapunmi qayna wata kayna hora wañukapun porque kay señoray operasqa hospitalpi wañukapun kayqa por cálculos viliales. Chayqa higadonta qalata quemapusqa. Chaywan sondawan churasqallaña suqta killata unquspa wañukapun, profesoray, cálculos, gastritis chay ñuqaykuta alturapi atakawanku, profesoray.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquykuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari kayta, makita cuidakuna porque ñuqa siempre kani kay farmaciolla hampiwani kani, kay yerba natural, kay naturista hampikunawan. Chaynallawan normalta purikachakushani, profesoray.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Chay coronavirus hapiwatin. Kaypi siempre kay tatamientollatapuni chayna kashanchá imallapas siempre chaywanpuniyá. mana kay dejakuymanchu porque fiebreyuqa, kay fiebreyuqa quñirinmi cuerpo ninku, uma nanan chayqa siempre pastilla o cualquiera chaynata tratakuymán. Chaynalla pensamiento, pero manataq hapiwankuchu, ima hampitapas tumaykupuni.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikullanman, atikullanman porque coronavirustaqa porque manachuhina huktaqa unquytaqa atikushanman.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____ ? B: Pero a la vista imaymana achka clase. manayá huk clasellachu, profesora, unquyqa a veces unquyqa mana fiebreyuq kan, imaymanamantaya unqunchis. Chaymanhina hampikuymán chay, imam? Chay yerba naturalwanpas o si no hospitalmanpas riyman, farmaciakunamanpas anchayna, profesoray.
IV T'aya Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uña unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Pero manapaschá riki chay coronaviruspaq quñi unu allinchu kanman riki. No sé imayna, qutu unuwanchu bañakuyman, bañakuymanchu manachu, pero mana kayta ñuqayku entiendiykuchu.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manayá chayqa chiqaqchu kanman porque chirimantas chay coronavirus hapiwanman. Manayá, yanqayá ninku chaytaqa.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Pero chiqaq de repente puede ser huk unquymanta kay huk unquyman pasanmanpaschá chay coronavirus riki, puede ser kayqa yaqapaschá kanman, pero chayta ñuqa fijotachu casopi yachani.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Ninkum, pero aqnata kurucham chay coronavirus hinaspa pulmonninchisman haykuspa atakan ninku, aynata kurucha ninku. Chayqa chiqaqchá kanman coronavirus chaychá kay pulmonmantapas wañuchiwasunman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Puede ser kanman, pero chay coronaviruspaqhina chaypaqhina o hampita uqyaymanhina, puede ser amachawanman chay.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Mana chayqa chiqaqchu kanman porque cuando ves chay tratamientota qushankuña, oxigenokunata ima churashan. Qaliyapunkuyá, manayá mana qaliyanmanchu siempre netamente pasaqta, allinta chay coronavirus hapiwanman. Mana cuidakuspa anchayllañachá wañurachiwanman.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq rughapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manayá maymanta, pero profesoray, manayá cervezataqa hampichu mana hampinchu chayqa riki, imatayá hampiwanchu coronavirusmanta porque yanqa chaytaqa, mana kayqa profesoray, mana legalchu chayqa.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Gobiernochu rimanqa mana chayta Rimamunkuqa kay centro de salud. Chay Ministerio de salud anchaymanta informakamun, chiqaqtachá chay nimunku, pero por una parte chayta ñuqa creyeni llapan ima unquypi wakinqa (pura pastilla) mamitakuna wañukapunku chaytawanchá yapapanku, aqnata ñuqa pensani porque mana netamente segurutachu yachani. pero informakamunqa chiqaqta willakamun "achkaña wañurun" preocupaciontaray chay apamun.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanachu B: Pero kay gobiernoqa pero payqa niwashanchis aswan cuidakuychis ... pero mana libreta dejawanchischu hastawanpas hapinman contagiasqata anchayllayá porque manayá seguruchu, chiqaqchu chay, mana.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Pero aynata ninku kay ministro de salud amaña runakuna astawan unqchunkuñachu nispa ninku hinaspa piensayniypi porque astawan wichqarutin manachu contagiado pura wasipi familiantinta tukurullawanchisman, manataq librechu kasunmanhinataq.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Porque manayá qalim kashani nisunmanchu porque qunqayta atakawaswan chayqa siempre. Churakuymampuniyá siempre waqaychaykuymampuniyá. Porque chay unquyqa ninchu "qamqa qalillam kananki" ninchu kay runalla unquyqa sino llapanchista al momento atakawasunman chay unquyqa. churakullayman, churakullani.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Pero chay lejía, claro higienenita controlan. Chay ima unquytapas siempre controlan. Chiqaqyá chayqa, manaya manaqa kanmanchu derrepente algo mana solamente coronavirusllachu sino huktaqa unquyniyuq kanman controlawanmanpuni lejíaqa.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: -----

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-069)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayumi kanki? B: 53, profesora ñuqaqa watay.
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Ñuqa naciduyqa na... distrito Cusipata, Comunidad Patacolca. kunan tarikuni ñuqaqa napiñataq distrito Ceatacca, Centro poblado Ceatacamara.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Manam profesora riranichu, mana rinichu yachaywasiman, mamitay churawanchu.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Ñuqayku profesora llankayku agricultorllapim.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari, profesora ... quechua.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Mana profesora ñuqa yachaywasita riranichu, ñuqa wawa kasqaymanta qhiswallatapuni rimakuni runasimillitapuni.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Anchayta manam profesora ñuqa recordakunichu wawa kashatiy rimasqankuta. A: ¿Yuyaychayuy kaqtikispa manachu yuyarikushanki, huk simita manachu haykaqpas rimarankuchu ñawpaqniyki? B: Ñawpaqniypi mana ancha rimarankuchu anchata, yuyayñiyuy kaqtiyña rimapaywanku.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Runasimillipi rimarqani, mana yachaywasimanqa rinipunichu ñi huk watapas, ñi huk killapas manapuni haykunichu yachaywasimanqa, mana papay mamitay churawarachu, yuyayta hapishpapas nirqani, mamay haykusaq yachaywasiman haykusaq, qamqa manam haykuy qillakaymi qamqa haykuyta munayki escuylamanqa, hogarniki qillakaymi qamqa escuylamanqa haykuyta munanki, aqnata papaywan mamitaywan piñarpari chaymanta sentikushani llakishqa puriq kani, waqayushpa uweja mishiyipi puriq kani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Ñuqa uwija mishiyta yachaq kaspas, uwija michiyllata michirañi uwijata chayqa aunque runasimillapipuni.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manapuni kastellanutaqa atinipunichu profesora.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: -----.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Qhiswallapi rimani profesora phamiliyaykunawan wasiyipiqa, aja – mana kastellanutaqa atinichu. b) Qhiswallapipuni rimani phamiliyaykunawanpas, wawaykunawanpas c) Kumunidadniypipas qhiswallatapuni d) Chakrapipas qhiswallamantapunin rimayku profesora aunque qhiswa rimashani chayllawanpuni

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki? B: Kastellanuta kunanqa casichallata intindini iskay kinsallata intindini mana tanto yachanikuchu profesora. Manapuni letraymantapas desde wawa kasqaymanta ñuqa ni letrata riqsinichu absolutamente hasta kunankamapas riqsinichu, chayqa nishyuta chayqa nishyutam mana papanchispa wasiman purikushpapas ñakarikuni mana tanto nisiquiera umaymaymanpas haykunchu, manataq tanto riqsinichu chayqa nishyuta sufrikuni profesora.
16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuyman haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qhiswallamantapuni.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Machu payakuna rimapaywaqtin?, anchayna machupaya mamitakuna rimapaywantin chayqa ñuqapas nini chaynaraqmi nishpa qhiswallamantapuni paykunawanpas llakihina machupayakunaqa na vidan kan. Chayqa chaynallamanpunis ñuqanchis chayashuntaq nispa ari rimayku aqnata. Ari kunan ñuqapas mamitaypash kashan chiqaq ancianoshaña aja rimarikunanchis mamitay chaynam kashan imaynam kayna ñakarikunpas mamitay nispa rimarikunanchis mamitay awanzadoña. Chaymanta anchayna suegraypas unqusha tarikura chayqa ñuqallaytaq qipikachaq ñuqa kani, warmashankuna mana qipikashanshu ñuqa apakachaq kani. Chayqa chayna rimarikullanipuni aunqueña suegraymanta mamitaymanta aunqueña mamitachakunamanta chayna edadman chayashun nishpa nishyuta preocupakuni llakikuni. Ari anchaynata niwaqtinku willarikuni chaynas paykunapa vidan, waqnas paykunaqa corponkupas nanansi manañas aqna paykuqa normalñachu kanku, chayqa urayman wiñayqa sasas nishpapunim nini ñuqa.
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Ari, comunidashniymanta nasqanki por parte huk parte allin kan, huk parte manam, tarikuni profesora ñuqa, mana ñuqaqa nachu kani, llakisqahina kani aqna marginasqahina kani llakisqa tarikuni chay mana kay como mana phaliyayuhina tarikuni único Diospappalla ñuqapa phamiliyayhinan payllawan contento kani. Tristehina tarikuni aqna kay llaqtapi mana phamiliyay kanchu, chayqa ñuqa sapallay kani huk qachu hamuni kay llaqtaman chayqa triste tarikuni profesora. Huk ratulla profesora entenderuni chaymanta pasarutinqa aqna preocupasqachu imaynachá kachkani hinaspa utqayllaman profesora qunqaruni.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Ari profesora runasimiqa allin qawasqam profesora, runasimillamanta mayra rimanku kay llaqtaypiqa mana ancha tanto kastellanumantaqa.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari, comunidadmantapunim kani chay willakushayki distrito Cusipata, comunidad Pataqolqamanta, kunanqa kayqa Qataqamara, distrito Qasqa centro poblado Qataqamara tarikapuni.
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Tiyasqaypi, kay qataqamarapichu?, ari kanmi hampiqkuna kanmi aunque nawan... kanmi curandero, hampin kukata qawan, kukata qawaspa hampin, chaymanta imaynatachá? Kukata qawaspa paykuna hampikunpas. Ari pofesora hampiq kanmi, chay kukata qawan, wakintaqmá bañakuspalla hampiqpas kallanpunitaq, ñuqamanqa Dios quwan mañakuspapas. Kan punitaq wakinqa kukatapunitaq qawan kay kanmi chay comuniras Centro poblado Qataqamara, kanmi, profesora. qurawan kanmi, profesor, aunque doctorkunapas mana kanchu emmm, postaqa napirraq kay Panpaqamara lugarpiraq kan huk comuniraspiraq kan.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu? B: Ari, profesora.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Coronavirusmi, profesora apamuntaq huk parte llakikuyta huk partetaqmi kusikuytaq ñuqayku mana kay campo llaqtapitaq tiyayku mana noqayku ancha tanto reparaykuchu, profesora. Anchayna telekunapi qawarichiwanku, radiokunapi uyaririyku hinaspa tristehina chay nakunapi llaqtakunapi kan chay preocupasqa kaykutaq horas horastaq, manam profesora ñuqayku sentiykuchu kay napi... kay campo llaqtapi.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Unquysi, profesora, kay hamun hinaspa unquy hamutin nishyu nishyu runakuna wañumushan. Kaywan preocupación chayqa ñuqaykuna kaypiqa nataq, papa Diosmanta mañakuspalla profesora kayku ñuqaykuqa chay llaqtapiqa chayqa ñuqayku manam tanto sentiykuchu, llakisqahinataq kariyku chayqa naqarapillanpis huk

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	hermana tristeta tupariyku pay waqan, ñuqa waqani imaraq ñuqanchispis imallaypis kanchu tristem ñuqapa viday, ñuqap viday tristem nispa willanarikuyku. Chayqa chay unquywan wakinqa aqnata waqashpa chay llaqtapi tanto wañuq kanchu kay Qataqamara llaqtapi zona kasqapi mana pisi yaqachá wañusqanmi ninku yaqachá iskay kinsalla mana tanto karinchu profesora wañusqarisqan tanto muyumunchu huklaw llaqtapiqa nishyu nishyu ashka ashka wañumushanku, profesora. Chaykuna llakikuna kantaq, profesora, chaymi mana allinchu chay coronavirusqa, huk partemantaqa allintaq kantaq nispa ñuqayku niyku.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: Imamanta kay virus, profesora paqariramunpas. Runa ruwamun kay unquyta aqnata uyarini, profesora, ñuqa. A: ¿Runachu ruwamun, imaynata? B: Imayna kanpas runas ruwamun nishpa ninku runaqa, ahinata radiokunapipas uyarini chayqa ñuqata ñuqaykutaqmi chaypi sentikuyku phamiliyantín wasipi. Manam kayqa runapa ruwamushqanchu kanman diospa palabran mana hapipakusqanchismi kayqa huchanchisman kay unquykunaqa muyumun kay hina manataq Dioswan napa ninki... kuskachu kanki cumunionpichu aqnata rimanki chaywan sumllam kay unquyqa hamun diospapi yuyarikunanchispaq aqnata hermanay ñuqaykuqa sentikuyku.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manam, profesora riqsinichu kay coronavirusta huk sutiwan, mana ancha tanto nanichu huk sutiwanqa aunque sutiqa coronavirusqa kashan ninku ujulla ninku, ujuwan, gripewan imaynam hapiruwanchis aunque hinalla nishpa niwanku.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? B: Ñuqayku profesora uyariyku radiopi masta radiopi anchayna radiota hapirachikutiyku coronavirusmi runata milloninpiña sipirun ya esta milñam karun, ya esta dos milñam karun, ya esta tres milñam karamushan hospitalkunapipas, hawakunapis ya esta naku... panpallapiñas manañas camapas alcanzanchu nispa. Radiollapi uyarini profesora, manam uyarinichu ancha runataqa aqnapi willanakuyupinaqa tanto mana willanakuykuchu radiopim masta uyarini profesora.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikuqan? B: Runasimipin chay radiyu vida, runamisimipin chay willakuykunaqa kan, Runasimipim municipio Qasqamanta, profesora, noticiapi pasamun chayllata entendini, manam kastellanumantaqa entendinichu. A: ¿Chay Qasqapi radiochu haykumun? B: Ari, Qasqapi radiom yaykumun maykunapipas imash pasarushan chaykunata willakamun radio Qasqallapi entendini hapirachikuspayku uyariyku.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Runasimipi, coronavirus qallarimunqa karqa huklaw paispi, ima ninku? china ninku, ima ninku mana kunan atirunichu maymi kasqanta, china llaqtapis hukurimusqa kay coronavirusqa coronavirusmanta kay radio qasqapipuni willakamura – radio Qasqa municipal
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Wakinta profesora mana kuskantachu entendini wakinta aunquehina rimamusqallanta wakinta entenderini wakintaqa mana tanto entenderinichu, profesora aqna mana tanto leyinyiyuqchu kani, chaywan profesora.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B:-----.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Coronaviruswan unquqta chay kunkan nanakun ninku, kunkan karan chay ujutaqmi hapikun aqnata, profesora, uyarini. Mana ñuqaykutaqa hapiwankuchu, de repente ujuhina hapikushawanku manam ñuqayku sentikuykuchu.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Mana riqsinichu profesora, radiollapipuni uyarini coronavirusqa chay radiopi rimamushanmi kay intiraymi hampikuychis, makikichista maqchikuychis jabonsilluwan 20 minutos, jabon liquiduwan... corpowan chayllata entendini. Manam coronavirusqa tanto ñuqa riparanichu unquyniyuq coronaviruswanchus kashan, manachus chayta profesora ichaqa mana ñuqa nanichu... kayta reparanichu.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?</p> <p>B: Coronaviruswan anchayna llaqtakunapi rimanku aqna pisitas mikunku ninku nisiquiera chuño, cebada chayta mihunkuchu chaywan masta unqunku ninku no sé imayná kanmanpas. Mana ñuqa chayta enteranichu, imayná kanpas chayqa llaqtapi chayqa mana chay llaqta ukupi masta afectamushan aqnatam niwanku, profesora chayqa kay campopiqa manañataqmi nishyutachu, profesora pisita, huk tawata, pisqata aqnatam hapinman pero mana riparaykuchu. Chayqa unquymi paymi aqna unquyñiyuq kashan ninku profesora.</p>
37	<p>A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: Imaynapin chayta, profesora, hapinman, debilchá kanman, profesora riki. Debiltachiki profesora, hapinman riki, imaynapim fuertetaqa manam hapinman nispá ninku, debiltam hapikushan nispá niku, profesora.</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwanchispaq?</p> <p>B: Uyarisqaymanhina profesora, ruwananchis kasqa coronaviruspaq nayuqta ajusñiyuqta limonñiyuqta aunque makachu imam kanpis kionñiyuqta anchaytam tumana aqnatam ninku profesora. Chayqa ñuqayku manam tumaykuchu kaykunata. Chayqa manapuni alcoholpapas necesitanichu profesora ñuqaqa. Mana alcoholpapas nanichu chayqa único Diospapallapi confiyayku chayqa manam nisiquiera alcohol, ni jabon liquido ni kion kaykunatapas tanto ñuqayku tumaykuchu aunquetaqi tumanku coronaviruspaq profesora.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Radiyuq chawpintayá uyariqani, chay hinaqa a vicisninca runa Kayta profesora, radiollapipunim profesora, chayta willamullawantaq.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Imaynam kanman profesora chaymi chay kionwan, ajuwan, limonwan qaliyachimi nisapa profesora ninku. Imaynach chay kanman, ñuqa huk partenmanta creyinaqahina, huk partenmantaqa manataq creyinaqahinachu chay profesora.</p> <p>A: ¿Chay radiopichu chayta willakamunku?</p> <p>B: Radiollapin chayta profesora willakamun chayqa chay mana ñuqa chayqa ñuqaqa Diospanchispi confiani hinaqa mana ñuqaykuta chay hapiwankuchu. Chayqa manapuni kay unquy kaqmanta chay coronavirusmanta ñuqayku senterikuykuchu, huk partemantaqa rass niriykutaq imaynachá ciertochoy chay hamun, imaynataq chayri kanpas, panchispa palabrantá qawatiy huk ciertopaqpunitaq huk pasajepi nishan kuchuntin kuchuntin hukchu hukchu manañam pasanakuy kanqachu nispá nishaku chaychá nispalla niyku profesora. Jeremías haykapin chayllapin chay kashan, rimashan chaypi ñuqa nani... cuentata qukuni.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachku?</p> <p>B: Ari profesora, coronavirus hamutinqa siemprepunichá riki imaymuduta ruwasppapas nakuna kanman ... vencikuna kanman riki.</p>
42	<p>A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: Ari profesora, ñuqapis amachakuyman mas que todo mashta kay coronavirus hamutinqa kanman punichá Diospapa kamasqan qurakuna chay qurakunawan eucaliqtu, kunan willamushan kionmi allinmi ninku kion, limon, eucaliqtu mas que todo mash kashan maskasqa aunque ujupaqqas gripepaqqas eucaliqtullam kaykunawan kay qurakunallawan nakuykuman... hampikuykuman profesora.</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----.</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Ari profesora ñuqata unquykuna siempre hapiwanpuni calor unquykuna hapiwan, corpoykuna nanan, ñutqu kani hinaqa wasaykuna nanan, cinturaykuna nanan chaykunapas. Ñuqa tumani anchayna qurakunallata Uqururuta chaykunata tumani chaymanta chay pinku pinkukunata tumani cola de caballokunata llapan Diospanchispa kamasqan ancha hampikuna medicinakuna mayqinkunash kashan kaykunata profesora tumani.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyñiyuqpas kanchu?</p> <p>B: Ari karanmi huk waway huk unquyñiyuq hinastin imanastin kayta ñuqa mana creyiranichu aunque hampiqpi mana creyiranichu waway unquratin tristita unqupuwara wawayta hinaqri ñuqa nirani solo Diospapam hampikusqa, Diospapa tukuy ima atiyñiyuq payllapin hampispan manan ñuqa paquman, qawaqman ni ima hampiqman riymanchu bien postata apayni postata mana tarimunichu postapi, tristita purirani. Postata aparuni Qasqaman aparuni, hinaspa Qasqamanta, Ojonqatiman pasarachiwan, Ojonqatiman mana rirani mana tariranichu, Diospapamanta mañakuspalla profesora ñuqa tarirani remediota manam ñuqa paquman rinanichu anchayna phamiliyaykuna qusaypa hermanankunaqa pasay, riy hampiqman pasay, riy paquman niwanku mana ñuqa creyiranichu paqupi mana Diospapa atiyinwan qaliyan aqna postallawan, tristeta waway unquspan, postallawan qaliyara.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: Ari profesora, Diospapallapi confiyayku masta profesora, manan ñuqayku aqna runapi confiyaykuchu Diospapallapi. Diospapataq chiqaq poderoso payllataq (...) hanaq pacha kamaq chayqa payllapin profesora, masta confiyayku, manan ñuqayku profesora confiyaykuchu ancha runapi aunqu paqupi imapi mana confiyaykuchu profesora.
47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: Coronavirus hapiwaptinqa profesora, siempre Diospapallapipuni confiyayman, Diospa atiyinwanqa siempre qaliyayman hinaspataq siempre Diospapamanta confiyaspayki paypa kamasqan qurakunawan confiyaspayki chay qurakuna kamasqanwan eucaliqtu aunqu limon aunqu nakunawan... hampikuyku profesora. Ari profesora, kaykunapin confiyani payllapin ñuqa confiyani profesora, Diospapallanchispi.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapaspas hampikuyta atikunmanchu? B: Atikunmanmi profesora, Diospapa munayninwanqa.
49	A: (Ari niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Diospapa atiyiniwanmi hampikunman profesora.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunana khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Manchushinan profesora, siempre unuta timpachispaykipuni bañakunayki, mana qutu unuwanqa profesora bañakunachu kanman, mana chay willakusqankuqa allinchi profesora kanman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Manahinan chiqaqchu kanman chiriwan hapichikuyqa profesora chiri unuwanqa aswantachá.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Anchay yaqaqhinachá chiqaq kanman profesora.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Yaqa chayqa kanman chiqaq, kanman chay kuruchakuna coronavirusqa kanman yaqa ancha chiqaq kanman profesora. Mana chayqa runaq ruwasqanchu chayqa kanman profesora.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Manan chayqa profesora, siempre ruphashasqatapuni, mana chayqa chiqaqchu kanman profesora. Mana profesora, chayqa chiqaqchu profesora, quñita uqyaspa coronavirusstaqa nawaq... vencewaq profesora. Chiqaqmi profesora. Quñichatapuni profesora.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: Manasuma chayqa, chayqa chiqaqchu kanman profesora, qaliyapunkuyá riki.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapaspas chinkachinchu. B: Chaykunaqa manan chiqaqchu kanman profesora.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi profesora..
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mana profesora.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Mana chiqaqchu kanman profesora.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapaspas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Manataq kay unquy hapisunkimancho chaywan profesora.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Mana profesora, mana chiqaqchu. (Imananpi? Porque lejiaqa chay kuruchakunata aqna lejiawantaq taqsakushanki chay sipinyá chayqa manayá manaqa sipinman.
62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Coronavirusmanta willakuykuna chayamunanpaq profesora, munayman aqna mana suma ñuqaqa chaymanta aqna pipis apamuwaqniy kanmanchu profesora. Munayman aqnata radiokunatapuni siempre uyariyman profesora, anchaynata willarimankiman killacha profesora.

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0070)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 40 watayuqmi kani, panay.
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B:-----.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari panallay yachaywasimanqa rirqanim llaqtaypi kan yachaywasi chaypi ñuqa panay, ñuqa estudiarqani 1998 watakama, ari panay, ñuqa estudiarqani primariyayta, secundariyayta tukurani kay watapi.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Bueno, panay ñuqa llankani parte construcción civil chaypi ñuqa kani albañil.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari panay, ñuqa qhiswa runam kani, ¿ima raykum qhiswa runa kani?, porque ñuqaqa rimakuni inkanchiskunapa rimasqanta, chay qhiswasiminchista. A: ¿Chay rayku, chay kawsayninkunatapap riqsinqichá riki, turay? B: Ari, ari, allinraqmi riqsiniraqmi imayna kay ñawpaq tiempo kawsasqankuta niyman karqa, kawsayninku vidanku kara chaykunata yuyarinir.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imanapaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Ay panallay, sumaqmi kay rimayqa kara nacimusqayhinaqa mamitayqa papayqa yacharqa shumaq chay miski simitayá, shumaq kay qhiswasimita rimakusqaku. Chayqa ñuqapas chaymanyá nacimuni mamitaypi wiksanmantapacha lliw hapisqayman wiñasqayman hinaqa rimasqankuta ñuqapas uyarini yachani hinaspaqa ñuqapas wiñarani chay qhiswasimita rimaspa.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Aaaah, pisillatam panay porque mayormente rimakuqku papaypas mamitaypas rimakuqku siempre qhiswasimillatapunin.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Ay, chaytaqa qhiswasiminchispiyá, qhiswasiminchispi rimakurani, ñuqaqa qhiswasimillatam yacharani chaymantañam huk simikunataqa yachani wiñasqaymanhina.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspá, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Kay rimarani qhiswasimita Ñawpaqpiqa qhiswasimita waynayamusqaymanhinayá panay ñuqaqa kay yachaywasikunaman rispaqa kaypiqa bueno yacharimuni huk yachaynikunatawanña kastellanusimita.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Ari rimani ra.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Kaytaqa yachani colegiومان risqaymantañam chay primariyayta tukuspa yacharini chay kastellanu rimaytaqa. A: ¿Waynayaruspachu? B: Ari, waynayaruspacha ñawpaqta ñuqaqa rimakuq karani uñalla kashaspayqa qhiswa sumaq qhiswa rimakullatapuniyá ratuchata rimaq kani.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Wasipiqá mastaqa rimani familiyawan, wawaykunawan qusaywan sumaqta aylluykunawanqa rimarini, llaqtaypiqa qhiswasiminchistam mastaqa rimani (...) remane kastellanusimitaqa.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>b) Paykunawanpas, kumpaykunawanpas siempre rimarini qhiswamanta mayninpiqa kastellanumantapuniqa rimariykupastaq.</p> <p>c) Komunidadniypiqa rimani mayor partetaqa mas achkataqa rimani qhiswallatapuni porque qhiswan llaqtayqa, qhiswata rimanku mastaq costumbrakunku qhiswa rimaymanpuni qhiswallatapuni rimanku llaqtaypi.</p> <p>d) Chaqrapipas panay, shumaqta miskita rimayku qhiswasimita chay qhiswasimita rimaykus pam llankayku</p>
15	<p>A: ¿Ima simipin pisillataraq paskarikunki?</p> <p>B: Haber, castellanopiya.</p>
16	<p>A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymay haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq?</p> <p>B: Ari panay, mastaq aswanta paskarinaypaq, aswanta yacharinaypaqa, aswanta entindinaypaqa qhiswasimipiya porque qhiswasimitaya mastaq entindini, rimakuni. Chayqa chaypiqa mastaq rimariyman yachaytaqa paskariyman.</p>
17	<p>A: ¿Machupaykunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu?</p> <p>B: Ari, ari, ari panay.</p>
18	<p>A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu?</p> <p>B: Ari entendinim panay, entindinim panay qhiswasimita kay ilqasqa qhiswasiminchismanta kaspapas, rimachini allintam entindini.</p> <p>A: ¿Ñawinchankipas?</p> <p>B: Qilqaytapas wakichinipunim panay.</p>
19	<p>A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu?</p> <p>B: Ari munaymi panay. Llapa runakunaya kay qhiswasimitaqa ñuqaykutapas shumaqta admirakunkuraqya panay chay shumaq simikunata, munayya, miski simiya chay Qosqo rimaynin. Qhiswapaq manaya huklaro qhiswa, huklaro llaqtapi qhiswa rimayninkuhinachu sino kay llaqtapiqa shumaqta, miskillataña rimayku panay, runataqa kusichiwaraqraymi rimaykuyta rimaspaga.</p>
20	<p>A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki?</p> <p>B: Ari, ñuqaga kay llaqtaypi nacikuquniya kani, kay ñuqaga comunidadniymantapuni mana llaqta ukupi kaqchu kani kay hawa llaqtapi nacikuqmi kani panay.</p>
21	<p>A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu?</p> <p>B: Kanmi panay, ari kankum, pero ari yachankum imaynallatapas yachankum kay qurakunamanta preparankum hampikunata. Kanmi panay, qasqallapim chayqa capitallapim panay, doctorqa, medicokunapas manam kanchu este napiqa... wakin centro de saluskunapiqa manam solamente enfermerakunallam panay llankanku. Tiyasqaypiqa manam kanchu solamente huk namanraymi riyku, huk puesto de salustaraqmi riyku panay llaqtaymantaga.</p> <p>A: ¿Ichaqa, qura hampiqkuna paykuna ima yachaninkuta yachachisunkikuchu kay quracham allin, kaynachata uqyakuna chaykunata yachachisunkichischu?</p> <p>B: Ari rimapaywanriwankum, ari willariwankum kay qura hampichakunamanta hasta machuchakupas rimaqmi, kay qura hampichakunataqa kay qurachakunaga kaypaqmi hampim nispam rimapaywaqku</p>
III T' aqa Qatina	<p><i>Coronavirusmanta tapusayki...</i></p>
22	<p>A: ¿Coronavirusmanta uyarirqankichu?</p> <p>B: Ari, kunan kay killakunallaya panay, uyarini ñawpaqtaqa manaya. Chaymantapas imatapas uyariranichu, pero ñawpaqta hinaqa mana hay veces riparaqchu kani, uyarirmi kani noticiakunata, pero manam este ripararanichu chiqaytapuni llaqtanchiskunaman unquykuna hikurimunanta.</p>
23	<p>A: ¿Ima coronavirus?</p> <p>B: Kay coronavirusqa mana allin unquytaq kasqa riki, pero manam panay ñuqapas kay ratupi ñuqapas nisyu allintachu yachani imaynaq chay coronavirus hamun o maymantam hikurimun, imamantam hikurimun chayta panay, pero ñuqaga qawareni, uyarini panay wañuchiq unquy kasqa, aqnata. Pero manam kay llaqtaypiqa kay coronavirusqa runamasiykunataqa wañuchinchu hatun llaqtakunallapim uyarini wañushanmi niqta, chayqa seguramente huk peligroso unquycha riki.</p>
24	<p>A: ¿Unquychu icha manachu?</p> <p>B: Ari runapaqya.</p>
25	<p>A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ñuqapas kaytam chiqaqta pinsani, imamantam kay hikurimun?, pero rimaqtinku uyarini seguramente kay coronavirus hikurimusqa hatun huklaro extranjero llaqtamanta, haqay china llaqtamanta nispa niwanku. Chayqa seguramente chay llaqtapi hikuriran panay chaypi coronavirus nisqa, virus nin chayqa, mana hikunahinasa chay unquy kashan ri panay, aqnatam ñuqa entindini imanaqtin chay coronavirus hikurimun seguramente chay ri o bien kanman imá unquy unquychá panay, coronavirus hikurimun riki.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Haber kay coronavirus kashanman huk sutiwanqa, Wañuchiq unquy.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: Wañuchiq unquy.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyarirqanki? a) B: Arí panay, kayta uyarini kay coronavirusmanta kaypi runa chayamuqllamanta, radiokunapi uyarini, hinaqa ñawpaqpiqa manayá kay hawa llaqtapiqa mancharisqachu kasharayku runakunaqa, mana kikin lima unquy hikurimushatinqa pinsaranchu runaqa kay llaqtakunaman aqnata hikurimuspa contagiya spa kaykunapi hikurinanta panay. Entonces, qunqayyá este contagiya spa runaman chay qunqaylla hikurin chay unquy. – ari, kayta uyarini televisorpi, radiokunapi anchaypin rikuni panay chay ima pasasqanta, llaqtaypiqa manam panay kay coronavirusqa ancha fuerzawanchu no sé algo (huchaytahinallam) manam atiyuniyuqhinachu manam wañuchin. Manam llaqtaypi avanzanchu chay unquy kikiy aqnapi manam fuertetachu llaqtakunapihinachu runata tumban, wañichin nispa ninku kayhinatachu ruwashan. b) Uyarinim panay, uyarinim panay kay Qasqa llaqtamanpas ari hamunmi chay pruebakuna ruwachikunapaq, haber urquchikunapaq, haber unquyniyuqchus manachus chayqa unquywan runa kashanchus manachus. Chayqa llaqtaymantapas panay hikurisqataq chay unquynuyuyq chayqa panay, haber ñuqapas manayá panay mancharekunichu chay unquykunawanqa, manayá llakikunichu, manataq panay ñuqa manchasqachu, ñuqaqa Diospi hiñikuqtaq kani, señor Diosniy servikuqtaq kani. Chayqa ñuqaqa feyniyta, hiñiyta churani, Diosniymi ñuqataqa harkawanqa nispa panay, llapa phamiliyantín Panay, ñuqaqa Diosmanmi churaykuni, diosqa cuidaywanmi, pakaywanmi panay, tranquilolla panay purikuni. c) Arí rimarimunkum panay, rimarimuwanku radiokunapi rimarimunku (...) churarimunku hinayá panay ñuqaykutapas rimarimuwanku autoridad, cuidakuychis nispa, cuidakuychis, utilizaychis mascarillata nispa, makikichista maqllikuychis nispa, ama huñukuychischu, ama achka runakunapi juntakuychischu nispayá panay chaykunata willamanku, avisamanku.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikirqan? B: Kastellanusimipim panay, chaykunata wachirichimunku panay, wakinpiqa runasimipiyá Panay kay radiokuna ukuntaqa.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyarirqanki? B: Haber panay, kaytaqa uyariniyá llaqtay ukupiyá. Arí radiopiyá panay radiopim panay, radiopi llapan uyariyku ñuqapas radiopi uyarispay ñuqapas yachani chaykunata uyarini chiqaqta aqnata imaymanata pasamushan llakikuykuna aqnata llaqtakunaman chay unquykuna hikurimushanta, chayashasqanta
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki? B: Arí panay, willakusqankutaqa, imatachá rimamusqankutaqa ima yachachikuykunatachus qumusqantaqa entindiniya panay.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B Haber manapaschá panay llapachantaqa mayor partetaqa uyarinim ñuqaqa, entindinitaqmi kampas panay
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: -----.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Haber kaytaqa uyarini panay, haber imatataq sintiyman o imá sintomatataq maypacha huk runa coronaviruswan kanman chayqa nin, por ejemplo, umansi nananman, kunkansi karanman hinaspataq este ... fiebrehina hapinman o bientaq cuerpon, tullunkuna nanayta qallarinman anchayqa panay uyarini.
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Haber riqsiymanqa panay, maypachachus chay unquywan unqurunman chayqa bueno chay unquyqa kanman riki kayhina, por ejemplo, kanman unquywan uman nananman, kunkan respiracionnin mana qispiramunman. Chaytachá riparayman panay o sea mal kashasqanta chay unquywan kashashqanta, mana samayninkuna allinchi kachasqanta respiracionninkuna ri.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

36	<p>A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman?</p> <p>B: Coronaviruswanqa unqunman débil runakunam mas que todo llapan débil runakuna pisi alimintasqa, pisilla mikunkuman karqa hasta wawankumanta pacha o bientaqmi kanman unquywanpas kashankuman kay runakunatachá hapinman fáclita complicanman chay unquyqa facilta cuerponman qayayunman kay unquyqa riki panay.</p>
37	<p>A: ¿Imaynapí coronavirus runakunata hap'in?</p> <p>B: Kaytaqa hapinman kay... chay coronaviruswan unquywan runa kashaman. Hinaspa kaywan rimawaq o bientaq mihuwaq kuska o imallatapas tumawaq chaypi o bien algo imá llamisqantapas llamirawaq (...) anchipichá chay virus (...) seguramente unquyqa hikurinman hukkunaman contagiyanman.</p>
38	<p>A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq?</p> <p>B: Uyarisqayman hinaqa panay, bueno mana coronavirus hapinapaqa maqchikuna riki allinta, maqchikuna mana qilli kanmanchu ni makinchis hasta ni cuerponchispas cuidakusunman panay anchay kanman panay. Hinallataq uyarisqaymanhinaqa mascarillatachiki utilizana kanman, hinallataq jabonsillukunata utilizana kanman maqchikunapaq, mana kay virus chay unquy mana chaykunata qanman contayanisunaykipaq.</p>
39	<p>A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki?</p> <p>B: Radiopim panay, ñuqa uyarini, radiopi uyarini. Paykunamantapas ari, radiopi autoridadkuna paykuna nimunku mensajeta churamunku cuidakunapaq churamunku kay rimaykunata uyarispayá ñuqapas panay yachani, televisionmantapas.</p>
40	<p>A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku?</p> <p>B: Haber panay, seguramente panay chiqaqtapuni wakintaqa hapiyman, pero ñuqa manam panay, ñuqa kay unquyta sichus ñuqata hapiwanman chaychá panay, ñuqa yachayman aswantaqa ñuqa niyman, ari kayhinam ñuqa rimaqlata uyarini, rikurillani chayqa panay chaymantaqa yachariyman sichus chay unquywan hapichikunman chayá.</p>
41	<p>A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwaqchu?</p> <p>B: Ari.</p>
42	<p>A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq?</p> <p>B: Ya panay, kay pimerotaqa iskay cosapim kanman kay chaypin yachaykunman amachakuwaq o defendikuwaq o harkakuwaq huknin kaqmi kanman ari. Chay yachayniyuqkuna hinallataq kay doctorkuna, medicokuna bueno pues científicokuna nimun cuidakuna makita maqchikuna nispa, mana runawan juntakunachu nispa, manam este chay unquyñiyuq runakunawan huñunakunachu nispa anchiy kanman mana chay unquy hapinasunaykipaq, amachakunaykipaq chay unquykuna mana hampi kanampaqa. Bueno Diosmanmi churana kanman iñiyta paymanmi churana kanman porque paymi harkawasunman, paymi pakawasunman chay unquykunamantaqa anchaytam panay ñuqa yuyayuni, pinsayuni, chaninchakuni..</p>
43	<p>A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu?</p> <p>B: -----.</p>
44	<p>A: ¿Imakunatan unqushaqtiki qhaliyapunaykipaq ruwanki?</p> <p>B: Panay ¿mayqin unquymantam chay? Ari kaypiqa panay hampikunatapuniyá tumani, kuydakuniyá panay, cuidakuni chay qura hampikunawanyá este kay unquykuna hapiwasqanmanhina, hampikuni, qaliyani panay.</p>
45	<p>A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu?</p> <p>B: Manam panay nishyu na... graveqa kanchu hay vecesqa unquykuna kanmi chay ñawpa unquykuna nisqa kan rupapakuy unquy, chiri unquy, uma nanay unquy kaykunaya kanya kay unquykunaqa, pero chaykunataqa yachaniyá yachachiykunayá chay unquykunapaqa ima hampi, ima qura kasqanta chaywan chayta tumaruspayá, kayta mihuruspayá riki qaliyarun, qaliyayku.</p>
46	<p>A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis?</p> <p>B: Ari aqnapunim panay chaykunata yuyarispaqa allinmi, kunan chaykunaqa ñawpaqa manayá panay makillatapas maqchikuspachu imatapas ruwawaq comunta, pero kunanqa ñayá runamasiykunapas chaykunata yuyarispa astawanmi yacharinku limpiyaykuyta manañam comuntañachu maytapas rinku, manañam comuntañachu imatapas llaminku más que todo allintam reparanku, maqchikuna kasqanta ratutam paykuna entindichkanku.</p>
47	<p>A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq?</p> <p>B: Panay, ñuqaqa Diosmantam mañakuymán, manam imapas kanmanchu mana atiyniyuqhinaqa, ñuqaqa panay kani Diospi iñiq runam, Diospa evangelionpim, señor Jesuspa qipichikuyniyipi munakuyninpi ñuqaqa panay bastanteta ñuqaqa creyikuni, iñikuni confianzata churani. Chayqa Diosmanta mañakuqtiyqa payqa ratuchallam</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>qaliyachiwanman ñuqa kaytam panay nishyuta creyikuni nishyutapuni chaytaqa pinsani, nishyutapuni panay kaypiqa ñuqaqa panay rimani kayhinata ñuqaqa kay amachakunaypaq.</p> <p>A: ¿Sichus este... hapinman chay unquy, manachu Diospa qurachakunataqas chaymanta uqarispa hampirikuwaqpas paypa sutinpi?</p> <p>B: Arí kaychataqa panay ruwaymanmi, ruwaykupastaq kantaq imá hampichatapas tumaymanmi, ima qurachatapas tumakuyku siempre Diosman graciasta qukuspayá hasta mikunachallatapas mihukuyku señorman graciasta quspapuniyá panay. Paymantataq chaskiyku kayqa panchispa kamasqanmá llapan qurachakunaqa panay chayqa hampi kashan Panay.</p>
48	<p>A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu?</p> <p>B: Arí, atikunmanmi panay.</p>
49	<p>A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman_____?</p> <p>B: Haber panay, cuidakunanyá hinataq chay qura hampichakunayá tumanan panay riki, Diosmanta mañaykuspa, chayqa qaliyanmanyá pana.</p>
IV T'auqa Qatina	<p><i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i></p>
50	<p>A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu.</p> <p>B: Kay, imataq kay viruschakunata eliminanman?, chiriyachinman rupa uno, ajá.</p>
51	<p>A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu.</p> <p>B: Haber panay, yaqapaschá panay kay kanman, yaqapaschá kanman, manam ñuqa kaynam nikimanchu aqnam nispa..</p>
52	<p>A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin.</p> <p>B: Kanmanpaschá panay, chay virus huk quizas kanmanpaschápanay chay.</p>
53	<p>A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan.</p> <p>B: Haber panay, ari yaqa hinataq chay hamunman, paqarinman, miranman chay contagiyanman kay unquyqa.</p>
54	<p>A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu.</p> <p>B: Arí kanmanmi panay, kay viruschakunata wañuchinman chayman rupa unuta tumatinku.</p>
55	<p>A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu</p> <p>B: Arí manachuna qaliyankupunichuna panay wakinqa, wakinqa manapunitaq qaliyankuchu wañuchinankama qatin.</p>
56	<p>A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu.</p> <p>B: Imaynachá kanmanpas, manam ñuqapas chayta panay, riparaymanchu kayta panay chiqaq kasqanta, mana kasqanta panay.</p>
57	<p>A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman</p> <p>B: Arí chiqaqta rimamunku paykunaqa, yaqataq paykunaman chay Ministerio de Saludman willashanku, imayna runa kashan, haykaña kay unquywan kashan, chayqa panay chiqaqtachá rimamunku.</p>
58	<p>A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu</p> <p>B: Eem, arí mana hampikunamanta rimamunchu, pero cuidakunamantaqa, ayqikunamantaqa riman..</p>
59	<p>A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi.</p> <p>B: Ajá chiqaqyá.</p>
60	<p>A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu:</p> <p>B: Panay manañataq riparawaqñachu qam riparakuwaqtaq cuerpoykipi chayqa manayá este kayta churakuyta atiwaqchu, pero cuidakuytachus munawaq. Chayqa utilizawaqchá riki panay mascarillakunata, pero allinyá panay manayá kay unquyllamantachu cuidakuna kanman, makita maqchikuna kanman, mascarillata utilizana kanman, kayqa panay. Arí panay, pero manayá manayá nishyutachu riparawaqyá nishyu chay unquy qatikachasqanta, chayqa manayá hay veces churakuwaqpas, karu runakunaman, achka runakunaman rinallapaqchá churakuna, pero llaqtallaykipi, sapallaykipiqa manayá utilizawaqchu.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

61	<p>A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Haber panay lejiaqa...chiquaqmi. Manayá panay, chaytaqa churanki, desinfectanankupaqchá manayá chay hampisunkimanchu quizás prevenisunkimanpaschá riki panay, mana astawan mirananpaq, mana contagiyananpaq.</p>
62	<p>A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Haber Panay, chay coronavirusmanta chayamunantaqa munayman mas que todo kaykunamanta kanman aswan kaykunamanta rimariy, aswan kaykunamanta yachachiy kanman chaychá astawan kaykunata cuidakunata maynata cuidakuna hamushasqanta imayna kashasqanta. Ari kaykunataqa ñuqaqa munayman hasta radiomanta pachayá radiotaqa llapa runayá uyarin, uyarisqanmanhina entindinmanyá panay chaykunata kaqtaqa autoridadkunamantapas, chaymantaqa bastantertapuniya willachinanku kanman riki panay. Chaykunamanta hasta yachay wasikunapipas allinmin kanman chaykunamanta rimariyqa panay.</p>

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-071)

Version: Quechua

I T'aqa Qatian	<i>Sapanka yachaymanta tapuq hunt'ananpaq. Tapukuykunataqa qhiswa simipin ruwakunan.</i>
1	A: ¿Iman sutiyki? B: -----
2	A: ¿Hayk'a watayuqmi kanki? B: 37
3	A: Kaynin? B: -----.
4	A: ¿Maymantan kanki? B: Centro poblado Ccataqamara, provincia Urcos, distrito Qasqa.
5	A: ¿Yachaywasiman rirqankichu? B: Ari mama, pero manam tukuranichu. A: ¿hayka watakama risqanki? B: Tawa watakama, mama.
6	A: ¿Imapin llank'anki? B: Mana imapipas llamkanichu, chaqra llamkaypi, uywa mishiypi, chaykunallapi mama llamkani.
7	A: ¿Riqsikusqaykimanhina qhiswa runachu kanki? B: Ari hermana.
II T'aqa Qatina	<i>Simikunamanta rimasun... Mamasimiqa qhullachaykimanta yuyaychayuy kanaykikama rimasqasuykiku simin. Qunqarunkiña chaypas, manan imananpaschu, mama simillaykipunin phamillayki wawa kaqtiyki rimasqasuykikuraykui.</i>
8	A: ¿Ima simipin wawa kaqtiyki manaraq yachaywasiman rishaqtiyki rimarqasunkiku? B: Kay qhiswasiminchispipuni, mama.
9	A: ¿Phamillaykipi huk simipipas ñawpaqiykipi, uyarishaqtiyki rimarqankuchu? B: Mana imatapas huktaqa rimaraykuchu wawallaraq kaspayqa siempre qhiswasimillatapuni.
10	A: ¿Ima simipin rimarqanki manaraq yachaywasiman rishaspa? B: Qhiswasimitapuni hermana rimarani.
11	A: ¿Ima simipi rimarqanki yuyaychayuyña kaspas, wasipipas yanapakuyta qallarishaqtiykiña? B: Qhiswasimillapipuni chay qhiswallapipuni.
12	A: ¿Kastillanusimipi rimankichu? B: Manam mama tanto atinichu, pisillata entindini manapuni kanankamapas chay kastellanusimita ancha entindinipunichu.
13	A: Kastillanusimita rimanki chayqa, ¿hayk'aqmi yacharqanki? B: Maypachas kura phamiliyaypi Kaspaña hermana. A: ¿Chay kura phamiliyayuyña chaypiñachu uyariranki? B: Ari chaypiña kunankuna imayna anchayna wawakuna imayna anchayna kastellanusimanta runa rimaptin paykunata qatipakuni, uyarini chaypiña entiendipastaña manam tanto nishyutapunichu entindini, kunanqa entindini.
14	A: Ima simipin rimanki? B: a) Kay qhiswasimillanchispipuni hermana rimani. b) Paykunawanpas chayllapipuni hermana rimani a vecesqa chay kastellanupiqqa mayllanpi entiendini. Chayqa rimapakuni, pero mana nishyu achkataqa entiendinipuni. c) Qhiswasimillapipuni d) Chaqrapipas chayllawanpuni
15	A: ¿Ima simipin pisillata paskarikunki? B: Kay kastellanupi pisillata entiendikuni hinaspa pisillata rimani pero mana tanto correctotachu a vecesqa asllata asllataqhina rimani.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿Ima simipin yuyaychakunkitaq, rimankitaq hinaspa tapunakuymán haykuwaq, kawsayniykimantapas rimawaq? B: Qhiswallapipuni.
17	A: ¿Machupayakunata kawsayninmanta rimachispa ima nisqanmantapas willarikuwaqchu? B: Willakuymanmi wakin entiendisqayta. A: ¿Machatahina? Imallatapas yuyarisqaykimanhina willarukuway. B: Ya hermanita, abueloymi karqa paymi willawarqa ñawpaq tiempokunam mana kaqchu mikuna chaymi yarqay kaq llaqtapi wawallaraq kashatiy. Hinaspa ñuqayku mikuq kayku kay animalpaq kan (...) chay miskipawan kay paqkunata pallaspa hinaspataq chay miskipawan uqariq kayku paquta. Hinaspa paquta uqarimuspa hankaq kayku imayna cebada kunan punchay hankakunchis aqnata hankaq kayku hinaspa chayniyuqta miskipachayullata mihuq kayku, mana papa wiñaqchu muchuymi kaq nispa aqnata. Hinallataqmi mikuq kayku kay pampapi kan huk sapicha nisqa anchiykunata mikuq kayku sumaq mikunam nispa abueloy willawaq chaykunata anchiykunata mikuspan kawsaq kayku ahinata wawa kaspá nispa ahinata abueloy willawaq
18	A: ¿Phamillaykimanta, kumunidadniykimanta yuyaychakuspa allintachu runasimipi paskarikunki ima runasimipi oficial qhillqakunapipas ñawinchapusuqtiykipas intindinkichu? B: Allinta hermana, ari hermana.
19	A: ¿Runasimi, llaqtaykipi allin qhawasqachu? B: Mayoría, hermana, kay llaqtaypiqa chay runasimitapuni siempre rimayku, allin qawasqa, pero kay qipa wiñaykunaqa manañataq tanto chayta rimakunkuñachu kastellanutañataq rimanku anku.
20	A: ¿Kumunidadmantapunichu kanki? B: Ari chaymantapuni kani..
21	A: ¿Tiyasqaykipi hampiy yachaq kanchu, hinallataq hampikamayukuna enfermero, técnico, doctor hinapis kanchu? B: Hampi yachaqchu? Kanpuni chayna qurawan mayoría masta chay hawallaqtachapiqa siempre qurachakunatapuniyá pallakuyku, mana anchaykunaqa kanchu, mana chay doctor, anchay enfermera anchaynakunaqa kanchu.
III T'aqa Qatina	<i>Coronavirusmanta tapusayki...</i>
22	A: ¿Coronavirusmanta uyariqankichu? B: Uyarini hermana.
23	A: ¿Iman coronavirus? B: Chay coronavirusqa huk unquy, mana hampina atiy unquy.
24	A: ¿Unquychu icha manachu? B: Ari runapaqyá.
25	A: ¿Imamantan kay virus paqarirqamun? B: No sé huklarokunamanta chay unquyqa kay Peru suyuman haykuramun o contagiyasqa aqnapichá kay Peru suyunchisman haykumun.
26	A: ¿Kay coronavirusta, runasimipi, huq sutiwanpas riqsinkichu? B: Manam, kay coronavirusllamanta ñuqa mama riqsini, huk sutipi kanpaschári.
27	A: Huq sutiwan coronavirusta riqsinki chayqa. ¿Ima sutiwanmi? B: -----.
28	A: ¿Imaynapin coronavirusmanta willakusqankuta uyariqanki? B: Radiokunapi, noticiakunapi, chaykunapi willakamunku chay coronavirus unquymanta. Hakunmi radioqa, televisionpas haykunmi, radiopipas, televisionpipas uyarini.
29	A: ¿Chay willakuykuna runasimipichu kastillanusimipichu wach'irikurqan? B: Televisionpipas qhiswasimipi kanmi rimamunku wakin, wakinqa siempre chay radio Inti Raymi chaykunapipas rimamunku kastellanupipas.
30	A: ¿Maypin coronavirusmanta runasimipi uyariqanki? B: Radiopi llaqtaykupi kay distritopi kan huk radio municipal nisqa anchaypi ñuqa radiopi uyarini.
31	A: ¿Coronavirusmanta willakuqtinku ch'uyatachu ima nisqankutapas intindinki?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ari entiendinim, pero wakintaqa manapaschá riki kusatachu entiendini, chay unquychu mana hampina atiyhina kasqantapas runatapas apurayllaman wañuchisqanta entendin.
32	A: Manan ancha coronavirusmanta willakusqankuta ch'uyatachu intindishani B: -----.
33	A: Wakintaqa intindishanin wakintaqa manan ch'uyatachu B: Ari aqnata, pero kastellanupi kaqtapas mana tanto, qhiswapi rimamutinkuqa entiendinim.
34	A: ¿Imakunan coronaviruswan unquqkunata hap'ikun? B: Radiopi nisqankumanhina uma nanan, kunka nanan, lliw cuerpokuna haqon, chullipakuykuna, siñakuna karan chaykunata nimun..
35	A: ¿Imapin pipas coronaviruswan kasqanta riqsinki? B: Unqushan, chay nanaykuna cuerponpi paqarimushan chaypi ri.
36	A: ¿Pikunan astawan coronaviruswan unqunman? B: Coronaviruswanqa unqunman débil runakunam mas que todo llapan débil runakuna pisi alimintasqa, pisilla mikunkuman karqa hasta wawankumanta pacha o bientaqmi kanman unquywanpas kashankuman kay runakunatachá hapinman fácilta complicanman chay unquyqa facilta cuerponman qayayunman kay unquyqa riki panay. A: ¿Kura” nishunmanchu, machukuna payakuna paykunaña? B: Ari, paykunatas facillata hapiruspaqa wañurachinña.
37	A: ¿Imaynapi coronavirus runakunata hap'in? B: Chayna imakunatapas naptin, chay radiopi nimun maqa chikunaykichismi jabonsilluwan makikichista tukuy chay hakapakuy cuidakunaychismi nispa nimullantaq, manam huk ashka runakuna kaqtin chaykunapi muntunakunaykichischu nispa. Chaymanta nillantaq chay mascarilla nispa ninku chaykunawanmi churakuspa protegekunaykichis aqnata. A: ¿Nispaqa, haber hapin qillimanta niwashaki chaymanta huñunakuykunam haykuqtinku? B: Ari, chaypi contagianakuykuna hamushan contagiyanakushan ashka runa huñunakun chaypi nispa.
38	A: ¿Uyarisqaykimanhina ¿Imakunatas ruwana mana coronavirus hap'iwananchispaq? B: Maqchikunanchis makinchista chay jabonsilluwan.
39	A: ¿Maypin coronavirusmanta ayqiriyta yacharqanki? B: Radiokunapi.
40	A: Riparasqaykimanhina, chiqaqchu kanman chay willakusqanku? B: Chiqaqmi.
41	A: ¿Coronavirusmanta kikiyki amachakuyta atiwachchu? B: Atiymanmi, cuidakuspa, maqchikuspa imakunatachá radiopi nimunku chaykunata ruwaspay, mana aqnata runakunawan muntunakuspa chay mascarilla chaykunawan protegekuni.
42	A: (Ari niqtinqa) ¿imaynatan amachakuwaq mana coronavirus hap'inasuykipaq? B: -----.
43	A: (Mana niqtinqa) ¿imaraykun mana coronavirus hap'inanmanta ayqiyta atinkimanchu? B: -----.
44	A: ¿Imakunatan unqushaqtiyki qhaliyapunaykipaq ruwanki? B: Qura hampikunawan hampikuyman emm... eucaliqtu, limon chay manzanillapas allin kasqa chaykunawan hampikuyman, qurakuna kan kay qawa llaqtapi chaykunawan.
45	A: ¿Phamillaykipi pipas unayña ima hayk'a unquyniyuqpas kanchu? B: -----.
46	A: (Ari niqtinqa) Chay unquqkuna maki qhawana kasqanta yachaspa astawanchu qanpas waqkunapas virusmanta amachakuyta yachankichis? B: -----.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	A: ¿Coronavirus hap'isunkiman chayrí imakunatan ruwawaq? B: -----.
48	A: ¿Coronavirus unquyta, huq llaqtan-llaqtan mast'arikuq unquykunatapas hampikuyta atikunmanchu? B: Atiymanmi.
49	A: (Arí niqtin) ¿imaynatan hampikunman _____? B: Kay qura hampikunawanpuni saludña imaña kaptinpas chaykunawan (yaqikunawan...) tumaspay, aqnayá. A: ¿Imataq chay aysakuy ri? B: Aysakuyqa, huk maqchikuyhinayá, cuerponchista maqchikunchis, bañakunchis, anchayna.
IV T'aqa Qatina	<i>Runaq rimasqanmanta rimasunchis. May risqanchispipas uyarisqanchismanta. Wakin runakunan khaynakunata rimanku: ¿Qantaq niway chiqaqchu chay rimasqanku manachu?</i>
50	A: Q'uñi unuwan bañakuyqa manan coronavirusmanta amachanchu. B: Allinchá kanman riki, quñi unullawan bañakuyqa nispa ninku chayqa, manachá allinchi kanman qurayuyllapis imallapis chayqa allin kanman.
51	A: Chiriwan hap'ichikuyqa manan coronavirusmanta ayqichikunchu. B: Chiqaqchá kanman riki.
52	A: Coronavirustaqa huk virusmi paqarichin. B: Chiqaqchá kanman riki, huk coronavirus paqarichin chayqa.
53	A: Coronavirusqa huk ch'uspicha utaq kuruchakunaq k'utukusqanmantan huk runamanta, huk runaman chinpan. B: Chiqaqmi kanman.
54	A: Ruphashaq ukyanakuna ukyaqtaqa manan coronavirus hap'inchu. B: Chiqaqmi, ruphaq tumasankuqa chay kuruchakunata wañuchin.
55	A: Coronavirus hap'isqakunamantaqa yaqa tukuymi mana qhaliyapunkuchu B: -----.
56	A: Machachichuq ukyanakunaqa (cervezahina, waqtuhina, hukkunapas) phirullañan coronavirusniyuq kaqtiykiqa manan yanapasunkichu nitaq ruphapakuyta thasnuchinchu ni ima coronavirus hap'ikuqtin rikhuriq nanaykunatapas chinkachinchu. B: Manapuni chayqa chiqaqhu kanman.
57	A: Sapa p'unchaymi gobierno (radiopiña televisionpiña) coronaviruswan hayk'as wañushanku, chaymanta riman B: Chiqaqmi.
58	A: Gobiernoqa manan imaynatan coronavirusmanta hampikusunman utaq qhaliyasunman chaymantaqa rimanchu B: Mayninpiqa rimamun, mayninpiqa manataq.
59	A: Ministro de saludqa cuarentena kanantan kamachin. Chaytaqa ruwan runakuna manan unqunanta munaspanmi. B: Chiqaqmi.
60	A: Sichus qhalilla kanki mana hayk'aqpas unqunkichu chayqa manañan mascarillata nitaq guanteskunatapas churakunaykiñachu. Qanrí imaraykun manaña chaykunata churakuwaqñachu: B: Campopi kasha, sapallaypi riki mana churakuymanchu runakuna ukupiqa purichayman chayqa qalilla kashaspapas cuidakunaypunim kanman, churakunaypunim kanman. Nimushankutaq chaykuna wakinkuna ukupipas kashan kay unquy chayqa cuidakuychis nispa nimushan chayqa cuidakunaypunim kanman.
61	A: Lejíaqa manan hampisunkichu nitaq coronavirusmanta amachasunkichu B: Manam, lejíaqa kurukunatam wañuchin.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

62	A: ¿Imaypin coronavirusmanta willarikuykuna chayamunanta munawaq? B: Astawan willarikunanta munayman, postakunapi enfermerakuna astawan chaykunamanta indicawanmanku. A: ¿Pero, manataq posta kanchu niwaranki llaqtaykipi? B: Huk vecinonkupi chay Qataqamara llaqtapi kan posta, cercallaykupi.
----	--

The proficiency level of Quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0001)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B: ----
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Tengo 22 años
3	A: Sexo B: ----
4	A: ¿Dónde nació? B: Soy del pueblo de Paucartambo. Nací y viví en ese pueblo y ahora he venido a Mollepata.
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí, he ido a la escuela aquí en el pueblo de Mollepata. He concluido primaria y secundaria, ambos en este pueblo.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B:
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, desde que nací. He nacido en una familia que habla quechua, por eso he hablado solo en quechua desde la edad de 1 a 6 años.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Sí, yo solo he hablado en quechua, no había en mi pueblo...cuando nací y vine a este lugar he hablado más en quechua con mis padres, hermanos, hermanas y, yo vengo de ahí, después he aprendido el castellano en la escuela
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: En mi familia no hablamos en castellano, solo en quechua, hasta ahora mis padres no saben, solo hablando el quechua están saliendo adelante.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio A:
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? A:
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? A:
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Yo he aprendido a hablar castellano en Mollepata. Mis padres me trajeron pues no había escuela para aprender bien, entonces cuando me trajeron he aprendido desde los 6 años y ahora hablo los dos idiomas hasta este momento.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:

	<p>a) Hablo en los dos idiomas, con mi padre y mi madre hablo quechua. Ellos no saben hablar castellano, pero con mis hermanos, hermanas y hermanitos menores hablo en castellano, ellos ya hablan castellano.</p> <p>b) Con mis amigos hablo más en quechua.</p> <p>B:</p> <p>c) En mi comunidad, cuando estamos todos en grupo hablamos más en quechua de esa forma los menores también aprenden a hablar.</p> <p>d) En la chacra hablo dependiendo con quien me encuentro. Sí...con una persona que no sabe hablar quechua hablo en castellano, si es alguien que sabe quechua, en quechua. De acuerdo a como me contestan, hablo.</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: En castellano me desenvuelvo poco, incluso mi lengua tiende a enredarse. En cambio, con el quechua no me da miedo hablar. No hablo a la perfección o de manera pura, pero para ellos existen libros para leer.</p>
16	<p>A: Pregunta 16</p> <p>B: En el día a día hablo los dos idiomas, sé los dos idiomas. Con las personas que hablan en quechua, interactúo en quechua y con las personas que hablan castellano, respondo en castellano.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p> <p>B: Sí, yo quisiera saber era la vida en el pasado y cómo vivían mis abuelos en el tiempo pasado, como era la vida de mis padres, quisiera saber.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p> <p>B: Sí, yo sé leer y escribir en quechua. Con el quechua sé expresarme y pensar mejor y puedo hacer cualquier cosa, puedo también escribir.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Ahora respecto al quechua en mi pueblo, yo no he ido últimamente. Sí, ellos hablan más en quechua. Ya vendrá un día para que yo pueda ir para ver ya que no vivo en mi pueblo.</p> <p>A: ¿Y en la comunidad que vives ahora el quechua es bien visto?</p> <p>B: Sí, en esta comunidad está bien visto, mi familia también todos lo ven bien ahora.</p> <p>A: Pero ¿en este pueblo el quechua es bien visto?</p> <p>B: En este pueblo el quechua está muy bien visto. Conmigo hablan también y eso me dicen. En este pueblo el quechua es más hallado entre todos sus habitantes</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Sí, soy de esta comunidad. Catorce años ya vivo en esta comunidad que se llama Mollepata. Ya me he acostumbrado y ahora trabajo en colaboración con los demás.</p>
21	<p>A: Pregunta 21</p> <p>B: Actualmente en este pueblo no he visto a ningún curandero</p> <p>A: ¿Hay enfermero, técnico o doctor? curanderos, no enfermero o de la posta, técnico, técnico en enfermería, ¿hay en donde vives?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No, no hay
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí he escuchado en la radio y en la televisión sobre la enfermedad que se llama coronavirus, sí he escuchado.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Según lo que he escuchado, no sé ciencia cierta, pero dicen que esa enfermedad viene de los animales
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B:
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: No sé muy bien de donde habrá aparecido. Según lo que mayormente se dice, apareció en China, pero no sé muy bien exactamente, tampoco he preguntado.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco otro nombre, solo conozco el nombre que le han puesto
	A: ¿Qué nombre, le pusieron un nombre en quechua?
	B: Yo conozco con el nombre le pusieron en castellano
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	a) No. En la radio y en la tele ahí he escuchado, pero no en el celular ni en otro medio, después he escuchado más
	B: b) Ellos han informado por la radio, en meses anteriores hay hablado sobre esa enfermedad y por eso se habló más en los pueblos y en todo el Perú, también dijeron qué debemos hacer ante esa enfermedad.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Esos avisos y anuncios han sido en castellano y no ha escuchado ningún comunicado en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B:
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, algunas cosas entiendo y algunas cosas no entiendo de esos comunicados
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: El Coronavirus les agarra a las personas de acuerdo a cómo están de salud, cómo están sus cuerpos, las personas que están mal, les agarrará con mayor rapidez, eso e solo que he escuchado.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Este coronavirus ataca más a las personas que no se alimentan bien. Las autoridades indican que las personas se reúnan de 2, 3 o 4, así dicen, pero las personas no hacen caso y se juntan más entre ellos para conversar y por eso esta enfermedad les agarra más.</p>
36	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Lo que yo sé es que a las personas, a algunas les duele el cuerpo, la garganta se les tapa, también les agarra al corazón, no les sale la respiración del corazón, a otras personas les da diarrea, a otras les da dolor de cabeza y otras se olvidan de lo que hacen, eso es lo que les da en esta enfermedad.</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: El coronavirus en este pueblo les agarra a las personas que no se cuidan, así como hay autoridades en este pueblo, también las hay en otros lugares, pero las personas no hacen caso y salen a las calles, sin hacer caso a las autoridades, por eso les agarra esta enfermedad.</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p>
	<p>B: Según lo que he escuchado en la radio hay que lavarse bien las manos varias veces, hay que mantenerse alejado una de otras personas, tampoco se tiene que hablar juntos, también dicen los mandatos que no se tiene que ir a otros pueblos, se tiene que estar donde uno pertenece.</p>
39	<p>A: Pregunta 39</p>
	<p>B: Desde que empezó el coronavirus yo me he quedado en casa, no he salido a ningún lado de mi casa pues mi mamá se encuentra mal y pensé que esa enfermedad se la podría llevar, no he salido mucho solo me he quedado en mi familia.</p>
40	<p>A: Pregunta 40</p>
	<p>B: Sí, yo digo que sí es cierto porque ya lo han dicho para que sea cierto en la biblia, la biblia es transparente en Jeremias dice que vendría este tipo de enfermedades</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p>
	<p>B: Sí, yo podría protegerme por mí mismo del coronavirus sin salir de casa, quedándome en mi pueblo con mis hermanos</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?</p>
	<p>B: Existen todas estas enfermedades, pero nuestro señor Jesucristo ha mandado a crear aquí las hierbas que curan, aquí las hierbas pueden curar, en esta comunidad tomamos estas hierbas para cualquier enfermedad y no tomamos lo que llaman pastillas, nosotros tomamos más las hierbas.</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p>
	<p>B: Sí, en mi familia había algunas personas enfermas y se curaron con hierbas medicinales y no con otras medicinas.</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p>
	<p>B: Si el coronavirus me agarra lo primero que haría sería tomar las hierbas que aquí donde vivo en Mollepata existen como el muqu (condorcillo cuyo nombre científico es piper aduncun), el eucalipto, cola de caballo(equisetum) también en la altura está el qaya (hierba mora), cualquier hierba, luego también se puede tomar la orina fermentada por 3 o 4 meses para estar bien.</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p>
	<p>B: Sí, en el mundo si todos los que habitan se comunican pueden curar esa enfermedad, se podría dar con la cura</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>

	<p>B: Yo diría que para estar enfermedad del coronavirus se cura con las hierbas, eso es lo que dice la biblia según lo que dicen las escrituras del Señor, es por ello que el Señor pide que leamos la biblia de ese modo el te curará, el Señor Dios dijo todo eso que si vienen a mis todas las enfermedades se irán si se le pide.</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus. B: No es cierto</p>
48	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus. B: No es cierto</p>
49	<p>A: El coronavirus es causado por un virus. B: No es cierto</p>
50	<p>A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos B: Eso es verdad</p>
51	<p>A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran B: Eso no es cierto</p>
52	<p>A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran B: Eso es cierto</p>
53	<p>A: ¿Estudió usted? B: No es cierto</p>
54	<p>A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus. B: Es cierto</p>
60	<p>A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es B: Según lo que he leído, si no te pones, más he escuchado esta enfermedad empeorará, entonces vendrá dos veces esa enfermedad, si voy de mi comunidad a otros pueblos, sí me pongo, pero si estoy en mi casa con mi familia, entonces no me pongo.</p>
61	<p>A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus. B: No es cierto</p>
62	<p>A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus? B: Quisiera que se informe en las radios y televisoras que esta enfermedad ya tenga cura y que todas las personas se curen, que la enfermedad ya no se siga extendiendo y que se curen las personas que están enfermas.</p>

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-002)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 51
3	A: Sexo B: ----- B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: Anexo tikillka A: En qué pueblo es eso anexo Tillka B: De aquí de Mollepata Tillka es anexo
5	A: ¿Estudió usted? B: No fui
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: ayllicoltora B: Maíz, habas, trigo, oca, papa lisa, papa, eso es lo que trabajo en la agricultura
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Persona quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Desde pequeño, desde el momento que hablé mis abuelitos, mi mamá y mi papá también así siempre en quechua más hablan. Si, así cocinar, de lo que se cocina, de lo que se pela papa ahí yo también aprendí. Esas cosas me enseñaron mis padres, siempre el quechua todo el tiempo hablaba B: Pelar papa
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No, hablan más quechua, B: Mas hablan quechua nomás siempre.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: -----
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Desde que agarre conciencia eso hablo, así mis padres hablan más quechua, no eso (refiriéndose al castellano) B: A mí me ordenan para que vaya, después cocinamos dice, esos.....
	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: No hablo, poquito hablo, no entiendo mucho castellano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: -----
	B: -----
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	a) ...en quechua b) Siempre en quechua hablamos
	B: c) En mi comunidad y en las asambleas también siempre hablamos más quechua, es desde que fui consciente d) En mi chacra también siempre solo puro quechua más hablamos no hablamos castellano.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Yo siempre más quechua, no entiendo el castellano, hablamos y no nos entendemos, solo en algunas partes respondo, no hablo bien el castellano
	B: Poco nomás desde que tuve razón
	B: Porque los hijos de ahora hablan en castellano, pero así no sabemos bien el castellano, más hablamos en quechua.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: Siempre en quechua hablamos mas
	B: Hablamos de nuestra vivencia, vamos, hacemos esto, hacemos chacra diciendo hasta con mi esposa.....
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Mis abuelitos siempre hablan quechua, no eso (el castellano)
	A: ¿Tu podrías contar de esas cosas?
	B: Siempre así hablan se ordenan pues, si así mismo mis abuelitos también se dan ordenes aquí allá anda por las llamas por las ovejas anda así se dice en quechua
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si en las asambleas, en nuestras comunidades hay asambleas y hay directivos....
	B: Esos documentos en que lengua llegan, los oficios los comunicados
	B: ... pero más antes no sabíamos leer en hilos nomas se amarraba antes eso que llamamos lista, eso era en hilos amarrados nomas, esa era la lista antes en las asambleas, después ya llegaron esas cosas también (se refiere a los documentos) hasta de los blancos nos asustábamos mirando a los blancos, no conocíamos muy bien esas cosas
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si. Hablan más quechua ahí,
	A: ¿Es apreciado?
	B: Si, está bien mirado
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Pero kunan
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay curanderos que sabe todo de canto

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: ¿Y también hay curanderos como enfermero, técnico doctor?
	B: Como doctor saben examinar
	A: ¿Dónde vives ahora?
	B: Aquí donde vivo no hay, donde vivo no hay, solamente saben, nada de eso saben.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si del coronavirus escuche, ahora ya son 6 meses
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Ese coronavirus será pues una enfermedad, nosotros le tenemos miedo
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B:
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De que será ese coronavirus, dicen que las personas lo hicieron esa enfermedad, hay muchos muertos con eso, aquí estamos admirados nosotros también
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conocemos...coronavirus dicen, ahora nomas aparecieron eso, nunca hubo
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Dijeron coronavirus viene así...
	B: ...en la radio pasaron, si en la radio pasaron esa enfermedad ahí me enteré
	B: ...después el alcalde se enteró y nos pasó a nosotros, no van a ir a ningún lugar, ni a Cusco, ahí les va a dar esa enfermedad así nos dijeron
	B: En la radio pasó, si en la radio pasó de esa enfermedad, ahí supe...
	B: ...después el alcalde supo de eso y nos pasó a nosotros, no van a ir a ningún lugar ni a Cusco, ni vayan a ningún lugar, allí les puede agarrar esta enfermedad
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Algunos nos avisaron en quechua algunos en castellano nos avisaron eso, en castellano hablan más en la radio
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En la radio
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: ...no todo...algunas cosas entiendo, no entiendo todo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>A: ¿Qué les duele? ...Les duele la cabeza, les da mareos, les agarra tembladera, así pasaron en la radio, eso escuche yo también, como la enfermedad de la tos así no más eso agarra. No es como cuando vuelve, que será. Así dicen en la radio, pero para eso hay medicina, nosotros eso tomamos más esa medicina salifica, pupusa waman lipa (plantas medicinales) eso, por eso a nosotros nada, pero estamos caminando y nos encontramos con personas y tampoco no nos agarra</p>
35	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p> <p>B: Eso agarra pues más fácil nosotros comemos chuño, no otras cosas, no nos agarra fácil pero más agarra a esos que están débiles será agarra pues</p>
36	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p> <p>B: Eso en la radio hablo por eso se, pero avisaron, en la radio habló</p> <p>B: Pero, avisan. Habla en la radio</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p> <p>B:</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p> <p>B: Para eso es la waman lipa, pupusa sasiwa [plantas]</p> <p>B: Pero eso se toma eso puede ser mucho mejor medicina para eso</p>
39	<p>A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?</p> <p>B: Pero eso dice tomaron, eso como eucalipto, eso con todo eso se bañaron, se hacen, con eso pues, con eso, esa enfermedad más se aleja, no puede agarrar</p> <p>B: eso también en la radio nos dijeron eso nosotros también tomamos eso pues</p>
40	<p>A: ¿Usted cree en esa información?</p> <p>B: Sí... siempre será cierto pues, por eso hartas personas mueren</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p> <p>B: Esa esa medicina siempre nos arreglaría pues...</p> <p>A: ¿Tú, por ti mismo podrías protegerte?</p> <p>B: Depende de cada uno de nosotros nos vamos a ningún sitio como sea, ni a Cusco u otro lugar, cuidándonos nosotros siempre algo separado, yo también ya me junté con la gente</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?</p> <p>B: ...de nosotros mismo pues, no hay que salir comúnmente a ningún lugar, ni al Cusco por eso nosotros mismo hay que cuidarnos, aquí separados nomas caminamos, yo no me junto mucho con las personas tampoco</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p> <p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p> <p>B: A mí no me dio la enfermedad, pero yo tomo eso [las plantas que mencionó], por eso no creo que a mí me agarre [coronavirus] eso digo, otros sanaron tomando eso así están diciendo, no agarra dice</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p> <p>B: No hay</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p> <p>B:</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: ...dice no hay que juntarse con nuestros hijos ni con nuestra esposa, en un cuarto aparte hay que dormir, en una casita aparte hay que dormir, no hay que juntarnos.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Para eso es esa medicina [plantas], para eso es digo, pero podría ser mejor lo de la posta también
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Esto tomarías Huaman lipa, Pupusa, sallica, estos tomarías pues, en eso esa enfermedad se haría, pero nos dicen en nuestro pueblo saben más allá en el lado de Paucartambo mi pueblo, eso ellos toman más y nosotros eso también estamos tomando y no nos agarra, están caminando nuestros hijos también a Cusco y no les agarra tampoco, o de mucho tiempo agarra como será, estamos sanos
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Yo no creo eso, no creo que sea cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no es así, nosotros decimos que del frío solo nos da tos
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: ...pero en la radio ha pasado, eso debe ser siempre cierto
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No sé cómo será eso, así nos dijeron pues, desde uno o dos metros así te agarra así dicen, yo no sé cómo será eso, no se eso
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: No, eso no creería
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No creo que eso sea cierto, algunos en la posta están muriendo siempre de diabetes gastritis, así están muriendo y están diciendo que han muerto de coronavirus
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: . tal vez así a los que toman no les agarra esa enfermedad, puede ser que eso sea cierto.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: No creo que eso sea cierto pues
	B: No creo que eso sea cierto pues, pero en la radio paso así siempre está muriendo la gente así dicen, será cierto pues no creo que en vano mientan
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: De eso habla el gobierno habrá pastillas, no se están fabricando todavía esas pastillas, B: ...como será cómo, será la radio nomas habla eso
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: . cómo será, nosotros tampoco estamos seguros, de eso que han muerto tampoco sabemos, eso no creo que sea cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No eso si no creo, por eso yo no tanto, pero así el gobierno ha ordenado, así de todas maneras con esas cosas te pones con la máscara y tampoco te juntas con las personas eso será cierto pues así te agarra esa enfermedad
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No eso no, no creo que cierto haga algo, en vano es eso, eso es solo una orden, es una orden del estado
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	A: En la radio en la televisión en todo están haciendo pasar.
	A: ¿Tú quisieras eso? ¿En qué otros medios quisieras que lleguen los avisos, de la televisión? ¿De la posta? ¿Del alcalde? O de otros más?
	A: Cierto el alcalde debe comunicar eso, fijamente así en asamblea, habría una reunión ahí debería hablar la verdad, es cierto o no eso, pero en la radio nomas escucho

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0003)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Ya tengo 54 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy...he sido nacido en Qeros, soy nacido de Qeros
	A: ¿Dónde vives? B: Luego ahora vivo en Mollepata
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí, en mi pueblo hacia uno, solamente entré tres años. Ahí no entendía mucho, no entendía ni castellano, el profesor solo en quechua nos enseñó
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Ahora trabajo en la chacra, trabajo en la chacra desde pequeño hasta la actualidad
7	A: Pregunta 7 B: Sí, yo solo hablo quechua desde pequeño hasta el día de hoy, no puedo hablar castellano, solamente hablo el quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Sí, en la escuela me hablaban. B: Cuando no ibas a la escuela B: Ah, cuando no iba, mi papá y mi mamá me dijeron corre. Yo tuve miedo porque el profesor tenía un pantalón que yo no conocía y así asustado he ido, porque mi papá y mi mamá me decían. B: A mí, mis padres me hablaban en quechua nomas siempre, en quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Eso nomás siempre hablábamos antiguamente, mis abuelos también me hablaban en quechua, no hablábamos otro idioma, se hablaba solo en quechua, eso es lo que recuerdo cuando era niño.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Solo hablaba en quechua, no hablaba ningún otro idioma, luego me hablaban en castellano, pero no entiendo, no entiendo.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B:
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: No sé hablar...poco nomás respondo, hasta el día de hoy no puedo responder, entiendo un poco pero no sé cómo responder, solo hablo en quechua
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	<p>a) Sí, yo en la casa vivimos y andamos nosotros criando a nuestros animales, vacas, ovejas hablando en quechua, también a mis hijos en la casa donde vivimos</p> <p>b) En ese caso, también hablo de la misma manera (en quechua)</p> <p>B: c) En mi comunidad también hablo solamente en quechua, no entiendo cuando hablan en castellano los que hablan, cuando hablamos yo respondo todo en quechua, hablando en quechua.</p> <p>d) En la chacra también hablo solamente en quechua, para lo que sea contesto en quechua, no hablo en castellano, me comunico en quechua.</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Yo...
	A: ¿En quechua, castellano, o en ambos te desenvuelves poco?
	B: Yo entiendo el castellano poco, no entiendo mucho ni puedo responder mucho
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Yo pienso en quechua nomas siempre, así para responder, con eso nomas siempre pienso.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: He escuchado, yo he escuchado a mis abuelos, mis abuelos decían que anteriormente, los varones y las mujeres tenían el cabello trenzadas lo tenían igual, también usaban monteras a la costumbre de los incas, de las coyas, no tenían anteriormente sandalias de jebe, sino de cuero, eso decían mis abuelos, nos contaban de las cosas anteriores.
	B: Sí, quechua hablo depende de lo que pienso.
	B: Entiendo, pero sintiendo,
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, ahora nosotros en la nación Qeros, el quechua está muy bien, no ha desaparecido por el español, sigue bien, el quechua sigue siendo igual para desenvolvernos, la fiesta al estilo inca es lo que quiere perderse
	B: No estoy seguro de la última parte*
	A: ¿Aquí donde vives está bien visto?
	B: Aquí bien, sí esta bueno, el quechua es la costumbre incaica, sino pensamos tal vez no esté bien, nosotros el quechua mantenemos sigue la costumbre inca, con el turismo también estamos comprometidos, eso está bien, bien siempre.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, ahora soy de Mollepata, antes era de Qeros, pero mucho sufría ahí, por eso me vine aquí, hasta ahora la vida allá es muy difícil.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Esos hay porque yo mismo no sé. Sí hay enfermero, doctor
	B: Ellos siempre hay
	B: En tu lugar de residencia actual
	B: En el lugar donde vivo ahora no hay, no hay en ahí

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí he escuchado cuando todavía no empezaba la cuarentena, sí, he escuchado en las radios que una gran temor y preocupación y tristeza llegó, llegó de un momento a otra tristeza escuchaba así nomás.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Eso sería, dice que es un eso es un gusanito, me dicen que es un gusano el coronavirus, es un gusanito (bacteria) que vuela puede ser, pero es un gusano
24	A: Pregunta 24
	B: Sí es una enfermedad, eso es lo que me han dicho, según lo que se ha visto lo que se ha observado, pero con el susto, personalmente no he visto a nadie morir, pero dicen que hay algunos muertos con esa enfermedad, eso es lo que sé de eso
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Podría ser que ha sido creado por otras personas de otros países, según lo que he escuchado
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, no conozco eso
	B: Nosotros ahora solo le decimos coronavirus, así nomás digo, yo también estoy diciendo, quizá haya otro, así nomás digo en quechua igual nomás no conocemos con otro en quechua, eso no estoy entendiendo, no sé.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Eso he escuchado en la radio, en las comunicaciones y en los noticieros lo que hablan, que ha sido de otro país y ha pasado aquí a través de personas o turistas.
29	A: Pregunta 29
	B: Eso escuché en castellano, pero cuando hablaban en castellano, ahora estoy hablando solo en castellano, no sé qué dirá en castellano, pero en quechua así nomás digo, coronavirus diciendo.
	B: En que será, creo que ha sido difundido en castellano, porque no eso...
	B: Según lo que has escuchado tú en la radio
	B: En algunas radios se emitían en quechua, en otras, en castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Este...yo he escuchado en la radio de Mollepata, ahí hablan en quechua, un señor habla en la radio, ahí hablaron en quechua
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Tal vez no he entendido muy bien, para ello teníamos que tomar hierba mora para curarnos
	A: ¿Entiendo todo lo que dicen esos comunicados?
	B: Sobre esas cosas que curan, bueno, existen hierbas medicinales, eso es lo que he entendido. Está la quntuya, qyutu, sasawi, luego está la pupusa, esos serían para curar decían, también está el eucalipto, los cuales se tienen que tomar eso decían en quechua y es lo que estaba escuchando y entendiendo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: A los que les dio la enfermedad, dice que entra al corazón, luego dice acaba el cuerpo como un gusano, después de entrar al corazón, dice que como la gripe empieza para matar, así dicen, lo que dicen estuve entendiendo.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Yo no he visto siempre, solamente hablan, yo no he visto de cómo será, se de lo que hablan, con mis ojos no he visto.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Eso podría ser los que están enfermos o los que están mal con otras enfermedades, a ellos dicen que les agarra más fácilmente, eso es lo que he escuchado, según lo que sé, dice que no podemos sanar, o sea tenemos enfermedades en nuestro cuerpo, de nuestro corazón, de nuestra cabeza o de cualquier que afecte a nuestra salud el coronavirus nos mataría fácilmente, eso es lo que estuve entendiendo.
37	A: Pregunta 37
	B: Eso sería cuando no se abrigan bien, así nomás caminan, cuando no se alimentan bien, es por fácilmente les podría dar el coronavirus.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: para eso nosotros tenemos que tomar las hierbas, también tenemos que lavarnos las manos muy bien, nosotros debemos fijarnos nuestro cuerpo, debemos de lavar nuestras manos al hacer nuestras necesidades, esos son los que entendí cuando hablaron en quechua, debemos de cuidar nuestra salud.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Yo ahora, cuando camino me cuido bastante, al escuchar y con temor, tapaboca con esos me cuido, de esa manera me cuido, tampoco ando de manera aglomerada, de esa forma me estoy cuidando.
	A: ¿Dónde has aprendido eso?
	B: Es también cuando informan sé, informan no, deben de cuidarse cada uno, sino, esa enfermedad puede sopesar diciendo... desde ahí yo...
	A: Escuchando en la radio, viendo la televisión, de las personas o en la posta ¿dónde?
	B: También las personas me han dicho, televisor también, las personas más me han dicho, también en la radio es lo que escuché más
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Debe de ser verdaderamente cierto, será pues verdad, no, debe ser verdad porque si no fuera así no hablarían por gusto, por eso digo que es verdad esa enfermedad, eso es lo que yo pienso.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Podrí...podría porque si de cualquier forma nos daría, entonces, si es que nos contagiamos, entonces quizá no podríamos curar, más antes debemos tomar remedios hierbas amargas, si podríamos.
	A: ¿Pero y tú?
	B: Yo también podría haciendo eso, con esas (hierbas) tomando para mi cuerpo
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B:
	B:
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Para estar saludable, solo pienso yo, pido a dios creador quizá no me dé nada, se hará tu voluntad, contigo siempre haré como trabajar, cualquier cosa haré, así me pido de dios creador.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay dentro de mis hijos, mi señora está bien, no hay enfermedad pero si hay la enfermedad no es tan fuerte, nos sanamos estamos andando bien.
46	B:
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me agarraría, haría todo lo posible, tomaría medicamentos, si con eso no venzo a la enfermedad, quizá me moriría, qué se podría hacer pues
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: No se formuló
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: No se formuló
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Tal vez no es cierto, qué será, quizá no sea cierto
	A: ¿Para ti que es?
	B: A mime parece que el caso es bañarse con agua caliente para tener el cuerpo bien y libre, para eso sería
	A: ¿Es verdad o no es verdad?
	B: No es verdad eso sobre el coronavirus, no es verdad, no sería
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Bueno, eso, con eso no te previenes, eso, no es verdad si es así no es cierto, sería verdad no, no es cierto, no puede ser cierto.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Ah, eso sí, otro virus crea, eso sí es verdad, eso es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No se formuló la pregunta
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Eso para tomar, eso sería verdad, que no te agarre (el virus), eso sería verdad, sería verdad eso sí.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso puede ser verdad si ya está contagiado no sana, eso es verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Sí eso es verdad, no se te quita la fiebre cuando estás con esa enfermedad
57	A: Todos los dias el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Es verdad, es verdad, está informando la verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Si eso no informan, será pues verdad, eso es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad, eso es verdad, están haciendo la cuarentena en contra del virus, eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Eso, yo no quiero ponerme, pero cuando voy de viaje sí me pongo para cuidarme, viajando a Cusco uso guantes, mascara (protector facial), tapa boca, esos
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso es verdad, si es verdad, esos hay más (lejía), yo uso la mascarilla y con eso me protejo más para que no entre (el virus) a mi cuerpo
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera que sea comunicado bien, sin mentiras, con veracidad la información.
	A: ¿De qué manera, en la televisión, a través de las personas, desde las postas, desde el alcalde, desde la comunidad, cómo?
	B: Yo quisiera que sea en quechua desde las municipalidades, que sea eso cierto, si habrá una cura o no, quisiera que hablen de eso desde la municipalidad.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0004)

Version: Spanish

Pregunta	B: Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 24
3	A: Sexo B: Varón
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy de Qero A: ¿Dónde estás viviendo? B: Actualmente estoy viviendo en Mollepata
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí, terminé la primaria A: A la primaria, ¿terminaste? B: Sí, terminé
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Yo trabajo en la construcción de casas y en la chacra.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: A mí me hablaban en quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No ... no sabían hablar castellano solo hablaban quechua.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Solo hablaba en quechua.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Solo hablaba en quechua, no sabíamos nada aun sin haber ingresado a la escuela.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: A la actualidad sí hablo, pero antes no hablaba.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Yo aprendí cuando ingresé a primer grado, ya yendo a la escuela.
14	A: Pregunta 14 B: a) solo hablábamos en quechua. b) Lo mismo con mis amigos con todos.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	c) En mi comunidad también, en todo era quechua, en la asamblea, faena, en todo. d) En la chacra también.
15	A: Pregunta 15
	B: En castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Bien ... comprendo bien los escritos en quechua.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien visto, todos conocen.
	A: ¿en tu actual lugar de dónde vives?
	B: Sobre este lugar no sé tanto ... no sé cómo serán en Mollepata.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: De la misma comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay, sí hay ... no trabaja (los curanderos no trabajan en el hospital), trabaja con yerbas medicinales.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí he escuchado
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Según lo que he escuchado, dicen: el coronavirus es como la pelota, es pequeñito con puntitas, pero no lo conozco, solo escucho.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Podría ser una enfermedad, a mí no me da ... podría ser la enfermedad.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Apareció a causa de una creación, hablan así, como habrá sido, pero no sé muy bien.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: a) Yo he escuchado en el radio, lo escuché, lo comentaron. b) Solo en la radio, habló el presidente y escuché eso.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Comparten más en castellano, en el quechua no he escuchado.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En ningún lado, solo en mi pueblo hablan del Coronavirus en quechua.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No entiendo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Solo cierta parte, no entiendo muy bien.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Se curaría, habría remedio (tulpa, wiqontoy, popusa, sasawi) plantas medicinales – esos son para curarse – dicen que cura a los que tienen el malestar, pero yo también no sé.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B:
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Quienes podrían enfermarse, no sé muy bien ... dicen que se enferman las personas de la tercera edad.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Les podría dar en sus andanzas.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Según a lo que escucho dicen que debemos quedarnos en casa, debemos tomar remedios, dicen que debemos tomar eucalipto, matico todo eso.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Con remedios, con remedios de yerbas (respuesta anterior ya que se saltó de pregunta) – solo de personas, nadie nos hace valer, los que vivimos en el campo, tenemos en cuenta los remedios de yerbas.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Pues, podría ser cierto, mucha gente muere.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Con remedios, con medios de yerbas, hay remedio de yerba: turpa, popusa, wamanlipa, sallika, aquí no hay, hay en el pueblo de Qero (medio amargos)
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo no me he enfermado, pero de otras enfermedades nos curamos con (turpata, turpawan, waman lipa hervido, solo con eso).
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No había, ellos, mis familiares eran fuertes.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Yo haría remedios, remedios de yerba, remedios que conozco.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí se podría con remedio de yerba.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Sí se podría con remedio de yerba.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Sí es cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Podría ser cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Pues, eso también podría ser cierto, no sabemos muy bien – según lo que veo digo que sería cierto, ya que hablan.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No sé con exactitud, podría ser así, podría ser cierto.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Eso es cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Podría ser cierto, pues mueren muchas personas.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Podría ser cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí es cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Sí, es cierto, casi no habla.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Sí, eso también podría ser cierto.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: No debe ser así, pues debemos ponernos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Quien sabe que podría ser cierto.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo querría que llegue por medio de Facebook, WhatsApp.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0005)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	A:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Tengo 47
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Livitaca – Chumbibilcas
	A: ¿Dónde vives?
	B: Vivo aquí en Mollepata
5	A: ¿Estudió usted?
	B: No fui
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: No trabajo, señorita. Hay veces voy a trabajar en las chacras, solo estoy en así, estoy con la crianza de los animales.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, soy quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Hablábamos en quechua tanto mi mamá y papá me hablaban.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Hablan, casi toda mi familia sabe el quechua.
	A: ¿Y en otro idioma?
	B: El resto de mi familia sabe en otro idioma como el castellano, pero cuando era niña más hablaban en quechua – en otro idioma – pues siempre hablan casi solo eso.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Siempre hablamos con el quechua.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Siempre estaba con el quechua de ahí para delante ya aprendí el castellano.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Sí, hablo, entiendo, pero no mucho.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Aprendí desde que tenía 15 años, aprendí en Quillabamba.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>a) Actualmente hablo, ahora hay veces los niños no saben hablar el quechua, entonces en mi casa con los niños hablo en castellano y siempre con el objetivo de enseñar a los niños les hablo en quechua a mis niños, pero no pueden hablar, entienden, pero no pueden hablar, de comprender comprenden, no pueden hablar. Con el objetivo de que aprendan, pero más hablo en quechua, no pueden dominar, suelen hablar castellano, no nos entienden lo que hablamos.</p> <p>B:</p> <p>b) Con ellos también hablo más en quechua, hablo en quechua.</p> <p>c) Mas hablo en quechua por eso cuando hablo en quechua a la fuerza me hablan en quechua.</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: En castellano</p>
16	<p>A: Pregunta 16</p> <p>B: En quechua</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p> <p>B: Así es, informaría.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p> <p>B: Sí, domino muy bien el castellano desde mi infancia.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Sí, está bien</p>
	<p>A: ¿Qué dicen la gente sobre el quechua, está bien o nos lo que hablan los niños, qué dicen?</p> <p>B: Según a lo que escucho siempre los profesores a los niños les está tomando el examen en quechua, aja ... para el examen, para lo que estudien, siempre está enseñando en quechua.</p>
	<p>A: ¿Me estuviste diciendo que tus hijos ya no hablan bien tal vez entiendan, pero no hablan? – ¿por qué razón?</p> <p>A: No hablan, Casi no saben hablar aquí en nuestro pueblo no suelen hablar, de saber saben La mayoría el quechua, pero ellos, no sé, nuestros paisanos ya no quieren hablar el quechua. Entonces por ese motivo se inclinan a hablar más el castellano Por ese motivo los niños no saben hablar el quechua. Ya se están olvidando, hay veces, Por ejemplo, hace 1 semana la profesora llamo a mí chica: Graba en quechua Y envíame eso, diciendo. la enseñé a mi hija, pero mi hija No podía hablar por ese motivo quiera o no quiera mi hija hablaba cuando le enseñaba: te quiero profesora quiero a mi mamá también a mi papá Así mismo a ti profesora con todo mi corazón, diciendo. Apenas pudo hablar tres palabras mi hija. - Es necesariamente hablar en quechua para que los niños estén bien, señora.</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Sí, soy de aquí, de mismo Mollepata, vivo dentro de la ciudad.</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p> <p>B: Qué no hay aquí donde vivo, pero tal vez por los campos sí la hay, aquellos Qué hacen curaciones de sustos de los niños, pero aquí donde vivo No la hay, hay, hay en el puesto de salud tantas enfermeras Cómo doctores.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p> <p>B: Sí escucho, señora; hay una gran tristeza en otros lados, las personas están muriendo en todos lados hasta en la calle están muriendo cuando caminan también.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso podría ser otra enfermedad, no sé, según a lo que escucho dicen que las personas la crean, escucho así, podría ser cierto, no sé cómo sería.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Eso podría ser una enfermedad, podría ser una enfermedad por eso será que nos mata a todos.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Este virus de repente apareció en China. Cuando venían de allí, venían contagiados y solo con eso contagiaron a otros países. Hay veces que solo eso aquí en Cusco está matando a las personas. Gracias a Dios que aquí en nuestro pueblo no hay ningún problema, mis primas son positivos, se contagiaron, pero gracias a dios Aún no hemos escuchado que han muerto con esa enfermedad, hay veces que aquí en nuestro pueblo vivimos de una manera tranquila, aire limpio, esto nos podría dar a causa de no asearnos.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Con otro nombre, no conozco con otro nombre solo con lo que dicen “virus”.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En la radio miran... mirando en los televisores, escuchando en la radio.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En la televisión informan en castellano a las 5 en punto de la mañana, por el día siguiente pasa en quechua por la televisión.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B:
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí entiendo en quechua, en las noticias de las 5 de la mañana pasan en las noticias y televisión en puro quechua cuando transmiten así, entiendo todo.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: A los que se enferman con el coronavirus según a lo que escucho, dicen: duele nuestro cuerpo; cabeza y hace falta la respiración, escucho todo eso.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Con eso tal vez nos falte la respiración con eso.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Con el coronavirus se enfermaría ya que a veces que algunos tenemos bronco, asma, algunos tenemos alguna enfermedad por esa razón nos enfermamos más fácil.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: De lo que no nos cuidamos, reuniendo a la comunidad sin distanciarnos, no nos cuidamos con el distanciamiento, nos contagiamos entre nosotros.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para que nos dé coronavirus, debemos cuidarnos; distanciarnos de otras personas, siempre estar lejos por eso debemos usar la mascarilla, sin mascarilla no debemos andar en la calle, debemos hacernos la limpieza, siempre tenemos que estar diciendo a que se laven y hasta para comer siempre se deben lavar con jabón, usemos el alcohol también, siempre debe ser así.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Solo vivo en este pueblo, en las noticias de donde vivo, hay veces que los sabios del pueblo explican los doctores, escucho todo eso y por eso se.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B:
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí podríamos, Sí podríamos porque aquí en nuestro pueblo hay yerbas a nuestro alcance. Aquí hay matico, eucalipto, muña y de todo hasta hay frutas por eso Sí podríamos cuidarnos.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B:
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Para mejorarme haría, tomaría eucalipto, matico de adentro para afuera en una olla grande, se haría vapor.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: De parte de mi familia no hay con esa enfermedad – no hay con ninguna otra enfermedad, ... de parte de mi familia aún no hay con esa enfermedad.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Como a lo que dije ahora me curaría, aquí en nuestro pueblo con estas yerbas, aquí hay para prepararnos remedios, hay para comprar ajo, kion, procomiel, hay todo eso para comprar y prepararnos- procomiel, miel.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B:
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Podrían cuidándose, curándose, pero no se están cuidando en otros pueblos están reuniéndose entre ellos y ahí se están contagiando.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No bañamos con agua caliente, no, Sí es bueno. Es bueno bañarse con agua caliente pero no con solo agua como siempre con yerbas ya que hay aquí, es bueno – es la pura verdad.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso es cierto, no nos enfermamos con causa del frio, si nos pasa el frio peor nos daría.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso es cierto
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso es cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Eso es cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Los que están peores ya no pueden mejorarse, eso es cierto.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Eso es cierto porque ya que a los borrachos en una les da y se mueren.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Con así, cierto, yo también escucho siempre cada noche, a medio día están informando es cierto.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso no habla, pero nosotros aquí en el pueblo ... los que saben Sí hablan – no – nuestro gobierno no sabe con qué yerbas podemos curarnos, no.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Porque Sí me pondría ya que aún sigue la enfermedad y no dejaría qué tal si me contagio por ahí cuando estoy andando y siempre me protegería.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Lejía, hasta la lejía es bueno porque al preparar con el agua poner a la botella y esparces por tu cuarto, puerta eso sería bueno, - no, nos protege, la lejía es bueno para lo que sea.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Sí querría a que lleguen y que nos enseñen toda esa información para saber más, en los televisores, en la radio también es bueno, así mismo el alcalde informa lo que sabe.

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0006)

Version: Spanish

Pregunta	A: Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 36 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy proveniente de los Qeros de Paucartambo
	A: ¿Dónde vives ahora?
	B: Actualmente vivo en Mollepata, 18 años ya, vine por mis hijos, yo no sé leer solo sé tejer en telar, por esa razón vine con el objetivo de que mis hijos aprendan.
5	A: ¿Estudió usted?
	B: A la escuela ... no, solo fui por dos años.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Solo tejo en telar, eso sí, no sé leer solo tejo en telar, en caso de que haya por hacer en mi chacra, ... le ayudo a mi esposo en mi chacra.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, soy una persona quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: No, solo hablan quechua, mi abuelita solamente habla en quechua, solo mi abuelita me cuida, no tengo mamá ni papá, mi abuelita me cuida.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Ciertamente solo hablo quechua, hasta ahora no sé castellano, no lo sé.
11	A: Pregunta 14
	a) Hasta ahora solo en quechua, hablo en quechua, pues no lo sé, solo mis hijos saben castellano por la razón que vine, yo no sé ni entiendo.
	B: b) Sí, hasta con mis hijos hablo en quechua.
	c) En mi comunidad también solo hablo en quechua
	d) En la chacra, donde sea, en Cusco, en viajes a donde sea.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B:
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B:
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B:
	B:
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Solo hablo en quechua, así (...) si me encuentro con amigos también solo sé quechua, no sé siempre el castellano.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B:
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, solo el quechua, por esa razón me dice para enseñar quechua.
	B: Si entiendo de quechua si entiendo, eso sí, no entiendo lo que hablan en castellano es como que me estarían riéndome.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien visto
	A: ¿Aquí donde vives?
	B: ¡En donde vivo también, ah! si hablan quechua.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, soy de la comunidad de Santiago de Pupuja.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: En Molle Pata si hay, pero en donde vivo, no. No hay, ya que es una comunidad, no hay.
	A: ¿Curandero de hierbas?
	B: De yerbas, hay, de yerbas hay, ajam, sí.
	A: ¿Trabaja en la posta?
	B: En el puesto de salud, no.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escucho
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: En la radio, televisión escuchamos que el coronavirus creó en China, así me dicen mis hijos, también en la noticia sale que en China es donde fabrican el coronavirus.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: El coronavirus es una enfermedad, no tienes que justarte con la gente, tienes que estar a cierta distancia, dicen que tienes que estar a un metro, no tienes que juntarte, ahora, por ese motivo no vengo a la ciudad, recién estoy viniendo estas semanas, ni traigo a mis hijos a la ciudad.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	A: Aaah, dicen que china la crea o fabrica, ¿! Cómo será!?
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Así es...
	A: ¿En quechua?
	B: No conozco.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: No ... no ... solo escucho coronavirus, no escucho otro.
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: ¡No, no! El 16 de mayo ir la faena de mi hijo, en el jardín, es ahí donde nos comunica la profesora, a partir de mañana no habrá labores, fue ahí donde me entere por primera vez, ajam, tenía mucho miedo, la profesora nos dijo, no van a venir, no se reunirán con la gente, se cubrirán la boca, se lavarán las manos siempre.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En quechua
	A: ¿Escuchaste eso en quechua o castellano?
	B: Mmm, profes... me hizo comprender otro, nos comunicaron en el castellano luego un quechua hablante me explicó, ajam.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Por primera vez escuché cuando fui a la asamblea del jardín, después transmitieron en la radio y en la televisión.
	A: ¿En la televisión y le radio fue en quechua o castellano?
	B: Solo sé coronavirus como tal, hacen la transmisión a la par con el castellano, también transmiten en el quechua.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, entiendo
	A: ¿Todo?
	B: Pueda que comprenda ciertas partes.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Los que tienen diabetes les da más rápido, de los 50 años tiene que cuidarse más
	A: ¿Ahí les enferma más el coronavirus?
	B: Sí, los que están más avanzados sí se enferman
	A: ¿Qué le agarra?
	B: Aah! Dicen, dolor de garganta; dolo de cabeza, no pueden respirar y eso tienes que hacerte controlar de inmediato.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B:
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B:
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Así es, siempre lavarse las manos, además no debemos juntarnos con la gente. Están viniendo de Cusco o Lima, mucho menos con ellos, desde lejos nada más, así es.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Así en la asamblea de nuestro sector, nuestro presidente no dice que debemos de cuidarnos, no se junten con la gente, no se junten, hasta en la radio también informan, no se junten diciendo, así es.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Será pues cierto en esos países la gente ... dicen que la gente muere, hasta en Cusco murieron ya tanta cantidad me dicen mis hijos, no sé cuántos miles me dicen, no recuerdo, así es, mis hijos me dicen que ya murieron miles.
41	A: Pregunta41
	B: Si podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Allá en mi pueblo hay remedio en la altura, así es, en aquí me sahumaría con el eucalipto, moqo, el kion, el limón, ése tomamos, para no enfermarnos, si actualmente estamos tomando.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Para estar mejor, Con ese eucalipto ... me sahumaría haciendo hervir, además tomaría kion, ajo, aun así, no me da. Ciertamente no hay con otras enfermedades, no me junto con la gente, hasta mis hijos no vienen.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No nos enfermamos, sano nomas estamos.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Sí, haría lo que dicen, eucalipto, si me hago, hasta en mi puerta ... eucaliptos, los maceteros, hay en mis cuartos hay y en mi comedor hay.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B:
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B:
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si es cierto.
	A: ¿Para ti sería verdad o no?
	B: Así es, ... cuando nos bañemos con el agua fría nos puede dar, debemos bañarnos con el agua caliente reposado.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Cierto, así es.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Sí, cierto, ¡cierto! Cierto, al coronavirus lo genera otra cosa, cierto.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Ah, cierto, es cierto.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Eso también es cierto.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Dicen así, (...) cierto, cierto.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí, habla lo cierto.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Cierto
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Sí, si no quieres que se enferme, cierto.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: no si tengo que utilizar, puede que me contagie de la enfermedad.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Cierto
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Así es, en la radio; WhatsApp; altoparlante; puesto de salud; alcalde y desde otros también.
	A: ¿Qué sería esos otros?
	B: No, solo sé eso.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-007)

Version: Spanish

Pregunta	A: Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Yo soy de Mollepata
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Tengo 25 años
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui
	B: Hasta primaria o hasta secundaria
	B: Fui hasta secundaria pero no terminé
	A: ¿En qué grado?
	B: En tercero
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Trabajo en las faenas de las chacras
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: No, no hablaron
	A: ¿Solo en quechua?
	B: Si
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Ahí ya aprendí a hablar castellano
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Ya cuando tenía 10 años
	A: ¿Yendo a la escuela?
	B: Si
	A: ¿En la escuela los profesores hablaban en castellano y quechua?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Hablan también en quechua
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	a) Algunas veces converso en quechua otras veces hablo en castellano
	b) En quechua
	c) En quechua
	d) Ahí también en quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En la lengua quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si contaría
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si me comunico bien
	A: ¿Entiendes si te leemos documentos oficiales en quechua como oficios, solicitudes comunicadas?
	B: Si entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, es bien apreciado
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay
	B: No
	A: ¿Cura con plantas?
	B: Cura con plantas
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Es una enfermedad que aparece de la suciedad
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Si es una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De las cosas sucias, a veces las personas no nos lavamos las manos para comer, aparece de eso
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No
	A: ¿Pusieron?, ¿las personas no le pusieron?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: De la muerte de las personas. Escuche de la muerte de niños con esa enfermedad
	A: ¿En qué, en la radio, de las personas, de la posta?
	B: En la radio, de la posta y en las noticias también escuché
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Hablaron en las dos lenguas, hablaron en quechua y también hablaron en castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Ahí, en Mollepata
	B: Escuche en la radio y también escuche de las personas
	A: ¿En quechua?
	B: Si conversaron en quechua
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dolor de cabeza, les duele su cuerpo, no pueden respirar, sienten eso, esas cosas.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Me daría cuenta cuando tosen y cuando no pueden respirar
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A los sabios, personas mayores ancianos y niños
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: De lo que no se lavan las manos, no usan mascarilla, les agarra de esas cosas
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B:
	B: Se hace, lavado de mano cada vez que hacemos algo, para comer, cuando se a toca cualquier cosa, no hay que salir a la calle, no se toca las ventanas, puertas, fieros, no se toca nada, tocarse la cara, los ojos con las manos sucias
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En mi casa
	A: ¿No será escuchando la radio y viendo televisión?
	B: Hablaron en la radio, en la televisión y desde la posta

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si es cierto
	A: ¿Por qué?
	B: Es que murieron muchas personas con esa enfermedad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Lavándome las manos, viviendo con limpieza
	A: Que más, ¿solo haciendo eso?
	B: Haciendo distanciamiento de las personas, no deben juntarse muchas personas, ni hacer reuniones, ni fiestas. En la casa ni en la calle hay que acercarse mucho a las personas ni tocarse con las personas
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Tomo mates calientes, me hago humear con Eucalipto. Se come sano, se come verduras y otras cosas. Con eso se sana
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay nadie
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: En primer lugar, no saldría a la calle, me cuidaría en la casa, tomaría mates calientes. Me curaría con plantas
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: No podríamos curar todo, a veces siempre habría que ir al hospital
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Hay veces mediante plantas nos podríamos curar algunas enfermedades, pero hay veces que algunas enfermedades las plantas no podrían curar, siempre hay que ir al hospital.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Cierto
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: No es cierto

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No es cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No es cierto
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Siempre tengo que ponerme porque, aunque yo ya no esté mal, tal vez las demás personas pueden estar mal, entonces me contagiarían, me tengo que poner no mas
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No es cierto
	A: ¿Por qué?
	B: Porque con la lejía desinfectamos, cualquier utensilio, compras fruta ahí haces gotear con eso mueren las bacterias entonces no hay. Siempre es necesaria la lejía
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Me gustaría saber si va a haber cura, como, ahora estos años o en los siguientes años como se va a normalizar nuestro país. Eso me gustaría saber
	A: ¿En qué, en la radio, en Facebook, en parlante en los libros, como te gustaría saber eso?
	B: En la televisión, en las radios, en parlantes, eso quisiera saber.

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-008)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Yo tengo 37 años ahora
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: Soy de Paucartambo, Quiku grande A: ¿Dónde estás viviendo actualmente? B: Actualmente estoy viviendo en Mollepata
5	A: ¿Estudió usted? B: Fui solo hasta primer grado de primaria, después de eso ya no
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Agricultor
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Si soy quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Mi papá me hablo solo en la lengua de los incas. No me habló castellano. Mi padre y mi madre no sabían hablar castellano, puro quechua hablábamos.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: -----
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Antes de ir a la escuela quechua, siempre hable quechua, no hablaba castellano. Actualmente, recién se hablar poco castellano
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: -----
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: -----
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Aprendí a hablar castellano, en mis desplazamientos para ir a trabajar. Aprendí de los 12 años en adelante
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: Ahora ya también eso si hablo quechua con mi familia y con mis hijos, pero también hablamos castellano B: Con mis vecinos también solo hablo en quechua no en castellano B: En mi comunidad también hablo siempre en quechua

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En la chacra también solamente hablo en quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En castellano
	B: Entiendo quechua, en quechua siempre.
	B: Ante la insistencia de la pregunta responde en castellano.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: De la vida de los abuelos recuerdo poco, algunas cosas ya me estoy olvidando.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, con mi familia y en mi comunidad hablando bien en quechua entiendo mucho mas
	A: ¿Esos documentos, oficios llegan en quechua?
	B: Si llegan en quechua
	B: Entiendes si te leen eso?
	B: Si
	A: ¿De dónde llegan esos oficios escritos en quechua?
	B: Nosotros los quechua hablantes escribimos
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: En mi pueblo el quechua está bien apreciado, hablamos muy bien el quechua. En mi pueblo se habla más quechua
	A: ¿Todas las personas que viven ahí dicen están de acuerdo con que sus hijos hablen quechua?
	B: Enseñemos a nuestros hijos
	B: Todas las personas de la comunidad dicen enseñemos quechua
	A: ¿Aquí donde vives actualmente?
	B: Aquí también, aquí donde vivimos tampoco nos olvidamos del quechua, hablamos siempre
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí soy de la comunidad
	A: ¿De qué comunidad?
	B: Actualmente vivo en la comunidad Santiago Pupuja
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: El que hace medicinas, el que prepara medicina no hay, ya las señoras antiguas, las mujeres deantes ya se murieron, ya no están
	A: Hay enfermero, técnico, ¿enfermera doctor?
	B: No hay, no hay. En Mollepata hay doctor, enfermera
	B: De Santiago de pupuja hasta Mollepata cuánto.
	A: ¿Cuántas horas?, una hora caminando a pie
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Sí escuché del coronavirus
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Es una enfermedad, será una enfermedad, no ha llegado a nosotros, a nuestro pueblo
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Yo escuché que este virus ha podido ser creado en otros países
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Este virus posiblemente lo hayan traído nuestros hermanos que viven en otros lugares o países.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	A: ¿Con otro nombre?, llegó esta enfermedad coronavirus y no conozco otros nombres para esta enfermedad
	A: ¿No le pusieron otro nombre en quechua?
	B: Eso no, no había pensado en eso.
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Hablaron en las radios y en las televisiones, yo escuche ahí
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Difundieron en castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Si entiendo, entiendo eso que hablan
	B: Hablan en castellano
	B: Hablan en castellano entonces estoy entendiendo, pero no puedo pensar, pienso en quechua
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dolor de cabeza, dolor de garganta, dolor de huesos, hay malestar, el cuerpo se siente como molido
	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Ahora ya se cómo es estar con el coronavirus, conozco que están muy débil adormilado como enfermo y con temblores, yo vi esas cosas, ahora mi hermano mayor está pasando por eso. En donde se habrá encontrado con la enfermedad, posiblemente le agarró en sus viajes.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Los antiguos, los abuelos, abuelas son ellos que podrían enfermar
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Cuando tienen poca salud
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Hay que tomar medicina plantas medicinales

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Yo aprendí aquí en mi casa, escuché, me hicieron escuchar y nosotros también aprendimos a curarnos
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Siempre pienso y me pregunto si esto será cierto o no, si no hay aquí en nuestro pueblo Mollepata, Sera cierto nomas pues digo, aunque verdaderamente me parece que no es cierto.
	A: ¿Pero toda esa información será verdadera? ¿Qué piensas?
	B: Digo será cierto pues, pero no creo que verdaderamente sea cierto.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Yo sí podría, si puedo
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: En mi pueblo hay plantas medicinales, eso traería y tomaría, con eso si podría curarme
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo me preparo medicina
	A: ¿De qué?
	B: Me hago de plantas medicinales como la Huaman lipa, hacemos medicinas amargas para la enfermedad del coronavirus con wiquintuy, wamanlipa, pupusa (plantas medicinales)
46	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No, no hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me enfermaría con ese coronavirus, me prepararía eucalipto, wamanlipa y pupusa. También tomaría orín, todo eso cura.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: -----
	B: -----
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
	B: Dijo que con las plantas medicinales que ya mencionó
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es Cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no es cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso tal vez podría ser cierto.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso de ninguna manera podría ser cierto, si fuera ese mosquito donde nos encontremos ya nos habría encontrado, como no es un mosquito entonces eso no podría ser cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Eso es cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso es cierto, primero les agarra fácil a las personas ancianas, su salud es poca, por eso esto es cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Eso no es cierto, a las personas que se emborrachan no les agarra fácilmente.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso es cierto, no hablan
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: No quieren enfermar eso es cierto. Ciertamente, como no quieren que nos enfermemos nos hacen hacer cuarentena
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascarara. La razón porque no lo necesita es
	B: Eso es cierto
	A: ¿Por qué tú ya no usarías esas cosas?
	B: Si no me agarra la enfermedad entonces cuando nos ponemos esa mascarilla, el mismo aire que respiramos regresa a nuestro corazón, el aire no sale
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso es cierto
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Me gustaría que llegue en libros o en la radio también, en ambos sería bueno.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-009)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Tengo cuarenta y dos años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy de Mollepata
	A: ¿De qué comunidad?
	B: Soy de Santiago de Pupuja
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí fui (solo fui hasta segundo grado)
	A: ¿En primaria o en secundaria?
	B: Solo en primaria
	A: ¿Hasta segundo grado?
	B: Si
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: No trabajo. En la casa (soy ama de casa)
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Solo en, en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Si, hablan quechua
	A: ¿Con otra lengua más?
	B: En otra lengua, también hablaban castellano
	A: ¿Cuando eras niña tus padres hablaban también castellano?
	B: Hablamos más en quechua
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Hablo en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Siempre soy hablante de quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Así yendo a la ciudad, escuchando hablo castellano, pero hablo más el quechua
	A: ¿Ahora en la actualidad hablas castellano?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si eso también hablo, y también siempre enseño quechua a los niños(as) para que aprendan
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Si sé, saliendo del campo hacia la ciudad aprendí castellano
	A: ¿Yendo ya a la escuela?
	B: En la escuela también, cuando los profesores y las profesoras hablaban nos enseñaban así tienes que decir, si castellano también sigo
	A: ¿Qué edad tenía cuando aprendiste castellano?
	B: Vine a Cusco desde la comunidad cuando ya tenía 10 añitos
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	a) Hablo los dos idiomas, el quechua y también a veces hablo castellano b) Con ellos también hablo dos clases B: c) Si también en la comunidad hay asamblea u otras cosas, ahí más nos hacen entender, a los que no sabemos correcto el castellano nos hacen comprender en quechua d) En la chacra también en quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Yo más claro en quechua, hablo más en quechua, bueno pediría a las personas diciendo mañana hare faena ayúdame. Así les pido
	A: ¿En idioma castellano?
	B: También en castellano igual, ayúdame mañana o trabaja conmigo, de esta manera igual, digo también en castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Claro a los niños(as) a veces indico en quechua, a lo que se les hablo también en castellano agregando un poco
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Claro
	B: En qué idioma contarías?
	B: Bueno si un anciano me dice ayúdame, quiero tu ayuda, le diría si te ayudare con lo que tengo, así le diría
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si
	B: Entiendes si te leen documentos oficiales escritos en quechua?
	B: Si entiendo. Cuando no entiendo, hazme entender esto, no entiendo aquí, así pregunto
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: El quechua esta apreciado
	B: Todas las personas quieren que los niños(as) hablen, dicen que eso está bien?
	B: Tienen que aprender el quechua también dijeron en la radio, enseñen a los niños diciendo
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy comunera, yo soy campesina

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No. Vamos al pueblo, una media hora caminando, vamos a la posta
	B: Ahí hay enfermero, técnico, doctor?
	B: Si en la posta, pero de nuestra comunidad no hay, en nuestro mismo lugar no hay.
	B: Hay curandero, el que cura con plantas medicinales?
	B: No, nosotros mismos nos preparamos medicinas, hacemos baños también u otras cosas
	B: Pero no hay un curandero?
	B: No hay un curandero
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: El coronavirus había sido como la enfermedad de la gripe, como la enfermedad de la tos, tapa la respiración y lleva a la muerte a las personas. Pero para vencer al coronavirus hay plantas medicinales para tomar Eucalipto, Mocco mocco, limón kion, con esas cosas nos prevenimos en el campo y tenemos que lavar las manos a cada rato con jabón y agua.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Eso es una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Según lo que escuche, dicen que del murciélago, pero en realidad eso no sé claramente, pero en la radio y en los comunicados también están hablando siempre, están indicando, en la televisión también de eso no más ahora están diciendo coronavirus, coronavirus, esta para tener miedo, también para cuidarse.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, coronavirus solo sé que le dicen coronavirus
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Yo escuché, bueno vi en la televisión, escuché en la radio, en otros países tantas personas murieron, ya no las quisieron recoger del suelo, eso está para tener mucho miedo, escuchando eso pienso que aquí, allá o en cualquier lugar las personas estamos en riesgo.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Hay en castellano, hay en quechua. Allá en el lado de Puno más están indicando en quechua, en la noticia está pasando en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Escucho en la radio, en la televisión. En lugares como Puno en su idioma así están hablando bonito en quechua
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si
	A: Claramente?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si y de eso, eso que están indicando, así como un tratamiento nos dicen, nosotros igual estamos siguiendo, y si es cierto. Si porque no se encuentra cura, nosotros usamos plantas medicinales, más que todo para los niños y niñas, también hacemos distanciamiento, ya no nos juntamos mucho y con todo eso y bueno con la voluntad de dios aquí el pueblo Mollepata está bien.
	B: Entiendes todas noticias en castellano?
	B: Si entiendo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Les da tos, gripe, dolor de cabeza, los huesos se quiebran dicen, eso entiendo de lo que hablan
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: -----
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Se enfermarían los ancianos, uno de la tercera edad y los niños(as) más que todo esos que tienen cuerpos delgados, a esos les da más rápido
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A veces en donde se juntan muchas personas uno de ellos podría estar con coronavirus, con ese se encuentran y ahí se contagian
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: -----
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Más que todo de la radio, también en el celular igual cuando pasan mis hijos me indican, dice que esto es medicina me dicen. Si
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Eso podría ser cierto
	A: ¿Por qué?
	B: Porque si esta con esa enfermedad no hay cura, así en los hospitales tantas personas están muriendo, tanto que da mucho miedo.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Así es, curándose, cuidándose, no común, si no entiendo, si no hago caso lo que avisan me podría morir pues
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Bueno eso, usando mascarilla, usando eso y agarrando alcohol. No recibir el dinero así no más en tus manos, no comería cualquier cosa con las manos si agarré dinero, siempre tengo que ponerme alcohol, así haciendo, cumpliendo estaré bien
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: De ese coronavirus
	B: No, de otras enfermedades también
	B: De otras, bueno tomo plantas medicinales, a veces ya no voy a la posta, ya cuando estoy muy mal, ahí voy a la posta, ahí en la posta si es para inyección me pondría inyección o me darían pastillitas, con esas cositas y con las indicaciones cuantas veces tengo que tomar, eso tomaría, con eso me sanaría
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Bueno me curaría con esas indicaciones que escuche
	B: A ver, que indicaciones?
	B: Bueno me curaría, bueno me dijeron que hay que tomar bastante limón con kion, igualmente haciendo hervir eucalipto haría vaporizaciones, con esas cosas, porque no hay pastillas, es difícil encontrar, no había habido para esto.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Claro, si podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Bueno eso, más que todo hay bastantes plantas, con eso
	B: Que plantas?
	B: Reuniendo esas plantas hay que tomar, hay mocco mocco que no se compra, el kion claro hay para un sol o para cincuenta céntimos, tomando eso, ajos, tomando esas cosas.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Si, cierto
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Eso también es cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso es cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ahí habla, habla cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso es cierto
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Bueno me pongo porque el serenazgo (policía municipal) está obligando a cumplir siempre diciendo donde está tu barbijo. Así cumpliendo la obligación siempre hay que tener a la mano el barbijo, sí.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso es cierto
	A: ¿No te protege la lejía?
	B: Eso protege, eso es cierto, protege, está bien esa indicación
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Bueno siempre tenemos que escuchar cuando hablan de eso, hay que recordar siempre, para prevenir siempre
	A: Ya, pero como te gustaría en la televisión, en la radio, de la posta, del alcalde, ¿cómo, de los libros, como te gustaría?
	B: En las noticias siempre están pasando, en la radio también
	B: Ahora está pasando, pero como quisieras que lleguen esas noticias
	A: Pero eso, ¿nos podrían visitar?, nos harían una visita para hacernos entender.

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-010)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 39
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? A: ¿Dónde vives? A: ¿Ahora, actualmente? B: Ahora, actualmente en Mollepata
5	A: ¿Estudió usted? B: Fui a la escuela, al primer grado nomas, hasta ahí, primaria no mas
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: En la chacra, agricultor, en la chacra
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Me considero una persona quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: En el habla quechua, lengua quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Hablan en otras lenguas A: ¿En qué lenguas? B: No viene mucho a mi cabeza (no recuerda)
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Siempre solo en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Hablé siempre solo en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: No entiendo muy bien el castellano, pero entiendo y responder ya no puedo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: -----
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Con mis hermanos y hermanas hablo siempre solo en quechua b) Con mis vecinos hablo siempre solo en quechua c) También en mi comunidad hablo solo con el quechua d) También en mi chacra y también trabajando

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Me desenvuelvo poco, hablando siempre el quechua
	A: ¿Poco?
	B: Ah, Poco
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: De mi vida cotidiana hablo siempre solo en quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: No eso no escuché
	A: ¿Escuchando contarías en quechua?
	B: Sí, contaría
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Bien
	B: Entiendes documentos oficiales si alguien te los lee?
	B: Entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien apreciado, aquí en donde vivo, aquí donde vivo también
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Hay curandero, aquí hay
	A: ¿Trabaja en la posta, cura con plantas?
	B: Cura con plantas también. Y en la posta, eso no sé, pocas nomas, poco
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Escucho en la radio, en el televisor, en esos escucho
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Hay coronavirus, este coronavirus lo hicieron las personas, escucho esas cosas
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Enfermedad, enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Este virus podría haber sido causado, de que será, eso yo no sé mucho
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco otro nombre de este coronavirus
	A: ¿No hay nombre en quechua?
	B: No hay nombre en quechua, tal vez habrá no se
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escucho lo que avisan del coronavirus, sin salir de casa tienes que estar, lejos de las personas tienes que estar, no te vas a encontrar con gente, esas cosas
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Había en quechua también, también tal vez habrá habido en castellano
	B: Lo que escuchaste
	B: En quechua lo que escuché
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	A: ¿Donde?
	B: No en quechua no
	B: Eso que me dijiste escuchaste en la radio, eso era en castellano o en quechua
	B: En castellano. No escuché en quechua, no puedo mentir
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: -----
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Entiendo una parte, otra parte no
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dicen que a los enfermos de coronavirus les da dolor de cabeza, su cuerpo también dice, de esa manera escucho
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando esta con coronavirus, eso también no, entiendo a medias, una parte no mas
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: No sé dónde se enfermarán, desconozco quien podría ser, como sería eso, yo no sé eso
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: -----
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para curarse, para que no nos agarre, hay muchas plantas medicinales, Pupusa, wiquintuy, Aquí no hay mucho, más bien hay en mi pueblo esa Pupusa, Wiquintuy, Sallik'a, esas cosas, o sino también el Markhu es bueno, a lo escuché
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Me protejo del coronavirus solo en la casa, no voy tampoco al pueblo
	B: Pero en donde aprendiste a protegerte, escuchando, en la radio, de las personas, de la posta, del alcalde, donde aprendiste a protegerte
	B: De las personas, no me encuentro con las personas, eso
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Creo que eso debe ser cierto
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si podría, puedo
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Para el dolor del coronavirus no tengo que acercarme mucho a las personas, no me acerco, tampoco hablo con mis vecinos, cuando me encuentro cara a cara saludo de lejos.
	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: No me ha dado
	B: Ya, pero con otras enfermedades
	B: Para curarme, si es que me agarra la gripe tomo plantas medicinales, eso, eso me hace sanar, no tomo ni pastillas
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay, no hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me diera el coronavirus, solo tomaría las plantas medicinales como Pupusa, Sallik'a, wiquintuy, todas esas plantas, solo eso me curaría
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Se puede, si se puede
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Con esas medicinas no mas
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es cierto, con agua te curas, te lavas con jabón, alcohol
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es cierto, no
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Cierto
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso también es cierto

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No, no habla, cierto
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Si es que ya no me va a dar, ya no me pondría ni guantes ni mascarilla
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Cierto
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Para que lleguen las informaciones del coronavirus quisiera en altoparlante, en la radio, en la televisión, después también en el celular, en todos estaría llegando pues, eso quisiera saber para aprender

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-011)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Tengo 56 años
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: De aquí del pueblo B: De Mollepata B: Si
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí, fui terminé mi primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: En la casa
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: En quechua A: ¿Tus padres hablaban solo en quechua? B: Hablaban en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No, en quechua después ya en castellano
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua y en castellano, ya estuve grandecita
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Ya en los dos, ya aprendí hablar en los dos (idiomas) B: En castellano
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Si
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Ya yendo a la escuela
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: e) En quechua y castellano, en los dos B: f) Con ellos en las dos lenguas g) Ahí también en las dos lenguas

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Más en castellano, después en quechua también, en los dos
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En los dos
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Claro, cuando cuentan de sus tiempos antiguos, aprendes más de sus recuerdos
	A: ¿Contarías sabiendo eso?
	B: Claro, en quechua o en castellano también, en los dos
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Ari.
	B: Si
	B: Si
	B: Sabes escribir en quechua?
	B: Un poquito nomás, no lo hago correctamente
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, también ahora ya en la escuela están enseñando así a hablar en quechua, porque antes no era así
	A: ¿Cómo era antes?
	B: Antes enseñaban más en castellano, los profesores no hablaban en quechua pues
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Yo soy nacida dentro del pueblo de Mollepata, siendo ya grandecita fui a donde vivían mis padres
	A: ¿Dónde vivían?
	B: Mi padre vivía en el lado de Ccotamarca, en Ccama Santa Teresa
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay Centro de Salud, cuando estas mal de algo para ir ahí, para que enseñen también
	A: Esos doctores, enfermeras enfermeros, ¿hablan quechua?
	B: Algunos saben, otros no saben, generalmente te atienden en castellano, y si estás ahí te preguntan para que les hagas entender a los abuelitos que están ahí, les ayudas ahí.
	A: Si no están ahí, ¿cómo atienden?
	B: Como atenderán ellos, porque la mayoría no saben quechua, como vienen de Cusco por eso no saben
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si, en la radio, en la televisión. Así cuando vas al centro de salud o posta ahí también las enfermeras informan.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: O sea, esta enfermedad es parecida a la gripe, pero dice no hay para curar, o sea para esa enfermedad no hay cura
24	A: ¿Es una enfermedad o no?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Claro
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: O sea, como están diciendo, en otro pueblo en otra nación así comieron murciélago, dicen que de eso se contagia.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No
	A: ¿Hay nombre en quechua?
	B: No hay
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escuché primero lo que informaron en la radio, en el televisor, después en la posta. Lo que informaron en esos (medios).
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En idioma castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Aquí, o sea en el televisor, pero aquí en Mollepata, viendo la televisión ahí me entere
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Duele la cabeza, duele la garganta, después dicen que hasta diarrea también te da, respiras difícil
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: O sea, ya les duele la cabeza o les agarra algo así como gripe, ahí dicen ya es coronavirus
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Ancianos, esos que tienen diabetes. Los ancianos que están con esa enfermedad o también los que están con asma. A esos les agarra fácil, o sea, ellos no podrían sanar fácilmente.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: O sea, prácticamente cuando no te cuidas, cuando no te pones mascarilla, cuando estas con
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: O sea, siempre hay que taparnos la boca con la mascarilla, hay que pararse a dos o más metros de distancia y siempre hay que estar lavándonos las manos
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: O sea, así cuando vas al centro de salud ahí te enseñan, también así aprendes escuchando en la televisión
40	A: ¿Usted cree en esa información?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Tu sola, cuidándote bien
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Tapándote la boca o lavándote las manos claro que puedes, si se podría
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si estoy enferma tomo mate, mates. Si con el mate no se puede recién voy al centro de salud.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Estando en el principio, me separaría en un cuarto, ahí me cerraría cuarenta días, también tomando mate, si con eso no, haciendo los 40 días, iría al centro de salud
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Algunos se podrían cuidándose bien o poniéndose con mascarilla, pero otros ya no se podrían así cuando estas mal y te contagias, ya no te sanarías
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Se podría poniéndose con mascarilla
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no es cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso tampoco es cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: No creo que eso sea así
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso podría creer, porque no ves que hay hartos mosquitos y en sus patitas te podría traer eso (el coronavirus)
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Eso también creería, porque si estas con ese mal dicen que siempre debes tomar agua caliente o tibia
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Sí, eso es cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No, eso no es cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Cierto

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No habla, es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Si, eso es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: No, para que siempre te protejas, tienen que ponerte eso, de lo contrario te puedes contagiar fácilmente
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso es cierto, siempre eso desinfecta pues
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Así en la televisión o en radio o cuando vas al centro de salud y te informan ya con eso te cuidas

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-012)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Setenta y cuatro años
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: De este pueblo de Mollepata
5	A: ¿Estudió usted? B: Si fui A: ¿Hasta qué grado? B: Hasta cuarto grado de secundaria A: ¿Dónde fuiste, en que pueblo, aquí en Mollepata? B: Aquí en Mollepata, en Cusco, en Arequipa. En Mollepata entre solo a transición, después en Cusco a primaria, y termine en Arequipa
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Trabajo en la chacra
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, soy persona quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Escuché de mis padres quechua y castellano, los dos idiomas. Mi padre hablaba quechua, en cambio mi mamá habla los dos, quechua y castellano.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No escuché
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua, en castellano.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: En los dos, quechua y castellano.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Ari B: Si
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Desde que fui niño.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Hablamos en castellano y quechua

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>b) De igual manera.</p> <p>c) Hablamos en los dos idiomas con ellos también</p> <p>d) Ahí hablamos en castellano, en quechua</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En quechua
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En castellano
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí, escuché
	A: ¿Contarías?
	B: Sí, cuento
	A: ¿Escuchaste aquí en Mollepata como vivieron los antiguos abuelos y abuelas?
	B: Sí, cuentan siempre como vivieron antes, eso escucho
	A: ¿Qué dicen de eso?
	B: La vida de antes era diferente, no conocían el carro, no conocían el avión, no conocían la radio.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí
	A: Entiendes si te leen documentos oficiales en quechua: oficios, solicitudes, comunicados
	B: Sí entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí es apreciado, las personas quieren que se les enseñe a los niños en la escuela.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, de la comunidad Ccama Santa Teresa
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay, un centro de salud llamado posta.
	A: ¿Ahí hay doctor, enfermera?
	B: Ahí hay enfermeras, un doctor
	A: ¿Ellos hablan quechua?
	B: Algunos hablan, otros no pueden.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí, escucho
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Es una enfermedad desconocida, se originó en este país de China
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Hablaron en la televisión, esa enfermedad se podría haber originado debido a que algunas personas comieron murciélago en ese país de China y otros dicen que personas con mucho saber (científicos) crearon eso. No sé cuál será la verdad
	A: ¿Cómo sería para usted?
	B: Esa enfermedad vino como un castigo de dios, tal vez porque comieron murciélago apareció el coronavirus, una enfermedad desconocida.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En la radio, en la televisión en todas las noticias, en la posta también, las autoridades también después hablan todos
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En principio hablan en idioma castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: -----
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si fácil de entender, hablan siempre fácil
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Les duele la cabeza, les duele la garganta, no pueden respirar, les da fiebre
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: A la vista están con dolor de cabeza, con dolor de garganta, están con fiebre. Dicen que con eso se reconoce
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Rápido les da a los ancianos y ancianas
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: -----
	B: -----
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para protegernos del coronavirus debemos envolver nuestra boca y nariz con un trapo, todo el tiempo debemos lavarnos con jabón, y cuando nos encontramos con alguien hay que desinfectarse con alcohol.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En el centro de salud, en las radios, en la televisión, de las conversaciones con las personas, de lo que hablan las autoridades.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si, debe ser cierto.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Envolviendo bien mi boca y mi nariz con un trapo, lavándome las manos, no estaría cerca de las personas sino a dos metros de distancia. Me protegería haciendo esas cosas.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Tomo mates, ya cuando no puede (sanarme), voy al centro de salud.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Haría cuarentena en mi casa, separaría un cuarto para estar ahí solito.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: No se podría si es que no llega la vacuna. Dicen que no hay ninguna medicina para hacer desaparecer el coronavirus. Para protegerse solo esperaremos la vacuna.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No sería cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No sería cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Sería cierto porque es familia de un virus que apareció así hace muchos años, es familia de ese (virus)
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Sería cierto, ahí pues te contagias fácilmente con tus vecinos
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: No creo que sea así
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Algunos se sanan, otros se mueren

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: No sería cierto, dice que el alcohol hacer morir al coronavirus
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Si informa, cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No habla de eso.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Si es que no me pongo la mascarilla y si es que no me lavo las manos con frecuencia fácilmente encontraría la enfermedad
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Cierto
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: En la radio, en la televisión, en los informes de las autoridades

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-013)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 61 años
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: De Quillca Mollepata
5	A: ¿Estudió usted? B: No fui, no leo nada, no entiendo, no conozco ni una letra
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Solo tejo nomás no trabajo en nada, en tejido, tejo mantas, ponchos, chalina, bolsitos, hago de todo en tejidos
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, no entiendo nada de castellano, solo entiendo quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Mis padres me hablaron siempre solo en quechua, en los quehaceres de la chacra, en la crianza de animales, en el pastoreo, ahí nomás.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No hablaban ningún otro idioma, siempre solo hablaban en quechua, no hablaban nada de castellano. Yo soy la hija mayor de mis padres, tengo hermanos menores. B: Tus hermanos menores? B: Hay 5 A: ¿Ellos? B: Están en el mismo lugar, con uno de ellos estamos aquí B: Ellos hablan castellano B: Hablan, tres saben leer
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: -----
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: No, siempre solo en quechua para hacer cualquier cosa, voy por los animales, camino por la llama, por la alpaca. Solo se hacer tejidos no se leer, tampoco sé hilados, mi madre solo me enseñó a hacer tejidos
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: De ninguna manera, solo hablo quechua, siempre no entiendo nada, ni se cómo responder, tal vez hasta estoy siendo insultada pues.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: -----
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	e) Yo igual solo quechua, mis hijos hablan castellano, yo no entiendo, yo igual siempre solo estoy hablando en quechua
	B: f) Con mi esposo también. Mis hijos de hablar castellano hablan, yo no entiendo, igual estoy hablando
	g) En mi comunidad también, si no se leer documentos, igual yo solo hablo quechua de cualquier tema.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Me desenvuelvo solo en quechua, de ninguna manera entiendo castellano, siempre solo hablo quechua.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: Bien
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: -----
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Bien
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: No asisto mucho a las asambleas, mi esposo va, no salgo mucho, me quedo en casa no más, hasta estoy un poco mal por eso solo me quedo en casa.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: De la comunidad Tillka, Rampaq Putaqa
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No
	B: No hay enfermero, doctor, técnico?
	No, nosotros no más nos curamos, con lo que nuestros abuelos se curaban en casa, con esos nos curamos, a mis hijos les curo yo no más casi no los llevo a la posta. De la gripe de eso que aquí dicen purun purun de esas cosas yo nomás curo.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Dicen está viniendo el coronavirus, no entiendo bien, pero si escuché que decían está viniendo.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Que cosa será coronavirus, está viniendo una enfermedad nomas dicen, solo escuché hablar, pero no sé. Me han dicho a ti más te podría dar, yo no salgo, tampoco voy al pueblo, solo estoy en mi casa
24	A: ¿Es una enfermedad o no?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Cómo será, si yo no sé para qué podría decir que sé. Escuché decir está viniendo, hay que tomar Wiquintuy y Eucalipto como medicina. Hay esas plantas amargas como Pupusa, Sallika, hay en nuestro pueblo todo tipo de plantas medicinales. Aquí también hay los Warus, el Markhu, también Santa María, todas esas (plantas) son muy amargas pues, dicen que hay que tomar esas cosas, así no más escucho del coronavirus</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus?</p> <p>B: De que podrá ser, no tengo idea, para que, no tengo idea cual habrá sido la causa, están hablando no más diciendo: está viniendo fuerte, muy fuerte</p>
26	<p>A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?</p> <p>B: No</p> <p>A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?</p> <p>B: -----</p>
27	<p>A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?</p> <p>B: -----</p> <p>B: -----</p>
28	<p>A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?</p> <p>B: Solamente en la radio, están hablando solamente en la radio diciendo el coronavirus ya está cerca, ya está llegando, solo en la radio. No enciendo el televisor, a pesar de que tengo, pero no lo enciendo.</p>
29	<p>A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?</p> <p>B: Está hablando en quechua, algunos en castellano, otros en quechua. Está diciendo esa medicina Eucalipto, amargos, están diciendo coman chuño y moraya y no les va a dar la enfermedad, escucho en la radio nomas.</p>
30	<p>A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?</p> <p>B: No, entiendo así no más, tomen esos amargos, coman productos del campo, coman chuño, coman moraya, así no más dicen en la radio, eso no más entiendo</p>
31	<p>A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?</p> <p>B: No, entiendo así no más, tomen esos amargos, coman productos del campo, coman chuño, coman moraya, así no más dicen en la radio, eso no más entiendo</p>
32	<p>A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?</p> <p>B: -----</p>
33	<p>A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?</p> <p>B: Estoy entendiendo a medias, es que una parte está hablando en castellano pues, a veces cuando escucho no hablan en quechua. Lo que hablan en quechua eso nomas entiendo, no entiendo el castellano.</p>
34	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p> <p>B: Esa enfermedad les da a los que están así con gastritis o están mal con otras cosas. Están hablando diciendo que a esos les da más rápido.</p> <p>A: ¿Escuchaste que malestares tiene una persona si está enferma con coronavirus?</p> <p>B: Cómo será, tampoco escuché eso. Se caen como borrachos eso no más escuché. Como si estarían borrachos les duele la cabeza, su cuerpo esta con malestar y de repente se caen. Eso no más escuché</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: No, no conozco donde habrá coronavirus, para que, escuche decir así no más, de improviso se caen y ahí rápido les da. Escuché así no más.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A los que están poco alimentados, está hablando diciendo así, a los que están con alguna enfermedad. Escucho más solamente en la radio.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: En la radio está diciendo que les da más a los que están encerrados, a los que viven así tristes, cuando los encierran más les da de todo, se enferman totalmente cuando están sin comer, más cuando están deprimidos o preocupados.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Que cosas será, tienes que comer variado, comer fruta todos los días, así está diciendo, eso nomás no voy a ningún lugar; tienes que comer productos del campo chuño, moraya, así dicen en la radio eso no nomas escucho, no voy a ningún lado para nada. Tampoco voy a Cusco.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Yo solo estoy en mi casa, no salgo a ningún sitio, mis hijos ya están grandecitos, no quieren que vaya a ningún lugar, me dicen estas mal, yo soy débil, me encuentro mal por eso no voy a ningún lugar.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Como será, lo que se cuidan será pues bueno; tal vez hablan en vano, yo digo nomas debe ser cierto, como será, no tengo idea.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Podría haciendo qué, creo que no, cuál será la medicina, tomando hierbas amargas así dicen, eucaliptos, hay que tomar agrios, santa maría esos hay que tomar dicen.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Tomando esos amargos, están diciendo hay de todo, están diciendo hay que tomar Eucalipto, Santa María, esas cosas.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Cuando estoy mal hago así cosas como estas Mullak'a con coca. Si me encuentro mal una o ya dos semanas, me hacen tomar coca con Mullak'a hervida con azúcar, dicen con eso se va la fiebre. Para el dolor de cabeza la primera chicha es medicina. Mi cabeza no me duele. Le llaman Dianali eso me pongo hartito como emplasto en la cabeza con eso ya no me duele, para esa fiebre nosotros nos ponemos agua empozada que cae de las tejas como lluvia, con esas cosas nos curamos de la fiebre.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay, de haber si hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Con eso, con fiebre
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Que podría hacer, si me recupero me recuperaría, si no me recupero, así me quedaría, como estaría no se...
	B: Me dicen tienes que tomar esas plantitas amargas Wamanlipa, Santa María. También están diciendo que hay que tomar año, llaqun, Eucalipto dicen que esas cosas son buenas.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Tal vez si se podría, si tomaríamos hierbas.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Tomemos cualquier plantita que haya pues
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	A: Si se bañan, ¿debe ser cierto pues, o no?
	B: Si nos bañamos con Eucalipto hervido y con agua con esas plantas amargas, si sería bueno pues.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Tal vez no es cierto, eso dicen pues
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso será cierto pues
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Sera cierto pues, eso es cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Eso debe ser cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Ya no se curan, por eso esto debe ser cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Esto debe ser cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Yo no escucho mucho todos los días. Eso es cierto, la gente muere por eso hablan en la radio
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No creería eso, no
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Habrá que ponerse esas cosas no más o no será, hay que ponerse nomas para que no nos agarre nada, pues
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No es cierto, como eso no es cierto de esas lejías
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Tal vez están hablando en vano en la radio, o hablan eso de verdad, eso yo no sé exactamente.

Quisiera que llegue la verdad, si me dicen la verdad eso haría, ni siquiera hay agua para lavarse a cada rato las manos para el coronavirus.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-014)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 47
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: Paucartambo distrito Queros. Ahora estoy viviendo en Tilca comunidad de Mollepata
5	A: ¿Estudió usted? B: Primero y segundo, solo asistí por dos años a primaria, en mi pueblo
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: En nada, ahora no trabajo, tejiendo haciendo artesanías no más trabajo.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Quechua. No se hablar castellano.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Solamente en el habla quechua, mi madre ni mi padre sabían hablar castellano
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No había otro idioma, quechua no más, ahí por donde nosotros vivimos hablan quechua, no hablan otro idioma
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Solamente en quechua.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: -----
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: No puedo hablar en idioma castellano.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: -----
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) De igual manera solo estoy hablando en quechua, con mi familia tampoco hablo en castellano b) El idioma que sé no más hablo también con mis vecinos, no se hablar otro idioma c) Igual en mi comunidad d) Igual en mi chacra
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples? B: Muy poco en castellano, ahora que me vine hasta aquí ya estoy entendiendo poco a poco lo que hablan mis hijos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Puedes hablar
	B: No puedo responder, entiendo muy poco, no puedo hablar siempre.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Hablaría solamente en quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Mis abuelitos también hablan solo en quechua de sus vivencias. Según lo que entiendo contaría
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Así como yo hablo, lo hago bien. Casi no llegan documentos oficiales en quechua. Cuando mis hijos me hacen ver en la televisión entiendo lo que pasan en quechua
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien apreciado en mi pueblo Q'irus, pero aquí en Tillka no, más hablan castellano y tampoco nos entienden a los que hablamos en quechua
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Estoy empadronada en la comunidad de Tilca
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No, no hay, en donde vivo aquí no hay
	B: Venimos aquí al pueblo, tardamos una hora y media viniendo a paso lento. Algunos hablan quechua, otros ni siquiera entienden el quechua.
	B: De acuerdo a lo que nos entendemos
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Escuche solamente en la radio
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Que será.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Debe ser una enfermedad, pues, no sé qué podrá ser
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Escucho solamente en las radios, dicen que lo hicieron las personas. No sé qué lo habrá causado
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No escuché
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En la radio, en el televisor, en esos no más... Cuando venimos a la posta las enfermeras, ellas también, eso no más.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Escucho en castellano del coronavirus, no escucho en quechua en la radio ni en la televisión
30	A: Pregunta 30

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: -----
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Entiendo todo de acuerdo a mi comprensión. Lávense las manos, no se aglomeren, no se abracen, no se toquen, esas cosas entiendo.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dicen que duele la garganta, duele la cabeza, todo el cuerpo, así dicen, cómo será eso
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Lo reconocería en lo que está mal, cuando le duele la garganta, la cabeza, le agarra fiebre ahí lo reconocería
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Se enfermarán más los que viven en las ciudades, los que viven en el campo no tanto, por lo que están bien alimentados no creo que les agarre.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Ahí donde se juntan, cuando van al mercado, en esas ciudades grandes están caminando aglomerados, ahí será en donde les agarra.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Hay que lavarse las manos, mantener limpia la casa, no debe faltar jabón, debe haber jabón líquido para lavarnos
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Aprendo en mi casa, escuchando la radio
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Creo que debe ser cierto, dicen que en otros pueblos están muriendo muchas personas, por eso creo que debe ser cierto, cómo será, debe ser cierto, no creo que en la radio por gusto estén mintiendo.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Esas medicinas que dicen, tomando esas medicinas creo que si podría. Yo sola me curaría tomando plantas medicinales del campo.
	A: ¿Qué plantas?
	B: En el campo hay plantas como Verbena, Eucalipto, Pupusa, Sallik'a, Wamanlipa, con esas plantas podría curarme como vivo en el campo
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Yo sola me curaría tomando plantas medicinales del campo.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si me da fiebre me bañaría con Eucalipto, con Ch'ikllur, con Q'arichu. Me curaría bañándome con esas plantas.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Aquí no hay. Donde vivo tengo a mi suegro dos años enfermo
	B: Se rompió la cintura, no se levanta de la cama
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me da, solamente tomaría esas medicinas que dije, me lavaría, tomaría más plantas medicinales, eso es mejor. En mi pueblo hay Eucalipto, Pupusa, después Wamanlipa. En Tillka solo hay Eucalipto y verbena. Para eso, debe haber otras plantas medicinales que todavía no conocemos.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: -----
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Puede que sea cierto, están diciendo que hay que bañarse con Eucalipto y agua caliente, por eso puede que sea cierto. Entonces no es cierto
	B: Están diciendo que no protege
	B: Eso no es cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No creo que eso sea cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso debe ser cierto, el virus causa eso
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Debe ser cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Puede que sea cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Creo que eso puede ser cierto, ya no se sanan, de nuevo regresa y les agarra otra vez
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso debe ser cierto pues, así están muriendo
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No hablan, es cierto
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es cierto.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Para no enfermarme
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: En la radio estamos escuchando lávense con lejía eso les protege, eso no será cierto, cómo es.
	B: No es cierto, pues
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Me gustaría que llegue a mi comunidad mensajes en quechua en la radio y también en la televisión

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-015)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Diecinueve
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: Soy de Occobamba A: ¿Desde hace cuánto tiempo estás viviendo aquí en Mollepata? B: Ya casi dos semanas, mi esposo se vino a trabajar aquí, por eso vine
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí, termine la secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: En nada, ama de casa nomas, en la casa
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Mi madre me hablaba en quechua B: Tu padre B: Quechua y castellano. Mi madre solo quechua, mi padre castellano también. Mi madre antes no sabía castellano ahora ya sabe
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Castellano también
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Quechua y castellano
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: En castellano, poco quechua. Cuando mi madre me hablaba le contestaba en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Si
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Castellano desde que empecé a hablar, mi padre me enseñó en la escuela también me enseñaron A: ¿Dónde fuiste a la escuela? B: En Occobamba A: ¿En esa escuela, en que hablaban los profesores? B: En castellano, no hablaban quechua

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	a) En castellano
	B: b) Solo en castellano, con mi madre y mi padre hablo en quechua
	c) En la chacra también ahora hablamos solo en castellano
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En quechua
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En castellano
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si
	B: Tienes abuelitos?
	B: No, ya se murieron.
	A: Los conociste, ¿qué idioma hablaban ellos?
	B: Ellos solo hablaban quechua, no sabían castellano
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si, poco, pero solo poco
	B: Si
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, es apreciado, eso no más hablan. Dicen está bien lo que hablamos, para ellos está bien que se hable quechua. En Mollepata creo que hablan poco quechua
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, de Sahurama Occobamba
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No, antes así los abuelitos te curaban con plantas medicinales, pero ya no hay, así curandero o persona que cura ya no hay.
	A: ¿Medico enfermero esos?
	B: Eso hay, pero ya en el poblado, en el mismo poblado hay un centro de salud Kelkaybamba. Media hora en carro, dos horas a pie (desde su comunidad)
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: El coronavirus es un virus que te contagias cuando hablas con las personas
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De lo que no nos lavamos las manos
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No, así nomás escucho
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escucho en radio y viendo la televisión
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Escucho en castellano, lo que hablan en castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En Occobamba, hablaron en la radio
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si, hablaban en castellano y en quechua
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Las partes que no podía entender mi madre me hizo entender
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Fiebre, te duele tu cabeza, tu garanta de golpea, gripe esas cosas, y también te duele tu cuerpo.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Si alguien esta con esa enfermedad esta con gripe ahí sospechas que él/ella esta con eso, si esta con gripe y fiebre
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Mas a los abuelitos y niños
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: No se ponen con la mascarilla, caminan comúnmente juntándose con las personas haciendo de todo, ahí te contagias, cuando no te cuidas
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Hay que lavarnos las manos, aunque sea 10 veces al día, para salir a cualquier lugar siempre hay que ponernos con la mascarilla, no hay que juntarse mucho con las personas, caminar distanciado
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Me enseñaron en la posta de Occobamba, así cuando íbamos a las plazas y al mercado, ahí siempre nos hacían lavar las manos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: No creo que sea cierto, porque allá en Occobamba no nos dio a nadie por eso no creemos esto del coronavirus
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Sin salir de casa, no reunirse con varias personas, cuidándose uno mismo, lavándote las manos, caminando tranquilo y no hacer fiestas en tu casa

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Bañándote con plantas medicinales, con plantas cálidas
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Primero me haría baños calientes con plantas medicinales como Eucalipto y Mocco mocco o bien iría a la posta comunicaría que malestares siento. Esas cosas.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Se curaría, pero cuando saquen esa cura (vacuna) si no lo sacan no se podría, como las personas no hacen caso (de las recomendaciones).
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Cuando saquen esa cura, vacunarían a los ancianos y niños primeros y con eso se sanarían, porque ellos son más débiles
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Es cierto
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Es cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: No es cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Es cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Es cierto
57	A: Todos los dias el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No es cierto
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es cierto

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Si me pondría siempre, tal vez haya personas que estén con esa enfermedad, siempre me tengo que prevenir pues.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No es cierto
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: En la radio, en la televisión, para estar bien informada escuchando ahí.

Nivel de proficiencia en quechua: 3

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-016)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 26
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Paucartambo Q'eros
	A: Actualmente, ¿dónde vives?
	B: En Tillka Mollepata
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui, hasta sexto, terminé mi primaria en mi pueblo
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Ahora trabajo tejiendo nomas, Mantas, ponchos, no vendo, tejo solo para mi uso.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, no sé nada de castellano
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Puro quechua, siempre no se castellano
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: No, mi mamá tampoco sabe castellano, tampoco habla mi papá
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Solo hablo quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Hablo siempre quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: No hablo, no entiendo. Solo se alguna cosa.
	B: En que hablaban los profesores en la escuela
	B: Siempre en quechua, como no entendíamos castellano. Ahora también poquito, no sé mucho
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: -----
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	a) Solamente hablo en quechua, así como estamos hablando ahora
	B: b) Hablo así de esta manera
	c) Igualmente, así como estoy hablando ahora hablo igualmente

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	d) Igualmente
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Hablo más quechua, casi no entiendo castellano, hablo poco
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua, más siempre en quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si contaría
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Está bien, para mí el quechua es bueno
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: En mi pueblo hablan más el quechua, no saben nada de castellano. Respetan muy bien el quechua
	A: ¿Ahora aquí en tu comunidad de Tillka?
	B: Aquí casi ya no hablan el quechua, solo algunas personas. Lo aprecian, pero ya no hablan. Los niños casi ya no están hablando el quechua, algunos hablan castellano otros, quechua. Mi hijo habla quechua
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Aquí solo estoy viviendo, en mi pueblo si soy.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No hay. En mi pueblo si hay.
	A: Aquí en Tilca, hay enfermero, ¿técnico doctor?
	B: No hay. Aquí (Mollepata) en el pueblo hay, vamos a la posta, ahí hay doctor, no habla quechua, solo castellano, no le entendemos. Me acompaño con otras personas que habla castellano y me hago traducir con él/ella
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Qué será esa enfermedad que está viniendo.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Debe ser una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De qué será, eso más bien no sé
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escuché solo en la radio

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En los dos, algunos en castellano, así como quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Escuché aquí pues, en la radio, emisoras de Anta
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Entiendo solo a medias
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Que cosas dará, no entiendo bien.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: No, en nada
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A los que caminan en la calle, a los que caminan sin mascarilla
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Cuando viene una persona contagiada contagia a otras, así escuche en la radio
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Dice hay que lavarnos muy bien las manos con jabón, después, hay que desinfectarse las manos con alcohol
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Aquí escuchando la radio, en la posta, a veces no más voy, casi no voy, las postas también se cerraron
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Debe ser cierto, será cierto
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: En mi pueblo hay medicinas, nos protegemos con eso. En mi pueblo hay estas plantas pupusas, sasawí, Wamanlipa. Se bañan y toman. Mezclan haciendo hervir y eso toman.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Aquí con Eucalipto y con Mocco, mocco. Hago hervir y después tomo sin azúcar haciendo entibiar
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Si hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Nos protegemos con esas plantas medicinales. Solo con plantas, no con pastillas, no usamos pastillas
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Nosotros nos curamos solo con esas plantas medicinales cuando nos agarra la gripe. Para la gripe tenemos la wamanlipa, pupusa y el sasawi. Aquí no hay (esas plantas), yo me las traigo de mi pueblo.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si, se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	A: Con esas plantitas medicinales. Algunas tal vez no serían útiles, otras sí podrían. Tal vez otras no podrían, esa plantita tal vez no podría, ¿Es muy fuerte, ¿verdad?
	A: Si es que con esas plantas medicinales no se podría, ¿qué haríamos?
	B: Así no más estaría, así se quedaría. Se haría lo que sea para no morir con esas hiervas
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No creo que pueda ser cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si, cierto el frío, con el frío te agarra más el coronavirus
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso también es cierto.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso también es cierto, así sería.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Al que toma agua caliente no le podría dar. Eso también es cierto.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Si, así es, ya no se pueden sanar
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: No haría sanar de ninguna manera. Puede ser cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es cierto, también puede ser.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No hablan nunca, no habla pues
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Si hay que ponerse nomas con eso, eso no es cierto, hay que ponerse nomas.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No creo que sea cierto, no es cierto. Dicen que hay que lavarse con lejía

62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera escuchar en la radio, en la televisión en todos los medios. Yo entiendo en quechua, no entiendo castellano.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-017)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Tengo 30 años señorita
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Yo soy de este pueblo Mollepata, vivo aquí en el pueblo mismo.
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si, a la primaria, hasta 6to grado
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Estoy en mi casa con mis hijos, están todavía pequeños por eso no trabajo
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Si, mis tíos y primos hablaban el castellano
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Solo en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Llegando ya a mis 15 años
	A: ¿Qué hablaste en la escuela primaria?
	B: El quechua
	A: ¿Los profesores hablaban en quechua o castellano?
	B: Algunos profesores en castellano, otros en quechua
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	a) En quechua u castellano
	B: b) Hablo en los dos idiomas
	c) En el pueblo también hablo en los dos idiomas, en cualquier lugar hablo los dos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	d) Así también en la chacra, en quechua y castellano
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si, en quechua
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si, en quechua
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, aquí hablan más el quechua.
	A: ¿Qué dicen las personas sobre eso, está bien, quieren que aprendan los niños pequeños, qué dicen?
	B: Algunos están de acuerdo, otros no quieren porque dicen que les podrían hacer bullying a sus hijos, entonces dicen no queremos, pero otros los que saben quechua si están de acuerdo
	A: ¿Hablan tus hijos?
	B: Si, algo saben en quechua
	A: ¿Y esta tu pequeña hija, Ruth Camila?
	B: No sabe quechua. No sabe mucho pero ya va a aprender
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: No, yo nací en Santa Teresa (distrito de la provincia La Convención en Cusco), y ya estando grande nos vinimos para aquí porque allá había mucho sufrimiento, por eso nuestros padres nos trajeron aquí.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Aquí si hay doctores, doctoras en la posta.
	B: Esos doctores, doctoras y enfermeras hablan quechua
	B: Si, algunos hablan otros no.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Están diciendo que el coronavirus es una bacteria.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Sí, es una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Algunos dicen que lo han hecho, otros dicen es de una bacteria, pero no sabemos muy bien. Lo han hechos dicen, pero eso será cierto, no sé.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Solo así coronavirus

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En las noticias en la radio, en la televisión. Nos enteramos cuando informan el alcalde del pueblo también y las doctoras de la posta.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Una parte en castellano, otra parte en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En las noticias, escuchamos cuando informan del campo en las radios. Lo que informan de este pueblo.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, cuando informan en quechua entiendo claramente.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: También igual entiendo. Una parte, otra parte entendemos poco, otra parte no entendemos.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Fiebre, tos, y también dicen gripe y también te duele el cuerpo. Esas cosas
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando hacen esas pruebas, cuando están con esos síntomas, cuando les da esa fiebre, con esas cosas.
	B: Haciéndose sacar esa prueba yendo a la posta. Esta con tos, ahí a la vista, en lo que está tosiendo.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A los ancianos, niños, a algunas personas que están enfermas con asma, para ellos contagiarse con esta enfermedad es más peligroso
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: En lo que se aglomeran, en lo que caminan muy pegados, cuando van a las tiendas se aglomeran, ahí se contagian
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Sí, hay que tomar mates calientes, no tomar nada frío, hay que comer frutas cítricas. Hay que hacer esas cosas
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Aquí nomas, según lo que informan, en la radio, en la televisión, las doctoras en la posta nos informan, nos dicen cómo cuidarnos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Debe ser cierto, porque están diciendo lávate, protégete, por eso, debe ser cierto pues
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Tomando cosas cálidas, bañándose con plantas medicinales

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Cuando nosotros nos enfermamos, así con tos u otras cosas, entonces tomamos plantas medicinales cálidas, nos bañamos y hacemos vaporizaciones, sanamos con esas cosas.
	B: Con que plantas medicinales
	B: Eucalipto, Matico, Manzanilla, Arrayan, hay todo tipo de plantas medicinales
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me da coronavirus me curaría tomando mates de plantas medicinales cálidas.
	A: ¿No irías a la posta?
	B: No porque, así como dicen en la posta te enfermas más, porque a veces no te atienden bien, con eso de ninguna manera (iría)
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: A base de todas las plantas medicinales que crecen aquí. Te curarías con todas ellas.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es cierto
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: No es cierto
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No es cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Es cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Sí, es cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: No es cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:	No es cierto
59	A:	El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B:	Cierto
60	A:	Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B:	Seguiría usando porque esos guantes, esa mascarilla me protegen para no contagiarme.
61	A:	La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B:	No es cierto.
62	A:	¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B:	En televisión, en radio, en ese WhatsApp, en esas cosas.
	B:	También quisiera que informen de la posta y los alcaldes

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-018)

Version: Spanish

Pregu nta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Yo tengo 44 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy de ese lado de Ccoyllurqui, Cotabambas Apurímac. Desde pequeño aproximadamente casi desde mis 7 u 8 años estoy viviendo aquí en Mollepata. Primero estuve por Limatambo (distrito cercano a Mollepata), después vine a Mollepata en donde estoy, viviendo, radicando con toda mi familia.
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí fui, hice primara, secundaria hasta educación superior. Hice ambos la universidad y el instituto, en Lima y en Cusco terminé en el instituto, me gradué ahí. Estudie educación y complementé con informática
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Ahora estoy trabajando en el municipio, soy empleado nombrado porque trabajo ahí desde hace tiempo y he ganado derechos por eso trabajo ahí.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Así es, yo soy netamente quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Sí, primeramente, hablamos en quechua, después, ya yendo a la escuela poco a poco aprendimos el idioma español. En quechua, solo hablaban en quechua (mis padres).
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: No mucho, más hablaban quechua, hablaban muy poco el español
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua, solo en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Tal vez ahí ya hablaba los dos castellano y quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Sí, hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Aprendí a hablar bien yendo ya a la escuela
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a) Mas en castellano, pero siempre hablo en quechua porque hablábamos desde antes por eso no hay que olvidarse de hablar, hablamos todas las veces

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>b) Hablamos bien en quechua también con ellos, solo cuando hay oportunidad hablamos en castellano.</p> <p>c) Si, hablamos en los dos idiomas</p> <p>d) Ahí hablan más en quechua</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: Muy poco en esos otros idiomas como el inglés,</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa</p> <p>B: Mas en quechua, entiendo más en quechua</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p> <p>B: Claro, con ellos se habla más, nos cuentan cómo vivían antes como eran sus vivencias. Antes hablaban más en quechua. A donde van hablan quechua, si hay algún problema también lo exponen en quechua. Se hacen entender mejor en quechua sobre sus problemas</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p> <p>B: Si bien, en mi pueblo hablan más en quechua. En ese lado, en ese pueblo todos los días hablan quechua, ya no hablan mucho castellano, ellos hablan más en quechua para que se comuniquen y entiendan de mejor manera.</p> <p>A: Aquí en la municipalidad, en tu trabajo, ¿llegan documentos oficiales escritos en quechua?</p> <p>B: Ahora ya no hacen, lo hacen más en castellano. Tal vez sería bueno que hagan esos documentos en quechua, tal vez sería bueno que se haga en quechua, ahora la mayoría lo hace en castellano.</p> <p>B: Yo leo constantemente, cuando es necesario leo, leo muy bien el quechua</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Claro, aquí casi no se distorsiona mucho, aquí es bien apreciado. Más aún, hasta en nuestro trabajo pedimos que hablen quechua.</p> <p>A: ¿Todas las personas, los padres y madres de familia quieren que sus hijos hablen quechua?</p> <p>B: Claro, si quieren, en la escuela ya comunicaron a los padres y madres de familia para que inculquen el aprendizaje del quechua a sus hijos.</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Si</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p> <p>B: Si hay, claro. En el pueblo hay muchos sabios que curan con plantas y con otras cosas, si hay curanderos</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p> <p>B: Si</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p> <p>B: Hay mucho que hablar de este coronavirus. Tal vez se haya producido allá desde Estados Unidos, no se sabe bien cuál es su origen, de donde apareció, pero este coronavirus nos está atacando a las personas, a nuestro corazón y está haciendo morir a muchas personas, hay que cuidarnos nosotros mismos, ahora mismo ya está viniendo por segunda vez, ya es más fuerte, entonces tal vez nos atacará a todos, para eso hay que cuidarnos</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Claro, es una enfermedad. Esta es una enfermedad muy peligrosa.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Tal vez se podría decir que esto se causó porque personas extranjeras se contagiaron cuando respiraron, cuando conversaron sin protección se expandió y de ahí se pegó a la gente, así se ha causado este coronavirus y apareció en todos los pueblos contagiando a todos.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, no escuché, aquí solo se escucha con su nombre
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En las noticias, en la televisión también. En la escuela la dirección también enseñó a los niños como cuidarse. Todas las autoridades han puesto la alerta al pueblo para que se cuiden. Desde la posta ellos también informaron a la población como cuidarse para evitar contagiarse.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Una parte en quechua, la otra parte en castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Aquí en Mollepata, hay un comunicador social habla en quechua aquí todas las veces en una radio emisora. A veces traduce a las personas del pueblo las indicaciones de cómo cuidarse. Viendo todo lo que pasa afuera informa para que tomen conciencia.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si, en los dos.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Si, así como yo lo veo, y como ya sabemos, eso ataca a los pulmones, ahí agarra fiebre, el cuerpo quema, la temperatura se eleva, de ahí te agarra pulmonía y toses muy fuerte, a veces ni puedes respirar, sufres al respirar. Principalmente esas cosas, esas cosas aparecen, les da a las personas, con todo eso se sabe que están con esa enfermedad.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando le da pulmonía se cierra su pulmón ahí tose muy fuerte, en esa tos seca se sabe que está enfermo con coronavirus, pero no se sabe bien, a veces puede ser neumonía, se puede saber, pero no es muy seguro.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Los ancianos se enferman con esta enfermedad coronavirus, desde 60 años en adelante, ya son de edad y ya no tienen muchas defensas entonces fácilmente les da a ellos.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No se cuidan, no se protegen, como bien sabemos las autoridades informan y nos dicen que nos cuidemos haciendo estas y estas cosas, pero eso no entendemos y nos cuidamos, tal vez ellos piensan que es fácil, piensan que no se van a contagiar.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Sí, hay más protección cuando se pone la mascarilla en la boca desde la altura de la nariz hasta debajo de la barbilla, tapándose bien y lavándose constantemente las manos con jabón, para que no nos agarre también hay que protegerse con alcohol. Eso hacemos como protección.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Desde el momento que apareció aquí en el pueblo de Mollepata desde ahí nosotros ya empezamos a cuidarnos. Pasaron en la radio y en la televisión como hay que cuidarse eso hicieron ver, también hay obligación para que todas las personas podamos hacer todas esas cosas.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Tal vez eso podría ser, podría ser cierto
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si, se podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Aquí en este pueblo hay muchas plantas y árboles medicinales protegiéndonos con eso puede ser que se pueda combatir
	B: Cuidándonos y protegiéndonos, cumpliendo lo que nos piden las autoridades
	B: Aquí tenemos Eucalipto, muña, mocco que también es bueno, eso se hace hervir para hacer vaporizaciones, con eso se puede combatir este mal.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: A veces me curo más trayendo plantas medicinales del campo, pero cuando no me sano, también se va a otro lado con los medicamentos. Aquí en el campo se usa más las plantas medicinales.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay, no hay.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Juntando plantas medicinales que hay me curaría, haciendo de todo como vaporizaciones y tomando también haciendo mates, con esas cosas se combatiría. Aquí en el campo no puede darnos fácilmente porque tenemos un corazón grande y nuestro pulmón es grande podemos respirar bien, con las plantas medicinales podemos combatir
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si, si
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Con las plantas o también con otras cosas, como los macerados que hacen de las plantas medicinales, aquí en este pueblo hay personas mayores que todavía saben hacer preparados. Con eso se puede combatir cualquier cosa

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es cierto.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Verdad es.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Claro, se causó de un virus, pero salió más fuerte. Cierto.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No, eso no es cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Sí, eso también es cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Sí, eso también es cierto, ya no se curan con normalidad, vuelven a enfermarse más fuerte.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Eso es cierto, no creo que cure, ellos ya están con las defensas bajas debido a lo que toman, ya no creo que puedan curarse.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí, eso es cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No, eso no es cierto
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: -----
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Me tengo que seguir poniendo hasta que esta pandemia se termine.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No es cierto
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Tal vez habría campañas de prevención, vendría todo lo que es educación sanitaria eso nos ayudaría para que las personas tomen conciencia.
	A: ¿Hay algo más que quisieras decir?
	B: Sí, quiero decir que es bueno que se hagan estos trabajos, sería bueno que esta entrevista se publique en esta plataforma de informaciones para que así todas las personas tomen conciencia y aprendan ya sea en su casa o en las conversaciones con sus vecinos y así salgamos adelante,

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-019)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 38 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Yo soy de Mollepata, de este pueblo
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui, terminé secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: No estoy trabajando por ahora, estoy cuidando a mis hijos en la casa.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Yo hable primero quechua. Antes mis padres solo hablaban quechua, después aprendí el castellano cuando entré a la escuela.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Solo hablaron castellano, después quechua, solo los dos idiomas
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Runasimipi
	B: En quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Aprendí bien ya yendo a la escuela
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: e) Con mis hijos hablo quechua y castellano para que aprendan a hablar en casa f) También con ellos. Con los que saben hablo en quechua y con los que no saben, hablo en castellano g) Ahora hablamos más en castellano h) Quechua, en quechua

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Un poco en castellano, no muy bien todavía en castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En los dos, en castellano y quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí entiendo algunas partes, no todo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si. Mis hijos están en secundaria aquí en Mollepata, y ahora la enseñanza del quechua lo han puesto como curso más (una asignatura)
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si. Aquí en Mollepata hay una posta, doctores.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si, en la radio, después en la televisión informaron de la llegada de esa enfermedad
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Eso dijeron en la radio, en la televisión también dijeron está llegando un virus muy contagioso que causa la muerte. Informaron así en la radio.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Eso es una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Sobre eso, algunos dicen que vino de Estados Unidos, otros dicen de Japón, pero realmente no se sabe de dónde vino.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, no le pusieron otro nombre
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Me enteré primeramente cuando estuve en una reunión del jardín, vino la doctora de la posta y ahí nos comunicó que había que cuidarse de esa enfermedad nos dijo. En la radio también informaron, dijeron que había que cuidarse, lavarse bien las manos ahí se supo
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Informaron eso en castellano.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Un señor hablo en quechua en la radio, ahí informo. Solo en esa radio se escuchó en quechua, yo escuché cuando habló ese señor, aquí en Mollepata en una radio particular.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, ese señor explicó muy bien en la radio.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dijeron que primero da dolor de cabeza, después te da fiebre, y finalmente, dicen da tos.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Eso se sabe cuándo da tos muy fuerte, más fácil te das cuenta de que estas con esa enfermedad cuando te da fiebre después cuando te da tos, con eso. Cuando hay esos síntomas dicen que es Covid, como dicen coronavirus.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Tal vez, esta enfermedad se adhiere más a los abuelitos que están con edad avanzada
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Cuando se descuidan, cuando no usan la mascarilla, no se lavan bien las manos, ahí se contagian con coronavirus.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: En principio tienen que quedarte en tu casa, sin salir demasiado a la calle, tienes que usar la mascarilla si sales a la calle, tienen que tomar un distanciamiento de aproximadamente 2 metros, tampoco tienes que hablar mucho con las personas. Después, cuando vuelves a tu casa tienen que desinfectar con alcohol tus compras, después hay que lavarse bien las manos. Con eso no habrá contagio
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Eso me dijeron, así como ya dije, una señorita me informó en el centro de salud, después de lo que informaron en la radio.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si esa enfermedad es verdadera, porque ha causado la muerte a muchas personas.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Esa enfermedad se previene cuidándose de esa manera. Yo me cuido yendo a comprar con mascarilla, cuando vuelvo a casa me lavo bien las manos, así me prevengo del coronavirus
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Hay bastante Eucalipto aquí en Mollepata, después plantas de Mocco. Con eso se previenen, tomando eso.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No, no hay, más bien están sanos
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me diera el coronavirus me encerraría una temporada en mi casa. Estaría en mi casa tomando mates, si con eso no puedo sanar, recién iría a la posta o a otro lugar donde hay medicamentos.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí, eso se puede, si se podría.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Te curarías de esas enfermedades tal vez tomando esas plantitas medicinales.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no es cierto.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso es cierto.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso es cierto
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso no es cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Eso no es cierto
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso es cierto
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: No es cierto.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es cierto.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso es cierto
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Para que deje de usar esa mascarilla la enfermedad ya tendría que haber desaparecido, pero ahora que la enfermedad está siempre hay que utilizar la mascarilla
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso es cierto

62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Para que llegue aquí a Mollepata en la radio sería la comunicación más efectiva, comunicarían en la radio para que aquí las personas se cuiden, para que salgan con mascarilla, para que se laven bien las manos. El internet casi no entra, algunos no más tienen. Los que están en el campo no tienen televisión porque no hay energía eléctrica, escuchan más la radio, la radio funciona hasta con pilas y ahí escuchan

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0020)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 63 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Distrito Pomacanchi, de la provincia de Acomayo, del Cusco.
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si, hasta cuarto de secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Ahora solo tengo trabajos temporales, no trabajo constantemente, trabajé muchos años en Lima, ahora ya estoy de residente en mi pueblo. No hay trabajo, solo trabajo poco en lo que sea.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Mayormente el quechua, y solo poco castellano también
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Si. Mi madre solo quechua, mi padre castellano
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua, Solo en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Quechua, a veces castellano, pero mayormente solo quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Hablé bien el castellano cuando era niño, cuando tenía 7 u 8 años. Cuando fui a la escuela ya hablaba, a la escuela fui siendo pequeño a los 6 o 7 años.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: <ul style="list-style-type: none"> a) En castellano b) Ahora siempre solo en castellano c) Los dos, a veces quechua, a veces castellano d) El quechua, porque los hermanos en el campo mayormente hablan quechua.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En castellano hermano, en castellano

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: En castellano hermano
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Ellos hablan solo en quechua, cuando hablamos con las abuelas y abuelos hablamos solamente en quechua.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si bien, siempre hablo bien en quechua, en mi comunidad con los hermanos
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, está bien apreciado, porque en mi pueblo los hermanos dicen nuestro quechua es legítimo, no podemos olvidarnos así por así.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, soy de la comunidad, ya son 6 años que ya estoy viviendo en mi comunidad, mi vida es en comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay posta médica, también hay enfermeras y médicos
	A: ¿Curanderos?
	B: Nada, no. Te diré también que actualmente en nuestro pueblo ya hay odontólogo y también varias farmacias, en nuestra comunidad ya hay 6 o 7
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Enfermedad, enfermedad que vino al pueblo, al mundo, ese coronavirus había sido una enfermedad mortal
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Claro es enfermedad, había sido una enfermedad muy contagiosa
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Creo que yo no sé muy bien eso, pero creo que podría ser un castigo de Dios, eso es lo que pienso
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, no, todos en la comunidad hemos escuchado solo como coronavirus
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
27	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En principio de la televisión, después en la radio, generalmente viendo la televisión. Claro, a cada rato el gobierno también está dándonos noticias de eso, esto es así, así hay que cuidarse, aquí en la comunidad también hubo una reunión con el comando Covid, ahí nos explicaron que hacer, como cuidarnos para que no aumenten los contagios.
	A: ¿No escuchaste de las personas, de tus vecinos?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Hablaron en mi comunidad, entonces todo lo que me enteré lo compartí con las madres, conversamos sobre la buena limpieza y los cuidados
	A: ¿Informaron en la posta?
	B: En la posta también
	A: ¿Qué dijeron las autoridades de la comunidad?
	B: Ahí también siempre conversamos, también el presidente o un líder de la comunidad camina por las calles dando advertencias, protégete con la mascarilla, lávate las manos, no salgas, a todos los padres y madres también
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Algunos aquí en la comunidad ya hablan castellano, pero generalmente a las madres y padres solo en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En las radios, en las noticias en la televisión, a cada rato el gobierno está informando está advirtiéndolo.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si hermano, Yo sí entiendo muy bien
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Están con fiebre, dolor de cabeza, a veces diarrea
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: En esa comunidad o donde sea, había sido muy triste, para no adquirirla hay que evitar el contacto con los hermanos, solamente los médicos que tratan, nosotros tenemos que estar lejos para no adquirirla.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Los señores mayores de edad. Las madres y padres mayores de 60 años o los que sufren de alguna enfermedad como la diabetes o alguna otra enfermedad, más rápido se contagian
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Eso había sido muy contagioso, si alguien viene de otro pueblo o vienen de algún otro lugar y llegan a la comunidad, hay muchos infectados, eso contagia a los hermanos y hermanas
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: No hay que salir de casa, después hay que lavarse bien las manos, alimentarse bien, siempre estar con la mascarilla, usar la mascarilla
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Viendo la televisión, también en la radio, después aquí en la comunidad dieron advertencias por parlante
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Sí

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: No creo, no hermano
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: -----
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: No creo que podría contagiarme, me cuido muy bien por eso no creo que sea así
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo me cuido con mate de Eucalipto, baños con agua de Eucalipto hervido
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No, no hermano
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Tendría que ir al posta muy rápido, después viendo como es la situación, me llevarían a otro hospital.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Quizá se hubiera podido combatir cuidándose, pero ya que está en todos los pueblos, a veces los hermanos y hermanas no hacen caso, inclusive en Lima hacen fiestas, reuniones y ahí está multiplicándose y extendiéndose hacia las provincias
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: No es eso, el ministerio de salud está diciendo que ya habrá vacuna, hasta eso se tiene que esperar, mientras tanto solo hay que cuidarse más, si no lo hacemos entraremos a esa enfermedad
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Así hablan, los baños con cualquier planta no son buenos
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No nada
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Sí, creo que así es
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Sí, así creo que puede ser
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Sí es cierto hermano
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Sí, así podría ser hermano, los enfermos graves ya no podrían estar bien
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Así es hermano. Yo te diría hermano que en esta nuestra comunidad, en este pueblo los hermanos y hermanas toman alcohol diciendo que es para que no le dé coronavirus, así podría ser
	B: Toman coca alcohol para que no estén con coronavirus, con eso creo que aquí se cuidan los hermanos y hermanas, hasta los señores que no toma trago están tomando.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí eso, el gobierno dice eso, no creo que pueda ser cierto, como será, algunos dicen que están muriendo más, no solo lo que dice el gobierno
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No, solo dice ya llegará la vacuna, con eso habrá la cura, así nomas dice
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Si, el ministro de salud dijo que habrá cuarentena para evitar contagios, pero algunos hermanos y hermanas no están cumpliendo esto como en otros lugares.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Sí estoy sano tal vez ya no, pero con un poco de temor usaría nomas, si estoy usándola
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Si hermano
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Despertando temprano en la mañana quisiera que digan en la televisión que ya se terminó esta enfermedad, ahí me alegraría.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0021)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 46 años
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: Soy del pueblo de Pomacanchi, la provincia es Acomayo
5	A: ¿Estudió usted? B: Si fui a la escuela, fui 5 años a lo que le llaman secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: En este pueblo yo solo trabajo en la chacra, no hago otro trabajo, me dedico a la chacra cultivando todo tipo de alimentos.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Si soy quechua. Mi madre, hablo desde mis padres, yo crecí con el quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Mis padres me hablaron en quechua, recuerdo que desde muy pequeño me hablaron solamente en quechua, mis padres, ellos también crecieron solo con el quechua por eso me hicieron crecer de la misma manera.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No, yo soy el mayor de todos mis hermanos, somos hombres, por eso, yo como mayor enseñé a mis hermanos todo lo que mi madre me enseñó, les hablo todo en quechua.
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Así como ya le dije, me hablaron en quechua, así como me hablaron desde muy pequeño, también hablo quechua desde muy pequeño.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Sí, yo desde que aprendí a hablar hablé en quechua, así también en mi escuela los profesores que venían sabían que nosotros hablábamos quechua, así igualmente nos enseñaban, por eso yo también solo hablo quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Si hablo, también hablo castellano, no puedo decir, hablo. A veces me llevan a otros pueblos por eso yo hablo castellano, así como pueda.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Aprendí a hablar castellano cuando entré a la secundaria, cuando ya estuve jovencito, estando jovencito ya, entre al colegio secundario ahí aprendí a hablar castellano.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>a) Mi familia no es muy grande, en mi casa les hablo a mis hijos en quechua. Ahora en la escuela ya les enseñan en castellano, pero yo en mi casa solo les hablo en quechua.</p> <p>b) Con mis vecinos yo hablo en quechua también, aquí somos bastantes vecinos, el pueblo también ya es grande y casi todos hablan quechua, claro que hay algunos que hablan castellano, con ellos hablo también castellano.</p> <p>c) Si en la comunidad así también hablamos solo en quechua</p> <p>d) En la chacra todos hablamos quechua, somos campesinos, todos somos hablantes de quechua, solo en quechua hablamos ahí.</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: No podría decirte que hablo muy bien el castellano, hablo pero no muy bien, ahora mis hijos ya hablan castellano, me confundo a veces, tampoco puedo decir que hablo bien el quechua ni el castellano, el castellano quiere ganarnos, siempre nos confundimos ya que aquí en nuestro pueblo nadie nos enseñó y tampoco hay alguien que nos enseñe, por eso puedo afirmar que yo domino un poco más el castellano después el quechua, poco a poco estamos olvidando el quechua en esta comunidad, por eso yo quisiera que nos ayuden, que vengas y nos hablen de todo esto.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Si yo entiendo de todo esto, yo entiendo en mi lengua quechua, aquí en mi pueblo hablan de todo, no solamente hablan en quechua, hablan también en castellano, yo entiendo todo en mi lengua quechua.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sabemos todo lo de los abuelos y abuelas, así como todos llegamos a esa edad. Los abuelos y abuelas también nos hablaron de los trabajos, como eran las chacras, del ayni, de cómo era la minka, de todas esas cosas nos hablaron
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, yo entiendo que cosas hay en mi familia, también en mi comunidad cuando me hablan las personas escucho, escuchando entiendo todo lo que me están hablando.
	A: ¿Así también de los documentos?
	B: También documentos, ahora ya no escribimos mucho en quechua. Si llega algún documento llega en castellano, si llegará algún documento en quechua también sé muy bien sobre eso.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí es bien apreciado, nadie dice nada sobre el quechua, aquí en la comunidad todavía somos muchos los que hablamos quechua, por eso está bien apreciada nuestra lengua quechua
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Yo soy foráneo, vine como yerno, si bien no puedo decir que soy de este pueblo, de Pomacanchi, crecí en Pomacanchi, desde que soy yerno crecí aquí.
	A: ¿De dónde viniste?
	B: Yo vine de aquí solo del pueblo que está al frente, del pueblo llamado Acopia de ahí vine como yerno al pueblo de Pomacanchi. Yo vivo desde hace tiempo en Pomacanchi por eso ahora yo ya soy comunero de la comunidad y hago de todo para ayudar a la comunidad de Pomacanchi
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: No hay muchos curanderos. Encontramos una posta de salud o centro de salud que fue enviado por nuestros gobernantes, nuestras autoridades, ya no hay otros sabios que curan, se está perdiendo. Si, yo recuerdo que antes cuando veía que mis padres se enfermaban íbamos donde el sabio que conocía de las enfermedades había papitos (personas antiguas), nosotros nos hacíamos curar yendo donde ellos, ahora ya no hay, ya se está perdiendo.</p>
	<p>A: ¿Qué más hay en la posta?</p>
	<p>B: En ese centro de salud conocida como posta, hay doctores, enfermeras, ahí ya no nos enseñan nada de cómo curar con las plantas medicinales, solo nos curan con pastillas y jarabes, con esas cosas nomás.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p>
	<p>B: Si escuché. Esa enfermedad coronavirus ahora también está en mi comunidad. Todos hablamos en reunión y entramos en acuerdo como cuidarnos para curarnos, de eso hablamos.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p>
	<p>B: Es una enfermedad, de acuerdo a cómo informaron es una enfermedad para la que todavía no encuentran cura, esa enfermedad viene con la tos, nos hace dar fiebre a nuestro cuerpo y nos mata. Eso aprendí de esas cosas, no se encuentra todavía la cura para esa enfermedad.</p>
24	<p>A: ¿Es una enfermedad o no?</p>
	<p>B: Si, diríamos que es una enfermedad, unos dicen es virus, por eso no sé muy bien, no estoy muy informado, no sabemos todo de eso, no sabemos muy bien, si bien nos dijeron una enfermedad está viniendo, se van a cuidar de eso entre todos, así nos informaron</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus?</p>
	<p>B: Todo tipo de información llega a mi pueblo, no sabría muy bien sobre eso. Del país China o del país Estados Unidos se producen y vienen muchas enfermedades y eso se juntan, de otro lado se dice por comer comidas sucias, otros dicen que de los que comen todo tipo de animales, así dicen en esas informaciones.</p>
26	<p>A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?</p>
	<p>B: No conozco eso, a ese coronavirus no conozco con otro nombre, solo conocemos Covid 19, así nomás conocemos.</p>
27	<p>A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?</p>
	<p>B: -----</p>
28	<p>A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?</p>
	<p>B: Si en todas formas, vienen en todo tipo de documentos, en las noticias televisor en la radio emisoras, escuche en las radios de esa enfermedad coronavirus.</p>
	<p>A: ¿De las personas y de tus vecinos?</p>
	<p>B: Si, también de las personas, si más antes nosotros nos enteramos cuando nuestros gobernantes informaban de eso no informamos nosotros.</p>
	<p>B: _____</p>
	<p>A: En la posta, en la comunidad en esos lugares, ¿comunicaron de ese coronavirus?</p>
	<p>B: Si, después ya, después que comunicó nuestro presidente Martin Vizcarra, también nos dijeron en la posta, en el centro de salud nos comunicaron, dijeron tenemos que cuidarnos, está viniendo una enfermedad. Si del centro de salud o posta también nos comunicaron</p>
29	<p>A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Si, esos comunicados de parte de nuestras autoridades y las autoridades de la comunidad</p> <p>B: comunicaron tanto en castellano como en quechua. No solo en quechua nomas ni tampoco solo en castellano, en los dos.</p>
30	<p>A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?</p>
	<p>B: En las radios, en nuestra radio. Muchas emisoras radiales de Cusco entran, llegan hasta aquí, hasta mi pueblo, mi comunidad, escuché ahí, también escuché en Radio Inti Raymi, ese era el nombre de esa radio.</p>
31	<p>A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?</p>
	<p>B: No entiendo totalmente, hablan muchas cosas, así dicen Covid China, Covid 19, ese es su número, no comprendo muy claramente esas cosas.</p>
32	<p>A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?</p>
	<p>B: Si solo estoy entendiendo algunas cosas</p>
33	<p>A: Pregunta 33</p>
	<p>B: Algunas partes no llegan a mi pueblo muchas informaciones, nadie nos dice esto es así, no hay nadie que nos diga esto es así, de todo llega, así es el coronavirus, otros dices así es, no entiendo muy bien,</p>
34	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p>
	<p>B: Según lo que escuché, según como sé, da como tos, fluye el moco insistentemente, presencia de la fiebre en el cuerpo, escuché así de esta manera.</p>
35	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p>
	<p>B: Yo no podría reconocer, de acuerdo a lo que me contaron a veces se ponen con tos, fluidez del moco nasal, como con cualquier enfermedad caminan con preocupación, viendo solo de esa manera yo podría saber, no se muy bien.</p>
36	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: No comen bien, desde pequeños no se habrán alimentado bien. Les agarrará a los que no están bien alimentados.</p>
	<p>B: A los ancianos y a las ancianas les daría, a ellos les daría más fácilmente.</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: De qué manera, así como nosotros mismos estamos amontonándonos, o hacemos algunas cosas, fiestas, vamos a las reuniones, más nos daría en esos lugares, uno a otro de haría dar.</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p>
	<p>B: Debemos alimentarnos bien, lavarnos bien las manos, no reunimos con otras personas, no asistir todavía a reuniones. En mi comunidad había reuniones para conversar de todo, pero ahora todavía no hay, no hay que ir a las fiestas, aun no debe haber fiestas, no se debe de estar entre multitudes de personas</p>
39	<p>A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?</p>
	<p>B: Si del centro de salud de todo, tienen carro ahí dieron vueltas por la comunidad algunas veces, vinieron a informarnos de casa en casa, caminaron por todas las calles hablándonos, todo el pueblo se enteró ahí.</p>
	<p>B: En la televisión, en la radio</p>
	<p>B: Si en esos también, así como ya dije antes, en esos medios también me enteré muy bien.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: Todavía hay estos medios, WhatsApp Facebook ¿Supiste de esos medios?
	B: De esos no, no puedo mucho, esos si me informan mis hijos, dice que informan también por esos medios de comunicación
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Yo veo que, si es cierto, veo así en la televisión como están muriendo, como está pasando, se ve de todo. Viendo todo eso, yo también ya estoy enterado.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Yo no te podría decir, en nuestro pueblo todavía no hemos visto esas cosas, como podrá ser, así como lo vemos, no creo que podríamos, si visitamos el centro de salud, ellos tal vez no podrían ayudar en eso.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: -----
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: Si nosotros, cada uno entre nosotros nomas tenemos que cuidarnos, yo también voy a velar por mi familia para que este bien, por eso yo me lavare las manos, yo no me reuniré con mis vecinos, solo de esta manera yo me apartaré de esta enfermedad.
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si yo me enfermaría. no sé muy bien sobre eso, yo también digo cuando te enfermas de ese coronavirus tienes que alimentarte bien, Me dijeron debes lavarte, no reunirte con otras personas, tú mismo comiendo bien, alimentándote vas a fortalecerte.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No, en mi familia no hay nada, nosotros no sabemos mucho de enfermedades como esta. Claro a nosotros aquí en nuestra comunidad llega enfermedades como la gripe, así del frio, tos también nos da, nosotros solo conocemos eso, nos dicen que tendríamos moco, pero tampoco tenemos moco a sí nos dicen, entonces no conocemos bien esa enfermedad.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Si, nosotros desde que vimos en la televisión y escuchamos en las radios nos protegemos más, a mi familia les digo con insistencia ya no hagamos esto, nosotros mismos hay que lavarnos bien las manos, hay que alimentarnos bien y así estaremos bien.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si a mí me da el coronavirus se llama a la posta de salud o centro de salud, entonces ellos nos llevaran a un cuarto separado y en otro lado me cuidarían. Eso es lo que sabemos nosotros, después nos dijeron (en la posta) tienen que comunicarnos
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Solo nosotros no podríamos curarnos, para eso están las autoridades, los especialistas que conocen la enfermedad, tendremos que acudir a esas personas que saben para que nos curen
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No, no es verdad, yo no escuche nada sobre eso.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No, no es de lo que nos pasa el frio, si esa enfermedad viene cuando hace frio, ya en nuestra comunidad está pasando el frio, la helada, de eso solo nos da la gripe. Esto tampoco puede ser
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Si yo también escuché hablar esto, como ya dije anteriormente, hablan de todo, si escuché esto, de todo tipo de enfermedades se habría originado, eso escuché.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No, eso nosotros no hemos escuchado, de la corroído por un gusano, si esta enfermedad se contagia de persona a persona eso escuché, pero no corroído por un gusano
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Si, escuche hablar de que el agua solo hay que tomar caliente, tomaremos solo agua caliente, entonces así esa enfermedad no nos agarrará tan fuerte, si esa enfermedad recién está iniciando, eso escuche decir.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Si escuché de eso, no todos se curan ya, ahora así como escuché y vi en la tele y radio muchos han muerto, pocos se curan, si escuché.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Si eso que hablan es verdad, tomar cerveza, bebidas alcohólicas no te previenen de la enfermedad, escuché que esas más te hacen enfermar.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Si, escuché esas cosas, si nuestro presidente habló todos los días, cuando estaba empezando, estaba hablando todos los días, después escuché cuantos mueren, cuantos enfermos hay, cuantos recuperaron, si escuché esas cosas.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Si, de eso nada bien, no, así haremos no nos dice, tampoco nos dice que esta es la cura, más bien dice que debemos de cuidarnos, debeos de acudirnos en la enfermedad, así nomás, pero aún no hay cura para esa enfermedad, sí escuché.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Si es verdad, preocupado por nosotros, nos informan de todo, sí aun no debemos de salir mucha gente, así no s indica, escuché, verdad.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Eso no escuché, yo me voy a poner nomas hasta que sepamos cual es la cura, hasta que sepamos eso, yo voy a seguir poniéndome con esas cosas.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No es verdad, en nuestro pueblo en nuestra comunidad a nuestra familia nos dijeron que nos lavemos las manos con lejía, por eso, eso no podría ser verdad a nosotros nos dijeron que debemos de lavar las manos con bastante agua y lejía.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>A mí me gustaría que vengan a mi pueblo personas sabedores de tema, especialista que nos visiten y nos informen lo que debemos de hacer, así cómo podemos curarnos entre nosotros o no, esas informaciones nos deberían enseñar esas personas que saben bien.</p>
	<p>Como decía hace instantes, nosotros no, en la televisión algunos informan en quechua, otros en castellano, nosotros no entendemos bien, entonces necesitamos que nos visiten los que hablan quechua y nos enseñen.</p>

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0022)

Version: Spanish

Pregunta	B: Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Tengo 39 años
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy del pueblo de Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí, yo fui a la escuela, estudié en la escuela. Fui a la primaria, a la secundaria y a Superior también fui. Si fui al instituto superior tecnológico aquí en la provincia en Acomayo en el pueblo de Sangarara hay un instituto, fui a esa escuela.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Ahora en la actualidad me dedico trabajo en una tienda, yo atiendo en la tienda de veterinaria, soy negociante.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Si soy quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Me hablaron en castellano después también me hablaron en quechua, B: Si, me hablaron en los dos idiomas
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No, solamente escuché en quechua y castellano, solo escuché en los dos idiomas.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Hable en quechua y en castellano también.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: hablaba en quechua así mismo en castellano, aprendí a hablar los dos idiomas porque mis padres así hablaron aquí en el pueblo de Pomacanchi, seguramente en tiempo de escases iban a la ciudad, es en ahí aprendieron a hablar castellano así ellos.... hablábamos también quechua así me criaron en los dos hasta que crecí
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Si hablo hermano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Hablo bien más o menos desde mis 6 años, en tiempos anteriores íbamos a la escuela entre los 6 y 7 años entonces así ya hablábamos bien el castellano, pero en este pueblo de Pomacanchi hablamos bien con más claridad el quechua.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>a) Ahora en la actualidad hablo en castellano, más hablo con mis hijos, pero en mi negocio en mi tienda hablo en castellano con los que hablan el idioma, y en quechua aquellos que hablan el quechua</p> <p>b) Si igualmente con mis vecinos, si ellos saben hablar en quechua les hablo en quechua, si saben hablar castellano eso también hablo con claridad</p> <p>B:</p> <p>c) En mi comunidad la mayoría siempre piden hablar en quechua, así en las asambleas piden que hablemos bien el quechua, dicen no todos entendemos castellano por eso tenemos que hablar bien el quechua piden en las asambleas. Hablamos en quechua.</p> <p>d) En la chacra como vamos mayormente con mis vecinos entonces hablamos más en quechua, de todo incluso las bromas.</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Esto sería otro idioma como el inglés, así sería, difícil de hablar, aunque sea poquito, los hijos estudian ese curso por eso así enseñamos con mucha dificultad eso.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: En quechua, hablaría en quechua.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si contaría, hablaría con ellos en quechua
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si entiendo, hablamos bien el quechua, les haría entender bien el quechua.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: En mi pueblo es bien apreciado. En este mi pueblo decimos que debemos hablar bien el quechua, hablar con claridad. Debemos enseñarles a nuestros hijos desde pequeños para que hablen, así conversamos también en nuestra casa, dentro de mi familia.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad, soy comunero en este pueblo de Pomacanchi
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay curandero, hay hartos curanderos
	A: Curanderos, ¿y también hay enfermero, técnico doctor?
	B: Si hay eso también, tenemos todo completo en nuestra posta o centro de salud, hay médico, obstetra, enfermera licenciada en enfermería, hay técnicos. Gracias a dios así hay en nuestro centro de salud.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché, todavía desde más antes del mes de marzo, en otros países había noticias de esa enfermedad muy fuerte. Nosotros decíamos no creo que llegue aquí a nuestro pueblo, pero más o menos a mediados del mes de marzo, esa enfermedad apareció en el Perú.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Eso es una enfermedad que está muy fuerte. Hay mucha gente está muriendo con esa enfermedad, todavía no aparece esa vacuna para controlarlo, entonces ahora todavía no hay, en otros países ya está habiendo, pero en Perú todavía no está bien. Así está esta enfermedad
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Una enfermedad, eso es una enfermedad

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Dijeron que podría haberse contagiado de la carne de murciélago, esos chinos comieron eso de ahí apareció, después todos se contagiaron. Trajeron a nuestro país Perú como están trasladándose en aviones uno de ellos trajo, después todos los pueblos, en el mundo entero esta esa enfermedad, si, ya hay demasiadas muertes.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, así nomás decimos en quechua, ese coronavirus, ese Covid, así como nos agarra una gripe, así nomás está esta enfermedad solo más fuerte, así nomás hablamos aquí en nuestro pueblo
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: En quechua decimos chhulli a la enfermedad de la gripe, así no más decimos.
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Nosotros escuchamos en las noticias, hay un televisor en la casa, en las mañanas y en las noches están comunicando en las noticias, hasta en las radios de Lima están dando en las noticias, en radioprogramas en esa radio escuché en las noticias
	A: ¿En los documentos?
	B: En los periódicos así está esa noticia, es una noticia muy grande, esa noticia está muy grande.
	A: ¿Escuchaste de las personas, de tus vecinos, de tus paisanos, de tu familia o no?
	B: De todo. Las personas de este pueblo de Pomacanchi están esparcidas por todos los pueblos, están en Lima, en Arequipa, en Tacna, esa nuestra familia nos comunica también por teléfono, como ya hay celulares también en los pueblos. Nos dicen aquí ya está así, cuidense ustedes, cúrense de esta manera, llamándonos sabemos cómo está ahora en todos los pueblos
	B: Las autoridades de tu comunidad hablan sobre eso o no
	B: Si ellos también, el alcalde, el presidente de la comunidad ellos también, todos los líderes, los que trabajan en el centro de salud, los policías, así uniéndose todos en este pueblo quieren cuidarnos de esta enfermedad. También nos comunican sobre todas las cosas que están pasando, nos dicen así se van a cuidar, estas cosas van a hacer. Aquí están trabajando así todos unidos
	B: El sacerdote, el pastor
	B: Aquí también muy bien nos está ayudando nuestro sacerdote de la religión católica de nuestra iglesia, hablaron en la radio, sacaron un programa para que hablen sobre esta enfermedad.
	B: El presidente de la comunidad también ha estado llamando en parlante diciendo lávense las manos, usen el tapaboca, no se aglomeren demasiado, caminen distanciados. Así nos hablan todas las autoridades y el padre también
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En las radios a veces habla nuestro alcalde en quechua y también en castellano, después el presidente de la comunidad está haciendo llamados en parlante más que en quechua. En este nuestro pueblo así nos están haciendo entender. En nuestro pueblo también ya muchos están con el COVID.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Escuchamos lo que hablan todas nuestras autoridades en las radios, en parlante, en la televisión aquí en nuestras casas, yo también escucho esas noticias cuando atendiendo en mi tienda, todos hablamos, cuando entran mis clientes, también hablo con ellos diciendo de esta manera nos tenemos que cuidar, así hablamos.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Si, entendemos todo con claridad, están pasando en las noticias como es esa enfermedad que es demasiado fuerte que requiere de bastante dinero, así están pasando en las noticias que es una enfermedad muy fuerte y que no hay cura. No están mostrando en la televisión como los familiares están llorando muy tristes buscando oxígeno y medicamentos, así estamos escuchando.</p>
32	<p>A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?</p>
	<p>B: Si</p>
33	<p>A: Pregunta 33</p>
	<p>B: No, todo estoy entendiendo, estoy entendiendo con claridad sobre esa enfermedad.</p>
34	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p>
	<p>B: Les duele la cabeza, les agarra fiebre, les duele la garganta, no pueden respirar muy bien. Los que se enfermaron dicen que la fiebre es muy fuerte cuando te da esa enfermedad.</p>
35	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p>
	<p>B: Su cuerpo esta con malestar, todo su cuerpo esta adolorido, también su cabeza les duele muy fuerte, esa persona ya no sale ni de su casa, está así enfermo, así nos damos cuenta de que esta con esa enfermedad.</p>
36	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Los abuelos se enferman con este coronavirus, los que están con mayor edad, a ellos les da fácilmente, a las señoras embarazadas, después a los niños, también a los que están con enfermedades como la diabetes, y los que no están bien de la presión, a esos más que todo, a los que ya tienen otras enfermedades, este coronavirus les da así más fácil. Los niños todavía no están buenas defensas, los abuelos ya están con pocas defensas, por eso esta enfermedad les da más fácil a ellos.</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Sobre eso, este coronavirus les da a las personas porque tal vez no se lavan bien las manos, de repente caminan aglomerados, tal vez cuando van al mercado no se cuidan, no lavan las compras que hicieron en el mercado llevan común a su casa, después viajan aglomerados en el carro, así en esos casos se contagian con el coronavirus.</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p>
	<p>B: Para eso hay que lavarse bien las manos, si es que sales fuera de tu casa, regresando debes lavar bien todo lo que compraste, debes quitarte y lavar de nuevo la ropa con la que te pusiste, después hay que lavarse bien las manos, si recibiste dinero en tu salida, también debes desinfectarlo con alcohol, en mi casi si recibo dinero en mi tienda lo desinfecto, hay que poner alcohol o lejía, así hay que cuidarse, también es muy importante usar la mascarilla, en este pueblo todas las personas estamos caminando con la boca tapada. Así de esta manera hay que cuidarse de este Covid.</p>
39	<p>A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?</p>
	<p>B: Escuchamos esas cosas en las noticias en la radio, en la televisión estando en la casa.</p>
	<p>B: Todos estamos hablando solo de esa enfermedad, con los vecinos, con los familiares, con las personas de otros lados nos comunicamos en el teléfono celular, ahora de eso nomas esta la conversación, cuidense de esta manera decimos, así hablamos entre vecinos también.</p>
	<p>B: Así como ya dije van a la radio de la posta también y el medico siempre habla sobre eso. Ahora solo de estas cosas se habla en la radio, en la televisión, en parlantes</p>
40	<p>A: ¿Usted cree en esa información?</p>
	<p>B: Sí, eso es verdad, es verdad, eso nos comunican para nuestro bien.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría, yo digo si me agarra eso sí podría ya que escuché en las noticias en el celular todo lo que dicen, eso sí se podría, si nos contagiáramos entonces podemos curarnos hay eucalipto, ajo, cebolla, kion, con medicinas naturales podemos curarnos, seguramente podemos conversar entre vecinos de la buena alimentación es por eso que no nos da tan fuerte creo que la mayoría somos asintomáticos, no estamos como en la ciudad aquí en Pomacanchi no está tan grave. Entonces digo, si nos contagiáramos eucalipto, ajo, cebolla puedo tomar, así haríamos.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pudo evitar que le de el virus?
	B: En el campo hay Eucalipto, hay ajos, cebolla, kion, si se podría con todos estos medicamentos naturales. Están diciendo que aquí en Pomacanchi también ya hay muchos que están con Covid, entonces hablamos entre vecinos y decimos que, si no nos hubiéramos alimentado bien desde pequeños, aquí en el campo nuestra alimentación es todavía natural, con todo eso, no nos agarra muy fuerte, sino creo que la mayoría estamos como dicen asintomáticos, aquí en el pueblo de Pomacanchi no está grave. Entonces yo digo si esta enfermedad entra a mi casa, tomaría Eucalipto, ajos, cebolla, solo eso así haría.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Así parecido nos agarra la gripe, ahí hago hervir Eucalipto dentro de la casa en una olla grande, eso llevo a los dormitorios y otras habitaciones en balde y hago vaporizar bastante para todos con mis hijos así, después si nos arde la garganta tomamos miel de abeja con limón, con orégano, así nos hacemos, como un jarabe y tomamos también mate de cebolla y ajos, así hacemos aquí en el campo.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No, gracias a dios todos están sanos, claro a veces tienen dolor de cabeza o dolor de barriga, después tal vez con operaciones, así cosas simples, pero no con esas enfermedades graves como esa diabetes, aquí en este pueblo casi no sufrimos de esas enfermedades. Nosotros somos todavía jóvenes, mis hermanos también son jóvenes no están con enfermedades todavía
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: SI me diera esa enfermedad, así como dije anteriormente, me dolería demasiado mi cabeza, me curaría con ese Eucalipto, con esa miel, aquí en nuestro pueblo gracias a dios hay bastante miel y se vende, con esas cosas me curaría, cuando todavía no avanza mucho me bañaría con Eucalipto hervido, bañaría también a mi familia, cuando me arda la garganta prepararía esos jarabes, cuando ya esté muy fuerte iría al centro de salud
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Así como ya dije no sé cómo se habrá extendido esta enfermedad en otros pueblos así como en Lima se están muriendo, será que no se alimentan bien como nosotros con alimentación natural, aquí en el campo criamos bastantes cuyes, hay bastante leche, hay bastante alimento natural, en la ciudad seguramente no se alimentan así, como dicen comida chatarra nomás comen, por eso será que no tienen muchas defensas y por eso no soportan esta enfermedad, por eso en la ciudad les da muy rápido cualquier enfermedad, será tal vez que por eso esta enfermedad se extendió tanto, si tomarían siquiera caldo o comerían cuyes así como nosotros o comerían huevos criando gallinas como hay en el campo. En la ciudad no se alimentan así, ya todos los alimentos son procesados, por eso no tienen defensas, no creo que aquí en el campo tanto como en la ciudad, hasta el momento solo hay dos personas fallecidas.</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?</p> <p>B: .-----</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p> <p>B: Es verdad</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p> <p>B: Eso no es verdad, debemos de cuidarnos del frío para que no nos dé la enfermedad, debemos de andar bien abrigados. No es verdad.</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus.</p> <p>B: No es verdad</p>
53	<p>A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos</p> <p>B: Eso no es un mosquito, no es verdad</p>
54	<p>A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.</p> <p>B: Eso no es verdad, tienen que tomar cosas calientes para que no les dé ese Covid.</p>
55	<p>A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran</p> <p>B: Eso no es verdad, algunos enfermos, como ya dije, se están recuperando, otros, los que están débiles, esos se estarán muriendo, pero hay muchos que se están recuperando de esta enfermedad.</p>
56	<p>A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus</p> <p>A: No es verdad, en los pueblos y en todo sitio están diciendo que tomando ese trago se recuperaron, aquí en este pueblo también los borrachitos están caminando sanos, por eso nosotros entre vecinos conversamos, a los que toman alcohol parece que no les está dando esta enfermedad, ¿Si qué se deberá eso?, porque será que los borrachos no se están enfermando.</p> <p>B: Esto no es verdad, tal vez el alcohol está curando a algunos</p>
57	<p>A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus</p> <p>B: Si es verdad, todas las veces estamos escuchando a nuestro gobierno, en la televisión en los noticieros también comunican cuántos están muriendo, cuántos ya se están recuperando, comunican todo eso.</p>
58	<p>A: El gobierno no habla de cómo curarse o sanarse del coronavirus</p> <p>B: Si habla sobre eso, están diciendo siempre lávense las manos, usen mascarilla, así dicen sobre eso.</p>
59	<p>A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Si eso es verdadero, ese ministro de salud nos hizo hacer cuarentena, todos en nuestro pueblo también hicimos, hasta ahora todavía hay esta cuarentena en nuestro pueblo, por eso todas esas cosas habla el ministro de salud para que nos cuidemos.</p>
60	<p>A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es</p>
	<p>B: Si todos se curan en todos los pueblos, solo así ya no me pondría la mascarilla, si es que aun continua no sé hasta cuando siempre en la casa, a mis vecinos también siempre les diré que debemos de usar para cuidarnos para a tos también, estando con la gripe fácilmente nos podemos contagiarnos, ahora desde mi punto de vista usar la mascarilla nos evita contagios de la gripe y otras enfermedades, la mascarilla siempre con cuida.</p>
61	<p>A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.</p>
	<p>B: Eso no es verdad, es lejía nos cuida, con eso hay que limpiar la casa, también hay que desinfectar el dinero, por eso, esto no es verdad, esa lejía cura, nos cuida</p>
62	<p>A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?</p>
	<p>B: Yo quisiera todo eso en las radios y en la televisión. Las autoridades harían bastantes capacitaciones, pero como no hay reuniones, en las radios y en las televisiones siempre deberían hablar bastante, hasta que se terminen esas medicinas para curar, hasta que aparezca esas vacunas que dicen, siempre debe haber capacitaciones, eso que dicen spot radial, en actuaciones artísticas siempre debe haber no se debe terminar hasta cansarnos, porque esta enfermedad desaparecieron familias enteras en los pueblos de aquí Pomacanchi están en Lima, Arequipa, Tacna hay siempre muertos, es por eso que nosotros también estamos preocupados de estas enfermedades nos debe seguir hablándonos en las noticias radiales.</p>

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0023)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 49 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Yo soy del pueblo de Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí, hasta primer grado de primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Yo trabajo en mi chacra aquí en mi pueblo de Pomacanchi, hago la chacra, si hermano, solo haciendo chacra vivo aquí en este pueblo
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Yo soy quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Mis padres me hablaron solo en quechua, me hablaron cuando era niño
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Si hablan de quechua
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Mis padres me hablaron a mí en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Yo hable en quechua, en lo que dicen runasimi
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Hablo, ahora también hablo castellano y quechua
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Yo aprendí en el tiempo que fui a la escuela, aprendí ya en quinto de primaria
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	e) Ahora con mi familia, con mis hijos les hablo en quechua
	f) Con mis vecinos también hablo quechua
	g) En mi comunidad también, dentro de esta comunidad todos nosotros, la junta directiva todos hablamos quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Yo siempre hablo solo en quechua
	A: ¿Y en castellano?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Hablo a veces, si es que alguien me habla entonces también hablo castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: hablaría solamente en quechua lo que pienso, más bien hablo con cualquiera aquí en el pueblo de Pomacanchi
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: eso ahora no, si me contaron, pero no se mucho, sé algo no más.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si, Si entiendo documentos en quechua, no mucho, pero se bien.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es conocido en toda la región, es conocido aquí en el pueblo de Pomacanchi son quechua hablantes
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la comunidad, de este pueblo de Pomacanchi
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay en este pueblo, los que curan con las hierbas de las alturas si hay.
	B: De la misma manera curanderos, hay también enfermero, técnico, doctor
	B: Si hay, en estos tiempos ya hay, los hijos que ya son profesionales son doctores, ingenieros arquitectos, antes, años atrás no había, ahora ya hay muchos.
	A: Esos, ¿en la posta?
	B: Así es, en la posta
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si se escuchó, todavía en el mes de marzo así comunicó que apareció esta enfermedad, así en el mes de marzo llegó aquí
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Una enfermedad, una enfermedad fea, una enfermedad que no te das cuenta, había sido muy fea, a nosotros aquí casi no nos está dando, nosotros vivimos en aire libre, caminamos por las alturas pasteando nuestras vacas masticando coca, nosotros con eso nomas estamos pasando de manera normal el coronavirus
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es enfermedad, enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: No, de qué es, dicen que podría haber aparecido allá en el país de China, nosotros nos sabemos bien eso, sabemos poco. En las noticias hemos escuchado que salió de China.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Podría ser como antes la tos, la gripe, para nosotros como esas enfermedades sería ese coronavirus
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: Nosotros lo reconoceríamos como la tos, la gripe, secreción nasal, con esos reconoceríamos, con dolor de cabeza así podemos reconocer ese coronavirus.
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Nosotros escuchamos antes, escuchamos en las noticias en la radio.
	B: Si escuché en estos pueblos comunicaban en alto parlante que debemos cuidarnos tapándonos nuestras bocas así hemos comunicado nosotros
	B: También hablaron en la posta, salieron en su carro dando vueltas con su altoparlante, nos reunimos para acordar que no salgamos de nuestras casas
	B: También el presidente de la comunidad, la autoridad de este pueblo siempre hace llamados en parlantes, todas las mañanas y tardes llamaba.
	B: sí, también el alcalde como autoridad de este pueblo hizo llamados, no hay que hacer reuniones, solo unos tantos, el padre sacerdote tampoco hizo misa, nosotros así estuvimos encerrados.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Primero difundieron en quechua, luego algunos de la posta hablaron en castellano,
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Escuchamos primero todavía en el mes de enero de allá del país de China, después aquí supimos cuando llegaron noticias en la radio, al pueblo de Pomacanchi llegó en el mes de marzo, aquí en este pueblo, en el mundo entero se vio más claramente en la televisión, aquí en mi pueblo Pomacanchi llamaron en altoparlante, ahí todos nos enteramos y todos nos cuidamos.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si, poco entiendo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Entiendo un poco nomas entiendo del coronavirus
33	A: Pregunta 33
	B: Si, si, si
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: yo podría decirte si eso nos agarra, duele la cabeza, duele el corazón, hay malestar de cuerpo, no hay fuerzas, dicen que es gripe por eso hay mucha flema, esas cosas les hace enfermar
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Mi familia se enfermó con eso allá en Lima, así me informé y supe todas estas cosas
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Se enfermarían esos, quienes están muy gordos, los que sufren alguna enfermedad dolor de corazón, diabetes, cáncer, a ellos les da esta enfermedad.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: De repente una persona se junta con un vecino, se acerca mucho, se tocan, ahí sería que le da esa enfermedad.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Nosotros no nos acercamos mucho, por eso nosotros, hacemos hervir Matico, hacemos hervir Eucalipto con eso hacemos vaporizar dentro de nuestra cama
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Nosotros supimos en la televisión, salió allá en China ahí vimos, nosotros no pensamos que llegaría a nuestro país Perú, no lo tomamos muy en serio, nosotros tomamos esta enfermedad como broma, ahora esta enfermedad ya llegó.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: También de las personas igualmente de ellos supimos eso, en un tiempo vino un carro de allá del pueblo de Lima, llegaron nuestros paisanos, ahí trajeron la enfermedad aquí a nuestro pueblo de Pomacanchi
	B: sí enseñaron, informaron cómo cuidarse, el doctor, así como también las enfermeras nos enseñaron eso así nos informaron
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si es verdad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Yo sí podría, ahora ya soy un hombre preparado, ya aprendimos que cosa se debe tomar primero, ya podemos siquiera un poco vencer
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Primeramente, nosotros nos lavamos bien las manos, después, nos desinfectamos con esto que se llama alcohol, nos lavamos con jaboncillo líquido, otro también aquí tenemos bastante Eucalipto eso hacemos hervir y desinfectamos poniendo dentro de nuestra cama, el olor del Eucalipto desinfecta, eso hacemos en cada habitación donde dormimos, nosotros desinfectamos con eso.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si nos da a nosotros, en primer lugar, miccionamos orín en una taza, luego tostamos sal gruesa en una tostadera, después lo agregamos al orín y tomamos con un poco de orégano en las mañanas a primera hora.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Mi papá estaba enfermo antes, pero no, se enfermó con cólico.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Si, un poco sabemos
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me diera a mí a la vista me ardería la garganta, entonces como ya dije nosotros hacemos gárgaras con agua de orín con sal a primera hora de la mañana después tomamos un poco de alcohol
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Aquí en los pueblos alejados, si se podría porque aquí hay todo tipo de plantas, si se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Para cualquier enfermedad nosotros vamos tempranito a los cerros por esas plantitas, con eso nos curamos haciendo hervir o moliendo
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No, sí. Con agua caliente sería con una planta, con eso si se podría bañar, nosotros nos bañamos con agua caliente de Eucalipto y ciprés
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si, también del frío agarra tos, como ya dijimos, agarra tos, gripe y flemas. Verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Si, eso sería verdad

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No creo que eso pueda ser verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Sí, eso es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Sí, no creo que esa persona sería normal ya, porque ya no estaría bien, eso es verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Eso no sería verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Si eso es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Si verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Si eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascarilla. La razón porque no lo necesita es
	B: No pues, yo me pondría nomás, sin la mascarilla las enfermedades me contagiarían, yo me pondría nomás la mascarilla
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso no es verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: A nosotros nos gustaría que venga al pueblo de Pomacanchi una persona sabia, una persona que sepa muy bien, en el estadio sentados con distanciamiento ahí nos enseñaría como podemos curarnos como es esta enfermedad. Quisiera que lleguen aquí.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0024)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
	B: Soy de aquí del pueblo de Cusco, provincia de Acomayo, distrito Pomacanchi. Estoy hablando desde mi pueblo
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Hermano yo actualmente tengo 48 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy del pueblo de Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui, terminé solo la primaria hasta sexto grado
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Solo trabajo en mi casa, hago la chacra, crio cuyes, eso no más hago, no tengo un trabajo seguro
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Yo soy definitivamente quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Mis padres siempre solamente me hablaban en quechua, mi abuelita y mis hermanos menores también. En mi pueblo todos solo somos quechua hablantes.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Si, mi padre fue a Lima cuando era joven ahí hablaba en castellano (se pierde la voz)
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Hable en quechua hermano
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: En quechua hermano, En quechua desde que entre a la escuela hasta que el profesor nos enseñó a escribir en castellano, pero no podíamos todavía traducir el quechua, después según íbamos pasando de año en la escuela ya logramos también el castellano
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si hablo hermano.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Aprendí a hablar castellano desde que fui a la escuela, el profesor hablaba, no nos enseñaba en quechua, ya nos dio lecturas de castellano.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a) A veces hablo quechua, a veces castellano, así hablo, no hablo solo en uno de ellos, así hablo con mi s hijos b) Si hablo combinadamente quechua y castellano

	<p>c) De la misma manera también en mi comunidad. En esta comunidad todos trabajamos en la chacra, mis hermanos y hermanas comuneros como yo, por eso hablamos siempre solo en quechua, pero si vienen visitantes que no saben quechua, que solo hablan castellano, ya también hablamos castellano porque ellos no saben quechua. Aquí en el pueblo de Pomacanchi todos somos comuneros y hablamos quechua.</p> <p>d) Hermano hablamos solo en quechua</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: En castellano, este castellano solo puedo un poco, en cambio quechua hablo muy bien.</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)</p> <p>B: Hablaría en quechua, hermano</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p> <p>B: Si, quisiera escuchar</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p> <p>B: Si, si hermano, entiendo al leer documentos, pero ahora en esta mi comunidad tanto el presidente y el secretario hacen las actas en castellano, pero si estaría escrito en quechua si puedo leer.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Si es bien apreciado, hermano, aquí la mayoría más que todo somos quechua hablantes.</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Si, definitivamente soy comunera</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p> <p>B: Si hay un puesto de salud, aquí en nuestro pueblo si hay hermano</p> <p>A: ¿Y hay curandero?</p> <p>B: Si también hay algunos curanderos, pero como será si realmente curaran o no. Pero si hay hermano. Algunos, dos o tres personas se dedican a eso, cuando hay enfermos dicen yo te voy a curar. Si hay hermano</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p> <p>B: Si hermano, aquí en nuestro pueblo de Pomacanchi ya está habiendo algunos casos con esta enfermedad coronavirus, esa preocupación llegó ahora a nuestro pueblo. De la misma manera como está esta enfermedad en Perú y en el mundo entero, así también aquí está esta enfermedad, por eso nos encontramos tristes y preocupados hermano, Tampoco hay trabajo, ni ninguna labor, solo hay salida, no hay con que hacer nuestras compras, así está hermano, por eso esta enfermedad es una preocupación en este pueblo</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p> <p>B: Dicen que este coronavirus es un gusano pequeñito, se contagia como una gripe de lo que respiramos, así dicen hermano, pero no es como para ver a simple vista sino dicen que es muy pequeñito que solo lo ven con esas cosas hermano. Si llegas a resfriarte ya está, ahí ya te está atacando esta enfermedad coronavirus, así dice hermano. Nos afecta a los pulmones, dicen que va a cernir nuestro corazón, que lo deja como un cernidor. También dicen que está llevando a la muerte a las personas que se enferman de gravedad, solo se recuperan los que están un poco sanos. Aquí también ya hay unos pocos casos, pero algunos en cambio se están recuperando</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Esto debe ser pues una enfermedad hermano, como la peste será una enfermedad. Es una enfermedad hermano
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Esta enfermedad se produjo allá del pueblo de China, dicen que, de la suciedad, XXX dicen que de lo que comieron, eso debe ser así hermano. Nosotros en este pueblo también estamos tomando previsiones, estamos desinfectándonos, algunos como pueden con orín fermentado, otros con lejía, así también nos estamos lavando las manos, eso nomas hermano
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Con otro nombre no, hermano. Solamente dicen esto son gusanos, debe ser solo como una gripe corriente hermano.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En las noticias hermano, si vimos en la televisión, después en las noticias de las radios, escuché en esos medios hermano.
	A: ¿En documentos?
	B: Si se ve también en los documentos, en los periódicos hermano
	B: Escuchaste también de tus vecinos, de tus paisanos, de tus familiares
	B: Si escuché hermano, están asustados y preocupados, nos encontramos preocupados diciendo tal vez así nos agarrará
	A: ¿Comunicaron desde la posta o no?
	B: Si comunicaron, cuidense, desinfectense límpiense con alcohol, nos dieron esas cosas, lávense las manos, lávense constantemente con alcohol, tápanse la boca con mascarilla, así nos dijeron los médicos.
	A: Cuéntame más sobre eso, ¿las autoridades comunales, los curanderos de la comunidad comunicaron o no?
	B: EL comando Covid nos dio una charla, ahí las enfermeras, doctores y el presidente de la comunidad reuniendo a todos los comuneros hicieron escuchar y enseñaron de qué manera cuidarnos, nos dijeron de esta manera se van a cuidar, si es que nos contagiamos no se van a preocupar ni entristecer, con la preocupación y tristeza podría aumentar más, hay que estar tranquilos y tomar previsiones, consumir ajos, limón y kion, nos dijeron que tomemos todo esto como prevención
	A: ¿De parte del alcalde, de la municipalidad?
	B: La municipalidad también está en el comando Covid, el señor alcalde es el presidente del comando Covid y también está el presidente de la comunidad
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Se difundió en castellano, también en quechua para algunos que no entienden, como las abuelitas. Si hermano enseñaron en quechua también para las abuelitas
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En la radio y en la televisión. Escuché más que todo en la radio, en este mi pueblo en Pomacanchi
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No entendemos mucho, no sé, entiendo poco solamente hermano
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	Si hermano, estoy entendiendo poco no más todavía, no sabemos muy bien con que vamos a curarnos si nos da coronavirus, eso no sabemos ni entendemos cual será la cura, aquí solo estamos con prevención no más.
33	A: Pregunta 33
	B: Si hermano, no estamos entendiendo bien sobre la cura, cuál sería la cura, eso
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando te enfermas con coronavirus no te deja respirar, duele la cabeza, el cuerpo esta molido, totalmente no hay fuerzas, tienes mucha debilidad como a punto de morir, no tienes valor, así dicen hermano.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A esos que están de 60 50 años para arriba, a los abuelos, abuelas, viejitas
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Se podría contagiar de alguien que esta con coronavirus cuando caminan sin ponerse la mascarilla, de lo que manipulan sus alimentos sin limpieza, no se desinfectan las manos con alcohol, deben lavarse contantemente las manos, de esas cosas y tampoco están distanciadas de las personas, algunos están reunidos, ahí será, de repente estarán yendo a las fiestas también. Hermano, en esos les da.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Hermano hay que estar de lejos a lejos, no acercarse así ni con los vecinos, ni paisanos, ni con quien venga de donde sea y más que todo debe haber limpieza, hay que desinfectarse la mano, dicen que es mejor con jabón común, no lo otro, hay que usar la mascarilla, así no te contagias ni con la tos.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: De la televisión y de la radio
	B: Eso también hermano, viendo en esos medios también, nos ayudamos con esos medios también hermano
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si, por mi parte, debe ser verdad hermano, debe haber esa limpieza, eso está bien hermano
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Yo no me juntaría con las personas, no soltaría mi mascarilla en la casa ni afuera, tomaría ajos, limón, kion, después me haría limpieza desinfectándome siempre con alcohol, no asistiría a las reuniones ni fiestas. Con todo eso yo cuidaría mi salud hermano.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Si hermano, desinfectaría también mi casa. Echaría orines fermentado con ajos chancados a toda mi casa y a la puerta de la calle, y pondría Eucalipto en la puerta. Hago vaporizaciones con agua hervida con Eucalipto en mi casa y en el piso, con todo eso gracias a dios en mi familia no nos ha dado, todas estas cosas estamos haciendo, con esas cosas y también estamos desinfectando con creso y con lejía, estoy regando todas las habitaciones desinfectando con esos. Con todo eso hermano, me estoy cuidando en mi casa.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	Si me diera el coronavirus, no me ha dado todavía, pero tomaría esa planta llamada Matico, después solamente la limpieza y me aislaría de mi familia en otra habitación, estaría sola, ahí haría como B: cuarentena, para no contagiar a mi familia hermano, eso estoy pensando hacer si me diera, de esa manera me cuidaría, me encerraría sola en una habitación separada de mi familia, porque si estuviéramos todos, no estaría bien cuando yo les contagie. Esas cosas harían si me diera a mí.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Si hermano hay, mi esposo está un poco mal de salud
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	Si hermano, con todo eso yo estoy así en mi casa desinfectándome, porque mi esposo esta con la presión un poco alta, por eso nos estamos cuidando, pero tranquilos, si es que nos vamos a deprimir B: entonces de repente rápidamente nos podría dar esa enfermedad, creo que a eso está atacando, si algunas personas esta triste, preocupada a esos les ataca más, a las personas con gordura y mal del corazón a esos también hermano, por eso yo solo estoy en mi casa cuidándome.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	Si me da coronavirus hermano me aislare en una habitación. En una habitación aparte solita hare mi cuarentena. Iría rápidamente al centro de salud para hacerme la prueba y saber si estoy contagiada o B: no, ahí sabría eso según lo que me diga el médico, seguramente me dirá que haga cuarentena en otro lado, yo haría eso porque no estaría bien ir al hospital por decisión propia, en el hospital tal vez me contagiaría más.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Por mi parte si se podría hermano
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	Se podría hermano siempre y cuando demos total cumplimiento a lo que nos dicen y a todas las enseñanzas que nos dieron el doctor médico, el señor alcalde de este comando covid en las charlas que nos dieron para ayudarnos.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no sería verdad hermano
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si eso es verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Si hermano, un virus causó este coronavirus
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Sí, eso sería así, eso sería verdad hermano. Como antes era, igual sería eso. Eso sería verdad hermano
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Sí, eso sería verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Si hermano, no. Solo algunos, otros que están enfermos con la presión o del corazón esos hermano, ya no se recuperan, pero si todavía están sanos, esas personas sanas se recuperan hermano.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Si hermano eso sería verdad, no creo que eso nos sanaría si nos da coronavirus.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Si hermano, así están informa la verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Si habla hermano. Es verdad.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad lo que dicen
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: No, siempre hay que usar, guantes, mascarilla, nos podemos contagiarnos, siempre puede continuar, seguiremos con guantes y mascarilla.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Si hermano, pero desinfecta y nos cuida, desinfecta ese virus hermano
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: En las noticias, sería que informen más en esas radios y en la televisión hermano
	A: ¿De los familiares que viven en tu casa, de tus paisanos?
	B: Me gustaría que llegue en quechua para que escuchemos y entendamos muy bien.
	A: ¿De la posta?
	B: Me gustaría también de la posta, igualmente del comando Covid, del alcalde y del presidente de la comunidad...

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0026)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Ya llegué a mis 46 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Yo nací en el mismo pueblo de Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui, a la escuela Tupac Amaru y después al Colegio Simón Bolívar. Concluí mis estudios de secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: No tengo ninguna especialidad segura, yo solo hago trabajos eventuales como obrero pintor.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Soy quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Mis padres me hablaban siempre solo en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí, siempre hablaban, siempre en quechua solamente, ahí yo solo escuche hablar más en quechua, no escuchaba castellano, solo estoy escuchando muy poco
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En mi escuela también solo nos enseñaron en quechua, no entendíamos castellano
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Yo siempre hasta el momento solamente hablo en quechua, a mis hijos también, pero ellos más se inclinan al castellano, yo solo domino y hablo más solamente en quechua, me es más fácil,
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Hablo, pero poco, así cuando entro a las oficinas, en los viajes, en el trabajo, pero no en mi casa
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Aprendí poco más o menos en mi escuela, más que todo ya aprendí entrando al colegio
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	<p>e) Nosotros nos damos todas las indicaciones para hacer la chacra solamente en quechua, para cualquier labor solo en quechua</p> <p>B: f) Siempre solamente en quechua, a veces cuando voy al mercado a comprar y cuando me habla en castellano contesto en castellano</p> <p>g) En mi comunidad también siempre solo participo en quechua, a veces el presidente habla en castellano, entonces ahí yo participo en castellano, pero raras veces, dominamos más en quechua</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	h) En quechua, las bromas también en quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Hasta hoy siempre solamente en quechua hermano, yo siempre hablo más solamente en quechua, a mí no me gusta mucho el castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Si fuera dentro de mi familia, o estando en el campo y también dentro de casa estando con la familia yo siempre hablo en quechua, solamente en quechua hermano.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Contaría según lo que se, si no se nada, tampoco podría contar nada
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Según lo que se, escuchando hablar castellano hablo, tal vez algunas partes no pronuncio bien, tal vez me está faltando, los demás tendrían que decir, yo no podría decir que hablo perfecto hermano.
	A: ¿Entiendes cuando te leen documentos oficiales en quechua?
	B: Sí, leo hermano
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: En cada barrio es bien apreciado hermano, en mi comunidad también nosotros atendemos más las quejas solamente en quechua
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí hermano, ahora yo soy parte de la junta directiva de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: En mi pueblo so hay hermano, hay enfermero doctora, así como también así unos curanderos, pero no hay muchos sabios
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí escuché hermano, todavía desde el mes de marzo
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Es una enfermedad hermano, apareció de allá desde el pueblo de China, del país China.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es enfermedad hermano
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Tal como escuché hermano, sería de la suciedad, de la mala alimentación, de eso hermano. Algunas personas vivimos o viven, tal vez yo también estaré viviendo sin estar bien alimentado, sin tener buena limpieza, así apareció hermano.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No escuché hasta hoy hermano, tal vez habrá con otro nombre, no puedo engañarte hermano
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escuché en las noticias, viendo en la televisión, después escuchando la radio, así me enteré, escuché

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: De las personas, de tus familiares, ¿de tus paisanos?
	B: De igual manera hermano, cuando nos encontramos en la chacra en el campo, entre nosotros nos avisamos: así está, así está viniendo desde ese pueblo, y nosotros de qué manera XXXX....así hablamos hermano, así de esta manera ahora ya todos se han enterado
	A: ¿Y de parte del centro de salud?
	B: A parte desde ahí también nos hicieron alarmar, nos hicieron preocupar, nos enseñaron así van a estar con la limpieza, no se van a juntar, usen la mascarilla, así hermano
	A: Las autoridades de la comunidad, ¿comunicaron de todas esas cosas o no?
	B: Si hermano, en primer lugar, mi compañero presidente nos dijo eso a cada uno de nosotros, nos dijo a los líderes de cada barrio de esta manera van a dar la alarma en vuestros parlantes. Reúnan y avisen, nosotros somos la cabeza de nuestro pueblo, depende de nosotros que ganemos a esta enfermedad. Enseñen de esta manera a sus barrios, a sus comunidades. Así nos dijeron hermano, eso nosotros XXXX de la misma manera hemos alarmado, comunicamos a nuestro barrio, a nuestra calle, a nuestros vecinos así hermano.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Hermano, nosotros siempre solamente hablamos siempre más en quechua, entonces comunicamos más siempre en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Hermano, hay una radio “Altiya Canas” de nuestros vecinos, es una radio de aquí del lado de Canas, ahí, más por las tardes hay noticias en quechua, entonces nosotros aquí en este pueblo escuchamos más esa radio, de igual manera en las alturas casi a todos se esparce esa radio, esas noticias en quechua. Nosotros hemos entendido más escuchando eso hermano, pero en castellano todavía no, hermano
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Hermano, hasta ahora todavía no entiendo todo, como en mi pueblo no hay mucho por eso un poco que yo no creía, pero ahora, tiempo después, hermano, yo también ya creo.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Si hermano, no sé todo con claridad hermano.
33	A: Pregunta 33
	B: Si hermano, así es hermano
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Esa enfermedad había sido así: te da tos, después estornudas, nosotros decimos gripe a eso hermano, después gripe, después fiebre hermano, duele la garganta, duele la cabeza. Esos habían sido los síntomas hermano.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Sobre eso, me doy cuenta cuando hay dolor de cabeza, cuando hay mucha fiebre, después cuando dan estornudos. Si me diera cuenta de todos esos síntomas, yo podría decir si, esa es la enfermedad.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Según lo que escuché hermano, más que todo se enfermarían las personas mayores de edad, de la misma manera algunos que están poco alimentados. Esos, hermano. Yo diría eso no mas
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso daría como ya dije XXXXXX a las personas, a las personas que viven en la suciedad, después hermano, a los que se acercan mucho, a los que están sin usar mascarilla. De esa manera, hermano.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Según lo que escuché, no hay que acercarse mucho, debe haber una distancia de dos metros o metro y medio, así nos enseñaron y siempre hay que usar la mascarilla. No hay que tomar nada en el mismo vaso cuando se toma cualquier cosa, igualmente cuando uno tose hay que taparse, después cuando estornudas también hay que taparse, así había sido hermano
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Nosotros aquí nomas en la comunidad nos reunimos guardando las distancias, en las faenas de los domingos ahí más que todo, ese comando Covid nos enseñó más hermano
	A: ¿Quiénes están dentro de ese comando Covid?
	B: Estaban el alcalde, centro de Salud, comisaría después la autoridad comunal, estaban más que todo esos, hermano
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si es verdad hermano. Yo creo, porque, tal como escuché en la radio, casi todo lo que pasan, las noticias que pasan en quechua en esa radio hermano, de igual manera, también en castellano, de acuerdo a eso, seguramente ellos también escucharon y eso nos comunican a nosotros hermano.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría hermano
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Hermano, yo diría con buena alimentación. Nosotros en este pueblo trabajamos de todo de forma natural, no compramos tanto de otros lados. Comemos los productos que nosotros mismos trabajamos, de igual manera las hortalizas. Esas cosas hermano, solo no tenemos fruta hermano. Eso, alimentándose bien, después, usando la mascarilla, también no acercarse mucho, estando distanciados, así como dije, también no hay que comer del mismo plato, ni tomar del mismo vaso, cuando se come cualquier comida. Así con esas cosas hermano, yo podría superar esto.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Hermano, tal como yo escuché, aquí casi no tomamos alcohol, no te podría mentir, pero no en exceso hermano, poco no más, Mas que todo alcohol con coca, de la misma manera mates cálidos, hay variedad de plantas nuestras en este pueblo
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Hasta ahora no hay hermano. Solo mi mamá se enfermó, ya falleció, a mí me dejó muy chico. Yo solo vi eso hermano, hasta ahora no vi más, hermano.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Le avisaría a mi familia hermano, estoy así, estoy sintiendo estas cosas. Cuando les diga medicinas prepárenmelo, ellos preparando me darían de tomar o yo solo tomaría. Así sería hermano
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Se podría hermano, pero con buena prevención, sin salir a la calle, estaría encerrado solito hasta que me cure XXXX avisando, también comería solo, tomaría solo, si estuviera enfermo no dejaría que nadie entre a visitarme hermano.</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?</p>
	<p>B: -----</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: Exactamente eso yo no sé hermano, yo siempre uso agua caliente, hago calentar solo con el sol en lavador pequeño hermano, solo con eso hermano, tampoco me baño con agua muy caliente.</p>
	<p>B: Yo no sé eso exactamente hermano.</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: Me parece que eso no es cierto hermano</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus.</p>
	<p>B: Tal como yo escuché, si hermano, yo también escuché de esa manera, es un virus</p>
53	<p>A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos</p>
	<p>B: Hermano, eso no sería verdad</p>
54	<p>A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.</p>
	<p>B: Hermano, yo también escuché de esa manera, para que no nos agarre esa enfermedad hay que tomar mates cálidos, así escuché hermano, Si yo creo eso hermano, es verdad.</p>
55	<p>A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran</p>
	<p>B: No hermano, algunos se curan, otros no, pero eso es de cuidarse hermano.</p>
56	<p>A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus</p>
	<p>B: Si hermano, yo también escuché eso, tomemos ese alcohol o cerveza, yo escuché más que todo de ese alcohol, esto tomaremos y de esa manera matará al coronavirus, entonces tú también tomate eso, pero no hasta que te emborraches.</p>
57	<p>A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus</p>
	<p>B: Hermano yo no creo, porque mal, mucho nos alarman, entonces algunos hablamos y se preocupan más diciendo tal vez yo también moriré, por eso yo no creo, algunos dicen que eso es falso hermano</p>
58	<p>A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus</p>
	<p>B: No habla, si hermano... ah si habla mi hermano, si habla</p>
59	<p>A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme</p>
	<p>B: Si hermano, si hay cuarentena ahí se previene, se cuida, ahí para no contagiar a nadie, haciendo esa cuarentena así para vencer esa enfermedad.</p>
60	<p>A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es</p>
	<p>B: No hermano, yo me pondría nomas con esas cosas, así como mi visita o en la calle no podría darme cuenta si está con esa enfermedad o no, entonces, esa enfermedad me podría saltar a mí de alguna manera, cuidándome de eso, hermano, me pondría nomas con la mascarilla así como con los guantes.</p>
61	<p>A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Es verdad hermano, porque la lejía mata de todo, pienso que si mata a los mosquitos cuando se echa al agua, de la misma manera podía matar a otros virus pequeños, que no se ven y están en el suelo.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera hermano para que estemos bien que nos digan la verdad, que esos grandes sabios (científicos) vengan y nos digan la verdad, ahí prestando atención, nosotros también enseñáramos a otros
	B: En la televisión, en la radio, en esos documentos, en todos los medios quisiera que lleguen

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0027)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Tengo 38 años
3	A: Sexo
	B: -----
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy del pueblo de Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí, hasta cuarto grado de primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Trabajo solo en la chacra, solo de vez en cuando voy cuando hay algunas obritas
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si yo soy quechua, con mi idioma así como con lo que vivo en el campo me reconozco como quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Mi madre me hablaba en nuestro quechua, yo hablé así desde muy pequeño, ya después saliendo del campo a la ciudad aprendí a hablar castellano
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Si hablamos, pero hablamos mezclado el quechua con el habla del castellano
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Nosotros somos hablantes más del quechua, así de esa manera en la escuela yo también llegue a comprender el castellano
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Ahí ya hablaba nuestro quechua y después también cuando venían mis hermanos y mis tíos pudiendo o no hable el idioma castellano.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si poco, no mucho, hablo más en quechua.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Aprendí estando casi a mis 5 o 6 años, poco a poco, yendo a la escuela
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a) Yo hablo en los dos, a veces hablo en castellano y otras veces ya también en quechua, hablamos siempre en los dos ya que también hay niños

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>b) Así también con ellos, si me hablan en quechua, conversamos en quechua, si me hablan en castellano de igual manera responde en castellano así como pueda.</p> <p>c) Hablo quechua ahí también</p> <p>d) Ahí también mayormente solo hablo en quechua. Aquí en el campo solamente hablamos quechua, alguna vez si vienen personas castellano hablantes, hablamos en castellano cuando nos hablan en castellano.</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En el habla quechua
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Quechua con castellano
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si escuchamos esas cosas también
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Hablo bien el quechua, el castellano mezclado.
	A: ¿Entiendes cuando te leen documentos oficiales en quechua?
	B: Si entiendo esas cosas que me dicen en castellano y en quechua también. Vienen algunas señoras y a ellas también les hago comprender ese castellano.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: El quechua si es bien apreciado, mayormente hablan quechua, hablan poco castellano, vienen de la comunidad preguntando mayormente en quechua sobre las cosas que hay que hacer. Solo los hermanos de estos tiempos actuales vienen en castellano.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, soy de la misma comunidad de Pomacanchi
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Casi no hay, son muy pocos
	B: Si hay un centro de salud, ahí no más hay doctores
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si, ahora esta fuerte, desde febrero esta fuerte en este nuestro país así como está en todos los países.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Ese coronavirus sería de lo que no te aseas, no te lavas o te juntas con personas que no tienes confianza
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Esto es una enfermedad, tu vida corre riesgo, te puede llevar al panteón, más o menos así, si no nos cuidamos nos llevará pues, ya que esa enfermedad no tiene cura.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Este virus lo habrían hecho en otro país, ahí lo soltaron, cuando lo soltaron se expandió, así escuché en las noticias.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No, no, no
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Pasaron en las noticias, después el señor presidente del Perú dijo que entraremos a cuarentena, así de esa manera entramos (en cuarentena), yo me entere mucho más ahí.
	A: ¿En la radio o en la televisión?
	B: Igual en la radio, igual en la televisión también, después también mediante internet
	A: ¿En WhatsApp, en Facebook?
	B: En Facebook
	A: ¿Las autoridades de la comunidad hablan sobre eso?
	B: Si
	A: ¿De parte del alcalde, del sacerdote del pastor?
	B: Igualmente ellos también hablan, ellos nos dicen no hay que estar de esta manera para que esta enfermedad no ataque, nosotros también hablamos sobre eso.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En las radios comunicaron todo esto en castellano, pero nosotros al interior de la comunidad hablamos en quechua, algunos compañeros dicen en castellano.
30	B: A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Escuché esto en la tv, cuando veía las noticias, de un momento a otro el sr Vizcarra dijo que esta enfermedad está en el país entero y que se entrará en cuarentena, así dijo en la televisión y ahí es donde me enteré.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: -----
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: Entiendo a medias, una parte si, la otra no.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Le arderá la garganta, después gripe, le dará dolor de cabeza así debe ser
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Según lo que escuché en las noticias dicen que te arde la garganta, te duele la frente, te acaloras, así dijo, dicen que por eso debes cuidarte
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Aquí se podría enfermar cualquier persona que no tiene higiene, cualquiera que comúnmente se junta con nuestros hermanos y hermanas, esos compañeros se enfermarían, esos hermanos y hermanas que no cumplen los protocolos que ordena el estado.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Estos hermanos y hermanas están caminando juntos, agarrándose las manos, de igual modo, algunos están haciendo fiestas, están teniendo compromisos, a ellos les daría con facilidad, ellos están muy cerca, así hasta sin mascarilla, a esos hermanos les daría
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: De la manera que el estado ordenó, nosotros tenemos que cumplir los protocolos, así de esa manera. No debemos acercarnos, ni tampoco hacer reuniones, ni fiestas, de esa manera no podríamos.....
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Yo estoy como dirigente en mi comunidad, ahí estamos en reunión, estando ahí dijimos, tenemos que cuidarnos nosotros, cuidándonos no debemos juntarnos con otras personas, tampoco hay que estar descuidados, hay que asearnos y mantener la distancia. De esta manera el presidente de la comunidad nos dijo a todos, nos enteramos ahí.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Sí, esto es verdad, nosotros mismos hay que cuidarnos de esta enfermedad, de la manera que el señor presidente de la comunidad nos indicó, si nosotros no nos vamos a cuidar, dejaremos a nuestra familia, nuestra familia estará entristecida
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Claro si podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Así en este pueblo a algunos de mis compañeros ya les dio, pero no fueron a la posta ni al hospital, sino nos curamos con Eucalipto, así como con este jengibre, ajos, cebolla, con estas cosas yo podría. También mi alimentación tendría que ser buena, comer bastante para tener suficientes defensas.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: A mí todavía no me dio esa enfermedad, por eso yo todavía no me curé, porque como todavía no me dio que me podría curar. Mayormente estoy en el campo, por eso a mí todavía no me dio esa enfermedad.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Este año no hay, los años anteriores estuve preocupado mi familiar se enfermó, pero este año no hay todavía.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Claro estos hermanos y hermanas dicen a mí también me dio, pero yo tome solo mate de Eucalipto, jengibre, ajo y cebolla también. Con todo eso me recupere igual de esta enfermedad, así dicen. Yo estoy como dirigente comunal y ahí vienen diciéndome: con estas cosas hay que curarnos, dicen: si se pude.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me diera a mí, entonces me curaría con plantas medicinales del campo, con Eucalipto, pero no de cualquier manera con las hojas maduras, sino hay esas hojitas tiernas de sus primeros tallitos con esas plantas medicinales. Las hojas maduras no sirven porque esas proteínas que curan ya se pasaron, hay que curarse con los tallitos tiernos, asimismo con jengibre, ajos y cebolla. Con esas cosas.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Se podría si usamos las medicinas ancestrales con que se curaban los abuelos y abuelas, así como este Eucalipto, con eso y también con Muña
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Según lo que pienso no. Por mi parte creo que eso no sería verdad, cada uno tenemos defensas diferentes, de acuerdo a nuestras defensas nos ataca esa enfermedad.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No sería cierto, porque nosotros en Pomacanchi estamos en frío entonces, para nosotros eso no sería muy cierto.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso sí sería verdad, porque si no te aseas entonces aparece cualquier virus y luego te enfermas.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Sí, eso sí es verdad, porque cualquier enfermedad está llevando de una persona a otra, pero si eso lo ves te desinfectas, si no lo ves ahí te podrías contagiar seguramente
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Depende de cómo toman, si toman solo agua caliente, ahí no sería verdad, si toman cualquier planta medicinal reposada en agua ahí sí sería verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso es verdad, ellos no se cuidan, les da eso a ellos cuando no se cuidan y también de lo que no se asean
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: De eso hasta ahora estamos curándonos y desinfectándonos con ese alcohol. Dice que esa enfermedad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso, una parte sería verdad y otra parte no. Ahora desde que apareció esta enfermedad, ya no diferenciamos de la gripe ni la tos seca, los que están con esa enfermedad, dicen que el coronavirus es diferente, pero según mi parecer eso no sería coronavirus sino lo que antes era la enfermedad de la gripe sería eso.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: -----
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Si eso sí es verdad. Si para que nuestros hermanos en este país Perú no se enfermen más, para que se cuiden sacó eso.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Eso sí es verdad, porque ya estamos en la tercera, ya pasamos la primera fase, también la segunda y tercera, ahora ya estamos en la cuarta, ya está pasando lo más fuerte entonces ya no queda más que asearse, si te aseas entonces no podrías utilizar la mascarilla ni el protector facial, pero viajando siempre tienes que utilizar la mascarilla y el protector facial

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: . yo estoy bien, no me enfermé, ya está pasando estas fases fuertes
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso creo que no es, porque la lejía tiene una temperatura fuerte entonces mata esa enfermedad, si te sigue lo mata. No sería verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera que el presidente del Perú adquiriendo los medicamento haga llegar a los hospitales de todo el Perú, para que nuestros hermanos ya no estén preocupados. Aquí están afectados especialmente los niños, están encerrados solamente en su casa no salen al campo.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0028)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Mi edad es 37 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Yo soy de Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí, termine la secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Ahora yo estoy trabajando en cuna más, ahí nosotros trabajamos con niños/as pequeño/as.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: A mí, en quechua pues hermano, me hablaron en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí, nosotros hablábamos siempre solamente en quechua
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Siempre solamente en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Nosotros hablamos siempre solamente en quechua hermano, recién ahora es así castellano. Siendo todavía pequeños cuando a
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si hablo hermano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Hablamos el castellano ya desde que asistí a la secundaria, hermano.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	a) Mayormente ahora hablan ya en castellano, los niños también ya no hablan en lo que es quechua, entonces a mis hijos les hablo en castellano hermano
	B: b) A veces hablo en quechua, a veces en castellano. Así hablamos hermano
	c) En quechua, hablamos en nuestro quechua.
	d) Igual también en la chacra hablamos en quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En nuestro quechua, hermano

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Hermano, yo siempre hablando quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si hermano, yo contaría
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si nosotros hablamos muy bien el quechua.
	B: Entiendes cuanto te leen documentos oficiales en quechua
	B: Si, entiendo hermano
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si siempre en Pomacanchi nuestra habla quechua está bien apreciado, nosotros en Pomacanchi en todo sitio hablamos solamente en quechua.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si hermano, soy del mismo Pomacanchi
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Donde vivo si hay, cuando están mal ahí curan con esas cosas, con plantas medicinales, ahí hay plantas propias, plantas medicina natural, por ejemplo Eucalipto, Salvia, Muña, esas.
	A: ¿También hay técnico, doctor?
	B: Hay un centro de nuestra salud, ahí está nuestra posta, ahí trabajan, ahí hay enfermeras
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si hermano, ahora esa enfermedad nos llegó a todos los pueblos, a nivel nacional.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Hermano, ese coronavirus será como una gripe, así dicen, por eso, no escuché nunca de esa enfermedad, pero ahora en todos los pueblos hay muertos con eso. Esas cosas escuché cuando, hablan del coronavirus en las noticias, ahí yo también escuché hermano
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es una enfermedad hermano
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Eso no sé hermano, de que habrá podido originarse, dicen que esto se originó desde China. Cómo será hermano esta enfermedad, tal vez del pueblo de China habrá venido esta enfermedad a este nuestro lado, a los pueblos de todos los lados
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No hermano
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Nosotros también escuchamos eso en una noticia, pero antes dijeron que podría llegar el coronavirus, entonces no creímos, yo tampoco creí, dijimos qué será esa enfermedad, hermano, ya después pasaron así las noticias, comunicaron y recién yo también creí de esa enfermedad, hermano.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: ¿Dijeron esas cosas en esa televisión, en la radio?
	B: Si hermano, yo también recién creí cuando hablaron de esas cosas en las noticias en la radio y la televisión.
	A: ¿Y escuchaste de las personas?
	B: Si, también escuché de las personas, algunas personas hablaban esas cosas.
	A: ¿De la posta?
	B: De la posta no, como nosotros no nos enfermamos, entonces no solemos ir a la posta, algunas veces así, pero yo no escuchaba, ya cuando hubo esa enfermedad, también desde la posta siempre dijeron se van a lavar sus manos con agua y jabón, van a usar la mascarilla, así dijeron
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Si hablaron también en castellano, después, las personas también hablaron en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Eso escuché hablar a las personas aquí en el pueblo de Pomacanchi. Radio, mayormente escuchamos allá la radio Altiva Canas, ahí eché, también ahí dijeron.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si hermano, así como yo lo veo, mis paisanos están enfermos están muriendo, viendo eso nosotros ya lo tenemos claro.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: No pueden eso, no pueden respirar, después, les da tos con fiebre, de todo se hacen dar, hermano
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Ahora no hay esos casos aquí en Pomacanchi, no he visto un caso muy grave hermano, así escuché en una noticia no pueden respirar, fuerte fiebre, después también les da a quienes están con esa presión muy alta, a los que están con diabetes, dicen que a esos les da, pero en nuestro pueblo de Pomacanchi no ha sucedido todavía esos casos hermano.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Esos que están con las defensas bajas, esos son los que se enfermarían, esos que están gordos y los abuelos.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Lo que se contagian en las reuniones así, de lo que están sin esa mascarilla, de esa manera se contagiarían mediante eso digamos algunos se están juntando en grupos grandes, así están
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Hermano, hay que hacer tal como dicen nuestras autoridades, el presidente de la comunidad y lo que dice nuestro alcalde, nosotros siempre estamos utilizando mascarilla y estamos lavando nuestras manos con agua y jabón, después nos estamos desinfectando, alguna cada persona así está poniendo Eucalipto en su puerta.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Yo aprendí eso aquí en mi trabajo cuando nos hablaron. Nosotros tenemos un técnico, hay acompañamiento, ahí yo aprendí esto hermano.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Es verdad, hermano, eso definitivamente es verdad.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Aquí en nuestra casa hay cualquier remedio nuestro, si nos curamos con esas cosas podríamos curarnos cuando no es muy grave, pero los que están muy muy graves no creo que no podríamos solamente en nuestras casas
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Nosotros nos protegeríamos siempre utilizando la mascarilla al ir al mercado o a la tienda, desinfectándonos siempre con alcohol o sino también hay algunas de nuestras plantas, desinfectándonos con eso, o poniéndolas en nuestra puerta de calle. Nosotros nos protegeríamos desinfectándonos con eso
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Aquí en nuestro pueblo nosotros tenemos un Eucalipto, nosotros le llamamos Eucalipto Salvia, vaporizamos con esos, haciendo baños Haciendo estas cosas hermano, nosotros nos curaríamos de esto, si es que a nosotros nos daría ese coronavirus.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay en mi familia, hermano
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Para que no nos agarre ese coronavirus, siempre nos lavaríamos nuestras manos con agua y jabón, después utilizaríamos la mascarilla, así también siempre el distanciamiento, esa separación de las personas, no debemos conversar con las personas que no conocemos. Eso sería hermano y si es que me agarraría, si es que me agarraría coronavirus entonces, esas nuestras medicinas nos haríamos hervir, buscaríamos, haciendo hervir lo que sea, con eso, nos haríamos por lo menos un baño o una vaporización hermano.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Así, solo entre nosotros, tal vez no, podríamos siempre yendo a un centro de salud o posta, no creo que podríamos curarlo nosotros solos si es que esa enfermedad se extendiera de esa manera.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Yo siempre me curaría, evitaríamos eso, paraqué esa enfermedad no nos alcance siempre utilizaríamos esas nuestras medicinas, nuestra mascarilla, siempre nos desinfectaríamos, lavándonos nuestras manos con agua y jabón, siempre el distanciamiento, la separación, haciendo siempre todas esas cosas hermano, claro nosotros podríamos.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No creo que eso sería verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso de hacerse entrar con el frio o hacerse dar frio te causa enfermedad, te podría agarrar gripe, entonces, de eso siempre te agarraría coronavirus. No sería, es no sería verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso es verdad hermano
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso sería verdad hermano
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Si esos mates calientes, cualquier mate que estamos tomando, con esos siempre, pero eso solo protegería a algunos, a otros no les protegería, por una parte eso sería cierto, por otra parte no.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Algunos dicen que se curan de lo que les agarró el coronavirus, pero otros nuevamente vuelven después de haberse curado, eso dicen. Eso no sería verdad.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Eso es verdad hermano
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Si, el gobierno siempre está hablando, cómo es, cuántos fallecieron, eso está pasando así en la radio o sino en la televisión. Eso es verdad hermano
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No. Él siempre está hablando, así dice: quédense en sus casas, no salgan a la calle, entonces, no, el señor presidente de nuestro gobierno siempre está preocupado de todos nuestros paisanos y está hablando de cómo debemos cuidarnos, cómo debemos quedarnos en casa, de todo eso hermano.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es verdad hermano
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Eso no sería verdad, nosotros siempre debemos cuidarnos, hasta que pase todo esto, esta enfermedad hasta cuándo estará entonces siempre tienes que cuidarte, no de cualquier manera, siempre nosotros tendremos que cuidarnos todavía hermano.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso no es verdad hermano, la lejía cura.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: A mí me gustaría que todos los comunicados del coronavirus lleguen en radio así como en televisión, en esos llegaría esos comunicados, de parte de la posta también sería, las enfermeras comunicarian, igual el presidente de la comunidad, el alcalde, todas nuestras autoridades en nuestra comunidad, quisiera que comuniquen de parte de ellos también, quisiera que nos hablen de esa enfermedad hermano.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0029)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 41
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Pomacanchi, del pueblo Acomayo
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí, yo estudié estudios superiores, en el instituto en Pomacanchi
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Yo soy profesor
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, soy quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí, en castellano. Mi madre hablaba quechua, en cambio mi padre hablaba castellano.
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: El quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Ya hablé en castellano
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Sí
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Estando a mis 8 o 7 años
	B: Asistiendo a la escuela ya.
	B: Sí.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	e) En los dos, también en quechua y también en castellano
	f) En quechua también con ellos, y a veces también hablo en castellano
	B: g) En quechua
	h) En quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En ingles, todavía no puedo el inglés

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua o también en castellano, en cualquiera de los dos
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Así es
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí.
	A: ¿Entiendes cuando te leen documentos oficiales en quechua?
	B: Sí
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Aquí ahora en este pueblo es bien apreciado, bien apreciado, es respetado
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay. Hay todos
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Un pequeño gusano, que no tiene buena vida, un gusano enfermo, nos hace enfermar, más que todo hace enfermar más a los abuelos, después a unas personas que están muy gordas, a las que están con alguna enfermedad, a esos más les hace enfermar, les hace morir
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es una enfermedad, es una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Según lo que escuchamos nosotros dicen que, del agua, de la serpiente, o dicen que las personas lo crearon. Casi hablan así de muchas cosas
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, solo decimos coronavirus
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En la televisión, en la radio, llegaron personas de la ciudad, hablaron los que llegaron de Cusco.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: No, solo escuchamos poco en quechua. Escuchamos más siempre en castellano desde la radio, desde la televisión, las personas hablan así
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Sí, entiendo bien todo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Así como tos toses, después de da fiebre, te agitas, sudas sudor frio, no tienes fuerza, tu cuerpo esta molido, también tu estomago este suelto, te da diarrea, tus ojos se nublan, te arde la garganta, te duele la cabeza
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Se ve que está con el rostro pálido, se nota que esta con dolor de estómago, está tosiendo, le da tos con flema, con esas cosas hay que darse cuenta a la vista.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Así como dije antes, esa enfermedad hace enfermar más a las personas obesas, a los ancianos y ancianas, hay papitos que tienen mucha edad, a ellos. También a quienes estarán con alguna enfermedad diabetes, después, hígado, riñón, a esos que están con enfermedades, a los que están mal del corazón más les remata, hace enfermar demasiado (el coronavirus)
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	A: ¿Cómo se contagia?... nos agarra de nuestra respiración, cuando tosemos esa saliva se pega a nuestra cara, a nuestro cuerpo, de eso se contagia, más que todo de lo que hablamos, de lo que tosemos, se contagia con el aire, por eso no podemos que estar apretados, tenemos que estar separados, de lejos a lejos
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Hay que lavarnos bien nuestras manos, debemos utilizar la mascarilla todos los días, después no hay que estar muy pegaditos con las personas, no tenemos que viajar a las ciudades, no tenemos que tocar ninguna tapa con nuestra mano desnuda, no debemos ir a las fiestas, después tenemos que lavar el dinero y también nuestras manos con alcohol.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Así, vinieron los doctores y enfermeras de la posta, ellos indicaron muy bien, después en la televisión y en la radio ahí dijeron sobre eso.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si sería verdad, ya murieron varias personas también en mi pueblo también entonces, con seguridad es verdad, eso es cierto no es un engaño en vano.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí, yo podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	A: Yo haría: me lavaría las manos cada vez que salgo fuera, y si agarro dinero, me debo lavar para comer, si me encuentro con las personas, claro que debo usar la mascarilla tapándome la cara, el dinero también hay que limpiar con alcohol, no debo ir a las fiestas, no debo entrar al centro de donde hay mucha gente.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Nosotros aquí en nuestro pueblo, yo tomo mate de Eucalipto, vaporizo mi cuarto con Eucalipto, tomamos mate de Matico, también tomamos pastillas Paracetamol, esas pastillas
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	Yo no saldría afuera, no dormiría con mi familia, me iría a otra casa a vivir solo, ahí estaría hasta que me pase, no me encontraría con otras personas, podría reproducir en ellos la enfermedad, B: después tomaría pastilla, también esos mates de Eucalipto. Debo limpiar bien mi habitación, lavarías las tazas y también las ollas, me alimentaría bien comiendo toda mi comida. Viviría yo solo con limpieza en una casa aparte durante al menos 15 días, al menos eso haría.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Se podría, se podría. Nosotros debemos hacer tal como nos dicen el doctor, las enfermeras. Se podría curar
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Con pastillas, con nuestras plantas, nos curaríamos con todo lo que sabemos
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no creo que sería verdad, porque dicen que el coronavirus aguanta tanto el frio como el calor.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No, lo expande, más bien lo expande
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Creo que no, no estaría bien, El coronavirus es otra enfermedad, una enfermedad diferente
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Está bien, es cierto, eso está bien, es cierto, así es, pasa de persona a persona de su respiración de su mano. Sí, eso es verdad, dicen que es un gusanito que pasa de la ropa a otra persona. Es verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: No es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No es verdad, mueren pocos, hartos se contagian con esa enfermedad, pero mueren pocos, muchos de recuperan
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: No es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es verdad, es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No es verdad, el gobierno habla de eso también, está hablando de eso también

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Eso no está bien, hay que ponernos siempre, debido a que no nos pondríamos, así yo no este sano, podríamos pasar la enfermedad a las personas, por eso debemos ponernos nomas.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No es verdad, la lejía es buena, es un líquido bueno, mata esas enfermedades.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera que lleguen más comunicados del centro de salud y del gobierno, deberían hablarles bien a las personas en todos los pueblos y regiones para que entiendan bien y para que se cuiden

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0030)

Version: Spanish

Pregunta	A: Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 51 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy de la comunidad campesina Pomacanchi, distrito Pomacanchi, provincia de Acomayo Región Cusco.
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui a la escuela primaria y secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Yo trabajo más en agricultura, en mi casa también tengo un pequeño negocio de reparación de bicicletas, trabajo en casa diariamente, también mi esposa vende ollas y esas locerías.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si soy quechua, nací en esta comunidad campesina, soy quechua ya que hablo quechua, nuestra primera lengua es el habla quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Más en esta lengua quechua, mi madre y mi padre solían hablarme en quechua, ahora cuando fui ya a la secundaria aprendí el idioma castellano español
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Hablamos todos, todos siempre somos hablantes del idioma quechua
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En este idioma quechua, soy hablante de quechua, hasta la actualidad siempre hablo más en este idioma quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Ayudando en casa más solamente en quechua, porque también mi madre nunca fue letrada, era analfabeta y mi padre casi (analfabeta). Solamente hablábamos en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Ahora ya hablo el idioma castellano, tiempo después que terminé mi secundaria (aprendí) mas
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Más o menos en mi segundo o tercer grado de secundaria, porque en estas escuelas secundarias los profesores también nos hablaban más en quechua
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: i) En los dos, en quechua, así como hablamos en castellano j) Igual, con mis paisanos hablantes de quechua hablamos solamente en quechua

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>k) En mi comunidad yo participo como líder campesino en quechua porque eso me entienden más mis compañeros comuneros</p> <p>l) Igual quechua, igual solamente en eso hablamos también en la chacra</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Será que a partes iguales, a mitades, a lo que sé este castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Más este quechua, en quechua así hablamos con mis paisanos quechua hablantes, reflexionamos de cualquier cosa entonces ahí entendemos más y de ahí reforzamos en este castellano
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si contaría, todo lo que me puedan contar, todo lo que sabían, eso
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Creo que ya no hablamos nuestro quechua puro, está mezclado con el castellano, así como estoy hablando ahora, así hablamos este quechua
	A: ¿Entiendes si te leen documentos oficiales?
	B: Poca lectura, es un poco difícil leer en quechua, porque solo sabemos hablar, nos ponemos en más dificultades al leer.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Aquí todos hablamos más solo en quechua y también eso mismo entendemos
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la misma comunidad desde mi madre y mi padre, y después que yo llegue a mi mayoría de edad, también soy comunero en la comunidad.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay en este pueblo, antes era puesto de salud, así le decían, ahora le dicen Centro de salud, así hay doctores, así también hay curanderos que saben de yerbas naturales, esos hay en esta comunidad.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuchamos de este coronavirus. Aquí en nuestra comunidad ya hay más energía eléctrica entonces con eso viendo televisión, vemos noticias también, ahí en toda noticia que vemos hablan del coronavirus.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Ese coronavirus es una enfermedad que apareció, esa enfermedad en todos los pueblos, en los pueblos grandes, ahí está habiendo muchos muertos, para mi ahí hay un reto en los pueblos.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Ese coronavirus es una enfermedad.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: No podría decir nada, de qué habrá aparecido ese coronavirus, porque esos síntomas son parecidos a lo que
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No podría decir nada sobre otro nombre.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Esto vimos más viendo noticias en la televisión, entonces ahí, en los primeros meses estuvimos totalmente preocupados en los pueblos, pero más antes no había interés, no había miedo, parecía como cualquier cosa, así pensábamos entonces después apareció más miedo viendo que hay muchos muertos por ese coronavirus
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En idioma castellano, entonces una parte entendimos fácilmente en castellano, otra parte tuvieron un poco de dificultades para entender por eso poco a poco, a donde vamos, sea al campo o a la chacra entre nosotros nos estamos haciendo entender.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En ningún sitio escuché en quechua, solamente dos o tres partes hablan en ATV televisión, ahí pasaron una noticia en quechua ahí sabemos escuchar.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Ahora si ya entendemos. Si entendemos que cosas hacer, como cuidarnos, esas cosas.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: A los que se enferman de coronavirus les había dado dolor de cabeza, después su cuerpo calienta, su cuerpo se debilita, también no tiene apetito, si come no siente sabor apesta, eso entendí.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: A simple vista no reconocería, aquí esos que curan, ellos encontrarían, encontrando comunicarian ahí sabría si esta con el coronavirus. Nuestros paisanos están caminando, estamos caminando, también estamos hablando y encontrándonos entonces yo no podría reconocer.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Como yo lo veo, más se enfermarían los que ya tienen alguna enfermedad, de igual modo los gordos, las personas que están obesas, esa enfermedad les choca más a ellos.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Les da alas personas en lo que no se cuidan, caminan de cualquier manera sin hacer caso, se encuentran con cualquier persona y entre ellas se contagian, a veces está pasando más en los mercados, se encuentran con personas que no avisan que estén enfermos y ahí se contagian.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para que no nos dé coronavirus, primero hay que lavarse bien las manos con jabón, después hay que pasarse con alcohol, después, dice hay que utilizar esa mascarilla, ahí para caminar donde hay muchas personas, eso que dicen protector facial, con esos, no hay que reunirse con la gente. Con eso no te haces dar (el coronavirus)
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Eso también solamente vi aquí estando dentro de mi casa viendo noticias, a veces llega la tristeza para mí también, esta enfermedad no respeta a nadie ni a grande ni a chico, con eso, yo me enteré aquí dentro de la casa viendo en las noticias.</p>
40	<p>A: ¿Usted cree en esa información?</p>
	<p>B: Si sería verdad, porque según como veo, quien se cuida entonces él mismo se salva, quien no se cuida, él mismo no se salva. Eso es cierto.</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p>
	<p>B: Sí podría.</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?</p>
	<p>B: Todas estas, yo tengo que cumplir, después yo mismo hago mi limpieza, no tengo que caminar descuidadamente, no tengo que reunirme descuidadamente, no tengo que juntarme con los que están aglomerados en los mercados. Ahí agarraría (coronavirus), cuidándome yo mismo.</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p>
	<p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p>
	<p>B: Aquí en el campo nosotros que hacemos, así como lo vemos usamos la medicina natural. Fermentamos alcohol con jengibre, con ajos, con cebolla, ahí le ponemos muña, miel de abeja, limón, romero. Maceramos esas cosas, haciendo macerar tomamos solo una copa, según lo que vi, con eso mucho se salvaron.</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p>
	<p>B: En mi familia no hay nadie con enfermedad.</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>
	<p>B: -----</p>
47	<p>A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?</p>
	<p>B: Eso que ya te dije antes, medicina casera, haría esas cosas, con esas cosas, después según como lo veo tomaría Ivermectina, así lo veo</p>
48	<p>A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?</p>
	<p>B: Se podría, cumpliendo todos, la gente del pueblo de la comunidad se podría, si no vamos a cumplir, entonces todos nos contagiarán</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?</p>
	<p>B: Se curaría, se controlaría si todos cumplimos completamente estos reglamentos que dicen los doctores, cuidándonos nosotros mismos</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: No</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: No, porque si te haces agarrar con el frio, te da como un resfrío, entonces ahí no más te podría pasar a coronavirus.</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus.</p>
	<p>B: No podría ser causado por un virus, porque dicen que esa enfermedad viene como una especie de aire, entonces así mismo te contagias, todo depende de que te cuides, cuando no cumples.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Sí, eso es verdad, porque un enfermo con coronavirus parece que esta con tuberculosis, respiramos hartos, ahí nomás agarraría, en lo que camino respirando, así pasa eso
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: No, eso no, no solo respeta a los que comen caliente, a todos agarra generalmente
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: El coronavirus había agarrado a los que ya sanaron, para mí eso sería verdad.....así como yo lo veo.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No, no sería verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: En eso nosotros no creemos todo al cien por ciento, porque algunos mueren con otras enfermedades, no con este coronavirus y declaran diciendo que murieron con coronavirus, entonces no creemos todo, sino algo como solo el cincuenta por ciento.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Si habla, es verdad, como nos vamos a curar, como tenemos que cuidarnos, qué hacer, eso es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Sí, eso es verdad, para que se contagie a otras personas
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Eso no, falso, porque así ya no te enfermes eso coronavirus sigue estando, entonces hay que usar, siempre tienes que ponerte con esa mascarilla.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No, la lejía hace limpieza, como desinfecta por eso más bien la lejía desinfecta de esta enfermedad.
62	¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera aquí en nuestro pueblo claro los médicos están trabajando aquí pero tal vez no les alcanza el tiempo, por eso quisiera que nuestras autoridades municipales igual que en la campaña política salgan con parlantes y sensibilicen a las personas, que hagan entender en los pueblos, porque todavía no hay comprensión en los pueblos, después que digan nosotros apoyaremos. Nosotros quisiéramos eso, no solo pensando en uno mismo, sino en todos hermanos.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0031)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 59 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí fui, fui hasta tercer grado de primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: No trabajo en nada, aquí estoy trabajando solamente en la chacra.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si soy quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Hablé solamente en quechua, antes hablábamos solamente en quechua,
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí, hablaban en quechua
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Nosotros hablábamos solamente en quechua, en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Solamente en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: No tanto
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: 16 años
	B: Aprendí a hablar a mis 16 años
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a) En mi casa solamente hablo más quechua b) También en la comunidad siempre hablamos solamente en quechua, ahora estoy como directivo c) Mas hablamos solamente en quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Hablé poco a poco, diciendo papá, mamá, de poco en poco
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Yo solamente hablo quechua en donde sea
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si contaría
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Hablando me desenvuelvo bien
	A: ¿Entiendes cuando te leen documentos oficiales en quechua?
	B: Entiendo poco
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Está bien apreciado
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la misma comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay, hay todos esos
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Coronavirus estos andando con mascarilla y después me estoy frotando con alcohol
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Esa enfermedad apareció inesperadamente. Apareció desde China
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escuche: van a caminar tapándose con una buena mascarilla, lavándose bien limpios con agua y jabón cuando vayan a cualquier lugar. Así estamos caminando desinfectándonos con alcohol. Estamos solamente en casa, no salimos a ningún lugar.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Están hablando más en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Escuché en quechua.... en la radio, aquí en Pomacanchi también en parlante.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí entiendo todo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Primero había agarrado al pulmón, después la garganta, después corazón
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Había dado como gripe, después dolor de cabeza
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Aquí no hay, aquí está habiendo poco, no hay tanto todavía, hay poco. Aquí está dando más solo a los ancianos y ancianas
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Había sido muy contagioso, como de no tocarlo, había caminado de esa manera. Aquí nos dijeron no van a tocar nada, escuché decir eso, se van a cuidar bien, también van a caminar en la calle con mascarilla, van a caminar desinfectándose con alcohol, limpios, a cualquier lugar que vayan, en la mañana y en la tarde deben lavarse las manos, así nos dijeron
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Debes lavarte tus manos muy limpios, en la calle también hay que desinfectarse todo el cuerpo cuando salimos a cualquier lugar, nos lavamos con jabón, nos desinfectamos cuando vamos a cualquier lugar
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Escuchamos aquí de nuestros paisanos, escuchamos aquí en la radio, hablaron en la radio, en la televisión, en eso también
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Es verdad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Cuidándome, si es que me cuido, me curaría solo
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Para que no me agarre (coronavirus) no salgo a ningún lugar, solo estoy en mi casa cuidándome, no salgo a ningún sitio solamente estoy en mi casa
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Me curo con toda clase de plantas medicinales, aquí hay bastante plantas medicinales, eso tomamos.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: No saldría a ningún lugar, me dijeron no vas a salir a ningún sitio eso te podría agarrar (coronavirus), por eso no salimos solo estamos aquí en nuestra casa
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Sí se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Tienes que comer bastantes ajos, esa Chiricha, tienes que comer esas cosas
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No creo
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Si es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Es verdad, por eso aquí nosotros nos estamos cuidando bastante, no salimos a la calle, solo en nuestra casa estamos andando, viviendo
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Sí, es verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Es verdad, nosotros estamos andando solo con eso
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Cómo será, ese contagio está que te agarra de un de repente, por eso aquí siempre estamos usando también la mascarilla, caminamos a todo lugar cuidándonos, lavándonos las manos con jaboncillo también. No camino en las calles ni siquiera a comprar
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Es verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Aquí llego muy grave por eso, escuchando todas esas cosas estamos preocupados. Esas cosas llegan en la televisión y en la radio
	B: Escuchamos y vemos en la televisión y en la radio también.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0032)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 50
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: De Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Solamente fui a primaria, no hice secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Arreglos carros, los plancho. Plancho, pinto, ese es mi trabajo
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, me considero quechua, porque nuestras costumbres...como somos campesinos entonces solo hablamos quechua no otro, como campesino...con esa palabra nos identificamos
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Primero, cuando estuve bebe me habrían llevado a Lima entonces de ahí ya regresé. Mis primeras palabras habrían sido en castellano, no el quechua. Así habría sido, llegando a mi pueblo ya tenía 4 años, ya era un niño, porque me habrían llevado casi con un año de edad, por eso mis primeras palabras habrían sido en castellano.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí mi mamá y mi papá solo hablaban esta palabra, a eso yo me acostumbre, a hablar castellano
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En castellano
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Desde que asistí a la escuela como mis compañeros hablaban así, entonces yo también me volví así, porque aquí la mayoría habla solo en quechua entonces a eso yo me acostumbre entonces ya me olvide una parte del castellano.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Aprendí a hablar castellano casi desde que era lactante
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: d) Ahora ya tengo hijos por eso hablo en los dos idiomas, las dos palabras, en nuestro quechua y también castellano e) Aquí hablamos solamente en quechua, una pequeña parte así hablamos en castellano

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>f) Hablamos solamente en quechua, porque en esa forma hay la mayoría de las quejas, algunos no entienden castellano, por eso la mayoría de las quejas las hacemos solamente en quechua.</p> <p>g) En la chacra nos hablamos solamente en quechua, porque aquí la mayoría hablamos así, de esa manera nos damos ordenes así nos decimos en quechua haz esto o aquello, yo también haré esto. Nos damos ordenes en este nuestro idioma que era siempre de nuestro pueblo, así seguimos siempre</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: En castellano</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa</p> <p>B: La mayoría hablamos en los dos idiomas, algunas personas no entienden esta palabra que es nuestra costumbre, algunos entienden castellano, por eso en los dos idiomas nos damos discernimiento cuando hay cualquier idea, porque algunos entienden castellano y otros no, algunos son, como se dice, un poco orgullosos y no quieren hablar quechua, nuestro quechua</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p> <p>B: Claro siempre a veces las personas mayores te dan pensamientos porque saben más, tienes que escuchar siempre a las personas mayores porque ellos tienen más conocimientos.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p> <p>B: Claro, según como pueda, según mi parecer yo estoy hablando bien, pero para otras personas tal vez yo no esté hablando bien, tal vez no me esté explicando bien con mis palabras.</p> <p>A: ¿Entiendes cuando te leen documentos oficiales escritos en quechua?</p> <p>B: No leo quechua al cien por ciento pero si una parte, como no tengo un estudio por eso no logro la otra parte</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Si, según lo que veo, aquí la mayoría hablamos, ochenta por ciento entonces está bien apreciado porque es nuestra costumbre por eso la mayoría de nuestras asambleas las realizamos de esa manera. La mayoría hablamos quechua porque ahí nos entendemos, si habláramos castellano, algunos de mis compañeros comuneros tampoco entenderían, sería en vano, ellos reclaman, dicen nosotros no queremos que hablen castellano, nosotros hablamos en nuestro idioma quechua ahí nos entendemos, así reclaman por eso en su mayoría nuestras asambleas se realizan solo en quechua</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Si soy de la comunidad, de aquí del pueblo, del distrito de Pomacanchi.</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p> <p>B: Hay nuestra posta, hay doctores solo en la posta, hay los que curan enfermeras y doctores pero nuestra posta es pequeña no es grande, Nuestras autoridades están diciendo: recién haremos una posta grande.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p> <p>B: Si hemos escuchado. Coronavirus es una enfermedad, un poco peligrosa. Algunos de los enfermos o de los que les agarró esa enfermedad, se están muriendo, unos pocos aquí en mi pueblo también.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p> <p>B: El coronavirus...es definitivamente una enfermedad fuertemente peligrosa. Cualquiera que esté un poco mal con algún mal, con diabetes, con anemia, a esas personas agarrándoles en su debilidad se están muriendo aquí, aunque sea joven, siendo joven varón también o siendo joven mujer también</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: -----
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De esa cosa, hay un gusano, ese gusano termina demasiado tu cuerpo, después de eso tu cuerpo se enferma entonces mata a tus defensas, ya no hay ese valor para que sobrevivas, ahí encima que estas débiles, con eso ya hay la muerte.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, no, la mayoría habla en castellano, diciendo corona diciendo nos hablan. Nosotros
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: La mayoría escuchamos en la televisión, también nuestro presidente con el alcalde, el alcalde encabeza y es el presidente de Covid En una reunión a la que asistió nuestro presidente de la comunidad, y nosotros también somos parte de la junta comunal, así cuando se reúnen cada dos semanas ahí asiste él y nos avisa, después hablamos diciendo de esta manera está avanzando el coronavirus en nuestro pueblo, todos hay que cuidarnos, no hay que caminar muy juntos, sino distanciados, tampoco hay que aglomerarnos con nuestros paisanos, de la misma manera no hay que entrar muchos a un lugar, así nos organizamos al interior de la comunidad según lo que nos comunica nuestro presidente comunal, así cuando encontramos a una persona les indicamos no hay que amontonarse, hay que entrar de a poco en las tiendas, hay que tomar distancia. Así en esta forma estamos avanzando en nuestro pueblo.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: La mayoría nos enseña en quechua nuestro presidente comunal, de la misma manera nosotros como autoridades comunales, como somos parte de la junta directiva cuando hay cualquier cosa en internet él nos pide apoyo para los barrios de aquí. Nos dice que como autoridades comunales debemos dar ejemplo y cuidarnos, caminar con mascarilla y viendonos caminar así, nuestros paisanos caminaran de la misma manera, así nos dice y nosotros estamos caminando así.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Eso nos comunica solo nuestro presidente, en la televisión no comunican en quechua, solamente en castellano.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, entiendo muy bien cuando comunican sobre el coronavirus. En primer lugar
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Si te da coronavirus había sido estos síntomas, hay malestar, te pica un poco la garganta, después de duele la cabeza, también el cuerpo esta como molido, cuando aspiras no notas como está oliendo la comida, no sientes si la comida está con sabor o no
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Los que están con este coronavirus tosen mucho, caminan con el rostro un poco amarillo, así como si tuvieran un poco de anemia se ponen amarillos, tosen mucho, caminan así como si estarían desanimados. De esa manera más o menos nos orientaron.</p>
36	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: La mayoría de los que se enferman con coronavirus son las personas mayores y quienes están con la salud un poco mal, esas personas y también los niños y niñas.</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Como te da eso, es por un poco de descuido, se descuidan, ellos no se cuidan, entran a cualquier casa, con quien sea hacen reuniones, ellos tampoco se tapan la nariz y boca, comen de cualquier manera en cualquier plato, o taza, no hay limpieza. De todo eso</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p>
	<p>B: No hay que juntarse demasiado con las personas, no hay que descuidarse mucho de la salud, hay que comer con limpieza cualquier cosa. Hay que alimentarse de buena manera, si no te alimentas bien, entonces ahí te puede dar, le puede dar a cualquier persona</p>
39	<p>A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?</p>
	<p>B: Aquí no más, aquí en mi pueblo, de la televisión, de la radio, de esos medios no más.</p>
40	<p>A: ¿Usted cree en esa información?</p>
	<p>B: Es verdad, porque aquí en nuestro pueblo están muriendo nuestros paisanos, por eso viendo eso nosotros estamos con un poco de miedo, porque últimamente en este pueblo está agarrando la gripe, la mayoría esta con gripe fuerte, por eso no será eso que dicen son portadores solamente. Mucho está dando tos a las personas, pero no es fuerte y solamente a algunos. En este pueblo hay bastante Eucalipto, nosotros con ese Eucalipto nos vaporizamos, tomamos mate de Eucalipto también y con eso con defendemos</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p>
	<p>B: Claro, más o menos, según como podamos nos defendemos, pero no al cien por ciento, así como con los doctores, nosotros nos haríamos de acuerdo a nuestros saberes empíricamente</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?</p>
	<p>B: Me cuidaría bastante, también cuidaría a mi familia, así no más sería</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p>
	<p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p>
	<p>B: Nosotros solo el Eucalipto, con Eucalipto nos hacemos vaporizar completamente, también aquí la mayoría tomamos jengibre hervido, después hacemos hervir limón, también echamos ajos y después echamos también miel de abeja</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p>
	<p>B:</p>
	<p>B: No, nos da solamente gripe, cuando nos da estas gripes ahí rápidamente tomamos lo que ya dije ahora, solo tomamos este mate con jengibre, ajos, limón, también le echamos con miel de abeja, cuando nos da tos a veces le echamos un poco de alcohol, con eso tomamos, tomando eso nos dormimos.</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: -----
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Mas o menos, así como ahora nosotros nos curamos, de la misma manera se curan nuestros paisanos, a nosotros todavía no nos dio, cuando nos da tos ya estamos pensando, de esta manera nos curaremos, nosotros nos curamos así, y después de dos días estamos sanos, toda la tos se madura y ya no tosemos, sanos caminamos
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Claro si se podría, porque en las ciudades no hay Eucalipto, no es como aquí en este pueblo, yo pienso que en las grandes ciudades su alimentación ya no es natural, ahí todo se hace con muchas hormonas, también las papas u otros alimentos crecen con eso, por eso son un poco gordos, se verán bien pero están con pocas defensas, o con defensas débiles, será por eso que en las ciudades está avanzando más (el Covid), pero en este pueblo, nosotros somos pueblo de altura, no hay eso, las papas que hacemos no están hechas con hormonas, sino son cultivadas con abono natural, será por eso que a nosotros no nos da fácilmente, solo a algunos que no están bien alimentados
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No creo que sea así, si me baño solo con agua caliente sin ninguna planta medicinal no creo que me haría sanar, pero si sería agua caliente hervida con alguna planta medicinal eso si me curaría, así es como lo veo
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si creo que eso debería ser verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Deberá ser verdad, claro un bicho causó eso, es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso es cierto, el contagio es de una persona
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Si dicen, dicen que eso será verdad, es cierto de esa manera hablan, de acuerdo a como hablan, yo también digo que debe ser verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No creo, claro algunos que son débiles ya no se curan, pero otros si se están sanando, así como lo veo, su cuerpo debe ser fuerte, algunos son un poco débiles no son fuerte, los que son fuertes se sanan, los que están mal ya no se sanan.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Eso es verdad, porque la cerveza ya no haría desaparecer, porque la cerveza no es medicina, por eso, la cerveza solamente es para emborracharse, la cerveza es como la droga no creo que curaría, si fuera planta medicinal ahí si curaría.
57	A: Todos los dias el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Sí, eso sí es verdad, cuantos ya murieron, así ya están muriendo, por eso estamos un poco asustados, según eso la mayoría nos debemos cuidar.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No eso no es así, el gobierno siempre está hablando de esta enfermedad, cada vez habla saliendo en la televisión.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Si eso es verdad.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: No es así, siempre hay que ponerse todavía porque esta enfermedad todavía está, si esta enfermedad ya no estaría entonces, ya no me pondría, pero si todavía está entonces, no me podría quitar todavía, si me quitaría igual me enfermaría, siempre todavía tengo que cuidarme, todas las personas todavía tenemos que cuidarnos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No, no, la lejía, mata a cualquier bicho, por eso en su mayoría la lejía es importante.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera que la mayoría de las informaciones llegue, al menos aquí a mi pueblo en quechua, porque en esa forma aquí en mi pueblo entendiendo un poco más se cuidarían, pero la mayoría de esta manera no están entendiendo el castellano por eso como no entienden no hacen caso no dan importancia. De esta manera yo quisiera que las autoridades hagan entender en quechua y que en cualquier noticiero salga en esta forma, de esta manera, ellos también sabrían.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0033)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Tengo 44 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy del pueblo de Pomacanchi, provincia de Acomayo de la Región del Cusco
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui. Al instituto técnico superior
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Ahora no estoy trabajando, estoy ocupando un cargo al interior de la comunidad, como presidente de la comunidad
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si yo soy quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Desde pequeño me enseñaron el habla quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: No, poco, Mis padres y mi madre también hablaban siempre solamente en quechua.
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Hablaba todavía en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Sí hablo, pero ya hablé estando grandecito
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Aprendí ya estando en la escuela, estando en segundo grado ya, ahí aproximadamente pronuncié el idioma castellano.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	h) Con mis hijos y mi familia hablo más en quechua i) Con ellos en cambio a veces hablo castellano, a veces hablo quechua B: j) En eso hablamos en quechua, muchas personas entienden más este nuestro idioma quechua, ahí se habla en quechua k) En la chacra se habla quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Más que todo en nuestro quechua

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: En ese más que todo en el idioma castellano, eso hablo
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, pero no muy bien, más que todo las nuevas generaciones ya no te hablan en quechua sino en castellano, por eso solamente poco
	A: ¿Entiendes cuando te leen documentos oficiales en quechua?
	B: Eso sí entiendo, pero no muy bien
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien apreciado, más que todo está bien apreciado por los adultos mayores, exdirectivos, ellos lo aprecian, solo las nuevas generaciones ya no lo ven bien
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de esta comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Hay, hay los sabios que curan con plantas, de la misma manera también hay otros curanderos, (Enfermero, técnico doctor kanchu), esos también hay.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché, además, como presidente de la comunidad yo participo en estas reuniones del comando Covid, de ahí para hacer conocer a nuestro pueblo.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Ese coronavirus había sido una enfermedad pues, eso está poniendo mal a las personas, eso había sido un virus
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Enfermedad, enfermedad grande, enfermedad que hay que temer.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Esas cosas nos enteramos solo en las noticias, de allá del país de China, habría aparecido esta enfermedad, dicen que estos científicos, los que tienen mucho conocimiento lo habrían fabricado en un laboratorio entonces de ahí se escapó, del laboratorio, otra versión dice que hay un animal, dicen ese murciélago habrían comido las personas allá en China, de ahí pudo haberse producido, nosotros no sabemos con exactitud, solo nos informamos de esta manera en las noticias.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conocemos, solamente decimos este Covid en todos estos pueblos hablamos también, tampoco decimos Coronavirus, todos aquí en este pueblo conocemos como Covid
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?

	B: En principio escuchamos solo en las noticias, salió en la radio en la televisión está viniendo una enfermedad llamada Coronavirus dijeron, entonces nosotros como autoridades de turno nos informamos, en una reunión nos repitieron los médicos del centro de salud, De esta forma me enteré de que esa enfermedad iba a llegar a nuestro pueblo.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En los dos idiomas, salió en las radios, después así en las reuniones, así en las reuniones inter barriales, ahí hicieron conocer en los dos idiomas, en castellano después en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En la radio, en las radios de amplitud modulada, en esas radios comunicaron esta enfermedad esta viniendo hay que cuidarnos, así salió en las radios.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No cuando recién empezaba, ahora más adelante ya entendimos bien, qué es esta enfermedad, cómo hay que cuidarnos, esas cosas. En el inicio no, estuvimos confundidos
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Si ahora ya estoy entendiendo bien, hermano
33	A: Pregunta 33
	B: Si, todavía me está faltando para entender bien
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Según lo que hemos escuchado duele mucho la cabeza, después el cuerpo se calienta, después la garganta arde o pica mucho hasta que te duela, finalmente entra al pulmón
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Nosotros no sabemos tanto eso, eso maneja el centro de salud ellos deben saber quiénes están con esa enfermedad, no sabemos tanto de eso, solo sabemos en las noticias, nos dicen nos informan en estas reuniones semana a semana así ya estamos en nuestro pueblo
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Como sabemos las hombres y mujeres mayores, después esos hermanos quienes están mal de salud, esos se enfermarían fácilmente con el coronavirus.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Eso les da cuando se contagian entre ellos mismos, algunos compañeros cuando están con coronavirus no descansan en su casa sino se salen a la calle, toman de un solo vaso, sin mascarilla, en eso fácilmente contagia a sus vecinos.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Lo que tenemos que hacer más, es alimentarnos bien, hay que comer bien nuestros alimentos para que estemos fuertes, después cuando salimos a la calle cada uno de nosotros, con esto que se dice tapabocas hay que taparnos la boca, cuando tosemos no hay que toser así no más, sino hay que taparnos con este brazo, tal vez ahí esté esta enfermedad.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Aquí en nuestro pueblo de Pomacanchi. En el inicio
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si es verdad una parte, también esos compañeros avisan una parte buena, verdadera
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Como dije hace un rato, alimentándome bien, después tomando distancia cuando hablo con mis vecinos no estando muy cerca de ellos, después utilizando mi tapabocas cuando salgo de mi casa a la calle, después desinfectándome con este alcohol, después también con estas plantas medicinales como el Eucalipto vaporizaría mi casa, de esa manera no me agarrará fácilmente el coronavirus.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Nosotros en estos pueblos utilizamos estas medicinas, nos curamos con medicina natural, aquí tenemos nuestro Eucalipto para estas gripes, si hay un dolor de huesos hay también plantas, utilizamos esas plantas cálidas, nos bañamos así
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Menos mal no hay, menos mal toda mi familia está sana, bueno por accidente así se enferman, pero siempre con una enfermedad no hay.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me da eso, haría esto, traería bastante Eucalipto y haría vaporizar mi dormitorio, después si ya no se puede, iría a la posta para saber si es verdad o no para que ahí me darían remedios
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si se podría, más que todo aquí en nuestros pueblos tenemos diversas plantas medicinales, con eso se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Dice que este Eucalipto es muy bueno para este Coronavirus, haciendo hervir en una olla de gran tamaño, se hace vaporizaciones en nuestro cuarto, dicen que eso es muy bueno para este Coronavirus, dicen que con este mal nuestro pulmón no puede respirar el aire, entonces el Eucalipto abre los pulmones, de esa manera avisan, por eso yo también creo muy bien en nuestro Eucalipto.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Sí es verdad, algunos de nuestros vecinos hablan así
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Sí
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: No creo que eso sea así
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Lo que pasa a las personas sí, pero diríamos que el bichito es un bichito muy pequeñito. Eso es verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso no es verdad, algunos se curan aquí en los pueblos del campo.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No, más bien los que toman trago hablan diciendo que mata a este coronavirus
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí eso es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Sobre eso, en este tiempo tenemos que seguir poniéndonos, pero cuando pase esta enfermedad, seguramente ya no nos pondremos
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso es verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Más que todo yo quisiera que haya esos comunicados de profesionales que sepan muy bien, ellos nos informarán bien, en que forma debemos cuidarnos de esto, ellos saben del coronavirus, ellos nos informarían bien.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0034)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 61 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy del pueblo de Pomacanchi, del mismo Pomacanchi
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí fui a la escuela, a primaria hasta cuarto grado
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Actualmente trabajo en agricultura
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí soy quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Hablé solamente en quechua desde que era bebe, no sabía castellano
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Sí, en quechua A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Hablaba en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Ya aprendí asistiendo a la escuela, voltee a castellano
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Sí hablo en castellano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Desde que asistí a la escuela, las profesoras nos enseñaron a hablar castellano
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: l) En la casa ahora hablo quechua, ahora mis hijos ya saben hablar castellano, por eso hablo también en quechua y también en castellano, hablo los dos. m) Hablamos en los dos, hablamos en quechua y también hablamos en castellano. n) En la comunidad igualmente, hablamos quechua y también hablamos en castellano, todos hablamos con los dos idiomas o) En la chacra hablamos más en quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples? B: Sé bien los dos, el castellano y de igual manera también el quechua, los dos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: Yo domino más el quechua, igual también en las asambleas de la organización de mujeres donde yo ando, después con las nuevas generaciones, hablo en castellano. Los dos
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: De igual manera estuve pensando, hay una directiva y como transparencia acompañamos los sectores, por eso caminamos en las quebradas, ahí compartimos con los adultos mayores, así les hablamos más en quechua, en esas conversaciones aprendimos mucho, hubo una asamblea sobre los quehaceres antiguos, tenían que hacer un taller de sus saberes, eso aprendimos en quechua, compartimos más con los adultos mayores
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, más menos bien
	B: Entiendes cuando te leen documentos oficiales en quechua
	B: Sí hay documentos en quechua por eso leo todo, ahora también hay biblias, las biblias de los evangelistas en quechua y en castellano, yo puedo los dos
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: El quechua es bien apreciado en mi comunidad, porque todos saben quechua, entonces, yo les digo a las generaciones nuevas no se avergüencen de nuestro quechua porque nuestro quechua es un idioma dulce, más bien les hago avergonzar cuando hablan castellano
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí soy de la comunidad, nacido en el pueblo de Pomacanchi
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: En los últimos días casi ya no hay, antes había muchos curanderos, curaban solo con plantas, por eso sacando este resultado estamos diciendo para que los adultos mayores antes de morir nos dejen sus saberes, entonces para eso casi no hay tanto, el municipio no pone suficiente dinero, no le dan ni siquiera para el almuerzo de los adultos mayores, no hay ayuda para que esos saberes se queden con las nuevas generaciones o sino yendo a las escuelas podrían enseñar estos saberes, cuentos, medicinas, ellos que cosas hacían antes, de las comidas, el municipio no pone, por todo eso casi ya no hay curanderos, tampoco ya no hay parteras porque todos ya llevan a la posta de salud por mandato del Estado que dice que ahí nomás tienen que llevar, de esa manera ya no hay señoras ni señores que eran parteros y que antes hacían nacer a los niños en las casas
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí, escuché del coronavirus, viajé a Arequipa y me hice alcanzar con la cuarentena, en ese entonces había pocos casos, en la posta también solamente había casi 3 casos, después se extendió y llegó a Cusco y en Arequipa estaba muy saturado, difícilmente regresé aquí a mi pueblo Pomacanchi, cuando llegué aquí me dijeron que hiciera cuarentena y todos los que se vinieron conmigo hicimos cuarentena en mi casa.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Para mí es una enfermedad, nosotros las personas mayores, las personas de edad estamos en peligro, porque las personas mayores como yo por los trabajos que hicimos ya tenemos dolores de huesos así y por eso más fácilmente nos podría dar, por eso nos estamos cuidando muy bien, pero en este pueblo ya dos personas fallecieron, sigue el contagio

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Si dan esas medicinas, para nosotros es bueno ese Eucalipto, muchos médicos dicen que huelen el Eucalipto hervido en una olla grande, yo también sé oler eso en un lavador pequeño, entonces hago eso desde mi cabeza, con eso ya más o menos puede pasar, ya no estoy en tanto peligro, pero si también todos estamos haciendo distanciamiento, si hay asamblea todos entran
	B: lavándose las manos, así nos estamos controlando
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Este virus lo trajeron del lado de China para que las personas mueran, nosotros vemos esto como eso que dicen guerra biológica, no es una enfermedad ni nada, eso es lo que fabricó la gente , este contagió nos traen así como una gallina con moquillo que contagia a todas las demás, así los extranjeros de lejos soltaron esta enfermedad a todo el mundo, a esto, nosotros le hemos llamado como guerra biológica, posiblemente un aviador lo trajo a Lima, de eso yo culpo al gobierno, debió haber cerrado todos los aeropuertos y las fronteras.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Este coronavirus es una gripe, como tos con catarro, le decimos así tos con catarro, empieza con estornudos, después duele la cabeza, duele la garganta, así había sido esa enfermedad, no te permite respirar, baja tu presión, así había sido el coronavirus
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: Uhu chhullu, le decimos, da estornudos, a eso, nosotros le decimos uhu chhullu
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Ahora ya hay televisión, ya hay radio nosotros escuchamos ahí, más vimos en la televisión esas noticias tristes de cada uno de los pueblos hay llanto, (el coronavirus) no dice: oye tu eres doctor, tú eres guardia, tú eres presidente, ahora esta enfermedad está dando a todos, XXXXX solamente los ricos que compran oxigeno viven, todos los pobres como no les alcanza el dinero, están muriendo.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En la televisión también se difundió en quechua, ahora están llegando esas noticias en quechua, también en la radio, igualmente en castellano. En la televisión en Tv Perú, en quechua en castellano y después en aimara también ya viene ahora
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Primero escuchamos allá en el lado de China...más escúchanos en la televisión
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, entiendo claramente
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Están los enfermos del corazón, después algunos con cáncer, después también los que están con diabetes, a ellos les ataca fácilmente, estando con cualquier enfermedad a esos
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Mas se nota a simple vista cuando las personas están enfermas, les hacen esas pruebas y ahí les detectan rápidamente
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Se enfermarían más los adultos mayores, los ancianos tienen pocas defensas, su sangre ya no está completa como de un joven, es débil, a veces ya no tiene dentadura y no se alimenta bien, se alimenta poco, si ya estás anciano tampoco tienes dinero ya
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Bueno el coronavirus se curaría yendo al hospital, ahí no más curan, o bien yendo al hospital podrían llegar a morir, más vale curarse aquí con plantas medicinales
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para eso más debemos prevenirnos con la mascarilla, lavando nuestras manos, tomando distancia, con esas cosas más hay que prevenirnos, después desinfectándose con alcohol, esos con la prevención para este coronavirus
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Yo me enteré cuando fui a visitar a mi hijo en Arequipa, cuando estuve ahí, apareció (coronavirus) en el mes de marzo
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Esta noticia es verdad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Esas cosas nos protegerán, eso estamos haciendo, debes tomar más distancia no aglomerarte en ningún lugar, eso es prevención, ahora estamos haciendo esas cosas
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo pensé algunas veces que ya estuve contagiado.....entonces hasta probé Ivermectina, todos los meses tomé gotas, entonces hice la prueba y salió negativo
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay en este pueblo, pero en Arequipa uno de mis primos se enfermó con esto, pero ahora ya está sanando porque cuando estuvo enfermo contrató un doctor y una enfermera, ya está sanando, le llamé ya ahora se ha salvado. Igualmente, mi sobrino con toda su familia, ellos poco a poco vencieron al coronavirus, ahora ya se curaron, ya se vino de Arequipa y ya me visitaron, entonces me dijeron que es una enfermedad muy fea, ninguno de ustedes se va a enfermar, hagan estas cosas, nos dicen, por eso nosotros nos prevenimos con mate de Eucalipto, después nos preparamos, ajos, jengibre y miel, eso tomamos licuado cada semana en una cuchara, esa enfermedad no nos da, tomando eso
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Sí
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B:
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Bueno con la voluntad de Dios aquí en el pueblo de Pomacanchi no hay mucho, no hay mucha preocupación, solo hubo dos fallecidos en este pueblo, tomamos matecitos, mate de Matico, mate de Eucalipto, con eso nosotros nos prevenimos, ya sobre eso cada persona tiene que abrigarse
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es bueno con agua tibia
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso no, no
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No creo que sea un mosquito, sino esta es un virus contagioso, en cualquier sitio donde tocas eso se queda, esta enfermedad es como un virus, es una enfermedad contagiosa
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Eso tampoco está bien
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No, algunos siempre se curan, si te curas bien entonces te curas
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Bueno esto que dicen, si te haces dar frío entonces forzosamente te da gripe
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Si, habla demasiado, eso no más hablan, a veces nos trauman, muchos están muriendo, todos los días hablan de eso entonces nos trauman y ahí andamos con miedo, esos periodistas solamente hablan de eso, pero no hablan de otras cosas, estaría bien que hablen de cosas buenas, de cómo alimentarnos bien, nos deberían decir así de esta manera deben alimentarse, eso sería bueno
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No habla nunca sobre eso, como cuidarnos
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Si de esa manera están llevando a las personas al atraso, están cerrando todo diciendo cuarentena, cuarentena, no hemos caído más al fracaso, no hay dinero, no hay trabajo
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Bueno respecto a la mascarilla, no me dio por eso no estamos libres, podría venir un portador y me podría contagiar
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Esa lejía solamente previene, desinfecta los pisos
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?

B:	Nosotros quisiéramos que haya una asamblea y ahí nos informarían, en cada pueblo nos deberían enseñar para que nosotros aprendamos
----	--

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0035)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 50 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: De la comunidad campesina de toqra, distrito de qullqipata provincia de Paucartambo, región Cusco
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui, no terminé mi primaria, como 4 meses me faltaba para terminar para estar primaria completa
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: En la chacra nomás, agricultor
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si soy quechua, hablo el idioma de los incas
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En quechua me hablaban mis padres
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Para nada hablaban otro idioma, porque siempre me enseñaron el idioma de ellos mis padres desde que era niño
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua siempre me enseñó, ven, vaya, esa olla, eso nomás; no, sí, así así siempre me enseñaron mis padres.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Mis padres siempre me enseñaron hablando quechua todo, trabajemos, hacemos, nos apuramos y eso dentro de una cooperación, ayúdenos, en ese idioma, quechua siempre hablábamos.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Hablo pocas nomas
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Ya casi terminando mi escuela en tercero y cuarto grado de primaria nos enseñaron los profesores hablar castellano, entiendo pocas nomás no mucho.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	<p>a) Mayormente hablo en quechua nomas siempre, castellano casi no, quechua.</p> <p>b) En quechua siempre hablo, como estás, a donde vas, que haces, préstame, ayúdame en ese idioma siempre en su mayoría hablo</p> <p>c) En mi comunidad también con ese idioma siempre hablo más, estoy acostumbrado a eso, ese idioma siempre hablo, mayormente en quechua.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	d) En la chacra en quechua más hablamos, trabajemos rápido, terminemos rápido, trabajando rápido nos vamos temprano, aun de día nos vamos, en quechua hablamos más.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Aun poco nomás en castellano resuelvo
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua más pienso después un poso en castellano, más en quechua.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Recuerdo, porque las personas mayores más el saludo, respecto hacia el prójimo, no mentir, no robar mas nos enseñaron, mis abuelos, abuelas nos enseñaron andar recto con respeto hacia los demás.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, en el uso del quechua que hablamos entiendo bien, porque ya no hablamos correctamente el quechua, por ejemplo, YAKU se dice agua, pero nosotros decimos UNU, en quechua es YAKU, entonces algunos el quechua mezclamos con castellano unas cuantas palabras.
	B: Sí, mayormente entiendo más en quechua, después resumo en castellano.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien apreciado nuestro quechua
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la comunidad siempre, comunidad campesina toqra
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay, curanderos herbolarios, con hierbitas, algunos, todo tipo de enfermedades curan
	B: Sin hay en nuestro pueblo esos especialistas.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí escuché por medio de la radio y viendo la televisión
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Ese lo que dicen coronavirus, tal como vimos en la tele, tal como escuchamos en las noticias, se hace toser, respiración intensa, fiebre, agripa eso es lo que escuché.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Había sido una enfermedad peligrosa, así como hemos visto en la tele o escucho radio, es como para tener miedo.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Eso no sé de qué habría aparecido eso, algunos dicen que apareció en la China, uno hizo esto, dicen que un médico hizo en un laboratorio, así nomás escuché en lo noticiero, fijamente no he visto.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco, solamente escuché en la radio digo covid 19, eso nomás sé, no conozco con otro nombre.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Por medio de la radio, viendo a través de la televisión, ahora ya hay televisión en nuestra comunidad, en hay escuché.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Se ha transmitido en castellano.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En quechua no escuché de coronavirus. Solamente covid 19 así nomás.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No entiendo muy bien
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Pocas nomas siempre entiendo lo que informan de coronavirus
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Sí, algunos entiendo alguno no entiendo.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Escuché que duele la cabeza, fiebre, respiración rápida, después retuerce el estómago, diarrea, eso nomás entiendo.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Esto, estos tiempos dicen, está con dolor de cabeza, tos frecuente, después agriparse, está debilitando el cuerpo, eso digo yo también, así como escuché en la radio, ya debe estar con coronavirus diciendo.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Según que escuché en la radio dice: a los niños, mayores de 65 años, así pienso tal como escuché en la radio. Otros pueden estar con otras enfermedades, puede estar mal de los riñones, puede estar mal del corazón
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Bueno, las personas se contagian tal como escuché en la radio, una persona puede estar contagiada, entonces puede contagiar al otro el virus, cuando estornudamos, tosemos, así nos contagiamos
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para no nos dé coronavirus, no nos debemos acercarnos a la gente, debemos raparnos la boca, con alcohol, con jabón debemos lavarnos, con agua debemos de lavarnos las manos, es importante el agua.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Por medio de la radio escuché, así puede ser diciendo informaban, es ahí donde aprendí.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: No creo siempre, porque la tos, dolor de cabeza siempre hay, más que todo aquí en el campo andamos temprano, ya al atardecer caminamos, entonces no creo mucho.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Porque tenemos hierbas para vencer a esas; todo tipo de hierbas, ninru uma, espina, eucalipto, limón, con esos puedo curarme, eso es bueno para la tos, para la gripe también hay, para dolor de cabeza es bueno la ortiga, la ortiga que florece, recogemos fresco y nos frotamos no calma el dolor de cabeza, para dolor de estómago hay hierba buena, hay también otras hierbas, salvia entre otras hierbas, son buenos eso sé.</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p>
	<p>B:</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p>
	<p>B: Tomaba eucalipto hervido con limón tomaba y me bañaba.</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p>
	<p>B: Mucho no hay, sí dolor de cabeza, dolor de barriga con esas enfermedades hay, mucho no hay</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>
	<p>B: Sí cuando hablamos de esto, decimos que debemos tomar limón, con mocco mocco, con eucalipto hervido hacemos inhalaciones más que todo eso nos preparamos.</p>
47	<p>A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?</p>
	<p>B: Si me daría coronavirus, con alcohol, con eucalipto, después con limón, de la selva mocco mocco dicen aquí en cusco creo que conocen con otro nombre con esos puedo curarme.</p>
48	<p>A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?</p>
	<p>B: Sí</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?</p>
	<p>B: Aquí en nuestro pueblo, hierbas creado por nuestro supremo, entonces a esas hierbas nomas nos inclinamos, es bueno para la tos, para le fiebre, para la gripe, con esas hierbas nos curamos.</p>
	<p>B: Existen hierbas para ello ninru uman (barrun, barrun), puede ser hachu qalla es como la piña con hojas, eso es bueno para la tos con eso nos curamos, para la gripe la orina con sal hacemos hervir, también es bueno para la tos, más que todo es bueno agregar eucalipto, después la ortiga que crece en la pampa, eso son buenos para la tos, con ellos mayormente nos curamos.</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: Es sumamente bueno agua caliente para el resfrío. Por gusto habla</p>
	<p>B: No es verdad.</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: No es verdad</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus.</p>
	<p>B: No es verdad</p>
53	<p>A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos</p>
	<p>B: Es verdad lo que dicen</p>
54	<p>A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.</p>
	<p>B: Es verdad lo que dicen, porque caliente es muy bueno para que se mantenga nuestros pulmones en nuestro cuerpo.</p>
55	<p>A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso no es verdad, porque según si es que te curas bien con la hiervas, hierbas creadas por dios, casi normal sanarás de coronavirus con las plantas.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Yo no creo mucho, yo digo, algunos ancianos se murieron por otras enfermedades, a otros les dicen que se murió por coronavirus
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No es verdad, porque nos dicen que recién llegará la vacuna, así dicen, hasta ahora no llegó, no es verdad.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad lo que dicen, pero no es así, con lo que dicen se desaparece coronavirus, más aún sigue.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Porque nosotros aquí en el campo nos alimentamos bien, comemos bastante, entonces con ellos sabemos, con lo que comemos bastante, nos alimentamos bien para que no nos de esa enfermedad.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No es verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Hermano, nosotros ni en nada de eso queremos preocuparnos demasiado, porque nosotros aquí en el campo ya nos damos cuenta de cómo salir de esas enfermedades, por eso es que ya no confío en nada.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0036)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Tengo 42 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Provincia Paucartambo, distrito de ccoullki pata, comunidad campesina de Tocra, a la vez centro poblado de Tocra
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí fui, hasta quinto grado de primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: En la chacra, soy agricultor
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, soy quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: A mí siempre, cuando fui al inicio mi profesor siempre me hablaba en quechua nomás.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Quechua nomás siempre hablaban
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua nomás siempre hablaba para ir o antes de ir a la escuela
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Yo también me trabajaré, ayudaré hacer, trabajas, te irás donde tu profesor, llegará un profesor te irá así me decían, pero siempre en quechua nomás siempre empecé.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Mas o menos casi dese los 17 años aprendí, cuando ya era joven.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	<p>a) Mas que todo hablo en quechua, en mi casa hablo en castellano de vez en cuando.</p> <p>b) Mas hablo en quechua nomás siempre</p> <p>B: c) En mi comunidad hablo en castellano cuando tenemos visita, nosotros en la asamblea comunal hablamos en quechua mayormente, yo también hablo.</p> <p>d) En la chacra también siempre hablamos en quechua nomas.</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Mas siempre hablo en quechua, aquí en mi pueblo cuando inicio también

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: Siempre en este idioma quechua nomás primeramente de mis vivencias, lo que debo hacer mayormente hablo en quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Escucharía, bastante contento escucharía sus expresiones de ellos
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, en quechua resuelvo bien, lo que hablo también hago entender bien.
	B: Entiendo bastante, a la vez yo sabía la palabra de dios entonces en quechua siempre viene las palabras, entonces entiendo bien.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bastante bien visto nuestro idioma quechua aquí en nuestro pueblo de Tokra
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad, esta mi comunidad es inmensa ya casi 240 comuneros hay, son muchos comuneros, es comunidad grande.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay curanderos
	B: Ya casi este pueblo de Toqra es población grande, a la vez es centro poblado, hay seis enfermeras que trabajan aquí en este pueblo.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: En este pueblo el coronavirus había llegado según nos informaron de aquella lejana ciudad de China denominado la enfermedad como coronavirus
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es necesario cuidarse del virus, porque había sido gusanitos en miniatura, había sido una enfermedad.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: El coronavirus había aparecido todavía en la ciudad de China, creo que apareció de una persona, así escuché.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Con otro nombre no
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: De coronavirus escuché de la información, deben de cuidarse apareció una enfermedad, esa enfermedad entra por a boca, por los ojos, deben de cuidarse, diciendo a nosotros a todos no explicaron, es por ello que nosotros también nos hemos cuidado

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Mas que todo si, aquí al pueblo de toqra llega con normalidad canal de televisión, que está ubicado en la parte alta del distrito de ccollqi pata, entonces llega la frecuencia con nitidez, ahí informaban todo es por ello que nosotros al escuchar nos hemos cuidado, después también los médicos, enfermeras nos ha prohibido todo no salir de la casa, de igual manera a través de la radio nos informaron que no debemos de salir desde el mes de marzo, ya entrarán a la cuarentena, no saldrán de sus casas así informaban, entonces desde ese día, mes de marzo ya no salíamos de la casa, ni en las calles ya no andábamos.</p>
29	<p>A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?</p>
	<p>B: Ya casi a las cinco horas de la mañana, informaban en quechua por medio de TV Perú, igual en castellano también informaban.</p>
30	<p>A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?</p>
	<p>B: Desde el departamento de Cusco por medio de la radio Inti Raymi informaba Luis Alberto Soto Qullqi, popular “Q’ara Q’umpu” él legítimamente en quechua bien siempre analizaba la información, escuchando más que todo los que vivimos en el campo de miedo ya no salíamos de la casa.</p>
31	<p>A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?</p>
	<p>B: Sí, claramente entiendo</p>
32	<p>A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?</p>
	<p>B: Sí, el Señor Luis Alberto Soto Qullqi, decía, que debemos lavar las manos veinte minutos con jabón, después con mascarilla deben cubrirse la boca, había otro también facial con ello deben cubrirse todo el rostro, no deben acercarse a otras personas, se debe de guardar distancia de mas de un metro, así escuchaba</p>
33	<p>A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?</p>
	<p>B: Sí, algunos no entiendo bien, algunos si entiendo muy bien</p>
34	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p>
	<p>B: Coronavirus e da uno, cuando se junta a otras personas, no mantiene distancia, se encuentra con las personas, ando sin respetar los protocolos, entonces adquiere él dicha enfermedad.</p>
35	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p>
	<p>B: Yo identifico el quien está con coronavirus, cuando esta agripado al aire, no está como debe ser, así observo.</p>
36	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Según las informaciones que recibimos con coronavirus les da a algunas personas obesas, a la vez a aquellos que no están bien mantenidos, a las personas de tercera edad a ellos les da fácilmente, así nos informaron.</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Es que no se cuidan, se juntan con otras personas, a coronavirus no podemos reconocer, sin avisar se contagia de una persona hacia otra, así de fácil uno también puede adquirir, eso es lo que hay que cuidarse.</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p>
	<p>B: Mantener la distancia de otras personas más de un metro, no hay que juntarse con otras personas, más bien hay que taparnos con la mascarilla para no contagiarnos con la enfermedad, además hay que alimentarse bien.</p>
39	<p>A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Sabía cuando informaban, no salir de la casa, no juntarse con otras personas, si te encuentras mantén la distancia, lavarse las manos de cada diez minutos o cinco minutos según uno se ensucia así nos informaban, es por ello yo también escuchando me cuidé sin salir de la casa, estuve cuidándome.
	B: Mas que todo de la posta, sí de igual manera por medio de la radio, en la televisión también, igual las autoridades de esta localidad de T'uqra, la alcaldesa del centro poblado, presidente de la comunidad, las enfermeras del puesto de salud, todos acordando en una reunión implantaban los protocolos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Sí, puede ser verdad, no puede ser por gusto
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí podría.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Respetaría la distancia con otras personas, bastante limpieza en mi casa, nada debe estar en común, a la vez se debe de clorar el agua, lavar bien, todo debe estar limpio, desinfectar con alcohol. Así sería.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo más que todo, así como el calor, la gripe esos con, eucalipto recogería bastante bien, hago hervir, después de hervir en mi casa vaporizo caliente, entonces esas enfermedades son para poco, con alcohol todo desinfectaría, así, bien me cuidaría.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No había, si era en mi abuelita para eso hay en este pueblo diferentes hierbas curando con ellos si se recuperan en algunos casos no se recuperan.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Sí, bastante bien de esa parte ahora por medio de la radiotelevisión nos informaron igual las enfermeras nos indicaron y con ello nosotros hemos aprendido a cuidarnos.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me da coronavirus, entonces con alcohol, después con coca, es bastante bueno la orina primeriza, después haría hervir eucalipto, hay otro que crece en lodos una hierba esos tienen un olor fuerte para la gripe esa hierba más que todo, con eso puedo curarme.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí se podría, porque yo quería con esos nomás nos hemos curado como prueba entonces alejaba la enfermedad, por ello en nuestro lugar no nos da nada por es parte.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Hacemos hervir eucalipto, después una hierba que crece en lodos, después desinfecto con alcohol, curándome con ellos, sí rápidamente hacemos sanar de la gripe, así me curaría.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es verdad lo que dicen, no protegería nada, pero poco nomás sí, agua fría rápidamente puede transmitir la enfermedad como la gripe, entonces bañarse con agua caliente pue ser bueno.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es verdad lo que dicen

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Es verdad lo que dicen
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Ya casi puede ser verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Es verdad lo que dicen
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Casi puede ser verdad, porque ya no se separaría
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Es verdad lo que dicen
57	A: Todos los dias el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es verdad lo que dicen
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad lo que dicen
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: No es verdad, porque tenemos que usar las protecciones
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso es bueno para mí, no es que sea mal, es bueno la lejía.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Me gustaría que se difunda por medio de la radio, por medio de la televisión y por intermedio de las enfermeras.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0037)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 36 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: De la comunidad de Toqra
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui hasta tercer grado de primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: No trabajo en nada, solamente como agricultor no tengo trabajo
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Soy quechua, no puedo hablar castellano, pero entiendo, pero no puedo responder
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En quechua nomás siempre me hablaron
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: En quechua nomás siempre no hablaban castellano
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua nomás siempre
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: En eso siempre hablaba quechua nomás
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: No hablo, pero si entiendo lo que hablan
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B:
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a. Con mis familiares también hablo en quechua nomás
	B: b. Con ellos también hablo en quechua nomás
	B: c. En mi comunidad también hablo en quechua nomás
	B: d. En la chacra también hablo en quechua nomás siempre
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En quechua nomás siempre eso también inicie a entender
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si puedo hablar
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: bien
	B: Si entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: En verdad es bien visto
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Verdaderamente si soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché, en los noticieros, informan en la radio, informa por la televisión, en hay escuché.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Dice que viene como el aire el coronavirus
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Había aparecido de otro país esa enfermedad
	B: De un de repente de un momento a otro por el aire llegó como la enfermedad de la gripe, así nomás a la gente hace convulsionar.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escuché en la radio, después escuché en la televisión, después en la tele informaban en los noticieros dicen que está viniendo la enfermedad de coronavirus, así escuché
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En castellano
	B: En quechua también ya aquí en mi comunidad decían que está llegando la enfermedad de coronavirus diciendo.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En la tele sale a partir de las cinco de la mañana hasta la seis en punto informan en quechua.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Lo que informan en quechua entiendo claramente, pero si informan en castellano no entiendo todo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Lo que informan en castellano no entiendo todito solo algunos
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: A si es, cuando hablan en castellano no entiendo todo, alguno nomás
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dolor de la garganta, después convulsiona el cuerpo, nosotros en nuestro pueblo no conocemos la enfermedad de coronavirus, no nos vemos, solo veo en la tele, de repente...
	B: Dolor de la garganta, después dificultades para la respiración, no se deja respirar
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando les da fiebre, no pueden respirar con esos
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A las personas de mayor de edad, ancianos, ancianas a ellos más les atacó la enfermedad, los que están con anemia, otras enfermedades les atacó.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Una enfermedad desconocida, coronavirus vino y les atacó a aquellos que no están bien alimentados, sin fuerza a ellos.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Lo que tenemos debemos de mantener limpios fumigando con cloro, después hay que utilizar alcohol, después eucalipto y muña hay que hacer hervir y hacer evaporaciones, lavarse las manos, no debe faltar jabón líquido, después debe estar desinfectados, no debe faltar nuestra mascarilla
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En los noticieros que emiten información, escuchando nosotros nos hemos cuidado para que no nos contagiemos con esa enfermedad.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Puede ser verdad esa enfermedad, es por ello que debemos de cuidarnos, utilizando mascarilla, no debe de faltar jabón líquido, no debe falta alcohol, debemos de desinfectarnos, mantener distancia.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: En verdad si podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Yo podría, mi casa debe estar limpio desinfectado con cloro, después recogiendo eucalipto, muña haciendo hervir en una olla grande debo hacer evaporar en mi casa, debemos aspirar por la nariz, igual también la muña, con esos debemos evitar que nos de la enfermedad
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Para sanar debo de comprar kion, eso con eucalipto debo hacer mate, después el ajo, después eucalipto nunca debe de faltar, con eucalipto debemos siempre vaporizar, el eucalipto es bueno.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me daría me asustaría, a nosotros o nos dio, tampoco hemos visto, nos daría susto si es que nos daría coronavirus, entonces nosotros tenemos nuestras medicinas naturales, hirviendo debemos tomar, vaporizar, debemos desinfectarnos no debemos contagiarnos con la gente.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si se podría aquí en el campo
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Aquí en el campo no como en la ciudad, tomamos aire puro aun, nosotros recogemos las yerbas naturales haciendo hervir debemos de tomar, siempre nuestra casa debe estar limpio, debemos utilizar el cloro, debe de haber jabón líquido, debe de haber también alcohol, así es.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es verdad, bañarse con agua caliente es mejor, bañarse con agua fría, por el frio más puede empeorar
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no es verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Creo que no es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso también no es verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No, algunos están con distintas enfermedades a ellos les ataca, entonces ya no sanan se mueren, en cambio aquellos que no están con afectado por enfermedades, entonces se recuperan curando.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: No creo que sea verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso no es verdad cada el gobierno habla con qué debemos curarnos, mantener la distancia.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: No es así, siempre debemos de usar
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No, eso es verdad, por gusto dicen que el cloro no te cura, en verdad el cloro es importante.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?

B:	Quisiera que transmitan información en quechua, con qué más nos podemos curarnos, cómo debemos de cuidarnos, eso es lo que más quisiera que me informen.
----	--

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0038)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 38 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Yo soy de la provincia de Paucartambo, distrito de Qolqe pata, centro poblado de T'oqra
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si, fui.
	B: Terminé primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Yo trabajo en la chacra nomás
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si, son quechua tal como me conozco
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: A mí me hablaron siempre en quechua desde que era bebé
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Hablaban en quechua
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Hablaba en quechua nomás siempre
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Siempre en quechua cuando empecé a hablar.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: No, hablo poco nomás, no hablo conforme siempre, hablamos mezcla a veces castellano con quechua, así es.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B:
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a. Hablo en quechua nomás siempre
	B: b. Hablo en quechua nomás siempre con mis vecinos también.
	B: c. Hablo en quechua nomás siempre en mi comunidad también
	B: d. En la chacra también hablo en quechua nomás siempre
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Poco nomás resuelvo en quechua nomás siempre

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Yo puedo hablar, de mis vivencias siempre expresará en quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si, puedo contar siempre
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si bien siempre en quechua resuelvo
	B: Si, entiendo siempre quechua
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: En mi pueblo quechua siempre es bien visto
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si existe siempre curanderos
	B: Si hay, hay hospital en mi pueblo
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si, escuché siempre de coronavirus
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: No, no sé he visto como será, pero escuché lo que hablan
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Escuché lo que hablaban de coronavirus, en China dice comieron ratas diciendo, escuché hablar.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: De coronavirus escuché en las radios emisoras, en la radio los que narraban las noticias
	B: Si, en la radio nomás
	B: Desde la posta los médicos, siempre nos decía que deberíamos cuidarnos
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Esa información se emitía en castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: en quechua escuché en el puesto de salud, después aquí en nuestro distrito hay una radio, mediante esa radio hablaban
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No, primeras veces, la verdad no me interesaba de este coronavirus
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Sí después, poco a poco cuando hablaban más en la radio, yo también me asusté bastante.
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: No, ahora entiendo todo.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Para la enfermedad de coronavirus, es bueno eucalipto, después kion con limón, alcohol, después para que no de coronavirus hay que mantener la distancia así es.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Si están con coronavirus reconozco, cuando tosen, dolor de la garganta, cuando no pueden hablar en ahí.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Se enferman con coronavirus las personas obesas, después las personas mayores, abuelos y abuelas, después los niños.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Coronavirus les daría a aquellos que no se hacen caso, andan común en tráfico, no obedecen las indicaciones de los médicos, andan común.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para que no nos dé coronavirus no debemos de juntarnos con la gente, después debemos de taparnos la boca, después lavar bien nuestras manos con agua, con alcohol también.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: De coronavirus yo aprendí aquí en mi pueblo nomas, de ahí escuché
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Sí, es verdad siempre
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí, si podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Yo me defendería para que no me de coronavirus, primeramente, obedeciendo las indicaciones de los médicos, usando tapabocas, estando a distancia con las personas en esos.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si estaría enfermo, yo podría curarme con las hierbas medicinales, eucalipto, kion con limón con esos.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Sí. Había aquí también había siempre vi.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Si, sé, no, yo también de esos estoy de susto y alejado
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si me daría coronavirus, no podría caminar, ni comer estaría de pena.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si, se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Si se podría curar, obedeciendo las recomendaciones de nuestras autoridades si se podría.
	B: A sí es, con eso, curándonos con hierbas medicinales, obedeciendo.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso es verdad, bañarse con agua caliente no evita el contagio de coronavirus, lo que dicen es verdad.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso es verdad siempre
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso también es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso es verdad siempre
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Eso es por gusto
	B: Eso también es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso es verdad siempre
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Eso es por gusto no es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es verdad siempre
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: No, yo siempre usaría
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Si, eso es verdad siempre
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Para terminar a coronavirus, yo quisiera que llegue medicinas, esas vacunas.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0039)

Version: Spanish

Pregunta	B: Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 25 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy de la provincia de Paucartambo, distrito de Qullqi pata centro poblado de T'uqra
5	A: ¿Estudió usted? B: Si fui, primaria completa, secundaria completa
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Actualmente exclusivamente no trabajo en nada, solo atiendo a mis hijos hasta que crezca y después voy a empezar a trabajar.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí son quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: A mí hablaban en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No hablan, todos mis familiares siempre hablan en quechua nomás
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: En quechua nomás siempre
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Si hablo en castellano, ahora cuando ya terminé mi secundaria
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Eso aprendí cuando estuve en secundaria, terminando mi secundaria, así es yendo a la ciudad en esos aprendí.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Con mis hijos lo poso que sé les hablo en quechua, en quechua también les hablo, así es. b) En quechua, todo en quechua c) En mi comunidad también en quechua nomás siempre hablo d) En la chacra también en quechua nomás siempre, eso nomás siempre hablamos.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Pocas nomas castellano. Aun poco nomás no puedo bien claro.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si puedo contar
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Bien, bien
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien visto, ven bien
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: En verdad soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay curanderos que curan con hierbas, esos abuelitas y abuelitas
	B: Si hay, en el puesto de salud hay.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché, los médicos nos han dicho que debemos cuidarnos de este coronavirus, el coronavirus es invisible, se contagia a través de la saliva, se contagia a través de la respiración, así nos decían, eso deben de cuidarse bien lavándose las manos, usando mascarilla, guardar distanciamiento, así nos decía.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Ese coronavirus, es un virus que nosotros no vemos, es como el gusano invisible, es nos contagia, rápido mata la gente.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Si es enfermedad, enfermedad que se contagia
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Exactamente no sé de dónde habría aparecido, no se sabe lo que llegó de la china donde apareció, no sé de donde apareció esa enfermedad, tal vez sea del animal, hecho por la gente, no sé exactamente no se
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: En otro idioma no, coronavirus así nomás siempre, un gusano invisible nada más.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Primeramente, escuchaba, viendo la televisión, escuchando la radio, escuchando las noticias.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En dos idiomas, en castellano y en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En la radio, en la radio ccollqipata se emitían en la radio nomas escuché
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si, en el centro de salud los médicos no hablan, ese virus es una enfermedad, no hay vacuna ni nada, ahora todos contagiándonos si tenemos buena defensa entonces nos salvaremos de lo contrario, lavarnos bien las manos, alimentarnos bien para estar sanos, así nos salvaremos, de lo contrarios esa enfermedad es persistente, muchas personas ya murieron, así escuché.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Así bien entiendo.
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Entiendo todo sobre la enfermedad, lo que pasa a diario, así escuchando las noticias.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Escucho dolor de cabeza, cuerpo ñuto, después como la gripe hasta nos agripamos, tos, después dolor de la garganta, después afecta a los pulmones, así nada más.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Primeramente, reconocería cuando está agripado, con dolor de garganta, a la vez cuando esté tosiendo.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Los menores, menores de 14 años, después las mamás mayores.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Esa enfermedad les da a las personas que no se cuidan, andan común sin guardar distanciamiento, andan sin lavarse las manos
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: De acuerdo a lo que escuché, ponerse con mascarilla, lavarse las manos, al salir a la tienda o al salir a la calle, al regresar también hay que desinfectarse con lejía, correctamente lavarse bien las manos con jabón, después con la persona distanciamiento lejos en lejos.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Primer lugar yo escuché cuando no hablaron en el centro de salud.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Es verdad, no es que no, yo creo, es verdad en todo el mundo la gente se muere, no puede ser por gusto.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría, obedeciendo los protocolos
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Lavándome las manos, alimentándome bien para estar sana, las frutas, comidas sanas, verduras, igual también comiendo los productos que producimos.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si me enfermaría haría, en primer lugar, guardaría cuarentena, separándome de mis familiares, igualmente con eucalipto, haciendo hervir esas hierbas, hirviendo ajos haría inhalaciones, después con mis familiares no me encontraría, con esos.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No, no existe
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me daría coronavirus, puedo alimentarme bien, haría cuarentena, encerrándome en una habitación en hay tendría un solo plato, una cuchara estando tiempo, en cuantos días pasaría así, curándome con hierbas estaría.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si se podría, pensando bien, sin preocupaciones, alimentándose, protegiéndonos, curándonos con hierbas.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Si podríamos curarnos, recogiendo hierbas medicinales, lavando las manos con esos, pero no se podría terminar totalmente, mientras no hay vacuna.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es verdad, bañarse con agua caliente no nos protege.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es verdad, no nos protegería, porque es contagioso va por el aire, no por el frío.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: No sé exactamente, si se procrea del virus.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No es verdad, no
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: No es verdad, no
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Casi no, escuché parte de la mitad se recuperan, no puede ser verdad.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Es verdad, verdad
	B: Es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad, verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Nosotros no somos inmunes, hasta que aparezca la vacuna, cuando ya tengamos vacuna debemos usar la mascarilla, entonces no sería verdad, siempre debemos tomar, aunque no estemos enfermos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Es verdad, la lejía no nos puede curar.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	Yo quisiera, que haya programas, spots publicitarios lo que entendemos en idioma quechua, B: igualmente para que entienda en cartulinas o vestidos vendrían, entonces casi pueden entender, algunos no creen para ellos.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0040)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: Pregunta 1
	B:
2	A: Pregunta 2
	B: Tengo 44 años
3	A: Pregunta 3
	B:
4	A: Pregunta 4
	B: Del centro poblado de Toqra
5	A: Pregunta 5
	B: Sí, fui a la escuela, solo primaria hasta segundo grado
6	A: Pregunta 6
	B: Ahora estoy trabajando en la chacra nomas siempre no en otros trabajos
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí soy de quechua siempre
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Me hablaban en quechua nomás siempre, yo aun bebé me quedé, entonces mi mamá se había muerto dejándome muy bebe, así nomás siempre mi papá me hablaba en quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí, hablaban siempre
	B: En quechua nomás siempre hablaban, no hablaban en castellano
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: quechua nomás siempre
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: quechua nomás siempre
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: nada entiendo castellano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B:
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a) hablo quechua nomás, quechua nomás siempre b) en quechua nomás siempre hablamos con las personas c) igual en mi comunidad también d) en la chacra también pura quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Resuelvo en quechua nomás siempre

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: En quechua vivimos bien, caminemos bien así hablamos en quechua nomás siempre, para orientar a mis hijos también en quechua nomás siempre hablamos
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Hablamos de las buenas vivencias de las personas mayores de nuestros hijos también, hablamos de quechua siempre
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Desde que no damos cuenta creo que no, pero hablamos quechua mesclado con castellano y no claramente.
	B: En escritos no entiendo solo hablando nomás, no leo escritos
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: No hablamos quechua puro hablamos mesclado con castellano
	B: Es bien visto no quieren que desaparezca el quechua
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad siempre
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No hay, y si hay aparte los que dicen demasiados brujos, ellos sí, pero otros no hay
	B: Si hay posta de salud en el centro poblado, y en esa posta hay médicos.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché de coronavirus, no teníamos que juntar de la posta las enfermeras nos decía que nos cuidemos, diciendo que no nos debemos encontrarnos con la gente así nos consiguió el barbijo.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Coronavirus es mal de tos
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Era una enfermedad, una enfermedad fuerte, es por eso que nos hemos cuidado, de nuestros hogares ya no hemos salido, estuvimos como amarados
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: No sé de qué será, nosotros nomás pensamos que es castigo de dios y otro para que la gente se de cuenta dios puso, así hemos pensado.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco solo dicen covid
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Por medio de la televisión nosotros hemos escuchado, después en los noticieros se emitía esas hemos escuchado, después nos hemos cuidado también de coronavirus en nuestro hogar haciendo hervir eucalipto en olla grande haciendo vaporizaciones así nos hemos cuidado.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En la televisión se emitía en castellano, en cambio en la radio por medio de las noticias en castellano luego traducía al quechua en hay entendí.
	B: En quechua casi no hablaba mis paisanos entendían y traduciendo al quechua así está diciendo, eso es lo que entendí.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En la noticia en mi pueblo escuché en quechua por medio de la radio, radio qollqe pata que nosotros pertenecemos desde hay mediante las noticias de la radio se emitía en castellano y uno traducía a quechua.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, entendía en quechua
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Sí.
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: De coronavirus algunas nomas entendían.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dolor de cabeza, después intensidad en la respiración, se cierra la garganta y se murieron, bastante fiebre se volvían negro todavía, dolor de garganta.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Por medio de la televisión nomás siempre he conocido, tampoco aquí en nuestro pueblo esa enfermedad no había ni nos dio.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: De pueblo en pueblo se enfermaron, en otros lares, países era demasiado eso es lo que escuché, mientras caminaban se hacían agarrar como convulsión les daba
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: No sé de qué les daría, no estoy al tanto
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Primeramente, lavarse con jabón líquido, después se seca, hacer limpieza permanente, cada rato hay que lavarse
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En mi hogar aprendí, primeramente, nos enseñó la posta.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Eso es verdad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría, en mi hogar, nosotros tenemos nuestros árboles, plantas medicinales, con esos nos curamos, yo mismo puedo curar, todas esas hierbas calientes recogemos, hacemos hervir y sahumamos en nuestro cuarto.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Debo cuidarme, no debo acercarme con los que llegan de otros lares, no debemos saludarnos de cerca, no debemos a tocarnos de lejos nomás.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo hago cuando me enfermo, para la fiebre hay aquí para nosotros nuestras plantas medicinales, llamado chinchí, después la ortiga, después utaqlanku hay en nuestra comunidad para la fiebre nos frotamos y sacamos la fiebre también, con esos nos curamos nosotros.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Antes estuvo con fiebre, esos con ortigas yo curaba a mis familiares también con ortiga, marqu, utaqla, malwas, con esos preparo tibio con ojo de eucalipto con esos curé a mi familia.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Sí, mucho mas no cuidamos, nos ponemos con barbijo también, nosotros ya no nos acercamos a los que están con gripe y tos.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Yo tomaría kion, con mates caliente puedo evitar la enfermedad, para esa enfermedad puede ser la orina, nosotros hacemos fermentar y con eso nos rociamos.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Son pocos que sanan, pero los más graves creo que ya no sanarían, de eso no estoy al tanto.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B:
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Agua caliente no sería bueno, si es calor, entonces no mata, bañarse con agua fría a veces de frio muere.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si esta con fiebre, pero si esta acalorado entonces bañarse con agua fría evitará.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Verdad sería, eso casi no entiendo bien.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Puede ser verdad, si se contagia, entonces yo diría de respiración se transmite.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Escuché a lo que hablan, nos da por el frio, no sé cuál de ellos se definiría, yo nomás digo si esta con fiebre entonces frio nomás siempre puede matar, en nuestra comunidad estamos en frio entonces esa enfermedad no nos da a nosotros.
	B: No creo que sería verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No, si se recuperan, eso no es verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: A los que toman, esa enfermedad no les da, verdad siempre puede ser, a los que toman no les da ninguna enfermedad.
57	A: Todos los dias el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es verdad lo que dicen

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es verdad, el gobierno solo habló de cuidarse, no habló con qué medicina debemos curarnos
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Por desobediente ya no usaría, siempre igual debemos usar la mascarilla, guantes,
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso no es verdad la lejía siempre evita.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Siempre me gustaría saber sobre coronavirus para cuidarnos, quisiera saber de cómo llegó el coronavirus, quisiera saber de qué es coronavirus.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0041)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 59 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: De la comunidad de Sunq'u
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí, fui a la escuela, B: 5to de primaria, hasta primer año de secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Ahora trabajo en la agricultura nomás, en la chacra
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, quechua hablante y no del pueblo
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: En quechua noma siempre me hablaban hasta mis padres
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: En quechua
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Mas en quechua noma siempre los profesores también nos enseñaron hablar
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: En quechua noma siempre hablaba más mientras vivimos en el campo
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Sí, de poco a poco hablo desde que entré a la escuela a primer y segundo año
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: En la escuela, tercer año y cuarto año ya.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Hablo en quechua más con mis familiares b) con mis hijos, con mi esposa, con mis familiares también, así mismo con mis vecinos más hablamos en quechua noma. c) Mas hablamos en mi comunidad también en quechua, d) en nuestra chacra también más hablamos en quechua, a veces en lo que podamos dos o tres palabras hablamos en castellano.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En el castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua me entendería al conversar con mis familiares, con mis hijos, o con mis vecinos hablamos en quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí, a lo que pueda, si me preguntas puedo hablar
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí hablamos bien quechua, las escrituras en quechua entendemos tal vez no como los escritos que se encuentran en los libros así, ahora como estoy hablando así noma nos sabemos.
	B: Si nos conversan en quechua entendemos, si nos hablan en castellano casi no entendemos fácilmente.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: En mi pueblo el quechua es bien visto
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la misma comunidad siempre
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Curanderos antiguos habían, pero ahora ya no hay se murieron.
	B: Sí hay, pero en mi comunidad no hay, solo hay en nuestro distrito
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Hablar de coronavirus si escuche
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Pienso que coronavirus Puede ser como gusano o viento, aquí en nuestra comunidad no ha habido víctima alguna, es por eso que no sabemos claramente de coronavirus.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Sí es enfermedad contagiosa dicen, entonces seguramente nos hemos cuidado como hemos podido solo tomando mate de eucalipto
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Hasta que sabemos allí en el país de China dicen que comieron animales desconocidas, como: culebra, sapo, gusano, araña y renacuajos, por haber comido esos animales pudo haber aparecido, eso es lo que hemos escuchado.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No puedo poner un nombre
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En la radio, en la televisión informaron en hay más nos enteramos
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Algunos hablan más en el idioma castellano

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En la radio de Cusco informaron
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Algunos entiendo, algunos no
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Sí, algunos entiendo, no todos.
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Sí, algunas nomás, es por eso que yo también quiero preguntar sobre coronavirus, cómo es coronavirus es un gusano o es como animal o de repente como la sarna, cómo es digo yo.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dicen que pueda duela la cabeza, después convulsionan, después dicen se ponen como que se ha atorado, convulsionando se caen y se quedan ahí, así escuché.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Yo mismo no he visto con mis ojos porque lo que escuché nomás le estoy diciendo.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Mas puede enfermarse los que vienen del extranjero, ellos no se alimentan bien comen poco nomás, caminan solo tomando agua, gringos de otros países a ellos creo que les está matando esta enfermedad llamado coronavirus.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Creo que ellos serían débiles, no como las personas del campo andan bien alimentados, ellos tendrían poca fuerza, por ejemplo, nosotros dependemos de los que nos alimentamos tenemos fuerza, nuestra sangre sana es por ello que no nos da coronavirus a las personas que viven en el campo; porque los que viven en las ciudades, se alimentan poco apenas toman agua nomas con eso andan débiles y fácilmente les ataca las enfermedades.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Tanto en el campo como en la ciudad distanciamiento, casi a dos metros tienes que sentarte, no debemos juntarnos, usar barbijo, con mascarilla, con esos creo que podemos vencer al coronavirus que le llaman.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Tal como hemos escuchado en la radio, en nuestra comunidad nos defendemos también, respetando la distancia no alejamos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Por un lado, digo que es verdad, pero por otro lado digo que no sería así, seguramente más sabe dios como es que vino esa enfermedad.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí, podría defenderme
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Comiendo limpio la comida, los alimentos también, lavándome la mano con jabón, con agua, usando barbijo, con mascarilla, no me acercaría a los que están tosiendo, tampoco a los que están agripados así puede prevenir yo mismo.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Ahora desde Antes tomo remedios, me abrigo bien
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay con esa enfermedad, pero si con otras enfermedades como dolor de estómago, dolor de cabeza, esas nomas.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Iría al hospital, en ahí mismo me curaría, qué medicinas tomaría eso es lo que estoy entendiendo.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si sabríamos que es, nos curaríamos, porque en el campo hay hiervas medicinales.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Por ejemplo, si tuviera fiebre, entonces prepararía haciendo hervir fresco o templado remedio puedo tomar o bien haciendo hervir puedo bañarme.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No creo, creo que puede ser bueno, bañarse con agua caliente pueda ser bueno, bañarse con agua fría no es bueno, nos da resfrío de agua fría
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es verdad, porque el frio no previene, aún más te da coronavirus.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Poder verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Puede ser verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Sí es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Es verdad porque se mueren nomas siempre
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí es verdad lo que dicen.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Sí es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es Verdad

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Sí estaría sano entonces ya no usaría
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Es Verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Haciendo una encuesta, sobre la aparición de la medicina, de esos seguramente quiera saber, para curarme con ello o también para la curación de las personas en general.

Nivel del proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0042)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 30 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Paucartambo, comunidad de Sunqu
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí
	B: He terminado secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: En la chacra,
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En idioma quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí
	B: En el idioma castellano
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Solo en quechua, en quechua siempre
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Sí, ahora ya hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: En el colegio bien, en la escuela también
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a. en la casa hablamos en quechua
	B: b. en quechua
	B: c. solo en quechua hablamos
	B: d. en la chacra también
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En castellano

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, bien
	B: Sí entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, es bien visto
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay
	B: Sí hay
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: enfermedad
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Una enfermedad, enfermedad desconocida
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De acuerdo a lo que me informe de animal
	B: De gatos, de ratones
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Con otro nombre, no, no
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Por medio de la radio
	B: Sí en la radio, en el celular Facebook
	B: En la posta también informaron
	B: En la comunidad también hablaron
	B: Así es.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En castellano, en quechua también
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En la radio, informaron en la radio
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Así es
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Así es poco nomás
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Así es alguna noma no todo
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Tienen bastante fiebre, no pueden respirar, dolor de cabeza, dolor de garganta, tosen
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando tienen bastante fiebre y tos
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Personas mayores, ancianos
	B: Los menores también
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: No están alimentados, cuando están poco alimentados
	B: Después cuando no se cuidan
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Hay que cuidarse, no juntarse con las personas, no a tocarse, usar barbijos, quedarse en casa
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En mi comunidad
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Es verdad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí puedo
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: No debo de salir de la casa, no debo encontrarme con la gente
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Debe de curarme
	B: Con eucalipto, con ajos, kion, después con orina fermentada se baña
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No nos enfermamos, así con gripe nomas nos da
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Debe de curarme con esos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Con orina, debo bañarme con orina fermentada, con vapor de eucalipto debo inhalar, mate de limón debo de tomar, con esos.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Con remedios, en el campo preparamos para curarnos con medicinas conocidos, hierbas medicinales conocemos, hay curanderos que conocen.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Ese puede ser verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Es verdad, porque si tienes fiebre entonces en el frío vuelve
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No es verdad, no son los gusanitos que muerden
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: No
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es no sería verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Cuando ya estoy sano, porque soy fuerte, no me puede la enfermedad, entonces ya o usaría, pero es bueno ponerse nomás
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera que llegue escrito en los libros, después quisiera que llegue por medio de las emisoras radiales, a través de las noticias.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0043)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 32 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy de la comunidad de Sunqu, distrito de CCollqipata, provincia de Paucartambo, región Cusco.
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí fui B: Hasta segundo de secundaria nada más
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Yo trabajo en artesanía, últimamente en carpintería
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí vivo en el campo junto a las personas quechua hablantes.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: En quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Sí hablaban en castellano
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: En quechua nomás siempre, después ya entre a castellano
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Sí hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Eso aprendí cuando estuve en cuarto de primaria.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a. En quechua hablamos en casa también B: b. Sí, en quechua nomás siempre, solo hablamos en castellano con las personas que vienen de fuera. B: c. Igual en quechua nomás siempre B: d. En la chacra también igual hablamos en quechua.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí
	B: Sí puedo entender
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí es mejor
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí soy de la comunidad siempre, de la comunidad nativa
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No hay los curanderos
	B: De mi pueblo no hay
	B: Ah, sí hay puesto de salud, pero no atiende, nosotros vamos a qullqipata a la posta.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Coronavirus había sido una enfermedad contagiosa, vino como la gripe
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Como una enfermedad vino
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Habrá aparecido del frío, dicen que la gente ha fabricado, no sé no entiendo, de que será, en el campo nosotros vemos como la gripe noma, eso sería además no nos contagiamos con coronavirus.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Coronavirus conocemos con otro nombre, lo que se dice la gripe, como enfermedad que da fiebre, enfermedad que agripa.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En los noticieros, en las radios emisoras
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En castellano no escuche hablar de coronavirus
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Primeramente, no entendía, después sí.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Sí
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Sí, no de profundo entiendo
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dicen les duele la cabeza, después estornudan, tosen bastante, después les duele el corazón, les duele el cuerpo, dice que no pueden respirar, se agitan.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando tienen síntomas, no pueden respirar, estornudan, cuando les duele la cabeza.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: personas mayores, así mismo los menores, los que no se alimentaron bien, los que tienen enfermedad pueden enfermarse con facilidad.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Cuando no tienen buena defensa, después cuando tiene otras enfermedades
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Bien hay que alimentarse, lavarse bien limpio, después hay que curarse de otras enfermedades.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Escuchando en las radios
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Será pues verdad, en el campo no hay entonces, estoy en duda
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Sí me cuidaría, antes tomaría remedios, después me alimentaría bien no saldría con frecuencia a otros lugares.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Tomaría remedios
	B: Tomaría medicinas de acuerdo a los síntomas
	B: Sí natural, eucalipto, pino, después haciendo hervir ajos, orina fermentada.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Sí hay con lo que dicen bronconeumonía, en el campo decimos costado.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Sí.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me da coronavirus estaría escondido, después tomaría remedios.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Me haría hervir eucalipto con ajos, con kion, eso tomaría después, con orina fermentado me puedo pasar el cuello.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí se podría, salvo que vendría desconocido, no.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Con remedios, depende qué enfermedad nos está dando de acuerdo a eso se puede tomar; hierbas naturales, mates de hierbas
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es verdad agua caliente nos defenderían
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es verdad, más bien con el frío más nos puede afectar
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Sí, puede ser verdad, puedo creer
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Puede ser verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Puede ser verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: no
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Puede ser verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: No puede ser verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No es verdad, Sí informan
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Cuando la enfermedad ya no me quiera
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Puede ser verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: De coronavirus quisiera que llegue información en libro o sino en grabaciones.
	B: En las radios no entiendo profundamente si vendría en libro leyendo entendería mejor.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0044)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 30 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Sunq'umanta Paucartambo, distrito qullqipata
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí fui B: Hasta primaria completo nomás
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: No trabajo en nada, solo ando con mis ganados diario
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Siempre habla en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No hablan en otro idioma solo hablan castellano
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Habla en quechua nomás siempre
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: En el campo siempre hablaba en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: No hablo mucho, poco nomás entiendo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Escuchando a los que vienen de otros lares en hay aprendí
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Siempre en quechua hablo b) En quechua nomás siempre hablo c) Puro quechua nomás siempre hablan en mi comunidad d) En la chacra también igual en quechua hablo
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples? B: Mas en quechua nomás siempre

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: Mas en quechua nomás siempre hablamos, dialogamos también
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí, Sí hablan de quechua estucho también a ellos
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: bien
	B: Sí, entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien visto
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, soy de la comunidad de Sonqo
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No hay
	B: Tampoco hay, en el distrito de Qollqepata tenemos posta hay nomás vamos
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: sí
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Dicen que Una enfermedad apareció llamado coronavirus, será pues una enfermedad
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Sí es enfermedad que vino, enfermedad coronavirus
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Se originó desde china
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco, solo dicen coronavirus eso nomás conozco
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En las emisoras radiales pasaban noticias esos sé escuchar, en hay nomás escuché.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Tanto en castellano, en quechua, en ambos idiomas informaban
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Escuché en los noticieros de la radio.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No entiendo, dicen que es coronavirus, virus, no sé cómo será, así hablaban
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Sí, decían coronavirus, será enfermedad así entendíamos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Sí, así siempre yo no entiendo bien
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Será gripe, levanta la gripe, dolor del cuerpo, dolor de cabeza, dolor de pecho es así.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando se siente dolor del cuerpo, cuando me da la gripe, sé, coronavirus así informan esos eso son los síntomas, de sé.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Mas que todo a las personas mayores, las señoras mayores pueden enfermarse, a los más débiles les puede dar.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Cuando se alimentan poco, consumen alimentos mal aseados, y cuando están en el frio como la gripe que nos da en tiempo de helada, es como así nos da.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Debemos abrigarnos bien, consumir alimentos limpios, debemos seguir lavándonos las manos.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Escuché en las radios, en los noticieros, así como en la posta, nos decían que viene coronavirus y hay que cuidarse, de ahí sé.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Es verdad la aparición de esa enfermedad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí me cuidaría para que no me contagie de esa enfermedad
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: No comería alimentos sucios, Sí me abrigaría, me cuidaría no yendo a otros lugares, me quedaría en la casa nomás.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Cuando nos la gripe, o cuando nos da la tos, solo tomamos mates de eucalipto. Hacemos hervir eucalipto, con eso sanamos, después cuando nos duele la cabeza nos bañamos con frescos, incluso con orina cuando tenemos fiebre, tomamos mates frescos, con llantén nomás nos curamos.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No, le da la tos a nuestra familia, bastante tiempo les hace enfermar la gripe con la tos del frio.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Me cuidaría, viviría separado de mis familiares para no contagiarlas, más me curaría, preparando ajo con cebolla, eucaliptos, esos tomarían; Curándome con esos sanaría si es que da coronavirus.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Tal vez se pueda si es que habría cura y si no hay no se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Sí pueblo en pueblo habría demasiado contagio, si es grave ya no se podría, si es que solo hay uno o dos contagiados, entonces haría aislamiento en una habitación solo sin salir, alcanzándole medicinas sanaríamos, pero Sí ya es demasiado entonces no podríamos curar.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no puede ser
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no puede ser verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso también no puede ser verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso puede ser verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Es no puede ser así
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso puede ser verdad, cuando les da coronavirus no sanan normalmente
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Eso no puede ser verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí, eso Sí es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso no es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Sí, eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Si es que desaparece esa enfermedad ya no puedo usar
	B: Si ya no habría esa enfermedad, ya se desaparecería, entonces ya no usaría.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Sí, eso es verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Es así, en las emisoras radiales nos informaría hay nomás escucharíamos de toda es información.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0045)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B: -----
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 30 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Comunidad sunq'u -Paucartambo
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí fui B: Hasta secundaria, pero no terminé
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Aquí en el campo donde vivimos solo no dedicamos a la agricultura.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Me hablaban en quechua siempre
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted A: ¿En qué idioma? B: En castellano
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Siempre hablaba en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Sí hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: En la primaria, al entrar a la escuela
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Hablo en quechua siempre b) Hablamos en quechua con mis vecinos también c) En mi comunidad también en quechua d) En la chacra también.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples? B: Castellano

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, resuelvo bien
	B: entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien visto
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí, hay
	B: Sí hay, pero en mi comunidad siempre no hay, en mi distrito hay.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Una enfermedad
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Es enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De esos animales así informan eso nomás sé.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Sí con un nombre de Costado
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: Costado
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escuché en las radios, en los celulares, en la televisión.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En las radios en quechua y en los celulares en castellano
30	A: Pregunta 30
	B: En la radio
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No entiendo tan bien
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Sí

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Algunas nomás entiendo otros no
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: La tos, duele la garganta, dolor de cabeza, fiebre intensa, no pueden respirar
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando ya están tosiendo, su garganta le duele, en ahí puedo reconocer
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Los desnutridos, señoras adultas, bebes.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Cuando no se cuidan, cuando te acercas a las personas te contagias
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: No tienes que acercarte a las personas, tienes que ponerte con mascarilla, tienes que lavarte la mano a cada rato.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En mi comunidad
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Sí, sería verdad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Al ir a algún lugar tengo que ponerme con la mascarilla, al agarrar algo tengo que lavarme la mano, no tengo que acercarme donde haya muchas personas
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Aquí en nuestra comunidad existe para eso, eucalipto, después ajo, limón, esos haciendo hervir debo de tomar. Así también kion, cañazo con esos, esos son buenos para costado, como costado es coronavirus
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Sí había con costado, pero no es coronavirus, mi madre se ha enfermado con esa enfermedad y con esa medicina ha sanado.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Sí
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: No me acercaría a mi familia, me curaría con las hierbas, con orina me bañaría
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Hay que obedecer, no tienen que acercarse donde haya muchas personas, tienen que lavarse las manos, las hierbas tienen que hacer hervir y tomar con ellos podemos mejorar.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso tampoco es verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso Sí es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No es verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Sí es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No es verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí es verdad
58	A: El gobierno no habla de cómo curarse o sanarse del coronavirus
	B: Sí es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Sí es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Si ya no me enfermaría, Sí estaría bien ya no me pondría.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No es verdad
62	A: ¿Cómo le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: A través de los celulares, me gustaría que lleguen en los libros para poder ver con sus dibujos así quisiera.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-046)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: Pregunta 1
	B:
2	A: Pregunta 2
	B: Con Treinta y nueve años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Provincia de Paucartambo, distrito de Paucartambo, comunidad campesina de Llullucha
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí fui
	B: Quinto año de secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Ahora trabajo en el campo en agricultura
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En quechua
9	A: Pregunta 9
	B: En mi familia todos hablaban quechua siempre, mi abuelo un poco hablaba aymara
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua nomas siempre hablaba
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Igual hablaba casi hasta los 8 años
	B: Sí en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si ahora hablo castellano desde que empecé a ir a la escuela
13	A: Pregunta 13
	B: Desde que fui a la escuela
14	A: Pregunta 14
	B: a) Ahora quechua y castellano, en los dos b) Con algunos ya en quechua con los otros ya en castellano c) En quechua más que todo d) En la chacra también en quechua, en castellano cuando estoy con mis hijos
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Poco nomás entiendo con mis hijos en inglés

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: Pregunta 16
	B: En quechua asimismo en castellano
17	A: Pregunta 17
	B: Bueno, la vida de los abuelos de cómo era antes, en estos días cuando trabajo con los jóvenes, conversamos en varias oportunidades, porque yo más antes experimentaba en mis abuelos, Vivian muchos años, porque nosotros los bisnietos, los más menores Vivian y veían, en estos días nomás murió, en ello ellos comías, yo nunca he visto aceite y entre otras cosas así decían ellos qué será esos, para nosotros es nuestra comida más rico, no como el fideo u otros nos hacían conocer, es que sus vivencias han sido muy antiguos, hasta antes del día en que se murió, estuvo trabajando, caminando, después tejido de plano tejía siempre, hasta el día en que se murió, incluso estuvo hilando, es por ello que yo observé con admiración hasta que sea así, pero ahora en estos tiempos ya 70 60 años otros ya no ven, así admiraba mi abuela como es que aún está viendo los ojos para que tejan e hilen, y otro ya no ven diciendo admiraba yo profesor, esta parte en estos días comparto con los jóvenes en los trabajos, es así depende nuestra vida de la alimentación no es de otra cosa, aquellos que no se alimentan bien rápidamente tenemos la tendencia de no servir más, diciendo profesor.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si profesor
	B: Si profesor entiendo eso también
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, en mi pueblo es bien visto nuestro idioma quechua
20	A: Pregunta 20
	B: Si soy de mi comunidad siempre
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Esos curanderos no hay, pero en esta localidad saben cómo curar la fiebre, otras enfermedades, las inflamaciones las personas de mi pueblo saben curar todas las enfermedades como la fiebre, inflamación y otras enfermedades cada familia
	B: No hay en mi comunidad, pero en la capital del pueblo si hay
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Bueno en mi pueblo no nos dimos cuenta, pero escuchamos hablar y nos hemos encontramos bastante pasmados, así empezamos y solo escuchamos, pero aquí en mi pueblo no conocemos esta enfermedad
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Porque todavía a mi pueblo no ha llegado por eso no conocemos según escuchamos dicen que es una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: esas enfermedades serían virus puede ser de la suciedad, puede ser del cambio climático por la existencia de grandes fábricas y entre otros.
26	A: Pregunta 26
	B: No conozco con otro nombre, solo se dice que es enfermedad.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Bueno este coronavirus primero escuché en la radio, en la noticia que apareció este virus y que está matando a muchas personas.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En el idioma castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Aquí en el de pueblo Paucartambo, en radio municipal
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: La información de coronavirus no es clara porque hay diversas expresiones de este lugar de otro lugar vino esto, es por ello no se entiende.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: No tanto
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: se da de dos maneras de pensar para nosotros, dicen que ya está en nuestro pueblo, pero en las radios se escucha diciendo que no existe eso, solamente para asustar a la gente, con eso a nosotros nos ponen en duda, no entendemos cuál de ellos es será.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Así como escuchamos en las noticias informan en los spots publicitarios dice; que dolor de cabeza, después diarrea, demasiado toses, te da la gripe, después sientes dolor de la garganta después ya no pueden respirar diciendo.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Podríamos saber, cuando uno ya está con coronavirus de acuerdo a lo que no informan, cuando ya uno tose con frecuencia o ya no pueden respirar en ahí se conoce.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Bueno, aquí nosotros vemos que la gente de las ciudades son las que más se pueden enfermarse con este virus tal como informan las noticias, pero los que vivimos en la zona rural están en silencio.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: El coronavirus le da cuando no saben cuidarse y cuando no se alimentan bien por lo que su cuerpo no tiene defensas así puede dar más.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para que no nos dé el coronavirus todos los días debemos lavarnos las manos con jabón y no debemos andar junto donde hay mucha gente, debemos tapar nuestra nariz.
39	A: Pregunta 39
	B: Aquí en mi pueblo de Paucartambo
	B: Por medio de la radio
	B: Solamente en la radio, porque no llegan otros a este lugar
40	A: ¿Usted cree en esa información?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Aquí en mi comunidad como también en el pueblo de Paucartambo no hemos visto esta enfermedad ni escuchamos bueno pues en otros pueblos yo también digo que es verdad.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si profesor puedo yo mismo cuidarme
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: aquí en el campo alimentándonos bien y con limpieza y mantener una distancia entre las personas, tapándome la nariz, así me protegería.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si me da la enfermedad y si me da la fiebre entonces aquí en el campo hay hierbas que te curan, eso preparo, después con eso ya estoy sano.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Si, había
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Si profesor
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Bueno si me da el coronavirus ya sabemos que viene para la garganta nos da fiebre, se cierra la garganta y en el campo hay eucalipto también una hierba que le decimos muqu, también hay miel de abeja con lo podemos, hacer vapor de eucalipto y también tomar con limón con ellos sería.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si se podría curarse, si estamos pensando o en la mente de la gente está la enfermedad más puede uno enfermarse, pero, cuando no estemos pensando demasiado, utilizando las hierbas, con esos nos podemos curarnos poco a poco, pero si nosotros estemos pensando demasiado en esa enfermedad que nos va a matar, estemos buscando pastillas a otras medicinas entonces nos puede matar, pero sin actuamos con prudencia, con mente positivo sentirse sanos poco a poco aquí en el campo, existen hierbas con la ayuda de ellos podemos sanar.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Si profesor
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Bañarse con agua caliente para mí no es verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No puede ser verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: No puede ser verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: eso no puede ser verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Es verdad lo que dicen, porque cuando tomamos mates calientes no nos da demasiado una enfermedad.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No es verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Si es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Si, es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Si, eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: porque los guantes y las mascarillas en el campo no se utilizan, pero dentro de la ciudad si se utiliza porque no sabemos en qué momento nos podemos contagiar.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Bueno la lejía nos protege porque usamos en la limpieza de los vivires o cuando lavamos nos protege.
	B: Es verdad profesor
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: En algunos pueblos no saben los que está sucediendo, eso sería bueno para hacer conocer a estos pueblos para poder prevenir nuestra vivencia e incluso nuestras vidas, sería para que todos los pueblos sepan a través de videos o información nosotros hagamos llegar a nuestros pueblos, puede ser bueno.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-047)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: Pregunta 2 B: 16 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: De la comunidad de llullucha, provincia de paucartambo, distrito de paucartambo
5	A: ¿Estudió usted? B: Aha B: El año pasado terminé mi colegio
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Por ahora estoy en el campo porque con esta enfermedad del coronavirus no pude irme a cusco a estudiar, porque terminé el año pasado mi colegio, pero igual estoy siguiendo mis clases virtuales con normalidad hasta que inicie las clases en la universidad.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Así es
8	A: Pregunta 8 B: Sabía más el quechua, porque yo estudiaba en la escuela de campo, hablábamos solo en quechua, ahora ya cuando no fuimos a la ciudad hablamos también castellano.
9	A: Pregunta 9 B: Si hablan en mi delante, porque el quechua de hoy que hablamos ya no es normal, porque antes mis abuelos hablaban solo en quechua, pero ahora nosotros hablamos, la mezcla de castellano con quechua ya no hablamos como debe de ser.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Solo hablaba en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Igual en quechua nomás siempre hablaba
12	A: Pregunta 12 B: Ahora en mi casa no puedo hablar, pero igual estando en la ciudad debo de hablar siempre, porque todos hablan en castellano en la ciudad, casi no hablan en quechua, pero a lo menos cuando estamos con mamá papá entonces hablamos en quechua
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Aprendía hablar castellano cuando estuve en sexto grado B: Así es, ya entrando a sexto grado en la ciudad, porque en mi comunidad solo había hasta cuarto grado, y quinto y sexto grado entré en la ciudad, pero en quinto grado aun no sabía hablar nada, porque era quechua hablante desde mi nacimiento, ya después me acostumbré en ahí aprendí.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	<p>a) En mi casa con mi familia hablo en quechua</p> <p>b) Todos ellos saben hablar en quechua porque no pueden tanto hablar en castellano pero aunque con los de mi edad hablo normal quechua y castellano</p> <p>B:</p> <p>c) En mi comunidad hablo quechua</p> <p>d) En la chacra también quechua hablo</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Poco nomás resuelvo ahora ya sé quechua pero no tanto, igual castellano también y ahora nada siempre puedo en inglés.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: Mientras estoy en el campo puedo hablar en quechua, pero, si estoy en la ciudad hablamos en castellano.
17	A: Pregunta 17
	B: Así es...
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Dentro de mi comunidad hablo en quechua, pero desde un momento mesclo con castellano y eso sí, no puede ser bueno
	B: Así es, si es en quechua entiendo lo que quiere decir.
19	A: Pregunta 19
	B: Así es, todo mi coterráneo son quechua hablantes, hablan quechua, ya algunos los que viven dentro de la ciudad saben un castellano, pero masque todo ellos hablan quechua nomas siempre no tanto hablan en castellano.
20	A: Pregunta 20
	B: A sí es. mi distrito es Paucartambo, y mi comunidad es llullucha, yo nací en mi comunidad y también aprendía quechua.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B:
22	A: Pregunta 22
	B: A sí es, escuché en el mes de diciembre todavía, en las radios emisoras informaban, escuché de cómo era esa enfermedad y así ahora apareció en nuestro país.
23	A: Pregunta 23
	B: Coronavirus es una enfermedad, mata la gentes en otros lares y a nosotros esta enfermedad desde el primer día nos aterraba como no hizo asustar, porque pesábamos que a nosotros más nos matará, pero hasta gracias a dios no llegó a nuestro pueblo, aunque en todo el país ya mató a nuestros hermanos y hermanas, así pero a otros pueblos todavía no llegó y hay que cuidarse siempre porque esa enfermedad como el virus donde estamos mucha gente entonces nos contagiamos es por eso hay que cuidarse de esa enfermedad.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Es enfermada porque como hemos visto ya mato mucha gente ya en cantidad, casi como que puede ser, como una enfermedad sin control así es esa enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: No es que ahora nuestros coterráneos no se cuidan bien, viven desaseados, no se alimenta bien, ahora tal como vemos todo es enlatado ya no es como antes se trabajaba en la chacra, toda la gente en la ciudad muchas veces en qué trabajarán, no se alimentan bien y causa de eso no comen bien después en sus casas no hacen buena limpieza, desde mi punto de vista de ahí aparece esta enfermedad
26	A: Pregunta 26
	B: Puede que digan la enfermedad que asusta
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Yo escuché sobre el coronavirus por medio de la radio, porque no tengo televisión para ver, en la radio informan cómo es la enfermedad y su causa, ahí yo escuché, y también a través del celular, porque en el celular compartían desde que inició y como que era curiosa descubría de cómo es esta enfermedad, como apareció todo eso en ahí donde me he informado.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Aquí en mi pueblo de Paucartambo por medio de la radio informaban en quechua, porque desde las 6 a 7 de la mañana transmitían noticiero en quechua, pero en el celular escuchaba en castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En el pueblo, en los noticieros que transmitían desde Paucartambo, en ahí escuché y en mi casa cuando hablaban.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Algunos entiendo todo, pero no entiendo porque muchas veces exageran en la información, pero algunos informan exactamente, entiendo algunos, algunos no entiendo.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: sí
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Así es, algunos entiendo todo, pero algunos no entiendo porque algunos noticieros informar como para no entender, algunos informan exactamente tal como es.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Nos da dolor de la garganta, la cabeza también duele, dolor de estómago hasta que te dé diarrea, después puede cerrarse tu garganta ya no puedes hablar, tu cuerpo se vuelve ñuto, las manos ya no pueden agarrar, te sientes como que no tienes fuerza y que ya no puedes respirar.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Como se ve, puede estar con la gripe, toser con frecuencia, ahí deben de llevar a la posta, ahora detectan más rápido con una máquina con eso mide el temperamento, si su respiración es muy fuerte es que está con esta enfermedad, o esta con fiebre.
36	A: Pregunta 36

	<p>B: Tal como aprecio para lo que viven en el campo no les da coronavirus, porque los que viven en el campo no tanto comen los enlatados, pero los que viven dentro de la ciudad les da y les da, porque su alimentación no es buena, no comen bien, con eso creo, como veo a aquellos que viven en la ciudad les da más esa enfermedad.</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Las personas pueden contagiarse, porque muchas veces al escuchar esa enfermedad se asustan o ya no están tranquilos, al asustarse más se ponen a cuidarse y en su desesperación cualquier enfermedad o tos que le dé, o dolor de garganta les complica el susto a pesar de que no están con esa enfermedad por miedo puede contagiarse, lo otro puede ser por la mala alimentación o escasa alimentación, es ahí que puede contagiarse con la enfermedad.</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p>
	<p>B: Para no contagiarse con esa enfermedad, primeramente lavándonos la mano, después al salir a la calle con urgencia debemos usar con mascarilla que tape todo para que nuestra respiración no contage a otro, tampoco nosotros podemos respirar del otro, con la mascarilla siempre hay que usar, después debemos de lavar las manos con jabón, cuando salgamos a la calle debemos lavar las manos o si nos damos la mano con alguien debemos lavar las manos, no debemos tanto darnos las manos, no debemos juntarnos con otras personas porque hay nos podemos contagiarnos.</p>
39	<p>A: Pregunta 39</p>
	<p>B: Yo aprendí a cuidarme de coronavirus dentro de mi familia, porque la temporada de la cuarentena que inicio no fui a la ciudad y hasta estos meses, este mes de setiembre recién fui a la ciudad, estuve en el campo nomás y mis familiares me decían de cómo cuidarse, solo mis padres me enseñaban de esas.</p>
40	<p>A: Pregunta 40</p>
	<p>B: Por un lado es verdad lo que dicen, porque como hemos visto en el Perú muchos de nuestros hermanos murieron, pero nosotros, aunque no habría, nos desesperamos demasiado nos preocupamos, con ello peor nos podemos enfermarnos con esa enfermedad, porque que tal nos da la gripe, pero quizá no sea esa enfermedad, y nosotros decimos que si es esa enfermedad, nosotros más estamos desesperando para que nos de la enfermedad y nos puede dar esa enfermedad.</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p>
	<p>B: Así es, porque depende de cada uno de nosotros el cuidado para que estemos bien, porque ya estamos informado sobre la prevención, debemos de cuidarnos y saber lo que debemos de hacer para prevenir de esta enfermedad puesto que ya sabemos.</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?</p>
	<p>B: Puedo prevenir, al ir a la ciudad debe de lavarme las manos, no debo de juntarme con personas, simplemente debo de mantener distancia, siempre debo usar mascarilla, porque si no puedo contagiarme de otras personas y eso no estaría bien siempre debemos de cuidarnos.</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p>
	<p>B:</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p>

	<p>Pero a mí no me dio, yo diría si tendríamos fiebre, mi mamá, con las hierbas que siempre hay en el campo, yahuarchunca, muña, eucalipto y otros que me olvidé, tres hierba prepara mi mamá, hacen hervir como hampaq wallata decimos en el campo, esa hierva es como trompo, tiene hojas y solo los ojos se recoge y recogiendo se hace hervir, después todavía se pone, otros tres planta que en este momento me olvidé se hace hervir y se toma para que te limpie la tos, te quita la fiebre, después cunado sientas dolor de la garganta, o dolor de cabeza todo esos juntando hay que tomar, eso es más efectivo para nosotros que nos hace sanar ya sea de la gripe, de la fiebre, haciendo hervir eucalipto nos bañamos, si tenemos secreción nasal cogemos hojas de eucalipto lo frotamos y nos ponemos a la nariz, ya no secretamos moco de la nariz.</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p>
	<p>B: En mi familia no hay, porque nosotros siempre estamos cuidándonos, después quizá nos puede dar la gripe o fiebre, pero no es mucho, ni esa enfermedad nos da.</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>
	<p>B:</p>
47	<p>A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?</p>
	<p>Si me daría coronavirus yo primeramente con las hierbas que tengo en casa con eso, porque si esa enfermedad fuera siempre tan fuerte tendría que ir al hospital o no sé, pero en el campo hay hierbas para sanar, porque esa enfermedad dicen que se hace doler la cabeza, duele la garganta, pero para cada uno de esos dolores hay remedios para curar, pero yo pienso que tal tomaría esa hierba para esa enfermedad, para el dolor de la garganta hay una hierba “chinchihua” eso tomaría para el dolor de la garganta, si sentiría dolor de cabeza me bañaría con esas hierbas quizás puedan sanarme digo, pero no sé para otros mucho más fuerte esa enfermedad tiene que ir a la posta, al hospital, como veo, para mi esas hierba que hay en el campo pueden sanar y una cosa sería que la gente no debe de desesperarse, porque al desesperarse o pensar demasiado puede enfermarse mucho más.</p>
48	<p>A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?</p>
	<p>Así es, si se puede curar, porque simplemente nosotros como personas debemos pones nuestra parte, porque muchas veces nosotros cuando apareció esa enfermedad nos alteramos demasiado, pensamos demasiado, porque en mi pasó, a veces cuando me duele la garganta ya estoy pensando si me dio esa enfermedad diciendo, pero no es esa enfermedad, si fuera esa enfermedad me puede llevar a otro lado, pero las personas cada uno debemos poner nuestra parte para no ser víctima de esa enfermedad y debemos cuidarnos y cumplir los protocolos aislándonos de otras personas.</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?</p>
	<p>B: Así es.</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>Dese mi punto de vista bañarse con agua caliente, muchas veces nosotros como personas podemos bañarnos con agua caliente, pero más efectivo bañarse con agua fría, si nos bañamos con agua caliente debilitaríamos nuestro cuerpo, hasta dolor de cabeza nos provocaríamos, realmente sería muy buenos agua tibia, no puede ser mejor bañarse con agua caliente o agua fría, pero agua tibia sí,</p>
	<p>B: Lavarse con agua caliente no es bueno. si</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: Para mí no es verdad</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso no puede ser verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso no puede ser verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Es verdad, porque si sientes dolor de garganta entonces siempre debes tomar agua caliente, el agua fría nos haría empeorar.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Creo que sería verdad, porque como observamos en las noticias que se emite, dicen que no es normal puede ser, porque esa enfermedad te puede dar fuerte, entonces ya no serías normal, pero creo que esa persona puede terminar normal, porque depende de cada uno, otros nos dicen que si nos da esa enfermedad dice que ya no serías normal, así la gente pensamos, así hasta puede volverse loco, sin pensamiento, pero sería verdad.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Creo que sería verdad porque si la gente ya no consumiría entonces, creo que a la gente más fiebre le daría.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: A sí es, es verdad, porque yo también escucho en las radios cada día informan en los noticieros, ya la gente está muriendo, en los distritos, en las regiones, así se escucha. Es verdad.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso no puede ser verdad, porque yo siempre escucho en la radio, siempre dicen que debemos cuidarnos, después debemos lavar las manos, no es verdad, al menos otras personas, en otros lugares, donde no llega la radio entonces ellos dirían, pero en la mayoría de los casos llega la radio, ellos siempre saben, eso si no sería verdad.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Tal como veo yo, los primeros días la gente obedecía, pero tal como vemos creo que no sería verdad, a veces dan ordenes de toque de queda, entonces la gente más se aglomera, más que todo cuando van a cobrar sus bonos, hay mucha gente ya no obedecen nada.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascarara. La razón porque no lo necesita es
	B: Yo siempre usaría, porque muchas veces la gente siempre, como que ya están todos, pocos nomás, ya dejaron porque ya no se ponen, en el caso mío, siempre la usaría, porque para irme a la ciudad siempre debo de usar, porque en ahí hay mucha gente, caminan bastantes personas, además dicen aún hay la presencia de esa enfermedad, debo de usar hasta que la pase, tal vez no pase, pero la mascarilla es bueno, porque nos protege de la polvareda, siempre debo de usar las mascarillas, guantes entre otros.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: La lejía, más que todo sirve para la limpieza, para barrer, para que no esté sucio, para esos, por un lado, la lejía puede servir, pero no tanto nos puede prevenir de la enfermedad, porque nosotros debemos cuidarnos, puesto depende de cada uno de nosotros. Puede ser verdad porque sirve para la limpieza.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?

B: Yo quisiera, porque en la zona rural no todos saben castellano, porque mi generacion, que radican en la ciudad son ellos que saben hablar el castellano, pero los abuelos, papás y mamás no entienden el castellano, tampoco entienden, dicen de qué está hablando en la radio, posiblemente entiende la palabra coronavirus, pero no entienden que es lo que hablan de coronavirus, desde mi punto de vista en quechua deben dar a conocer, si hablan en quechua entienden bien, porque no toda la gente entiende bien el castellano, algunos quieren entender hay se preguntan, dicen de que están hablando, entonces si informan dan a conocer en quechua entonces pueden entender de esa enfermedad. No saben que es mascarilla, así se preguntan, el tapaboca estás llevando para entrar al pueblo as, entonces entenderían, debe de informarse en quechua hacerles comprender en quechua para los que viven en las zonas urbanas porque los abuelos no entienden,

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-048)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 47 años
3	A: Sexo
	B:
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Paucartambo, comunidad Lullucha
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Solo fui dos años a primaria primero y segundo año.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Ahora cuando vivo en el campo, lo que tenemos que hacer la chacra, con nuestros animales
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En quechua nomás siempre
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Así, desde que era niña no, así lo que decimos quechua eso nomás siempre hablamos, en las escuelas también no había los que dicen el idioma castellano no conocíamos tanto, pero siempre hablábamos en quechua.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En nuestra lengua quechua, en nuestra comunidad había eso nomás siempre, entonces en eso nomás siempre hablábamos.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Igual nomás siempre en quechua hablamos más, ahora ya nada entiendo, entiendo, pero no puedo hablar, entonces hablamos en quechua no más siempre.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Entiendo, pero no puedo hablar
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B:
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a) Hablamos siempre en nuestro quechua b) De igual manera con ellos también hablamos ya que estamos acostumbrados a quechua por eso.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	c) Igual siempre. d) En la chacra también igual nomás siempre hablamos en quechua.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Solamente hablamos en quechua, es que no puedo hablar en castellano entonces hablamos en quechua no más siempre.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: De eso también puedo hablar en quechua nomás siempre
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si supiera contaría, como no sé entonces no puedo contar.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Hablamos en quechua nomás siempre con mis familiares, con mis hijos, como no se hablar castellano entonces en quechua nomás siempre y hablo.
	B: En verdad entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: si
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, siempre soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No hay
	B: Ese lo que dices técnico, ellos hay, pero doctores no hay.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si hay, dicen que está contagiando coronavirus
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Si, dicen que coronavirus contagia, dicen que duele la garganta, dicen que duele el estómago, dicen que los huesos duelen, así dicen.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Puede ser una enfermedad. una enfermedad de un virus puede ser.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Si escuché hablar en noticieros, dicen que había en los murciélagos, en lagartos, en las arañas y otros; por otro lado, dicen que hicieron en la China, después, esa enfermedad apareció en la China, hablar así escuché.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Solo conozco coronavirus nada más, no en otro idioma, tal vez tenga nombre en quechua.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: O sea, si, dicen que duela el estómago, dolor de cabeza, sudoración, diarrea, gripe así dicen, en ahí nomás escuché.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No, en las ciudades aquí en Paucartambo en las comunidades no hay.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Nosotros hemos escuchado en los noticieros que emiten en las emisoras radiales en quechua, eso es lo que escuchamos más nosotros
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Desde Paucartambo se emiten a través de las emisoras radiales.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No entiendo así bien claro, tampoco, no sé, no le doy importancia, pienso que no va a llegar al campo, no sé, así entiendo poco nomás, la verdad pienso que no va a llegar.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Sí estoy entendiendo, pero yo me siento distinto, pienso como que no existe, no sé cómo será así nomás pienso.
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Todo estoy entendiendo, solo no les estoy dando mucha importancia, no me asusta, así me siento, dicen que hay, pero pienso que no va a llegar a nuestra comunidad, así pienso
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: No sé, pero a mí no me dio, dicen que hay dolor de cabeza, el cuerpo ñuto, dolor de los huesos, da la gripe dicen, no sé así dicen, pero a mí no me dio.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Quizá conocería cuando me diga que le duela la cabeza, cuando le de la gripe, cuando tenga dolor de pecho, quizá hay identificaría.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Más se enfermarían los de las ciudades como por ejemplo diríamos, Cusco, Arequipa, Lima en esos lugares se enferman más.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Ellos no se alimentan, productos del campo, maíz, trigo, cebada, tauri, arveja, estos alimentos no consumen, después, la carne del cuy, gallinas no comen criados en las poblaciones, hay veces comen fideos, arroz, pollo, cuando comen esos no tienen fuerza, son débiles, por ahí les da rápido el virus.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: De acuerdo a lo que escuché, si, dicen comer gallina creado en campo, si vas a comer esta, entonces si te da coronavirus vas a recuperar, después dicen, los productos que producimos en el campo, debemos de consumir, así coronavirus no nos afectará.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Por medio de la radio nos hemos informado, por medio de la radio informan diciendo que debemos de lavar las manos, taparse la boca, con jabón líquido lavarse las manos cada rato, así informaban, si recibes dinero con alcohol debe de fumigar, así nos decía, de ahí me he informado.
40	A: ¿Usted cree en esa información?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Sería por gusto, de otro modo diría, es que el virus transita por el aire entonces, esta enfermedad del virus no sé cómo andará, creo que es de acuerdo a la palabra de dios va, para los malos hermanos malas hermanas viene la muerte, pero los que creen en dios, la palabra de dios dice: no tengan miedo yo les protegeré con mis alas, así estarían en la muerte y la vida, yo les protegeré con mis alas nada les hará daño, algo entiendo yo.</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus? B: Si podría</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus? B: Quizá me podría defenderme, tenemos nuestras hierbas naturales, existen diversas clases, hay eucalipto, hay ciprés, hay matico, tomando esos mates, haciendo limpieza a mi casa, después consumiendo alimentos que dan fuerza, con ellos me defendería.</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus? B:</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo? B: Hago con eucalipto dicen, haciendo hervir me bañaría, después cuando nos da la fiebre tomamos mates frescos, después hay, en el campo sabemos curarnos con mate de hierbas, después para que nos quite la fiebre, poniéndonos con trapos mojados a nuestros cuerpos, con esos me curaría.</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo? B: Si hay, pero así curándonos siempre recuperamos</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus? B: Si, cuando sentimos dolor de garganta entonces frotando eucalipto aspiramos con ello ya pasó, pidiendo a dios padres si nos curamos rápido pasa como el viento.</p>
47	<p>A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus? B: Si me da coronavirus, primeramente, puedo orar, después puedo curarme a nombre de dios con las hierbas que él creó, lo que le creó es remedio, curándome así puedo sanar.</p>
48	<p>A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias? B: Por medio de la fe si es posible</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura? B: Siempre haciendo más la limpieza nos podemos curar, la casa está limpia, así más podemos evitar la enfermedad, así de la suciedad viene la enfermedad.</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus. B: A si es hermano, es verdad, a ver si te da fiebre, te bañas con agua caliente no te pasa nada, si te lavas con agua fría si te pasa.</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus. B: Creo que sería verdad, estando en el frio me enfermaría entonces puede ser verdad.</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus. B: Eso también puede ser verdad, así dice la palabra de dios, cerca de mi venida habrá toda clase de enfermedades sin que vean, es razón eso también.</p>
53	<p>A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos B: Eso también es verdad, un virus o vemos solo se ve a través de microscopio, pero nosotros no vemos.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Si, esa también es verdad, todo hervido, caliente no nos daría.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Es verdad, es que no se curan así nomás de poco el virus les da
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: No creo que sea verdad, a veces informan lo que cuentan nada más, pero mucha gente sin contar está muriendo.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso también es verdad, así para que la gente no se contagie más informan, es verdad.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Se estaría sana es por eso no usaría, entonces no creo para protegerse, de repente un conciudadano estaría con virus quizá me contagia, entonces siempre sería bueno usar hermano.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: La lejía no creo que pueda curar, acaso la persona pueda tomar lejía, no es verdad, desde el interior de cuerpo es que se cura el virus para sanar rápido, la lejía desde el exterior nomás no puede sanar.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Desearía así, que está regresando, deben de cuidarse así nos informaría, siempre deseo.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-049)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Tengo 48 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Soy de la provincia de Paucartambo, comunidad campesina de lullucha
5	A: ¿Estudió usted? B: Si fui, en mi comunidad nomás hasta 4to de primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Ahora trabajo en la agricultura, en la chacra nomás
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, hablo quechua es por eso
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Si, así como dice, la lengua materna, siempre en quechua mis padres me enseñaron a hablar
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: no
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Quechua y lengua materna estamos diciendo, ahora decimos lengua quechua aquí en Paucartambo, en ese idioma nomás siempre hablábamos.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Si, siempre en quechua no en castellano, cuando ya asistí a la escuela mi profesor me enseñó a contar, escribir.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Castellano hablo poco nomás, es por eso tal como digo nuestro quechua hablamos mezclado no hablamos correctamente, entonces quiero aprender siempre quechua
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Aprendí poco nomás cuando ya fui a la escuela, después hay veces cuando voy a trabajar.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) más hablamos en quechua b) con ellos también en quechua, para nosotros es orgullo el quechua, eso nomás siempre hablamos, tal como digo hablamos mezclado no hablamos correcto, es por eso algunos nos dicen que debemos corregirnos. c) Ari

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	d) En la chacra también quechua nomás siempre hablamos más a veces cuando trabajamos con mis familiares.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En castellano aun poco nomás
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si, ellos hablan dulce el quechua, hay veces de sus costumbres, de cómo eran esos, así como cuentos, adivinanzas ellos saben bien con su dulce expresar cuentan en quechua
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: si
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, aquí en nuestra comunidad más hablamos en quechua, conocido como idioma de la persona, entonces ese idioma nomás siempre hablamos más de que todo entonces está bien reconocido.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: No hay, hay en otras comunidades
	B: No hay en mi comunidad, solamente hay en el distrito o provincia
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Así como escuché viene una enfermedad diciendo en la radio escuché, pero, así como me decía usted los médicos nos dijeron que nos cuidemos de esa enfermedad.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Si es una enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: No sé de qué será, según dice que puede ser criado por los científicos de ahí apareció, será cierto...
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco, solamente digo coronavirus
27	A: Pregunta 27
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Por medio de la radio escuché, la radio a veces por medio de la noticia escuché
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En dos idiomas, mas en nuestra comunidad hay denominado bilingüe hay hablan en dos idiomas de la radio, entonces al escuchar lo que informan cómo está para cuidarnos y nos cuidamos.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Desde el distrito de Paucartambo de la emisora radial informan, a veces hay radio emisoras dentro del distrito conocido como FM por medio de ello escuchamos, así mismo también desde la ciudad de cusco en algunas emisoras también informan en quechua, entonces escuchamos más por ahí, entonces informan en los dos idiomas.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si algunos entiendo entonces como debemos cuidarnos, puede haber protección, con eso nosotros también nos cuidamos.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: si
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: No, tal como dije más antes por medio de las radios siempre de los médicos los de comando covid entonces ellos como decía debemos protegernos así nos informan así entendemos
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Según a lo que escuché entonces como síntomas habría dolor de cabeza, con dolor de garganta puede haber también, después fiebre esos tres mas puede ser como síntoma
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Alguna de las personas a la vista puede estar estornudando, tosiendo, después puede tener fiebre, o sea casi como cansado puede respirar, en ahí se puede reconocer
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Sí, a nuestros hermanos y hermanas mayores, después a los niños, es que ellos no tienen buena defensa, entonces a ellos les puede atacar más, así nos informan.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Puede ser hay veces las recomendaciones, como el distanciamiento, uso de protectores, después no lavarse las manos, caminan por caminar, con ellos sería, hay veces también nos juntamos entre personas en hay puede haber contagio.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Así como escuché utilizando la mascarilla, protector facial, después distanciamiento, debemos de caminar separados, después debemos quedar en la casa, no hay que salir de manera común, después sería que cuando salimos a las calles debemos de desinfectarnos, después algunos te dicen eucalipto, ciprés, entonces de inmediato con esos, al no curarse con lo que nos dicen, al no cumplir los protocolos me contagiaría con coronavirus.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Según lo que informan las radio nomás a veces, ellos transmiten a través de cursos a las autoridades, entonces ellos ya también nos informan a través de los tenientes gobernadores, en hay nosotros como debemos evitar, como debemos cuidarnos cada uno, a nuestros hijos también, a nuestros hermanos mayores así nos informan, eso es lo que obedecemos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si es verdad
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: si

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Quedándome en casa después al salir de viaje también siempre usar buena protección como la mascarilla, sin juntarse a muchas personas andando con cuidado debo protegerme.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si, a mí todavía no me dio la enfermedad, pero según a lo que escuché como es el tratamiento según síntoma ya están con esta enfermedad, en el caso de nosotros aún no hay esa enfermedad entonces no sabemos, según escuché primero deben de curarse inmediatamente así nos informaron, según cuando ya están dos o cuatro días ya está la fiebre entonces ya se convierte en grave a si se muere, así nomás nos informaron.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay, si, lo que dicen la gripe, esa enfermedad el resfrío en climas temporales como en tiempo de helada, eso nomás es, simplemente la gripe nomás no hay otras enfermedades.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Seguramente en mi casa, en un cuarto me quedaría solo para no contagiar a mi familia, entonces en ahí me curaría con medicinas como un tratamiento puedo hacer.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Ahora todavía no hay ninguna vacuna, entonces siempre con yerbas naturales ya la gripe o la fiebre nos dé con esos nos bañamos así bajamos la fiebre
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B:
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Solamente al lavarse con agua caliente o sea como sabemos, así como hemos escuchado la fiebre o sea la temperatura más alta, están con fiebre entonces bañarse con agua caliente más aumentaría la fiebre. No puede ser verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Creo que sería verdad, porque hay veces si esta con fiebre entonces es por el frio.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Si puede ser verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso si fuera un mosquito o sea solamente estamos diciendo, cuando una persona esta contagiado de seguramente ese mosquito traería hacia a mí entonces ya estaría contagiado, eso seria. Puede ser verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Yo no pienso que es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Puede ser verdad, solamente hay veces cuando no da mas no tomamos rápidamente la medicina, así como me ha dicho, puede ser caliente esos serían.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Hay veces que escucho por medio de la radio desde Arequipa narran algunos doctores siempre me ha dicho que el alcohol nos protege más, así como tomar cerveza, es que está mal por el frio así se recuperaron. Sí dicen la verdad así escuché, pero en caso de mi parte no sé si es cierto o no en es caso yo estoy en duda.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Sí, es verdad lo que dicen, así escuchamos en qué pueblos hay más muertes o infectados.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Lo que dicen no es verdad, porque el gobierno a través de los subprefectos, tenientes gobernadores en las comunidades, ellos dicen que debemos de cuidarnos, entonces eso lo que dicen no es verdad.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: O sea, ahora como dicen a nivel de nosotros siempre hay el cuidado, así cuando vamos a los pueblos a comprarnos entonces siempre usamos la mascarilla, tenemos también alcohol, entonces nos estamos cuidándonos siempre, hasta que esta enfermedad ya no haya y hasta cuando llegue la vacuna, debemos cuidarnos eso es lo que pensamos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No puede ser verdad, porque la lejía hay veces, así como hablamos, a este virus la lejía puede ser que mate cuando nos lavamos. No es verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Desde las radios emisoras más nos puede informar, entonces de acuerdo a eso nosotros también y algunos escuchando nomás nos cuidamos, entonces de acuerdo a eso para cuidarnos más, así como nos enseñó desde los hospitales, de los médicos, podemos cuidarnos para estar como podamos.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0050)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B:
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: De Paqaritambo, señora.
5	A: ¿Estudió usted? B: No, señora, no fui, no me quisieron poner a eso antes, tan solo ingresé a primer grado, ahí me quedé, no sé leer.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Aquí en el campo, señora; nosotros trabajamos solo en la chacra. Yo no sé leer en la ciudad o cualquier sea el lugar... solo trabajo en la chacra y no fuera de esta.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, señora en el campo somos quechua la gente del campo.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Solo en este quechua, señora en aquel tiempo tanto mi madre y madre no sabían, ni el castellano, solo aprendí en quechua desde mi niñez, me hablaban solo en quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Sí hablaban entre mis hermanos por la razón de que mis hermanos trabajaban en la ciudad, escuché de como hablaban, hablaban en castellano.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Tan solo el quechua, siempre solía hablar en quechua, señora. Así mismo en la escuela no sabía leer por eso no sabía el castellano. Cuando los profesores me decían algo tan solo respondía en quechua.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B:
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Solo poco, no mucho, señora, solo el resto que entendía, no sé mucho, señora.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Cuando fui a trabajar a Cusco (ciudad), ahí comprendía cuando me hablaban, no tanto ni fluido, solo puedo cierta parte cuando ya era joven y no en mi niñez.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Solo con el quechua hablo, en la escuela, con mis primas. Así mismo con mis hijos también, señora. b) Ah, con mis vecinas también, en pueblos lejanos siempre hablamos en quechua.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>c) Lo mismo en las comunidades, siempre el quechua.</p> <p>d) En la chacra el campesino hablamos en quechua, siempre con el quechua.</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p>
	<p>B: Mas el quechua, hablo más el quechua, no sé mucho el castellano, señora.</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa</p>
	<p>B: Solo en quechua, señora; así en quechua pregunto a las autoridades, solo entiendo el quechua. Así mismo, yo no sé leer, entonces para lo que sea pregunto en quechua a las autoridades.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p>
	<p>¿lo que hablaban los abuelitos, señora? antes ellos contaban así, en aquellos tiempos lo que sembrábamos producía bien, ahora ha disminuido el mote, el maíz estaba en su sabor. En aquellos tiempos no echábamos ni abono, no necesitábamos nada trabajábamos solo con el guano (guano de animales) por eso había buenos alimentos como la papa, maíz, trigo. Mis abuelitos me contaban de como trabajaban.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p>
	<p>B: Sí, señora. Solo hablo en quechua y no se bien el castellano. Sí, señora, entiendo de todo eso ... cuando me hablan de cualquier cosa en quechua si entiendo, entiendo todo.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p>
	<p>B: Si es bien visto, señora. Aquí en las afueras del pueblo es tan dulce hablar el quechua, señora.</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p>
	<p>B: Si señora. Soy de esta comunidad, de ahí.</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p>
	<p>B: Señora, si hay otros curanderos, los curanderos de susto, hay los que curan de la calentura con cosas frescas. Sí, también hay los médicos, doctores en el puesto de salud.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p>
	<p>B: Si he escuchado, señora. Por medio de la televisión, radio ahí sale sobre la enfermedad por eso escucho a cada rato la venida de la enfermedad.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p>
	<p>B: Ese coronavirus era, hace morir tan rápido a la gente, da todo tipo de gripe. De ahí te hace lagrimear, palpita tu pecho, duele la espalda; la cabeza, la garganta no permite respirar, arde la garganta da esos malestares, sientes esos malestares escucho sobre todo eso escucho en la radio, en la televisión también informan los doctores, duele todo eso.</p>
24	<p>A: ¿Es una enfermedad o no?</p>
	<p>B: Es la enfermedad, señora. Esas personas están muriendo por millones, eso es enfermedad.</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus?</p>
	<p>A: ¿De qué será esa enfermedad? Dicen que es de la gripe, en otros países comen murciélagos, comían de eso viene la enfermedad, así informan sobre esos países, escucho en la radio, señora.</p>
26	<p>A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?</p>
	<p>A: ¿con otro nombre?, señora. Como nos da el coronavirus tan solo del coronavirus.</p>
27	<p>A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Tanto, doctores y los alcaldes nos hacen reunimos y ahí nos informan, limpien sus manos con jabón, échense alcohol y frótense. Cuidense bien, si no se hacen esa limpieza les va a dar, el coronavirus está viniendo así, hagan la limpieza, cuidense, tomen mates calientes, eso nos dicen las autoridades cuando nos reúnen.
	A: Aquellas autoridades que mencionas, es el alcalde ¿con quién más?
	B: Reuniéndose junto a los doctores del puesto de salud nos dicen, nos enseña a como cubrirnos la boca, así mismo el alcalde nos da las mascarillas.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: De ... quechua, señora. En el campo solo algunos saben el quechua, el resto no saben, nos explican a través del quechua, nos hacen entender, con todo eso. También esos ... los alimentos lechuga todo eso también hay que lavar bien para comer, debemos cuidarnos bien, tiene que lavarse las manos, diciendo eso nos enseñan en quechua.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Así es en la radio, en los televisores. Hablan a través del quechua ya que la gente del campo no sabe y siempre escucho en la radio, en la televisión hablan por medio del quechua, eso escucho.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, señora. Entiendo todo, nos hacen entender a través del quechua para cuidarnos con cualquier cosa, tomaría cualquier cosa, mate y todo eso nos enseña. Entiendo todo y base a eso me cuido.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Duele la cabeza, palpita el pecho, duele la garganta, lagrimeo, goteo nasal, duele la cabeza, duele la espalda, no hay ni valor para comer, ni sientes el sabor de la comida cuando comes, así dicen, señora; cuentan los que tuvieron esa enfermedad.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Conozco los que tienen coronavirus, a la vista presentan fiebre, les duele la cabeza. Cuando están así, ya pasa a otra persona cuando el doctor les hace la prueba ya encuentra allí, así informa que esta con eso, has la cuarentena por causa de la enfermedad porque encontraron.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Aquellos que no están bien alimentados, algunos comen mucho, no se alimentan bien así les da más rápido esa enfermedad. Algunos no hacen la limpieza, ni se lavan la mano son vagos, de todo lo que no se cuidan bien les da esa enfermedad, señora.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Por la razón de que no se cuidan, por haber descuidos cuando se reúnen en las asambleas, faenas, cuando hay de todo. Así mismo, cuando hacen fiesta y se reúnen muchos, y se contagian rápido.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?

	<p>Distanciado, señora. No debemos estar cerca de unos y a otros, en aquellos mismos vasos que otros toman o comen, debe haber para cada uno sus platos, vasos, debes de estar distanciado. No debes estar cerca, cuando las familias llegan de lejos, no debes estar junto a ellos, no debías saludar cuando este estaba apareciendo, ni abrazar, besar ahora todo eso se ha evitado por causa del coronavirus.</p> <p>B:</p>
39	<p>A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?</p> <p>B: En este pueblo de Paucartambo nos reúnen en la plaza y nos enseñan.</p> <p>A: ¿Les hablaron en altoparlante, cierto?</p> <p>B: Sí, señora. Por medio del parlante son los comunicados del municipio, informan en el consejo cunado nos reúnen nos informaron cuando recién estaba propagándose por eso todos escuchamos.</p>
40	<p>A: ¿Usted cree en esa información?</p> <p>B: Eso es cierto, señora. En base a lo que nos informan nos capacitan. Nosotros también nos cuidamos en base a eso, hacemos caso a la autoridad, nos distanciamos. En el campo, chacra no trabajamos muchos, nos prohíben hacer entre varios solo entre cuatro a cinco hacemos aun así con distanciamiento nos sentamos, no se acercan, señora; se cuidan.</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p> <p>B: Sí, señora. Según a lo que sé, s lo que me dicen, aquí en el campo hay remedios como el eucalipto, después eso, hay yerbas romero, sisiwanu como para el bronquio. El coronavirus no daba y que no le agradaba el frío ya sabemos eso, nos bañamos y con todo eso nos cuidamos en el campo hay yerbas, señora, romero, sisiwanu, eucalipto esos son cálidos, son cálidos, señora. Por eso a esa enfermedad hace efecto de manera inmediata. Después tomamos en vasitos el eucalipto con eso vencemos por eso aquí en el campo a nosotros no nos da, nos cuidamos con lo que nos dicen. Después, lima, la hoja del limón, manzanilla era bueno, eso tomamos 4 veces al día, eso era para tomar cuando aún no tienes y así ya ni nos mira, ahora ya está pasando, aquí en campo ya a nadie le da, pasan la información sobre la ciudad nada más, así están muriendo, pero aquí a Paucartambo ya no llega esa enfermedad. Sí, señora. Pero mismo Paucartambo no es en la parte baja todavía crece, de ahí decimos que nos traiga y de ahí compramos cuando nos traen. Hacemos secar las hojas y conservamos en la sombra, y eso tomamos.</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?</p> <p>B:</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p> <p>B:</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p> <p>A: Otras enfermedades nos dan a causa del frío, nos da la gripe. aquí en el campo hay ñuqchu, después este ... ¿Cómo se llama?, hay ñuqchu, panti todo eso, señora; nosotros tomamos todo eso qitu, qitu haciendo hervir todo eso tomamos del frío, para el bronco esos son buenos, de la gripe, es bueno del frío, del dolor del cuerpo.</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p> <p>B: No hay ninguno, señora. Solo mi madre tiene una edad avanzada por eso le duele los huesos, le duele todo el cuerpo, tan solo le duele los huesos. Por eso a ella la baño con cosas calientes y eso hace que pase.</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Solo mi madre tiene una edad avanzada por eso le duele los huesos, le duele todo el cuerpo, tan solo le duele los huesos. Por eso a ella la baño con cosas calientes y eso hace que pase. (respuesta dada en la pregunta anterior).</p>
47	<p>A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?</p>
	<p>B: Tomaría aquellos mates, después me bañaría con esas cosas calientes, comería buenos alimentos, me alimentaría y con eso me protegería. Nosotros consumimos solo lo que producimos, sopa de maíz, <i>chaqichata</i>, quinua, chuño, aba, tarhui, arveja, todo eso.</p>
48	<p>A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?</p>
	<p>B: Así es, señora. Solo había en el campo, las yerbas están a nuestra vista, solo íbamos al puesto de salud, al doctor. Ahora ya sabemos, como es para cualquier enfermedad, hay de toda clase, tres clases, en las afueras del pueblo crece todo tipo de yerbas, lo que creo nuestro dios, no sé de qué será esta enfermedad, del calor, frío no sé qué es, tomando esos nos recuperamos, señora. Ya mucho cuando vamos al puesto de salud, ahí nos dan muchas pastillas, nos ponen vitaminas eso nos hace peor, aquí en el campo nos curamos con yerbas, nos sanamos tranquilos.</p>
	<p>A: Entonces, ¿esta pastilla no es bueno?</p>
	<p>B: Nos hace mal, señora. Yo tomaba así cuando estaba mal nos daban muchos, mi corazón no me deja, no me deja andar, ahí mismo ni podía caminar ya cuando pregunté cuando vinieron otras señoras fuera del pueblo mencionaron que tales yerbas son para eso, tomamos eso para tal cosa, nos hacen conocer ya sabemos que yerbas son buenas para esa enfermedad.</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?</p>
	<p>B:</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: El agua caliente, lo que se bañan con agua caliente es cierta, señora. Si, a un familiar le dio esa enfermedad. Entonces cuando salió mi hermano son haber sanado bien, tomo bebida fría, se bañó con agua fría cuando sentía calor, así que se enfermó peor casi se murió, lo caliente ... nos debemos echar cosas calientes al bañarse con cosas calientes ahora ya se está mejorando, no es bueno el agua fría para esa enfermedad.</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: Ajam, con aguas calientes es bueno bañarse con el <i>sawinto</i> ya que es bueno contra el coronavirus, señora.</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus.</p>
	<p>B: Eso podría ser cierto, señora, es como ese insecto, hay insectos que cuando toses, respiras se te contagia, cuando no se cubren la boca ese insecto ingresa a través de tu garganta, debes tomar mate caliente todo eso nos enseñan y nos cuidamos, señora.</p>
53	<p>A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos</p>
	<p>B: No podría ser, no podría ser de los insectos mutados, no comprendo eso, solo sé que es yo entiendo, señora a los insectos no.</p>
54	<p>A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.</p>
	<p>B: Eso es cierto, señora; es muy cierto, hablan lo cierto, no debemos tomar bebidas frías o lo que sea, ni las cosas frescas son buenas para tomar, es bueno lo caliente, miel de abeja todo eso era bueno para tomar.</p>
55	<p>A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Sí, señora; eso es cierto. Ya no es válido para que caminen ni para que hagan lo que sea, se incomodan rápido. Se cansan rápido cuando van lejos, cuando quiere acompañar ni tiene ganas para eso, ya no se mejoran de la misma forma, ya no pueden cuando trabajan en la chacra, les duele la espalda, no hay fuerza, esa enfermedad les daba hasta no tener fuerzas, actuaba así.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Pueda que no sea las cuestiones de bebida, señora. Podría ser que solo el alcohol haga desaparecer, las cervezas no.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es cierto, señora; vemos así en los televisores que están muriendo y que los tractores los lleva al pozo, está enterrando en cantidades. Es cierto, señora.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es cierto lo que hablan, señora; pero cuando tomamos mates calientes solemos mejorarnos, a algunos los hace morir, dicen que les ataca a los gordos, las gordas y a los flacos no les da, pueda que todo eso sea cierto, podría ser muy cierto eso, es cierto, señora; el gobierno no informa sobre eso, es cierto.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es cierto, señora. Con eso les envía hacer la cuarentena, esa enfermedad los ataca a todos por eso los envían hacer la cuarentena.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Cuando ya estás bien ya no, señora; pero ahora seguimos cuidándonos, siempre nos ponemos, nos estamos cuidando con eso y no nos descuidamos, señora.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: La lejía es buena, señora, con eso de la lejía debemos lavarnos nuestras manos también para que desaparezca el coronavirus. Después, debemos rosear el piso, hacer todo eso dicen, para eso es bueno la lejía, esos también son ciertas, señora, pero con eso fumigamos, fumigamos la puerta, el patio, así mismo dentro de la casa también. No es cierto eso, señora; la lejía es así te protege al fumigarnos.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Por medio de las autoridades, doctores, este... nos reunirían y nos capacitarían nosotros aquí en el campo querríamos eso, señora.

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-051)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Yo soy, tengo 52 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy de la provincia de Paruru, distrito de Paccarectambo
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí, yo fui a la escuela en Paccarectambo, yo entré a la escuela San Francisco de Asís. B: Concluiste la primaria B: No terminé mi primaria, me faltaba dos años para terminar B: Dicho esto, hasta que año fuiste? B: Tres años, no tres años, así es tres años asistí: primer año, segundo año y hasta tercer año.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Yo trabajo en la casa, cocino para mis hijos, cocino para mi esposo, hago chacra, llevo comida a la chacra, hago esos quehaceres, cocino para mis hijos, lavo ropa de mis hijos, lavo ropa de mi esposo, esos quehaceres hago.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, Sí compañera mi pueblo no es tan altura ni tampoco zona baja, en el de mi crecen todos los productos como maíz, papa, trigo, cebada, después hay también frutas manzana, durazno, tuna, ciruelo, esos hay en mi pueblo.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Mis padres me decían niñita, chiquita diciendo ahora irás niñita a la escuela, te hice matricular, ahora irás desde lunes, tu profesora será Nora Celia Farfán diciendo, así me decía mi papá. B: Entonces, cuando eras niña, desde niña en que lengua te hablaron antes de ir a la escuela B: Aun cuando no iba a la escuela me decían: Doroteita ahora iras a pastear oveja, vaca, vas a cuidar a tus hermanitas menores si tienen hambre le das de comer, ahora a todo eso te dedicarás, yo iré a la chacra tu mamá me traerá comida, en cambio tú cuidarás a tus hermanitas menores, eso tienes que hacer me decía. B: Dicho esto, te hablaba en quechua B: Así es, siempre hablaba en quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Así es, más hablaban de eso, de la chacra, de pastear la vaca, de pastear la oveja, hablaban de tejer, de hilar de eso hablaban antes cuando era pequeña. A: Pero ¿no hablaban otro idioma, hablaron castellano, otro idioma, solamente en quechua?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Cuando era pequeña no había siempre el castellano, no había en nuestro pueblo de Paccarectambo, ni colegio había, es por eso que no hubo educación, antes nosotros teníamos que pastear ovejas, vacas, desde el campo íbamos al pueblo Paccarectambo donde había escuela, nos hacía pastear</p> <p>B: nuestros animales en el campo entonces desde ahí íbamos a la escuela, vivíamos en el campo pasteano nuestros animales, desde ahí íbamos a la escuela y cuando nos hacía tarde decíamos a nuestra mamá que nos castigaría nuestra profesora, entonces nos decía que ya no vayamos a escuela y mejor vayamos nomas a pastear la oveja. Así nos mandaba.</p>
10	<p>A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio</p> <p>B: Siempre hablábamos nuestro idioma, no había castellano, no conocíamos castellano, ya entrando a la escuela aprendimos.</p>
11	<p>A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?</p> <p>B: Cuando empecé a ayudar en casa siempre hablábamos nuestro idioma no hablábamos en otro idioma.</p>
12	<p>A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?</p> <p>B: A sí es, ahora ya poco hablamos en castellano sí, pero ya no hablamos muy bien como los niños de ahora. En estos tiempos aquí Paccarectambo hay escuela, primeramente, inicial, después primaria, colegio, por ello ahora hablan más los hijos, en mi tiempo nosotros no hablábamos en castellano, no sabíamos.</p>
13	<p>A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?</p> <p>B: Ahora creció mis hijos, ellos son de inicial, de la escuela, del colegio ellos hablan entonces ahí es donde hablo.</p> <p>B: Entonces ya cuando fuiste madre</p> <p>B: Ya cuando fui mamá aprendí a hablar poco nomás cuando era niña, no hablo bien.</p>
14	<p>A: Indique que idioma usa usted cuando está:</p> <p>B: Solamente hablo en quechua</p> <p>B: Con tus vecinos y con tus paisanos así</p> <p>B: Con ellos también siempre hablamos en quechua.</p> <p>B: En nuestra comunidad, cuando hay reuniones dentro de nuestra comunidad siempre hablamos en quechua, si no hablamos bien el castellano es por eso que eso nomás hablamos.</p> <p>B: En la chacra?</p> <p>B: Igual también en la chacra.</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: Más hablo en quechua que castellano</p> <p>B: Dicho esto, poco en castellano si</p> <p>B: Así es</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa</p> <p>B: Siempre nos preguntamos en quechua cuando no entendemos, decimos no nos pueden hablar en quechua no entendemos en castellano. En las reuniones cuando nos hablan en castellano decimos no entendemos háblenos en quechua y así nos hablan y entendemos.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p>

	B: Así es
	B: A ver cuéntame algo de lo que hablaban tu abuela y abuela
	B: Así es, antes mi abuelito decía, así era de nosotros, hablando sobre nuestra iglesia, así nos decía nuestro abuelito, nosotros trabajábamos en faenas arreglo de canchones, nuestra chicha también solíamos hacer de pastillas, así como para tomar la chicha los que querían pastilla lo tomaban así contaba, en las faenas nosotros erábamos uno solo, ahora los tiempos están cambiando, antes comíamos de un solo plato, ahora apareció arroz, fideos. Comíamos lo que producíamos como arvejas, habas, trigo, maíz, cebada, es por eso nosotros vivimos sanos y fuertes; en estos tiempos apareció conservas y a estos nosotros no conocíamos, pan también comíamos hecho con fermento natural, ahora no sé con qué hacen ya no es natural. Lo hijos de estos tiempos también tienen muchas enfermedades, nosotros no conocíamos la anemia nuestra vida ha sido fuerte y sano, comíamos solo lo que producíamos ahora ustedes que serán son descartables, así nos decía.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí compañera hablamos bien nuestro idioma quechua aquí en nuestro pueblo de Paccarectambo
	B: Sí, en quechua entendemos, yo entiendo, entiendo cuando leo, sin embargo, en castellano casi no entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Así es, el quechua es bien conocido aquí en nuestro pueblo de Paqariq Tambo el cual hablamos, aun hablamos nosotros el idioma de los incas, si hablamos quechua.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Así es, soy del mismo Paccarectambo
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Así es, se curan con yerbas nomas se, tomamos yerbas, nos frotamos con yerbas y eso nos calma entonces ya no vamos a la posta médica, a veces nos curamos con yerbas nomas, hay ortiga, Markhu, santa maría, más nos curamos con estas yerbas.
	B: Hay en la posta médica
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Así es, escuchamos en el mes de diciembre está viniendo una enfermedad llamado corona virus, quizá llegue a nuestros pueblos decíamos entre nosotros, algunos decían que va a llegar a nuestro pueblo, dónde será esa enfermedad, al final llegó a Cuzco y estuvimos asustados y preocupados.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B:
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B:
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Nosotros no sabemos bien de donde nace y proviene esa enfermedad, solo sabemos que está viniendo, no sé cómo será esa enfermedad, mata a la gente como tos nomás así dicen, es por eso nosotros estamos preocupados. Si llega esa enfermedad talvez podamos morir todos, con qué nos curaremos decíamos. Sólo es como la gripe decía otros, sin embargo, que nos falta a nosotros tenemos eucalipto, yerbas calientes hay, esos tomaremos, así estábamos compañera.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No, no
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escuchábamos en las noticias, en la radio, en la televisión.
	B: Así es, en esos hemos escuchado, después en las reuniones, asambleas, hablaban de que estaba viniendo una enfermedad, con qué nos curaremos decían, después esa enfermedad será de frío, entonces, tomaremos eucalipto, otras yerbas hay bastante en nuestro pueblo, con esos nos curaremos decían en las reuniones, eso nomás sabía.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Era siempre en quechua porque ya escuchando en esas reuniones hablaban
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Ya en nuestro pueblo, en las radios siempre hablan en castellano.
	B: En quechua ya en las reuniones hablaban
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Tal como escuché avisaban diciendo que venía una enfermedad llamado coronavirus y eso está matando a la gente m cuando así hablaban entendí que era grave esa enfermedad porque mataba gente, así entendí.
	B: Dicho esto, a ver, entiendes claramente,parcialmente
	B: Entiendo siempre cuando nos hablan y hablan en quechua
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Tal como escuché aparece la tos, moco, calor, fiebre intensa, también duele la cabeza, esos.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Conozco la fiebre intensa, dolor de cabeza, escalofríos, esos.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Dice que se enfermarían, tanto las mujeres y varones gordos
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Esa enfermedad nos daría por la suciedad, por la falta de aseo, por la falta de una buena alimentación, de esos nos puede dar esa enfermedad.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Tal como escuché, deberíamos lavar bien las manos con jabón, con lejía deberíamos para rociar nuestra casa, así como nuestros platos, tasas debemos lavar con lejía, con poca lejía nuestras manos también debemos lavarnos cada instante, sino nos lavamos, entonces fácil nos agarraría esa enfermedad.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Yo aprendí en esas reuniones, hay decía que está viniendo esta enfermedad, y que deberíamos lavar las manos con jabón y lejía.
	B: Hay curanderos y los que preparan
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Así es, es cierto lo que se dice, sino nos lavaríamos nuestras manos, no comeríamos limpios, no viviríamos limpios, en las reuniones también estaríamos muy juntos, sin usar el barbijo, sin tapar bien la boca, entonces ya nos agarraría la enfermedad; en nuestro pueblo no nos agarra porque andamos tapado nos lavamos la mano con frecuencia, comemos limpio, vivimos limpios, comemos bien nuestros productos que cultivamos entonces no nos agarra.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Yo podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Aquí hay yerbas, con esas yerbas, bien lavado las manos, mis platos bien lavados entonces, no nos agarraría.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: De otras enfermedades nosotros nos curamos con ortiga, con esa ortiga nos pasamos el cuerpo, hay también como alcanfor, timolina, agua florida incluidos con esos más para frotarnos.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: hay
	B: Tanía a mi madre en el hospital con una enfermedad que nosotros desconocemos, hay nos decía que mi mamá estaba mal con colesterol. O sea que mi mamá comía bastante carne, grasa porque antes tenía bastante oveja, vacas. Tal vez sea de eso esa enfermedad.
	B: En estos puntos suspensivos el entrevistador refuerza la respuesta del informante con la finalidad de ampliar su respuesta (sinchitachá aychata, grasakunata mikhurqan)
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Así es, de ese virus cuando se emite en las noticias, nuestros hijos nos hacen entender, cuando nos dice, hay que curarnos entonces ya sabemos, que yerbas hay para esas enfermedades, que yerbas están tomando ya sabemos en donde están creciendo esas yerbas entonces ya sabemos más cómo prevenir de esa enfermedad.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Yo haría gas, también para tomar, con eucalipto, molle, maca, con esos haría vapor, también tomaría mate de matico, eso sería bien bueno
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: puede
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: En nuestro pueblo hay yerbas, no solo las pastillas, a mi parecer esas pastillas nos traen más enfermedades, en la posta nos dicen que tomemos la pastilla para que nos cure, pero un rato nomás nos calma luego estamos igual con dolores de nuestro cuerpo, nuestras yerbas tomamos, nos pasamos eso todavía nos hace calmar.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Los que se bañan con agua caliente. Si esta enfermedad es de frio, entonces no es válido tan frio, es bueno bañarnos con agua tibia.
	B: Creo que no sería bueno ni tan frio y caliente.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Cuando nos resfriamos, demasiado frio nos pasa es porque no nos abrigamos, no nos abrigamos bien, entonces no solo coronavirus nos agarraría, somos también propenso a otras enfermedades.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso sería verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso sería verdad, la mosca está siempre pegada en la carne malograda, en las heces de los animales y a nosotros nos podrían contagiarnos.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Eso es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso también es cierto, cuando ya se contagió, no se ha alimentado bien, tenían anemia, o tenía otra enfermedad.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Eso no creo que sea cierto, cuando al tomar cerveza estas propenso a otras enfermedades, entonces no creo que eso sea cierto
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es cierto, la información de tantos muertos y contagiados en las ciudades lejanos, entonces es cierto.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso es cierto, el gobierno no sabe cuánta gente está muriendo al no encontrar la cura así cuanto están recuperando porque se alimentó bien.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Sino usaría la mascarilla, no me enfermaría, estaría bien sano mi cuerpo, bien alimentado, así como mi mamá me habría alimentado, sano, entonces no me contagiaría con la enfermedad. Sin embargo, debería cuidarme si por casualidad me contagiaría entonces me enfermaría sino me cuidaría
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso es falso, porque la lejía siempre mata a los gusanos, a los virus.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

B:	Yo desearía como curar, vencer el coronavirus, que haya medicamentos, para que nuestros hermanos no se mueran, también desearía que se laven bien, que usen mascarillas, caminen separados no juntos, no sabemos que dentro de tantas personas uno pueda estar contagiado estando bien me contagio con esa enfermedad, a nadie lo desearía esto. Desearía manos lavados con jabón, lejía, platos y comidas limpios. Ojalá que las vacunas que se difunde en las noticias haya y que aparezcan tan pronto.
B:	Yo deseo que las noticias en la televisión se transmitan en quechua, así podemos entender en los pueblos lejanos como también en los campos, en otros casos los noticieros en TV no salen en quechua las noticias solo salen en castellano es por eso que no entendemos solo preguntamos a nuestros hijos que están diciendo de coronavirus o covid-19 así nos hace entender nuestros hijos. Si transmitieran noticias en quechua mejor entenderíamos.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-052)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B:
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Soy de Paqariq Tambo
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí fui, terminé primaria nomás, si fui a la escuela
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Nosotros trabajamos en la chacra, yo preparo alimento para mi esposo, para los que trabajen en la chacra.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Claro, aquí soy quechua, sé quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: a mí me hablaron en quechua, mis mamás también mi papá
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No, solamente hablaban quechua, no hablaban español
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua nomás, en quechua nomás
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: En quechua nomás, en quechua nomás siempre, nosotros no conocíamos otra lengua.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Sí, hablo ahora nomás ya cuando fui a trabajar aprendí, no sabía hablar castellano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Más o menos ya a los 16 años habría aprendido, mi abuelo me llevó a Cusco, en ahí he visto, después me fui a Cusco ya en ahí aprendí, no entendía de qué estarían hablando, no entendía.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: En quechua, converso con mis hijos, a veces ellos me hablan en castellano, pero más o menos entiendo B: Con mis vecinos, igual en quechua. B: Hablamos todo en quechua, porque las señoras de edad no entienden castellano, por eso solo hablamos en quechua hasta en asambleas. B: Igual en la chacra también, hablando en quechua, comemos nuestras comidas hablando en quechua, preparamos ofrendas hablando en quechua.

15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En quechua mamá, en quechua
	A: A ver, voy a preguntarte de nuevo, ¿en qué lengua te desenvuelves poco?
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Mas mejor entendería en quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si le contaría.
	B: Si, me contaba de un matrimonio, aún he visto otros.
	B: Del matrimonio
	<p>A: Antes aquí en mi pueblo de paqariq tambo se casaban bien hermoso para entrar a la iglesia los novios con sus familiares la mujer con su mamá y papá, el varón su mamá y papá y sus familiares cercanos entraban, antes habían recibido bendiciones en sus casas; desde ahora hacia adelante vivirán bien hoy se casarán y después vivirán felices, se vendrá tu amada y lo respetarás bien, así entraron a la iglesia y donde el Padre los había casado y después del matrimonio salieron a la casa de la mujer, en la casa de la mujer se sirvieron comida, merienda, así mismo a los recién casados les habían dado comida en un solo plato para que coman los dos marido y mujer, ¿para qué comieron así, de un solo plato?, le encomendaban los padrinos y las madrinas a los recién casados, diciendo que vivirán como uno solo, se amarán toda la vida, luego fueron ya también a la casa del varón, los familiares del varón se habían organizado para visitar a la casa de la mujer toda la familia del varón para llevar a la mujer, en eso iban cargado de quishuara cintas, iban alegres en música cantando “vamos amada nos vamos, vamos amor, el fermento de cebada te espera” diciendo. Entraron a la casa de la mujer luego lo ataron de la cintura (faja) después lo jalaron a la casa del varón, cantando bailando “Vamos amada nos vamos, vamos amor, y si lloras lloraré y si estás de pena compartiré tu pena...” así llevaban; después de llegar a toda la familia de la mujer lo entraron a la casa.</p> <p>B: De la casa de la mujer llevaban ollas, cuchillos, chombas, chaki takllas entre otras cosas entraron en música; a una persona los vestían de payaso, así entraron todos, compartían la comida de parte del varón, luego a los novios les sirvieron en un pocillo grande de arcilla para que ambos puedan comer y terminar la comida, después bailaban, cantaban, más tarde, hacían el baile de t’anta wawa lo bautizaban la madrina y el padrino bien bonito.</p> <p>B: Bailaban y, en hay aparecen los ladrones para robar el t’anta wawa, entonces la madrina y el padrino los cuidaba, pero los robaban siempre a esas wawas, así después bailaban y el día siguiente a los novios los hacían dormir en vela prendida las madrinas, y les decía que no deben de apagar la velas hasta que termine. Luego el día siguiente iban a la casa del padrino y madrina hay también compartían comida en solo plato. Así me contaba mi abuelita, pero otros yo todavía he visto, visitaba, he participado. Esta costumbre se llama “llevar a la nuera”</p>
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Como soy quechua hablante, resuelvo los problemas bien
	B: Sí, entiendo, entiendo en quechua
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien visto el quechua, hablamos la mayoría en quechua.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la misma comunidad de Paqariq Tambo
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si existe, yo también sé un poco
	B: Si efectivamente existe.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Se escucho, yo primero nada no entendía, ya después entendí, es que nosotros no sabíamos qué era coronavirus.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Sería una enfermedad, como el virus puede ser, dicen así nos puede contagiar debemos de cuidarnos nos dice las enfermeras, entonces nosotros también nos cuidamos de la enfermedad.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Si es enfermedad, es virus nos dicen, nosotros no conocemos bien esa enfermedad.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Pues es una enfermedad que hicieron en otras naciones, eso es lo que viene en las personas extranjeras dicen así, a nosotros nos hace entender las enfermeras por eso sabemos.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco solo dicen coronavirus.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En la posta las enfermeras a nosotros nos dicen, en los entierros las autoridades hablan, por eso hay que cuidarse lavarse bien las manos, hacer bien la limpieza de nuestras casas, debemos ponernos con la mascarilla, no debemos caminar descuidado, así nos dicen y de eso sabemos.
	B: Nuestro alcalde, nuestro gobernador, existe también líderes en mi pueblo de Paqariq Tambo ellos nos avisan a nosotros.
	B: Si escucho, algunos entiendo, algunos no.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En castellano no en quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Casi no escuché en quechua, coronavirus, coronavirus, dicen que es un virus, por eso al momento de estornudar hay que protegerse con el brazo sino nos podemos contagiarnos.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Algunos nomás no entiendo claro
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Dicen, se agitan, falta el aire, no dicen que no hay aire, hay bastante agitación, dicen que se da como gripe.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Yo no podría reconocer, estamos asustados, quizá nos puede agarrar diciendo aquí en nuestro pueblo de paqari tambo caminamos, si nos agarra nos moriríamos, dicen que hay cama de todo informan, es por eso estamos preocupados.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Pueden enfermarse personas mayores de edad, así mismo nosotros que tenemos edad, así es.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B:
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Nosotros nos cuidamos poniéndonos la mascarilla para ir a otros lugares, al entrar y salir del baño también debemos lavarnos bastante con jabón y mantener limpio limpia nuestra casa.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Aquí en mi casa nomás
	B: Las enfermeras, nuestras autoridades, así mismo los líderes, son ellos que nos informan, a veces escuchamos también por la radio.
	B: Nos visitaron a nuestra casa y con distancia nos enseñaron todas esas cosas
	B: Ellos también de lejos, aquí también tenemos radio paqariq tambo desde ahí nos transmiten información en quechua y eso bien entendemos
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Gracias a Dios aquí a nuestro pueblo no vino esa enfermedad, nosotros no conocemos, en otros lares será, aquí nosotros no tenemos.
	B: Es verdad, así como vemos en otras ciudades están muriendo, nuestro paisano también en lima y cusco nuestro hermano mayor se murió.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Yo no salgo de aquí mi pueblo de paqariq tambo a Cusco, aquí nomás vivo, hago el aseo a mi casa, así mismo como costumbre heredada de nuestros abuelos, ellos decían: si hay enfermedad hay que hacer fermentar el orín en chomba u ollas viejas eso se rocía en las puertas con eso nos prevenimos. Después de entrar y salir del baño nos lavamos las manos con jaboncillo, no salimos fuera del lugar tampoco entramos a aglomeraciones.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo tengo mi historia, yo me enfermé 8 años, después hay había una señora antigua curandera, ella me curó preparando remedios, por gusto fui donde el médico, esa abuelita me curó con remedios que crecen fuera de la ciudad, después de enfermarme tantos años.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No hay, más me enfermo con la gripe nomás.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me da a mí, estaría en la casa cuidándome remedios de yerbas tomaría, aquí hay yerbas naturales esas plantas tomaría, sino me cura iría a Cusco, yo creo más en las plantas, las plantas que crecen fuera de nuestro pueblo son remedios que nos curan
	B: Yo tomaría una yerbita que hay “q’itu” sino sanaría tomaría esa planta, “yawar ch’unqata” así mismo “sambu q’uruta”
	B: Reposado un poco hervido, pero no demasiado reposado es bueno, eso es lo que tomamos.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si se podría, si se podría yo ayer sané con las medicinas de afuera (de su pueblo, es decir en el campo), además ahora yo ya sé, puesto que he visto a mi abuelita con que remedios me curaba, esos remedios yo sé preparar.
	B: Sí, era mi abuelita, mi familia, ella me enseñó, con esas medicinas me sané no podía curarme ni médico, he sanado con esas yerbas siempre.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es verdad siempre hay que bañarse con agua caliente.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No es verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Creo que es verdad, no sé cómo será de dónde habrá aparecido la enfermedad, tampoco entiendo yo.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No creo que sería, creo que está hecho por persona, así escuchamos nosotros dicen que lo hicieron en laboratorio y en una persona habría venido.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Toman tibio nomás, ni tan caliente ni tan fresco, así toman.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Si es verdad a la mayoría nos ha dejado.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Si estaría sano ya no usaría, enfermo si usaría, siempre debemos de cuidarnos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Desde mi punto de vista eso sería bueno, nosotros más usamos para desinfectar las habitaciones como también los baños.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quiero más en quechua que llegue la información
	B: Ya sea en radio o en televisión escuchar en quechua

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-053)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B:
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy del distrito de Paccariq tambo provincia de Paruro, Cusco
5	A: ¿Estudió usted? B: Si fui, hermana B: Terminé mi colegio
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Yo solamente trabajo en la chacra B: A veces salgo a trabajar, pero al regresar trabajo en mi chacra nomás.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Si soy quechua B: Por qué vivo en el campo, porque soy quechua hablante es así que me identifico.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: En quechua, siempre en el campo nos hablaban en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Si hablan B: Si hablan en castellano
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua, en el campo siempre hablábamos en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Desde muy niño hablaba en quechua nomás siempre
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Ahora desde que fui al colegio castellano también puedo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Ya siendo joven
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) siempre hablamos en quechua, mis hijos ya hablan en otro idioma, converso con mis hijos en dos idiomas y con mi familia. b) Con ellos también siempre hablo en quechua

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>c) En mi comunidad también siempre en quechua, aquí en las comunidades no somos como en la ciudad, entonces siempre trabajando en la chacra, por donde andamos hablamos quechua.</p> <p>d) En la chacra también.</p>
	B: Alegres hablamos quechua bien hermoso riéndonos trabajando en la chacra.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Resuelvo poco en castellano, en quechua si puedo
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si, puedo hablar
	B: Yo le puedo contar lo que me contó mi abuela
	B: Me decía, en tiempos antiguos había mejores formas de vivir aquí en el campo, nuestros productos producían mejor, ahora estos tiempos ya no son iguales, ya se compara con la producción antigua con la del ahora, así me contaba.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: De acuerdo a lo que me dedico, tal como hablo bien resuelvo.
	B: Si entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Nuestro idioma en nuestro pueblo, como yo lo veo, es bien visto, nadie nos dice que hablamos mal nunca, tal como veo, es bien visto.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad de paccariq tambo
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Existe los curanderos
	B: Te curan de acuerdo a lo que estas mal de alguna enfermedad
	B: Nosotros nos curamos con yerbas naturales, los curanderos también curas con ello
	B: Ellos también existen, tenemos puesto de salud aquí en nuestro pueblo.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escucho, en las noticias en las radios.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Coronavirus es una enfermedad muy fuerte, mata la gente, más bien por estos lares no lo sentimos tanto esa enfermedad.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B:
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Tal como escuché, esa enfermedad viene desde el país de la china, otros dicen que los estados unidos son los que crearon y después lo distribuyeron a nivel mundial, algo así escuché de esa enfermedad.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco, solo con nombre de coronavirus.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Informaron de coronavirus, en el campo no tanto, pero en enero, febrero, marzo en esos meses apareció esa enfermedad, nosotros no hemos sentido hasta el mes de mayo, ya después informaron nuestras autoridades, que habrá cuarentena, hay que cuidarse, no hay que salir a las calles así nos hemos informado último.
	B: a) Esos también vemos de esa enfermedad, tal como escuché, vi que, en las ciudades grandes en Cusco, Lima u otras ciudades grandes hay demasiado contagiados eso es lo que vemos en las noticias en las radios escuchamos, hay bastantes muertos, eso es lo que sabemos en las noticias tanto en la radio como en televisión.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Escuchamos en quechua desde Lima en el canal TV Perú, así mismo en castellano también
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Yo escuché en la radio, radio de Cusco informaban en quechua, Así mismo las autoridades informaron eso lo que escuchamos de esa enfermedad en quechua.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Hasta ahora no entiendo claramente de esa enfermedad, a veces aquí en el campo no es igual que en la ciudad sentimos esa enfermedad, además tampoco nos llegó a nuestra comunidad esa enfermedad.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Algunos nomás estoy entendiendo, no entiendo todo.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: A los que se enfermedad con coronavirus, de acuerdo a lo que he escuchado, les da dolor de cabeza, dolor de garganta, le da fiebre esos les da.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Quienes están con coronavirus reconozco, más les da a las personas mayores, después a los que se hacen la prueba de sangre hay puedo saber quiénes están con coronavirus.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Con coronavirus pueden enfermarse las personas mayores ellos son más propensos.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Coronavirus nos da por contagio
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Alimentarse bien, lavarse las manos, no juntarse entre mucha gente, usar tapa boca con eso no habría.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En mi pueblo nomás

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Me informe por medio de la radio, un vecino no contó, ahí está viniendo la enfermedad, ya está llegando, debemos de cuidarnos así nos informaron es por ello que yo sé.
	B: En la radio, en la televisión es así mis vecinos, amigos también me decían que la enfermedad está viniendo aquí, dice que es fuerte, está matando la gente, eso es lo que sé.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si hermana, será verdad, puede ser verdad.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría hermana
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Para que no me de la enfermedad, vivo en mi casa limpio, siempre me lavo la mano, nosotros en el campo tenemos hierbas con ellos nos curaríamos.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: En el campo nosotros, hay veces nos da la gripe, la tos, con ellos nos enfermamos más, también dolor de estómago, pero nosotros nos curamos más con yerbas naturales, algunos no van al puesto de salud, más usamos yerbas para curarnos.
	B: Tenemos yerbas como eucalipto, muña, mucco, yuna manayuta, mullaka, chili, así tenemos variedades de yerbas, nosotros ya sabemos y conocemos para que enfermedad es, entonces tomamos, nos bañamos con eso nos curamos, casi no vamos al puesto de salud.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: En mi familia no hay nadie, hermana.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si es que me da coronavirus, me curaría con yerbas, sino recupero iría al hospital o puesto de salud.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si, que yo sepa si se puede, o es que nos vencería, aquí en el campo si nos podríamos, yo también a mis familiares si podemos.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Como te digo nosotros tenemos nuestras yerbas, con eso venceríamos este coronavirus, si podemos curarnos.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No sería verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso tampoco puede ser verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: No sería verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No es verdad

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso no es verdad, si están recuperándose tal como se ve, en las ciudades grandes están haciendo curar y otros si están recuperándose, es no es verdad.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: No es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es verdad, están comunicando cuantos muertos ya hay.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso es verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: No pues, si ya estas sano, las autoridades están ordenando entonces hay que utilizar con esos, así es que debo usar, aunque esté sano.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Es verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: De coronavirus yo quisiera, como, es que no sé bien deseo saber cómo siempre es esa enfermedad, de dónde vino, de dónde nace, quiero saber siempre de esa enfermedad.
	B: Nosotros quisiéramos que a nuestro pueblo vengan especialistas para que nos informen al detalle para saber cómo es esa enfermedad de dónde apareció, eso es lo que quisiéramos que nos informen los especialistas que saben.
	B: A través de larario Ocongate, nos informaría entonces nosotros escuchando sabríamos.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-054)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B:
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo nací en el pueblo de Quillabamba, ahora vivo aquí en Paqariq Tambo
5	A: ¿Estudió usted? B: Si fui a la escuela, estudié aquí en la escuela de Paqariq Tambo B: Yo fui, en hay terminé mi primaria en cambio en Quillabamba entré hasta tercer año de secundaria.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Yo estoy trabajando, como siempre en agricultura, hay veces trabajo en municipio, después ahora estoy trabajando también en molino de granos B: Trabajo en vivero como viverista, conozco todas las plantas ornamentales, frutales, exóticos, aromáticas, a todo esos conozco, tengo conocimiento por eso trabajo en el municipio como viverista.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Si, yo hablo quechua y también castellano, no sé otro idioma como aimara, no sé esos idiomas.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Yo cuando me hablaron mis profesores en quechua y castellano, porque en ese momento no sabía leer, ni escribir, pero agradezco a mis profesores por aprender a leer y escribir a todos mis profesores. B: Así como mi mamá, también mi papá, es que hablaban quechua, siempre me hablaban en quechua, en el momento cuando estuve aprendiendo hablar en quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Si, mis familiares también, hay estaba sus suegras, sus primos si nos veía nos hablaba en quechua. B: Mayormente hablaban en quechua, algunos en quechua y castellano si podían hablaban.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Yo hablaba quechua con castellano nomás hablaba antes de ir a la escuela, porque antes no había inicial, ni PRONOEIs, directamente a primer grado nomás ya entré sin hablar quechua.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Hablaba en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Sí hablo ahora, hablo castellano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Ya entrando a la escuela aprendí a hablar castellano, después terminando, mayormente alguno de los profesores también sabía castellano, quechua también algunos no entendían, hablaba castellano en la escuela.</p>
14	<p>A: Indique que idioma usa usted cuando está:</p>
	<p>a) Mi esposa no entiende el castellano, por eso mayormente hablo en quechua nomás, con mi mamá, con mi papá.</p> <p>B: b) Hablamos, así en quechua y castellano, así es que tengo un solo hijo.</p> <p>c) En mi comunidad también hablo en asambleas, así como en cursos de capacitación hablo en castellano o en quechua.</p> <p>d) En la chacra también mayormente hablo en quechua, algunos hablo también en castellano, así nomás.</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p>
	<p>B: Aquí hablo más en quechua, pero cuando salgo a trabajar a otros lugares, con los ingenieros, u otros cuando me hablan en castellano respondo en castellano.</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa</p>
	<p>B: Puedo hablar en quechua</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p>
	<p>B: Sí me acuerdo, porque nuestras madres mayores, nuestros padres mayores, nos cuentan cómo eran antes, como eran nuestros ancestros, a veces nos habla del pueblo, de la comunidad, como Paccari Tambo se convirtió a ser distrito, en qué año fue creado, lo que nos contaba yo tengo en mente.</p>
	<p>B: Así es, te contaría sobre la distritalización, este pueblo de Paccari Tambo en 1963 en el segundo periodo del presidente Arq. Fernando Belaunde Terry, llegó a esta localidad de Paccari Tambo, después antes los senadores gestores llegaron a ver, después más tarde el mismo presidente llegó a este pueblo, cuando él llegó a esta comunidad de Paccari Tambo había 556 comuneros, históricamente a sido distritalizado en ese año después Fernando Belaunde Terry, entró llevando la lampa, diciendo lampa de oro, él era de acción popular, entonces estaba confundido con la lampa, diciendo lampa él decía a la pala, por la calle principal de Paccari Tambo habían entrado los policías, personas todos diciendo Acción popular a la plaza de Paccari tambo, es por eso, en Paqari Tambo no hay plaza de armas, pero Fernando Belaunde Terry encontró aparte la plaza de armas y aparte la iglesia católica, después por estar separados, diciendo plaza de armas principal de paqari tambo, él hizo la documentación, porque si fuera plaza de armas, como Yaurique, Yanutiti, Paruro como en Cusco también la plaza de armas está frente al templo, en cambio en nuestro pueblo está separado es por eso está hecho en la plaza principal de Paccari Tambo, en ese documento aparece Bacaray tambo, no dice paccariq Tambo de manera correcta, entonces en eso en la calle principal Fernando Belaunde Terry existe su nombre, ese nombre nosotros, como mayoría somos acción populista, posteriormente Fernando Belaunde Terry creó dos distritos más en la provincia de Paruro, distrito de Colcha más. Es por eso hasta ahora, de 556 personas aquí en nuestro pueblo estamos llegando cerca de 4000 personas, recién entre niños, mayores de edad, todos con los comuneros, es por eso somos dos mil tantos electores, así como somos nuestro presupuesto llega poco nomás a nuestro pueblo.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si bien entiendo, porque en nuestro pueblo la gente tranquilamente no hay los que salen a otros lares, es por eso que no pasa nada, por eso que nosotros no tenemos posta ni la policía, porque somos tranquilos, pasivos, a quien sea le llamamos para darles algo de comer, siempre recomendamos a quienes llegan a municipio o visitantes ellos siempre llevan esa costumbre-.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, es bien visto, porque aquí en nuestro pueblo hablan quechua, nosotros tenemos historia, nuestro pueblo tiene mucha historia, tenemos alimentos que producimos, nuestro apus mauca llacta y puma orcco y eso nosotros cada año festejamos en el mes de junio los días 18 y 20 es la herencia de nuestro inca, así es nuestro pueblo que tiene mucha historia.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, yo soy de nacimiento en Huayupata. Quillabamba, es por eso que hasta ahora vivo aquí en este pueblo, en este distrito con mi mamá y papá.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: En este pueblo hay los que saben preparar medicinas, también hay curanderos, siempre hay en cada pueblo uno que sabe curar.
	B: En nuestro pueblo hay puesto de salud, así mismo hay una institución ASTRUÑA, en hay señoras que preparan medicinas para dolor de rodillas, dolor de espalda, dolor de cintura, toda clase de medicina preparan en base a yerbas que recogen, ellos preparan y envían al mercado, de ahí nos compramos pomadas y entre otros nosotros.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Antes no escuchaba, porque, en este año en el mes de marzo, esta enfermedad de repente apareció después nos sorprendió a todos; a mi pueblo de Cusco, de lima, de todos los lugares nuestros hijos, yernos, hijas, nietos llegaron después ya vivíamos muchos en mi pueblo, nosotros no sabíamos que nos iba pasar, después como que yo trabajo en una molinera, en ahí trabajo en procesados hay hago chaquepa, morón, hojuela, trigo machacado de todo, como harina para pan también hacía en ese molino, eso es lo que hemos comido nosotros en este pueblo.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Tal como escuché, coronavirus dicen que llegó desde china como vino de otro país a nosotros no hizo reaccionar mucho más, pero tampoco a nosotros no nos dio la enfermedad, porque nosotros nos cuidamos, así mismo nuestras autoridades nos orienta, con estos se ponen, nosotros nos defenderemos así nos decía, es por eso que nuestros hijos ahora ya se regresaron algunos nomás ya están viviendo aquí, nuestros hijos por lo menos se hicieron sus casas, no ayudó también en la chacra.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B:
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: No sé de dónde vino, decían que los chinos lo fabricaron, eso nomás sé, tampoco sé bien de dónde procede la enfermedad, eso nomás sé.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No sé eso, si tiene otro nombre.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: De un de repente cuando llegó coronavirus decían, qué será esa enfermedad, de un de repente hablaban por radio emisoras, lávense las manos, usen tapabocas, lávense con jabón, cuando decía así, nosotros también lo hacíamos en este pueblo.
	B: Si escuché de las autoridades, después nosotros también llamamos a los presidentes de la comunidad, presidentes del sector a reuniones y alcalde también nos ha unido nos ha hecho entender a mujeres, hombres y niños, de canto hemos en cerrado con palos y cadena, y nadie entraba así nos hemos prohibido en este caso.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Yo escuché en castellano en las radios otros en cambio aquí en mi pueblo hay una radio municipal aquí en Paccari tambo hay hablaban en quechua otros en cambio hablaban en castellano.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Yo escuché, está en Lima esa enfermedad, esa enfermedad ya llegará a estos lugares, está en Cusco, por aquí también va a llegar decían todos estábamos pendientes, es por eso el balón de oxígeno y lo tenemos comprado, entonces ya estamos preparados de esas enfermedades.
	B: Yo estuve trabajando en vivero, así había venido el ingeniero dice que esa enfermedad ya llegó, ahora descansaremos del trabajo, tenemos que cuidarnos, nos hizo descansar así escuché donde trabajaba.
	B: Escuché también en alto parlante en este pueblo, así mismo en la radio Ocongate en quechua y en castellano también escuché.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Cuando hablan de coronavirus como dicen ellos lavarse las manos, el uso de faciales nosotros aplicábamos ahora ya no es entonces ya no estamos utilizando.
	B: Ahora entiendo ahora de esos, nosotros ya utilizamos remedios, siempre nos estamos previniendo, después el distanciamiento, el protocolo estamos aplicando ahora.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Sí poco nomás entiendo de ese coronavirus, según nos dicen las autoridades igual estamos cumpliendo nosotros.
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Entiendo algunos, algunos no entiendo bien de como apareció la enfermedad
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Tienen tos después dolor de espalda, ardor en la garganta, lágrimas esos dicen que les da.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Reconocemos que es el coronavirus cuando entran a la posta, saliendo de la posta hacen cuarentena bajo inspección y de ahí sé, tiene coronavirus no se van a acercarse, de lejos nomás le alcanzan la comida, así escuché.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: De acuerdo a lo que escuché las personas mayores de sesenta años tanto mujeres como también varones e se enferman más incluso menores de edad también.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Cuando no te previenes, no te lavas las manos, no te tapas la boca, a partir de eso se produce el contagio.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Dicen que hay que lavarse las manos unos veinte segundos, así nos lavamos las manos, también usamos las mascarillas, de igual forma el distanciamiento cumplimos de acuerdo al protocolo.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Aprendía a prevenir aquí en Paccari tambo, del consejo de las autoridades tal como escuchaba aprendía, de igual forma por medio de la radio también, después en las asambleas también tanto hombres y mujeres nos hemos orientado.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Sí, si puede ser verdad porque son muchas las personas que murieron, porque esa enfermedad no respeta al campesino, profesional, médico, policía a nadie respeta, eso es lo que sé
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí, podría, con remedios, porque nosotros destilamos el agua, así como la mucha para inhalar, nos frotamos la mano, para que nos dé.
	B: Sí, eso nomás hacíamos haciendo hervir la muña o el eucalipto para inhalar o frotarnos las manos.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B:
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo iría a la posta, en ahí me dan medicina y tomo, de las enfermedades a veces cuando me da gripe u otro, ellos me revisan, nos controlan nuestro temperamento, con esos nomás he sanado.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Dentro de mi familia casi no hay, tampoco aquí en nuestro pueblo, solamente hacía cuarentena los que llegaron de otros lugares, nadie falleció, talvez en otros lugares murieron, aquí en nuestro pueblo nadie murió con coronavirus, estaban sanos con hacer cuarentena nada más.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me da el coronavirus tomaría las medicinas que dije y siempre me llevaría a cusco, me curaría ahí nomás llevándolo lejos.
	B: Sí, nos daban medicina de la posta, así mismo nosotros en una asamblea nos hemos puesto una cuota otra parte nos ayudó el alcalde y con eso hemos comprado siete balones de oxígeno, eso está listo en la posta para salvarnos.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Así es, si se podría con medicinas, mayormente en las comunidades se curan con hierbas naturales, existe diversas clases de hierbas, haciendo hervir toman, de distintas maneras nos curamos.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B:
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Está bien, porque si está fría el agua siempre debemos de calentar, nuestras mamás papás, los de mayor de edad, nosotros los jóvenes también nos bañamos de vez en cuando nos lavamos con agua fría.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso sería verdad, si te bañas con agua fría hasta la gripe te agarra, hasta tos te da entonces te miran como que estas con corona, así es que tu cuerpo se resfría.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Es verdad, porque existen gusanitos, moscas, zancudos de ellos también nos da fiebre-
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Sí, dicen que tomar alcohol, como frotarse la mano aleja esa enfermedad para que no nos dé.
	B: Si, hay que comer bastante, hay que tomar bastante (agua) para que no nos dé.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Es verdad, algunos son débiles o mal alimentados, entonces fácilmente los vence, algunos son fuertes entonces no pueden vencerlos.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Eso sería verdad, porque esa enfermedad nos hace dar la fiebre, la gripe, dolor de cabeza así nos da.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es verdad, porque el ministerio de salud, los hospitales informan todo y ellos informan que en el Perú tantos son los que se recuperan, tantos están hospitalizados, así escucho en la radio, también veo en la televisión.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eso es verdad, el gobierno dice que comprará medicinas, no sé si nos curará o no, para eso deben de fabricar medicinas.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Sí, están lo que hablan, porque se hace cuarentena, después para no contagiarnos nos prevenimos, con la decisión de la municipalidad o del pueblo, nos ayudamos en dar comida, bebidas.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: No, yo siempre lo estoy usando, porque a veces los tapabocas, la máscara facial a algunas personas los fastidia y le aburre, yo también ya no necesito y no lo estoy usando mucho.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso no es verdad, creo que es bueno, porque la lejía existe como remedio, lavar las manos.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera que haya más información, si aún existe o ya no, porque en algunos pueblos sigue igual, siguen en cuarentena, otros departamentos ya no hay mucho y ya están alcanzando a la tranquilidad.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Yo quisiera saber mucho más de los profesionales, ellos más saben de estas enfermedades, saben en qué momento nos pueden dar, quizá sea mucho más fuerte esa enfermedad, algunos no ponemos a la práctica lo ven como burla, así como otros del campo no entienden a veces eso no está bien, de esos doctores quiero más aprender de esa enfermedad también.
	B: Sí hay radio municipal
	B: Sí, por la radio también quisiera que hablen de otros lugares también me gustaría escuchar, por medio de la televisión también están hablando en ahí entiendo de esas enfermedades.

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-055)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Tengo 51 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Soy de la comunidad de la capital de Paccari tambo
5	A: ¿Estudió usted? B: Me faltó dos años para terminar secundaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Más me dedico a la chacra, agricultura B: Cuando dispongo de tiempo siempre me dedico a trabajar para sostener a mi familia, sino trabajo en la chacra B: A veces hay obras en el municipio hay trabajos unos dos o tres meses nomás, a veces vienen de otros pueblos instituciones hay se necesita trabajadores, ahora hay empresas ellos vienen entonces requieren de personal ha también igual trabajamos de manera temporal y no es permanente.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Soy quechua y me identifico porque mis padres son quechuas, hay nací y de ahí me identifico mi lengua quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Igual de mi idioma, ya no hablamos quechua completo y claro, entonces hablamos ya mesclado, es por eso, aquí en Paccariq tambo, dentro de la comunidad campesina nuestra lengua ya no es puro ya está mesclado con castellano. B: Solo de quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Hablaba en quechua antes de ir a la escuela
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Igual en quechua, porque mis padres hablaban en quechua, ahí desde pequeño me enseñaron, di mamá, di papá así nos enseñaron, es por eso ya nuestra lengua tal como decían, entonces una vez que hemos entrado a la escuela aprendimos los cinco vocales, y aprendiendo estos cinco vocales ya aprendimos primero un poco de español.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Sí, quizá no al cien por ciento, todo siempre hablamos, entiendo también.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Ya en el colegio nos enseñan castellano, en la escuela en quechua nomas, más que todo cuando ya sabemos leer castellano siempre entendemos, empezando desde la primaria luego en el colegio hay aprendimos hablar en castellano, ya joven.</p>
14	<p>A: Indique que idioma usa usted cuando está:</p>
	<p>a) Con mi familia más converso en quechua y castellano. b) Con mis amigos también, ahora hablamos tan dulce en quechua, igual también en castellano, en los dos idiomas hablamos B: c) Dentro de mi comunidad, más que todo la mayor parte hablan más en quechua, entonces la generación de hoy más tienen la tendencia de hablar en castellano, igual terminan en castellano, a la fuerza las mamitas de acuerdo a lo que aprendieron, en otro momento los hijos también hablan quechua, otros hablan en castellano, así es nuestra lengua dentro de nuestra comunidad. d) En la chacra masque toda la mayor parte hablamos en quechua de las diferentes actividades, del aini, de la minka, a veces de broma en broma para alegrarnos, a veces el trabajo de la chacra se realiza entre risas y bromas, después en conversaciones en los trabajos.</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p>
	<p>B: Hablamos más en quechua</p>
	<p>B: Sí</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa</p>
	<p>B: Mas que todo puedo hablar en quechua, de mis vivencias, todas los que corresponde a la comunidad, es eso nuestro idioma que nos pone a delante a un peruano más que todo como cusqueños dentro de nuestra región cusco.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p>
	<p>B: Siempre de todas maneras cuentan de sus vivencias, como vivían antes, en quechua siempre contaban como era la vivencia antes, ellos bonito hablaban en quechua.</p>
	<p>B: Más que todo recuerdo lo que decía mi abuelo, estoy dispuesto para contar de cómo era la vivencia antes, cómo andaban, como era sus bienes, sus comidas, su costumbre, así es.</p>
	<p>B: Buen, de Paccariq tambo, mis abuelos antes Vivian, eran personas antiguas contaban del respeto, en estos tiempos ya no hay respeto para la generación de hoy.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p>
	<p>B: Así como dije, el quechua que hablamos ya no es puro, hablamos una mezcla, ya no hay ese dulce hablar del quechua, ya no hablamos quechua original, ya que hay comprensión, el quechua ya no es puro, es una mezcla.</p>
	<p>B: Ya no es como hablaban nuestros abuelos, siempre hay cambio en el habla quechua ya no es claro, hablamos ya una mezcla.</p>
	<p>B: Los escritos entiendo, los escritos en quechua también leo, así como hay en la biblia en quechua como también en castellano, así es en ambas lenguas leemos.</p>
	<p>B: Sí entiendo los escritos en quechua</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p>
	<p>B: Mas que todo es bien visto, ya hablado en dos idiomas, estamos acostumbrados a hablar en dos idiomas, aquí en este pueblo hablamos en dos idiomas.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad campesina Paccari Tambo; hablo de acuerdo a mi nivel porque ya no hablamos quechua puro como de mis abuelos.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Existen curandero desde mucho antes, ahora aún existen curanderos en base a yerba, ellos también ya hay, doctor, en las postas hay, así también hay curanderos que técnicamente saben curar, así existe dentro de esta comunidad.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Escuchamos, desde 15 de abril empezó esta enfermedad, más que todo de otros países rápidamente avanzaron al Perú, ya estando se ha esparcido a todos los pueblos, entonces en todos los pueblos como de susto encerrado en cuarentena nos hemos encontrado, sin facilidad para salir a la calle, sin poder reunirse, la gente se quedó encerrado en casa, no sabíamos si habría vida de un de repente apareció seis meses, siete meses así, en todo el Perú ha sido prohibido, el estado ha decretado ya no hubo facilidad para reunirse para ir a la chacra, ya no se pudo realizar reuniones, en familia en casa separados nos hemos encontrado, nunca hemos visto en el Perú.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Bueno, la enfermedad de coronavirus vino, quizá no conozco el dolor de la enfermedad, pero, dicen que duela la cabeza, dolor del cuerpo, dicen bastante fiebre, después dolor de garganta, dice que nos da como la gripe, después nos da como agitación, hay veces se tapa la respiración, así cuando no da fuerte ya podemos vencer a esa enfermedad, así se nota los síntomas en el cuerpo eso es coronavirus.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B:
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Dentro de nuestra comunidad Paccari Tambo, nosotros no sabemos de donde habría aparecido, tampoco sé de qué habría aparecido, según noticias que escuchamos dice que en china hicieron aparecer, así escuchamos nosotros, de que habría aparecido.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco con otro nombre, la cosa es que le decimos coronavirus, nosotros no conocemos otro nombre.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En las noticias informan los periodistas, después en la posta los doctores, dan indicaciones para taparse la boca usar mascarillas obligatoriamente, algunos con desesperación empezamos y otros con sorpresa las mascarillas, algunos se acostumbraron, alguno aun no, dicen que o deja la respiración, más y más se ha puesto peor y todo empezaron usar. Era desesperante.
	a) Por la televisión, por la radio en los noticieros informan, después las autoridades refuerzan también, en fechas que se reúnen explican, no andar juntos, usan mascarillas, no darse las manos, no podemos encontrarnos solo de lejos, entonces cambiaron nuestras costumbres, ya no hay abrazo, darse la mano, el saludo con besos todo es separarse, es ahí que las autoridades, alcalde, presidente de la comunidad, puesto de salud, doctor nos da las indicaciones y de ahí sabemos.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Algunos doctores en castellano, algunos en quechua. Las autoridades más que todo siempre hace comprender en quechua a las familias, a la población, a los sectores los que viven dentro de la comunidad, familias, es ahí donde entendemos entonces de esa forma nos hemos cuidado.</p>
30	<p>A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?</p>
	<p>B: Mas que todo informan por la radio. Los periodistas informan en quechua, llaman a la atención muy bien. De otro lado, también informan las radios cristianas. El pastor predica muy bien lo que es tiempo, de esa forma nosotros conocemos esa información en quechua como también en castellano.</p>
31	<p>A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?</p>
	<p>B: Si. Pero aún n del todo. De acuerdo a esas comunidades nosotros también nos cuidamos pues hasta ahora hay todavía ese coronavirus. Para cuidarnos bien nos debemos lavar las manos, debemos tener casa bien limpia, alcohol, algunos nos recetan tales hierbas medicinales, tomando en el campo en mate, en baños así nos prevenimos de esa enfermedad, así nos enseñan a mantener limpios entonces no te da fácil el coronavirus.</p>
32	<p>A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?</p>
	<p>B: Ya todo ahora entendemos, como debemos de cuidarnos, entonces no es bueno el contacto, no podemos intercambiar los platos y vasos y cada uno debemos estar con un solo plato y un solo vaso. Eso hemos aprendido con esa enfermedad. Antes tomábamos normal en el vas de tu amigo y en otros lugares, ahora es diferente.</p>
33	<p>A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?</p>
	<p>B:</p>
34	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p>
	<p>B: Bueno, más que todo en el cuerpo se da, dicen que coronavirus ataca más a los pulmones, si una mujer es muy gorda puede afectarles a sus pulmones, respira poco entonces fácilmente puede reducirse su respiración, en cambio si una mujer o un varón es flaca o flaco, entonces los pulmones son más grandes, entonces no se afecta fácilmente, respiran bien. Entonces el coronavirus ataca más a los pulmones.</p>
35	<p>A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?</p>
	<p>B: Mas que todo cuando sale en análisis de la sangre, después en la toma de temperatura cuando se pasa los 38 39 entonces con esa presión ya estás con corona, ya tienes dificultades para respirar, ya no puedes respirar, te falta el aire entonces ya es corona, de esa forma lo reconocemos.</p>
36	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Con esta enfermedad pueden enfermarse los hombres y mujeres que no se alimentan bien, por lo que su cuerpo es débil fácil les agarra esa enfermedad, si el cuerpo estaría bien alimentado no agarraría fácilmente.</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Coronavirus les da por la suciedad, cuando no se lava bien las manos, come común nomás, no usar la mascarilla, al viajar también lo hace sin cuidado, sin mascarilla, no se frota con alcohol, a ellos por no cuidarse sobre todo les puede dar fácilmente.</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p>
	<p>B: Para que no me dé coronavirus, empezando desde la casa con la limpieza, hay que vivir limpios, después debo de lavarme las manos, debo de alimentarme bien, debo de abrigarme así sería, en ahí vencería a coronavirus para que no me dé.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Aprendí a prevenir por mi cuenta en mi casa, en las capacitaciones recibimos información de las autoridades, así aprendimos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: En verdad el coronavirus mató a mucha gente en ciudades grandes, se ha visto en la televisión, en los videos grabados, caminando, caminando se caen, después temblando muere o abriendo la boca se muere, se mueren en las calles y a ellos la gente no pueden tocar fácilmente, ni mirar, pasan distanciados y así lo meten a la bolsa después de haber fumigado, como si fuera cuerpo enfermo de un animal se lo llevan ya sea para quemar o para llevar a un hueco, así había sido para temer los muertos.
	B: Verdaderamente vemos por la televisión, en los celulares, a algunos lo están cremando en el horno, otros a una fosa común para enterrarlos con tractores, los otros se lo queman, los familiares ya no pueden acercarse al enfermo, tampoco se hace el velorio, se lo llevan en el carro y a nadie los atiende a los enfermamos.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si, podría prevenir, tal como decía, primeramente, debo estar bien alimentado, limpio, aseado, los servicios en la casa también deben estar bien aseados, las puertas, los lugares donde estamos, puerta de calle, patios deben estar fumigados, frotarse las manos, por eso no debe de faltar esparcidor y alcohol, en cualquier momento debemos frotar las manos. Mas que todo había sido de la alimentación para cuidarnos de coronavirus. Puedo prevenir cumpliendo los protocolos y cumpliendo como tarea.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B:
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Por ejemplo, cuando me da la gripe, puedo curarme con lo que sé, un médico a mi enseña, lo que me enseñó se cumple, igualmente también con lo que me enseñó vencí, después, molí la naranja en brasa del fogón que nos cocinamos al aire libre, una, dos o tres tostamos, ya cuando con la papa reventó entonces caliente se come la naranja tostada, entonces se desaparece la gripe, después mate de orégano bastante caliente, pantati, qituqitu, con esos desaparece la gripe.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Hasta ahora no hay, mi papá también aún vive ya está yendo a los ochenta, mi mamá también igual, quizá a la edad pueden sufrir con dolor de huesos, no tienen ninguna enfermedad.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Bueno, si me da puedo bañarme con caliente y puedo tomar, más que todo en la palabra del señor encuentro sus indicaciones, encuentro cascara de limón reposado con las flores de manzanilla, se toma siete días, se baña con mocco, ahí en mi pueblo, con eucalipto así había sido bueno bañarse, nuestro cuerpo con esos había sido bañarse, por dentro también tomamos más que todo hierbas calientes hay está ccuñicu, muña, eucalipto, con esos intercalando o mesclado con esos nos bañamos y tomamos eso es remedio
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si se podría, en los campos hay lo que dios creo, son hierbas para curarse. Si se podría cuando recién esté comenzando y recién está entrando si puede evitar con hierbas del campo, si ya bien grave te dio, ya no se podría vencer.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B:
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Agua caliente más que todo es bien bueno, si con caliente con las hierbas, reposado, hervido hay que bañarse, no será hirviendo de acuerdo a la temperatura de nuestro cuerpo, después hay que abrigarse bien, es ahí donde se sostiene, por dentro también tomamos mates calientes, hiervas reposados, con ellos se vence.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si te haces refriar, puede pasar a bronconeumonía, del lado de las costillas de tu cuerpo fácilmente te puede asfixiar, si es que te bañas con frio, así sería.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Puede ser verdad, coronavirus es contagioso, porque el virus con lo que hablas y la respiración va pasando y pasando de uno a otro, eso sería verdad.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No es verdad que puede ser de la picadora de mosca, sino, más bien viene por el aire, porque respiramos el aire entonces la persona es quienes procreamos por no cuidarnos.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Eso es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Es verdad, en mi familia, ya no es igual el cuerpo, se pierde la fuerza, ya no vale para tomar fríos, después mates calientes, hierbas tomando puede hacerse ayudar, ya el cuerpo necesita así nomás ya, ya no es normal, la garganta a veces tiene una voz diferente, no habla normal con ronquido habla, así deja, sin fuerza, débil sin fuerza en el cuerpo.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Es verdad, porque toman cuestiones calientes, acaso están tomando caliente, están tomando frio, la cerveza y otras bebidas que se toman son frías entonces que va a ayudar para estar bien, ayudaría más a la enfermedad del virus.
57	A: Todos los dias el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es verdad, otros dicen que el gobierno por gusto está contando de otras muertes, eso no puede ser, sino siempre los médicos en los hospitales analizan la sangre, entonces ellos verdaderamente contarán los infectados, entonces saben e informan el estado, entonces el estado informa a la población.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Él no es médico para recitar y avisar, él nos previene con el cuidado, lo que indica el puesto de salud, está ordenando en las comunidades también sobre el cuidado, él nos cuida como estado, el ministerio de salud mediante los hospitales, mediante los médicos dan órdenes las medicinas, los inyectables, pastillas para acudir con rapidez a los enfermos, esas órdenes dan el estado, no da receta de medicamentos.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Sí, es verdad esa afirmación
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Si es que me sentiría bien ya no usaría por gusto, porque sé prevenirme usaría poco nomás ya en reuniones de repente usaría la mascarilla, en la chacra en el campo si estamos sanos ya no usaríamos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Mas que todo puede servir para aseo, ayuda, pero no es todo, esos hay que usar como apoyo.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Quisiera de la enfermedad de coronavirus quizá más adelante pueda regresar con más fuerza, esos conocimientos nos pueden reforzar, en puesto de salud o en los hospitales, así también en los municipios más las autoridades. Tiene que estar listo en los puestos de salud o en los hospitales oxígeno, eso no debe faltar para ayudar dos o tres pacientes, con qué debemos prevenir, las autoridades del municipio, puesto de salud deben de enseñar, igual de parte del estado nos reforzaría a todos los hermanos y hermanas sabiendo ya sabríamos curarnos.
	B: Bueno, nos informaría en las reuniones, más que todo ahora que está alejándose, en ahí en cada comunidad el alcalde debe de hablar la manera de prevenir, algunos saben cómo cuidarse, entonces deben estar listo las medicinas.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-056)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 53 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy de Paqariq Tambo
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui a la escuela, terminé mi primaria, después no había dinero y me fui a cusco, estudié en el colegio Uriel García hasta terminar la secundaria.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Yo...aquí...antes... después de esta en el cuartel, servicio militar obligatorio, me puse mal, regresé a mi pueblo ahí me dediqué a la agricultura, después a la albañilería, en esos me dedico, pero no alcanza el dinero, pero más que todo en agropecuario, claro de todas maneras me dedico a cualquier trabajo para que mis hijos puedan estudiar, lo hago por mis hijos.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Si, soy quechua, soy hablante de quechua.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Nuestro idioma nativo yo también hablaba, así mismo a nuestros hijos también enseñamos a hablar nuestro idioma, siempre es bueno hablar el quechua porque nos enseñan lo que hemos aprendido nosotros investigamos nuestras costumbres pasadas, cómo sembrar, cómo trabajar, de todo nos enseña, es por eso que nosotros también a nuestros hijos enseñamos a hablar en quechua, por ejemplo, mis hijos, yo también ya somos bilingües, hablo castellano también en quechua, yo solo hablaba en quechua y sabía hablar castellano.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Después hablaban un idioma, sino podía le seguía; ese idioma era castellano, eso nosotros le seguíamos después en la escuela ya aprendimos más hablar castellano, pero no me olvidé de hablar quechua.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Hablaba en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Igual también, hablaba en quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Sí hablo castellano, en la secundaria he aprendido hablar el castellano.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Cuando ya era joven, a podido ser a los once años ya hablaba castellano.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	<p>a) Ahora yo estoy hablando en quechua, pura quechua, pero cuando visitan, ahí de acuerdo a lo que hablan entonces hablamos en castellano más, también hago entender.</p> <p>b) Todo en quechua, hablamos en quechua, cuando vamos a otros lugares a trabajar, hablamos en castellano ya también.</p> <p>B:</p> <p>c) Yo cuando era presidente aquí en mi pueblo hablaba en quechua, hasta ahora en las asambleas hablamos todos en quechua.</p> <p>d) En la chacra también hablamos puro quechua.</p>
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Poco en castellano
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: En quechua, en castellano también podría
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí, puedo recordar, lo que nos contaba los hechos pasados aquí en nuestro pueblo, que es lo que hicieron, quienes lo hicieron esos más o menos algunas cosas me recuerdo.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí bien resuelvo los problemas
	B: Si entiendo, pero un poco se me hace difícil, puedo hablar, pero escribir tengo dificultades, de leer más bien leo.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Nuestra lengua quechua en nuestro pueblo es bien vista
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, si soy de la comunidad, comunidad de Paccariq Tambo, distrito de Paccariq tambo, provincia de Paruro, departamento de Cusco.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Ccollpa es una forma de curar, o sea como visita; un amarre con cinta, en ahí se pone en el lugar donde te puedes asustar o de repente un ojo de agua, lugares de encanto, cadáveres muy antiguos, entonces los malos espíritus te influyen y es ahí donde se pone la Ccollpa, eso hace un curandero, poniendo encima de un altar encienden y se nota el llanto a la vista, en la cual se observa como ojos de agua, como muertos antiguos, como pampas, eso hacen, después envuelto se lo llevan a sitio donde provocó la enfermedad.
	B: Aquí en mi pueblo no hay doctores, solamente hay enfermeros, a veces vienen los practicantes, ellos nomás están, no hay buenos médicos, nuestra posta también tiene poca medicina, técnicos enfermeros ellos nomás están.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?

	<p>Si escuché de coronavirus, este virus vino del continente asiático hasta estos lugares, a estos pueblos, más o menos sé este coronavirus de donde proviene, que males causa esta enfermedad, éstas, de acuerdo a lo que nos informamos por la televisión y la radio, esta enfermedad había sido peligroso, con síntomas, por ejemplo, tos seca, dolor de garganta, después la gripe, toser, esos habían sido. Nosotros en estos momentos también siempre nos estamos cuidando, no hacemos pasar a la gente a nuestras casas, nos desinfectamos con alcohol, estamos puestos con mascarilla, a los extranjeros no queremos que nos visiten, después conseguimos cal, ponemos en nuestra puerta, pisando en ello entramos, nos desinfectamos con alcohol, así nos estamos previniendo de coronavirus, a ese coronavirus habían dicho pandemia.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p>
	<p>B:</p>
24	<p>A: ¿Es una enfermedad o no?</p>
	<p>B:</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus?</p>
	<p>B: Ese virus dice que puede haber sido creado en un laboratorio, en ahí ha podido procrearse, ese virus es invisible en miniatura, nadie puede ver, así dicen que apareció el virus, eso es lo que nosotros escuchamos, pero tampoco nosotros sabemos bien para poder investigar de esa enfermedad, lo que dicen eso nomás hacemos y nos estamos previniendo.</p>
26	<p>A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?</p>
	<p>B: En quechua no conocemos, no conocemos solo decimos coronavirus.</p>
27	<p>A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?</p>
	<p>B:</p>
28	<p>A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?</p>
	<p>B: En los noticieros, en las radios se emitía sobre la presencia de coronavirus, que ya está en tu pueblo, viendo la televisión sabemos sobre la enfermedad de coronavirus, en todo el mundo las personas están contagiados, hay están muriendo muchas personas, en nuestro pueblo nadie se enfermó gravemente, de repente nos decía que teníamos síntomas, pero nadie se enfermó mucho. Cuando vemos la televisión, en Cusco, en Lima, en otros lugares están muriendo las personas, entonces aquí en nuestro pueblo gracias a Dios no nos llega esa enfermedad.</p>
	<p>B: Si, nuestras autoridades, nuestro alcalde y el subprefecto, ellos arman una junta como padres en nuestro pueblo, más o menos le pedimos para que nos informen sobre la enfermedad de coronavirus, incluso recolectan dinero en la cual también nosotros participamos, con eso compraron gas, entonces siempre de todas maneras nuestras autoridades siempre están preocupados de coronavirus, siempre hay autoridades, tanto en la posta o entre nosotros también acudimos para defendernos de esta enfermedad.</p>
29	<p>A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?</p>
	<p>B: La mayoría de nosotros hablamos en quechua, es por eso que están personas mayores, también menores, aquí en nuestro pueblo por ejemplo los menores hablan quechua entonces en quechua nos hace entender de esas enfermedades, a veces también en castellano, o en quechua, los que hablan castellano en castellano, y los que hablan quechua en quechua, así nos hace entender.</p>
30	<p>A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?</p>
	<p>B: Escucho en la radio, después las enfermeras, después las autoridades, nuestras autoridades siempre en quechua nos han compartido esas noticias.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí entiendo claramente
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: No, de coronavirus entiendo, como apareció, como vive, como la gente sufre con la enfermedad, todo ello entiendo, es por eso que a mi familia enseñó, a mis hijos enseñó cómo prevenir de esta enfermedad.
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Ciertamente estoy entendiendo esa enfermedad.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Tos, dolor de garganta, escurrimiento nasal, parpadeo, bastante fiebre, dificultad para respirar, son los síntomas de corona que te dan primero.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Bastante fiebre, dificultad para respirar, diarrea, son síntomas cuando nos da coronavirus
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Las personas obesas, los que tienen diabetes, los que tienen cáncer, ellos frágiles y pueden ser susceptibles a coronavirus.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Las personas que se contagian de coronavirus son aquellas que no se previenen, los que no se cuidan, las que no usan tapabocas, los ojos expuestos, no lavarse las manos, al tocar a otras personas u cosas y frotarse los ojos, hay es dónde nos contagiamos, eso depende como nos cuidamos, si somos descuidados, no escuchas bien las noticias, es en ahí tan fácil nos puede dar coronavirus.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Nosotros aquí en nuestro pueblo siempre estaríamos escuchando, noticias, como también de nuestras autoridades, de las enfermeras de salud para seguir los protocolos, lavarse las manos con jabón, usar mascarillas, faciales, es una manera de prevenir de esta enfermedad.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En mi pueblo hay autoridades, después más que todo en las noticias, las autoridades nos informan, las enfermeras nos enseñan aquí en mi pueblo aprendí no voy a otros lugares.
	B: En la radio, en la televisión, aquí en nuestro pueblo tenemos y en ahí vemos y nos informamos, nos compramos tapa bocas, jabón, desinfectarse con alcohol, eso nos informamos, listo estamos para defendernos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Sí debe ser verdad, la gente no hablaría por gusto, tampoco la gente no estaría muriendo, es una enfermedad desconocida que está matando a la gente es por eso que nosotros sabemos de esta enfermedad.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí, actualmente nos estamos previniendo.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si, actualmente estamos con lentes, con tapa bocas, está listo nuestro jabón también, listo tenemos alcohol, así nos estamos previniendo. También sabemos inhalar eucalipto, con cal poniendo en la puerta, nos estamos roseando con lejía, con orín fermentado, tomamos mate de muña y entre otros remedios estamos tomando para prevenirnos de esa enfermedad.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Nosotros trabajamos más, cuando no tenemos agua cogemos agua de lluvia, salimos temprano y a las cuatro de la mañana, en la chacra también estamos hasta tarde sembrando. Más nos enfermamos con la tos, y resfrío de ellos nos curamos, a veces tomamos mate de kiwicha.... eso tomamos y cuando no sanamos linaza con limón con eso se la enfermedad.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Mi suegra con una enfermedad se había acumulado la sangre de alta temperatura en la cabeza y con ese murió.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Nosotros sabemos prevenirnos, después alguno de mis vecinos, nosotros algo nos hemos capacitado en a ellos también le preocupamos, por cuanto esta enfermedad que viene es peligrosa, decimos que se cuiden y ellos también ya empiezan a ponerse con cal, regar con orín fermentado, inhalaciones con eucalipto es por eso que aquí en nuestro pueblo no nos afectó demasiado, a ellos también les enseñamos así.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me contagio con coronavirus, para no contagiar a mi familia, estaría encerrado en la casa una semana, no saldría, no hablaría con ellos, así cumpliría la cuarentena, haría humear medicinas, tomaría y así sanaría, porque afuera también ellos hacen humear, tomando medicamentos se sanó, de mis parientes, así aquí en nuestro pueblo se ha contagiado, pero no ha sido lo peor, ellos también se están curándose para estar sanos, eso nomás yo también a mis hijos, a mi esposa, no quisiera contagiar, enfermo haría cuarentena.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí se podría, si se podría curar.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Sí se podría curar, con yerbas naturales, tomaríamos con miel de abeja, nos alimentaríamos bien, sin la alimentación nos debilitaría, entonces más nos atacaría esa enfermedad, así haríamos nosotros, o al menos yo haría así.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Sí, no es prevención el bañarse con agua caliente, si tomaría remedios si podría ser prevención.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si te haces pasar con el frio, siempre esa enfermedad, te vuelves más débil, tus pulmones resfriados de repente eres propenso entonces atacaría la enfermedad por la debilidad.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Si, es creada por otro virus
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No creo, no sé
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: No podría ser verdad, porque esa enfermedad va en nuestra respiración, es el esputo, no puede ser verdad.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No, si se recuperan, cuando es bien curado, cuando recupera la fuerza.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No, porque el trago, la cerveza más ayudaría a la enfermedad, con alcohol se pierde más la fuerza entonces no es bueno tomar esas.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Puede ser verdad las noticias, puesto que el estado está investigando.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: El gobierno siempre está preocupado de las personas, de todas maneras, una autoridad, aquí o en otros pueblos siempre está preocupado, así para evitar el contagio el gobierno es como el papá, no puede haber un gobierno que no esté preocupado por su gente, nos informan la prevención a través de los ministerios, puesto de salud, ellos también están preocupados de la gente y por la cura del coronavirus.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: El ministerio de salud siempre está preocupado de la gente, la cuarentena es bueno, sino habría entonces toda la gente estaríamos contagiados.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Mientras la enfermedad permanezca entre nosotros, siempre debo de cuidarme, quién me cuidaría sino soy yo, soy padre para mis hijos, esposo para mi mujer, acaso me gustaría estar enfermo, me gustaría estar sano por mis hijos, mi esposa, por mi familia, siempre me gustaría estar sano, no dejaría la protección, cada mañana con el barbijo, para trabajar también uso guantes, con lentes, hasta que se pierda la enfermedad.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: La lejía siempre es protección porque ante la presencia de gusanitos con un riego mata
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Para saber la información de coronavirus, me gustaría que se investigue verdaderamente de cómo apareció, es en laboratorio o de cómo apareció, sabiendo eso nosotros sabríamos curarnos.
	B: Puede ser mediante las autoridades, puesto de salud, mediante profesores, es que ellos son preparados, saben leer, con investigación, ellos nos enseñarían a nosotros, así podemos explicar a nuestros hermanos del pueblo

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-057)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B:
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: De la Comunidad de Anccasi,
	A: ¿Dónde queda esta comunidad?
	B: En las alturas de Ccayhuayo
	B: Si es distrito
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Fui, pero fui poco tiempo nomás, solo tengo primer grado
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Trabajo en artesanía
	B: En la artesanía hago mantillas, bolsones, chalinas, porta celulares, monederos, zapatos, hago de todo, mantas para cargar. Y también tejos ponchos
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Soy quechua, también hablo en quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Mi mamá, me hablaban en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí, hablaban
	A: ¿En qué idioma?
	B: En quechua, hablaban todo en quechua, de cualquier tema, de alpaca, de oveja también hablaban ellos, de las chacras también hablaban en quechua.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B:
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Mi mamá también siempre me hablaba en quechua, cualquier cosa me decía en quechua, incluso lo que tenía que hacer
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: En Castellano no puedo, puedo quechua nomás siempre
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: -----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: Hablo de cualquier cosa en quechua, a mi nietita también le digo que me alcance agüita, trae agua a esta ollita digo, a la papita también digo pelar, no digo [pily]
	B: Con vecinos también; estoy viniendo mamá, estoy viniendo hermana, cuidado que tu perro me muerda, diciendo nos visitamos.
	B: Y en tu comunidad
	B: En mi comunidad también, ¡hermana! ¡Hermano! cuidado tu perro me muerda, diciendo llamamos desde lejos
	B: En la chacra también nos levantamos, primero masticamos nuestra coca, después para empezar nos levantamos nos cargamos la semilla de la papa, los otros abren la tierra en el surco y nosotros ponemos la papa en ella.
	B: Chukiy, quiere decir levantar la tierra con chaquitacla terrones pequeños y en ese hueco poner la papa.
	B: Sembrar, poner la papa dentro de la tierra.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Castellano no entiendo nada, los hijos de estos tiempos no sé qué estarán hablando, yo hablo en quechua nomás siempre.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	A: De mis vivencias siempre hablaría en quechua, como no sé castellano, entonces me preguntaría que es lo que quiero, cuando algo me ocurra, ósea si estaría mal, eso me preguntaría: qué me curaría yerbas o medicina, estas me preguntaría siempre en quechua.
	A: ¿Qué me decías?, completa lo que hablabas hermana
	B: Solo en quechua nomas hablaría, eso te estoy diciendo hermana
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	A: O sea, ¿lo que me dijo algo?, si algo mediría entonces atendería bien, no negaría, alcánzame algo me diría, si alcanzaría, ósea ya de abuelos ya no podemos arreglar nuestra cama, ni sacudir, ya no pueden lavar sus ropas, entonces ayudaría a lavar sus ropas a sacudir sus camas, así ayudaría.
	B: No sabría contar nada, los abuelitos se vuelven como niños, cabeza de fierro, se sienten tristes y resienten, eso creo que sería.
	B: Ya, ya, ya en ese tiempo me decía que al atardecer en el ocaso del sol ya nadie andábamos antes debajo de nuestras casas, debajo de los ríos estaba el condenado, en la cima de los cerros, ya no salíamos al atardecer afuera había bastante condenado, mi mamá me contaba así.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí entiendo poco nomás, en quechua
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí todos de eso nomás siempre hablamos, castellano otros entienden, nosotros en las alturas siempre hablamos en quechua.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la comunidad siempre mi nacimiento es en el mismo Anccasi
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Aquí hay poco nomás.
	B: En nuestra comunidad no hay enfermero ni doctor, o sea mi mamá me enseñó la Wamanlipa y entre otros, para la gripe también remedio, estos tomamos, inhalamos, entonces no nos dará la gripe, las yerbas para golpes molemos y nos ponemos como emplasto, esos me enseñaron mi mamá todo con yerbas medicinales.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché, o sea como no tenemos televisión, ni otros solo tenemos radio que llega en ahí escuché
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Coronavirus había sido como la gripe, así escucho hablar, fuerte que hace doler la garganta, después, a la vista dolores del cuerpo, así escucho hablar en la radio nomás.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Si es enfermedad, seguramente es enfermedad pues.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: No sé ese virus de donde nace, no entiendo, dicen que viene de otro país, no sé no entiendo, yo digo nuestro padre Dios puso en china porque somos pecadores aquí en la tierra, nuestro Dios padre ya no nos aguanta, es por eso nuestro padre Dios puso esta enfermedad, así pienso yo, no sé cómo será.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Informaron de coronavirus, ósea escuché en la televisión, presidente Martin Vizcarra manifestaba nos cuidaremos de esta enfermedad lavando 20 minutos con jabón líquido, con alcohol nos pasamos, hay que llevar el alcohol con esos nos defenderemos de esta enfermedad, así escuché es por eso llevo alcohol cuando voy a la plaza al regresar me lavo las manos eso es lo que hago.
	B: En ahí abajo vive mi hija ahí es donde fui, mi hija me hizo ver y escuchar, así está mamá diciendo, nosotros en la altura no escuchamos nada, solo radio escuchamos más.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: El presidente no habla en quechua, mi esposo entiendo un poco, él es quien me dice: así está diciendo, eso nomás entiendo porque en castellano hablan; en radio más bien hablan en quechua eso un poco entiendo otros no entiendo.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Por medio de la radio, Radio Ccollquepata a nuestro pueblo llega más, no llega otros radios, En radio Ccolquepata escucho más nítido, transmiten en castellano y el otro más bien en quechua que nos hace entender, eso escucho más
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Entiendo algunos, otros no entiendo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Así es

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dicen que duele la garganta, dolor de cabeza, después gripe, tos, eso es lo que entiendo, si eso les agarra la garganta arderá, ardor en el pecho, así dicen eso nomás escucho.
	B: O sea, puede ardes como que nos da la tos nuestro pecho quiere revenar, así pienso que puede ser, a mí todavía no me dio a mí.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Sería a la vista para que me dé no sé pues, si me daría a mí le diría que había sido así, aun no me dio a mí digo que sería así ardería la garganta, para que me dé la tos me sabía arder la garganta, mi nariz tupida para que me dé la gripe, así sería diciendo pienso cuando escucho.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Puede ser; a los ancianos de 80 años hacia adelante puede afectar la enfermedad; en cambio a los jóvenes y señoritas tal vez no les daría puesto que tenemos fuerza en nuestro cuerpo, no daría fácilmente, sino a los ancianos más fácil les daría la enfermedad.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Por no cuidarse podría ser, si nos cuidamos no nos daría.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Como escuché, yo escuché lavarse las manos veinte minutos con jabón líquido antes de a tocar la cara, antes de frotar los ojos, se cuidan dice, llevan alcohol par que se pasen las manos, eso es lo que sé con esos nos cuidaríamos.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En esa radio de Qullqi pata enseñan y es ahí yo también hago, conforme a lo que indica hago.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Sería cierto siempre, así en las radios están informando ya está así, aquí ya hay muertos en mil y mil ya en dos mil en dos mil, otros están recuperándose, es muy fuerte diciendo hablan, es por eso que yo también tengo miedo. Solo nuestro a dios pido para que no me dé esta enfermedad, él me amparará, también me curará.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría, que haría tomaría wamanlipa, sasawi, eucalipto, frotando eucalipto en mi mano puedo inhalar, después ajo puedo comer, después haría hervir orín con hollín y sal tostado, hervido tomaría, eso pienso, así vencería digo.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Así será sin querer queriendo si quiero estar sano pidiendo a dios ese orín hervido con sal y hollín hervido tomaría, que puedo hacer dicen que arden la garganta. Cuando me da la tos tomando esas medicinas suaviza inmediatamente, así siempre haría, así solo pienso, es medicina natural no como el de la farmacia. Son yerbas medicinales como huamani sasahui y entre otros
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo que hago, si tengo fiebre hago hervir eucalipto, wamanlipa, limón hervido tomo con eso sano.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No hay, cuando era joven solía cualquier cosa la enfermedad, ahora ya de edad como que me da la enfermedad. Cuando era joven no me enfermaba no conocía ni yerbas, enfermándome conozco medicinas, lo que me decía mi madre con esos me curo.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Lo que se pueda puedo tomar, esas yerbas naturales, lo que me haga bien eso seguiría si es que esa enfermedad me da.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si nos podríamos con la voluntad de nuestro dios nos curaría siempre cualquier remedio para estar sanos.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Como nos curaríamos, nos bañaríamos y tomaríamos, con algunos nos bañaríamos y otros tomaríamos, si es para bañar nos bañaríamos y si es para tomar tomaríamos, así creo que sería. Y si hay en las farmacias cuestan y si no tenemos dinero entonces a la fuerza, lo que dios creo las yerbas medicinales con ellos nos curaríamos qué más podemos hacer.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Por gusto dicen eso, yo también me bañaba con agua caliente, tal como te decía haciendo hervir las yerbas medicinales, no con agua tibia, después de bañarme me acuesto en mi cama ahí transpiro y luego tomo medicina entonces el día siguiente algo mejor amanezco.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Haciéndose pasar con el frio, así es, claro la fiebre también, si ahora te haces pasar con el frio entonces te daría siempre la enfermedad de frío; hay enfermedad también del calor, si estarías en el calor fuerte a la fuerza te enfermarías, entonces del calor también hay fiebre.
	A: ¿Entonces depende si, tal vez sería bueno si es del frio, cierto?
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Tal vez sea así, no estoy entendiendo
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: O sea, puede ser a mi manera de pensar, si estaría con gripe o tos fuerte entonces al encontrarme con otra persona sano así hablaría contagiaria, eso me doy cuenta, en un o dos días estaría con fiebre, esa tos me daría a mí. Así siempre sería.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Creo que es cierto, si comería o tomaría caliente entonces a es virus mataría sí, será virus pues.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Algunos tenemos cuerpo simple otros cuerpos somos fuertes, el más vulnerable es el simple que no se libran. Otros somos fuertes entonces nos libramos todavía, así te diría.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Eso sería cierto.
57	A: Todos los dias el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus

	<p>B: Es cierto o sea en otras palabras dice, no creo que la gente esté muriendo solo con esta enfermedad, en todo el mundo a la semana o al mes de qué enfermedad estará muriendo la gente, ahora después que apareció esta enfermedad, tal como noto todo dicen que es coronavirus, coronavirus, si nos da la gripe o la tos ya es coronavirus, eso no están bien, por eso digo, cuánta gente en el mes o a la semana está muriendo, eso es lo que pienso así que todo lo relacionan con esta enfermedad.</p>
58	<p>A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus</p> <p>B: Si, no escucho que remedios debemos tomar, solo el lavado de las manos, de cuidarse, de eso nomás informan las radios</p>
59	<p>A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme</p> <p>B: Es verdad o sea para cuidarnos, para que nosotros estemos bien de salud él da órdenes para no contagiarnos.</p>
60	<p>A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es</p> <p>B: De repente ahora esa enfermedad aun no desaparece entonces, yo siempre me cuidaría, no es que no usaría, si es que desaparece definitivamente hay sí talvez ya no usaría.</p>
61	<p>A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.</p> <p>B: Creo que sería verdad. También escucho en la radio que no debemos usar la lejía porque llama la enfermedad, así escuché.</p>
62	<p>A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?</p> <p>B: Sería bueno que haya capacitaciones, ahí es donde nosotros aprenderíamos, mientras no hay nada, entonces nosotros no entendemos. Solo lo que informan en la radio, solo hacemos eso, tampoco tenemos personas que se encargan de velar por la salud, entonces habría capacitaciones y sabríamos bien.</p>

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-058)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Tengo 37 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy del distrito de Carhuayo comunidad Anqasi,
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Si fui, no fui completo, poco, poco nomás fui a la escuela, porque nos encontrábamos en el campo, entonces horas había horas no había labores en nuestra escuela.
	B: Hasta sexto grado entre a la escuela, pero las labores no era todo el día no aprendí el castellano, hablábamos quechua nomás.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Solo trabajo en artesanía, tejo en estacas, en telar, eso nomás a lo que aprendí hago.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Soy quechua siempre, uso pollera, montera, ojota, así es como crío a mis hijos también, hay veces viene turismo hay veces que no, hay veces que vendemos entre nosotros.
	B:
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Mi mamá me decía trae agua, vaya prendiendo el fuego, así nos decía.
	B: A sí es en quechua nos decía, así nos trataban nuestros padres.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Hablan siempre, en el campo nos decía mamá muchacha, mi mamá así nos decía nuestros padres, cuando se dice mamá hay que hacer caso y cumplir los órdenes.
	B: A sí es en quechua nos decía no en castellano, yo no conozco castellano, hasta ahora no entiendo castellano, es por eso que a mis hijos también las llevé a zonas bajas.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Hablaba siempre en quechua antes de ir a la escuela, mamá, papá eso es lo que decíamos, decíamos [taytay] [ipay] así hablábamos.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Siempre hablaba en quechua actualmente hablo en quechua no hablaba en otros idiomas] [turay] hablábamos nosotros.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Hasta ahora tampoco puedo hablar castellano hay veces mis hijos hablan un poco entiendo, pero no puedo hablar.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: -----
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: Con mis familiares también hablo en quechua, así converso con mis hijos, ellos entienden quechua e incluso la menor habla quechua.
	B: Con mis compañeras, con mis vecinos yo siempre hablo en quechua, nunca he hablado en castellano pienso que se reirían de vergüenza como que no puedo hablar, pienso que estoy hablando mal, por más que algo estaría aprendiendo
	B: Aquí todos hablamos quechua, no hay nadie que habla castellano, en nuestro pueblo somos quechua hablantes.
	B: En la chacra, en las reuniones o en cualquier lugar siempre hablamos en quechua, aquí en nuestra comunidad de Ancasi no hablamos castellano, en reuniones de mis hijos escucho hablar en castellano, aun así, no hablamos, no entiendo, nosotros no hablamos siempre el castellano, solo hablamos en quechua.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En quechua nomás siempre entiendo/resuelvo
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: Mas en quechua compañera, averiguo en quechua cuando escucho en castellano, le digo a mis hijos: qué está diciendo para entender, viendo sus tareas pregunto que está diciendo, entonces pensando en quechua entiendo mejor le dije a ello y ellos también traducen en castellano.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	A: Puedo informar algunos de acuerdo a lo que pueda. ¿De la vivencia de las abuelitas y abuelitos?
	B: Sí, ellos así nos criaron a nosotros también, antes dice que no había ojota, andaban descalzos, así nos contó, en la lluvia o en la nevada dicen que andaban descalzos, del cuero nos cocías ojotas, por eso cuando llovía se remojaba, que desde mucho antes andaban descalzos, en estos últimos tiempos usamos ojota.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Hablando quechua pienso mejor trabajaríamos mejor en la chacra, trabajaríamos, arreglaríamos, solucionaríamos en nuestra familia, así nos educamos, además algunos ya hablamos castellano otros en quechua, más antes hablábamos puro quechua, ahora los hijos ya hablan castellano entonces poco a poco hablamos algo.
	B: Sí, entiendo los escritos.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Nuestro quechua es bien visto en nuestra localidad, eso es nuestra lengua, nuestros abuelos también hasta hoy hablan dulce en las reuniones o en otras conversaciones hablamos alegres, pero, cuando hablan es castellano nos sentimos tristes, solo nos reímos para que digan que también nos estamos riéndonos, porque no entendemos de que se ríen, así en nuestras asambleas hablamos en quechua y nos sentimos muy felices.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Soy de la comunidad siempre, mi nacido es en la comunidad, y siempre voy a visitar, mientras mis hijos estudian es por ello que estoy viviendo aquí en Ocungate, pero voy cuando tenemos reuniones, y siempre vivía ahí.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Hay siempre
	B: Todos sabemos cómo curarnos con las yerbas, cuando nos enfermamos miramos siempre las yerbas medicinales, no vamos a la posta, algunos van porque reciben dinero de programa juntos, pero que no somos beneficiarios del programa juntos, entonces vivimos en nuestras casas curándonos y pidiendo a nuestro creador.
	B: Si ha siempre; pero en nuestro pueblo no hay, solo hay en la capital del distrito de Carhuallo, nos hacen pasar a Ocungate nada más. Mientras no participamos entonces para nosotros no hay nada, la posta también está abandonada. Puertas malogradas, techos sin arreglar, así está botado entonces no hay medicinas. Entonces nosotros siempre utilizamos las yerbas para cualquier enfermedad, más las yerbas de las lomas y poco las yerbas del río. Así cuando nos preparamos mates los hacemos con yerbas, nunca tomamos café, chocolate entre otros, no tomamos medicinas compradas.
	A: Dicho esto, plantas de río y también plantas de altura, ¿esas?
	B: Esos nomás siempre tomamos, vivimos debajo de las nevadas entonces recogemos sasahui, Pupusa, Huamanlipa Muña, Chuki Chibila, estos recogemos verde en tiempo de lluvia y tomamos caliente, en tiempo de sequía hacemos secar con cuidado, tomamos cuando nos da gripe o cualquier otra enfermedad, templado con flor amarillo, yerbas, jirujiru, yawar chunka, pampa rosas, todo eso la mitad tostado la mitad crudo, así nos cura, seguramente algunos usan medicinas.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Si escuché en las noticias que transmite en la televisión en la radio, eso es lo que sé.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Yo en las noticias veo, hay dicen que es un gusano, tal como veo aparece como gusano, sería el que entra por la garganta.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Si es enfermedad, había sido enfermedad.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: El virus apareció dicen de no comer carne, no comen a la hora, a los que comen animales, pienso que es de eso.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco con otro nombre, dicen que es coronavirus eso nomás conozco.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En el campo por medio de radio noticieros escuché, algunos informaban en quechua, en ahí dicen, viene como la gripe, duele la garganta, toser con la boca tapada, hay que lavarse las manos para comer, esos he escuchado en la radio y por eso sé.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Algunos informaban en castellano el cual no entendí, radio inti informaba en quechua, eso es lo que entendí.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Lo que inició primero escuché viviendo en mi pueblo en radio que la enfermedad está iniciando en el pueblo de china, así informaban en quechua,
	B: En la radio nomás, en mi pueblo solo movistar hay veces entra, después ni televisor no funciona, hay veces hay luz y no alumbrá toda la noche.
	B: Radio edisur, radio Ausangate, radio Inti
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Algunos entiendo, algunos no entiendo nada, nuestra forma de curar es más con yerbas medicinales, hacemos fermentar, espinas, huanaluz, sasahui y entre otros en alcohol, luego hacemos hervir huanaluz hay agregamos poco a poco y tomamos como medicina, la otra parte echamos al fuego y su humo inhalamos, así cuando tenemos ardor en el pecho quita de inmediato, también cuando nos quiere dar tos igual nos evita, eso es lo que utilizamos más, también consumimos todo natural, poco comemos arroz y fideos, hacemos chuño, hacemos papa, oca, como no hacemos maíz entonces llevamos chuño para hacer trueque con maíz, eso es lo que utilizamos más.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: De los poco que entendí, los que se enfermaron con coronavirus, tenían dolor de estómago, dolor de garganta, dolor de cabeza, después dolor de cintura, también dolor de la nuca eso es lo que yo entiendo.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Viendo en la televisión nomás conozco, no he visto algún enfermo con coronavirus cerca a mí.
	B: Viendo la televisión sé, habían tenido bastante fiebre, temor al frío, tos frecuente, eso es lo que veo en la televisión.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Pueden enfermarse personas de tercera edad, puesto que tienen edad avanzada, después aquellos que no están alimentados a ellos están atacando la enfermedad, es lo que veo.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Otros no quieren usar la mascarilla cuando van a la ciudad, no respetan la distancia, de estos están contagiándose con la enfermedad, más que todo falta de aseo, estas en reuniones, hacen fiestas ahí es donde se están contagiando con la enfermedad.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Tal como he escuchado debemos de usar la mascarilla, después lavarse las manos, debemos respetar la distancia, no hay que reunirse mucha gente, pocos nomás debemos de andar, es lo que entiendo.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Yo en mi casa nomás me prevengo, también escuchando la noticia, nadie nos dice como debemos de prevenir, en nuestro pueblo también no nos reunimos tampoco cuando entramos al pueblo de Ausangate, casi no salimos a la calle, también caminamos entre uno o dos personas nada más. Yo sé preverme utilizando yerbas, más que todo, si contamos con agua lavándonos, a mis hijos también que viven en Quillabamba mantienen bien aseados, así nos prevemos.</p>
40	<p>A: Pregunta 40</p>
	<p>B: Tal como he vista en la tele, sería verdad, no creo que lo que dicen sería mentira, la gente también está muriendo en cantidad en otros pueblos como también en los pueblos cercanos; entonces tal como he visto pienso que es verdad.</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p>
	<p>B: Si podría, ahora también yo mismo estoy previniendo</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?</p>
	<p>B: En primer lugar, pido a nuestro padre creador agachándome, y digo: estas yerbas son creadas por ti, esas yerbas nomás tomaré para defender de la enfermedad, esas yerbas no yerbas de abajo, sino yerbas más agrias tomo, pienso con solo eso prevenirme, no pienso que me contagie, mis hijos también están normales, es que pido de nuestro padre, es cierto que nos da la gripe y otras enfermedades, pidiendo a nuestro supremo nosotros también estamos.</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p>
	<p>B:</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p>
	<p>B: Con Otras enfermedades aún no me enfermé demasiado, solamente dolor de estómago, de la falta de alimentación adecuada gastritis me has dicho, a pesar de que me compré pastillas de 10 soles 20 soles ninguno me hizo bien, solo son calmantes. Las plantas medicinales nomás siempre algunos cocidos algunos no, tostados algunos no, algunos fermentados alguno no, esos son lo que me cura poco a poco. Después criamos también, gusanitos le llamamos yogur, hacemos hervir su líquido, esos si nos hacen bien. La medicina yo no entiendo, pienso que no cura, las inyecciones, las pastillas no los uso.</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p>
	<p>B: Dentro de mi familia había, una de mis hermanas se enfermó, cuando ella no quería tener hijo, se hizo colocar inyección y se enfermó bastante, entonces se hizo sacar ecografia en ahí salía tumores en su matriz, entonces ella no se hizo operar, se ha curado con yerbas, ahora está fuerte y sana caminando junto a nosotros. Para el cáncer es bueno la carne de cuy, su sangre tomaba con eso nomás ha mejorado, es por eso pienso que la medicina no cura, más confío en las yerbas naturales.</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>
	<p>B: Viendo sí; queremos estar sanos, ya no queremos enfermarnos, más bien utilizamos remedios, también pedimos al señor aquí en el pueblo de Ocongate.</p>
47	<p>A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?</p>
	<p>B: Si me agarra coronavirus, tomaría yerbas amargas, puedo utilizar en cantidades puedo pedir bastante de nuestro padre creador, eso es lo que pienso, siempre estoy lista si es que me da coronavirus para estar sana, es verdad siempre para mis hijos también pienso, uno de mis hijos ahora está en Brasil, él fue a trabajar entonces está bien nomás, pido con toda fe a nuestro padre creador para mi hijo también.</p>
48	<p>A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?</p>

	<p>B: Podemos siempre cada uno, pidiendo a nuestro padre creador, no pido de nadie, ya conozco de todo ha curado a mi hijo, así mismo ha curado a mis animales también yo ya no pienso con lo que hay la tierra, así moriré por la voluntad de nuestro padre, solo creo en él como que yo he visto como ha curado a mi hijo, por eso me inclino, me pido, entonces me recibe, entonces no creo en otros, así iría al hospital sería por gusto u a otro sitio, pidiendo eso nomás siempre recibo lo que mi padre me enseñó.</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?</p>
	<p>B: Si se podría preparar, para las enfermedades silenciosas diría las yerbas, para todas las enfermedades utilizamos aquellos que son de gusanos y para las enfermedades silenciosas hay yerbas malolientes “manca paki”, de todo tenemos yerbas, con esos podría preparar, para frotar, para tomar fermentado, templado, pienso que con esos puedo vencer.</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: No sería verdad, otros dicen que es verdad, yo digo que no. Yo me baño con agua caliente, hago hervir agua con eucalipto, sasahui, y “posocco” después con eso yo me baño, más bien no voy a duchas, en mi casa hago hervir agua baño a mis hijos también, eso es bañarse con agua caliente.</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: Para mí, no es verdad nosotros vivimos en un pueblo frígido, peor frío es en mi pueblo, nos vestimos con ropa caliente, eso resiste el viento, los que están en la población no sienten frío, en pueblo hace mucho frío, nos vestimos mucho más. Para mí el frío es bueno, a nuestros hijos también le abrigamos con casacas, gorros así le hacemos caminar, ni ahora salen ellos.</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus.</p>
	<p>B: Sería una enfermedad, eso creo que no sería una enfermedad, ese coronavirus dicen que es contagioso eso nomás pienso, dicen que una enfermedad está apareciendo de pueblo en pueblo rápido nos podemos contagiarnos, nos está rodeando eso pienso.</p>
	<p>B: Eso siempre aparece de un virus será cierto o no, por comer animales, de suciedad dicen entonces eso se juntaría eso es lo que pienso.</p>
	<p>B: Si no entiendo claramente.</p>
53	<p>A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos</p>
	<p>B: Puede ser cierto de la mosca, la mosca está en la casa, siempre está en cualquier lugar viene de la basura en cantidad, donde criamos cuyes, gallina, cuando no limpiamos el baño a esos viene, entonces pienso que es así.</p>
54	<p>A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.</p>
	<p>B: Eso es verdad nosotros también tomamos caliente, cuando nos preparamos mate o cualquier otra cosa, a veces comemos, bastante caliente siempre tomamos mates hervidos, eso es verdad.</p>
55	<p>A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran</p>
	<p>B: Sí, eso sería verdad, si uno no quisiera sanar, si no se curarían diciendo que ya estoy bien, se ponen de jactancia, si ellos pensaran sanar siempre deben utilizar muchas yerbas, ya no tomaría otros, más deberían tomar una temporada de día y tarde, entonces más de otras enfermedades sanarían, eso depende de cada uno.</p>
56	<p>A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus</p>
	<p>B: Eso sería verdad, el alcohol quema nuestro cuerpo, entonces ese coronavirus más haría su actuar, más contagiaría, eso es lo que pienso</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Yo no escuchó diario eso que dice el gobierno hay veces escucho la noticias no hablan más de coronavirus, hay veces cuando veo la noticia algunos entiendo seguramente algunos no estoy entiendo.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Yo entiendo o no estoy entiendo, así yo entiendo, más bien el gobierno manifiesta que debemos cuidarnos, respetemos la distancia, no salgamos a las calles, permanezcamos en la casa cada uno, así entiendo o no estoy entiendo, eso es lo que digo, así dice, yo entiendo.
	B: No dice con qué medicamentos debemos curarnos, eso estoy entiendo algunas cosas, más bien no dice con qué medicinas podemos curarnos. Dice que respetemos la distancia, usemos la mascarilla, no salgamos de la casa eso estoy entiendo, más bien con qué nos podemos curarnos, qué podemos tomar esas yo he escuchado, talvez está hablando eso no entiendo.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso es verdad, para que la gente no se enferme más, no se contagie más, hay normas dispuestas, eso es verdad.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Eso entiendo, que siempre usaría la mascarilla cuando estaría sano, quizá tiempo después, ahora entiendo de que uso siempre la mascarilla, guantes también usamos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: La lejía ciertamente es remedio para matar las bacterias, nosotros usamos lejía para el aseo de la casa, mata gusanos, hacemos hervor agua a eso agregamos ceniza lo batimos y dejamos un momento para que asiente, luego lo separamos y se usa la para lavarse, así hace tiempo escuchaba las indicaciones y esas enseñanzas nosotros aplicamos y eso es bueno para lavarse las manos, eso es bueno para las bacterias, eso se utiliza más, se parece a gua amargo y fermentado, a veces no tenemos dinero para comprar jabón, jabón líquido, entonces no solo es remedio jabón líquido, esa agua de ceniza preparamos y echamos en una botella, con ello lavamos las manos de nuestros hijos, así hacemos esos son buenos para la limpieza, las lejías también son remedios.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera saber más, que nos informen en quechua así entendería mejor.
	B: Ahora también están hablando en quechua, así me gustaría que me informen, entonces viendo eso en la mañana y tarde quiero ver. En la radio también poco nomás, en la ciudad usamos pocos, en el campo utilizamos más la radio.
	B: Sí, yo quiero más en la televisión, cada vez que vaya al pueblo habría personas que nos informen, eso es lo que quiero. Así cuando vamos a la ciudad cuando hablan atento escuchamos, como no entendemos en castellano, nos están hablando, enseñando en castellano, entonces no entendemos, solo escuchamos por escuchar, no hay nada que hayamos entendido, es por ello que quisiera en quechua haya enseñanzas, información, eso es lo que quisiera.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-059)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: Pregunta 1
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Treinta siete años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Yo soy de la comunidad de Anccasi, distrito de Carhuayo
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí fui
	B: Solo hasta cuarto de primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Trabajo en artesanía
	B: Hago pulseras, bordo con circulares, tejo chalinas
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Soy quechua
	B: So de quechua, hablo en quechua, mis productos también que son chuño, papa, maíz.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: En quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: No, quechua nomás, mis padres y mis abuelitos siempre me hablaban en quechua
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua siempre hablaba en quechua.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: En ahí también siempre hablaba en quechua.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Hablo castellano, mi mamá me trajo a Ocongate a tercer grado hay en la escuela aprendí hablar castellano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: Yo aprendí hablar castellano a los once años en aquel entonces
	B: Ya estando en la escuela
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: Ahora con mi hijito hablo hay veces en quechua también de castellano, en ambos hablo, pero mayormente hablo en quechua cuando estoy con mi mamá.
	B: Con ellos también siempre mayormente hablamos en quechua

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En mi comunidad la mayoría somos quechua hablantes
	B: En la chacra también mucho más claro nuestro quechua.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Poco nomás resuelvo en castellano sería
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En su mayoría en quechua siempre
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Siempre le contaría
	B: Mi abuelita es mucho mayor, mis abuelitos a nosotros nos contaban cómo eran, de sus tejidos, que hacían antes esos nos contaba ellos.
	A: ¿De tejidos? Mi abuelita sabía tejer de nueve flores, eso era una representación de nueve adolescentes, esas me contaban mi abuelita, en esos tejidos aparecen lagunas que hay en mi pueblo, son esas que hay en el tejido me contaba.
	B: Sí de esas adolescentes, nueve adolescentes representaban las flores.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sé bastante bien y claro nuestra lengua quechua.
	B: Sí entiendo todo
	B: Puedo hablar siempre en quechua antes en la biblia de quechua, yendo a ayunos, hay aprendí leer y ahora leo rápido.
19	A: Pregunta 19
	B: Es bien visto
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la misma comunidad siempre.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Si hay, con yerbas medicinales para infecciones esos hay.
	B: Curanderos que saben curar.
	B: Sí.
	B: Esos no hay
	B: No hay en mi comunidad, antes si había, pero ahora se cayó.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí, siempre escucho
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Eso sería de la suciedad, suciedad en las manos, lo que tocamos en el suelo de esos como infección sería
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: No creo, solo es bueno mantener la limpieza
25	A: ¿Qué causa el virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Eso solo en la noticia he escuchado que de porcino y otros decían por comer el murciélago.
	B: Así hablan
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: En quechua yo, no, dicen coronavirus, no sé qué será no conozco
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Escuché más en la radio nomás, que del pueblo de china está saliendo la enfermedad, dice que es fiebre, dice que las personas tienen bastante calor
	B: En mi comunidad solo escuché en mi radio
	B: No, no escuché solo en la radio escuché.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En castellano
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En mi comunidad, lavarse las manos con jabón
	B: En la radio, en mi comunidad hay una pequeña radio emisora en hay pasaba comunicado que decía lavarse las manos compren jabón.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Cuando hablan en castellano entiendo poco nomás no todo
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Los que se enferman con coronavirus, habían sentido dolor de huesos, sale moco por la nariz, así mismo tenían bastante calor
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Ellos poco comerían, tienen vómitos tal como hablan tienen bastante fiebre.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Personas de mayor de edad
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Porque ellos desde pequeños sus mamás no alimentaron, comía poco nomás a ellos fácilmente a los más débiles agarra.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para que no nos dé hay que mantener limpio las manos, después comprando las verduras lavar bien, además comer verduras a los hijos también hay que darles buena comida.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Yo sabía aquí en mi casa nomás
	B: En mi comunidad escuchando la radio

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: No, pienso que algunos son ciertos, otros no porque la gente dice solo por hablar.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí podría prevenir
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Para que no me dé coronavirus, hago limpieza a mi casa, lavo mis manos, voy a ayuno, voy al cerro a orar a Dios.
	B: Yo me prevendría quedándome en casa, tal como dispone las normas de parte de las autoridades, que no salgamos de la casa, deben usar mascarilla esos.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo para estar sana, cuando me enfermo, cuando tengo calor, mi mamá hacía hervir calisto con eucalipto con eso me bañaba con yerbas nomás.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Yo, si es que me da coronavirus iría a ayunas a los cerros en ahí me pediría a Dios padre.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si se puede, pero, siempre con yerbas.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Para coronavirus había para otras enfermedades también, ricocosa, sasahui esos se tendrían que tomar.
	B: En pueblo hay bastante en las faldas de la nevada
	B: Sashui, pupusa, huamanlito, esos crecen
	B: Esos son buenos cuando tienes tos.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no es verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso tampoco no
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso es verdad siempre
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso no es verdad, falso
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Eso también, no es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No, otros sanan, otros nada siempre
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Eso es verdad, no hace desaparecer
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es verdad, así siempre hablan
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es verdad, él nada siempre habla.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Yo estoy sana, no me doy cuenta, en mi pueblo la gente camina tranquilo, nadie se enferma, entonces yo también ya no uso.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Es verdad, la lejía más te hace enfermar.
	B: Porque esa lejía no es buena, otros echan bastante, al billete también lo malogra, mi mamá juntaba el dinero, se ha convertido amarillo, descolorido, así a las manos también los hace mal.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quisiera, vendría información a nuestros presidentes, a nuestros alcaldes de esos no más sabría bien.
	B: Solamente en la radio, en mi pueblo no entra la televisión
	B: De la posta también no, no tiene antena
	B: De la posta a la comunidad, doctor o doctora viene después nos enseñan a lavarse las manos, para protegernos esos nos enseñan.
	B: Sí, quisiera
	B: mmmm
	B: Así como enseñan en las escuelas a los alumnos, igual nos capacitarían ellos.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-060)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: 63 años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: De Ocongate, vivo en Ocongate, soy de Hachakalla, comunidad de Ccarhuayo, por mis hijos vine a Ocongate, estoy viviendo en Ocongate haciendo estudiar a mis hijos.
	A: ¿Dónde queda Ccarhuayo, en Catcca?
	B: CCarhuayo se encuentra al costado de Ocongate
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Yo no fui, apenas uno o dos años nomás, ahí aprendí apenas mi nombre, no pude nada más, no entendí, no aprendí
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Yo trabajo en artesanía, cuando no pude hacer más nada trabajaba en artesanía
	A: ¿Qué hiciste en artesanías?
	B: En la artesanía, tejía chalina, bolsos, chuspas, porta celulares, monederos, mantas, haciendo esos me vendía, después ahora ya no tengo para venderme.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, soy quechua, no otro.
	B: Me identifico como quechua, vivo en las alturas, no sé nada de abajo, el castellano, no sé, con eso me identifico.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: A mí me hablaron diciendo papá, mamá, me enseñaron así: tu tío, tu tía mis padres me hicieron entender así, yo no sabía nada, ellos hablaban así.
	B: Cuando era muy pequeña me enseñaban, tu abuelo, tu abuela así nos decía, nos hacía entender.
	A: Pero ¿en qué idioma en castellano o en quechua?
	B: Siempre en quechua, mis padres no hablaban castellano.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Sí me hablaban, siempre en quechua no en otros.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Yo siempre he aprendido hablar en quechua, como no sabía nada, entonces en quechua nomás siempre saludaba también, no sabía dar los buenos días tampoco, antes era tío tía, eso nomás entendíamos.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Cuando vivía en mi casa, daba comida a mis animalitos, a mis ovejitas, esas cosas entendían, nada.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: No, eso no entiendo nada
	B: No siempre, ahora más bien de entender entiendo, no puedo responder.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: -----
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: Con mi familia también igual hablo, es que no entiendo, igual no más siempre con mis hijos también.
	B: Siempre hablo en quechua no más, es que no entiendo nada, donde sea hablo siempre en quechua, cuando entiendo algo, pero ya también no puede responder.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Poco nomás, en quechua no más siempre hablo más.
	B: Poco nomás puedo, entiendo muy poco, pero no puedo responder.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: De mi vivencia también entiendo de eso nomás siempre, no entiendo de otras cosas.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	A: ¿De qué cuestión puedo narrar bien?
	B: Podría recordándome
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, de acuerdo a lo que entiendo, es posible.
	B: Sí entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, en mi pueblo solo es quechua, la generación de hoy habla castellano, la generación de nosotros no hablan.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la comunidad, y de ahí bajé a Ocungate, pensando en mi hijo que ya no serían como yo, vivo por hijos yo aquí.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay.
	B: Ellos no hay en mi comunidad, solo hay en CCarhuallu, las enfermeras no hay en mi comunidad, es por eso que llevamos a nuestros hijos a esa comunidad para vacunarlos también.
	B: Pero recibes los saberes de los que curan con plantas
	B: Si van a preguntarse, con qué puedo curarme diciendo.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: No escuché, nunca supe cómo era, después, de un de repente hablaron, diciendo que está viniendo una enfermedad, a si es que no debemos darnos la mano, caminaremos boca tapado, así empezaron hablar, no sabía siempre.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
24	A: Pregunta 24
	B:
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Ese virus nació en otro lugar, en ese lugar está y de ahí viene junto a la persona, así me decían, y creí que es verdad.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Con otro nombre al coronavirus, dicen que están los virus cuando te agarra en tu estómago está bajando, eso es la enfermedad, tal vez sea así.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Del coronavirus dicen que fue hecho por las personas, eso lo han hecho, después lo soltaron de allá, desde ese lado y por eso llegó. Yo escuché así
	B: De eso sí escucho en la calle donde camino, en la plaza la gente habla, después veo en la televisión, así escucho.
	B: El alcalde también habla diciendo que está viniendo la enfermedad, ustedes deben cuidarse, deben aprender a cuidarse. Eso habló de lo que tenía que hablar.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Yo entiendo en quechua, lo que están hablando en castellano eso no entiendo, lo que hablan en quechua eso nomás entiendo
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En quechua he escuchado de coronavirus, cuando salgo a la plaza, ahí mis vecinos hablaban eso es lo que escuché.
	B: No, la gente nomás siempre habla diciendo que viene una enfermedad, la gente no más habla no en otros medios.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Algunos entiendo, algunos no entiendo, solo pienso cómo será diciendo.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: La enfermedad de coronavirus dice que duele estómago, a otro dolor de cabeza, calor, es por eso que a mí también me duele el pecho, bastante fiebre, para ello me compro pastillas y así me pasa, otros dicen que no da muy fuerte, el cuerpo también es débil, dolor de cabeza muy fuerte y entre otros, no sé, cómo será.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Yo identifico cuando se siente fuerte el dolor del pecho, ahí cuando identifico, digo nomás que será gripe.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Quienes se enfermarán, otros dicen, que se agarra fuerte, hablan los vecinos que ha ido a trabajar que es fuerte la enfermedad, no sé cómo será, será gripe digo nomás.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Coronavirus agarraría a las personas que padecen de una enfermedad, algunos no son fuerte a ellos les daría, eso lo que pienso.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Para eso hay que tomar eucalipto con ajos, con kion y limón, eso hay que tomar así hablan.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Para prevenir de la enfermedad de coronavirus aprendería en la posta.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: No nos comunican, estamos encerrado, nadie caminamos, entonces nadie nos comunica.
	B: Como sería, cuando pienso bien será verdad, de otro lado pienso que no es, no sé cómo será, así pienso
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Yo mismo podría curarme, pienso curándome con que se pueda para estar sano, si me llevan a la posta, luego al hospital, pienso que no puedo sanar.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: En mi casa nomás, puedo recoger yerbas, yerbas puedo hacer hervir y tomar. Puedo hacer vapor, después puedo comprar pastillas y tomar, esos puedo hacer para sanar, así pienso.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Cuando me da gripe me pongo con huevo como emplasto, tomo mates frescos, con esos me curo.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Si hay, mi hijo se enfermó grave, me decían gastritis, inflamación, su estómago se inflamaba demasiado, ya no comía, se enfermó muy grave, curando y pidiendo a Dios hice sanar.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Si, algunos entendemos, algunos que no entienden van al hospital
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me enfermo con coronavirus, puedo hacer, eucalipto, nabo con limón y ajos chancados tomaría, después puedo hacer vapor con esos pienso sanar
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si se puede curarse, no es que no se podría, si se podría curar
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Con qué me puedo curar con yerbas nomás siempre, ya que es creación de Dios, así pienso yo.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Con agua caliente si es verdad, más bien con agua fría no
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: En frío más me daría coronavirus
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso podría ser verdad, un bichito picaría a una persona y contagiaría a otra. Eso sería verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Es verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B:
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Pienso que no es verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Pienso que no es verdad, hablan, así está así esta no sé cómo será.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Yo no escuché sobre ello
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Para que no se enfermen dicen que se va a la posta para que la gente se muera, así nos dicen.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Por qué yo ya no me pondría, me pediría a dios es hay ya no me pondría, sino puede continuar la enfermedad así yo pienso.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No, la lejía no es prevención, no siempre.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quiero escuchar en la radio, en la televisión también me gustaría ver para entender.
	B: Algunas personas hablan bien, hablan la verdad, otros no, hablan aumentando disminuyendo. Así hablan las personas

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-061)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 55 años
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: Soy de la comunidad Hachacalla, del distrito de Ccarhuayo.
5	A: ¿Estudió usted? B: No iba, antes no había, había escuela, pero nuestro padre no quiso enviarnos a la escuela.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Trabajo en artesanía B: Hago todo, chalina, bolsón, chuspa, monedero, porta celular, poncho lliclla, hago todo. B: Mi esposo trabaja en-la chacra
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Soy totalmente quechua, no otro. B: Desde el tiempo de mis tatarabuelos practico hilar, hacemos chacra, hay me identifico como quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Siempre en quechua nos enseñaban.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Hablaban siempre en quechua, lo que estamos hablando ahora eso nomás siempre hablaban B: Mis familiares hablaban en castellano, pero yo no entendía
10	A: Pregunta 10 B: Hablaba siempre en quechua, mis padres no sabían hablar castellano, entonces hablaban eso nomás.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Como eso, en quechua nomás siempre, eso nomás sabía. En casa ayudaba a mis padres a cocinar, hablábamos siempre de eso, hablaba siempre eso.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Castellano no puedo hablar
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B:
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) En quechua nomás siempre, eso lo que podemos hablamos, pero mis hijos hablan b) Tan igual nomás siempre en quechua hablamos.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>c) En ahí también igual nomás siempre hablamos, no hablamos tanto otro idioma.</p> <p>d) En la chara también, sembramos, aramos, golpeamos la tierra, sembramos debajo de la tierra</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: En eso nomás siempre hablando me desenvuelvo hablando también, en quechua nomás siempre.</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)</p> <p>B: Con eso nomás siempre (runa simi) con eso nomás siempre pienso, conversamos así, así nomás siempre hablamos.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p> <p>B: Ya hace tiempo, cuando era niña se murió mi abuelo. Mis abuelos me enseñaron diciendo que debo de trabajar, hilar, tejer para pasar mi vida, te haces chacra, crías todo tipo de ganado como, alpacas, ovejas, llamas, de su lana hilas y tejer romas así nomás me decían.</p> <p>B: Aprendí a tejer con figuras con una sola flor, con cuatro flores, tejía la lana de oveja, de eso tejía con figuras frazadas, eso sabía.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p> <p>B: Para mí está bien lo que resuelvo problemas, pero quizá no hablo bien.</p> <p>B: Entiendo eso.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: En nuestro lugar el quechua está bien apreciado</p> <p>B: Los jóvenes de ahora ya no quieren hablar (en quechua) hay pocos nomás ya, otros ya no quieren hablar.</p> <p>A: Porque, ya estudian mucho con eso, hablan poco quechua, ahora, ¿más será siempre nuestra quechua verdad?</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Si soy de la comunidad siempre, distrito Ccarhuayo, Ocungate.</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p> <p>A: ¿Curandero? No hay curandero, nosotros nomás nos curamos “K’UCHU” cuando nos duele la cintura, tomamos popusa cuando nos pasa el frio, nosotros nomás nos curamos.</p> <p>B: Solo hay en el distrito de Ccarhuayo, en nuestra comunidad no hay.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p> <p>B: Sí, escuché, casi me da desmayo</p> <p>B: Dijeron que vino una enfermedad desconocida, ya no era yo, me dio desmayo.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p> <p>B: No sé qué será, solo dicen coronavirus, encerrados en casa, como no estamos acostumbrados, entonces me volví como loca, me dio desmayo</p>
24	<p>A: ¿Es una enfermedad o no?</p> <p>B: Será pues enfermedad, a mí no me dio.</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus?</p> <p>B: De qué habría aparecido, yo no sé nada</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Así está viniendo la enfermedad está pasando en la televisión dijeron, está pasando en el celular dijeron, será verdad estará viniendo coronavirus diciendo me asusté.
	B: Pasa en televisión, habla en quechua ahí es donde entiendo, habla a las cinco y media en quechua, ahí yo entiendo, cuando habla en castellano por gusto veo como ciego no entiendo eso.
	B: La gente está en la posta diciendo hablan y yo me alejo, otros se van fuera de Ocungate, otros retornan a su pueblo, por coronavirus yo también no pude retornar a mi pueblo.
	B: Nadie me comunicó a mí, pero en la radio habla eso escucho cuando habla en quechua, y cuando hablan en castellano nada entiendo.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Está en castellano por eso no entiendo, solo me pregunto, dicen las personas y en eso me hacen entender.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En Ocongate, primero escuché en radio, después en la programación de las cinco y media hasta la seis en quechua.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Algunos nomás entiendo, dicen que da fiebre, dolor de cabeza, esos nomás entiendo.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Los que se enferman con coronavirus no sé qué síntomas tiene, solo dicen que duele la cabeza, da vómitos, calor, de todo hablan, pero a nuestra familia no nos dio por eso no nos preocupamos tanto.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Yo no conozco nada, solamente hablan y de ahí tendría que tener cuidado, pienso así, a nosotros no nos dio, tampoco he visto enfermos.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Aquellos que no se cuidan, no respetaría el distanciamiento, los que no usan barbijos a ellos sería.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Donde mucha gente se junta en ahí
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Hablo el alcalde y dijo estén separados, hagan el distanciamiento, después usen el alcohol para desinfectarse, usen tapabocas. Será con esos
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Evitar de la enfermedad de coronavirus aprendí, en la radio decía, el alcalde decía, después los que entrevistan decían con eso nosotros aprendimos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Serpa verdad, no siempre, así nomás siempre hasta ahora también sabemos, estamos separados, con otras personas no nos acercamos demasiado, con la gente desconocido no nos encontramos tan fácilmente, estamos con tapa bocas, así siempre es.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí puedo siempre, no tendría que juntarme con personas, poner sin falta tapa boca, lavaría mis manos, con alcohol puedo desinfectarme, me puedo lavar con jabón, así podría.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?
	B: Eso no, con esos nomás siempre podría.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Yo cuando me da la gripe, la tos, hago hervir eucalipto con sal con eso me baño después me compro aspirina, paracetamol y tomo con ello venzo si me da gripe también.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: En mi familia no hay tanto, solo la gripe nos da fácilmente
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: -----
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: No sé si como me daría, cuando me da la gripe, eucalipto nomás siempre haciendo hervir, me bañaría, después cuando me ardería mi pecho (corazón) molería ajo, kion y eso lo haría hervir, hacer fermentar.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí, así sabiendo si se podría.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: No sé cómo se curaría, si habría calor, si está tosiendo esos con fresco se curaría después tomaría calientes. En las alturas en nuestra comunidad no hay eucalipto entonces echamos coca masticada con alcohol, con sal con eso nos ponemos emplasto en nuestra comunidad sanamos cuando nos da ya la tos.
	B: A la olla se hecha coca masticada, después se hecho alcohol, se agrega sal, en el fogón hacemos pre-coser con ello nos ponemos emplasto eso hacemos en nuestra comunidad
	B: Así es, en nuestros pies, manos bastante nos pasamos
	B: Después de pasarnos nos abrigamos eso bastante en las alturas de la comunidad sabíamos, ahora utilizamos eucalipto
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Si nos da del frio la tos, entonces nos curamos con calientes, nos da siempre más del frio, agua caliente bien siempre sería.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Caliente también tomaríamos como pupusa, narco, eucalipto, huamanlipa, sasawi, esos tomaríamos de frío.
	B: Sería verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Si sería verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Eso también es verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Es verdad también
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso es verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Sería verdad siempre, si están tomando entonces mataría el alcohol.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es verdad también, no dicen nada el gobierno
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso también es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: Como, yo siempre me estaría poniéndome, quizá pueda contagiarme
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Esa lejía es bueno desinfectante, cuando picamos las verduras, en eso mata a los gusanos, es desinfectante. Nos protege pues
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Yo quiero que nos informen si ya no hay coronavirus, en la radio, en la televisión, para ya no usar mascarillas.
	B: Así es en periódicos quisiera, en televisión, en los periódicos, en todo quiero que nos informen.
	B: Que nos informe al alcalde, si voy a la posta también quiero que nos informen

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-062)

Version: Spanish

Traducción	
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
	A: ¿Cuántos años tiene?
2	B: 18 años
	A: Sexo
3	B: -----
	A: ¿Dónde nació?
4	B: Soy del distrito de Ccarhuayo, comunidad hachacalla
	A: ¿Estudió usted?
5	B: Sí
	B: Terminé secundaria
	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
6	B: Trabajamos en artesanía
	B: Trabajo en teñidos
	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
7	B: Sí
	B: Yo me identifico de mi comunidad, con mis costumbres con esos
	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
8	B: En quechua
	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
9	B: Sí
	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
10	B: En quechua
	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
11	B: Entrando a la escuela aprendía hablar castellano
	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
12	B: Sí
	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
13	B: Estando en la escuela aprendí
	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
14	B: a) en quechua
	b) con ellos también hablo en quechua
	B: c) hablamos también en quechua
	A: d) en la chacra también
	¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

15	B: El de castellano
	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
16	B: En quechua
	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
17	B: Sí
	B: Narran cuentos del zorro y del cóndor, adivinanzas
	A: Ya, girando y girando se embaraza, qué será... Respuesta: la rueca.
	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
18	B: Sí
	B: Adivinanzas y cuentos
	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
19	B: Sí
	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
20	B: Sí, soy la que vivo en la comunidad, ahora nos venimos al distrito de Ocongate
	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
21	B: Existen curanderos
	B: Te da indicaciones de qué estas mal, de hígado o del corazón así
	B: Tomas yerbas así nos da las indicaciones
	B: Hay siempre
	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
22	B: Sí
	A: ¿Qué es el coronavirus?
23	B: Coronavirus es un virus, pandemia
	A: ¿Es una enfermedad o no?
24	B: Es una enfermedad, una enfermedad contagiosa
	A: ¿Qué causa el virus?
25	B: Vino del país de la china
	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
26	B: No
	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
27	B: -----
	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
28	B: Pasaba en las noticias, que apareció en aquella ciudad de la china eso sabia
	B: a) en las noticias pasaban, en la radio hablan asi.
	B: b) Escuche de mis vecinos, mis coterráneos hablaban

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: c) En la posta también nos advertía para que podamos cuidarnos d) Ellos hablan siempre e) Sí nos decía.
	¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
29	B: En quechua y en castellano
	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
30	B: Yo escuché en mi comunidad en la radio así
	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
31	B: Sí, todo
	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
32	B: -----
	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
33	B: -----
	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
34	B: Da la fiebre, da la gripe, calor, duele la garganta así
	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
35	B: Agarra la fiebre, después se hace doler la garganta
	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
36	B: A los de mayor de edad
	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
37	B: Los que no se protegen, no se lavan la mano, no andan con mascarilla a ellos
	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
38	B: Debemos lavarnos la mano, andar puesto la mascarilla, no hay que a tocar los fierros, subiendo al carro no hay que estar tocando la puerta
	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
39	B: Yo me enteré por las noticias, del alcalde
	A: ¿Usted cree en esa información?
40	B: Sí
	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
41	B: Si podría prevenir
	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
42	B: Debo de proteger, me lavaría, saldría con mascarilla sin quitarme
	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
43	B: -----
	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
44	B: Tomo yerbas hervidas, eucalipto hina
	B: Yo me enfermé con la gripe tomaba eucalipto hervido con ajos, con kion con limón se toma, así tomé y me hacía vapores tapándome con manta.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
45	B: Si tengo mi hermano
	B: Duele su corazón de mi hermano
	B: Nosotros tomamos yerbas hervidas, después vamos a la botica a comprar pastillas
	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
46	B: Sí
	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
47	B: Yo me curaría con eucalipto, con ajo, me haría vapor
	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
48	B: Si se podría
	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
49	B: Se debe guardar cuarentena en una habitación, entre ellos se curarían
	B: Los que no están contagiados de la puerta alcanzaría agua hervida, así como vapor.
	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
50	B: No
	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
51	B: verdad
	A: El coronavirus es causado por un virus.
52	B: cierto
	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
53	B: No
	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
54	B: Verdad
	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
55	B: Verdad siempre
	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
56	B: No
	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
57	B: Verdad
	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
58	B: Verdad
	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
59	B: Verdad
	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	B: Yo siempre usaría, quiero cuidarme.
	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
61	B: No
	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
62	B: Yo quisiera que se extienda en las noticias, en las radios.
	B: Deseo que no enseñe en grupos.
	B: En un espacio grande.
	B: Yo quisiera que nos hable los médicos, alcaldes, otros

Nivel de proficiencia en quechua: 4

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-063)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Tengo 60 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Yo soy, vivo en Ocongate, comunidad Kallhua, distrito de Ccarhuayo.
5	A: ¿Estudió usted? B: No fui a la escuela desde muy pequeña, no conozco a mi mamá, tampoco vivo con mi papá, así mis abuelos me criaron, por ello ni siquiera en lo mínimo he mirado a la escuela.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Yo trabajo en artesanía B: En artesanía trabajo poncho, mantas para cargar, frazada, chalina. Lliclla, uncuña, esos, chuspa, chalinas.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: A sí es soy quechua, campesino.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Nada de eso, los abuelitos en el campo no hablaban mucho, para que iras a la escuela, que haría una mujer en la escuela, me decían solo aprenden los varones. B: Antes siempre hablaban en quechua, no podía otro.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Así es en quechua no más siempre, antes no podía nada, es por ello que no entiendo tanto.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua no más siempre hablaba, como por decir las llamas, las ovejas que teníamos en quechua nomás siempre decíamos.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Cuando ya empecé a ayudar en casa, cuando mi abuela me decía que alcance, yo le alcanzaba a donde esté sentada o cuando me ordene que le alcance, le lleve, le alcanzo aquí diciendo, así conversábamos.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: No, hasta ahora no entiendo, nunca entré a la escuela, es por eso que no puedo.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: -----
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: En quechua no más siempre así cualquier cosa, si, no diciendo nos decimos, yo tengo una sola hija, no vivo tanto con otros familiares.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Con mis vecinos andamos, a veces cuando salgo a la calle, vecino qué estás haciendo, ¿ya cocinaste?</p> <p>A: O yo todavía no he cocinado, a veces con los vecinos nos llamamos vamos a comer o yo tengo comida, así conversamos</p>
	<p>B: Igual nomás siempre, en mi comunidad también hablamos en quechua.</p>
	<p>B: En la chacra también, cuando hacemos chacra también siempre hablamos en quechua, cuando vamos a sembrar, recoge el abono o la semilla pones, hechas el abono yo voy a abrir la tierra, así hablamos.</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p>
	<p>B: En quechua nomás siempre más hablamos no hablamos en castellano</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)</p>
	<p>B: En quechua nomás siempre hablaría.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p>
	<p>B: Sí, de qué quisieras, te contaría.</p>
	<p>B: A veces, así nuestros abuelos nos decían, para hacer nuestras chacras orientense, tienen que hacer rápido, hagan rápido cualquier cosa, hila rápido, teje rápido así nos decía nuestros abuelos.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p>
	<p>B: Poco nomás si algo pudiera diría.</p>
	<p>B: No tanto, esos no hacemos.</p>
	<p>B: No tengo a nadie para que diga como debo hacer las cosas hay veces yo nomás pensando bien hago en mi casa, hago limpieza de mi hogar, de mis servicios.</p>
	<p>B: Podría un poco unas dos o tres palabras, en nuestra comunidad nosotros organizamos, tenemos asamblea, tenemos faenas, ahí vamos de manera puntual, tratamos punto de la agenda, así también vamos a faenas a arreglar carreteras u otras así hacemos.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p>
	<p>B: Sí, más en quechua nomás siempre hablamos, bien visto en la practica</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p>
	<p>B: Así es, si soy de la comunidad de Qhallwa, si es mi nacido lugar de nacimiento</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p>
	<p>B: En mi comunidad de haber hay, más bien los que curan con yerbas no hay, hay brujo o curandero</p>
	<p>B: A sí es, cuando tenemos calor nos curamos con yerbas, para la fiebre recogemos yerbas frescas, eso preparamos chancado, o sea combinamos crudo y cocinado, tostamos, hacemos hervir y eso nos damos de tomar-</p>
	<p>B: No, eso más bien no hay, hay que caminar lejos, solo hay en Ccarhuayo, no hay en mi comunidad, verdaderamente vivimos en las faldas del cerro.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p>
	<p>B: Antes no escuchaba, ahora si escucho.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p>
	<p>B: De dónde procederá coronavirus, así coronavirus, coronavirus, diciendo nos encierran en la casa, caminen con mascarilla, lávense con jabón, lávense con alcohol, se lavan con agua nos dicen, nosotros hacemos eso. Nos quedamos en la casa, no salimos a la calle, no vamos al mercado, así.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: -----
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De qué será, de repente cuando estamos caminando o haciendo nuestros quehaceres coronavirus, coronavirus, diciendo empezó hablar la radio, por ello estamos ahí, están muriendo, se mueren dicen, esa tarde ya hay bastantes muertes, empezaron a informar, eso es lo que sabemos nosotros.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, no, solo cuando hablan, no escuché de otros, no sé
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Pasaba en la radio, en las noticias, ahí escuché, sé.
	B: A sí es, en la radio, dicen en la televisión, como no tengo televisor, no veo nada, más bien cuando entro a la tienda en ese momento veo que están informando que coronavirus está matando a las personas, así está, eso nomás sé yo también.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En quechua, otros serán en castellanos, los que entienden hablaran en castellano, yo no tanto entiendo de eso no escucho nada. En quechua nomás siempre decían coronavirus, así se encerraron, los terminales, la gente ya no caminaremos, eso más sé.
	B: Así es.
	B: Así es, escucho después no entendí.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Primero escuché en la radio, después escuché aquí en el lugar donde vivo, en Ocongate.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Está viniendo coronavirus, coronavirus aquí está matando a la gente, de canto nos matarán, así hablaban en la radio, hoy coronavirus viene con el viento, si la gente se encuentra con el viento lo matará, ya no podrá regresar a su casa, quédense en sus casas decían es por ello nos escondíamos en la casa, así dicen de coronavirus.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Algunos nomás
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: La enfermedad de coronavirus, dicen que arde la garganta, entra por los ojos, entra por la nariz, así dicen, después el cuerpo se vuelve ñuto, así dicen.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Yo no, solo sé de lo que hablan, está con coronavirus, no se junten, está con coronavirus, tenemos usar mascarilla, pónganse con sus mascarillas nos decían, eso nomás sé, tampoco he visto, así nomás hablan, disque duele la garganta, de un momento como temblando se muere, así dicen.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Con coronavirus se enfermarían, aquellos que viven dentro de la población, después no cómo agarraría, en la radio nomás dicen, los que comen arroz, fideos, pollos a ellos les agarra fácilmente. Si comeríamos, chuño, moraya, maíz, trigo, quinua, tarhui, albergas, cebada, morón, chancados, por eso tenemos fuerza, no nos agarraría, así me dicen.</p>
37	<p>A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?</p>
	<p>B: Eso más bien, están en frío, o están en demasiado calor, no sé, eso más bien no estoy entendiendo tanto, tal vez, así siempre debe ser.</p>
38	<p>A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?</p>
	<p>B: Tal como he escuchado para que no nos dé coronavirus, primero lavarse las manos con jabón, después frotarse con alcohol, así dice, 20 minutos lavarse las manos, esos dicen.</p>
39	<p>A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?</p>
	<p>B: Cuando salgo a las calles, haz esas cosas me dicen, eso sí cuando informan por la radio, en la noticia, eso es lo que yo entiendo, en dos metros no te juntes con la gente, usa siempre la mascarilla, dicen por eso uso siempre mascarilla, hasta ahora estoy con mascarilla.</p>
40	<p>A: ¿Usted cree en esa información?</p>
	<p>B: No sé, es que a mi pueblo de Ocongate no hay, entonces, digo que es por gusto que nos encierran en casa, lo que tenemos hacer, haciendo podemos vender digo, con eso ahora total nos atrasamos, no hemos tejido ni bayeta, ni siquiera chalina tejemos, nada hacemos con eso nomás total estamos.</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p>
	<p>B: Sí, toda clase de yerbas, haz hervir eucalipto, agrégale kion, ajo, limón, así me dicen, eso haría, así puedo defenderme, me dicen que se cura con esos, es por eso hago para prevenir que me dé.</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?</p>
	<p>B: -----</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p>
	<p>B: -----</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p>
	<p>B: Para estar sano o cuando me da cualquier enfermedad, ya sea de cólera, me recojo y lechuguillas amargas o lechuguillas dulces, recojo uñira, occoruro y tomo esos moliendo.</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p>
	<p>B: Las personas de mayor de edad cuando se enferman y se enferman se mueren, hay veces mi papá vino a la posta y le dijeron que tenía tuberculosis, después un vecino cuando preguntaba me decía es inflamación de la nuca, haber ahora tuéstale limón en braza roséale sal luego frótale de la nuca, después le pones con lana negra, así me decía, por ello lo hice así.</p>
46	<p>A: Si su respuesta es sí, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>
	<p>B: A sí es, cuando dicen así yo también ya tomo, ahora de repente me da, ahí tengo una sola hija, está triste, se preocupa de mí se puede ponerse también mal, con esos estoy curándome.</p>
47	<p>A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?</p>
	<p>B: Puedo hacer esos nomás siempre, puedo moler kion, moler ajo, esos puedo hacer hervir en alcohol y eso puedo tomar.</p>
48	<p>A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Sí se podría con esos, primero dijeron, Huamanlipa, Sasahui hacer hervir y tomar, esos hacen sanar, incluso los curanderos también recomendaron.
	B: A si es, escuché en la radio los de curandero, nosotros ni siquiera morimos, así decían.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: -----
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Cuando se bañan con agua medicinal, sería verdad.
	B: Así es, si lavan solo con agua caliente, eso nada, si es que al hacer hervir yerbas naturales se bañan de alguna manera puede resistir de algo.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No siempre es verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Creo es siempre así
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Puede ser verdad, pienso que es cierto, así dicen en las radios que no debemos juntarnos con personas, que no deben encontrarse con las personas que tienen enfermedad, así decían, eso es verdad.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Es verdad siempre
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Puede ser verdad
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Eso pueden ser verdad, si ya tendrías enfermedad después alcohol, trago, cerveza estarías tomando, entonces sería verdad.
	B: No creo que curaría, no sé, tal vez curaría, eso no estoy entendiendo.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso sí es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Si puede ser verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Eso sí es verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Sino habría ninguna enfermedad, por eso ya no usaríamos, nuestro gobierno nos dice que permanente debemos de usar mascarillas, guantes, así caminen, si compran verduras laven en agua, así dicen.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Si puede ser verdaderamente
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ciertamente quisiera como curar y cuidarse, me informarían de los que tienen coronavirus u otras enfermedades, que es buenos para sanar quisiera saber.
	B: Así como en televisión o iría al centro de salud para hacerme el diagnóstico.
	B: Si quiera escuchar, saber para curarme, para cuidarme, siquiera para curar a mis nietos, haciendo así para hacer sanar.
	B: Mis compañeras; siendo compañero o compañera, haz esto, esta, con estos cúrate, me dirían, pensaría y si aprendería.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0064)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 77 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: De Huikiuno, distrito de Ocongate
5	A: ¿Estudió usted? B: Fui a la escuela B: Fui, terminé primaria B: Sí hice hasta sexto grado
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Vendo maná nomás B: En la casa crío cuyes, mamá cuyes, gallina y vendía maná cuando disponía de tiempo, pero ahora ya no puedo porque me vendo
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, soy quechua B: Me identifico como quechua en la crianza de animales, en los negocios que hago, no trabajo en oficina
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: En quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Si, en castellano hablaban
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Hablaba en quechua, vivía en el campo
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Mi papá me hablaba de castellano cuando en casa ayudaba.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Hablo
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Desde que entré a la escuela sé B: El profesor en la escuela nos dictaba en castellano, cuando no entendíamos nos hacía entender en quechua.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>Hablo en dos idiomas, hablo en quechua como también en castellano, pero más entendemos en quechua.</p> <p>a) En la casa con mi familia más hablamos en quechua</p> <p>B: b) Con mi familia, cuando llegan mis hijos hablamos en castellano, con mi esposo también a veces hablamos en castellano y a veces hablamos en quechua, así hablamos en los dos.</p> <p>c) En mi comunidad más bien hablamos en quechua, casi no hay castellano hablante.</p> <p>d) En la chacra también hablamos en quechua bonito hablamos</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: Pocas nomas resuelvo en castellano</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa</p> <p>B: De quechua nomas siempre no hay nadie para conversar, enseñarnos en castellano es que no entienden, quizá yo también no lo haría entender bien, entonces en quechua siempre hablamos.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p> <p>B: Puedo contarles si algo me dijeran, entonces yo mismo también puedo contar mis vivencias</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p> <p>B: Entiendo, leo, escribir algunas partes me equivoco, el quechua es difícil de entender para escribir, pero ya escrito leo correcto, pues así hablamos el quechua.</p> <p>B: Eso también entendería, más bien no podría leyendo castellano traducir a quechua no podría.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Nuestro quechua es bien visto.</p> <p>B: Porque la mayoría siempre hablamos en quechua, nos respondemos, nos hablamos bien, nos preguntamos, eso es lo que sé</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Soy de la comunidad siempre</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p> <p>B: Esos hay, hay</p> <p>B: Esos también existen en el distrito de Ocongate, yo vivo en la comunidad, entramos hay, hay siempre posta, pero en donde vivo no hay.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p> <p>B: Ahora escucho de esa enfermedad, pero no sé de dónde vendrá eso no sé. Como será, dentro de mi familia, en mi comunidad tampoco se encuentra esa enfermedad, por eso que no estoy al tanto.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p> <p>A: El coronavirus puede ser una enfermedad como peste, o ¿no?</p>
24	<p>A: ¿Es una enfermedad o no?</p> <p>B: Es una enfermedad</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: De que aparecería el coronavirus, pienso que es un contagio, será de animal o de la suciedad, no sé no estoy bien informado, no salgo, ya estoy de edad, me asusto también a veces, a veces también no, no estoy informado con detalle, quiero saber de qué siempre será, de dónde siempre será, como será esos.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, no
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: De repente cuando estamos mirando la televisión, en los pueblos no en las comunidades, tampoco en los distritos, ni departamentos, en otras ciudades de un de repente apareció, cuando apareció no se decían en Ocongate hay una radio Ausangate, es esta radio empezó hablar de que viene una enfermedad, deben de cuidarse, es contagioso, está matando, así iniciaron a hablar, de ahí nomás se´.
	B: No, no tal vez haya escrito, pero a mí no me llegó ningún escrito.
	B: No, ya último desde la posta también comunicaron, al inicio nunca comunicaron, en la televisión no más siempre pasa en los hospitales hay muertes, en las calles tirados están eso vi en la televisión.
	B: Mi familia me dice, pero a ninguno de ellos se contagiaron, solamente otras enfermedades aparecieron dentro de mi familia, ahora también recién estoy recuperando de tres meses estuve con dieta, después una prima estuvo con dolor de cabeza, como trauma esos más bien hubo dentro de nosotros.
	B: No sé, no me estoy preocupándome demasiado, pero no sé cómo de repente me puse mal, me dicen de mucha preocupación, no debes preocuparte me dicen, no sé la mayoría en esos también con bronca pulmonia también hay siempre, así como a nuestros vecinos aparecieron, dicen que hay fiebre, dolor de cabeza, dolor de los huesos, esos medicamentos hay que tomar, con esos nomás hay que estar bien, dicen así, no se hace nada la gripe dicen, pero no hay muertes entre nosotros en nuestra comunidad, en nuestro distrito.
	B: El alcalde dio órdenes, para cerrar todas las tiendas, todos estuvimos encerrados en casa, con multa si es que salíamos, sino usamos barbijos también teníamos multas, los pastores también comunicaron, que ya no habrá reuniones diciendo.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Desde el concejo también nos comunicaron en quechua no más siempre nos comunicaban
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Solamente en quechua escuché en mi pueblo, como dije en las televisiones, en las radios, en esos están hablando solo en castellano.
	B: No, no hay ningún altoparlante, la plaza se lleva los sábados, hacen plaza en ahí nomás, los de seguridad que trabajan en el municipio, andan con altoparlante por las calles, hacen desinfectar, hacen esos, en ahí me corrigen en castellano, deben andar a metro y medio, cada uno con barbijo, deben de sentarse alejados, así.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No entiendo claramente, cuando primero apareció, no sé exactamente de donde vino, cómo desaparecerá. De qué vendrá de la gente, o del animal, no estoy informado detalladamente, ya que tengo mi edad ya no salgo ni a vender, me quedo en casa atendiendo a mis animales.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Así es

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Sí algunos nomás entiendo
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Como dije hace instantes, dice que primero da fiebre, dicen dolor de cabeza, dolor de las amígdalas, dicen otras cosas más, nadie en mi familia, ni a mí mismo, por ello no entiendo detalladamente, no sé qué más dolerá, no sé con qué sanará o no sanará, entre nosotros no hay muertos ni uno, solamente está en la posta, pero ya está recuperándose, tampoco no ha nadie que me informe.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Eso es lo que no sé, no entiendo, en qué puedo conocer, tampoco he visto, por ello de esa parte no estoy bien informado.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A las personas mayores, a las personas de tener también, solo miro en la televisión, ese sábado, hay Andrés o que es, a él también le dio, el alcalde de cusco lo mató, después en otros lugares también las personas de bien están muriendo, los que son del campo no hay muchos que estén muriendo.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Eso es lo que no entiendo, en qué dará demasiado, será a los más débiles, a las personas más gordos, así nomás hablan, si eres gordo te da con facilidad, no, tienes que alimentarte bien, tienen que comer verduras, esos nomás escucho.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Lávense bien las manos, estén a distancia, aliméntense bien, no dicen así y eso es lo que escucho.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Prevenirme de coronavirus, así como hablan solo escuché, me dicen de estas hierbas: eucalipto, kion, ajo esos hay que hacer hervir se toma con limón y pastillas, así dicen.
	B: Las personas que viajan, las personas que vienen de las ciudades, después de otros lares. Mi prima también dice que paso así nomás, tomando eso nomás he pasado, tomando eso pasé con huevo, con airampo, en socosani tomando esos así pasé. Si te da tienes síntomas, dolor de cabeza, fiebre, vómitos, diarreas, así me dicen desde el Puerto.
40	A: Pregunta 40
	B: No sé, no, yo también dudo, seguramente a veces a algunos los hace efecto a algunos tal vez no, después una señora también me dijo, sonseras están tomando pastilla, la orina de la alpaca tomen, eso es bueno para esa enfermedad, si a mí siempre me daría entonces sabría con qué curar. Primero sabia antes de que se cumpla un mes; una señorita hablaba en la televisión que debemos tomar medicinas no sé qué, con eso me salvé yo decía, eso cuál de ellos sería bueno, a los que llevan al hospital deben estar más contagiados y en algunos casos mueren. No sé cómo será el contagio.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: No sé cómo será, con las indicaciones que me dieron podría curarme, tal vez, no sé cómo sería, será depende del cuerpo, no sé cómo sería, esas yerbas amargas yo tomo sin azúcar, sin sal como, pura verdura como, la verdura en ensalada, moraya, mazamorra, kiwicha, quinua, digo quizá por lo que he comido no me ataca; pesaba 83 kilos, ahora, 60 kilos bajé, me siento bien, más bien ya no tengo fuerzas para hacer mis actividades.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: Si podría, porque siempre limpieza, salimos a la calle, nos estrechamos la mano, pero no sé a esa persona efectivamente, no ando con máquina, quizá esa hermana quizá tendría la mano sucia o estaría pegada no sé dónde estaría, entonces de ellos me alejaría, mis manos bien me lavarían, usaría todo el tiempo la mascarilla, si andaría común no vencería, porque si voy a comprar cuando me dan dinero, que cosas será quien todavía agarró ese dinero, entonces con cuidado puedo vencer.
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: De cualquier enfermedad de poca alimentación, ya no como pollo a la brasa, cuy, tampoco carne, en orden más verduras, frutas bien lavadas...con... con lejía así hago.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No hay, no tengo en mi familia. Uno de mi familia más se murió con cáncer, mi prima; mi tío se murió por mal de cabeza, se volvió como loco, después ahora hay otro quien vive con mi padre, se volvió loca o sonsa, anda por las calles, ya no entra, es chismosa, solo eso en mi familia.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Si mirando esos, así siempre otros se previenen, otros no los hacen, por eso otros como dije el suegro de mi joven se murió en Cusco, él entró al hospital con bronco y apareció de repente con virus y que habrá hecho así murió.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Tal como dije, si me da siempre tomaría yerbas que me dijeron, las pastillas que dijeron invermectina no sé, son dos pastillas esas tomarían, comida también siempre comería, grasa ya no comería, cada rato mis manos también me lavaría con jabón así vencería.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Curarse si, se podría, no es que no se podría.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Tal como así, hecho con toda la sabiduría, otros cuando viene otras enfermedades comunes se hacen, si se preguntan unos a otros con ello más hacemos equivocar diciendo, quizá asó los hacen equivocar, quizá sea así, falta limón, así sería solo digo mi manera de pensar.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No sé, eso más bien no sé qué diría, no, agua hervida con eucalipto se bañan, no sé, no creo que sea verdad.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No creo que pueda ser verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: No creo que otro virus haga aparecer, sino debe ser el mismo virus
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No, no es verdad
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: No creo que pueda ser verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No pues, curado bien curado, no creo que pueda quedar en el cuerpo

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: No es verdad
57	A: Todos los dias el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso si es verdad, como para asustarse hablan, así están muriendo, ya están así, informan también en la radio, en la televisión.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No es verdad; porque el presidente está diciendo, que habrá vacuna, estarán vacunados, estarán sanos así está diciendo, no sé será verdad o no cuando habrá la vacuna, tal vez no habrá, pues no sé
	B: No es verdad, así está diciendo, pero no dice como nos vamos a curarnos, así hacemos, solamente dicen que llegará la vacuna, nada más.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B:
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Aun no se sabe, aún está presente coronavirus, entonces no se sabe, yo debo prevenirme, debo cuidarme con esos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso no es verdad, antes de que haya coronavirus siempre mi mamá la lechuga haciendo gotear la lejía lavaba, luego picaba así se hacía, eso cuidaría siempre.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Quedaríamos siempre que llegue así para ya no cuidarse, pero ahora está peligroso, está fuerte dicen, si estaríamos en casa por decir a mi esposo puede llegar entonces talvez nos contagiarían, no sé, esos están peligroso.
	B: En qué se podrá, quisiéramos siempre para ya estar tranquilos, no está libre para nuestro negocio, ni para salir a algún lugar, es que es un poco para asustarse está, de repente de un momento a otro puede haber cosas, tampoco en lugares están dejando libre, nos está arreando, con mi edad yo también ya no hago nada, en la casa nomás estoy con mis animales.
	B: El alcalde, a nuestro alcalde esperamos, tenemos radio en el mismo distrito de Ocongate, esa radio es sintonizado en toda la comunidad, entonces por medio de esa radio el alcalde sabía estar hablando, es por eso escuchamos al tanto que es lo que está diciendo el alcalde, entonces es seguro esa radio, y si no es por la radio, siempre lleva a cabo asambleas con los presidentes de las comunidades a ellos le informa el alcalde, así ellos también nos informan a nosotros.
	B: La posta no nos informa nada, de vez en cuando el doctor sabía estar hablando por medio de la radio.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0065)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 51 años
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B: Comunidad de Upis, distrito de Ocongate
5	A: ¿Estudió usted? B: No fui, no puedo leer.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Yo no trabajo, no hay trabajo, cada domingo nomás vendo comida con ellos nomás me mantengo
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Soy quechua, y me reconozco en mi forma de hablar y manera de vestir
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Siempre en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Cuando aún no era señorita, cuando no sabía hablar todavía no sabíamos nada ni contestar, llegaron los gringos ellos nomas nos hablaban nosotros no lo entendíamos, teníamos miedo como no hemos ido a la escuela, nos escapábamos cuando llegaron los gringos.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua nomás siempre
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: En quechua nomás siempre mis padres hablan quechua
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Ahora, desde que estoy viviendo en Ocongate, estuve empleada en casa de las personas, ahí trabajaba en Cusco, en Ocongate en ahí aprendí hablar castellano.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Mas o menos aprendí a los 19 a 20 años cuando ya era señorita.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Les hablo en los dos, tanto en quechua como también en castellano con mis hijos ellos casi no pueden hablar en quechua, sin querer queriendo le hablo en castellano, ellos desde pequeños también entienden quechua. b) Con mis vecinos en su mayoría siempre en quechua hablamos y no tanto hablamos en castellano, me preguntan diciendo, de donde soy, entonces de soy me aviso, soy de aquí, aquí vivo diciendo, respondo en castellano.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>c) En mi comunidad todo quechua</p> <p>d) En la chacra también en quechua no más siempre, no en castellano, aquí en la comunidad de Ocongate sara, puro quechua no hablan la mayoría en castellano</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?</p> <p>B: Hablo poco en castellano, hablo siempre en quechua</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa</p> <p>B: Solamente en quechua y no en castellano, ellos nos preguntan en castellano, cuando voy a derechos de las mujeres, en ahí algunos hablan castellano, en esos respondo en castellano, la mayoría hablo en quechua.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?</p> <p>B: Con las personas de mayor de edad siempre hablamos en quechua, de sus vivencias ellos también nos cuentan, así es nuestra vivencia, siempre conversamos con las personas de mayor de edad en quechua, porque siempre hablamos en quechua.</p> <p>B: Mi mamá antes, ella sus tiempos antiguos siempre cuenta, de las comidas, ahora mate también hay bastante para ustedes, nosotros no conocíamos mate</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?</p> <p>B: Sí, bien siempre, mis familiares hablan quechua en las alturas puesto que viven en ahí, yo vivo en las alturas, es por ello hago chacra también, en estos tiempos ya no hay chacra, pura ganadería hay bastante, más antes hacíamos bastante chacra, exigiéndonos o no, con chaquitacla, en estos tiempos hay pura maquinaria, lleva tractor. Mi mamá hacía la chacra solo con chaquitacla, hacíamos con chaquitacla, ahora llegan como carro para trabajar en la chacra así dicen, esos nomás siempre habrá, solo conocíamos chaquitacla ya no conocen ahora hacen pura maquinaria.</p> <p>B: Los escritos, libros eso entiendo, más bien no sé leer.</p> <p>B: Cuando hablen entiendo, claro capto lo que me dicen, cuando me dicen de la biblia también, cuando me lo leen escritos, en los juzgados o en el lugar donde leen entiendo, todo capto, no sé leer, yo no estudié, mi madrina nunca me puso, en esos tiempos mi papá le decía a mi madrina para que envíe a la escuela, mi madrina me respondió, ¿yo tengo estudios? Diciendo. A qué vas a ir a la escuela tu eres hija mujer no eres varón, para escribir carta a los hombres quieres estudiar, las mujeres solo son para cocinar, para hacer humear en la casa del varón, no puede ser profesional, así me decía mi madrina, así que ya no le exigía para ir a la escuela. Mi padre exigía para que me envíen a la escuela, quiero que sepa leer y entienda y es por eso que lo traje, a mi padre le hizo asustar mi madrina, no y no diciendo no pondré a la escuela para que se pierda enviando carta se perdería, diciendo hizo asustar a mi padre, no pondríamos poner a la escuela, es por eso que no fue a la escuela, sino hubiera sabido todo.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Sí, es bien visto, desde mucho antes somos</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?</p> <p>B: Soy de la comunidad Upis, ahora vivo en Ocongate, hice mi casa</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No hay, si hay, pero, no sé de dónde vienen, de Sicuani, de Juliaca de esos vienen, no sé, si curarán o no, no sé yo no voy ante ellos, en Tinquí hay, en Ocongata no hay, así en huiqui uno también no hay, cuando llegó coronavirus estuvieron diciendo hay remedio, hay remedio.
	B: Si hay doctor, enfermera, tenemos posta médica aquí en Ocongata,
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: sí
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Seguramente viene la enfermedad del virus, será como la gripe, que será lo que viene de ahí que estuvimos todos encerrados
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Será pues enfermedad, no sé será pues enfermedad, o no, no sé, el gobierno dice que es enfermedad, entonces será pues enfermedad.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Este virus apareció, de que será, pienso, entre nosotros estamos con la gripe, nos duela la cabeza, tenemos vómitos, dolor de estómago, estamos también con diarrea, será pues de eso el virus apareció eso es lo que pienso
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: En quechua no, nunca escuche de coronavirus desde que he sido niña, fiebre amarilla, varicela, esos nomás sé, pulmonía esos nomás sé, de coronavirus nunca escuché, es ahora que escuché.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Primero escuché en la televisión de coronavirus.
	B: Después informaba el gobierno, vino la enfermedad coronavirus y en otros está matando a la gente, nosotros también nos cuidaremos y estuvimos en cuarentena, desde ahí sé, escuché en la noticia.
	B: A ellos, a los que no tienen televisor, yo mismo les comenté así dice que es la enfermedad en la televisión ya pasó que mucha gente está muriendo así hemos escuchado, ellos me decían, dice que la gente habría criado para la guerra, los que tienen celular nos hicieron escuchar de como criaron, lo que les dije que en la televisión están pasando en las noticias, eso será cierto o no como es, dice que habría 15 días, qué es cuarentena?, que es lo que vamos a hacer en la cuarentena, así me preguntaba, entonces me dijeron que la cuarentena haremos cuando la enfermedad nos dé, nos llevarán a cusco a los hospitales, que esa cuarentena cumpliremos encerrados, así nos hacía entender otros, hay donde yo también entendí, en la televisión he visto en las noticias, cuarentena, cuarentena hemos entrado.
	A: Para entender de parte de mis vecinos voy los domingos, entonces hay me preguntaba, informaba cuando llegaron los demás, así está esa enfermedad, que es coronavirus, ¿conoces? Así conversábamos.
	B: Ante el presidente de nuestra comunidad, no fui, es que vivo en Ocongata, a nosotros nuestro alcalde nos dijo que entraremos a la cuarentena, en nuestra comunidad el presidente, los directivos informaron a los de la comunidad.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Todo en quechua, no hablamos en castellano, todos hablamos en quechua, solo noticia escuchamos en castellano.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: Escuché en quechua en Tinquí (en afueras de Ocongata se encuentra Tinquí) en ese lugar escuché en quechua, no en castellano, la mayoría habla en quechua.
	B: Primero en la radio, que la enfermedad de coronavirus nos ha llegado, nosotros no estamos bien, ahora los del municipio de Tinquí a través de altavoces informan también ya no habrá ferias, durante 15 días estamos en cuarentena, desde el domingo ya no saldrán, si salen será multados todos, los que andan en carro, en moto, estaremos con multa, y habrá ronderos, quienes cuidarán todas las noches, así decía en altavoces aquí en Tinquí, así se volvió y no hemos salido aquí en Ocongata.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Entendí claramente todo de coronavirus, hasta nos dio el temor de morir cuando hemos escuchado, qué enfermedad será para que de esa manera esté matando a la gente, así hemos escuchado nosotros.
	B: A sí es, todo entiendo en quechua.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: A los que se enferman con coronavirus les da primero dolor de cabeza, respiración rápido, dolor del cuerpo, así nos explicaron
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Las enfermeras nos hicieron la prueba, algunos resultamos positivos y otros negativos.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: En Ocongata nadie se enferma con coronavirus, pero a los decesos hay siempre las hacen pasar, las enfermeras, los doctores, igual que el municipio decían que es coronavirus, pero las enfermedades antiguas, como también las mujeres embarazadas se van a la posta, diciendo que tiene coronavirus los hacen pasar al hospital ahí es donde nosotros nos enteramos y creemos que será así esa enfermedad.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: De suciedad, sino haces nada de limpieza, no te bañas, no practicas el aseo, de eso te da.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Primeramente, al levantarse temprano se lava la mano con jabón líquido bien limpio, después de lavarse las manos recién ingresas hacer la limpieza, bien aseado la boca, desinfectarse con alcohol, así nos han informado, así no nos daría, igual también las puertas con lejía tal como nos indicaron, bien rociados, cuando salimos a la calle a realizar las compras y el dinero que recibimos como vuelto tenemos desinfectar con alcohol, de igual manera a las verduras también, así nos ha recomendado nuestro alcalde porque de repente nos puede dar; cuando viajamos a otros lugares nos quitamos toda nuestra ropa y dejamos en la puerta, cambiado con ropa limpia entramos, si la ropa es utilizable los lavamos de lo contrario los quemamos, así nosotros no evitamos de la enfermedad.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Aquí en Ocongata nomás siempre, no hemos salido a ningún lugar, así en nuestro domicilio nos hemos encontrado encerrados, no hemos salido a ningún lugar, no querían que yo salga mis hijos, mi hija nomás salía a comprar, por eso en la casa nomás siempre hemos permanecido, así nos hemos evitado, tampoco nos hemos enfermado.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Desde el gobierno nos informaron, vi en la televisión, hay informaba el gobierno, así saldrán, así deben de asearse con jabón líquido con ellos deben de evitarse de esa enfermedad, si vamos a estar sucios rápido nos enfermaremos de los pulmones, dolor de cabeza, todo ello informaba el gobierno, hay aprendí a hacer limpieza, también salir a las calles con tapabocas, con guantes, eso es lo que hemos cumplido.</p>
40	<p>A: ¿Usted cree en esa información?</p>
	<p>B: Yo sí creo, así siempre el gobierno está informando, será verdad que esa enfermedad haya venido, entonces será pues verdad o tal vez sea por gusto dice la gente, yo no sé leer, si sabría leer, todo conocería, solo lo que dice el gobierno sé, entiendo, eso digo a mis hijos también para que hagan, remedios también nos preparamos los mismos serían listo.</p>
41	<p>A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?</p>
	<p>B: Creo que podría con limpieza, no viviría sucio, mi ropa también tendría limpio, remedios también me haría lo que puedo con eso previniera, ya sería claro si es que me vencería.</p>
42	<p>A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?</p>
	<p>B: Yo preparo para esas enfermedades pura hierbas, me baño con hierbas, hago inhalaciones y tomo, la gripe domino, no acudo a la posta, si tengo infección, sano con hierbas nomás.</p>
43	<p>A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?</p>
	<p>B:</p>
44	<p>A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?</p>
	<p>B:</p>
45	<p>A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?</p>
	<p>B: De mis familiares no tengo a nadie, tenía a mi hermana, pero ya es bastante tiempo, tienes cáncer le decían a mi hermana, con hierbas yo mismo le bañaba, le enviaban a Lima para las operaciones, yo no quise que se llevaran a mi hermana y hice que se quedara aquí en Ocongate, cómo no se puede curar el cáncer, si es fiebre nomás, nos bañamos con hierbas, tomamos, se quedó mi hermana ya no quiso salir del cuarto cuando vinieron las enfermeras, así mi hermana se quedó sana del cáncer y otro murió mientras llevaron a la operación.</p>
46	<p>A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?</p>
	<p>B: Mucho más saben, otros son sabios en el caso, es por eso que te ve, viéndote te recitan de qué medicina requieres. Cuando vamos a la posta nos pone las vacunas, inyecciones, nos da pastillas y eso no nos hace nada, es por eso que nosotros utilizamos la medicina natural, nosotros como personas antiguas no conocemos ninguna pastilla, qué será eso, pura hierba nosotros nos curábamos, fermento de orina esos nos preparamos en estos tiempos, con orín fermentado nos bañamos, dominamos siempre el virus, como matando cualquier gusano se mata, eso es lo que nosotros hemos pensado.</p>
47	<p>A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?</p>
	<p>B: Haría inhalaciones, tomaría, me bañaría, así me trataría con hierbas que existen en las alturas (tomapa, popusa, sasahui, callica, huaman lipa, asotuma, quña) todo ello nosotros nos conseguimos, recogemos, como ya sabemos la presencia de coronavirus, teniendo listo vivíamos.</p>
48	<p>A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?</p>
	<p>B: Por la voluntad de Dios venceríamos siempre, no es que no podríamos.</p>
49	<p>A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Primero puedo tomar ajo, kión, sal, hollín esos hacemos fermentar en cañazo, eso tomamos cada mañana dos veces a la semana para que no nos dé la enfermedad, ni tampoco no agarró, No sé si a mí también me dio es por eso que mis pies y mis manos duro se volvió, es así que tomo como también me baño, después con las hierbas hervidas hicimos inhalaciones y después me bañé.</p>
50	<p>A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: No, si te lavas con agua caliente, no es bueno bañarse con agua muy caliente, si coronavirus trae fiebre y la fiebre con qué se quita, siempre nos quitamos bañándonos, con agua hervida con plantas medicinales se baña, además se toma por dentro, entonces empiezas a transpirar, cualquier enfermedad se cura así, yo también me enfermé por eso sé cómo sanar, para siempre utilizo las yerbas, en las pastillas, inyecciones ya no tengo esperanza.</p>
51	<p>A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.</p>
	<p>B: Si te pasa el frío, entonces ya te resfriaste, ya te pasa a coronavirus, y te pasa a la fiebre.</p>
52	<p>A: El coronavirus es causado por un virus.</p>
	<p>B: Verdad siempre sería eso.</p>
53	<p>A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos</p>
	<p>B: Puede ser mosquito, creo que sería así, en los cantos siempre hay algo, hay están comiendo todo muerto o no entonces hay, en la selva las moscas llevan al coronavirus.</p>
54	<p>A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.</p>
	<p>B: Es verdad siempre, toma mate hirviendo, comida, o agua hirviendo, siempre mata al virus, cuando nos da gripe tomaríamos mate caliente, puede ser mate de sasahui, mate de popusa, soplando se toma entonces pac dice si o no.</p>
55	<p>A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran</p>
	<p>B: No creo que no sanes, si estarías curándote hasta estar sano, entonces si podemos sanar, si no te curarías, si dejarías ya sanando, entonces siempre estarías igual, entonces el virus no moriría.</p>
56	<p>A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus</p>
	<p>B: Creo que sería verdad, yo tengo una familia que toma, él dice, soy quien tomo, a mí nada me agarrará, ni coronavirus me agarrará, ni gripe, tampoco fiebre, nada siempre le agarra, si es que tomas, estarás sanos, si es que emborrachas estarás sano, yo también tomé cañazo, así que no me dio la enfermedad.</p>
57	<p>A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus</p>
	<p>B: Eso más bien el gobierno está informando, sobre la cantidad de muertos en las ciudades, en Sicuani, Arequipa, Cusco, Puerto Maldonado, eso son los que informan a través de noticieros, ahora ya no escucho.</p>
58	<p>A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus</p>
	<p>B: No es que no esté diciendo, si está diciendo, pero de las curaciones no dice nada, nos da como receta el uso de tapaboca, guantes de mano, lavado de manos con jabón líquido.</p>
59	<p>A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme</p>
	<p>B: El gobierno dice que, en las postas, en los hospitales hay demasiado enfermedad, nosotros aquí en Ocongate hemos hecho la cuarentena, qué enfermedad les dará a nosotros también ya no nos atienden, solo nos atienden a las enfermedades más graves, a si ordenó el gobierno.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Yo, porque ya no usaría, aquí en Ocongate ya no sabríamos nada siempre y el gobierno que nos diga que ya hemos vencido a la enfermedad, nos diría que dejemos la mascarilla, dejen de lavarse las manos entonces dejaríamos, pero el gobierno aún no nos dice nada, entonces nosotros debemos de tener el cuidado.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: La lejía siempre nos puede curar, si en el agua mata bacterias, por qué no nos puede curar, pero no sería bueno tomar, siempre es bueno agregar al agua, la lejía y el cloro serán pues iguales, Nosotros para lavar los baños, esparcimos en el patio, nuestro cuarto hacemos limpieza, eso es lo que hacemos.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Ahora, de coronavirus, quisiera que llegue si existe medicina o no, en vacuna, o en hierbas, o en pastillas, en qué puedo encontrar cura, eso es lo que quisiéramos.
	B: Nosotros quisiéramos que nuestro alcalde averiguando bien nos informarían a través de la radio.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0066)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 27 años
3	A: Sexo B: -----
4	A: ¿Dónde nació? B: Del mismo Ocongate, antes viví en una comunidad, pero ahora vivo en el mismo pueblo de Ocongate
5	A: ¿Estudió usted? B: Si fui, hasta quinto año de primaria
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: En artesanía
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Si soy quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: En quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: En quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Solamente en quechua, en ningún otro idioma mas
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Eso ya sé ahora
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Aprendí eso ya cuando fui a trabajar a la ciudad, a los 12 años
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: En quechua B: También con mis vecinos hablo en quechua, saben. Algunos no saben quechua entonces hablo en castellano B: En quechua B: También en la chacra hablo en quechua
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples? B: En castellano

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En quechua
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si contaría. Mis abuelitos hablaban de estar con respeto, eso nos enseñaron. Nos enseñaron a caminar saludando a los mayores
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si
	A: ¿Entiendes cuando te leen documentos oficiales escritos en quechua?
	B: Si entiendo
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Es bien apreciado, en mi pueblo hablamos solamente en quechua
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si soy de la comunidad
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Ya no hay, no hay. (Doctor, enfermero, técnico) Esos sí hay solo en el pueblo de Ocongata, (si se enferman a donde van). Vamos a ese hospital
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: No había escuchado, ahora si escucho
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Enfermedad de la gripe
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Enfermedad
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De qué se habrá podido causar, no sé
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No conozco, yo solo le digo en quechua resfriado
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B: -----
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En la radio, no tengo televisor. Escuché hablar a mis paisanos que decían está viniendo una enfermedad coronavirus.
	B: En la posta no nos dijeron nada, te vas a cuidar está viniendo la enfermedad de la corona, así no más nos dijeron
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En quechua
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En mi pueblo, el alcalde comunicó en la radio

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: No
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: Solo una parte
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Agarra enfermedad de calor, duele la cabeza, ese gusano no deja respirar, ese bicho no deja respirar, también duele la barriga
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando sienten esos malestares, cuando están con calor, cuando les duele la cabeza, cuando su garganta esta inflamada, no pueden respirar, tosen
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Los que ya están enfermos y las señoras mayores. Ellos.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: En su respiración, cuando estornudan, en lo que se tocan, ahí se contagian. Caminan pegados, muy juntos ahí
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Utilizar la mascarilla, lavarnos nuestras manos cada vez que agarramos cualquier cosa, caminar con mascarilla
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En mi casa, en la radio
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: No, un familiar me dijo que yo estaba con coronavirus, entonces ninguno de mis familiares ha sentido nada, no era como dijeron
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: No juntándome con las personas, lavándome las manos, caminando con mascarilla, me protegería de esa manera
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Solamente me curo con plantitas, tomo
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: No
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
	B: -----

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si me da coronavirus también tomaría esas yerbitas. Me prepararía medicamento en una olla grande la Wamanlipa, el Wiquintuy, el Eucalipto, me curaría con esas hierbitas. Hago hervir en agua, no muy hervidas solo reposadas un poco picante, con eso.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Claro que si se cura
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: De acuerdo a la enfermedad que me pueda dar prepararía mis hierbitas.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Verdad
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso también es verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: No
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: No
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso también es verdad
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Verdad
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Verdad
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: No. Siempre me pondría no más, por qué no me pondría, para no contagiarme con estas enfermedades
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Verdad
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?

B:	Tienen que comunicar por la radio. En la radio, en la televisión ahora hay muchas cosas en los cuales pueden llegar las noticias del coronavirus, en esos medios tienen que comunicar. Tienen que comunicar las autoridades quisiera que comuniquen los de la posta, los alcaldes.
----	--

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0067)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Ahora ya tengo 44 años
3	A: Sexo
	B: -----
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Soy de la provincia de Quispicanchis, del mismo Ocongate, vivo en el distrito de Ocongate.
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí fui. Estudié en mi pueblo, en Ocongate primaria y también secundaria, después con el apoyo de mi madre me fui a Cusco a estudiar en un Instituto superior que concluí con la voluntad de dios
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Yo vivía en Cusco, pero como en esta Pandemia ya no hay trabajo entonces como no había trabajo, regrese a mi pueblo, entonces estoy trabajando aquí, no en el mismo pueblo sino en el campo con nuestras hermanas quechua hablantes, estoy trabajando para el ministerio de vivienda en la estrategia de cloración
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, yo soy quechua, también mi padre y mi madre son del campo, con el deseo de hacernos estudiar se vinieron al pueblo
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: A mí siempre me hablaron, me dieron órdenes en quechua, mi mamá me daba órdenes, después ya para asistir a mis estudios superiores casi ya hablábamos castellano, pero no claramente, desde pequeña siempre en quechua
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Mi mamá siempre hablaba, también mi abuela y más mi abuelo, vivíamos con mis abuelos, siempre hablábamos solo en quechua.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: En quechua, en quechua
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: En mi casa sabíamos hablar más solamente en quechua. ya cuando llegue a secundaria cuando los profesores nos hablaban puro castellano, ahí ya solíamos hablar en castellano
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Si hablo, hablo, en el instituto hablábamos en castellano
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: El castellano lo conocí más claramente ya en superior, estando en la secundaria también hablaba más en quechua, solo cuando el profesor me hablaba contestaba en castellano, con mis compañeros hablamos en quechua, después en superior, como no había en mi pueblo sino en Cusco, queriendo o no teníamos que hablar en castellano
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	p) Actualmente a veces hablo castellano, de la misma manera también hablo quechua, les doy órdenes a mis hijos, también les bromeo, siempre hablo de nuestro quechua, tenemos que aprender, no tenemos que olvidar nuestra cultura, de cómo fuimos desde antes. B: q) Enseñando a las mujeres como nosotras o ahora cuando capacitó en todas las comunidades para todos los habitantes, para los comuneros con todos ellos también hablo solamente en quechua. r) Todos hablamos, hablamos solamente en quechua. s) También en la chacra, la mayoría de los que vienen de la comunidad a trabajar son mis vecinos comuneros por eso siempre solamente en quechua.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: En castellano no muy bien, un poco mal, no hablo fácil cualquier cosa, en cambio en quechua hablo muy rico y bonito, hablamos sintiéndonos cómodos
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: En quechua recuerdas los tiempos bonitos, a veces lees en quechua y entiendes fácilmente, no es como el castellano, en castellano hay algunas palabras que no conoces, no puedo entender con claridad, pero quien no entiende en quechua, al menos en mi pueblo todos sabemos por eso en quechua fácilmente hablo y también me explico
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Si los ancianos en nuestro pueblo son los que saben cómo se vivía en tiempos antiguos hasta hoy, ellos miran y dicen que será en estos tiempos los niños ni saludar saben, pasan a tu lado como vacas, antes nuestros padres nos enseñaron a saludar a los mayores, diciendo así nos hablan los ancianos.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, pero para que te diría que mi quechua es bueno, recién ahora que soy profesional y que estoy trabajando con mis paisanos estoy apreciándolo más, si solo hablara castellano y no muy bien, quizá alguna persona me criticaría
	A: ¿Entiendes si te leen documentos oficiales en quechua?
	B: Yo leo la biblia en castellano, pero no entiendo, leo la misma biblia en quechua y entendería claramente además explicaría en quechua a mis vecinos paisanos porque para nosotros es más entendible
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	A: En mi pueblo sí. Alguno se mis vecinos comuneros quieren ir a la ciudad, allí quizás no es bien apreciado el quechua, pero en el interior nuestro si esta apreciado, ¿cómo no lo estaría?
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Si, vivo en Wiqu unu
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Si hay, hay, algunos curan solamente preparando hierbas, te dicen esto es para el calor, esto para el dolor de cabeza, eso es para el dolor de estómago, para el dolor de espalda, así dicen, si hay esos curanderos, también hay los que hacen daño, de esos también hay</p> <p>B: también hay enfermero, técnico, doctor, pero no en la misma comunidad, como ya dije mi comunidad dista 15 minutos a pie del pueblo, en el pueblo hay posta, eso que llaman posta.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?</p> <p>B: Si, aquí en el pueblo, en la ciudad del Cusco hablan mucho más, en mi pueblo también dicen allá está totalmente grave, las personas están muriendo.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p> <p>B: Es enfermedad, enfermedad, dicen que agarra parecido a la gripe, duele la espalda, ahí no puedes respirar. Eso dicen del coronavirus</p>
24	<p>A: Pregunta 24 (no realizó esta Pregunta)</p> <p>B: -----</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus?</p> <p>B: Dicen que no se originó aquí en el Perú. Esa enfermedad se originó en el país de China, realmente no sé de dónde se originó, para que te diría que sé, pero dicen que se contagia más en nuestra respiración, en medio de nuestra respiración está el contagio, por eso hay que caminar de lejos, así como 2 metros separados, después con un tapaboca hay que poner a nuestra boca, así lavándonos las manos también, para que no nos enfermemos con esa enfermedad</p>
26	<p>A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?</p> <p>B: Nosotros estamos diciendo, los comuneros como yo me dijeron así: a nosotros ya nos dio, es solo una gripe, una gripe que a veces más fuerte duele la cabeza, te da fiebre más fuerte, en otros tiempos la fiebre fuerte nos ponía en cama, esa gripe no más es, así lo estamos viendo cuando hablamos del coronavirus, es solo una gripe pero más fuerte.</p>
27	<p>A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?</p> <p>B: -----</p>
28	<p>A: Pregunta 28</p> <p>B: En la radio de ese coronavirus, aquí hay esa radio vida, nos explicaron en quechua, este coronavirus hace doler la cabeza, a algunos les duele los huesos, les duele la espalda, así dijeron en la radio. Solo escuchamos radio allá en todo sitio, ya sea en el lugar que pastamos, ya sea estando en la chacra te cargas la radio ahí la mayoría, pastando o trabajando en la chacra escuchas eso</p>
29	<p>A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?</p> <p>B: Esa radio vida es en quechua, hay esos comunicados en quechua, ahí entendemos un poco más, también hay otras radios que explican en castellano, pero algunos, no entienden, hay mujeres en el campo que ni siquiera estudiaron primaria, no pueden entender, si es en quechua entonces, se entiende todo, nos dicen en quechua</p>
30	<p>A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?</p> <p>B: Entiendes en quechua, entiendes todo, en castellano no entiendes todo, hablan diciendo Covid 19, nosotros en el campo no decimos Covid, sino coronavirus, de esa manera, con ese nombre conocemos esa enfermedad</p>
31	<p>A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?</p> <p>B: -----</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: -----
33	A: Pregunta 33
	B: -----
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Duele la cabeza, después gripe, sale mucho moco de tu nariz, después quema tu cuerpo, te duelen los huesos, a algunos les da hasta diarrea, de esa manera, así contaron, esos son los síntomas de esa enfermedad, así nos dijeron en la posta también, si te duele la cabeza, hay fiebre, quemas, entonces tienen que venir inmediatamente.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Si está tosiendo así sería, si está estornudando, a la vista está tosiendo o estornudando, pero algunos no les da nada de esas cosas, algunos están sanos, pero ya están con esa enfermedad.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Más se enfermarían, fácilmente les daría ese coronavirus a nuestros abuelos, a las ancianas, a los ancianos, después a los que tienen diabetes, la enfermedad del azúcar en la sangre, a esos, también hay enfermos del corazón, esos están con tratamiento, a ellos les da fácilmente.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Les da a las personas porque no se cuidan, acaso podríamos saber quién está caminando a nuestro lado quizá ya está con esa enfermedad, está hablando acercándose, esa persona estornudaría delante nuestro, ahí en ese estornudo ya nos podríamos contagiar o quizás si entramos a algún restaurante a almorzar, ahí en medio de la cuchara podría haber contagio, por eso hay que cuidarse, comer solamente en casa, aunque sea solo nuestro motecito
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Estas cosas: las personas tienen que caminar más o menos con dos metros de distancia, no juntas, ni reunirse con muchas personas, después eso que dicen barbijo, todas las personas tienen que ponerse con ese tapabocas, después hay que lavarnos las manos o sino pasarse las manos con alcohol si caminas con eso, con eso se morirán los bichos del coronavirus, si con todo eso nos lavamos las manos, también solo con jabón, sino hay jabón con detergente. Ese detergente matara a esos bichos, así esos bichos que no se pueden ver, después también nos dijeron que hay que alimentarse de cualquier manera, hay que comer bien, frutas como la naranja, todo eso para que nuestro cuerpo este con defensas, para que se pueda defender de ese coronavirus y de otras enfermedades, así escuché más
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Escuché medio de la radio, de esta manera a veces las personas vecinas también hablan, hay que comer ajos, hay que comer limón, también hay que comer bastante cebolla, dicen que esas cosas hacen desaparecer al coronavirus, más que todo hablando en familia y con nuestros vecinos también decimos así hay que cuidarnos, todos en la comunidad debemos cuidarnos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Si sería verdad, si sería verdad, por eso también tanta cantidad de personas están muriendo
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí, podría
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se puede evitar que le de el virus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No es difícil lavarse las manos, no es difícil ponerse con mascarilla, no me juntaría si está a mi lado, a dos metros de distancia me pararía, así sería
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B: -----
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: En el campo solo con nuestras hierbas, a veces te acaloras con la fiebre entonces dicen que te sanas cuando te pasas con Chilka, si te da dolor de estómago tomas mate de Hierba buena o de Santa María y te sanas, si con todo eso ya no podemos vamos a la posta, a veces a las personas quechuas ni siquiera nos atienden bien, por eso solamente estamos en nuestras casas
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Si hay, últimamente mi madre está enferma, ya hace un tiempito está enferma, está tomando mates amargos, dicen que es diabetes, tomando esas hierbas amargas se está arreglando, eso no más hay, solamente mi mamá está enferma, mi papá está sano.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Si, mas, que podríamos hacer ya, tenemos que cuidarnos, si ya somos conscientes, solamente los niños no se cuidarían, o las analfabetas, pero nosotros ya somos personas mayores debemos cuidarnos de cualquier cosa, siempre nos cuidamos
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Si a nosotros nos daría entonces no haríamos más que adelantarnos a la enfermedad, toda enfermedad es mala, nosotros en casa ni bien nos enteramos que estaba llegando este coronavirus, en todas las radios comunicaron, entonces yo prepare ajos, rallé cebolla ,después ralle nabo, le puse miel, jengibre, eso hice hervir, después lo puse en una botella, eso tomamos una cuchara todos los días, le digo también a mi esposo: mi esposo toma en cucharita yo también tomo y también le hago tomar a mis hijos, con eso no nos pasa nada a nosotros
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si podríamos curarnos, acaso no podríamos, solo que a veces nosotros debemos ser conscientes de cualquier enfermedad, en el campo nos alimentamos sanamente, por eso cualquier enfermedad no te salta fácilmente, si llegas a enfermarte ya tu cuerpo también está preparado, no te da cualquier enfermedad, por eso si se podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Tal vez sea, así como dije antes, antes que me de esa enfermedad debo actuar, hace tiempo hubo la enfermedad del cólera, esa enfermedad del cólera apareció, de la misma manera es esta enfermedad coronavirus. Depende de nosotros que despertemos esos pensamientos de como nosotros mismos debemos protegernos de esas malas enfermedades.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No sería verdad
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso podría ser, no creo
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Eso es cierto, dicen que es un virus que no se puede ver, eso podría ser verdad
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: No creo que sea así nada más, no, sino más que todo nos contagiamos en nuestra respiración, no con mosquitos
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Eso sería verdad
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso no sería verdad, yo vi que hay muchos que entraron al hospital, ahora ellos ya están caminando sanos
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No creo que eso sea verdad, no sería verdad
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Eso es verdad, nuestro presidente personalmente está hablando
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Es verdadero
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es verdad, eso es verdad pues
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: No, tenemos que ser obedientes, hay que obedecer, nuestro gobierno nos dice que tenemos que caminar con mascarilla, si de repente el gobierno y todas las autoridades dirían ya ahora ya estamos sanos, ahora ya no hay nada, ya no hay esa enfermedad, ya estamos sanos ahora ya podemos caminar libres, solo de esa manera yo ya no usaría mientras tanto ahora obedeciendo siempre me voy a poner
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: Eso no es verdad, la lejía es muy buena, siempre con lejía hay que usar
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: A me gusta en la radio, en el campo no tenemos ni televisor, hay demasiados rayos, por eso no vemos televisión, más que todo en la radio, te pones la radio en cualquier lugar, hablan en quechua y escuchas, la radio siempre llega a todos

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0068)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted?
	B:
2	A: ¿Cuántos años tiene?
	B: Tengo Sesenta y un años
3	A: Sexo
	B:
4	A: ¿Dónde nació?
	B: Centro poblado Ccataccamara, distrito Ccatcca, provincia Quispicanchis, departamento Cusco.
5	A: ¿Estudió usted?
	B: Sí, en el pasado he ido hasta quinto de primaria, hasta ahí me hizo educar mi papá, en ese tiempo no era fácil educarse por eso he llegado solamente hasta quinto de primaria.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo?
	B: Trabajamos en la agricultura nomás en la altura porque no tengo otra profesión solamente vivo con la agricultura.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo?
	B: Sí, soy una persona quechua, hijo de campesino, por ello siendo hijo y campesino trabajo en la agricultura.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela?
	B: Me han contado, yo soy el hijo mayor, mi mama murió cuando tenía 5 años nada más, por eso no entendía bien, solamente con mi papá he vivido, por eso hablo quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted
	B: Antes no, no tengo mucha familia, solamente vivo con mi hermano, con mi hermano he vivido, solamente le he visto a mi papa siempre trabajar en la agricultura, no es fácil criarse de esa manera, de esa manera he vivido.
	A: ¿Has escuchado solamente el quechua?
	B: Solamente el quechua he escuchado cuando fui a la escuela, no entendemos muy bien el castellano, por eso solamente nos hablaba en quechua durante nuestra educación.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio
	B: Solo en quechua, en quechua nomás hablo, quechua cuando no iba a la escuela, eso hablaba.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Igualmente, solo en quechua, no había otro idioma o lengua, no había, solamente quechua hablaba, hasta ahora solo en quechua, antes los señores hablaban así ahora los niños que de ahora hablan el castellano, ahora que estaño en el presente hablamos castellano.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia?
	B: Hablo poco, muy poco, no lo hablo del todo conforme.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió?
	B: El castellano lo ha aprendido cuando, cuando tenía más conocimiento, cuando llegué a los 20 años, entonces ahí aprendí cuando me pusieron como autoridad en mi pueblo, aquí iba a la oficina y practicaba más el castellano.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	B: a) En mi casa hablo más el quechua porque no tengo hijos pequeños, mis hijos están ya grandes, porque mayormente siempre hablo con mis nietos, como sé, en castellano, la mayoría de mis hijos no saben tanto castellano, por eso con la educación hablan un poco, por eso hablamos en quechua. b) Cuando me encuentro con mis amigos, cuando me hablan en castellano, yo les respondo con castellano igual contesto, cuando me halan en quechua, en quechua les hablo, de ese modo profesora. c) En mi comunidad mayormente siempre hablamos, hasta la agricultura somos, por eso hablamos siempre en quechua, siempre en lo que sea, en la faena y en la asamblea, cuando nos encontramos en nuestro pueblo con mayor razón hablamos en quechua. d) En chacra también del mismo modo en quechua, sí, hablamos solo en quechua.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: De igual manera hablamos en quechua, no hablamos otro idioma.
	A: ¿Pero en castellano no te desenvolvías menos?
	B: En castellano siempre he hablado
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa)
	B: En ese caso si estoy hablando de mi vida en quechua, hablo en quechua, si me preguntan en castellano, ahí hablo en castellano, despacio, apurado no traduzco mucho al castellano.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	A: Bueno, anteriormente nuestro abuelo, un señor mayor, verdad, entonces es ahí que ellos nos cuentan cómo pasaban su vida, cómo trabajaban en su chacra, nos contaban sus cosas, porque siempre ha habido una clase de... ¿cómo se diría? Esta ropa antigua, ropa típica nos decían, entonces se paseaban con esa ropa, ahora en el tiempo de ahora nosotros ya hemos cambiado esta ropa, esta ropa típica, anteriormente esta ropa era muy bonita, con esa ropa típica andaban anteriormente...también trabajaban en la chacra, había esa herramienta llamada “chira”, con madera, y una lapa movían la papa, con la chaquitaqlla, barbechaban, entonces, de ese modo nos han enseñado a los niños.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, en quechua hablamos bien, me desenvuelvo con esta experiencia de autoridad haciendo todo en el pueblo como autoridad he terminado esta experiencia, yo hablo el quechua muy bien y el castellano también entiendo bien, gracias al cargo de servicio que he hecho. Entiendo eso, los escritos en quechua leo muy bien, despacio sin apurarme, pero siempre leo despacio los escritos en quechua.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, solo el quechua está bien visto porque hasta ahora no hemos podido olvidarnos el quechua, porque desde joven el tiempo ha pasado y hablo el quechua, por eso nosotros apreciamos mucho el quechua, entonces cuando nos visitan de otros pueblos, así siempre pedimos que nos traduzcan el castellano todo, porque no pedimos, siempre no entendemos castellano del todo, por eso queremos que nos traduzcan, así hablamos.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Soy de la comunidad, soy nacida del pueblo Qasaccamara, de la comunidad soy, hasta de pequeño vivo.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí, existen los curanderos, con hierbas medicinales, con esas hierbas naturales, con eso existen los curanderos, anteriormente había, ahora bastante poco porque no se puede reunirse, ni hacer nada, por eso ya no hay mucho ahora.
	A: ¿Y también hay personal médico como enfermeros, técnicos, doctores?
	B: Esos, entonces el centro de salud, verdad, eso hay en bastantes comunidades, en varios centros poblados, hasta la carretera interoceánica pasa, por eso nosotros curamos hasta nuestros enfermos.
	A: ¿Propio no hay verdad?
	B: En nuestra propia comunidad no hay, ahora la carretera está lejos, en la altura el centro poblado no existe ahí.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí, hemos oído del coronavirus en las noticias, sí, hay que hacer cuarentena, hay que usar la mascarilla, las manos con jabón y alcohol, eso nos decían, siempre hicimos caso, nos tapamos, nos podemos, nos aseguramos.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Netamente nosotros no sabemos qué es el coronavirus realmente, estamos en las alturas, por eso en esta altura el coronavirus no hay, no ha matado a ninguno, ni uno anteriormente, una ancianita dicen que murió con covid, pero en esta zona hasta hoy no ha habido ni un muerto, pero sí hay afectados dicen, pero de esos no han muerto, por eso nosotros no hemos sentido mucho.
24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Enfermedad, enfermedad, sí, enfermedad.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: Pero en la noticia dicen que nos han puerto esta enfermedad de China, otra parte dice que sería un castigo del señor Dios porque a los habitantes del mundo nos va a agarrar dicen, eso es lo que comentan, pero nosotros no sabemos netamente fijos el lugar de origen, de qué se tratará, profesora.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No hay otro nombre, coronavirus nomas le llamamos, este virus, virus, así nomás le llamamos, no le podemos otro nombre.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Hemos escuchado, en el televisor, entonces en la televisión hemos mirado entonces en la noticia hemos escuchado, de esta manera han empezado a cuidarse, pero nosotros a nivel del Perú el presidente ha estado, eso hemos visto que no hacían caso.
	A: ¿Entra la radio donde vives o no?
	B: Normal, radio, televisión, normal existe en mi pueblo
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Ese aviso era, sí, en castellano, entendíamos en quechua también en Tv Perú, en este canal, en Tv Perú escuchamos, eso profesora.
	A: ¿En Tv Perú en quechua también entra?
	B: Sí, entra en quechua, habla en las madrugadas, aquí vemos.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: No, solamente en Tv Perú en mi pueblo escucho, entonces no, en otro lugar en castellano hablan, aquí solo Tv Perú escuchamos en mi pueblo, nada más, solo eso.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Sí, cuando informan aquí sobre el coronavirus no comprendemos del todo bien. Ahí informan “cuidense”. Lávense las manos con jabón, desinfectense con el alcohol, no dejen la mascarilla, no se junten, no se reúnan, todo eso nos dice ... hacemos caso.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Solo el resto, no tan claro ya que tal vez sería algunas cosas, solo se entiende algunas.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Aquí según a lo que sabemos dicen, por si estamos resfriados no nos permite comer, tomar, ingerir, duele la garganta. Después duele la cabeza como si estuvieras con fiebre, así les da esa enfermedad. Nos hace toser. Solo eso se sabe por medio de la noticia ya que no sabemos tanto cuantos están enfermos del coronavirus, profesora.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Solo se sabe en la noticia, pero nosotros no nos enfermamos. A causa de esto no reconocemos a los enfermos solo sabemos por las noticias.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Principalmente afecta más en las ciudades, profesora. Aquí mueren ya que están reunidos. En los mercados de las ciudades de expande. Por eso en las ciudades es contagioso y muchos mueren.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Eso, el coronavirus le daría a causa de mucho calor, por las reuniones y en las alturas no es mucho, no andamos como en las ciudades. Es por eso que a nosotros no nos da, es lo que pensamos, profesora.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Aquí dicen; ahora también a lo que según escuchamos y sabemos en la noticia, cuidense, cuidense, cúbranse con la mascarilla. Lavémonos las manos con jabón mañana y tarde. Después desinfectarse con alcohol, no debemos reunirnos; juntarnos, no debemos hacer fiestas. Debería estar prohibido todo esto valoraríamos nosotros.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En nuestro pueblo vivimos separados, solo estamos en casa, no vamos a ningún lado. A causa de la expansión del coronavirus no es tan fácil el ingreso de los carros a cualquier lugar. Todos los lugares están cerrados, ni vamos a Cusco, ni hay feria. Por eso estamos en casa cuidándonos, tengo mi televisor y vemos en las mañanas y tardes, y así practicamos.
40	A: ¿Usted cree en esa información?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Tal vez sea cierto, no podrían decir que sea cierto, muy cierto, no podría morir con cualquier enfermedad, solo con el coronavirus. Las enfermedades son contagiosas y con eso mueren.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Podría, yo sí podría.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Para que no me dé coronavirus siempre me cuidaría. Debo buscar la lejía, no tendría sucia las cosas, estaría al margen la suciedad. Me lavaría la mano con jabón, me pondría la mascarilla y sin juntarme. Con todo eso me cuidaría.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Cuando no me da el coronavirus, me ataca otra enfermedad. Cuando me da eso, si ... cuando es una enfermedad acudo al puesto de salud. Es aquí en el puesto de salud que hay medicamentos, me da y tomo eso. También hay las yerbas naturales, conozco remedios a base de yerbas. Aquí en las alturas nos cuidamos con eso.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Si había. Cuando me quedé viudo, mi esposa muria como ahora del año pasado, se murió en el hospital con una operación a causa de cálculos biliares. Eso quemaba su hígado. Estaba instalado a una sonda y murió después de los 5 meses, profesora, en las alturas nos ataca cálculos y gastritis, profesora.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Esta, me cuido las manos, siempre estoy con los medicamentos que hay en la farmacia, con yerbas naturales, con remedios naturistas. Con todo me estoy cuidando y sigo en pie, profesora.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Cuando me dé coronavirus. Eh aquí es solo con la probabilidad del tratamiento. No me dejaría ya que cuando estas con fiebre te da calentura, dolor de cabeza por eso me trataría con pastilla o cualquiera. Mi pensamiento es así, pero no nos da, tomamos cualquier medicamento.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si se podría, si se podría del coronavirus, pero de otra enfermedad no creo.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	A: A la vista son de distintas formas. No es solo de una forma, profesora, las enfermedades son con fiebre o sin fiebre, nos enfermamos de todo. Me curaría dependiendo a cuál, ¿cómo? Yerbas naturales, ir al hospital o farmacia, profesora.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Tal vez no sea bueno el agua caliente para el coronavirus. No sé con qué agua me bañaría, me bañaría o no, pero no entiendo esto.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Eso no sería cierto porque el coronavirus también me daría a causa del frio. No es que digan mentira sobre eso.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Cierto, tal vez de una enfermedad a otra le pase, podría ser cierto, pero no sé exactamente sobre eso.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a través de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Dicen, son insectos el coronavirus y así ingresan a nuestro pulmón y nos ataca, eso dicen. Podría ser cierto por eso nos ataca desde los pulmones.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les da el corona virus.
	B: Podría ser, tomaría medicina como para el coronavirus entonces eso me protegería.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Eso no sería cierto, como ves están dando tratamiento, están instalando oxígeno. Ya se mejoran, no es que no se mejoren, tal vez me dé coronavirus. Moriría solo por no cuidarme.
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: No sé de dónde, profesora, la cerveza no es remedio, eso no cura, como es que curaría del coronavirus, eso es mentira, esto no, no es legal, profesora.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: El gobierno lo dice, eso dice el centro de salud. Lo que informa es el ministerio de salud, será lo correcto no que dice, por un lado, creo sobre eso. Las personas adultas mueren y es eso lo que ingresan a los datos de los fallecidos, es lo que pienso, pero no sé lo cierto. Así mismo informan lo cierto “ya murieron varios”, eso trae una preocupación.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Este gobierno nos dice que debemos cuidarnos Sin embargo, no nos deja libre nos da con facilidad a los contagiados, pero no es seguro, es cierto, no.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: El ministerio de salud dice ya no se enfermen las personas, pero pienso que al estar encerrados están contagiados con sus familias y todos morirían, aun así, no son libres.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o máscara. La razón porque no lo necesita es
	B: No podemos decir que estamos fuertes porque en cualquier momento nos ataca. Siempre me pondría y cuidaría, ya que esa enfermedad no dice “tú debes de estar sano” solo esta persona se enfermará, si no que a todos nos ataca al momento. Sí me pondría, sí me pondría.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: La lejía controla la higiene. Controla a cualquier enfermedad. Eso es cierto, no es que no sea solo de coronavirus si no que cuando estas con otra clase de enfermedad me ayudaría la lejía.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B:

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0069)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 53 años, profesora.
3	A: Sexo B: mujer
4	A: ¿Dónde nació? B: Mi lugar de nacimiento es ... distrito Cusipata, comunidad Patacolca, ahora yo me encuentro en distrito Ccatacca, Centro poblado Ccatacamara.
5	A: ¿Estudió usted? B: No fui, profesora, no fui a la escuela, mi mamá nunca me inscribió.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Profesora, nosotros solo trabajamos en la agricultura.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí, profesora quechua
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Profesora, no asistí a la escuela desde mi niñez solo hablo quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: No mucho, profesora, no recuerdo de lo que hablan cuando era niña. A: ¿No recuerdas de cuando ya tenías recuerdos, no solían hablar otro idioma en frente de ti? B: En frente de mí no solían hablar mucho, cuando ya era joven me hablaban.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Solo hablaba en quechua, no fui a la escuela ni por un año, ni por un mes, ya que mi mamá y papá nunca me mandaron, cuando ya tuve uso de razón, quiero ir a la escuela, tú quieres ir a la escuela por floja, tú quieres ir a la escuela por no dedicarte a tu hogar, mis padres se molestaban y yo andaba todo triste, pasteaba llorando la oveja.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Solo sabía pastear la oveja por eso solo pasteaba la oveja (tan solo en quechua).
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: desafortunadamente no sé castellano, profesora.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B:
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: a) En mi casa con mi familia hablo solo en quechua, aja – no puedo en castellano. B: b) Con mi familia y mis hijos solo hablo en quechua. c) En mi comunidad también solo en quechua.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	d) Profesora, en la chacra también solo hablamos en quechua, solo hablo en quechua.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Ahora el castellano (...) comprendo poco algo de dos a tres palabras, no sé tanto, profesora. – desde mi infancia hasta ahora absolutamente no conozco ninguna letra, eso es muy grave ya que cuando voy a la casa de Dios sufro al no poder comprender, ni conozco y así sufro mucho, profesora.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: Tan solo del quechua.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	A: ¿Cuándo me hablan los abuelos?, casi es así cuando me hablan los abuelos digo que es así, tan solo con el quechua es una tristeza sus vidas. Por eso digo que nosotros llegaremos a esa edad. Si, ahora mi mamá también ya es de una edad avanzada aja. Tenemos que decir que mi mamá esta así que está sufriendo, que ya es de una edad avanzada. Después, mi suegra también está enferma por eso yo la cargo, sus hijos no lo hacen y soy la que hace. así mismo, hablo tanto de mi mamá y suegra o de otras ancianas que así llegaremos a esa edad me preocupa mucho. Sí me dicen contaría que la vida de ellos es así que sus cuerpos les duele, ya no son los mismos, la vejes es difícil todo eso contaría.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Sí, es de la comunidad por una parte está bien, por otra no, yo me siento ... me encuentro triste, marginada, triste, me encuentro con sin familia lo único es que Dios es como mi familia solo con él estoy contenta. Me encuentro como triste en este pueblo ya que no tengo familia por eso estoy solo como un triste forastero que llego a este pueblo, profesora, profesora, solo comprendo por un rato y cuando pasa me pongo preocupada, no sé cómo estoy y me olvido muy rápido.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí profesora, el quechua es bien visto, hablan mucho en el quechua en este pueblo y no mucho en castellano.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, como ya te dije soy de la comunidad distrito Cusipata, comunidad Pataqolqa, ahora me encuentro en distrito Qasqa, Centro poblado Qataqamara.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	A: ¿aquí donde vivo, Qataqamara?, si hay curanderos cura viendo la coca, ¿después qué más? Se curan viendo la coca. Si hay curanderos profesora, él ve la coca y los otros curan haciendo baños, a mí me da Dios cuando pido (salud). Así mismo, hay los que ven la coca en la comunidad, Centro poblado Qataqamara, profesora, también los curanderos con yerbas, profesora. aunque no hay los doctores y el puesto de salud queda en otra comunidad (Panpaqamara).
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?
	B: Sí, profesora.
23	A: ¿Qué es el coronavirus?
	B: Profesora, el coronavirus por una parte trae tristeza y por la otra alegría, nosotros que vivimos en el campo no la tomamos en cuenta. Así mismo, nos hacer mirar en la televisión y escuchar en la radio por eso parece ser triste en otros países, estamos preocupados, pero nosotros no sentimos aquí en el pueblo.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

24	A: ¿Es una enfermedad o no?
	B: Profesora, esta es una enfermedad que viene y se expande haciendo que la gente muera. Esto es preocupante por eso nosotros aquí imploramos a Dios y no sentimos mucho en este pueblo, pero nos encontramos algo triste, por ejemplo, hace rato me encontré con una hermana y ella se pone a llorar, yo me pongo a llorar, qué será de nosotros y que es triste mi vida, nos contamos que nuestras vidas son tristes. Por eso, otros lloran mucho por causa de esa enfermedad, pero aquí en Qataqamara no hay tantos muertos solo mencionan que hay unos dos a tres muertos no hay tantos muertos y no se expande mucho por aquí, en otros países están muriendo muchos. Por esos hay pesares por eso no es bueno ese coronavirus, por un lado, es bueno, todo eso comentamos nosotros.
25	A: ¿Qué causa el virus?
	B: De qué surgirá este virus, escucho de que la gente es la que crea, profesora.
	A: La gente lo crea, ¿cómo?
	B: No sé, dicen que crea la gente, así mismo escuchamos en la radio, pero yo me siento mal en mi hogar junto con mi familia. No es que la gente crea es por no creer en la palabra de Dios es por nuestro pecado que esta enfermedad se expande y que también por no estar presente en la comunión todo eso dicen. A causa de eso es que esta enfermedad viene para recordarnos de Dios así sentimos con mi hermana.
26	A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: Profesora, no conozco por otro nombre al coronavirus, no sé tanto con otro nombre, el coronavirus esta como la tos, nos da como parecido a la gripe.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: Nosotros escuchamos en la radio cuando se pone en sintonía y que el coronavirus está matando a la gente por millones, ya está por millones, dos millones, tres millones, dicen que están en los hospitales, en las afueras. Están en el piso ya no alcanza las camas. Solo escucho en la radio, profesora, no escucho tanto de la gente y escucho más en la radio.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: Profesora, las noticias son transmitidas en el idioma quechua desde la municipalidad de Qasqa y solo entiendo eso y en castellano, no.
	A: ¿Llega la frecuencia de la radio de Qasqa?
	B: Sí, llega la frecuencia de radio en la cual informan de todo lo que está pasando y solo entiendo al escuchar la frecuencia de la radio.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	A: En el quechua, el comienzo del coronavirus fue en otro país, ¿cómo lo decían? China, como dicen, no puedo recordar de donde es, esta enfermedad apareció en China. Sobre el coronavirus informan por medio de la radio Qasqa, Radio Qasqa municipal.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Profesora, comprendo solo cierta parte una parte de lo hablan y el resto no comprendo, yo no tengo tanto conocimiento educativo.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Dicen que a los que están enfermos del coronavirus les duele la garganta, arde la garganta y presentan tos, todo esto escucho, profesora. A nosotros no nos da, de repente se presenta al igual que la tos, pero no lo sentimos.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Profesora, no conozco solo escucho en la radio cuando informan, lávense las manos con el jabón líquido por 20 minutos es lo que entiendo. Yo no la tomo tanto en cuenta cuando están enfermos del coronavirus, como sabe no la tomo en cuenta, profesora.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Por causa del coronavirus hablan de que en algunos países no se alimentan bien y ni siquiera comen chuño, cebada es por eso que enferman más. Yo no comprendía eso y dicen que es por eso que está afectando más en las ciudades, en el campo no es tanto es poco, solo unos cuatro, cinco se contagian, pero no lo tomamos en cuenta. Cuando dicen que tal persona está enferma de esa enfermedad.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Por qué razón le daría eso, profesora, podría ser la debilidad. Les da a los débiles y se preguntan del porque no les da a los fuertes, dicen que les da a los débiles, profesora.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Profesora, según a lo que escuché debemos prepara contra el coronavirus ... ajo, limón y qué es kion todo eso se debe tomar. Sin embargo, nosotros no tomamos eso. Ni el alcohol, solo confiamos en Dios y no en el alcohol, ni jabón líquido, kion, no tomamos tanto, aunque si lo hacemos.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: Profesora, todo esto informan solo en la radio.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Cómo sería profesora, por eso dicen que el kion, ajo, limón genera mejoría en el cuerpo. No sé cómo será, por una parte, yo creo, por otra, no.
	A: ¿es en esa radio que informan eso?
	B: Profesora, solo informan en la radio y confío en Dios para no contagiarme. Por eso, nosotros no sentimos el coronavirus, por una parte, sentimos escalofríos y decimos de que será cierto o no lo del coronavirus, no sé cómo será, cuando leo la palabra de Dios leo que en uno de los pasajes dice “de extremo a extremo ya no habrá manera de concurrir” es lo dice, profesora. Está en Jeremías es lo que menciona allí por eso me doy cuenta.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si profesora, de cualquier manera, trataría de vencer al coronavirus cuando llegue.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Si profesora, cuando llegue el coronavirus yo me defendería con las yerbas que creó Dios como el eucalipto, kion, limón, eucalipto todas estas están buscadas, aunque es bueno para la tos y gripe, me curaría con todas estas yerbas.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Si profesora, a mí siempre me da enfermedades tales como la fiebre, dolor del cuerpo, dolor de espalda, dolor de cintura todo eso. Yo tomo solo yerbas como Uqururu, Pinku todo eso también la cola de caballo, todas las yerbas medicinales que creó Dios, cuáles sean esos, profesora.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Si tenía mi hijo que estaba enfermo en la cual yo no creía en los curanderos cuando mi hijo se enfermó y era triste cuando pasó esto, y dije nos cura Dios, solo él tiene todo el poder y que la cura está en él yo no voy al pago ni al curandero, si bien fui al puesto de salud y no encontré, anduve triste. Lo llevé al puesto de salud de Qasqa luego de Qasqa me transfirieron para Ojonqati y no encontré, encontré la cura implorando a Dios y así no fue al pago, pero las hermanas de mi esposo me decían ve donde el curandero, al que hace pagos a la tierra y yo no creo en esas cosas, se mejora con el poder de Dios en el puesto de salud, era triste cuando enfermó mi hijo y se sanó solo en el puesto de salud.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Si profesora, más confiamos en Dios, no confiamos en la gente tan solo en Dios. Dios padre es el todo poderoso (...) el quien manda en los cielos es él, nosotros no confiamos en la gente ni en el pago, profesora.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Profesora, cuando me dé coronavirus, siempre confiaría solo en Dios y me recuperaría con su poder. Así mismo, me curaría con las yerbas que creó Dios como tales, eucalipto, limón con eso me curaría, profesora. Confío en todo esto y en él.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si podría, profesora, con el poder de Dios.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Me curaría con el poder de Dios, profesora.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No creo profesora, siempre tienes que bañarte haciendo hervir agua y no con agua fría, eso lo que dicen no es cierto, profesora.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: No sería cierto enfermarse a causa del frio y sería peor con agua fría.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Podría ser que sea cierto, profesora.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Profesora, podría ser cierto que esos insectos sean el coronavirus. Eso no es la creación del ser humano.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Eso no profesora, siempre debe ser caliente, eso no podría ser cierto profesora eso no es cierto, tomando agua caliente vencerías. Es cierto, siempre caliente.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: No es bueno, eso no sería cierto profesora, si se mejorarían.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Esos no serían ciertos, profesora.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es cierto, profesora.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: No, profesora.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: No podría ser cierto, profesora.
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Así mismo con eso no te daría esta enfermedad profesora.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	A: No profesora, no es cierto. (¿Por qué? / pregunta del entrevistador) – ya que la lejía hace desaparecer cuando lavas la ropa.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Para que llegue la información sobre el coronavirus profesora, yo querría, pero no tengo a nadie quien me traiga la información. Siempre querría escuchar en la radio. Así me informarían profesora.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0070)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: Tengo 40 años, hermana.
3	A: Sexo B:
4	A: ¿Dónde nació? B:
5	A: ¿Estudió usted? B: Si hermana, fui a la escuela que está en mi pueblo en la cual estudié hasta 1998. Sí hermana, estudié la primaria y secundaria hasta este año.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: Bueno, yo trabajo en construcción civil en la cual soy albañil.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? A: Si hermana, soy quechua, ¿Por qué motivo soy quechua?, porque yo hablo el lenguaje de los Incas tal es el quechua. A: Entonces, por esa razón, ¿conoces su forma de vida? B: Si, si, diría aun si conozco como vivieron en el pasado, recordaría como era la vida de ellos.
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: Ay, hermana, era bonito hablar desde el día que nació mi mamá tanto mis papás sabían hablar el quechua, hablaban este bonito quechua. Así mismo, es ahí que yo también llegué de mi madre y según a lo que crecía escuchaba lo que hablaban y así aprendí, y así crecí hablando quechua.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Aaaaah, no mucho, hermana porque mis padres solían hablar mayormente en quechua.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Ay, eso era en quechua, hablaba en nuestro lenguaje, yo solo sabía el quechua, después aprendí otros lenguajes según a lo que crecía.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Antes hablaba quechua y cuando ya era joven asistiendo al colegio es así que aprendí otras cosas en castellano.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Si hablo.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Esto aprendí desde que ya fui al colegio, después que ya había terminado la escuela aprendí hablar castellano. A: ¿Ya siendo joven?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Si, ya siendo joven, antes cuando yo era niño hablaba en quechua y hablaba tan rápido.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está:
	a) En mi casa con mi familia, hijos, esposo y en mi pueblo hablo más en quechua (...) hablo en castellano. b) También con ellos, compadres, hablo en el quechua, pero también hablamos en castellano. B: c) En mi comunidad más hablo en quechua porque mi pueblo es quechua y en mi pueblo están acostumbrados hablar en quechua. d) En la chacra, hermana, hablamos bien bonito el quechua y luego de hablar el quechua nos ponemos a trabajar.
15	A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples?
	B: Haber en castellano pues.
16	A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa
	B: Sí hermana, para un mejor desenvolvimiento, mejor aprendizaje, mejor comprensión es en quechua porque entiendo y hablo mejor en quechua. Por eso ahí hablaría mucho mejor sobre los saberes.
17	A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas?
	B: Sí, sí hermana.
18	A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee?
	B: Si entiendo hermana, entiendo la escritura también, hablo y comprendo bien.
	A: ¿También lees?
	B: Si leo en quechua.
	A: ¿Y escribir?
	B: También puedo escribir, hermana.
19	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Hermana, si es bien apreciado. Todas las personas nos aprecian, así mismo lo hacen con el quechua y es muy agradable el idioma de Cusco. El quechua no es de otro lado y no es como hablan en otro lado, sino que aquí hablamos bien bonito hermana, y si hablas le alegrarías a la gente.
20	A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa?
	B: Sí, soy de procedencia de este pueblo, soy de la misma comunidad y no soy de la ciudad, nací fuera de la ciudad, hermana.
21	A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)?
	B: Sí hay, hermana. Sí saben algo y preparan remedios a base de yerbas. Sí hay solo en la capital, tanto como doctores, médicos no hay en el resto de los puestos de salud solo hay enfermeras que trabajan. En donde vivo no hay y desde allí vamos a otro puesto de salud todavía.
	A: Entonces, los curanderos que curan con yerbas, ¿Les enseñan indicando que estas yerbas son buenas y que debemos tomar así?
	B: Si nos hablan, nos cuentan indicando que estas yerbas son medicinales tales así hablan los abuelos que estas yerbas son para tal y que son medicinales.
22	A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>B: Sí, recién estos meses, hermana, antes no. Después no oía nada, pero antes no lo tomábamos en cuenta por más que escuchábamos las noticias, tal así no lo tomábamos en serio la expansión de la enfermedad en nuestro pueblo.</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus?</p>
	<p>B: Este coronavirus era una enfermedad maligna, pero por ahora no sé cómo viene esa enfermedad o de dónde aparece, de qué aparece, yo veo y escucho que es una enfermedad que genera la muerte. Sin embargo, en mi pueblo el coronavirus no les genera la muerte a las personas, escucho que en las ciudades si lo está y seguramente eso es una enfermedad peligrosa.</p>
24	<p>A: ¿Es una enfermedad o no?</p>
	<p>B: Si es para las personas</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus?</p>
	<p>A: Hasta yo pienso que es cierto, ¿de qué aparece esto?, según a lo que escucho y a lo que dicen esta enfermedad apareció en el extranjero tal es en China. Eso seguramente apareció en otro país y además el coronavirus es invisible es lo que entiendo yo o bien qué enfermedad será, hermana, el coronavirus aparece así.</p>
26	<p>A: ¿Usa Usted otro nombre además de coronavirus en quechua/shipibo?</p>
	<p>B: Haber... este coronavirus podría ser denominado, enfermedad que genera la muerte.</p>
27	<p>A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?</p>
	<p>B: Enfermedad que genera la muerte.</p>
28	<p>A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?</p>
	<p>a) Si, hermana, es esto lo que escucho sobre el coronavirus por medio de la gente que llega y por la radio, antes no estábamos tristes en este pueblo, cuando aún no se había expandido en Lima, no pensábamos que se expandiría a los pueblos. Entonces de repente apareció y comenzó a contagiar a la gente. – sí, miro esto en la televisión y escucho en la radio todo lo que acontece, en mi pueblo no es tan grave (...) parece no tener mucha fuerza y no genera la muerte. En mi pueblo no se expande y no genera mucha muerte en la gente, dicen que genera la muerte ¿es eso lo que está haciendo?</p> <p>B: b) Si escucho hermana, escucho que la ciudad de Qasqa envían las hacernos la prueba, sí o no la gente está contagiada con esa enfermedad. Además, en mi pueblo también había aparecido esa enfermedad, yo no me asusto con eso, no me preocupo tampoco me asusto, soy creyente de Dios también soy un sirviente más del Señor. Por eso, yo pongo mi fe y confianza, digo con toda mi familia que Dios me protegerá, él me cuida y protege y así ando muy tranquilo.</p> <p>c) Si hablan hermana, informan por la radio (...) así mismo, las autoridades nos indican a nosotros que debemos cuidarnos, utilizar mascarillas, lavarse las manos, no se junten donde hay muchas personas, todo eso informan...</p>
29	<p>A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?</p>
	<p>B: Hermana, todo eso informan en castellano, en el resto es en quechua (...) por medio de la radio.</p>
30	<p>A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?</p>
	<p>B: Haber hermana, esto lo escucho dentro de mi pueblo, si es en la radio, hermana, todos escuchan en la radio y yo también por eso sé de cómo está sucediendo la tristeza por causa de la enfermedad que está apareciendo en el pueblo.</p>
31	<p>A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?</p>
	<p>B: Sí hermana, lo que informan, lo que hablan, las enseñanzas que dicen si logro comprender.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B: Tal vez no todo, la gran parte si escucho y entiendo, hermana.
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B:
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Esto si escucho, que es lo que puedo sentir o cual síntoma cuando una persona este con coronavirus por lo cual presentaría, por ejemplo, dolor de cabeza, escozor en la garganta así mismo, tendría fiebre o tanto su cuerpo, huesos comenzaría a dolor, todo eso escucho, hermana.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Reconocería, si se enferma a causa de esa enfermedad lo cual sería como estas, por ejemplo, dolor de cabeza, baja posibilidad de respiración. Todo esto tomaría en cuenta si estuviera mal, no presentar una buena respiración.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: A causa del coronavirus se enfermarían las personas débiles los que no tienen una buena alimentación, aquellos que tuvieron mala alimentación desde su infancia o también seria las personas que están enfermas a ellos les daría y se les complicaría, se contagiarían muy rápido, hermana.
37	A: Pregunta 37
	B: A eso le daría ... cuando una persona está enferma con el coronavirus y hablaría así, comerías junto, beber cualquier cosa o probar lo que haya probado (...) entonces por tal motivo aparecería y contagiaría.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Según a lo que escucho hermana, para que no de coronavirus debemos lavarnos bien, debemos lavarnos no sebe de estar sucio tanto nuestra mano, cuerpo, debemos cuidarnos y debe ser así. Así mismo, según a lo que escucho debemos utilizar la mascarilla y el jabón para lavarse y así para que no te contagien a ti.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: a) En la radio, hermana, yo escucho en la radio, hermana. b) De ellos también, en la radio las autoridades dicen, ponen mensajes para cuidarnos y escuchando esto sé yo, por medio de la televisión también.
40	A: ¿Usted cree en esa información?
	B: Hermana, seguramente a algunos les dé realmente, pero si a mí meda esta enfermedad, yo sabría o diría, es lo único que escucho y veo ya después sabría si esta con esa enfermedad.
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Sí
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B: Hermana, lo primero sería en dos cosas en ahí sabrías, te protegerías o te defenderías cualquiera de estos seria. Aquellos curanderos, doctores, médicos y científicos informan que debemos cuidarnos, lavarnos las manos, no debemos juntarnos con personas enfermas para que no te dé esa enfermedad, para que te protejas y así no haya cura. Debemos poner la confianza en Dios porque él nos protege, él nos protege de esa enfermedad todo eso recuerdo, pienso y valoro.
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	A: ¿De cuál enfermedad, hermana?, (realiza reformulación de la pregunta) – si hermana, aquí tomo remedios, me cuido con esas yerbas medicinales según a las enfermedades que me da, me curo, me recupero.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B: Hermana, no es muy... no hay de gravedad y hay veces que hay enfermedades antiguas como, enfermedad del calor; frío, dolor de cabeza estas enfermedades si hay. Pero de ese sí sé y hay enseñanzas para combatir esa enfermedad cual medicina; yerba con tomar o comer eso se mejoraría o mejoraríamos.
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B: Hermana, si es así, recordar todo eso es bueno, antes ni siquiera nos lavábamos las manos, pero ahora recordando todo eso, aprenden a limpiar, ya no van concurrido a cualquier lado, ya no prueban constantemente cualquier cosa y ya lo toman en cuenta, aprenden muy rápido sobre el lavado de las manos.
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B: Hermana, pediría de Dios, no hay nada que no se pueda, yo soy creyente en Dios, en su evangelio, soy muy creyente en la cruz de Jesús, creo y pongo mi confianza. Po eso cuando imploré a Dios, él me sanaría rápido es esto lo que creo y pienso mucho, aquí hablo así en verdad para protegerme.
	A: Si le da esa enfermedad, ¿Podría ser que recojan las yerbas de Dios y se curarían en nombre de él?
	B: Si hermana, si hacemos esto, tomamos cualquier remedio, tomamos cualquier mate siempre dando las gracias a Dios hasta comemos cualquier comida dando las gracias. Recibimos de él, todas estas yerbas son la creación del Señor, esos son remedios.
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Si podría, hermana.
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Se debe cuidad y tomar las yerbas medicinales implorando a Dios y así se mejoraría, hermana.
50	A: Tomar un baño caliente no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	A: ¿Qué haría desaparecer a este virus?, lo destruiría el agua caliente, ajá.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Esto podría ser cierto, podría ser, yo no podría decirte que es así.
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Podría ser, hermana, quizá eso podría ser otro virus.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Si hay probabilidad que eso venga, aparezca o se expanda así contagiaría esa enfermedad.
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Si podría ser, hermana, a estos virus eliminaría cunado tomen agua caliente.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B: Algunos no se recuperan, hermana, algunos no se recuperan los persigue hasta hacerlos morir.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros síntomas del coronavirus
	B: Cómo sería, yo también no lo tomaría en cuenta de que es cierto o lo que no es, hermana.
57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Ellos hablan lo cierto, así mismo, ellos están informando al Ministerio de Salud de cómo está la gente, cuántos están contagiados, por eso podría ser que informen lo cierto.
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: Eeeem, sí, no hablan sobre la cura, pero sobre el cuidado, distanciamiento si hablan.
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Ya no tendría en cuenta, pero tomarías en cuenta tu cuerpo por eso ya no podrías ponerte, pero si quisieras cuidarte. Para eso utilizarías la mascarilla, pero no solo te cuidarías de esta enfermedad, hermana. Sí hermana, no lo tomarías en cuenta la expansión de esta enfermedad. Por eso hay veces que debes tomar distanciamiento de la gente, te pondrías cuando vayas donde haya mucha gente, pero en tu pueblo o cuando estés solo no lo utilizarías.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: La lejía, hermana...es cierto. Pues no, eso pones para desinfectar, pero eso no te cura tal vez prevenga para que no se expanda de más y no contagiar.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Hermana, querría que llegue del coronavirus, informaciones sobre estos, enseñanzas sobre esto por eso cuidarse de eso, de cómo se está expandiendo. Yo querría que llegue por medio de la radio ya que toda la gente lo escucha y comprenderían según a lo que escuchan de todo eso las autoridades deberían realizar mucha información. Sobre eso debería haber en los centros educativos y sería bueno hablar sobre esos temas, hermana.

Nivel de proficiencia en quechua: 5

Indigenous language, culture and health (HQDA_0037-0071)

Version: Spanish

Pregunta	Traducción
1	A: ¿Cómo se llama usted? B:
2	A: ¿Cuántos años tiene? B: 37
3	A: Sexo B: Mujer
4	A: ¿Dónde nació? B: Centro poblado Ccataqamara, provincia Urcos, distrito Qasqa.
5	A: ¿Estudió usted? B: Sí señora, pero no he culminado. A: ¿Hasta qué grado fuiste? B: Hasta cuarto grado, señora.
6	A: ¿Cuál es su ocupación/trabajo? B: (...) No trabajo en nada, labrar la tierra, crianza de animales solo trabajo en esos, señora.
7	A: ¿Piensa Usted que es/Se considera Ud. quechua runa/ shipibo? B: Sí hermana
8	A: ¿Qué idioma/idiomas le hablaba su familia a usted durante su niñez antes de ir a la escuela? B: En nuestro quechua, señora.
9	A: ¿En su familia se hablaban otros idiomas delante de usted B: Cuando aún era pequeña no hablábamos otro siempre era en quechua nomas.
10	A: ¿Qué idioma hablaba usted antes de empezar la escuela primaria/ antes de ir al colegio B: Mismo quechua hablaba, hermana.
11	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: El mismo quechua.
12	A: ¿Qué idioma hablaba cuando ya tenía edad para ir al colegio y empezó a ayudar a su familia? B: Señora, no sé mucho, entiendo poco y hasta ahora no entiendo mucho.
13	A: Si usted habla castellano, ¿cuándo lo aprendió? B: Cuando había un abuelo en mi familia, señora. A: ¿Cuándo ya tenías como familia al abuelo es ahí que escuchaste? B: Ya ahora aquí como y así repitiendo cuando la gente habla en castellano ya ahí escucho con mayor precisión, pero no entiendo tanto, ahora entiendo.
14	A: Indique que idioma usa usted cuando está: B: a) Hablo en nuestra quechua, hermana. b) Hablo hasta con ellos también, hermana, a veces entiendo par de cosas en castellano. Por eso tato de hablar, pero no entiendo mucho.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	<p>c) En mismo quechua. d) En la chacra también.</p>
15	<p>A: ¿En qué idioma puede hablar de cosas simples? B: En castellano entiendo poco y hablo poco, pero no correcto a veces hablo poquito.</p>
16	<p>A: ¿En qué idioma puede entender y hablar quechua/shipibo para hablar de cosas de la familia? (hacer preguntas, responderlas, hablar de lo que se habla a diario en la casa) B: En el mismo quechua.</p>
17	<p>A: ¿Puede preguntarle a los ancianos sobre sus historias y contarlas? B: Si contaría lo que logre entender. A: ¿Cómo cuál? Cualquier cosa según lo que recuerdas.</p>
	<p>B: Ya hermana, mi abuelo me cuenta que en tiempos antiguos no había comida y había hambruna cuando aún era niño. Entonces nosotros comíamos lo que tenía los animales (...) con esa carne recolectábamos y con eso solíamos recoger el paqu. Después de recoger el paqu tostábamos como se tuesta la cebada en la actualidad y así comíamos con carne, no producía la papa, había mucha hambruna. Así mismo, comíamos aquellas raíces que había en el suelo, era bueno para el consumo, diciendo así me contaba mi abuelo, comiendo todo eso sobrevivíamos cuando era niño, así me contaba mi abuelo.</p>
	<p>A: Ese “paqu” qué es eso, ¿eso es comida?</p>
	<p>B: Señora, eso solo crece en las lomas, tal vez en esta temporada ya este madurando por tal motivo pica mucho. Los animales no comen tanto, son pequeñitos y tiene las puntas como aguja, aquellos <i>paqus</i> solo crece en las lomas, hermana. No, tal vez es como la yerba.</p>
18	<p>A: ¿Entiende y habla quechua/shipibo para hablar sobre la familia y su comunidad, incluso documentos oficiales si alguien se los lee? B: Bien hermana, sí hermana.</p>
19	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa? B: La mayoría, hermana, en este pueblo siempre hablan, es bien visto, pero la generación actual ya no habla mucho, hablan en castellano.</p>
20	<p>A: ¿Siente usted que es parte de una comunidad campesina/nativa? B: Soy de allí mismo.</p>
21	<p>A: ¿Su comunidad tiene un curandero/ profesional de la salud (enfermero, técnico, doctor)? B: ¿Conocedor de remedios? sí hay curanderos y la mayoría en las afueras del pueblo recolectamos las yerbas, no hay doctor ni enfermera, ninguno de ellos hay.</p>
22	<p>A: ¿Ha oído hablar sobre el coronavirus? B: Si escucho hermana</p>
23	<p>A: ¿Qué es el coronavirus? B: Ese coronavirus es una enfermedad, una enfermedad incurable.</p>
24	<p>A: ¿Es una enfermedad o no? B:</p>
25	<p>A: ¿Qué causa el virus? B: No la sé, esa enfermedad ha llegado de otros lugares al Perú o es que ingresaron contagiados.</p>

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

26	A: ¿Usa Usted otro nombre ademas de coronavirus en quechua/shipibo?
	B: No, solo lo conozco por coronavirus, tal vez haya con otro nombre.
27	A: Si dijo que sabe otro nombre para coronavirus. ¿Cuál es el nombre?
	B:
28	A: ¿Cómo ha oído usted hablar sobre el Coronavirus?
	B: En la radio, en las noticias informan sobre el coronavirus. Si llega la frecuencia de la radio, si llega la frecuencia televisiva, tanto en la radio y en la televisión escucho.
29	A: ¿Ha oído estos mensajes en castellano o en quechua/shipibo?
	B: En la televisión algunos informan en quechua y otros informan en quechua y castellano en la radio Inti Raymi.
30	A: Si los a oído en quechua/shipibo, ¿dónde los oyó?
	B: En la radio, en nuestro distrito hay una radio llamada Radio Municipal, allí escucho en la radio.
31	A: ¿Cree que entiende todo lo que le oye del coronavirus?
	B: Si entiendo, tal vez el resto no entiendo mucho, aquella enfermedad incurable y que mata de una manera rápida todo eso entiendo.
32	A: ¿Cree que no entiende casi nada de lo que oye del coronavirus?
	B:
33	A: ¿Cree que entiende algunas cosas, pero no todas, del virus?
	B: Si es así, pero lo que es en castellano no tanto cuando hablan en quechua si entiendo.
34	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Según a lo que dicen en la radio, dolor de cabeza, dolor de garganta, malestar en el cuerpo, agrupaciones, escozor en la nariz todo eso dicen.
35	A: Me puede decir ¿cuáles son los síntomas del virus?
	B: Cuando se esté enfermado, cuando se esté generando los malestares en su cuerpo.
36	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Niños, así mismo cura, abuelos, personas mayores.
	A: ¿“Kura” le diríamos a las personas mayores?
	B: Sí, a ellos les da fácilmente y les genera la muerte.
37	A: ¿Cómo se enferman las personas de coronavirus?
	B: Así cuando hacen, en la radio informan “lávense las manos con jabón”, deben cuidarse, no deben juntarse donde haya mucha gente. Asimismo, dicen que debemos utilizar la mascarilla y así protegernos.
	A: Si es así, ¿Me estás diciendo que se genera a causa de la suciedad y por la agrupación de las personas?
	B: Sí, dicen que los contagios se generan en la agrupación de las personas.
38	A: ¿Qué ha oído que deben hacer las personas para que no les de coronavirus?
	B: Debemos lavarnos las manos con el jabón.
39	A: ¿De dónde sacó la información para cuidarse del coronavirus?
	B: En las radios
40	A: ¿Usted cree en esa información?

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

	B: Es cierto
41	A: ¿Puede evitar que le de el coronavirus?
	B: Si podría cuidándome, lavándome no sé qué cosas dice en la radio haciendo todo eso, sin juntarse con la gente, me protejo con la mascarilla.
42	A: Si su respuesta es sí, ¿cómo se pude evitar que le de el virus?
	B:
43	A: Si no puede evitarlo, ¿por qué no puede asegurarse de no enfermarse con el coronavirus?
	B:
44	A: ¿Cómo usted se cuida cuando esta enfermo?
	B: Me curaría con yerbas medicinales eem... eucalipto, limón, la manzanilla también era bueno con todo eso me curaría, hay yerbas en las afueras del pueblo con eso.
45	A: ¿Tiene Usted o alguien en su familia alguna enfermedad desde hace tiempo?
	B:
46	A: Si su respuesta es si, ha cambiado la manera como usted se cuida o como otros se cuidan del virus?
	B:
47	A: ¿Como se cuidaría si le da el coronavirus?
	B:
48	A: ¿Hay cura para el coronavirus y otras pandemias?
	B: Sí podría
49	A: Si usted cree que sí, ¿cuál es la cura?
	B: Con estas yerbas medicinales, aunque se trate de salud o cual sea (...) tomando, así pues.
	A: ¿Qué es el aysakuy?
	B: Aysakuyqa es lavado, lavarse el cuerpo, bañarse, es eso.
50	A: ¿Estudió usted?
	B: Podría ser bueno bañarse con agua caliente dicen, no podría ser bueno, solo sería bueno las yerbas.
51	A: Tener frío no te ayuda a que no te enfermes del coronavirus.
	B: Podría ser cierto
52	A: El coronavirus es causado por un virus.
	B: Podría ser cierto que otro coronavirus genere el origen.
53	A: El coronavirus se puede pasar de persona a persona a traves de picadas de mosquito u otros insectos
	B: Puede ser cierto
54	A: A aquellos que toman bebidas calientes no les de el corona virus.
	B: Es cierto, bebidas calientes mata a los microbios.
55	A: La mayoría de las personas a las que les da coronavirus no se mejoran
	B:
56	A: Tomar alcohol (como cervezas, etc) que compras en la tienda es peligroso si tienes el coronavirus y no te ayuda ni te sana de la fiebre o de ninguno de los otros sintomas del coronavirus
	B: Eso no puede ser cierto.

Sánchez & Koulidobrova (2020) Indigenous Language Culture and Health Questionnaire

57	A: Todos los días el gobierno (por radio o tv) habla de cuántos mueren de coronavirus
	B: Es cierto
58	A: El gobierno no habla de como curarse o sanarse del coronavirus
	B: A veces habla a veces no
59	A: El ministro de salud ordena que haya cuarentena. Eso es porque quieren evitar que la gente se enferme
	B: Es cierto
60	A: Si usted es siempre saludable y nunca se enferma no tiene que usar guantes o mascara. La razón porque no lo necesita es
	B: Estado en el campo y estando sola no me pondría, por más de estar sano y caminar en medio de la gente me cuidaría y me pondría. Además, están diciendo que hay contagiados entre las personas por eso dicen que debemos cuidarnos.
61	A: La lejía no te cura ni evita que te de el coronavirus.
	B: No, la lejía mata a los microbios.
62	A: ¿Como le gustaría saber sobre Coronavirus?
	B: Más bien querría que informen sobre eso las enfermeras en los puestos de salud.
	A: Pero ¿Me habías dicho que en tu pueblo no hay puesto de salud?
	B: En el pueblo vecino de Qataqamara hay un puesto de salud, cerca de nosotros.

Nivel de proficiencia en quechua: 5